

yaşayan KUR'AN

Türkçe Meal/Tefsir

R. İHSAN ELİAÇIK

Meal/Tefsirde kullanılan hat, Faruk Sağlam'ın izni ile Huzur Yayınları'ndan alınmıştır.

İNŞA YAYINLARI:9

Kitabın Adı:
Yaşayan Kur'an Türkçe Meal/Tefsir
Birinci Cilt

Yazan:
R. İhsan Eliaçık
Redaksiyon
İsmail Doğu-Esan Gül
İç Düzen:
Bahadır Karahan
Kapak Tasarım:
Bahadır Karahan
Baskı-Cilt:
İstanbul Matbaa Mücellit

Sancaktepe Sanayi Mahallesi Saadet Sokak
No: 11/1 Güngören / İstanbul
1. Baskı: 2007 Nisan

Merkez: Kirmasti Mahallesi, Kıztaşı Caddesi
Nalbant Demir Sokak No: 2-4 Kat: 2 Fatih / İstanbul
Tel: (0212) 635 99 19
Faks: (0212) 631 02 69
e-mail: recepihsan@gmail.com

YAŞAYAN KUR'AN

Türkçe Meal-Tefsir

1. Cilt

R. İhsan Eliaçık

SURELERİN MUSHAF TERTİBİNE GÖRE DİZİLİŞİ

Sure No	Sure Adı	Ayet Sayısı	Cilt/Sayfa No	Sure No	Sure Adı	Ayet Sayısı	Cilt/Sayfa No
1	Fâtiha	7	1/24	58	Mücadele	22	3/182
2	Bakara	286	1/28	59	Haşr	24	3/191
3	Âl-i İmrân	200	1/140	60	Mümtehine	13	3/202
4	Nisâ	176	1/184	61	Saff	14	3/208
5	Mâide	120	1/244	62	Cuma	11	3/213
6	En'âm	165	1/279	63	Münafikûn	11	3/218
7	A'raf	206	1/321	64	Teğâbun	18	3/222
8	Enfâl	75	1/359	65	Talâk	12	3/227
9	Tevbe (Berae)	129	1/380	66	Tahrim	12	3/231
10	Yûnus	109	1/417	67	Mülk	30	3/235
11	Hûd	123	1/438	68	Kalem	52	3/240
12	Yûsuf	111	1/462	69	Hâkka	52	3/252
13	Ra'd	43	2/8	70	Meâric	44	3/259
14	İbrâhim	52	2/20	71	Nuh	28	3/264
15	Hicr	99	2/37	72	Cin	28	3/270
16	Nahl	128	2/51	73	Müzzemmil	20	3/276
17	İsrâ	111	2/81	74	Müddessir	56	3/279
18	Kehf	110	2/114	75	Kıyâmet	40	3/287
19	Meryem	98	2/140	76	İnsan(Dehr)	31	3/292
20	Tâhâ	135	2/159	77	Mürselât	50	3/301
21	Enbiyâ	112	2/180	78	Nebe	40	3/307
22	Hacc	78	2/200	79	Nâziât	46	3/312
23	Mu'minun	118	2/218	80	Abese	42	3/316
24	Nur	64	2/234	81	Tekvîr	29	3/320
25	Furkân	77	2/256	82	İnfitâr	19	3/326
26	Şuarâ	227	2/270	83	Mutaffifîn	36	3/329
27	Neml	93	2/286	84	İnşikâk	25	3/333
28	Kasas	88	2/305	85	Burûc	22	3/336
29	Ankebût	69	2/323	86	Târık	17	3/342
30	Rûm	60	2/338	87	A'lâ	19	3/345
31	Lokman	34	2/351	88	Ğâşiye	26	3/348
32	Secde	30	2/359	89	Fecr	30	3/352
33	Ahzâp	73	2/364	90	Beled	20	3/357
34	Sebe	54	2/393	91	Şems	15	3/362
35	Fâtır	45	2/406	92	Leyl	21	3/367
36	Yâsîn	83	2/420	93	Duhâ	11	3/370
37	Sâffât	182	2/434	94	İnşirah	8	3/374
38	Sâd	88	2/451	95	Tîn	8	3/377
39	Zümer	75	2/464	96	Alak	19	3/380
40	Mu'min	85	3/17	97	Kadr	5	3/386
41	Fussilet	54	3/22	98	Beyyine	8	3/389
42	Şûra	53	3/33	99	Zilzâl	8	3/393
43	Zuhruf	89	3/43	100	Âdiyât	11	3/396
44	Duhân	59	3/56	101	Kâria	11	3/399
45	Câsiye	37	3/63	102	Tekâsür	8	3/402
46	Ahkâf	35	3/72	103	Asr	3	3/405
47	Muhammed	38	3/81	104	Hümeze	9	3/410
48	Fetih	29	3/88	105	Fil	5	3/413
49	Hucurât	18	3/100	106	Kureyş	4	3/416
50	Kaf	45	3/110	107	Mâûn	7	3/419
51	Zâriyât	60	3/119	108	Kevser	3	3/423
52	Tûr	49	3/129	109	Kâfirûn	6	3/426
53	Necm	62	3/137	110	Nasr	3	3/432
54	Kamer	55	3/149	111	Leheb(Mesed)	5	3/435
55	Rahmân	78	3/155	112	İhlâs	4	3/438
56	Vâkıa	96	3/164	113	Felâk	5	3/444
57	Hadîd	29	3/171	114	Nâs	6	3/448

SURELERİN MUSHAFTAKİ VE MEAL/TEFSİRDEKİ SIRALARI
İLE SAYFA NUMARALARINI GÖSTERİR ALFABETİK İNDEKS

ÖNSÖZ

"Oku! Yaratan Rabbinin adıyla!
İnsanı sevgiden/ilgiden/alâkadan yarattı!
Oku! Senin Rabbin çok cömerttir!
Kalemi kullanmayı öğretti!
İnsana bilmediği şeyleri öğretti!" (96/1–5)

"Daha önce hiç bir ayin yönetmemiş, hiç bir din fetvası vermemiş, din adamları arasında hiç bir kariyeri olmayan, önceki kitaplardan hiçbirini okumamış ve de doğrudan doğruya halkın bağrından çıkan" ümmi ve öksüz bir yüreğin vicdanında yankılanan ilk sözlerdi bunlar...

Öyle ki bundan sonra tarihin akışı değişti.

İnsanlığa bir öksüzün saf bir yürek temizliği içindeki vicdanından seslenen Allah, bir kez daha "Hayyu Kayyum" olduğunu yani dipdiri yaşam kaynağı ve yarattıkları üzerine titreyen, onları yalnız bırakmayan olduğunu gösterdi.

Allah'ın insanlığa Kur'an ile seslenişi bu ayetlerle başlamıştı.

"Bizim dinimizin ilk emri okudur" deyip durduğu halde dünyada okuma oranı bakımından en geri sıralarda olmasından da anlaşılacağı gibi İslâm dünyası toplulukları, "öksüzün" vicdanında ilk böyle yankılanmaya başlayan bu ilâhî hitabı ne derecede doğru anlamakta ve yaşamaktadırlar?

Bu ilk ayetlerde geçen okumayı "yazılı bir metni yüzünden okumak, tilâvet etmek"ten ziyade bir "eylem çağrısı" olarak anladığımızda daha işin başında bambaşka bir Kur'an anlayışının söz konusu olduğunu göreceğiz. Çünkü burada Türkçedeki "ezan okumak (yüksek sesle çağırmak), meydan okumak, gözlerinden okumak, yüzüne yüzüne okumak, hayatı okumak, rahmet okumak" deyimlerindeki "okuma"nın kullanılışı gibi bir kullanım söz konusudur.

Bu durumda mana: "Ey öksüz! Tarihin önüne çık ve kendini peygamber olarak tanıt. Allah'ın sözünü insanlığa götür, mesajı taşı, insanları buna çağır. Zulüm karanlıklarını bir güneş gibi yararak (*ve'l-fecr*) zulme meydan oku. Bunun için varlığı ve hayatı yeni baştan bir okumaya tabi tut. Sonraki çağlar için bunun nasıl olacağını göster" demek olur.

Nitekim **Hz. Peygamber**'in Hıra mağarasından indikten sonraki hayatını takip ettiğimizde aynen bunu yaptığını görürüz. Onun, mağaradan şehre indikten sonra, örneğin harıl harıl kitap okuma faaliyeti içine girdiği görülmemiştir. Kendine kitap-

larla dolu kütüphaneler aramamıştır. Bilakis tarihin önüne çıkmış, kendini peygamber olarak tanıtmış, meydana atılarak Mekke'ye egemen o günkü "Kâbe çetesini" tam bir meydan okuyuşla sarsmıştır. İşte bu "meydan okuma" tam yirmi üç yıl sürmüştür. Yirmi üç yılın sonunda bu meydan okumayı her aşamasında yönlendiren sözler bir araya getirilmiş ve ona da söz konusu bu okumayı yönlendiren metinlerin bir araya getirilmesi, toplanması anlamında "Kur'an" denmiştir.

Demek ki Kur'an sadece bir "metin" değildir. Arka plânında yirmi üç yıl süren bir "yaşayan okuma" vardır. Demek ki Kur'an fildişi kulelerinde oturarak yazılmamıştır. Bilakis o, yaşayan hayatın içinden gelen (*ivecen qayyime*) bir sesleniştir. Bu hitapla ortaya çıkan din de bu nedenle bir tapınak dini değil hayat dinidir (*dinu'l-qayyime*). Bu durumda yirmi üç yıl süren bu seslenişin metinlerinin toplandığı kitap da yaşayan hayat kitabı (*kitabun qayyimun*) olur. Hitabın kendisi ise dipdiri yaşam kaynağı ve yarattıkları üzerine titreyenin (*hayyu qayyum*), bir öksüzün vicdanı üzerinden insanlığa seslenişi manasına gelir.

Demek ki bu kitap esas itibarîyle yaşayan hayatın içinde "okunur". Masa başlarında ise hakkında bilgi sahibi olunur. Çünkü onun oluş ve doğuş tabiatında dosdoğru yaşayan hayatın içinden gelen (*kitabun qayyimun*) özelliği vardır. Keza hakkında bilgi sahibi olurken bile "metafizik bir gerilim" içinde ve "korku ve titreme" (*huşu*) halinde olmak icap eder. Aksi halde size kendini açmaz.

Çünkü bu kitap tapınaklarda değil, varoluş sancısı çeken bir öksüzün mağaradan şehre inmesiyle şehrin sokaklarında, evlerinde, çarşılarında, pazarlarında ve de giderek savaş alanlarında doğmuştur. Bu nedenle onu okurken, içinden, "dışarıda gürül gürül akan hayatın" sesini; diri diri toprağa gömülen kız çocuklarının yalvarışlarını, kölelerin boynundaki zincir seslerini, at kişnemelerini, kılıç şakırtılarını, şehit feryatlarını, gazi çığlıklarını duymuyorsanız onu asla okumuş olamazsınız.

"Metinde geçmeyeni duyabilmek" demek olan "meal" işte bunun için vardır.

Çünkü Kur'an sadece bir "metin" değildir. Onun meali de metinde görünenin yan tarafına yazılması değildir. Bilakis meal, metinde geçmeyeni duyabilme çabasının adıdır. Zira üzerinde çalıştığınız metin, metinlerden bir metin değildir. Bu metin öyle kolayına ortaya çıkmamıştır. Arkasında yirmi üç yıl boyunca esen bir ruh, dalgalanan bir heyecan ve coşkun bir hareket vardır. Bunlardan nasibiniz yoksa Kur'an meali okumak veya yazmak ha bir kuru emektir...

Peki, şu halde nedir Kur'an?

Kur'an, bilgiden ziyade esasında bir bilinç kaynağıdır. Epistemolojiden ziyade ontolojiye dâhildir. Yani bilgi kaynağı olmaktan ziyade, bilgiye ulaşacak olan insanoğluna hitaptır. İnsanı çevresine tepki vermeye çağırır. Onda "Allah bilinci/şuuru" (*takva*) uyandırarak hayat yolculuğunda "birlikte yürümeye" davet eder. Bu şuur uyandıktan sonra bilgiye insan kendisi ulaşacaktır.

Bilgi ise bütün varlığa saçılmıştır; tarih, tabiat ve hayat... Hepsine saçılmış vaziyettedir. Bilgi bütünüyle tek bir kişiye veya bölgeye inhisar edilmemiştir. İnsana düşen bunları aramak, esaslı bir hakikat arayışına girmek, tarihin, tabiatın ve hayatın neresinde ise bulup ortaya çıkarmak, Çin'de de olsa gidip almaktır.

Burada Kur'an'da hiç bir "bilginin" yer almadığını söylemek istemiyorum. Kur'an tabiî ki diğerlerine nazaran rüçhaniyete, yani öncelenmeye lâyıktır. Fakat bu bütün her şeyin onda olduğu, ondan başkasına zinhar başvurmayacağımız anlamına gelmez. Zira Kur'an sınırlı sayıda bilgi verdiği yerde bile esas itibarîyle bilinç oluşturmak istemektedir. Kur'an'ın yazılı bir metin olarak, tekrarlı, kesintili, vurgulu ve dalgalı akışında bunu görmek mümkündür. Esasında Kur'an, derûnu dile ve cânı gönüle yönelmiş bir hitaptır.

Kur'an, insanlığa hiç duyulmamış yepyeni şeyleri getirmez. Bilakis bilindiği halde uygulanmayan, o çok bilenen fakat oralı olunmayan, çeşitli sebeplerle savsaklanan, her insanda fıtraten var olan insanlık vicdanını (*basâirun li'n-nâs*) uyandırmak ister (45/20). Uyanan vicdanın hayata yansımasını bekler; iyilik, güzellik, doğruluk, dürüstlük, sevgi, saygı, söz, namus, adalet, erdem, vefa, dostluk, kardeşlik, cömertlik, yiğitlik, mertlik gibi temel insanlık değerleri (*hablu'n-nâs*) üzerinde ısrarla durur (3/112) ve sürekli olarak bunları talep eder. Bunları aynı zamanda Allah'ın ipi/yolu/değerleri (*hablullah*) olarak vazeder (3/112).

Kur'an bize hakikat arayışında yoldaş olmak ister. Yardım eder, aptalca bir yanlışlığa düşmememiz için bizi uyarır. Soyut bir "Allah" kavramının peşine düşürerek, somut her şeyden bağımsızlaşmamızı sağlar. Böylece bizi her tür batıl bağımlılıktan kurtararak özgürleştirir. Bu anlamda Kur'an işaret parmağı gibidir. Bilfiil, bizzat ve "hemen şimdi" işaret ettiği yöne gitmemizi ister, işaret parmağının kendisi ile uğraşıp durmamızı değil.

"Bu Kitap" her insana için dışın öğretir; gökte, yerde, tende, canda bir Yaratan sezdirtir. Her kişiye benlik verir, yol açar. İnsanlık sergisine armağanlar astırtır. Yürekleri iyilikle besler. "El bağına girme" der, dost yarasın sardırtır. Kur'an bir anadır; her öksüze "Yavrum" diye seslenir. Nice canları kardeş eder, birbiri için ağlatır. Bu Kitaptır; akıllara her bir şeyi sordurtur. "Düşün sonra inan" der, doğru yollar gösterir. Ululuğun yapılarını kurdurtur, çıplak dağlar yeşilletir, viran köyler şenletir. (M. Emin Yurdakul)

Ey kardeşler! Şu küçücük armağanım atmayın;
Bir goncadır; Muhammed'in gül yaprağından derildi
Sakın, bunu yapma çiçek demetine katmayın
Bu şey size özünüzü açmak için verildi.

Bu kitabın gökte, yerde, tende, canda bir Yaratan sezdirtmesi...

İşte Kur'an'ın asıl yöneldiği şey budur. Yukarıda geçen "sezdirtmek", "astırtmak", "bağlatmak", "ağlatmak", "göstertmek", "kurdurtmak", "sordurtmak", "yeşillet-

mek", "şenletmek" ve "özümüzü açtırtmak" kelimelerine dikkat ediniz...

Yani bütün bunları yapan Kur'an dolayımında insandır aslında. Fakat bunu insan ondan etkilenerek yapar. Fail insan, özne insandır aslında. Çünkü canlı bir obje olan insanla cansız bin metin olan kitap karşılaşınca canlı olan ister istemez özne oluverir. İşin tabiatı budur. Cansız ona göre şekil alır. Kimi sesinden, kimi nağmesinden, kimi manasından, kimi hurufundan, kimi de yüzünden etkilenir. Burada etkileyen bir takım "harfler" olmasına rağmen yine de özne "canlı" olandan başkası değildir. Olmakta olan, oluş halinde olan öznedir; olmuş bitmiş, noktası konulmuş olan değil...

Bir örnekle açıklarsak: Araları bir bölme ile ayrılan birbirinden habersiz tıpçı ve hukukçu iki guruba "hücre" nedir diye sorulmuş. Tıpçılar insan vücudundaki hücre bölünmelerinden, hukukçular da tehlikeli teröristlerin tıkıldığı cezaevlerindeki hücrelerden bahsetmişler... Yine üç keşiş dalgalanmakta olan bir bayrağın durumunu tartışıyorlarmış. İlki "Hareket halinde olan bayraktır" demiş, ikincisi "Hayır rüzgârdır", üçüncüsü de "Hayır sizin zihninizdir" demiş...

Bir hitap olan Kur'an da her bir insan zihninde işte böyle yankılanır. Burada metin cansızken hareket halinde olan insanoğlunun canlı zihnidir. Cansız metin okunmaya başlanmasıyla hareket halinde olan zihni dalgalandırır, tepki verdirtir. Hitabın etkisi ve boyutları bu zihni dalgalanmada kendini gösterir.

Dalgalanmanın boyutları ise her bir insanda başka başkadır.

Eğer bunların hepsi bir araya toplanırsa işte o zaman hedef tam on ikiden vurulmuş olur.

Hedef on ikiden vurulunca 312 kişi ile Bedir'e çıkar, toprağı titretirsiniz.

Hedef on ikiden vurulunca Kur'an'ı yırtmaya gelen bir adam, önünde diz çöker.

Hedef on ikiden vurulunca örümcek saklandığınız mağaranın kapısına ağ örer, deve hakeminiz olur, kuşlar dalgalanmanıza katılır, nehirler önünüzde açılır, tabiat yürüyüşünüze iştirak eder, varlığın kalbi sizinle atar, içiniz evrenin ruhu ile dolar taşar...

Aksi halde M. Akif'in dediği gibi olur;
İbret olmaz bize, her gün okuruz ezber de
Yoksa bir maksat aranmaz mı ayetlerde
Lafzı muhkem yalnız anlaşılan Kur'an'ın
Çünkü kaydında değil hiç birimiz mananın

***

Demek ki Kur'an bilinen anlamda bir kitap olmaktan ziyade varlığın özünden gelen bir sesleniş, vicdanı ve merhameti harekete geçirmeye yönelik ilâhî bir hitaptır. Doğrudan derunu dile ve cânı gönüle hitap eder. Bu nedenle hayattan Kur'an'a git-

mek lâzımdır. Çünkü Kur'an ön dört asır önce yaşanmış bir hayata verilmiş cevapların bir araya getirilmesinden oluşmuştur. Tedricen inmesinin sebebi de zaten bu değil midir?

Kur'an'ın bir metin olarak, on dört asır önce yaşanan bir hayatı yönlendirirken neler söylediğini, sorunları çözerken hangi değerleri esas aldığını, o günkü toplumu nereden nereye getirdiğini anlamak için okunması icap eder. Çünkü bunlar bizim şu anki sorunlarımızı çözerken de lâzım olacaktır. Demek ki Kur'an'ın hitabı tarihsel, mesajı evrenseldir.

Kur'an'ı bir meal olarak baştan sona okumak işte bunun için lâzımdır. Yani sorunları nasıl çözmüş? Hangi sorunlar hakkında ne demiş? Dünyayı nasıl açıklamış? Dün, bugün ve yarın hakkında neler söylemiş? İnsan, yaşam, ölüm, iyilik, kötülük vb. "Ben kimim ve bu hal neyin nesi" gibi insanoğlunun en kadim sorularına nasıl yaklaşmış? Kendi etkin tarihi içinde nasıl bir işlev görmüş? Neymiş ki ne yapmış, nereden alıp nereye getirmiş? Bütün bunlar, olayı doğru anlamak ve kendi yaşayan hayatımızı onunla yeniden inşa etmek için şarttır. Aksi halde bir eskiçağ metni üzerinde araştırmalar yapan Kur'an arkeoloğu oluruz, başka bir şey değil. Dahası üzerinden makam mansıp, rütbe ve şan elde etmek için araştırmalar yapmış oluruz ki bu durum hüsrana uğramak için yeter de artar bile.

***

Kanaatimce Türkiye'de "meal" kavramı genellikle yanlış kullanılmaktadır. Örneğin çoğu meallerde şöyle yazdığını görüyoruz: "Kur'an'ı Kerim ve Yüce Meali." Bu aslında şu demektir; "Kur'an-ı Kerim ve benim ona getirdiğim yüce yorum (!).

Burada meal metninin esas metin olduğu veya onu yorumsuz yansıttığı yanılsaması vardır. Çünkü "Önce metni yorumsuz olarak verip ardından dipnotta kendi yorumunu katmak" gibi bir anlayış yaygınlaşmıştır. Oysa bu yanlıştır. Çünkü bizzat meal zaten "yorumlanmış olan" demektir. Sonra dipnotta neden böyle yorumladığınızın savunmasını yapar, gerekçelerinizi gösterirsiniz.

Demek ki "meal" kelimesini yaşayan Türkçede kullanıldığı şekilde kullanmak gerekiyor. Örneğin bir Türkiyeli kahvede konuşurken "Filanın konuşmasını dinledim veya yazısını okudum, şöyle diyordu mealen..." der. İşte "meal" tam da budur.

Çünkü her meal bir yorumdur. Dahası, önceki çağlarda ortaya çıkmış bir durumu (burada metni) meydan okuyucu bir dinamizmle sürdürmek için tarihin gerisinde kalmama çabası demek olan içtihat ile aynı kategoride değerlendirilir. Şu halde yaşanmış tarih geride kaldığı, elimizde ancak o yaşanmış tarihi yönlendiren metinler kaldığı için metinde geçmeyeni, metinle birlikte bugüne gelemeyeni görebilmek gerekmektedir. İşte meal tam da burada lâzımdır.

Oysa çeviri (tercüme) için böyle bir şeye gerek yoktur. Çeviri için bir eskiçağ metnini filolojik (dilbilimsel) titizlik içinde tercüme etmeniz yeterlidir. Çünkü nasıl ol-

sa günümüz için bir anlamı yoktur. Onun sadece dil olarak ne dediğini aktarmak ve kendi etkin tarihi içinde anlayıp orada öylece bırakmak yeterlidir.

Demek ki Kur'an'a meal verirken zihni bir performans ortaya koymanız ve ister istemez kendinizi anlamın içine katmanız kaçınılmazdır. Bu durumda "Yorum katmadan veriyorum" sözü eğer bir kast-ı mahsusa yoksa okuyanı aldatma olarak görülmek durumundadır. Çünkü bir dilden başka bir dile, hele de bir çağdan başka bir çağa aktarma yapmanın bizzat kendisi zaten yorumdur.

Örneğin, bir meal hazırlayıcısı zevc veya zevce kelimesine koca, eş, karı, hanım, hatun vs. sözcüklerinden birini seçmesiyle zaten yorumlamada bulunmaktadır. Yani zevceyi hanıma, karıya, eşe vs. yormaktadır. Bunu yaptığı anda da aslında kendinin kadına bakışını da çevirdiği metne yansıtmış olmaktadır. Yani kendini anlama katmaktadır. Şu halde "Yorumsuz verdim" nasıl denebilir?

Keza her insan kendi çağının çocuğudur. Kendi çağ, iklim, dil, tarih, coğrafya ve kültür evreninden âdeta süt emerek büyür. Bu durum onu kendi çağının çocuğu yapar. Böylece eski bir çağın göğsünden süt emerek oluşmuş bir metin, kendi çağının göğsünden süt emerek oluşmuş bir zihinde bu haliyle yankılanır. İşte çeviri, meal, tefsir vs. hepsi de değişik oranlarda bu zihindeki yankılanmayı ifade eder.

Demek ki metni yorumsuz yani yankılanmasız vermek diye bir şey olamaz. Bilakis yorumda isabet etmek diye bir şey söz konusu olabilir. Zihniyet dünyanızdaki yankılanma ile bir şeyi bir şeye yormuş olursunuz. Yani bir dili bir dile, bir çağı bir çağa, bir iklimi, tarihi ve kültür evrenini diğerine "getirerek" yormuş olursunuz. Zaten her hâlükârda yorum yapıyorsunuz da acaba isabet ettiniz mi etmediniz mi, asıl önemli olan budur.

***

Kur'an meali çalışmasıyla biz aslında şunu yapmış oluyoruz; Yedinci yüzyıl Sami/Arap dil, tarih ve kültür evreni ortamında ortaya çıkmış bir metni, 21. yüzyıl Türk dil, tarih ve kültür evreni ortamına getirmiş oluyoruz. Zaten ele aldığımız asıl metin (Kur'an) da Allah'ın katından yedinci yüz yıl Sami/Arap dil, tarih ve kültür evrenine bir indirgemeydi. Yani insan anlayışının haricinde olan bir şeyi insan zekâsının kavrayabileceği bir şekle sokma fonksiyonuydu. Allah bunun için bir öksüzün vicdanını ve onun yaşadığı ortamı "okuma" yeri olarak seçti ve onunla yirmi üç yıl boyunca "yürüdü". İşte bu yürüyüşle beraber gerçekleşen okumanın metinlerine Kur'an (okunanlardan toplanan) diyoruz.

Ve şu an biz bu metni o ortamdan alıyor bu ortama getiriyoruz. Dikkat ediniz; o ortamda ortaya çıkan "metni" buraya getiriyoruz. Bu metni ortaya çıkaran arka plan ise tüm aktörleriyle birlikte orada kalıyor, çünkü hepsi tarih oldu. Dolayısıyla eksik gelen bir şey var, zira elde sadece metin var. Metni ortaya çıkaran arka plânın buralara gelmesi ise artık tümüyle imkânsızdır. Demek ki sadece metni içinde doğduğu çağın (ortamın) göğsünden sökercesine alıp buralara ge-

tirmek pek bir anlam ifade etmemektedir. Ortam oralarda kaldığı için de artık metinde geçmeyeni duyabilme ve bunun için de kendini anlama katma (meal) kaçınılmaz olmaktadır. Bunun tek istisnası bir zaman/mekân makinesine binip o günkü çağa (ortama) gitmektir. Hemen anlaşılabileceği gibi bu ise artık imkânsızdır, çünkü tarih geriye doğru işlemez.

İşte bu nedenle nüzul ortamından uzaklaştıkça "Tanrı ne dedi?" den öte, "Ne demek istedi?", "Neydi ki böyle dedi?", "Niçin böyle dedi", "Hangi sorunu çözmek için böyle dedi", "Sorun neydi ki?", "Bugün aynı sorun yaşanıyor mu?", "Bugün için ne anlam ifade ediyor?" vb. sorular kaçınılmaz olmaktadır. Çünkü Tanrı'nın ne dediği apaçık ortadadır ve orada öylece durmaktadır. Dolayısıyla bu soruların muhtemel cevapları metne değil "anlama" katılmak veya yorumlamak (meal vermek) dediğimiz şeydir. Düz çeviri ise sadece "Tanrı ne dedi?"nin bulabildiğin karşılığını yan tarafına yazmaktan ibarettir. Bu manada her meal çeviriyi de içine alır, ama her çeviri meali içine almaz, alamaz. Demek ki çeviri karşılık bulmaya yetecek yüzeysel yorumken meal anlam bulmaya, hatta anlama katılmaya yarayacak derinlemesine yorumdur.

Burada anlama katılmak v^ya kendini anlama katmak dediğimiz şey metni orijinal metin olmaktan çıkaracak bir şey değildir. Zira metin "orada öylece" durmaktadır. Müevvil yani meal verici, metnin kendi zihnindeki yankılanmalarını metne yorum şeklinde geri göndermektedir. Böylece metin ile yorumcu (müevvil) arasında interaktif bir ilişki oluşmakta, her ikisi birden bir dil ve kültür ortamında birlikte yürümektedirler. Bu, metni değil yorumcunun kendisini yeniden inşası anlamına gelmektedir. Yorumcu metni kendini açan bir dış uyarıcı, uyandırıcı olarak kullanmaktadır. Yorumcu kendini metne değil anlama katmakla metin tarafından yönlendirilmiş, yeniden inşa edilmiş olmaktadır. Ancak yorumcu bunu metinle kendi kendine diyaloğa girerek yapmaktadır. Eğer yorumcu bunu yapmasa metin orada öylece durmaya devam edecektir...

***

İmdi, **"Yaşayan Kur'an; Türkçe Meal/Tefsir"** adıyla elinizde duran bu eser, uzun yıllara dayanan ve gerçeği sadece gerçeği aramak dışında hiç bir amacı olmayan "gönüllü" bir uğraşın semeresi olarak karşınızdadır. Yıllar önce Kur'an fihristi düşüncesiyle başlayan çalışmamız meal-tefsire dönüştürülerek son şeklini almış ve nihayet bitmiş bulunuyor. Allah'a binlerce şükürler olsun.

"Yaşayan Kur'an" ismini, Kur'an'ı, hem "ölülerin arkasından okunan bir cenaze merasimi metni" ve bir "tapınak dili" haline getirenlere mesaj versin, hem de anlama, yorumlama ve tefsir etme metodumuzu yansıtsın diye koydum. Bu ismi, adının bir anlamı da "Ey yaşayan insan!" (Ya Sin!) anlamına gelen Yasin suresindeki şu ayetlerin verdiği ilhamla geliştirdim;

"Biz ona şiir öğretmedik, ona gerekmez de. Bu, sadece, bir titreyip kendine gelme çağrısı ve apaçık Kur'an'dır. Yaşamakta olanı uyandırsın ve kâfirlerin karşısı-

na, sözü, gerçeğin ta kendisi olarak diksin diye..." (Yasin; 36/96-70)

Demek ki Kur'an "Yaşayanları uyarmak, uyanışa çağırmak, derin uykularından uyandırmak için gelmiştir. İşte bu "Yaşamakta olanı uyarmak/uyandırmak için" (*liyunzira men kane hayyen*) ifadesi "Yaşayan Kur'an" espirisinin de isim kaynağı olmuştur.

Yani bu Kur'an ölüler için değil diriler için, yaşayanlar için gelmiş bir kitaptır. Her çağda yaşayanlar, diri olanlar için yeniden anlaşılıp yorumlanması gerekir. Kur'an'ı indiği çağdaki dirilerin anlayışında dondurmak, sonraki çağlarda yaşayanları ölü yerine koyarak hesaba katmamak onu ölü metin haline getirmektir. Çünkü Kur'an kendisini anlamayan insanlara hitap ettiği zaman da ölülere hitabetmiş gibi olur. Bu nedenle Kur'an'ın mezarlıktaki bir ölüye okunmasıyla, şehirde onu anlamayana, anlamayacağı bir dilde, anlamayacağı bir idrakle okunması aynı şeydir. Aslında mezarlıkta ve cenaze evinde okunan Kur'anlar da oraya gelen dirilere hitaptan başka bir şey değildir.

Bu nedenle **M. Akif**'in dediği gibi "*Doğrudan doğruya Kur'an'dan alarak ilhamı çağın idrakine söyletmeliyiz İslâm'ı.*" Yani Kur'an her çağın algılamalarına hitap edecek tarzda yeniden yorumlanmalıdır. Örneğin "Gebe develer salıverildiği zaman" ifadesini "dilden dile" değil "çağdan çağa" getirmek gerekir. Hayatında deve görmemiş bir adama "gebe develerin salıverileceği bir günden" bahsetmek diriye değil ölüye hitaptır. Keza çöl fırtınasını "Katerina veya Tsunami", Rum (Roma) adını "Amerika" şeklinde yorumlamak, izah etmek, güncellemek, aktüel okumaya tabi tutmak gerekir. Hayatında çöl görmemiş bir adamı "çöl fırtınası" afetiyle uyarmak diriye değil ölüye hitaptır. Bunun adı "orada öylece duran" Kur'an metnini değil, "burada boyuna değişen idraki" yenilemektir. Dini değil, kendi kafamızı reforma uğratmaktır. Yeni bir din değil, yeni bir din anlayışı geliştirmektir. Kur'an'ın bir "ölü metin" veya "eskiçağlar söylemi" olmaktan çıkarılması için böyle bir çaba kaçınılmazdır. "Yaşayan Kur'an" adı işte bu "çabayı" ifade ediyor.

Kaldı ki **Hz. Peygamber** (s.a.v) yüz bin kişiye hitaben yaptığı "son konuşmasında" (Veda Hutbesi) bu duruma dikkat çekerek, pek çoğumuzun dikkatini çekmeyen bir vasiyette bulunmuştur: "Bu söylediklerimi burada bulunanlar bulunmayanlara iletsin, belki onlar daha iyi anlarlar..."

Bu ne demektir?

Neden Kur'an hep kaldığı halde, onu bir dönem okuyup anlayanlar ölüp gitmektedir? Neden akıp giden tarih boyunca biteviye Kur'an'ı yeniden okuyan nesiller getirilmektedir?

"Belki onlar daha iyi anlarlar" diye...

Doğrusu bu vasiyet, şu an "orada olmayanlar" durumunda olan bizler için heyecan verici bir vasiyettir. Demek ki "sahabe, sonra tabiîn, sonra tebe-i tabiîn" aslın-

da her daim "yaşayan kuşaklar" olmaktadır. Demek ki "Orada olmayanlar" da sahabe olabilir." Demek ki sadece "orada olan" değil, orada olmadığı halde "daha iyi anlayan, kavrayan, yaşayan" da sahabedir.

Çünkü hep bir "ezeli şimdi" halinde yenilenen insan kuşaklarıdır söz konusu olan. İyiden kötüye veya kötüden iyiye doğru bir gerileme veya ilerleme değil, hepsi aynı anda hep var olan bir dalgalanmadır söz konusu olan. Öncesi mi sonrası mı hayırlıdır bilinemez. Bu nedenle de Kur'an bir kuşağın idrakinde "durularak" anlaşılabilir, ama bu o kuşağın idrakinde kendimizi "donduracağımız" anlamına gelmez. Eğer zamanla donma olmuşsa akıp giden tarih içinde belki "orada olmayanlar" bu donmayı açacaklardır. Çocuklar doğup geldiğine, Kur'an'a muhatap boyuna yeni nesiller getirildiğine göre "orada olmayanlardan" bir şeyler bekleniyor demektir. Bu nedenle Hz. Peygamber'in vasiyetini geleceğe yönelik bir yönlendirme, "sürekli devrim" ilkesi ve onun izinde yürüyen sahabe kuşağının hiç bitmemesi olarak algılamaktayım...

"*Bu kitap dirilere geldi*" ayetinin geçtiği, adının bir manası da "*Ey yaşayan insan*! (Yâ Sin!) olan hitabı bu ruh ve heyecan içinde anlamaktayım...

Şurası bir gerçek ki, Kur'an'ı boyuna "ölmüşe hitap" olarak okuyan "yurdum insanının" idrakinde, Akif'in şu sözleri yeryüzünde Türkçe diye bir dil yaşadıkça yankılanıp duracak;

"*Ya açar bakarız Nazm-ı Celil'in yaprağına,*
Ya üfler geçeriz bir ölünün toprağına,
İnmemiştir hele Kur'an, bunu hakkıyla bilin;
Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için.
Ölüler dini değil, sen de bilirsin ki bu din
Diri doğmuş, duracak dipdiri, durdukça zemin."

***

Çalışmamız, bazı özellikleri ile Kur'an tefsirine kimi yeni açılımlar getirmek iddiasındadır. Aynı zamanda bu, çalışmamızın kimi temel özelliklerinin hatırlatılması da olacaktır. Bunları dört başlıkta toplayabiliriz.

1- Üslup: Kur'an'ı bir meal hazırlamak için yeniden okumaya giriştiğimde gözüme çarpan en önemli husus kullandığı üslub oldu. Ben bu üslûba "Varlığın diliyle konuşan Kur'an" dedim. Çünkü bu üslûp birçok şeyi kendiliğinden açıklıyor. Yani Kur'an'ın "eyleyiş" tarzı aynı zamanda kendini ifade edişi oluyor. Buradan Allah-âlem, Allah-insan, Allah-peygamber, Allah-tabiat ilişkisine dair birçok tasavvur çıkarılabilir. Söz konusu bu üslûp tüm Kur'an boyunca hiç şaşmadan devam eden "Biz" [إنّا] diyen dildir. Burada Kur'an'ın üslûbu sanki bir denizin içindeki balıklara hitap ederken "Biz" demesine benzemektedir. Bütün her şeyi "Biz" [إنّا] diye anlatan bir dil... Onun "Biz" [إنّا] dediği yerlerde bazen tarih, bazen tabiat, bazen insan, bazen yaşam, bazen ölüm, bazen afet, bazen savaş, bazen bitki, bazen ekin, ba-

zen rüzgâr, bazen bulut, bazen cennet, bazen cehennem vs. hepsi vardır. Bütün bunlar tek bir "Biz" [إنّا] üslûbuyla anlatılmaktadır. Tamamı bu "Biz" [إنّا]'in içindedir. Buradaki "Biz" [إنّا] sanki tüm varlığın bütüncül ruhu gibi konuşmaktadır. Tarih, tabiat ve hayat dile gelmekte ve "Biz" [إنّا] diye seslenmektedir. Denizin, içindekilerin hepsini içine alacak şekilde ve denizde olup biten her şeyi "Biz" [إنّا] diyerek anlatması gibi... Bu konu şu ana kadar vahdet-i vucutçuluğa yoruldu. Bunun "oluş" (*kevn*) felsefesi dediğimiz yaklaşım doğrultusunda yeniden ele alınması gerektiğini düşünmekteyim. Buradan daha sağlıklı bir tanrı, âlem ve insan tasavvuru inşa edilebilir. Bu nedenle meal-tefsir boyunca ayetlere paralel bir şekilde bu konuya sık sık girdim, atıflarda bulundum.

2- *Yeminler*: Çalışmamızda öne çıkardığımız ikinci dikkat çekici özellik Kur'an'ın kullandığı dildir. Buna da "Metafizik gerilim içinde gelen dil" dedim. Bir meal metninde bunu başka bir dile çevirmek son derece zordur, hatta imkânsız da denebilir. Çünkü metafizik gerilim içinde gelen şiirsel bir dil başka bir dile aynı gerilim ve şiirsellik içinde ne kadar aktarılabilir? Bu noktada hiç olmazsa Mekkî surelerde görülen ve belli başlı varlıklara yemin (kasem) ile başlayan ayetleri "Dile gelsin" diye çevirdim. Çünkü Arapça'da yemin edilince, yemin edilen şey yüceltiliyor demektir. Allah kendi dışında bir şeye yemin ettiği zaman onu yüceltmiş gibi oluyor. Oysa ondan daha yücesi yoktur. Dolayısıyla bu tür kasem ayetlerinin "Yemin olsun" diye değil "Dile gelsin" şeklinde çevrilmesi uygun düşmektedir. Zaten bir şeye yemin etmek onu tanıklık etmeye, gerçeğin teyidi için dile gelip konuşmaya çağırmak demektir. Kur'an işte bu şekilde kimi varlıkları dile gelip konuşmaya çağırmaktadır. Veya onların bir gün dile gelip konuşacağını söylemektedir. Örneğin; "Yıldızlar dile gelsin, güneş dile gelsin, ağaran tanyeri dile gelsin, sabaha yürüyen gece dile gelsin, incir ağacı dile gelsin, zeytin dağı dile gelsin, emin belde dile gelsin; (dile gelsin de söylesin) "Allah'tan başka tanrı yoktur!" gibi... Bu aynı zamanda Kur'an'ın evreni tek bir bütün olarak kavrayan bakış açısının edebi bir üslûpla yansıtılması olmaktadır. Bunun Kur'an'ın dilini anlamada yeni bir açılım olacağını ümit ediyorum. İlgili ayetler incelendiğinde görüleceği gibi bu konuyu da sık sık öne çıkardım.

3- *Kıssalar*: Çalışmamızda öne çıkan üçüncü özellik de şudur: Kur'an'ın doğrudan kendisi sembolik bir dil kullanmıyor. Bilakis apaçık, o gün Mekke'nin sokaklarında konuşulan yaşayan Arapçayı fakat nezih ve edebi bir dil çerçevesinde kullanıyor. Ancak eskiçağlardan (kıssalardan) bahsederken, o devirlerin yerleşik sembol ve armalarına atıfta bulunuyor. Meselâ **Hz. Süleyman** anlatılırken kuş, yelkenli gemi, rüzgâr, karınca, cin, **Hz. Yunus** anlatılırken balık, **Hz. Musa** anlatılırken boğa/inek vs. den bahsediyor. Biz bunları şimdiye kadar yapıldığı gibi mucizevî, batınî ve iş'arî tefsir ve teville değil, "jeopolitik teoloji" dediğimiz yöntemle yorumladık. Bir anlamda **İbni Haldun**'un yapısalcı tarih analizini ilerleterek, eskiçağların teolojik jeopolitiğini çıkararak kıssaları anlamaya çalıştık. Yani bir peygamberin yaşadığı çağı önce kendi etkin tarihi içinde; dönemin tanrı, din ve devlet telâkkileri, armaları, flâmaları, sembolleri vs. bağlamında anlamak, sonra onlardan evrensel mesajlar çı-

karıp günümüze getirmek... Buradan girince örneğin kuş Hitit'in, karınca Sebe'nin, yelkenli gemi Fenike'nin, cin ve peri Babil'in, boğa/inek Mısır'ın, balık Asur'un tanrı-devlet sembolüydü sonucuna varıyoruz. Bu noktada kıssalar bambaşka bir anlam kazanıyor. Bu durumda, hem kimi meal/tefsirlerde görüldüğü gibi, bütün bu kıssaları rasyonellik adına aslı astarı olmayan Sami/Arap/İbranî mitolojileri olarak anlamaya gerek kalmıyor, hem de bin bir gece masalları, Alaaddin'in sihirli lâmbası, uçan hah, Ali baba ve kırk haramîler türü doğu kültürüne yatkın bilinçaltımızın irrasyonel algısından da kurtulmuş oluyor. Gerçekçi bir jeopolitîk teoloji zeminine oturmuş oluyor. Şu ana kadar bu da pek yapılmış bir şey değildir. Bunun Kur'an tefsirine yepyeni açılımlar getireceğini umuyorum...

4- Mucizeler: Çalışmamızda öne çıkan dördüncü bir özellik de mucize kavramına getirdiğimiz açılımdır. Şöyle ki: Mucize genellikle "olağandışı, kuraldışı" olan şey olarak anlaşılıyor. Hâlbuki mucize "aciz bırakan" şey demektir. Meselâ güneş dakik bir şekilde, hiç şaşmadan her gün aynı yerden doğup aynı yerden batması itibarîyle son derece olağan, doğal bir olaydır. Ama bu haliyle mucizedir. İnsanı hayrette bırakarak doğar ve batar. Olağandır ve fakat karşısında acz içinde kalırız. İşte gerçek anlamda mucize budur. Başka bir deyişle ayın yarılması değil ayın kendisi mucizedir. Demek ki mucize aslında yaratılışın bizzat kendisidir; güneş, ay, yıldızlar, gece, gündüz, yer, gök, insan, bitkiler, hayvanlar vs. her şey... Bunların hepsi Kur'an'ın ısrarlı vurgusuyla "ayet"tir. Kur'an'ın hiçbir yerinde mucize kavramı geçmemekte ve fakat tüm bunlara ısrarla ayet demektedir. Buradan hareketle Kur'an ve onun ortaya koyduğu din olan İslâm, Yahudilik gibi mucize, Hıristiyanlık gibi kehanet, Mecusîlik gibi bekleyiş, Sabiîlik gibi astroloji, Hinduizm gibi meskenet, Budizm gibi ızdırap, Hermetizm gibi büyü ve tılsım dini değil "söz ve eylem" (*kavl* ve *amel*) dinidir. Kur'an buna ısrarla "*ayâtun beyyinât*" (söze dayalı apaçık deliller) ve "*ameli salih*" (iyilik, güzellik, doğruluk için çalışmak) demektedir. Peygamberler halkların karşısına sadece bununla çıkmışlardır. Hem insana yakışan, hem de eşit şartlarda imtihan olunmanın gereği de bu değil midir? Bu noktada Kur'an ve İslâm'a, kendi etkin tarihi içinde, kendinden önceki eski dünya dinlerini, onların kullandığı form ve kavramları kullanarak dönüştüren, daha anlaşılabilir hale getiren, sokaktaki adamın aklına ve vicdanına hitabeder tarza sokan "son reformcu din" özelliği bakımından da yaklaşılmıştır. Burada durularak diğer dinler tarihine bakılmış, mukayeseler yapılmıştır. İlgili ayetlerde daha geniş açıklamaları görülebileceği gibi bu konu da çalışmamızın önemli açılımlarından bir diğerini oluşturmaktadır.

Şu halde buraya kadar söylediklerimiz aynı zamanda takip ettiğimiz tefsir metodunu da açıklamaktadır. Özetle buna "**Kur'an'ı tarih, tabiat ve hayat ile yorumlayıp açıklamak**" diyebiliriz. Çünkü bunların hepsinin ana kaynağı tek'tir (*ummu'l-kitap*) ve hiç durmadan birbirini açıklar, tefsir eder. Bize düşen bu yaşayan, canlı, hareket halindeki açıklamaları yakalayabilmektir. Onun için çalışmamızın adına "Yaşayan Kur'an" dedim...

Çalışmamızın meal, çeviri ve yazım tekniği açısından da kendine özgü bazı özellikleri bulunmaktadır. "Kur'an ve meali"nden ne anladığımızı, bu meali diğerlerinden ayıran kimi temel noktaları yukarıda beyan ettikten sonra meal ve tefsir şeklinde başlıca iki bölümden oluşan çalışmamızda takip ettiğimiz çeviri ve yazım yöntemi de kısaca şöyle sıralayabiliriz;

1- Meal bölümünde Cibril hadisinden ilhamla İslâm'ın "üzerine bina edildiği" kimi temel kavramlar meal boyunca Kur'an'da geçtiği ve Müslüman bilincin idrakinde oluştuğu şekliyle verilmiştir. Bunlar **Allah**, **Rab**, **şeytan**, **melek**, **rızık**, **vahiy**, **peygamber**, **kitap**, **ahiret**, **cennet**, **cehennem**, **namaz**, **oruç**, **hac**, **zekat**, **cihat**, **hicret**, **tövbe**, **adalet**, **emanet**, **ehliyet** gibi yaklaşık 20 civarında kavramdır.

2- Meal bölümünde özel kişi, halk, kavim, topluluk, din ve yer isimleri zorunlu olarak korunmuştur; Bunlar da **Cebrail**, **Âdem**, **Nuh**, **İdris**, **Hud**, **İbrahim**, **İsa**, **Musa**, **Davud**, **Süleyman**, **Yunus**, **Muhammed**, **Zeyd**, **Kur'an**, **Tevrat**, **İncil**, **Zebur**, **İsrail oğulları**, **İslâm**, **Yahudiler**, **Hıristiyanlar**, **Sebe**, **Havarî**, **Semud**, **Ad**, **Kabe**, **Mekke vb**. 40 civarında isimdir.

3- Meal bölümünde Kur'an'ın "biz" ve "öteki" idrakini yansıtan **kâfir**, **muslim** (**müslüman**), **mü'min**, **münafık**, **zalim**, **tâğut** kavramları da geçtiği şekilde verilmiştir.

Böylece Kur'an'ın "omurgası" diyebileceğimiz yaklaşık 70 kavram Kur'an'da geçtiği şekilde (Arapça ifadeler aynıyla Lâtin harfleriyle yazılarak) meal metninde yer almıştır. Aksi halde bunlara da Türkçe anlam bulmaya çalıştığınızda "Yüzüne renk gelmeyen" tuhaf bir meal dili ortaya çıkmaktadır.

Yukarıdaki ilk üç maddede geçen "omurga kavramlar" dışındakiler mümkün mertebe "yaşayan Türkçede" karşılanan anlamlarıyla yer almıştır. Bunlar meal metnine de yansıtılmıştır. Aksi halde bunları da olduğu gibi verdiğinizde "Hayat değil tapınak dili" dediğimiz yaşayan hayattan kopuk, başka dilde karşılığı olmayan, sadece yedinci yüzyıl Arap dil, tarih ve kültür evrenine mahsus, antik (eski) çağ metni muamelesi gören ve de sadece uzmanlarının anladığı tuhaf bir meal dili ortaya çıkmaktadır.

Kavram ve deyişlere verilen ana anlamlardan bazı örnekler şunlardır;

Tevhid; birlik,
Samed; bölünmez bütünlük,
Şirk; ortak koşmak (Allah'ın birliğini ve bölünmez bütünlüğünü parçalamak)
Kevn; oluş,
Emr; iş ve oluş
Dehr; süreç,
Kasem/Yemin; dile gelme
İbda/mubdi; yaratmak; ortaya çıkarmak, meydana getirmek

Abd/ibadet; ibadet etmek; çalışmak, üretmek, meydana getirmek
Hayy; dipdiri yaşam kaynağı,
Kayyum; yarattıkları üzerine titreyen,
Kavvam; kadınlar üzerine titreyen,
Dinu'l-kayyime; hayat üzerine titreyen, yaşayan hayat dini,
Kitabun kayyimun; hayat üzerine titreyen, yaşayan hayat kitabı,
İvecen kayyime; fildişi kulelerinde değil yaşayan hayat içinde oluşan,
Halk-ı cedid; yeniden yaratma,
Takva; Allah bilinciyle yaşamak, Allah'ın öfkesini çekmekten sakınmak
Rahmet; sevgi ve merhamet,
Kerem; cömertlik,
Latif; incelik,
Ğafur; bağışlayan, affeden
Hikmet; bilgelik,
Hılm; ince ruhlu,
Ecr/ceza; karşılık, ceza
Amel-i salih; iyilik, güzellik, doğruluk için çalışmak,
Sırat-ı müstakim; doğruluk ve dürüstlük yolu,
Hidayet; Doğru yolu göstermek, doğru yolda yürümek
Hayr; erdem,
Muhsin; güzel ahlâk sahibi,
İhlas; saf bir yürek temizliği içinde olmak,
Huşu; korku ve titreme,
Sıdk/sadakat; sözü namus bilmek,
Muhsana; namusuyla bir yuva kurmuş kadın,
Hanif; sağduyudan şaşmayan,
Ahd-i misak; fıtrî söz, vicdanın dile gelişi
Hablullah; Allah'ın yolu,
Hablunnâs; ana insanlık yolu,
Basiret; kalp gözü, vicdanın sesi,
Basâiru li'nnâs; insanlığın vicdanı vb.

Bu şekilde tefsir bölümünde yaklaşık 350 kavram analizi yapılmıştır. Analizlerde daha çok karşılaştırmalı filoloji (dilbilim) üzerinde durulmuş. Bunlara verilen anlamlar meal metnine yansıtılmıştır. Dipnotlarda (tefsir bölümünde) ise bunlara neden bu karşılıkların verildiği, hangi gerekçelerle böyle yorumlandığının savunması yapılmış, karşılaştırmalı ilâve yorumlarla delilleri gösterilmiştir.

Tefsir bölümünde ise yazım tekniği olarak şu yöntem takip edilmiştir;

1- Sure girişlerinde sureyi tanıtıcı ve bu sureye neden bu ismin verilmiş olduğuna dair kısa açıklamalar yer almaktadır.

2- Kur'an'ın Arapça asıl metninin yanından akan metin ana meal metnidir. Bura-

da mümkün mertebe akıcı, yalın bir Türkçe kullanılmaya çalışılmış, hiç bir yerinde parantez açmak suretiyle metin yarılmamıştır. Parantezin de meal gibi yanlış anlaşıldığını düşünürsek bunu neden yaptığımız anlaşılabilir. Şöyle ki; parantez açınca meale yorum katılmış, açmayınca yorumsuz verilmiş olduğu sanılmaktadır. Hâlbuki parantez açmadan verilenler de yorumdur. Parantez içi ise yorumun biraz daha açıklamasıdır. Yani her ikisi de yorumdur; Çünkü Arapça asıl metnin dışında yazılan her şey yorumdur, ister parantez dışı, ister parantez içi olsun, ister üstte ister altta olsun fark etmez. Az önce geçtiği gibi burada yorum Arapça (Kur'an) metninin zihindeki yankısı anlamında kullanılmaktadır.

3- Meal bölümünde "BÜYÜK HARFLERLE" başlayan yerler konunun değiştiğini veya arada zaman farkı olduğunu göstermektedir.

4- Tefsir bölümünde "Harfi harfine" diye başlayan yerler Arapça asıl metinde geçen sözcükleri aynıyla vererek yapılan çeviridir. Yani mealde yorumlanmış bir cümle Arapça aslında hangi kelimelerin geçtiğini göstermek için tefsir bölümünde (dipnot kısmında) tekrar verilmiştir. "Harfi harfine" diye başlayan yerler bunu ifade etmektedir. Böylece asıl metinden tümüyle kopmamak ve metinde geçenle geçmeyenin görülmesi sağlanmak istenmiştir.

5- Tefsir bölümünde "Rivayete göre" diye başlayan yerler sebeb-i nüzul kısmı olup genellikle klâsik tefsirlerden özet bilgileri ihtiva etmektedir. Yararlanılan kaynaklar sadece meşhur olan ismi verilerek parantez içinde gösterilmiştir. (Razi, Taberi, Kurtubi, Zemahşeri) vb.

6- Tefsir bölümünde "BÜYÜK" harfle başlayan bölümler kavram analizlerinin yapıldığı yer olup daha çok sözlük bilgileri verilmekte, mukayeseli dil analizleri yapılmakta ve adı geçen sözcüğün nereden geldiği, kökünün ne olduğu, bu kökten hangi kelimelerin klâsik ve şu anki yaşayan Arapçada kullanıldığı, bugünkü yaşayan Türkçede ona tekabül eden kelime veya deyimin ne olduğu, hangi Türk edebiyat metninde (şiir, türkü, deyiş, atasözü) nasıl kullanıldığı vs. gösterilmekte ve kavrama ait yorumlar yapılmaktadır.

7- Tefsir bölümünde "Demek ki" diye başlayan yerlerde ayetten bugüne dair yorumlar çıkarılmakta ve "Bugün olsaydı?" bakış açısından metinden metine değil daha çok çağdan çağa aktarım esas alınarak yorumlara girişilmektedir.

8- Tefsir bölümünde yine "Öyle görünüyor ki", "Görüldüğü gibi", "Dikkat edilirse", "Anlaşılan" vb. şekilde başlayan açıklamalar konunun akışına göre surenin, ayetin veya pasajın (ayet gurubunun) anlaşılmasına yönelik kimi izahlar olmaktadır...

Demek ki elinizdeki çalışmada "Türkçe" olarak okuduğunuz her şey -meal metni de dâhil- esas metnin (Arapça Kur'an) benim zihin dünyamdaki yankılanmaları olmaktadır. Yedinci yüzyıl Sami/Arap dil, tarih ve kültür evreninde bizler bu dünyada yokken oluşmuş bir metni, yüzyıllar sonra kendi doğup büyüdüğüm Türk, dil,

tarih ve kültür evreni ortamına getirdiğimde gördüklerim, duyduklarım, anladıklarım, hissettiklerimdir.

Keza şu an yeryüzünde Tanrı'nın kelâmı diye bilinen diğer kutsal kitapları da en az Kur'an kadar okumuş incelemiş bulunmaktayım. Ama açık yüreklilikle itiraf edilmeli ki bu Kur'an çok başka bir şey. Kur'an'ın Allah'ın kelâmı olduğuna dair inancımdan hiç bir şüphem yoktur. Okudukça bu inancımın daha da arttığını gördüm. Dahası benim gönlümde Kur'an tam anlamıyla "vicdanın ve merhametin evrensel sesi" olarak kök salmıştır. Allah, 7. yüzyıl Mekke-Medine ortamından seçtiği bir öksüzün saf bir yürek temizliği içindeki vicdanı üzerinden tüm insanlığa mesajını iletmeyi murad etmiş, bunu anlamaktayım.

Bu nedenle Kur'an'ın "hitabının tarihsel mesajının evrensel" olduğu genel ilkesinden hareketle kimi okumalara ve yorumlamalara giriştim. Gördüm ki ele aldığı kişi veya olaylar tarihin konusu olsa da onlar üzerinden verdiği mesajlar kesinlikle tüm insanlığı ilgilendirmektedir. Bu nedenle insanlığın bu kitaba şiddetle ihtiyacı vardır.

Her doğan çocuğu **Âdem** olarak gördüğünüzde mesajın tem yerini bulduğunu göreceksiniz. Çünkü aslında **Âdem** kıssası her doğan çocukla birlikte yeniden başlıyor; insan, şeytan, kötülük, iyilik, kadın, erkek, günah, tövbe, pişmanlık, bilgi, akıl vs. Keza her hayata atılan gencin **Yusuf** olarak gördüğünüzde mesajın on ikiden vurduğunu göreceksiniz; haset, hile, entrika, yalan, ihtiras, şehvet, tutku gibi dürtülere karşılık, bilgelik, adalet, güven, dostluk, kardeşlik, vefa, söz ve namusun yükselişi...

Bunlar bugün hala klâsik romanların veya filimlerin değişmez konusu değil midir? Demek ki klâsik konulara dair yazılan her roman, çekilen her film aslında bir **Âdem**, bir **Yusuf** kıssasının yeni versiyonlarından başka bir şey değil...

"Yaşayan Kur'an" derken kastettiğim de esas itibarîyle budur.

İşte buna benzer nice "tarihsel" kişi ve olaylar üzerinden "evrensel" mesajlar veriyor Kur'an. Bu nedenle olsa gerek tarihte kalması kaçınılmaz olan yerlerde "bilinçli bir susuş" sergiliyor. Birkaç yerde Mekke, bir iki yerde Arap ismi geçiyor. İlginçtir **Muhammed** dışında bir tek kişinin ismi geçiyor o da bir eski köle ve evlâtlık olan **Zeyd**...

Yani kendini indiği dil, tarih ve kültür evrenine gömmüyor. Bilakis onlar üzerinden sonraki çağlara söylenecekleri de düşünerek konuşuyor.

Böyle yapmakla sanki her çağda yeniden öksüzlerin yüreğinde, evlâtlık muamelesi görenlerin ve köleleştirilmek istenilenlerin dilinde, mazlumların, mağdurların, mahrumların, Âdemlerin, Yusufların ve de tüm insanlığın vicdanında yankılansın istiyor.

Bu nedenle olmalı ki Kur'an ezilenlerin, mağdurların, mazlumların yani vicdanın

da mümkün mertebe akıcı, yalın bir Türkçe kullanılmaya çalışılmış, hiç bir yerinde parantez açmak suretiyle metin yarılmamıştır. Parantezin de meal gibi yanlış anlaşıldığını düşünürsek bunu neden yaptığımız anlaşılabilir. Şöyle ki; parantez açınca meale yorum katılmış, açmayınca yorumsuz verilmiş olduğu sanılmaktadır. Hâlbuki parantez açmadan verilenler de yorumdur. Parantez içi ise yorumun biraz daha açıklamasıdır. Yani her ikisi de yorumdur; Çünkü Arapça asıl metnin dışında yazılan her şey yorumdur, ister parantez dışı, ister parantez içi olsun, ister üstte ister altta olsun fark etmez. Az önce geçtiği gibi burada yorum Arapça (Kur'an) metninin zihindeki yankısı anlamında kullanılmaktadır.

3- Meal bölümünde "BÜYÜK HARFLERLE" başlayan yerler konunun değiştiğini veya arada zaman farkı olduğunu göstermektedir.

4- Tefsir bölümünde "Harfi harfine" diye başlayan yerler Arapça asıl metinde geçen sözcükleri aynıyla vererek yapılan çeviridir. Yani mealde yorumlanmış bir cümle Arapça aslında hangi kelimelerin geçtiğini göstermek için tefsir bölümünde (dipnot kısmında) tekrar verilmiştir. "Harfi harfine" diye başlayan yerler bunu ifade etmektedir. Böylece asıl metinden tümüyle kopmamak ve metinde geçenle geçmeyenin görülmesi sağlanmak istenmiştir.

5- Tefsir bölümünde "Rivayete göre" diye başlayan yerler sebeb-i nüzul kısmı olup genellikle klâsik tefsirlerden özet bilgileri ihtiva etmektedir. Yararlanılan kaynaklar sadece meşhur olan ismi verilerek parantez içinde gösterilmiştir. (Razi, Taberi, Kurtubi, Zemahşeri) vb.

6- Tefsir bölümünde "BÜYÜK" harfle başlayan bölümler kavram analizlerinin yapıldığı yer olup daha çok sözlük bilgileri verilmekte, mukayeseli dil analizleri yapılmakta ve adı geçen sözcüğün nereden geldiği, kökünün ne olduğu, bu kökten hangi kelimelerin klâsik ve şu anki yaşayan Arapçada kullanıldığı, bugünkü yaşayan Türkçede ona tekabül eden kelime veya deyimin ne olduğu, hangi Türk edebiyat metninde (şiir, türkü, deyiş, atasözü) nasıl kullanıldığı vs. gösterilmekte ve kavrama ait yorumlar yapılmaktadır.

7- Tefsir bölümünde "Demek ki" diye başlayan yerlerde ayetten bugüne dair yorumlar çıkarılmakta ve "Bugün olsaydı?" bakış açısından metinden metine değil daha çok çağdan çağa aktarım esas alınarak yorumlara girişilmektedir.

8- Tefsir bölümünde yine "Öyle görünüyor ki", "Görüldüğü gibi", "Dikkat edilirse", "Anlaşılan" vb. şekilde başlayan açıklamalar konunun akışına göre surenin, ayetin veya pasajın (ayet gurubunun) anlaşılmasına yönelik kimi izahlar olmaktadır...

Demek ki elinizdeki çalışmada "Türkçe" olarak okuduğunuz her şey -meal metni de dâhil- esas metnin (Arapça Kur'an) benim zihin dünyamdaki yankılanmaları olmaktadır. Yedinci yüzyıl Sami/Arap dil, tarih ve kültür evreninde bizler bu dünyada yokken oluşmuş bir metni, yüzyıllar sonra kendi doğup büyüdüğüm Türk, dil,

tarih ve kültür evreni ortamına getirdiğimde gördüklerim, duyduklarım, anladıklarım, hissettiklerimdir.

Keza şu an yeryüzünde Tanrı'nın kelâmı diye bilinen diğer kutsal kitapları da en az Kur'an kadar okumuş incelemiş bulunmaktayım. Ama açık yüreklilikle itiraf edilmeli ki bu Kur'an çok başka bir şey. Kur'an'ın Allah'ın kelâmı olduğuna dair inancımdan hiç bir şüphem yoktur. Okudukça bu inancımın daha da arttığını gördüm. Dahası benim gönlümde Kur'an tam anlamıyla "vicdanın ve merhametin evrensel sesi" olarak kök salmıştır. Allah, 7. yüzyıl Mekke-Medine ortamından seçtiği bir öksüzün saf bir yürek temizliği içindeki vicdanı üzerinden tüm insanlığa mesajını iletmeyi murad etmiş, bunu anlamaktayım.

Bu nedenle Kur'an'ın "hitabının tarihsel mesajının evrensel" olduğu genel ilkesinden hareketle kimi okumalara ve yorumlamalara giriştim. Gördüm ki ele aldığı kişi veya olaylar tarihin konusu olsa da onlar üzerinden verdiği mesajlar kesinlikle tüm insanlığı ilgilendirmektedir. Bu nedenle insanlığın bu kitaba şiddetle ihtiyacı vardır.

Her doğan çocuğu **Âdem** olarak gördüğünüzde mesajın tem yerini bulduğunu göreceksiniz. Çünkü aslında **Âdem** kıssası her doğan çocukla birlikte yeniden başlıyor; insan, şeytan, kötülük, iyilik, kadın, erkek, günah, tövbe, pişmanlık, bilgi, akıl vs. Keza her hayata atılan gencin **Yusuf** olarak gördüğünüzde mesajın on ikiden vurduğunu göreceksiniz; haset, hile, entrika, yalan, ihtiras, şehvet, tutku gibi dürtülere karşılık, bilgelik, adalet, güven, dostluk, kardeşlik, vefa, söz ve namusun yükselişi...

Bunlar bugün hala klâsik romanların veya filimlerin değişmez konusu değil midir? Demek ki klâsik konulara dair yazılan her roman, çekilen her film aslında bir **Âdem**, bir **Yusuf** kıssasının yeni versiyonlarından başka bir şey değil...

"Yaşayan Kur'an" derken kastettiğim de esas itibarîyle budur.

İşte buna benzer nice "tarihsel" kişi ve olaylar üzerinden "evrensel" mesajlar veriyor Kur'an. Bu nedenle olsa gerek tarihte kalması kaçınılmaz olan yerlerde "bilinçli bir susuş" sergiliyor. Birkaç yerde Mekke, bir iki yerde Arap ismi geçiyor. İlginçtir **Muhammed** dışında bir tek kişinin ismi geçiyor o da bir eski köle ve evlâtlık olan **Zeyd**...

Yani kendini indiği dil, tarih ve kültür evrenine gömmüyor. Bilakis onlar üzerinden sonraki çağlara söylenecekleri de düşünerek konuşuyor.

Böyle yapmakla sanki her çağda yeniden öksüzlerin yüreğinde, evlâtlık muamelesi görenlerin ve köleleştirilmek istenilenlerin dilinde, mazlumların, mağdurların, mahrumların, Âdemlerin, Yusufların ve de tüm insanlığın vicdanında yankılansın istiyor.

Bu nedenle olmalı ki Kur'an ezilenlerin, mağdurların, mazlumların yani vicdanın

ve merhametin yalın sesi olarak doğdu. Kur'an'ı baştan sonra okuyun, bütün derdinin bu olduğunu göreceksiniz. Kölelerden, yoksullardan, öksüzlerden, yetimlerden, evlâtlıklardan, kızlardan, kadınlardan, yaşlılardan, âmâdan, sağırdan, dilsizden, özürlüden bahsediyorsa bundandır. Bunların çok kütü durumda olan durumlarını düzeltmek, haklarını savunmak içindir. Eğer bunlarla diğerleri arasında karmaşık gibi gelen bir ayet görüyorsanız hiç tereddüt etmeden Kur'an'ın ezilen kimse, mahrum ve mağdur kimse ondan yana olduğuna hükmedebelirsiniz. Bu, hiçbir şekilde şaşmaz... Çünkü Kur'an tapınaklarda, mabetlerde, saraylarda doğmuş bir kitap değildir. Bilakis mağaralarda, savaş meydanlarında, sokaklarda doğmuştur. Bunun için de dili bir tapınak değil hayat dilidir. Eğer insanlığın tanıyıp bildiği (maruf) , yokluğunu hissettiği değerleri değil de, ilgisiz alâkasız dini faraziyeleri getirseydi, sokaktaki adamın derdine bîgâne bir söylemle bir öksüzün yüreğinden değil de bir din adamının ihtirasından doğmuş olsaydı kimse onu dinlemezdi. İnsanlık vicdanı onu da dışına atardı. Bilakis o sokağın beklediği soruyu sordu; "Bu kız çocukları hangi suçundan dolayı diri diri gömüldü?" Mazlumun yanında oldu, ezilene aradığını verdi, fıtratın, ortak iyinin sesi oldu. Yani doğrudan akla ve vicdana hitap etti. İnsanlığın adalet arayan damarını harekete geçirdi. Umudun, hasretin, aklın ve vicdanın dili oldu. Bir öksüz çıktı "İnsanlıkta sevgi ve merhameti yaymak için geldim" (*rahmeten li'l-âlemin*) dedi...

İşte bunlardı dalga dalga yayılan, gönülleri fetheden...

Bende önce bir insan sonra da Müslüman olarak bu ruhu yakalamaya ve yansıtmaya çalıştım. Yani demem o ki bu ilâhî hitap benim zihin dünyamda, gönlümde, vicdanımda ve dilimde böyle yankılandı...

Şehit **Seyyid Kutup**'un tefsirine verdiği isimde geçtiği gibi "Kur'an'ın gölgesinde" yürüdüm. Bu kitabın on dört asırlık tarihi boyunca hakkında söylenenleri, o çağın Müslümanlarında yankılananlar olarak değerlendirdim. Böylesi görkemli bir zenginliği saygıyla andım. Ancak hiç bir âlimin veya hiç bir ekolün ne mutlak takipçisi ne de mutlak reddedicisi olmadım. Ana ümmet geleneğine yaslandım. Buradan akan tarihe, bilince, idrake, hissiyata, aidiyete ve celâdete katıldım. Çok okudum, çok araştırdım, eskiçağlarda yaşamış âlimlerden çok şey öğrendim. Fakat sonuçta onlardan süzdüğüm kendi sonuçlarımı yansıttım.

Kur'an'ın belirli bir çağa değil de genel olarak "Çağ dile gelsin" diyerek her çağda onu kim okuyorsa o çağa yemin ettiği üç ayetlik Asr (çağ) suresinin verdiği mesajı buna yordum. Yani iman ederek "kendi çağlarının" göğsüne iyilik, güzellik, doğruluk için, hak ve adalet için, dertleri ve acıları paylaşmak için omuz omuza verip tohum ekenler kurtulacak, gerisi hüsrana uğrayacak, kaybedecek...

Sonuç olarak bütün bunları okuyanlarla paylaşmak için yazıya döktüm, kitap haline getirdim. Umarım kaybedenlerden olmam. Bu çalışmanın okuyan herkese bir faydasının olması en büyük dileğimdir.

Söylediğim her şey, noktasına virgülüne kadar hesabı sorulma ve verilme makamındadır. Hem dünyada hem de ahirette. Esas hesap sorucu olarak ise Allah yeter. O'nun sevgisi ve merhameti sonsuzdur. O'na sığındım, O'na güvendim.

Mü'min yüreklerde iyilikle, hayırla anılsın.

Dinlerini hurafelere boğmuş zihinlere aydınlık ve ışık saçsın.

Dinlerinden ümidini kesmiş zihinlerde ise yeniden uyanışa, canlanışa, böyle bir dine mensup olmakla gurur duymaya vesile olsun.

Baki kalan şu kubbede hoş bir seda olsun.

Rabbim mahcup etme...

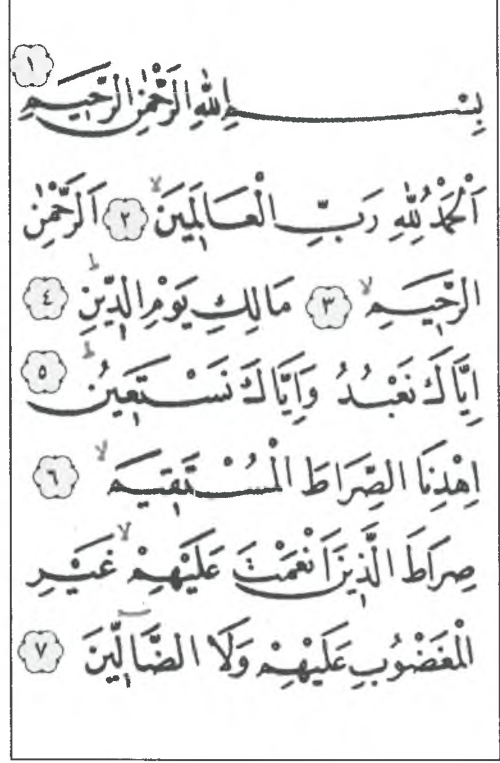
R. İhsan Eliaçık
Nisan / 2007
Fatih / İstanbul

FATİHA SURESİ

Mekke'de inmiştir, 7 ayettir. Kur'an onunla başladığı için "açılış", "açma" anlamına gelen "fatiha" kelimesi, sureye isim olmuş görünmektedir. Sure içeriğinde yer alan kavram ve temalarıyla âdeta bütün Kur'an'ı özetler; *Hamd, Rabb, Allah, Rahman, Rahîm, Yevmuddin, İbadet, Sırat-ı Mustaqim* vb. Kur'an'm anahtar terimlerini ilk elden gündeme getirir.

01-FATİHA SURESİ

Mekke'de inmiştir. 7 ayettir.

1- SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

2- Bütün övgüler,[1] varlığın[2] yegâne Rabbi Allah[3] içindir.

3- Sevgi ve merhameti sonsuzdur.[4]

4- Hesap gününün sahibidir.[5]

5- Yalnız Sana ibadet eder;[6] yalnız Senden yardım[7] dileriz.

6- Bizi doğruluk ve dürüstlük yolunda yürüt.

7- Sapmışların ve öfkeni çekenlerin değil; nimetlerinle desteklediklerinin yolunda...[8]

---

[1] HAMD: Sözlükte [ح م د] kökünden gelir. Mastarı "övmek, yüceltmek" demektir. Kısmen övgü ve kısmen şükür ile birleşen övgü manasındadır (Elmalılı). Türkçede "övmek, yüceltmek, ululamak, teşekkür etmek, şükranlarını sunmak, göklere çıkarmak, ayakta alkışlamak" kelimelerindeki manaları çağrıştırır. Kur'an'ın ilk kelimesinin Hamd olması, işe ne ile başlanacağının da göstergesidir. Demek ki her şeyden önce hak bilirlik, vefa, hakkı teslim etme, kadir kıymet bilmek... Yani önce teşekkür etmesini bilmek; var oluşumuza, varlık âlemine çıkışımıza, hiçbir şey değilken bir şey oluşumuza teşekkür... Yediğimiz ekmeğe, içtiğimiz suya, soluduğumuz havaya teşekkür... Sağlığa, sıhhate, afiyete, bunca nimete teşekkür... Her işin başı besmele (sevgi, saygı, şefkat, merhamet) ise, besmelenin de başı teşekkür ve şükürdür. "İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a şükretmesini de bilmez..."

[2] ÂLEM: Sözlükte [علم] "Bir şeyin göstergesi, işaret, alâmet, eser, iz, nişan" demektir. Terim olarak âlem, Allah'ın işareti, nişanı, alameti yani evren, kâinat, oluş âlemi, maddî ve manevî bütün varlık kategorileri manasındadır. RABB; ise sözlükte [ربب] kökünden gelir ve mastarı "bir şeyi başından sonuna kadar kurmak, oluşturmak, sürdürmek, beslemek ve bundan dolayı da o şeyin sahibi olmak, otoritesi olmak" demektir. Dolayısıyla Âlemlerin Rabbi, evrenlerin sahibi, kâinatın var edicisi, maddî ve manevî tüm oluşlarla canlı ve aktüel ilişkili olan, zamanın ve mekânın sahibi, özelikle de insanlığın yaratıcısı, oluşturucusu, besleyicisi, yaşatıcısı ve

bundan dolayı da gerçek sahibi ve yöneticisi demek olur. Ayrıca Bkz. "RABB" 114/1. ayet dipnotu.

[3] ALLAH: Kur'an'da [الله] ismi, her şeyi yaratan "O" nun [هو] özel ismi olarak kullanılır. Yani [هو] kendini insanlık âlemine "**Allah**" ismi ile tanıtmıştır. Daha önce de çeşitli dil ailelerinde benzer anlama gelen tanrı isimleri kullanılmıştı: **Tüz, Tüzen, Törü, Töre, Torah, Teng, Tengri, Tao, Thien, Theo, Dei, Zeo, Zeus, Zui**. Bunlar sırayla eski Türkçe, Çince, Yunanca, Lâtince, Fransızca ve Almanca'da kullanılan tanrı isimleri... Şunlar da Sümer, Babil, Arami, İbrani, Nebati ve Arapça dillerinde görülen tanrı isimleri: **An, Anu, Anlil, El, Eloh, Elohim, Ellah, El-lat, El-ilah, Allot**... Bunlar da Farsçadan: **Izid, Mazda, Yezdan, Zarvan, Khoda, Huda, Hodanay**... Bu isimlerin hepsi de "yol, yüce, ulu, iyilik, hayır" vb. anlamındadır. "**Allah**" isminin, bütün bunların son dilsel evrimi olduğu anlaşılıyor. Demek ki O [هو] insanlık âleminde öteden beri bu isimlerle algılanmıştır. Bunlardan kimisi saptırılmış, hurafeye bulaştırılmış, kimisi esas anlamından uzaklaştırılmış, kimisi de sanki başka bir tanrı sanılmıştır. Hâlbuki hepsi de, bir ve tek olan tanrıyı anlatmaktadır. İsimleri değişik olsa da sonuç itibarîyle en son aldığı şekille "**Allah**" olarak hakikî anlamıyla Kur'an'da kullanılmıştır. Demek ki Kur'an, o Tek Tanrı'nın Arap dil ve kültür evreni üzerinden tüm insanlık âlemine Arapça bir hitabeti veya seslenişidir. Demek ki **Allah**, kendisine teşekkür edilmesi gereken yegane varlıktır; çünkü her şey O'ndan geliyor ve O'nun ile devam edebiliyor...

[4] RAHMAN/RAHİM: Sözlükte her iki kelime de [رحم] kökünden gelir. Mastar olarak "sevgi, merhamet, şefkat, saygı, bağışlama, saf iyilik, güzellik saçıcılık" demektir. Bu kökten gelen kelimelerin eski dünya dillerinde meşhur ve yaygın olduğunu görüyoruz; Akadca'da döl yatağı, rahîm (*remu*); merhamet eden tanrı (*remânu*); Aramca rahîm, merhamet (*rhm*); İbranca rahîm, merhamet (*raham*); Hintçe iyilik tanrısı (*Brahma*) olarak geçmektedir. Sevginin ve merhametin babası (*Eb-Raham*)'ın bütün Sami dillerinde ve hatta Hintce'de bile kullanıldığını görüyoruz. Buralardan evirilerek Arapça'ya İbrahim olarak geldiği anlaşılıyor. Bunların hepsi, Arapça'daki rahmet, rahman, rahîm kelimeleri ile aynı anlam iklimindendirler... Terim olarak Allah'ın öz varlığında mündemiç (içkin) bulunana rahman (çok seven); bunun mahlûkat üzerindeki tezahürüne de rahîm (sevgisi taşıp yayılan) denmiştir. Rahmet kökü Türkçe'de içinde sevgi, saygı, aşk, şefkat ve merhamet kelimelerinin yattığı "yârlığamak" kelimesini çağrıştırır. "*Rabbim rahmeti ile yârlığasın*", "*Rahmetinle yârlığa ya Rabbi*", "*Rahmetinle yârlığa ya Gâni*" deyişlerinde geçtiği gibi "yârlamak" veya "yârlayıcı", esasında "yâr muamelesi yapmak" demektir ki sevgi ve merhametin neticesidir (Elmalılı). "*Allah yâr ve yardımcımız olsun*" derken de bu kastedilir. Türkçe'de "Sevgili yârim, seni seviyorum, saygılarımı arz ederim" kelimelerindeki manayı çağrıştırır. Yine, "*Yâr anar, düşman kınar*", "*Gönlüm ne dertlidir ne bahtiyar/ Ne kendisi yâr, ne kimseye yâr*" (N.Fazıl) veya "*Yâr sevende dert olmaz/Yâr sevmeyen mert olmaz*" (Dede Efendi); "Aşk inletir, dert söyletir" mısralarındaki "yâr, sevgi ve şefkat" sözcüklerinin kullanılışındaki manayı çağrıştırır. Rahman ve Rahîm kavramı, yaşayan Türkçe'ye kısaca "sevgi ve merhameti sonsuz olan" olarak çevrilebilir. Zira yâr muamelesi yapmaya, sevgili olmak deriz. Allah, bizatihi sevgi ile dopdoludur; bu nedenle de, tüm varlığa kar-

şı O'ndan merhamet yayılmaktadır. İşte bu sevgiyle dolu olmaya Rahman, bunun taşarak tüm varlığa yayılmasına Rahim diyoruz. Rahman ve Rahîm'in birlikte kullanılması, Türkçe'deki "sevgi ve saygı"nın birlikte kullanılması gibidir. Kişi sever, sevdiğine de saygı gösterir; "küçüklere sevgi büyüklere saygı", Türkçe'nin en yaygın deyişidir. Kişinin sevgisi yoksa, saygı da göstermez. Sevmeden saygı gösterme ise tahammül, katlanma olur. Saygı, sevgiden kaynaklanan hürmet, ihtiram, değer anlamına gelir. SEVGİ kelimesi, eski Türkçe'de (9. yy) bugünkü kullanımın aynısı olup, sevmek demektir. SAYGI ise eski Türkçede (11.yy) "samak" kökünden geliyor. "Bir şeyi kabul etmek, itibar etmek, varsaymak, sayı saymak, değer biçmek" anlamındadır. Şu halde Allah'ın, insanlığa kendisini sevgi, merhamet, iyilik, saygı, şefkat manasını içeren kelimelerle tanıtması; Kur'an'ın ve bütün surelerinin bunlarla başlaması, gündelik hayatta her işe bunlarla başlanmasının istenmesi, besmelenin bu kavramlar üzerine bina edilmesi, Kur'an'ın en temel mesajının ne olduğunu apaçık göstermektedir... Ayrıca Kur'an'ın "Rahman" kelimesini, "çok seven, sevgi ile dopdolu" anlamında kullandığına dair kanıtlar için Bkz. "VEDUD" 11/90. ayet ve "EB-RAHAM" 14/35. ayet dipnotu.

[5] YEVMU'D-DİN: Terim olarak [يوم الدين] din günü "İyi veya kötü yapılan bir işin, tatlı veya acı karşılığını almak" manasındadır. Türkçe'de "*Ruz-u mahşerde yakana yapışırım*", "*Yevmi kıyamette hakkımı helal etmem*", "*Ahirette görüşürüz*" vb. sözlerindeki manayı çağrıştırır. Bu anlamıyla din günü, Kur'an'ın en temel değerlerinden birisi olan mahşer, kıyamet ve ahiret inancını ifade etmektedir. Ayrıca Bkz. "DİN" 109/6. ayet dipnotu.

[6] İBADET: Bkz. 109/2. ayet dipnotu.

[7] Yani: Ancak senden yardım (*avn*) talep ederiz, yardımlaşma (*muavenet*) isteriz. Dermanımızı sadece sende ararız. Yâr olmamız gibi yardım dilememiz de, bir tepki ve isyanın ifadesidir... İnsanlar bir takım putlara, krallara vs. yalvarıyor, önlerinde diz çöküyor, zillet içinde onlardan yardım diliyor, yalvarıp yakarıyor. "Başkasından değil ancak senden" diyerek kendimize, özümüze dönüyoruz... Allah'tan başkasına yalvarmak, yakarmak, dilenmek, avuç açmak bize yakışmaz. Biz sadece Allah'tan yardım ister, O'nunla dertleşir, derdimizi O'na açar, kimseye yalvarıp yakarmayız. Başkasına yük olmaz, çalıştığımız ile geçinir, onurumuzu çiğnetmez, toplum içinde başımız dik yürür, kimseye eğilip bükülmeyiz... Madem bu can, bu vicdan, bu hürriyet emanet, o halde derun-u dilden ve cân-ı gönülden gerçek dostla, yâr-ı mükerrem olan Allah ile dertleşir, ona ağlarız... Diğer insanlarla ilişkimiz ancak kardeşlik ve dayanışma çerçevesinde gönül ve el birliği etmektir... Ayrıca Bkz. "MAUN" 107/7. ayet dipnotu.

[8] Yani: İçinde eğrilik bulunmayan, yalansız, dolansız fıtratın yolunda, bu fıtratın gereği olan erdem ve dürüstlük yolunda (*sırat-ı mustaqim*) yürüt bizi. Biz bu yolda yürümek istiyoruz; yoldan çıkmışların, sapmışların, şaşırmışların yolunda değil... Tarih boyunca bu yolda yürümüşlerin, bu yolda yürüdükleri için kendilerini desteklediklerinin, nimet verdiklerinin yolunda yürümek istiyoruz. Bu nedenle bizi destekle, bize güç ver. Yönelişimizi, arayışımızı, çalışıp çabalamamızı sonuçsuz bırakma. Bizimle birlikte ol, ey sevginin, ve merhametin sonsuz kaynağı!...

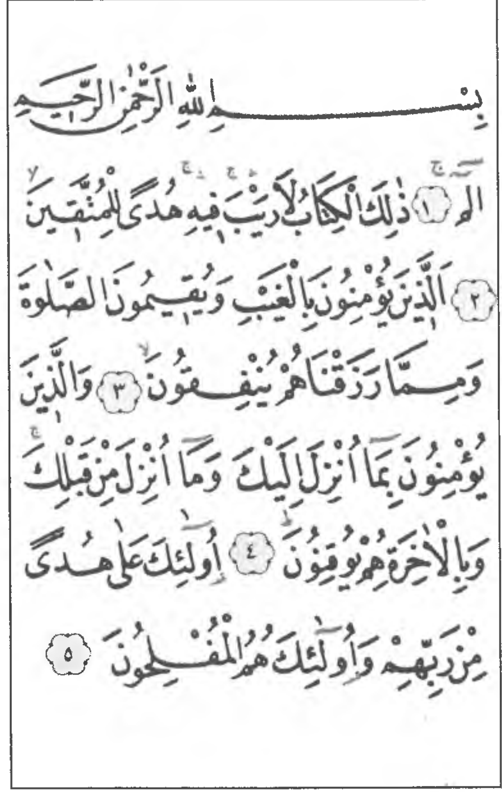
BAKARA SURESİ

Medine'de inmiştir, 286 ayettir. Kur'an'ın bütün "Medenî" sure özeliklerini yansıtmasıyla dikkat çeker. Medine'ye hicretin ilk iki yılında nazil olduğu sanılmaktadır. Neredeyse üçte biri (40–152); Kitab-ı Mukaddes geleneğinin (Yahudilerin) yoğun bir şekilde ve yer yer de oldukça sert bir uslupla eleştirisine ayrılmıştır. Bunun dışında surenin son üçte birlik bölümünde Medine döneminin özeliklerinden olan, **cihat**, **siyaset**, **adalet**, **yardımlaşma**, **içki**, **kumar**, **faiz**, **namaz**, **oruç**, **hac**, **savaş**, **borçlanma**, **şahitlik** vb. konular ile ilgili düzenlemeler dikkat çeker. Surenin adı, eski Mısır Firavunluğunun tanrı-devlet sembolü *Apis*'in (boğa/inek) red ve inkârı anlamına gelen inek kesme emrinin verildiği 67–74. ayetlerde geçen *Bakara* (boğa/İnek) kelimesinden gelmektedir. Tüm eski dünya din ve mitolojilerinde kralların giydiği "boynuzlu taç", tanrısallığı simgeleyen boğanın güç ve kudretini temsil etmekteydi. Kur'an, Bakara (boğa/inek) suresinin "ismi" ile sanki eski dünyanın artık sona erdiği, tevhit ve adalete dayalı yenidünyada tek Allah'a iman dışında hiçbir tanrı figürüne yer olmadığı mesajını vermektedir. Ancak sure ismine bakılarak surenin ana konusunun bu olduğu da sanılmamalıdır. Bu, sadece bir sure isimlendirmesi olup, Kur'an'ın kendine has tarzını yansıtmaktadır.

02-BAKARA SURESİ

Medine'de inmiştir. 286 ayettir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

. 1- ELİF LÂM MİM

2- Bu Kitap'ta hiçbir şüphe yoktur.[1] Allah bilinciyle yaşamak isteyenler[2] için bir yol göstermedir.

3- ONLAR Kİ[3] can-ı gönülden iman[4] ederler[5], namaz kılarlar,[6] verdiğimiz rızkı paylaşırlar.[7]

4- Sana indirilene de, senden önce indirilenlere de inanırlar.[8] Ahirete de kesin olarak iman ederler...[9]

5- İşte Rablerinin gösterdiği yolda yürüyenler... İşte gerçek anlamda kurtuluşa erenler bunlardır!

---

[1] Yani: Bu Kitap, Allah'ın insanlığa Arapça seslenişidir. "Acaba, bu gerçekten Allah'ın seslenişi mi?" diye şüphelenmenize, kuşku duymanıza, evhamlanmanıza, içinize kurt düşürmeye, pirelenmeye, işkillenmeye hiç gerek yoktur. Bu Kitap, haksızlık yapmaktan korkanlara, suç ve günah işlemekten sakınanlara, Allah'ın öfkesini çekmek istemeyenlere yâr ve yoldaş olacak bir kitaptır. Allah'ı kalkan edinip korkusuzca yürümek isteyenlere, sorumluluk sahibi olmak isteyenlere, varoluş sancısı çekenlere, vicdan ve merhamet sahiplerine yâr ve yoldaş olacak bir kitaptır. Yerde, gökte, canda, tende hep Allah'ı arayanlara, içtenlikle Allah bilinciyle yaşamak isteyenlere, ancak bu tür dertleri olanlara fayda sağlayacak, yâr ve yoldaş olacak bir kitaptır...

[2] TAKVA: Sözlükte [وقي] kökünden gelir. Mastarı "korunmak, sakınmak, çekinmek" demektir. Korunmak, savunmak, himaye etmek (*tevqiye*); kaçınmak, korunmak, sakınmak (*tevaqqiye*); çekinmek (*ittiqâ*); korkma, sakınma (*tuqâ*); içindeki düşünceyi koruma (*taqiyye*); koruyucu (*viqâi*) kelimeleri bu köktendir... Terim olarak takva; "suç ve günah işlemekten sakınmak, Allah'ın yasaklarını çiğnemekten çekinmek, Allah'ın cezalandırmasından korkmak" anlamındadır. Kur'an lisanında takva, Allah'a sevgi ve saygıdan kaynaklanan endişe, kaygı, sakınma ve korku duygusuna verilen genel bir addır. Bu durumda takva, esas itibarîyle vicdanın

derinliklerinde oluşan duygu olmaktadır. Çünkü acıma, şefkat, sevgi, saygı, esirgeme vb., genel olarak "tüm iyilik duyguları" anlamına gelen "rahmet", sevgisi ve merhameti sonsuz olan Allah'tan taşarak evrene yayılır. İnsanda "bulma yeri" anlamına gelen, "vicdan" dediğimiz melekede bir iç çaba sonucu yakalanır, bulunur. Buna, kişinin vecde gelmesi, iç dünyasının taşması, coşması, sevgi ve merhametle dolması denilir. Vahiy, bir hitabet olarak kişide sürekli olarak bu duyguları ortaya çıkarmaya çalışır. Böylece kişi, bu buluş ile sever, acır, titrer, ürperir, şefkat eder, sakınır, korkar, vicdana ve merhamete gelir. Bu duygu ile insan kendisini suç, günah ve kötülüklerden korur. Böylece Allah'ın vikayesine, korumasına, himayesine girer. Allah'ın korumasına giren, O'nun gücünü "kalkan" edinmiş olur. Böyle bir kişi, artık başka hiç kimseden korkmaz... Allah'ın korku figürü olarak gösterilmesinin, insanların terbiye edilmesi ve yola gelmesi için olduğu anlaşılmaktadır. Çoğu insan için bu, yararlı bir imge olabilir... Şu halde Kur'an'ın anlam örgüsü içinde takvanın kök anlamından hareketle birbirini tamamlar tarzda dört şekilde kullanıldığı anlaşılmaktadır; 1- Eğer bağlam doğrudan Allah'ın zatı ile ilgiliyse "Allah'a saygı duymak" 2- Eğer bağlam evren/tabiat ve ötesi ile ilgiliyse "Allah bilinciyle yaşamak" 3- Eğer bağlam savaş şartları ile ilgili ise "Allah'ı kalkan edinmek" 4- Eğer bağlam emirler ve yasaklarla ilgili ise "Allah'ın öfkesini (gazap) çekmekten sakınmak, çekinmek" anlamı kazanmaktadır. Nitekim meal boyunca bu çerçevede mana verilmiştir.

[3] Kur'an, insanların üç gurup olduğunu açıklayarak başlıyor: Özü sözü bir olan inananlar (*mu'minler*); özü ve sözü yalanlayanlar, örtenler (*kâfirler*); özü sözünü tutmayan ikiyüzlüler (*münafıklar*). Bundan sonraki 1–5 arası ayetlerde iman edenler, 6–7 arası kâfirler ve 8–20 arası münafıklar içsel tutumları itibarîyle tanıtılıyor.

[4] İMAN: Sözlükte [امن] kökünden gelir. Mastar olarak "inanmak, güvenmek, itimat etmek" demektir. Emin olmak, kendisine güvenilir olmak, sözünde durmak (*emanet*); kurtulmak, güven içerisinde olmak (*emn*); güvence altına almak, garantilemek (*te'min*); güvenmek, emanet etmek (*i'timân*); güvence istemek (*isti'mân*); genel güvenlik, genel asayiş (*el-emnu'l-âm*); güven güvence (*emân*); güvenilir, dürüst (*emin*); inanan, inanmış (*mu'min*); güvenilir, emin (*me'mun*); garantilenmiş, sigorta edilmiş (*muste'min*) kelimeleri bu köktendir .. Bu kökten türeyen kelimelerin Arap muhayyilesinde nasıl yankı bulduğundan da görüleceği gibi iman, esas itibarîyle bir "güven kazanma" olayıdır. Yani insanların birbirine zamanla güven vermesi, karşılıklı birbirlerinin güvenini kazanmasında olduğu gibi, Allah'a iman da zamanla "kazanılan" bir şey olmaktadır. Zaman içinde hal ve hareketinizle Allah'ın güvenini kazanıyorsunuz ve iman sahibi olduğunuzu ispat etmiş oluyorsunuz. Yoksa ilk elden bir "iddia" olmaktan öte geçmiyor... Kur'an'ın anlam örgüsü içinde iman-küfür ikilemi; birbirinin zıddı olarak kullanılmaktadır. Bu bir, zıt-tezat ilişkisidir. Kur'an ortaya koyduğu anlamlar, değerler ve kurallar bütünlüğünü içtenlikle benimseyenlere "mü'min", bunun karşısında yer alanlara da "kâfir" demektedir. Bkz. "KÂFİR" 109/1. ayet dipnotu.

[5] Yani: O iman edenler, Allah'a, insanların içindeyken iman ettikleri gibi ğaybta,

kayıpta yani insanlardan ırakta, ıssız tenhalarda, yalnız başlarına iken de derun-u dilden ve cân-ı gönülden iman ederler. Kâfirler gibi kalpleri kaskatı değildir. İkiyüzlüler gibi de insanların içinde inanır görünüp, yalnız kaldıklarında imansızlık yapmazlar. Ya oldukları gibi görünürler, ya da göründükleri gibi olurlar... Onlar, insanların asla göremeyeceği, bunun için de gösterişini yapmanın mümkün olmadığı en gizli, en saklı, en kayıptaki yerleri; vicdanlarıyla, kalpleriyle, gönülleriyle, yürekleriyle iman ederler... (Ebu Müslim).

[6] Yani: Yine o iman edenler, Âdem'den beri süregelen o kadim ibadeti sürdürürler. Allah'a dua, niyaz ve dertleşme ile inanmışların o vakur hareketlerinden oluşan namazı kılarlar. Allah'a saygı, vefa ve nimetlere şükür için rükû ve secde ederler, yerlere yüz sürerler. Göklere bakarak derun-u dilden ve cân-ı gönülden O'na yakarırlar. Her yerde hep O'nu ararlar ve anarlar. Bütün bunların kendisinde toplandığı namaz, bunun için onların alâmet-i farikası, dinlerinin direği, imanlarının miracı olur...

[7] Yani: Yine o iman edenler, helâl yoldan, çalışarak, emek vererek, alınlarının teriyle kazandıkları o temiz kazançlarından infak eder, paylaşırlar. "Benim canım, benim malım" demezler; "Bu can, bu bedende emanet" derler. Ellerinde olanı olmayanlarla paylaşırlar; fakiri, öksüzü, borçluyu, darda kalmışı, düşmüşü gözetirler. İstif değil infak ederler. Aç gözlü ve tamahkâr değildirler. Para, servet ve mal hırsıyla özlerini, kişiliklerini, karakterlerini bozmazlar. Emekleriyle, alın terleriyle geçinirler. Kimseye yük olmak istemezler; hep dert ortağı, can yoldaşı olurlar. Hem kazanırlar, hem paylaşırlar. Sevinçleri paylaşarak artırırlar, dertleri de paylaşarak azaltırlar. Maddî ve manevî tüm kazanımlarını, kıskançlıkla kendilerine saklamazlar; rızkın, malın, mülkün, bilginin yeryüzüne saçılmış olduğuna inanırlar. "Bu can bu bedende emanet" dedikleri gibi, malın ve mülkün de birer emanet olduğuna inanırlar...

[8] Yani: Yine o iman edenler, tarihi birbirinden bağlantısız olarak değil, tersine devamlı ve organik bir süreç olarak okurlar. İnsanlıkta doğru namına ne kalmışsa sürdüren önceki peygamberlerin tamamını tek bir zincirin halkaları olarak algılarlar. Aralarında ayırım yapmazlar. Birini diğerinden üstün tutmazlar. Şu doğudan bu batıdan, şu güneyli bu kuzeyli, şu Arap bu Acem vs. demezler. "*Selâmün ale'l-mürselin*" (Peygamberlerin hepsine selâm olsun) derler...

[9] Yani: Yine o iman edenler, dünyanın hak ve gerçek olduğuna inandıkları gibi, ahiretin de hak ve gerçek olduğuna inanırlar. Tüm insanlık âleminin kıyamet günü Allah'ın huzurunda toplanacağına, bütün ölmüşlerin dirileceğine, zerre miktarı iyiliğin de zerre miktarı kötülüğün de karşılıksız kalmayacağına inanırlar. Ahiret günü hak ve adaletin tam anlamıyla gerçekleşeceğine, kimsenin yaptığının yanına kâr kalmayacağına, cennet veya cehennemde iyilerin ve kötülerin hak ettikleri ceza ve mükâfatı göreceklerine kesin olarak, sanki gidip de gelmişçesine iman ederler...

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ خَتَمَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَعَلَىٰ سَمْعِهِمْ ۖ وَعَلَىٰ
أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ
مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُم بِمُؤْمِنِينَ
﴿٨﴾ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا
أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ
مَرَضًا ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿١٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ
لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ﴿١١﴾ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ
الْمُفْسِدُونَ وَلَٰكِن لَّا يَشْعُرُونَ ﴿١٢﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ
النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ ۗ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ
وَلَٰكِن لَّا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾ وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا
آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا
نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ ﴿١٤﴾ اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ
فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٥﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ
بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبِحَت تِّجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٦﴾

6- ÖTE YANDAN, kâfirlik edenleri[10] uyarsan da uyarmasan da[11] fark etmez; inanmazlar.[12]

7- Allah, onların kalplerini[13] ve kulaklarını mühürlemiş; [14] gözlerine de perde çekmiştir.[15] Böylelerini şiddetli bir azap bekliyor!

8- YİNE kimi insanlar da, “Allah'a ve ahiret gününe inandık” derler; ama gerçekte iman etmiş değillerdir.[16]

9- Allah'ı ve iman edenleri aldatmaya[17] kalkarlar. Hâlbuki yaptıkları sadece kendilerini[18] aldatmaktan ibarettir; fakat bunun farkında[19] bile değildirler.

10- Kalpleri hastalıklıdır.[20]Allah hastalıklarını daha da artırmıştır.[21] Yalancılıklarından dolayı onları şiddetli bir azap bekliyor!

11- Bunlara “Yeryüzünde fesat çıkarmayın” dendiğinde “Biz sadece ıslah edip düzeltiyoruz” derler.

12- Dikkat edin! Fesatçıların ta kendisidir onlar ama bunu bile anlamazlar.

13- Yine bunlara, “İnsanların iman ettiği gibi iman edin” dendiğinde “Şu ahmaklar gibi iman mı edeceğiz?” derler; hâlbuki asıl ahmak kendileridir.

14- İman edenlerle karşılaşınca, “Biz de sizdeniz, iman ettik” derler. Şeytanlarıyla[22] baş başa kaldıklarında ise, “Bu ahmaklarla dalga geçiyoruz” derler.

15- Allah da onlarla dalga geçer ve azgınlık içinde şaşkınca dolanıp durmaları için süre tanır.

16- İşte bunlar, doğruluk karşılığında sapıklığı satın alanlardır. Fakat bu ticaret onlara hiçbir kâr sağlamamış, bir çıkış yolu da bulamamışlardır.

---

[10] KÂFİR: Bkz. 109/1. ayet dipnotu.

[11] İNZAR: Bkz. 25/1. ayet dipnotu.

[12] Yani: İmana yanaşmayan o kâfirleri, bu önyargılı, peşin hükümlü, şartlanmış, özünü vahye açmamakta inat eden, bilinçli bir şekilde inkârlarında ısrar eden bu tipleri uyarsan da uyarmasan da bir şey değişmez. Heyhat! Vicdanlarında küçücük bir sızlanma, ufacık bir kıpırtı bile yoktur...

[13] KALP: Sözlükte [قلب] kökünden gelir. Mastarı, “bir şeyi başlangıcına doğru evirip çevirmek, döndürmek” manasındadır. Duygu ve düşüncelerin oraya çok hızlı

gelip gitmesi, dönüp durması, evirilip çevirilmesi söz konusu olduğu için insanın bu duyusuna kalp denmiştir ki *qalb, qalebe, ınqılap* kelimeleri bu köktendir. Türkçe'de yürek ve gönül dediğimiz şeye tekabül eder. Terim olarak, tıp bilimindeki göğsün sol altında yer alan, kan pompalayan ve çam kozalağı şeklindeki etten yapılmış organ anlamından mecaz olarak kullanılan kalp, Türkçe'de mideye kursak dememiz gibidir: "Kursak aşını, yastık başını ister" deriz. Kur'an'daki kalp; ruh, şuur, vicdan, duygu, düşünce, dimağ ve akıl merkezi anlamında tümünü birden ifade için kullanılır. Tıbbî anlamda kalpten mecaz olmasına rağmen, vücuttaki yeri mekânsızdır (*lâmekân*). Filozoflar buna nefs-i natıka derler. Bu anlamda *qalb*, Türkçe'de "kalbimden geçti, zihnime takıldı, aklıma geldi, kalbi yanmak, kalpsiz adam, göğsü daralmak, vicdanı sızlamak, yürekli adam, beyni uyuşmak" vs. deyimlerinde ifade edilmek istenen manaların hepsini içine alır. Kalp ve beyin (dimağ) arasında ayrım yapılmaz birbirinin yerine geçecek şekilde kullanılır.

[14] Demek ki kalpler (*qulub*); gözler (*ebsar*) ve kulak (*sem'*); insan için bilgi edinme araçlarıdır. "*Size kulaklar, gözler ve gönüller verdi*" (16/46) ayetinde de geçtiği gibi, hakikati idrak çabasında bunların tümü birden kullanılmalıdır. İnsanoğlu, gerçeği arama yolunda tüm duyu organlarını; kalbini (yürek, vicdan, akıl, beyin, zihin); gözlerini (müşahede, deney, tecrübe) ve kulaklarını (haber, rivayet, söz, nakil) harekete geçirmelidir. Tümünü birden seferber etmeli, birini diğeri kurban etmemelidir. Bir şeye yöneldiğinde bunların hepsi ile birlikte yönelmelidir. Bunu yapmazsa kalbini ve kulaklarını mühürlemiş, gözlerine de perde çekmiş olur. Böylece karanlıklar içinde kalıp gerçeği idrak edemez olur. Bunlardan birini çalıştırır, diğerini ihmal ederse gerçekliğe şaşı bakmış olur.

[15] Yani: Bu kâfirler vicdansız, merhametsiz, yüreksizdirler. İnsanlıktan nasipleri kalmamıştır. Hırs, günah, şehvet, tamah, bencillik, büyüklük, gurur, kendini beğenme, haset, küfür ve inkârdaki inatları kalplerini taşlaştırmıştır. Bu kibir ve günah dolu hayat, giderek gerçeği kavrama yeteneklerini iyice köreltmiştir... İşte böyle kalpleri taşlaşmış, vicdanları paslanmış, yürekleri kararmış, beyinleri donmuş, akılları tutulmuştur. Yoksa bunlar, onlara rağmen olmamıştır. Çünkü doğuştan taşlaşma, paslanma, kararma, donma, tutulma yoktur. Kim ne ekerse onu biçer ne olmak istiyorsa oluşu o yöne doğrudur. İnsan, Ben'ini bir çiğ damlasına çevirirse, çimenlerin üzerine düşer. Bir okyanusa dönüştürürse, okyanusun erişilmez derinlikleri olur. Eğer insan kargaya dönüşürse mezarlıkta, kartala dönüşürse yükseklerde uçar... Şu halde kader; önceden belirleme, bir ilâhî öntasarım değildir. Potansiyel imkânların yapıldıkça, ne ise o olundukça ortaya çıkmasıdır. Kader, tarih içinde Allah ile birlikte gerçekleşen bir yürüyüştür. Ne önceden, ne sonradan belirlenme yoktur. Hep bir "ezeli şimdi" halinde, olaylar oldukça bilinmektedir. "Allah yazmaz kul azmadıkça" diye boşuna denmemiştir... Kur'an'ın, "mühürleriz", "hastalıklarını artırırız", "helâk ederiz", "dizüstü çöktürürüz", "yağmuru yağdırırız, rüzgârı estiririz" vb. "Biz" [نَا] sığasıyla olayları anlatışına dikkat edilmelidir. Bu, Kur'an'ın kendine has hitap özelliği olup, bütün bir "oluş", üzerine alınarak, sahiplik vurgusu öne çıkarılarak, insanın bunu görmesi istenerek anlatılmaktadır. Buna, "varlığın

diliyle konuşan Kur'an" diyoruz. "Biz" [إنّا] ifadesinin içinde, insan ve Allah'ın birlikte gerçekleştirdikleri interaktif (karşılıklı) eylemler vardır. Bu yüzden insanî oluşlar, bir yönüyle insana, diğer yönüyle Allah'a aittir. Kur'an Allah'ın insanlığa hitabı olduğu için, O'nun zaviyesinden hitap boyunca "Biz" [إنّا] üslûbu öne çıkarılıyor... **Muhammed (s.a.v)** taşı attığında kendisi atmıştır; fakat aynı zamanda Allah atmıştır! Evet, insan kendi fiillerinin yaratıcısıdır; fakat hem dem (aynı anda, eşzamanlı olarak) yaratan Allah'tır! Hem öyle, hem böyle... (Allahu a'lem)

[16] Rivayete göre, bu ayetten itibaren 8–20 arası bölümler, Medine ve civarındaki bir takım münafıklar hakkında nazil olmuştur. Bunlar, Evs ve Hazreç aşiretlerine mensup bazı kimselerle, onlarla düşüp kalkanlardır ki reisleri **Abdullah İbn Ubey İbn Selul**'dü. Evs ve Hazreç aşiretleri, Medine'nin esas unsurları idiler. Bunlardan başka Medine civarında Kureyza, Beni Nadir ve Beni Kaynuka gibi Yahudi aşiretleri vardı. Medine içinde oturan Yahudi oymakları da bulunuyordu. Bir peygamberin zuhur edeceği, Yahudi âlimleri arasında öteden beri konuşuluyordu. Yahudiler, **Hz. Musa**'nın "Bana benzer peygamber" diye andığı, bir "nebi" veya "resul"ün beklentisi içindeydiler. Fakat bunun kendi içlerinden çıkacağını umuyorlardı. Öte yandan **Abdullah İbn Ubey İbn Selul** de, Evs ve Hazreç içinde kendini Medine'nin (Yesrib) hükümdarlığına aday görüyordu. Akabe biatlerinden sonra Evs ve Hazreç'ten çoğu yeni davete icabet edince, özellikle Yahudi ileri gelenlerince desteklenen **İbn Selul**'ün başını çektiği gurup, zahiren iman etmiş gibi görünüp alttan alta entrika çevirmeye devam ettiler. İşte bundan sonraki 12 ayetlik bu bölüm bunları anlatıyor.

[17] HUD'A: Sözlükte [خدع] kökünden gelir. Mastarı "fesat, bozulma, gizleme" demektir. Terim olarak *hud'a* zahiren iyi görünüp, asıl maksadını gizleyerek kötülük düşünmektir. Türkçe'de "içten hesaplı olmak, karnından konuşmak, düzen kurmak, hilebazlık, sahtekârlık, düzenbazlık, sağ gösterip sol vurmak, suret-i haktan görünmek, timsah gözyaşları dökmek" kelimelerindeki manaları çağrıştırır.

[18] NEFS: Sözlükte [نفس] kökünden gelir. Bu kök, iki anlamda kullanılıyor: 1- Bir şeyin zatı ve kendisi, kişi, şahıs veya ruh ve kalp 2- Nefsaniyet, benlik, şehvet, arzu, gazap, öfke gibi dürtüleri ifade eder. Yukarıdaki ayette birinci anlamda kullanılıyor. Ayrıca Bkz. "NEFS-İ VAHİDE" 4/1. ve "NEFS-İ LEVVAME" 75/2. ayet dipnotu.

[19] ŞUUR: Sözlükte [شعر] kökünden gelir. Mastarı "Bir şeyin farkına varmak, fark etmek, fark ediş" manasına geliyor. "Hissi zahirle hissetmek" tarifi meşhurdur. Yani şu anda his (duyma, sezme) halinde olan ve henüz hafızaya ve akla tamamen geçmemiş olan, ilk dışsal duyu anlamında... Zıddı unutma veya farkında olmamadır (*zühul*). Şuur (bilinç) bir şeyi algılama (*idrak*) faaliyetinin ilk evresi olmaktadır. İkinci evre, algılanan şeye vukuftur ki buna da varsayma (*tasavvur*) denir. Üçüncü evrede his hali geçtikten sonra varsayma benlikte kalmış ve yer etmişse belleme (*hıfz*) olur. Bunu tekrar istemeye anma (*zikr*) denir. Şahsın bir şeyi kendinde bulmasına da (*vecd*) veya sezgi (*hissi batın*) denir. Örneğin; bedenimize çarpan bir sıcaklığın, bir havanın, gözümüze çarpan bir ışığın, kulağımıza ilişen bir sesin, burnumuza dokunan bir kokunun müessirinin de bulunduğunu sezdiğimiz an bir duyumsama (*ihsas*) halinde oluruz ki asıl şuur hali budur. Şuur, birlik içinde ikiliği,

ikilik içinde birliği aynı anda (hem dem) yaşamaktır. Bu, "ben" ile "sen"in, yüz yüze (*rûberu*) geldiğindeki farkındalık halidir. İki "Ben" birbirine baktığı veya dokunduğu an, her biri ayrı "Ben" olduğunu fark eder. İşte şuur (bilinç); bu farklılığı görebilmek, kendini ve ötekini hissetmek, duyumsamak ve sezmektir. Erkek ile dişinin tek başlarına hiçbir şey hissetmeyip, birbirini düşündüklerinde veya hemhâl olduklarında her birinin kendi erkekliği veya dişiliğinin farkına varması gibi. Şu halde şuur ortamı bütün yaratıcılıkların ortaya çıktığı ortamdır. Dinin, sanatın, imanın, şiirin vb. menbaı daima şuurdur. Şuur (bilinç) hali, bir tür aşk halidir. Bu nedenle daima gel-git halinde dalgalanır. Şuur halinde olan birisi her nereye baksa dostu O'nda görür, her nereye gitse yâri kendi ile bilir. Her süste O'ndan bir nakış, her gözde O'ndan bir bakış görür; her çimende O'ndan bir koku alır…

[20] MARAZ: Terim olarak [مرض] "Bedenin fıtrî halinden sapması (*inhiraf*) , görevini istenilen şekilde yapmaması" durumudur ki buna hastalık (*illet*) deniliyor. Demek ki şüphe, imansızlık ya da itikatsızlık, insanda aslî değil, hastalıklı bir haldir. Her çocuk doğarken iman ve itikat fıtratı ile doğar, şüphe nedir tanımaz; bunun için iman fıtrîdir. Bu aslî fıtrat, ileride şüpheye düşmesi için değil, şüpheleri atması, doğru yolu bulması, onu doğru yöneterek imanı tabiat edinmesi içindir. Akıl ve vicdan doğuştan insanla birlikte gelir ve süreç içinde oluşur. İnsan heva ve hevesine uyarak, lezzet ve zevklere aşırı dalarak bunları içinde köreltmemelidir. Maraz, işte bunların köreltilmesi durumudur.

[21] Yani: **Muhammed (s.a.v)** ile birlikte Müslümanlar, Medine'ye gelerek hak, hukuk, adalet, doğruluk ve dürüstlük yolunu (*sırat-ı müstakim*) esas alan bir toplum kurmaya yönelmişti. Haksızlıkları kaldırıp adaleti ikame ediyorlardı. Doğruluktan ve dürüstlükten başka bir şey istemiyorlardı. Güçlünün zayıfı ezmesine izin vermiyorlar, hak denildi mi hatır gönül tanımıyor, herkesi eşit tutuyorlardı. Zorbalıkla başkasının sırtından geçinmek yasak, dalavere yasak, rüşvet ve iltimas yasak, fuhş-u fücur yasaktı… Bu olur muydu? Bu durumda **İbn Selul** gibilerinin saltanatına nasıl imkân kalırdı? Bu bezirgân ticareti nasıl dönerdi? Allah'ın sözü, yapıp edeceği bu muydu? "Bu, dürüstlük falan değil, tuzaktır" dediler. O maraz, o hastalık, içlerinden nüksetti, karakterleri ve tabiatları olmaya başladı. Menfaatleri zedelendikçe, saltanatları elden gittikçe, kurdukları düzen bozuldukça, getiri ellerinden kaydıkça Allah'a ve mü'minlere düşman olmaya başladılar. Her geçen gün düşmanlıkları artmaya başladı. İşte Allah'ın kalplerindeki hastalığı artırmasından maksat budur… (Allahu a'lem).

[22] ŞEYTAN: Sözlükte [شطن] kökünden gelir. Mastarı iki anlama geliyor: 1- Uzaklık 2- Yanmak, batıl olmak. Şeytan'da bu iki özellik de vardır. Bunun için şeytan denildiği anlaşılıyor. "Şeytan" terimi, kötülükteki şiddetli ısrarları sebebiyle şeytanlara benzeyen insanları ifade etmektedir. Çünkü şeytanlık, insanın içindeki son derece kötü eğilimleri, özellikle de hakikate ve maneviyata düşman olan bütün dürtüleri tanımlamak için kullanılmıştır (Zemahşeri, Rağıb). İnsan görünür; fakat kötülük dürtüsü görünmez. Bunun için insanda şeytanlık, bir gizli dürtü (*emr-i hafi*); görünmeyen habis bir güç olarak tebarüz eder. Menbaı; insanın şehvet, gazap, öf-

ke, arzu, hırs gibi tabiî içgüdüleridir. Buralardan kabaran tabiî dürtüler, akıl ve vicdan ile kontrol altına alınmazsa insan yırtıcı ve zararlı bir mahlûk haline gelebilir... Şu halde Kur'an dilinde, kötülük durumları kişileştirilerek ontolojik varlık durumuna sokulmakta, yer kaplayan, hareket eden bir zat gibi algılanması sağlanmakta, böylece hedef tahtasına oturtulmakta ve onunla mücadele teşvik edilmektedir. Bir cins isim olan şeytan, ontolojik karşılığı bulunmayan, hâlihazırda görünmeyen ve fakat etkisi hissedilen tabiattaki kötülük durumlarına isim olmuştur. Her durum bir ilkle başladığı için şeytan adıyla kişileştirilen kötülük olayının atası da "İblis" olarak resmedilmiştir. O zamanda İblis, özel isim (*ism-i has*) gibi olmuştur (Allahu a'lem)...Farsçada şeytana *div* denilir ki, bu kelimenin batıya gidince tanrı manasında *dei* olarak dönüştüğünü görüyoruz. Farsçada *divan* diye dev/divlerin yani şeytanların toplandığı yere denmesi de ilginçtir. Türkçedeki *dev, devasa* kelimeleri de buradan geliyor. Hind-Avrupa kökenli Farsça, Sankristçe, Lâtince ve Yunancada kullanılan *div, daiva, daeva, deva, dyeu, deus, zeus* kelimeleri de aynı kökten. Demek ki eski dünya dinlerinde birbirine yenilerek biri ötekinin yerine geçen iyilik ve kötülük tanrılarına isim olmuşlar, zamanla evirilerek yeni şekiller almışlar... Öte yandan oluş âleminde kötülüğün kaynaklarına dair yorum için Bkz. "FELAK" 113. sure tüm dipnotları.

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ
ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٧﴾ صُمٌّ
بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٨﴾ أَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ
وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ
الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾ يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ
أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ
شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ
مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٢١﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا
وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ
رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٢﴾
وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ
وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٣﴾
فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا
النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿٢٤﴾

17- Onların hali şuna benzer: Ateş yakan bir adam düşünün... Ateş ortalığı aydınlatınca Allah ışığı gideriveriyor, zifiri karanlıkta ortada kalakalıyor, hiç bir şey göremiyorlar.

18- Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler, çıkmaz bir yola girmişlerdir.

19- Ya da onların halini şöyle düşünün... Karanlıklar içinde gök gürlüyor ve şimşekler çakıyor. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyor. Yıldırım düştükçe ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkıyorlar. Allah, kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.

20- Çakan şimşek âdeta gözlerini alıyor. Ortalık aydınlanınca yürüyor, karanlık çökünce oldukları yere mıhlanıp kalıyorlar. Allah istese tümden kör ve sağır dahi olabilirlerdi. Allah istese idi, onların görme ve işitmelerini yokederdi. Hiç şüpheniz olmasın; Allah'ın her şeyi yapmaya gücü yeter.[23]

21- EY İNSANLAR! Sizi de sizden öncekileri de yaratan Rabbinize ibadet edin ki O'nun bilincine varmış olasınız.[24]

22- O Allah ki yeryüzünü sizin için bir döşek, gökyüzünü de bina yaptı. Gökyüzünden su indirip rızık olarak ürünler bitirdi. Şu halde, bile bile Allah'a ortaklar koşmayın.[25]

23- Eğer kulumuza indirdiğimizden şüpheleniyorsanız, haydi onun benzeri bir sure getirin de görelim. Allah'tan başka şahitlerinizi de çağırın.[26]

24- Eğer getiremezseniz -ki asla getiremeyeceksiniz- artık yakıtı insanlar ve taşlar olan o ateşten sakının. Orası kâfirler için hazırlanmıştır.

---

23 Öyle görünüyor ki şimşek, gök gürültüsü, aydınlanma ve karanlıklarda kalma temsilleri üzerine kurulu bu örnekle anlatılmak istenen, heva ve hevesi ile vicdanının sesi arasında gidip gelen insanoğlunun hal-i pür melâlidir. Kimi insanlar normal hallerde Allah'ı hiç aklına getirmezken; bir felâket, hastalık vs. veya yaşadığı bir dram karşısında hemen Allah'ı hatırlar. Fakat o hal geçince, tekrar eski haline dönerek günaha dalmaya devam ederler. Gündelik hayat içinde insanda bu "içsel ses" her daim gelir gider; fakat insan, o sese genellikle aldırış etmez. Vicdanı her

sızladığında duygulanır ve bir anlık içsel aydınlanma yaşar; fakat o, buna kulaklarını tıkayarak karşılık vermez ve kendini tekrar karanlığa mahkûm eder. İşte bu temsil, özellikle ikiyüzlü münafıkların durumunu böylesi bir betimleme ile gözler önüne seriyor.

[24] Yani: Ey İnsanlar! Allah'a yönelin, Allah için çalışın, O'nunla yürüyün. Neden hepinizi yaratan bir tek Allah olduğu halde başkalarına kulluk-kölelik yapıp duru yorsunuz? Bu, insana yakışan bir şey midir? Artık bırakın sizin gibi insancıklara kulluk ve kölelik yapmayı da, Allah için çalışın. O sizin gerçek dostunuz ve yâr-ı mükerreminizdir. Kendinizi aşağılayarak dağa, taşa, tahtaya, oduna, ineğe, buzağıya, putlara, krallara vs. kulluk etmeyi bırakın. Derun-u dilden ve cân-ı gönülden Allah'a yönelin. O'na yönelirseniz özünüz açılır; aklınız tutulmaz, vicdanınız paslanmaz, gönlünüz kararmaz, insan olduğunuzu hatırlarsınız. O'na yönelirseniz zindanlarınızdan çıkarsınız. Sizi bağlayan zincirleri kırarsınız. Allah'ın sonsuz deryasına daldıkça artık sizi kimse tutamaz. Özgürleşmek, varlığınızı inkişaf ettirmek istiyorsanız Allah ile birlikte olun. İlâhî hayatta insanı aşağılama, hor ve hakir görme yok; bilakis insanın eşref-i mahlûkat olması var. Bunu görerek doğruluk ve dürüstlük yolunda yani sırat-ı müstakimde yürüyün. Ancak böyle şerefinizi koruyabilirsiniz, ancak böyle kötülüklerden ve çirkinliklerden korunabilirsiniz, ancak böyle takva sahibi olabilirsiniz.

[25] Yani: Allah, öyle merhametle dolu bir sevgili dost (yâr) dır ki, altınızdaki yeryüzünü size döşek yapmış, sizi orada yaratmış, yetiştirmiş, her türlü rahatınızı sağlamış, ihtiyaçlarınızı karşılamış; yatıp kalkıyor, dayanıp oturuyorsunuz. O döşek altınızdan çekilip alınsa ne yapardınız, bir düşünün? O kâşaneler, villâlar, evler, apartmanlar neye yarardı, bir düşünün? Üstünüzdeki gökyüzünü görkemli bir çatı yapmış. Büyük, küçük, zengin, fakir hepiniz aynı hanede oturan, aynı çatı altında yaşayan ve bir döşekte yatan insanlık ailesi değil misiniz? Kimin binasında, kimin çatısı altında, kimin döşeğinde yatıyorsunuz, bir düşünün? Dahası, yediklerinize bir bakın; yiyeceğiniz topraktan, içeceğiniz sudan, hayatınız havadan, ısınız güneşten boyuna geliyor. Böyleyken hâlâ bu akıl tutulması, bu vicdan paslanması, bu yürek kararması neden? Durum bu iken neden dağa, taşa, oduna, tahtaya, ineğe, buzağıya, putlara, krallara vs. taparsınız? Ne zaman yegâne sevgili dost ve yâr-ı mükerrem olan Allah bilinci ile yaşayacaksınız? Ne zaman ona ortaklar koşmaktan vazgeçeceksiniz? Ne zaman vicdan ve merhamet sahibi olacaksınız?

[26] Yani: "Acaba bu gerçekten Allah'ın kitabı mı?" diye şüpheleniyor, "Allah'ın kitabı böyle mi olur? Belki **Muhammed** uydurup uydurup söylüyordur? Bize ne getiriyor ki? Altın madenlerinin nerede olduğunu mu söylüyor? Kimyaları mı veriyor? İlmi fenni mi öğretiyor?" diyorsanız... Hiç bir şey yapmanıza gerek yok! Sadece bir tek şey yapın yeter; Haydi, **Muhammed**'in (s.a.v) söylediğini siz de söyleyin! İçinizden onun gibi doğruluk ve dürüstlük timsali birisini çıkartın! Bunun benzeri kitaplar çok var diyorsanız onları da getirin. Dahası ne kadar sanatçınız, edebiyatçınız, âliminiz, yardımcınız, velhâsıl neyiniz varsa getirin. Asla o kitabın bir benzerini getiremeyeceksiniz, buna asla gücünüz yetmeyecek! **Muhammed**'in

(s.a.v) apaçık dürüstlüğü ve getirdiği ana sütü gibi tertemiz insanlık vicdanından fışkıran o "sözün" sadece varlığı, sizin bitmeniz için yeterli. Çünkü o fıtratın, vicdanın, merhametin sesi. **Muhammed**'in (s.a.v) vicdanı, Allah'ın insanlığa seslendiği evidir. Oradan öyle her söz hemencecik çıkar mı sanıyorsunuz? Öyle hadi denince çıkacak sözler mi sanıyorsunuz onları? O evde Âdem'in ve insanlığın ruhu yatıyor. Nice tufanlar, kasırgalar esti orada. İbrahim'in atıldığı o ateş yanar orada. Nil'e atılan çocukların ağlaşmaları duyulur orada. Çarmıha çakılan mıh ve çekiç sesleri yankılanır orada. Çocuklarını ırmaklara bırakan nice anaların ah-u eninleri yükselir orada. Diri diri toprağa gömdüğünüz yavruların ağlaması duyulur orada. Köle iniltileri duyulur orada. Tarihin insanlık ve adalet arayan tüm biçareleri yol gözler orada... Hepsi de bugünü bekliyordu; o vicdanın dile gelmesi için gün sayıyorlardı. İşte o gün geldi. İşte şimdi o vicdan konuşuyor. Haydi, durdurun nasıl durduracaksanız? Ruh oldu esiyor, deniz oldu dalgalanıyor, sel oldu coşuyor. Ey Allah ve insanlık düşmanları, hodri meydan!

وَبَشِّرِ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ
جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۜ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ
رِزْقًاۙ قَالُوا هٰذَا الَّذ۪ي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَاُتُوا بِه۪
مُتَشَابِهًاۜ وَلَهُمْ ف۪يهَٓا اَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ
(٢٥) اِنَّ اللّٰهَ لَا يَسْتَحْي۪ٓ اَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةً
فَمَا فَوْقَهَاۜ فَاَمَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا فَيَعْلَمُونَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْۚ
وَاَمَّا الَّذ۪ينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَٓا اَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا
مَثَلًاۢ يُضِلُّ بِه۪ كَث۪يرًا وَيَهْد۪ي بِه۪ كَث۪يرًاۜ وَمَا يُضِلُّ بِه۪ٓ
اِلَّا الْفَاسِق۪ينَۙ (٢٦) اَلَّذ۪ينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ م۪يثَاقِه۪
وَيَقْطَعُونَ مَٓا اَمَرَ اللّٰهُ بِه۪ٓ اَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ
فِي الْاَرْضِۜ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ (٢٧) كَيْفَ تَكْفُرُونَ
بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْۚ ثُمَّ يُم۪يتُكُمْ
ثُمَّ يُحْي۪يكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ (٢٨) هُوَ الَّذ۪ي خَلَقَ
لَكُمْ مَا فِي الْاَرْضِ جَم۪يعًا ثُمَّ اسْتَوٰٓى اِلَى السَّمَٓاءِ
فَسَوّٰيهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍۜ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ (٢٩)

25- İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlara şunları müjdele: Altlarından ırmaklar akan ebedi cennetler; tattıkça "bunları daha önce de tatmıştık" diyecekleri meyveler ve tertemiz eşler...[27]

26- Allah, bir sivrisineği veya daha büyüğünü örnek vermekten çekinmez. Böyle bir durumda iman edenler, bunun Rablerinden bir gerçek olduğunu bilirler. Kâfirler, "Allah bu örnek ile ne demek istedi" derler. Allah, bu örneklerle birçoklarını şaşırtır, birçoğunu da yola getirir. Allah, bu tür örneklerle yoldan çıkanlardan[28] başkasını şaşırtmaz.[29]

27- Yoldan çıkanlar, Allah'a verdikleri sözü bozanlardır.[30] Onlar birleştirilmesi emredilen şeyi keserler.[31] Yeryüzünde fesat çıkarırlar. İşte hüsrana uğrayanlar bunlardır.

28- Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorsunuz? Hâlbuki ölü idiniz sizleri diriltti. Sonra sizleri yine öldürecek sonra yine diriltecek. Sonunda O'na döndürüleceksiniz.[32]

29- Yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yaratan O'dur. Göğü görkemli bir şekilde yedi gök olarak düzenleyen O'dur. Her şeyi bilen O'dur.

[27] Yani: Allah'a derun-u dilden ve cân-ı gönülden iman edenler... Özlerini, akıllarını, vicdanları ve yüreklerini Allah'a açanlar... İnkâr etmeleri mümkün olduğu halde iman edenler... Görmedikleri halde o **Sırru'l-Esrar**'ı candan sevenler... Tarihin meydanında O'nunla birlikte yürüyenler... Erkek olsun kadın olsun böyle candan iman edip salih amel işleyenler; dünyada iyilik için çalışan, mazlumu koruyan, öksüzü giydiren, yetimi doyuranlar. Kalpsiz dünyanın kalpleri, vicdansız dünyanın vicdanları, o güzîde canlar ve cananlar... İşte onlar bütün yaptıklarının karşılığını görecekler. Hiçbir şey karşılıksız bırakılmayacak; adalet tam olarak muhakkak tecelli edecek. Çekilen bu eziyetler, bu yalnızlıklar asla boşa gitmeyecek... O büyük hesaplaşma ve yüzleşme gününde bütün her şey ortaya dökülecek... Onlar dünyadaki Nil, Dicle, Fırat, Sakarya, Volga, Ceyhun gibi ırmaklara benzeyen; sütten, baldan suların altından aktığı cennet köşklerinde ağırlanacaklar. Erkek olsun, kadın olsun onlardan herkesi çok mutlu bir gelecek bekliyor.

[28] FISK: Bkz. 49/6. ayet dipnotu.

[29] Yani: Allah, sivrisineği de, kanadını da, börtü böceği de örnek vermekten çekinmez. Çünkü O, hayatın her zerresiyle ilişki halindedir. Yunan tanrısı Zeus gibi kendisinden bilgi çalmaya çalışan insanlarla didişip durmaz. Sevgisi ve merhameti sonsuzdur. Bilgi edinme yeteneği olan akıl ve vicdanı, daha yaratılıştan insana yerleştirir. Asıl bunları çalıştırmadıkları için kızar. O her canlının atan kalbinde, her zerrenin özünde, yerlerin ve göklerin aydınlığındadır. Bu nedenle kâfirler, Rahman ve Rahîm olanın güya ufak tefek işlerle ilgilenmesine şaşmamalıdırlar. Onlar, hem böyle örnekler verilmesine şaşarlar, hem de örnek verilince "Ne demek istedi" diye yan çizerler. Namazda gözleri olmadığı için ezanda da kulakları yoktur. Çünkü onların kalplerinde iman yoktur. İman olmayınca işi daima yokuşa sürerler. Fakat iman edenler böyle değildir. Onlar, "Allah ne demek istedi" diye mazeret aramazlar. "Allah ne dedi" ona bakarlar. "O dediyse amenna" sesleri yankılanır vicdanlarında. Allah ile pazarlığa girişmezler... Çünkü aslında imansız olanlar, suyun sütün içinde kaybolduğu gibi ayrıntılarda kaybolup giderler. Hurmanın kabuğundan, farenin deliğinden çıkması gibi "ne dedi"den çıkarak, "ne demek istedi" vadilerinde dolanırlar. Bir türlü sadede gelmezler, çünkü niyetleri üzüm yemek değildir.

[30] Yani: Sevgisi ve merhameti sonsuz Allah, insanoğluna yaratılıştan kalpler, gözler ve kulaklar vermiştir. Fıtratına akıl ve vicdan (sağduyu) yerleştirmiştir. İnsanoğlu bunu işleterek Allah'ı bulabilir. Akıl ve vicdan (sağduyu) dile gelerek "Ben Allah'ı bulabilirim" der. Çünkü o yetenekte yaratılmıştır. İşte insanoğlunun Allah'a verdiği söz budur. Fakat yoldan çıkanlar (fasıklar) bu sözü bozarlar. Fıtratlarındaki akıl ve vicdanı, heva ve hevesleriyle örterler. Yaşadıkları günah dolu hayat nedeniyle giderek akılları tutulur, vicdanları paslanır, yürekleri kararır. Hakkı hakikati hissedemez, göremez, duyamaz olurlar. Hissiz, ruhsuz, kör ve sağır hale gelirler. Fıtratlarıyla çelişkiye düşerler (*nakz*)... Allah'a verilen fıtrî sözün bozulması bu demektir. "Her doğan çocuğun İslâm (teslimiyet, Allah'ı bulma) fıtratında yaratılmış olması" bu demektir (Allahu a'lem).

[31] Yani: Elleri, ayakları, dilleri, gözleri, kulakları, kalpleri, akılları, vicdanları, yürekleri ve zihinleri arasındaki bağı koparırlar. Fıtratlarının, sağ kalmış duyularının, vicdanlarının sesini dinleyeceklerine heva ve heves peşinde koşarlar. Çıkarları ve bencillikleri sebebiyle akılları tutulur, vicdanları körelir, yürekleri kararır. Böylece giderek raydan çıkarlar. Heva ve heves, kibir ve şehvet tüm benliklerini sarar. Günahkâr bir tip haline gelirler. Bunun sonucu olarak fitne ve fesada dalarlar. Yeryüzünde bozgunculuk yaparlar. Suç, günah, kötülük ve şeytanlık, meslekleri haline gelir. İşte yoldan çıkanlar, böyle kişiliklerini parçalar, fıtrat bağlarını keser, kendileriyle çelişkiye düşmüş olurlar...

[32] Yani: Ey kâfirler, Ey münafıklar, Ey fasıklar! Allah'ı nankörce nasıl inkâr edersiniz? Birazcık aklınız, vicdanınız yok mu? Sizler hiç biriniz yoktunuz, yokluk halinde idiniz. Bir atımlık su, bir çiğnemlik et idiniz. Tıpkı bir tohum gibi rahîmlere atıldınız. Cansız ölüler halinde, ötede beride taşınıp duruyordunuz. Allah size hayat verdi, rahîmlerde besledi, büyüttü, dünyaya getirdi. Ekmeğini yediniz, suyunu

içtiniz. Büyüdünüz; etli, kanlı, canlı, akıllı, fikirli koca koca insanlar oldunuz. İnsan dendi size; kalpler, gözler, kulaklar verildi. Akıl ve vicdan kondu özünüze. Bunları yapan Allah'tır! Şimdi Allah'ı nankörce nasıl inkâr edersiniz? Özünüzdeki o akıl ve vicdan ne güne duruyor? Birazcık düşünün; bu hayat sizin kendinizin midir? Sizin şahsî malınız mülkünüz müdür? Hayatı kimin verdiğine bakmaz mısınız? Ne de çok seversiniz hayatı, ona her şeyi feda etmek istersiniz. Hayatınıza faydası dokunacağını zannettiğiniz kimselerin eteklerini öpersiniz. Onlara kul köle olursunuz. Hâlbuki birazcık aklınız vicdanınız varsa, bu hayatın kendi malınız olmadığını anlarsınız. Şimdi, hayatı size bahşeden Allah'ı nankörce nasıl inkâr edersiniz? Hem bu hayatı o kadar da benimsemeyiniz. Hepiniz bir gün öleceksenız. Şimdi diyeceksiniz ki; "İşte biz de buna kızıyoruz. Bundan yüz bularak Allah'ı inkâr etsek de etmesek de, verilen hayatın elimizden alındığını görüyoruz. Mademki öleceğiz ve mademki Allah verdiğini alıyor, o halde hayat elimize geçmişken iyi kötü mümkün olan ne zevki varsa görelim. O evleri yıkan, canlara kıyan, çocukları yetim ve kadınları dul bırakan, o ölüm belâsı mademki yakayı bırakmıyor, artık dünyaya bir daha gelecek değiliz ya, şu ölümlü dünyada keyfimize bakalım." (Elmalılı). İyi de, size dünyayı yasaklayan mı var? Dünya lezzetlerini erdemli bir hayat sürerek de tadabilirsiniz. Neden küstahlık yapıyorsunuz? Neden Allah'ı inkâr ediyorsunuz? Hem ölümle işin bittiğini sanıyorsanız yanılıyorsunuz. Görmüyor musunuz, yaratılış nasıl devam ediyor. Siz külli yaratılış içinde bir noktasınız. Bu yaratılış hiç bitmeyecek. Bu işin bir de öbür tarafı var, öbür tarafın da öbür tarafı... O kalpler, o kulaklar, o gözler ne güne duruyor? O yürekler, o gönüller neden bomboş?

وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنّ۪ي جَاعِلٌ فِي الْاَرْضِ خَل۪يفَةًۜ قَالُٓوا
اَتَجْعَلُ ف۪يهَا مَنْ يُفْسِدُ ف۪يهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَٓاءَۚ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ
بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَۜ قَالَ اِنّ۪ٓي اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ وَعَلَّمَ اٰدَمَ
الْاَسْمَٓاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلٰٓئِكَةِ فَقَالَ اَنْبِؤُ۫ن۪ي بِاَسْمَٓاءِ
هٰٓؤُ۬لَٓاءِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَٓا اِلَّا
مَا عَلَّمْتَنَاۜ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَل۪يمُ الْحَك۪يمُ ﴿٣٢﴾ قَالَ يَٓا اٰدَمُ اَنْبِئْهُمْ
بِاَسْمَٓائِهِمْۚ فَلَمَّٓا اَنْبَاَهُمْ بِاَسْمَٓائِهِمْۙ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنّ۪ٓي اَعْلَمُ غَيْبَ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۙ وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٣٣﴾
وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا اِلَّٓا اِبْل۪يسَۜ اَبٰى
وَاسْتَكْبَرَۗ وَكَانَ مِنَ الْكَافِر۪ينَ ﴿٣٤﴾ وَقُلْنَا يَٓا اٰدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ
وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَاۖ وَلَا تَقْرَبَا
هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِم۪ينَ ﴿٣٥﴾ فَاَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ
عَنْهَا فَاَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا ف۪يهِۖ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ
عَدُوٌّۚ وَلَكُمْ فِي الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلٰى ح۪ينٍ ﴿٣٦﴾ فَتَلَقّٰٓى اٰدَمُ
مِنْ رَبِّه۪ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِۜ اِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّح۪يمُ ﴿٣٧﴾

30- İYİ DİNLEYİN! Hani Rabbin meleklere "Yeryüzünde bir halife[33] var edeceğim" demişti. Melekler: "Biz seni övüp yüceltiyoruz, orada kan dökecek ve fesad çıkaracak birisini mi var edeceksin?" demişlerdi. "Sizin bilmediğinizi ben bilirim." buyurmuştu.

31- Âdem'e eşyaya isim koymayı öğretti. Meleklere göstererek bunların isimlerini söyleyin bakalım" dedi.

32- Melekler: "Sen Yücesin, bize öğrettiğinden başkasını bilmeyiz, her şeyi bilen ve bilge olan Sensin" dediler.

33- "Ey Âdem! onların isimlerini söyle bakalım" deyince, isimleri saydı. Allah da: "Size göklerin ve yerin bilinmez derinliklerini, bildiğiniz bilmediğiniz her şeyi yalnız Ben bilirim dememiş miydim?" dedi.

34- Sonra meleklere: "Âdem'i selâmlayın" dediğimizde İblis dışında hepsi selâmladı. O ise karşı geldi, büyüklük taslayarak reddedenlerden oldu.

35- "EY ÂDEM! Sen ve eşin şu yemyeşil diyara yerleşin" dedik. Orada özgürce yaşayın; ancak şu ağaca sakın yaklaşmayın, suç ve günah işlemiş olursunuz.

36- Fakat şeytan orada ikisini de yoldan çıkardı ve böylece onları fıtratlarından uzaklaştırdı. Biz de, "Zaaflarınızla birlikte dağılın. İşte size belirli bir süre için barınma ve geçinme yeri olacak yeryüzü!" dedik.

37- Sonra Âdem, Allah'tan sözler belledi. Sonra Allah, tövbesini kabul etti. Çünkü O tövbeleri kabul edendir, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

---

33 HALİFE: Sözlükte [خلف] kökünden gelir. Mastarı, "Birinin yerine geçmek, arkasından gelmek; vekil, önder, lider, imam olmak" anlamındadır. Bu kökten gelen kelimeler, Kur'an'da 130 yerde geçer. Toplam beş anlamda kullanıldığını görürüz: 1- Arkadan gelen, peşi sıra (*halef*); 2- Önder, lider, imam, başkan, iktidarı elinde tutan (*halife*); 3- Karşı çıkmak, karşıt olmak (*muhâlefet*) 4- Sözünden dönmek (*ihlâf*); 5-Anlaşmazlık (*İhtilâf*). Bu ayette ilk iki anlamda kullanıldığı anlaşılıyor. Dolayısıyla ayet; "Yeryüzünde şu ana kadar yaşayanların ardından, onlardan sonra daha gelişmiş bir varlık yaratacağım, bu varlığa yeryüzünün önderliğini vereceğim" demek olur. Arapça'da devenin gebe kalmasına *halifetu'n-nâgatu* deniliyor. Bu durumda halife "toprağın" veya "öncekilerin" rahminde varlığı mayalanmış olanın doğması, ortaya çıkarılması demek olur.

قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٩﴾ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ
اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ
وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٤٠﴾ وَآمِنُوا بِمَا أَنْزَلْتُ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ
وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّايَ
فَاتَّقُونِ ﴿٤١﴾ وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٤٢﴾ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ
الرَّاكِعِينَ ﴿٤٣﴾ أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ
تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٤٤﴾ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ
وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴿٤٥﴾ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ
مُلَاقُو رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿٤٦﴾ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا
نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ
﴿٤٧﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا
شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤٨﴾

38- "Hepiniz dağılın, gidin" dedik. Artık Benden size bir yol gösterici gelir de kim bu yolda yürürse korkularını yenecek, sıkıntılarını da giderecektir.

39- Ayetlerimizi yalanlayan kâfirlere gelince, onlar ateşe atılacaklar ve orada sürekli kalacaklardır.[34]

40- EY İSRAİL OĞULLARI![35] Size verdiğim nimetlerimi hatırlayın. Bana verdiğiniz sözün arkasında durun ki Ben de sözümü tutayım. Yalnızca Benim öfkemi çekmekten sakının.[36]

41- Elinizdeki kitabın doğrularını sürdürerek indirdiğime iman edin. Onu ilk inkâr eden olmayın. Ayetlerimi az bir paha karşılığı satmayın. Yalnız Ben'den korkun.[37]

42- Doğruyu yanlış ile karıştırıp bildiğiniz halde gizlemeyin.[38]

43- Namazı kılın, zekâtı verin, rükû edenlerle birlikte rükû edin.[39]

44- Siz insanlara iyiliği emredip kendinizi unutur musunuz? Oysa kitabı da okuyorsunuz. Bu akıl tutulması neden?[40]

45- Güçlüklere göğüs gererek ve namazla yardım dileyin. Gerçi bu içinde korku ve titremesi[41] olmayanlara zor gelir.[42]

46- Onlar Rableriyle karşılaşacaklarını ve O'na döneceklerini bilirler.

47- Ey İsrail oğulları! Size bağışladığım nimetimi ve sizi cümle âleme üstün kıldığımı hatırlayın.

48- Hiç kimsenin, ötekine hiç bir faydasının dokunmayacağı, hiç kimseden arabuluculuğun[43] kabul edilmeyeceği, hiç kimseden kurtarmalık bedeli[44] alınmayacağı ve hiç kimsenin yardım göremeyeceği günden sakının.[45]

---

[34] ÂDEM KISSASI: Âdem kıssası, Kur'an'da toplam yedi yerde geçer (Bakara 30–38, A'raf 11–24, Hicr 21–44, İsra 61–65, Kehf 50–51, Taha 115–127). Kıssa'nın en geniş toplu özeti, A'raf suresinde verilir. Kıssada geçen selâmlayın (*secde edin*); yemyeşil diyar (*cennet*); dağılın/gidin (*oradan inin*) kelimelerinin neden böyle yorumlandığına dair ayrıntılı deliller için Bkz. Araf 7/11–24 arası tüm dipnotlar.

[35] Buradan itibaren Bakara suresinin neredeyse üçte birlik bölümünü kapsayan, hepsi de birbirini açar mahiyette tek bir bölüm olarak okunması gereken pasajlar geliyor. Surenin (40–152) ayetleri arasında bu bölüm, bütünüyle Kitab-ı Mukaddes

(Yahudi-Hıristiyan) geleneğinin eleştirisine ayrılmıştır. Bölümün başında yer alan "Ey İsrail oğulları" hitabı, eleştirinin mihenk taşıdır. Söylenen bütün sözler, en baştaki bu kelimenin eleştirel açılımı mahiyetindedir. Yani sözlük anlamı "Tanrı ile yürüyenin torunları" demek olan "İsrail oğulları", tarihsel örneği üzerinden, Tanrı ile yürümenin nasıl ve nereden terk edildiğinin ve yeniden "Allah ile yürümeye" nasıl ve nereden başlanacağının ibretamiz ve çarpıcı sahneleri... Ayrıca Bkz. "İSRAİL OĞULLARI" tabirinin analizi için 17/101. ayet dipnotu.

[36] Yani: Ey "Tanrı ile yürüdüğünü" (İsra-el) iddia edenler! Hangi çağda olursa olsun "Allah ile beraber olduğunu" iddia eden bütün herkes! İsrail ismini görünce "Nasıl olsa bizden bahsetmiyor" diye arkanıza bakmayın. "Tanrı ile yürüyenin" torunları olduklarını iddia edenlere söylüyorum siz anlayın. Allah ile yürüdüğünü, O'nun yolundan gittiğini iddia eden herkese bu sözler. Dinleyin: Sizler Ortadoğunun çöllerinde, Orta Asyanın bozkırlarında dolanıp duran, oradan oraya göçen küçücük birer kabilelerdiniz. Doğru dürüst yeriniz yurdunuz bile yoktu. Tarihinize bir bakın. Allah, doğruluk ve dürüstlük yolunda yürüyenleri hangi kabileden, hangi milletten olursa olsun destekler. Başka milletlerin tarihinde de böyle desteklemeler hep olmuştur. Sizi de bir zamanlar böylece destekledi. İman ve salih amel üzerine olan herkes, Allah ile yürüyor demektir. Diğer milletlerden ayrıca size tanınmış bir ayrıcalık yoktur. Hiçbir millete de olmamıştır. Allah, şu veya bu kavimle, o veya bu milletle değil, vicdan ve merhamet sahipleriyle yürür. Allah, soy olarak sizi desteklemedi. Sizin aranızdan çıkan akıl ve vicdan sahiplerini; iman, iyilik, hak ve adalet sahiplerini destekledi. Her yerde ve herkese yaptığını size de yaptı. Fakat siz ne yaptınız? "Allah ile yürümeye" söz verdiğiniz halde sözünüzün eri olmadınız. Örneğin şu İsrail oğulları, tarihte tutunabilmek için civarlarından çıkmış tüm peygamberleri sahiplendiler. "Hepsi bizdendi" dediler. Böylece onların saygınlığından yararlanarak hep kendilerine yonttular. Doğruluk ve dürüstlük yolunda yürüyen peygamberlerin çağrısına işlerine gelmeyince uymadılar. Çıkarları ve ihtirasları galebe çalınca yoldan çıkıverdiler. **İbrahim**'in ve **Musa**'nın onlardan olduğunu nereden çıkarıyorlar? **İbrahim** ne Yahudi idi, ne de Hıristiyan. Aynı şekilde **Musa** ne Yahudi idi, ne de Hıristiyan. Babil çağı zirvedeyken **İbrahim**, Mısır çağı zirvedeyken de **Musa**, tevhit ve adaletin sesi olarak ortaya çıktılar. **İbrahim** Babilli, **Musa** Mısırlı idi. Etnik kökenleri deşelenerek ne yapmaya çalışılıyor? Eğer bu çok önemli bir şey olsaydı, merak etmeyin Allah tek tek nüfus kütüklerini açıklardı!

[37] Yani: Zannetmeyin ki bu yürüyüş, tarihte sadece sizinle oldu. İşte Mekkeli bu öksüz **Muhammed (s.a.v)** de, **İbrahim** gibi, **İshak** gibi, **Yakup** gibi, **Musa** gibi aynı yolda yürüyor. İnsanlıkta doğru namına ne kalmışsa hepsini sürdürüyor. Daha önce **İbrahim**, **İshak**, **Yakup** ve **Musa** ne söylemişse aynısını söylüyor. Tevrat'ı, İncili yeniliyor. Kur'an'la yürüyor bu kez. Yol aynı yol, dava aynı davadır. Şimdi siz eğer niyetinizde samimî iseniz, yeniden başlayan bu yürüyüşe katılmalısınız. İnkâr edenlerin ilki olmamalısınız. **Musa** ile başlayan yürüyüşü, **Muhammed (s.a.v)** ile de sürdürmelisiniz. Ayetlerimi çıkar ve ihtiraslarınız uğruna terk etmemelisiniz... **Musa** ve Tevrat (ve de şimdi Kur'an); dini kendi tekelinize alasınız diye gelmedi ve

inmedi; bilakis doğruluk ve dürüstlük yoluna giresiniz, adam olasınız, suç ve günah işlemekten kaçınasınız, insanlık öğrenesiniz, cân-ı gönülden "Allah ile olasınız" diye geldi. İmdi, titreyin ve kendinize gelin ey "Allah ile yürüyen", önceki bir peygamberin takipçisi olduğunu iddia eden bütün herkes!

[38] Yani: Allah yolunda mertçe yürüyün. İşinize gelmeyince yan çizmeyin. Özellikle ey din adamları! Kendi görüşlerinizi Allah'ın kitabındanmış gibi sunmayın. Kendi tefsirinizi, te'vilinizi Kitap'tan bir ayetmiş gibi öne sürmeyin. Bu işin sadece size mahsus olmadığını; akıl ve vicdan sahibi her toplumun Allah ile olabileceğini bildiğiniz halde yeni yürüyüşleri inkâra kalkmayın. Bu konuda bildiklerinizi kurduğumuz düzen bozulur, ticaretimiz sekteye uğrar diye gizlemeyin. Doğruyu söyleyin, gerçeği kabul edin. İhtirasınızı, kibrinizi, kıskançlığınızı bir kenara bırakın. Biz Arap, onlar İbranî; biz Türk, onlar İngiliz; biz seçilmiş, onlar ümmî; bu doğulu, şu batılı; o güneyli, bu kuzeyli demeyi bırakın. Hak ve hakikat, iyilik ve adalet, doğruluk ve dürüstlükten başka bir amacı yok bu işin...

[39] Yani: **Muhammed (s.a.v)** , esas itibarîyle öncekilerin söylediklerinden başka bir şey söylemiyor. Onun yaptıklarından başka bir şey yapmıyor. O da onlar gibi cân-ı gönülden namaz kılmaya, zekât vermeye, rükû edenlerle birlikte rükû etmeye çağırıyor. Ondan önceki bütün peygamberler de hep aynı şeye çağırdılar. Şimdi sizin bu kasılmanız nedir? Allah'ın kitapları Tevrat, İncil (ve de Kur'an) üzerine kurduğunuz o bezirgân din ticaretiniz sekteye uğrayacak diye mi korkuyorsunuz? Mabetlere biriktirdiğiniz o mallar ve mülkler, din adamısınız diye aldığınız o vergiler, o hediyeler elinizden kayıp gidecek diye mi endişeleniyorsunuz? Bunun için tarih boyunca muvahhitlerin alâmet-i farikası olmuş namaza, zekâta, rükua yanaşmıyorsunuz. Allah ile yürümenin sadece kendinize ait olduğunu sanıyorsunuz. Heva ve hevesiniz galip geliyor. Merak etmeyin; kim Allah ile yürümeyi terk ederse İbranî, Arap, Türk, Fars fark etmez, zillet ve meskenet damgası vurulur. Aşağılık maymunlar gibi başka milletleri taklide yönelirler ve daha da bellerini doğrultamazlar.

[40] Yani: **Muhammed (s.a.v)**; size **İsa**'nın söylediklerini söylüyor: "Siz iyilik, doğruluk, dürüstlük nutukları atar her türlü melâneti işlemeye devam edersiniz. Nutuk atmakla, vaaz vermekle, ayet okumakla iyiliğin olacağını sanırsınız. İnsanı kirleten, insanın içinden çıkandır. İyilik ve güzellik insanın içindedir; açgözlülük, kötü niyet, hırsızlık, yolsuzluk, haram yiyicilik, rüşvet, kıskançlık, iftira, kibir hepsi insanın içinden kaynaklanır. İçiniz bunlarla doluyken, boyuna doğruluk ve dürüstlük nutukları atarsınız. Bardağın ve tabağın dışını temizlersiniz ama içiniz açgözlülükle doludur. Ey akılsızlar! Böyle yapacağınıza, kapların içindekini yanınızdaki ile bölüşün. O zaman sizin için her şey tertemiz olur. Mabetlerde en seçkin yerlerde oturmaya, meydanlarda halk tarafından selâmlanmaya bayılırsınız. İnsanlara taşınmaz yükler yükler, kendiniz ise bu yükleri kaldırmak için parmağınızı bile kıpırdatmazsınız. Hem peygamberin getirdiğini fiilen toprağa gömersiniz, hemde defnettikten sonra peygamberi göklere çıkararak ilâhîler, ayinler, mevlitler okursunuz. Üstelik bu ayinlerden de para alırsınız. Hem kitapları bizden başkası anlamaz diye duvarlara asarak hapsederseniz, hem de okumak isteyenlere mani olursunuz. Öğ-

renmek isteyenden de kendiniz için hediye beklersiniz. Binlerce yıldır dinle geçiniyorsunuz. Ne zaman anlayacaksınız, dinin bütün herkese açık, vicdan ve merhamet yolu olduğunu ve asla bir "servet kapısı" olamayacağını?..

[41] HUŞU: Sözlükte [خشع] kökünden gelir. Mastarı "titremek, korkmak, sesi kısmak, yere bakmak, gözünü sağa sola bakmaktan alıkoymak" anlamlarındadır. Kur'an lisanında huşu, içtenlikle, derunî dilden ve cân-ı gönülden Allah'a yönelme, irkilme, ürperme, korku ve titreme içinde olma anlamındadır.

[42] Yani: Darlık, sıkıntı, belâ ve musibet anlarında yalnızca Allah'a yönelerek, O'na dua ederek, O'ndan yardım dileyerek doğruluk ve dürüstlük yolunda yürüyün. Nefsinizi suç ve günah işlemekten alıkoyun. Gerçi bu, gözünü hırs bürümüş insanlar için oldukça zordur. Böylesi bir hayata tahammül edemezler. Fakat Allah'a cân-ı gönülden iman edenler, korkusu ve titremesi olanlar için oldukça kolaydır. Çünkü onlar, doğruluk ve dürüstlük yolunda seve seve yürürler. Sabırları, namazları, yardım dilemeleri içtenlikle ve mertçedir. Doğruluk ve dürüstlük onlar için bir yük, bir ağırlık, bir zorluk değil; neşe, sevinç ve mutluluktur. Yalnızca Allah'a yönelmeyi, yalnızca O'ndan yardım dilemeyi, küre-i arz kadar kalbe sahip olmayanlar doğrusu kaldıramazlar. Yüreği titremeyen, kalbinde ürpertisi olmayanlar, bu yolun yolcusu olamazlar. Bu nedenle ey yüreği kararmışlar! Kalbinize dönün; yüreğinize, vicdanınıza dönün!

[43] ŞEFAAT: Bkz. 74/48. ayet dipnotu.

[44] FİDYE: Ayette geçen [عدل] *adl* kelimesi adaletten gelme olup, burada karşılık, bedel, misli, dengi anlamında kullanılıyor. Buna aynı zamanda fidye de deniliyor. Şu halde *fidye*, karşılık, bedel, misli anlamında "kurtarmalık bedeli" demektir.

[45] Yani: Tarihteki yükselişinizi hatırlayın. Doğruluk ve dürüstlük yolunda yürüdüğünüzde nasıl yükselmiştiniz. Bu, Allah'ın tüm toplumlara yazdığı bir kanundur. Fakat daha sonra "kurtulmuş millet", "şanlı tarih", "vekâleten kefaret" inancı icat ederek yoldan çıktınız. Hâlbuki, kıyamet gününde herkes tek tek hesaba çekilecek. O gün kimseden şefaat kabul edilmeyecek; arabuluculuk, torpil, iltimas geçmeyecek. Kimseye ayrıcalık tanınmayacak. Allah, kimseye günahları affetme yetkisi vermedi. Allah hiçbir kavme, bir zamanlar kendisi ile olmanın bayraktarlığını yaptı diye, bütün soyunun da kurtulmuş millet olduğunu söylemedi. Sizi kurtaracak olan derun-u dilden ve cân-ı gönülden iman ile, doğruluk ve dürüstlük yolunda bizzat ve bilfiil "hemen şimdi" yürümenizdir.

49-Firavunlardan sizi kurtardığımız zamanı hatırlayın. Size en feci kötülükleri yapıyorlar; kadınlarınızı sağ bırakıp, erkek çocuklarınızı kesiyorlardı.[46] Bu duruma düşmeniz, Rabbiniz katında çok büyük bir imtihandı.

50- Yine önünüzdeki denizi yarıp sizi kurtardığımızı ve Firavunları gözünüz önünde boğduğumuzu hatırlayın.

51- Musa ile kırk gece için sözleştiğimizi, sonra Musa'nın ardından buzağıya tapınarak nasıl zalimlik ettiğinizi hatırlayın.

52- Yine de, şükredersiniz diye sizi bağışladığımızı hatırlayın.

53- Önünüzü göresiniz diye Musa'ya, Kitabı ve doğruyu yanlıştan ayıran ölçüyü verişimizi hatırlayın.

54- Hani bir zamanlar Musa halkına: "Ey halkım" demişti; "Doğrusu siz buzağıya tapmakla zalimlik ettiniz, çok kötü bir günah işlediniz. Derhâl Yaratıcınızdan bağışlanma dileyin ve kendinizi temizleyip kurtarın. Bu, Yaratıcınız katında sizin için daha hayırlıdır." Bunun üzerine Allah, tövbenizi kabul etti. Çünkü Allah, tövbeleri kabul edendir, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

55- Yine hatırlayın: "Ey Musa, biz Allah'ı apaçık görünceye kadar sana inanmayız" demiştiniz. Bunun üzerine sizi yıldırım çarpmış, bakınıp duruyordunuz.

وَاِذْ نَجَّيْنَاكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُٓوءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ
اَبْنَٓاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَٓاءَكُمْ وَف۪ي ذٰلِكُمْ بَلَٓاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ
عَظ۪يمٌ ﴿٤٩﴾ وَاِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَاَنْجَيْنَاكُمْ وَاَغْرَقْنَٓا اٰلَ
فِرْعَوْنَ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٥٠﴾ وَاِذْ وَاعَدْنَا مُوسٰٓى اَرْبَع۪ينَ
لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِه۪ وَاَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ
عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٢﴾ وَاِذْ اٰتَيْنَا
مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿٥٣﴾ وَاِذْ قَالَ
مُوسٰى لِقَوْمِه۪ يَا قَوْمِ اِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ اَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ
فَتُوبُٓوا اِلٰى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُٓوا اَنْفُسَكُمْ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ
بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ اِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّح۪يمُ ﴿٥٤﴾ وَاِذْ قُلْتُمْ
يَا مُوسٰى لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى نَرَى اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْكُمُ
الصَّاعِقَةُ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٥٥﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ
لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾ وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا
عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ
وَمَا ظَلَمُونَا وَلٰكِنْ كَانُٓوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٧﴾

56- Sonra belki şükredersiniz diye, sizi ölmüş bitmiş hale geldikten sonra tekrar diriltip canlandırdık.[47]

57- Bulutların gölgesi ile sizi ferahlattık. "Rızık olarak verdiğimiz güzel şeylerden yiyin" diyerek, kudret helvası ve bıldırcın indirdik. O geçmiş atalarınız, bize değil, kendi kendilerine yazık ettiler.[48]

---

[46] Yani: Firavun yönetimi altında, nasıl en aşağılık muamelelere maruz kaldığınızı hatırlayın. Sizin kadınlarınızı sağ bırakıp namuslarıyla oynuyor, sağda solda ona buna peşkeş çekiyor, hayâsızlığa zorluyor ve fuhuşta çalıştırıyorlardı. Erkeklerinizin de işe yaramayanlarını öldürüyor, diğerlerini kurbanlık koyun gibi köle pazarlarında dolaştırıp para ile satıyorlardı…

[47] Harfi harfine: "Sonra belki şükredersiniz diye sizi, 'mevt'inizin ardından 'baas' ettik." Yani: Aklınız tutulmuş, vicdanınız kurumuş, yüreğinizin kararmışken; böy-

lece iyice ölüp bitmişken, giderek tarih sahnesinden çekilme ile yüz yüze gelmişken, tekrar Allah'ın yoluna dönüşünüzü ve hızla yükselişinizi hatırlayın. Bundan dolayı şükredin...

48 Yani: Bütün bunlara rağmen o atalarınız, işledikleri günahlardan dolayı bize hiçbir zarar veremediler. Yaptıkları sadece kendilerine zarar vermek; kendi kendilerine yazık etmek, kendilerini bitirmek ve aldatmaktan ibaretti...

وَاِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ
رَغَدًا وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ
خَطَايَاكُمْ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾ فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا
قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَاَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزًا
مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٥٩﴾ وَاِذِ اسْتَسْقٰى مُوسٰى
لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا
عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ كُلُوا وَاشْرَبُوا
مِنْ رِزْقِ اللّٰهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٦٠﴾ وَاِذْ قُلْتُمْ
يَا مُوسٰى لَنْ نَصْبِرَ عَلٰى طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ
يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْبِتُ الْاَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا
وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا قَالَ اَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ اَدْنٰى
بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ اِهْبِطُوا مِصْرًا فَاِنَّ لَكُمْ مَا سَاَلْتُمْ
وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَاؤُ بِغَضَبٍ
مِنَ اللّٰهِ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ
النَّبِيِّنَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٦١﴾

58- Yine, "Şu şehre girin, orada istediğiniz yerde bol bol yiyin. Kapısından girerken tevazu içinde 'affet bizi' deyin ki, kötülüklerinizi bağışlayalım, iyiliklerinizin mükâfatını artıralım" dediğimizi hatırlayın.[49]

59- Fakat zalimler, kendilerine iletilen sözü bir başkasıyla değiştirdiler. Biz de o zulmedenlere yoldan çıkıp durmalarına karşılık gökten bir azap indirdik.[50]

60- Yine hatırlayın, Musa halkı için su aramıştı. O zaman biz ona, "Elindeki asa ile kayayı göster" demiştik. Ondan on iki göze fışkırmıştı. Böylece her kabile içeceği vakti öğrenmişti. "Allah'ın verdiği rızıktan yiyin, için ve yeryüzünde kargaşa çıkararak oraya buraya saldırmayın" demiştik.[51]

61- Şöyle demiştiniz: "Ey Musa! Biz tek çeşit yemeğe katlanamayacağız. Rabbine yalvar da, topraktan bakla, acur, sarımsak, mercimek ve soğan çıkarsın." Musa da, "Şu nefis yemeği bunlara tercih mi ediyorsunuz? Mısır'a geri dönün, orada istediğinizden çok var" demişti. Allah'ın öfkesini çektiler, onlara zillet ve alçaklık damgası vuruldu. Bu, Allah'ın mesajını inkârda ısrarları ve peygamberleri haksız yere öldürmelerinden dolayı böyle oldu; bundan hiç şüpheniz olmasın. Bu böyle oldu, çünkü kâfirlik etmişler ve iyice haddi aşmışlardı.

---

[49] Yani: "Fethettiğiniz ülkelere böbürlenmeden, tevazu içinde girin" dediğimizi hatırlayın. Allah, hiçbir millete, hiçbir dünya toprağını tapulamış değildir. Ancak iyilik ve adalet yolunda "gerçekten" yürüyen milletler insanlığa öncü ve önder olmaya lâyıktır. Bu yoldan sapıldı mı, kuru kuruya bir cihangirlik davası olur ki, boş bir uğraştır bu...

[50] Yani: Onlara, "Tevazu sahibi olun" dediğimiz halde kibirlendiler. Kazandıkları zaferin kendi güçleri sebebiyle gerçekleştiğini zannettiler. Allah'a karşı umursamaz tavır takındılar. "Günahlarımızı bağışla ey Rabbimiz" diyerek girmelerini istediğimiz halde, bu bezirgânlar "arpa, buğday, taneler..." türküsü söylediler. Ayetlerimi-

zi, açgözlülüğe kapılarak umursamadılar. "Biz yaptık, bu yalnızca bizim başarımız" dediler. Zafer sarhoşluğu içinde Allah'ı unuttular. Böylece, giderek yoldan çıktılar. Sonunda hastalıktan, pislikten, kokuşmuşluktan yurtlarına kıran girdi; telef olmanın eşiğine geldiler...

[51] Ayette geçen "*ıdrib*" [اضرب] kelimesi, "vur" anlamına gelebileceği gibi, "göster" anlamına da gelir. Çünkü Arapça'da [ضرب] fiili çok meşhur olup, Türkçedeki "şunu yaptı bunu etti" derken kullanılan "etmek, eylemek" gibi bir tür yardımcı fiil olarak kullanılmaktadır; kota uyguladı (*darabe hıssa*); iğne yaptı (*darabe hagn*); çadır kurdu (*darabe heyme*); vergi koydu (*darabe darîyb*); misal verdi, örnek gösterdi (*darabe mesel*); para bastı (*darabe nugût*); telefon etti (*darabe'l-hatife*) vb. Yine ayette geçen "*meşrebehum*" kelimesi, ismi zaman ve ismi mekân olarak her ikisini de ifade eder. Dolayısıyla "içme yeri, içme vakti" demek olur ki, burada ism-i zaman olarak "içme vakti" anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Böylece mana, "*Musa'ya kayayı göster dedik. Kayadan on iki göze fışkırmıştı. Böylece her kabile içeceği vakti öğrenmiş oldu*" demek olur. Bu durumda ayetin takdiri; "İsrail oğulları çölde susuz günler geçiriyordu. Perişan bir haldeydiler. Musa, içecek su arayışına girmişti. Bir kaya yarığından fışkıran sular buldu. Derken kabilelere onu gösterdi. Onlar da sırayla gözelerden içtiler. Kabileler on iki guruba ayrıldığı için, içme zamanı kendisine gelen sudan içti. Böylece onları susuzluktan kurtarmış olduk..." şeklinde olur. Dikkat edilirse ayet, "Allah'ın rızkından yiyin, için ve fesat çıkarıp sağa sola saldırmayın" uyarısı ile bitiyor. Bununla, çöl ortamında İsrail oğullarına verilen nimetler hatırlatılarak, "Nankörlük etmeyin, Allah'ı unutmayın" uyarısı yapılıyor. Buradan bize verilen mesaj ise: "Birer insan olarak nimete nankörlük etmeyin. Her biriniz kendi hayatı üzerine düşünürse zor zamanlarda imdadınıza 'Hızır gibi' yetişen nice olaylar olduğunu görürsünüz. İşte onları hatırlayın ve Allah'a şükredin. Hakkınıza razı olmayarak sağa sola saldırmayın, bozgunculuk çıkarmayın. Birer millet olarak da tarihinize bakarsanız nice badireler atlattığınızı, ne zor zamanlar yaşadığınızı görüsünüz. Bugünlere geldiyseniz, Allah'ın nimetleri sayesindedir. Onları hatırlayın ve Allah'a dönün" şeklinde olur...

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَىٰ وَالصَّابِئِينَ
مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ
عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾ وَإِذْ أَخَذْنَا
مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ
وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ
فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٤﴾
وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ
كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿٦٥﴾ فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا
وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ﴿٦٦﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ
إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا قَالَ
أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ
يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ
وَلَا بِكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذَٰلِكَ فَافْعَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ ﴿٦٨﴾
قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا
بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ ﴿٦٩﴾

62- İMAN edenler, Yahudiler,[52] Hıristiyanlar[53] ve Sabiîlerden[54] kim Allah'a ve ahiret gününe iman eder, iyilik, güzellik, doğruluk için çalışırsa, Allah bu yapılanları asla karşılıksız bırakmayacak; bundan hiç şüpheniz olmasın.[55] Böylece onlarda ne korku kalacak, ne de üzülecekler.[56]

63- DAĞ ŞAHİTTİR ki, sizden bir zamanlar söz almıştık.[57] Verdiğimizi sımsıkı tutun ve içinde olanı hatırlayın ki, Allah'ın öfkesini çekmekten sakınmış olasınız demiştik.[58]

64- Ama siz sözünüzde durmadınız. Eğer Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı mahvolurdunuz.

65- Cumartesi yasağını çiğneyenleri hatırlayın. Onlara, "Aşağılık maymunlar olun!" demiştik.[59]

66- Böylece bunu hem öncekiler, hem sonrakiler için bir ibret ve Allah bilinciyle yaşayanlar için öğüt yaptık.

67- BİR ZAMANLAR Musa halkına, "Allah bir inek[60] kesmenizi emrediyor" dedi. "Bizimle dalga mı geçiyorsun?" dediler. "Bu kadar cahil olmaktan Allah'a sığınırım" dedi.

68-"Rabbine dua et de, bunun nasıl bir kurban olacağını bize açıklasın" dediler. Musa da, "Allah diyor ki; ne pek yaşlı, ne de pek genç, ikisi arasında bir inek. Haydi, durmayın kesin" dedi.

69-Bu sefer; "Rabbine dua et de, renginin nasıl olacağını açıklasın" dediler. Musa; "O diyor ki; bakanlara zevk veren, sapsarı, parıldayan bir buzağı!" dedi.

---

[52] YAHUDİ: Sözlükte [هادوا] "tövbe edenler, doğru yolda yürüyenler" demektir. İsrail oğullarının buzağıya tapmaktan tövbe etmeleri veya Hz. Yakup'un on iki evlâdının en büyüğünün isminden (Yahuda) dolayı Arapçalaşarak Yahud şeklinde kalmıştır. Zamanla, tüm İsrail oğullarının ismi olarak kullanılmıştır. Esasında Yahudilik, özellikle rahip ve kâtip Ezra'nın (MÖ.400–500) Pers imparatorunun desteği ile Tevrat'ı yeniden yazmasından sonra ortaya çıkan ve Hz. Musa istismarı üzerine kurulu milli/dini yapıyı ifade eder. Bu anlamıyla Ezra öncesi "Musacılık", Ya-

hudilikten farklıdır. Bir anlamda Yahudilik, Mısırlı **Hz. Musa**'nın yolunu İbranîleştirme, milli bir din haline sokmanın adıdır ve gerçek Musacılığı (Musevîliği) katlederek yükselmiştir.

[53] NASARA: Kur'an'ın [نصارى] adıyla andığı Hıristiyanlar, Hz. **İsa**'nın memleketi Filistin'deki Nasıre'ye nispetle veya birbirlerine yardım ettikleri için bu ismi almışlardır. Yahut **Hz. İsa** havarîlerine "Allah yolunda bana kim yardım edecek" diye seslenmiş, onlar da "Allah'ın yardımcıları (*Nasrullah*) bizleriz" demiş oldukları için bu isimle anılmışlardır. Şu halde "Nasranî", Türkçe'ye "Hıristiyan" diye geçmiştir ki, Rumca "Hrıstos" okunur. "Khristos" ise eski Yunanca'da kutsal yağla mesh edilen demek olup, Hind-Avrupa dil kökündeki "ovmak" (*ghrei*) sözcüğünden gelir. Kur'an, kelimeyi Rum ve Yunanca'da kazandığı anlamıyla değil, "Nasıralı'nın dinine mensup olanlar" veya "Tanrı ile yürüdüğünü iddia edenler" (*İsrâil*) gibi "Tanrı'ya yardım etme iddiasında olanlar" (*Nasâra*) anlamında kullanıyor.

[54] SABİ: Sözlükte [صابئين] "Bir dinden çıkıp diğer dine giren" anlamına geliyor. Bu anlamıyladır ki müşrikler, **Hz. Peygamber**'e (s.a.v) "sâbiî" derlerdi. Çünkü kendi dinlerine muhalif bir din ortaya koyuyordu. Nitekim Arapça'da, yıldız doğduğu yerden çıktı (*sebe't-en-nucum*) denildiğinde bu kelime kullanılır. Ayette geçen "Sâbiîn" kavramını, Müslümanlık, Hıristiyanlık ve Yahudilik dışında kalan bütün diğer din mensupları olarak anlamak bağlama uygun düşmektedir.

[55] Yani: **Muhammed'in** (s.a.v) yolunda olduğunu iddia eden Müslümanlar, **Musa**'nın (a.s) yolunda olduğunu idia eden Yahudiler, **İsa** (a.s) yolunda olduğunu iddia eden Hıristiyanlar veya **Nuh**, **İbrahim**, **Yahya** (s.a.e) vb. yeryüzünden gelmiş geçmiş öteki tüm peygamberlerden kalma öğretilere tabi olan insanlardan her kim Allah'a ve ahiret gününe inanır, iyilik, güzellik ve doğruluk yolunda yürürse, bunun karşılığını mutlaka görecektir. Hiç bir iman ve erdemli, güzel iş karşılıksız bırakılmayacaktır. Her erdemli ve güzel iş, ırk, renk, cins, bölge, etnik köken, din ve mezhep farkına bakılmaksınız mutlaka karşılığını bulacaktır. Bu erdemli ve güzel insanlar, gamsız, kedersiz, mutlu bir hayat süreceklerdir. Çünkü cennet ve cehennem kimseye tapulanmış değildir... Kendilerini "şanlı tarihlerine" bakarak "kurtulmuş millet" sanan her kavmin bu tekelci inançları ise kuruntudan başka bir şey değildir. Allah'ın sevgi ve merhameti, tüm insanlara hem geçmişte, hem bugün, hem de gelecekte açıktır. Sevgi ve merhameti sonsuz olan Allah, tüm insanlığın rabbi; İslâm da, tüm insanlığın yoludur (*hablu'n-nâs*). Kimse kendini İbranî, Arap, Türk, Fars vs. diye kurtulmuş millet sanmasın. Kurtuluş, bizzat ve bilfiil ve de "hemen şimdi" Allah ile yürümededir...

[56] HAVF: Sözlükte [خوف] "korku, endişe, kaygı, yılgı, yılgınlık", HÜZN [حزن] de "gam, keder, dert, sıkıntı, tasa, gaile, yeis, melâl, üzüntü" manasındadır. Kur'an'ın [و لا خوف عليهم و لا هم يحزنون] kalıp ifadesinin, insanoğlunun iki büyük zaafına hitap ettiğini söylemek mümkündür. "Havf" yani açlık korkusu, ölüm korkusu, hastalık korkusu, yaşlılık korkusu, fakirlik korkusu, dünyaya atılmışlık ve yalnızlık vb. korkuları... "Hüzn" yani gam ve keder, geçim derdi, ev derdi, ayrılık derdi, yaşlılık derdi, hastalık acısı, aşk acısı, üzüntüler, sıkıntılar, dertler, tasalar, elemler, acı-

lar... İşte bu kalıp ifade ile Kur'an, bunları yenmenin yolunu gösteriyor; cân-ı gönülden Allah'a iman etmek ve iyilik, güzellik, doğruluk için çalışmak! Çünkü hangi dinden olursa olsun korkuları aşmanın, gam ve kederi yenmenin, dert ve acıları dindirmenin en makul yolları bunlardır. Şöyle ki; insanoğlu şu dünyadaki yalnızlığını, çaresizliğini, atılmışlığını ve bunlardan kaynaklanan tüm korkularını evrenin yüce bir sahibi olduğuna iman ederek yenebilir. İyilik, güzellik, doğruluk gibi çabalar (*salih amel*) ise bu dünyadaki dert ve acıların paylaşılmasına vesile olur. Dertler paylaşıldıkça azalır, sevinçler paylaşıldıkça artar. Paylaşma, yardımlaşma, iyi, güzel ve doğru olanı (*salihât*) yayma yönündeki çabalar çoğaldıkça, dertler de giderek- tam olarak bitmese bile- en aza iner. Aslında her salih amel, birinin derdine deva, acısına merhem olur. Demek ki, korkunun ve acının "bu dünyadaki" panzehiri iman ve salih amel olduğu gibi, ahirette de cehennem korkusunun ve azaba uğrama üzüntüsünün garantisi de olmaktadır. İşte "Onlar için korku yoktur, onlar üzülmezler" ayetinin manası bu olmak icap eder (Allahu a'lem).

[57] Harfi harfine: "Hani bir zaman 'tur'u' üzerinize yükseltmiş ve sizden 'misak' almıştık."

[58] Yani: **Muhammed**'e (s.a.v) Hıra mağarasında seslendiğimiz gibi, **Musa**'ya da Tur-i Sina'da (Sina Dağı) seslenmiş ve vahyetmiştik. **Muhammed**'e (s.a.v) seslenişimize Hıra mağarasının tanık olması gibi, **Musa**'ya da Sina Dağı tanıktır. Böylece, dağı onların üzerinize "yükselterek" tanık yapmıştık. O dağda vahyettiklerimiz çok önemliydi. Sina seslenişinde onlara, Allah'tan başkasına tapmayacaksınız, akrabaya, ana-babanıza, öksüzlere, yoksullara iyilik yapacaksanız, bütün insanlarla güzellikle konuşacaksınız, namazlarınızı cân-ı gönülden kılacaksınız, karşılıksız yardımda bulunacaksınız diye vahyetmiş ve bu yolda yürüyeceklerine dair onlardan söz almıştık. Şimdi, ancak bu sözler tutulursa Allah'a saygı gösterilmiş olur. "Allah ile yürüyüş" (*İsrâ-El*) ancak böyle gerçekleşmiş olur. Gerisi laf-ı güzaftır; "dağda ne söylendiğine" değil, "söylenen dağın kime ait olduğuna" bakarak bundan geçinmeye kalkmaktır...

[59] Yani: Cumartesi yasağını delmek için akıllarınca şöyle formül bulmuşlardı: Cumartesi kıyıya vuran balıkları tutup iple sahildeki bir direğe bağlıyor, cumartesi geçince gelip yiyorlardı. Böylece güya hem cumartesi yasağına riayet etmiş, hem de balıktan vazgeçmemiş oluyorlardı. Böyle böyle giderek cumartesi yasağını hiç umursamamaya başladılar. Cumartesi günü açıktan balık pişirmeye ve yemeye başladılar. Hâlbuki bu tür yasaklar, onların nefislerine hâkim olmayı becerebilmeleri, doğruluk ve dürüstlük yolunda sebat etmeyi öğrenmeleri için ruhî bir terbiyeden başka bir şey değildi. Fakat onlar hırs, tamah ve açgözlülükleri yüzünden bir türlü yola gelmediler. Karakterlerini bozdular. Aşırı kurnazlık zekâlarını da aldı. Akılları tutuldu, vicdanları paslandı, yürekleri karardı. Verdikleri sözle çeliştiler. İşlerine gelmeyince şeriatlarını (hukuklarını) çiğneyebildiler. Arzu ve iştahlarına gem vuramayan böylesi tipler, "maymun iştahlı" olmaları yüzünden perişan oldular. Çünkü tıpkı bir maymun gibi davranıyorlardı. Hiçbir şeyde sebatları yoktu. Şeriatı (hukuku) çıkarları uğruna ilk çiğneyen yine kendileri oluyordu. İlmiyle amel etmeyenle-

re "kitap yüklü eşekler" dendiği gibi, bunlara da "aşağılık maymunlar" dendi. Çünkü yaptıkları aynen buydu. Sakın "nasıl olsa bizden bahsetmiyor" diye arkanıza bakınmayın; ibret alın, ey hukuku (yasa, kanun, şeriat) icabında delinip geçilecek birer örümcek ağı olarak görenler!

[60] BAKARA: Sözlükte [بقرة] "sığır/boğa/inek" demek olup, özelde Eski Mısır, genelde tüm eski dünya dinlerinin tanrı-kral figürü olan boğa ve onun güç kudret sembolü "boynuzlu taç"ı simgeler. Şöyle ki: Eski Mısır'da iki büyük tanrı vardı; iyilik tanrısı *Osiris* ve onun eşi kötülük tanrıçası *İsis*. Yani *Osiris*, gökte güneş, yerde Nil nehrinde; *İsis* de toprakta cisimleşmişti. *Osiris* yeryüzünde *Apis* yani boğa ile; *İsis* ise inek ile sembolleştiriliyordu. Bu inançla Mısır, eski dünyanın tanrı tasavvurlarını özetliyordu. Çünkü eski çağlardan beri tanrısal varlıkların işareti boynuzlu bir taçtı. Tüm eski dünya, Sümerlilerden beri boğa ve onun boynuzlarını tanrısal bir simge olarak kullanıyordu. Keza gök gürültüsü (*Ra'd*) de, boğanın gürlemesi olarak kabul ediliyordu. Ondan gelen ses, her ne kadar boğanın sesi olarak kabul ediliyorsa da, gerçekte Tanrı'nın haykırışıydı (Eliade). İsrail oğulları, işte bu inancın etkisi altındaydılar. Musa'ya, onları bu putperest kirlerden arındırmak için inek kesme emri verildi. İnanca göre, ineği süresi dolmadan kesmek, onu inkâr anlamına gelmekteydi. Hâlâ bu inancın etkisinde oldukları için İsrail oğulları, inek kesme emrini önce alttan aldılar. Bir türlü, kesilmesi emredilenin, Mısır'da, her yerde heykelleri bulunan Tanrı-devlet sembolü "boğa kültü" olduğunu anlamak istemediler. Fakat sonunda anlayıp kestiler... Kur'an'ın en büyük suresine isim olan Bakara (boğa/inek) kıssası, işte bu eski dünyanın Tanrı-devlet sembolünün Mısır-İsrail oğulları örneği üzerinden kesilmesini, inkâr edilmesini, reddedilmesini anlatmaktadır...

70- Yine "Rabbine dua et de, bize onu daha açıkça bildirsin. Zira o inek, bize başkasına benzer geldi, ama Allah'ın izniyle bir yolunu buluruz; hiç şüphen olmasın" dediler.

71- Musa da; "Allah buyuruyor ki; ekinleri sürmeye ve toprak sulamaya hiç koşulmamış, kusursuz ve alacasız bir buzağı!" deyince "eh, keselim bari" dediler. Sonunda ineği kestiler; ama neredeyse yapmayacaklardı.

72- YİNE BİR ZAMANLAR, siz bir kişiyi öldürmüştünüz de, suçu birbirinizin üzerine atmıştınız. Oysa Allah, örtbas ettiklerinizi açığa çıkarmaya kadirdi.

73- Dedik ki: "Onu diğer bazı olaylara da uygulayın."[61] Böylece Allah, ölümü can güvenliğini sağlayarak diriltmiş olur. Allah size yol gösteriyor. Aklınızı iyi kullanmayı öğrenin artık.[62]

74- Bundan sonra kalpleriniz katılaştı. Taşlar gibi, hatta daha duygusuz. Çünkü taşların öylesi var ki, içinden nehirler kaynar. Öylesi vardır ki, çatlar ve bağrından sular fışkırır. Yine öylesi var ki, Allah korkusundan yerlerde yuvarlanır. Allah, yaptıklarınızdan habersiz değildir.[63]

75- ŞU HALDE, bu taş kalplilerin size inanacaklarını mı bekliyorsunuz? Onlardan bir kısmı, Allah'ın sözünü işitirdi de, anladıktan sonra bile bile değiştirirlerdi.[64]

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا
إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولٌ
تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَا شِيَةَ فِيهَا
قَالُوا الْآنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾
وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادَّارَأْتُمْ فِيهَا وَاللَّهُ مُخْرِجٌ مَا كُنْتُمْ
تَكْتُمُونَ ﴿٧٢﴾ فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا كَذَلِكَ يُحْيِي
اللَّهُ الْمَوْتَى وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾ ثُمَّ قَسَتْ
قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنَّ
مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ
فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ
وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٧٤﴾ أَفَتَطْمَعُونَ أَنْ يُؤْمِنُوا
لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ
يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ
آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُمْ بِمَا
فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٧٦﴾

76- Bunlar, iman edenlerle karşılaştıklarında "İman ettik" derler. Kendi başlarına kaldıklarında ise şöyle konuşurlar: "Rabbinizin kelâmını koz olarak aleyhimize kullansınlar diye mi Allah'ın size açıkladığını onlara söylüyorsunuz? Aklınızı kullanın biraz."[65]

---

[61] Bu ayette "uygulamak, tatbik etmek" anlamında kullanılan [ضرب] fiilinin Arapça'daki son derece zengin ve renkli kullanımı için Bkz. "DARB" 4/34. ayet ve az önce geçen 2/60. ayet dipnotları.

[62] Yukarıdaki pasajlarda anlatılan iki inek kesme olayının birbirinden ayrı olaylar olduğu anlaşılıyor. Şöyle ki: İlki (67–71); İsrail oğullarını Mısır Firavunluğu'nun Tanrı-devlet simgesi inek/boğanın inkâr edilmesi amacıyla kestirilmesidir. İkincisi ise (72–74); İsrail oğullarını bu putperest simgeden kurtardıktan sonra, Allah'ın bir

hayvanı olarak ineğin nerede kesilebileceğinin gösterilmesidir. Yani putperest bir inançtan, bir hukuk mevzuatına geçiş yapılmaktadır. Anlaşılan Allah, inek kesme işini can güvenliğinin sağlanması yolunda, Musa ile birlikte oluşan bir şeriat (hukuk) mevzuatı yapıyor. Şöyle ki: İsrail oğulları arasında bir bölgede fail-i meçhul cinayet işlenmişse, o bölgede oturanların, katil ve maktul yakınlarının, davaya bakan Levili kâhinlerin (kadı, yargıç) toplanıp bir inek kesmeleri ve kurbanın üzerine ellerini yıkayarak "yapmadık, görmedik, bilmiyoruz" demeleri ve böylece af ile mağfiret talep etmeleri "uygulaması" vardı (Tesniye; 21–1–9). Buradan, inek kesme işinin daha sonları Musa'nın şeriat (hukuk) mevzuatlarından birisi haline dönüştürüldüğünü anlıyoruz. Putperestlikten; hukuksuz, kanunsuz, bir tür vahşet ortamından sonra giderek şehirleşmeye başlayan İsrail oğulları toplumunun medenîleşmesi açısından böyle bir uygulama, o günün şartlarında gayet anlaşılabilirdir. Çünkü, ortada can güvenliğini sağlamaya yönelik çok önemli bir hukuk sıçraması yapılmaktadır. O günkü dünyada bu, oldukça önemlidir; zira bu, bir hukuk evrimidir. Âdeta, ineğin kesilecekse ancak böyle bir yerde kesilmesinin kabul edilebileceği gösterilmek istenmektedir. İşte Allah, Mısır kökenli putperest anlayışın inek/boğa tanrı figürünü, insanı aşağılayan bu tapınma aracını, insanoğlunun yararına bir şeriat kuralına (hukuk mevzuatına) dönüştürerek ayetlerini göstermiş, iradesini ortaya koymuş ve hukuk oluşumuna yol göstermiş oluyor. Ölümü dirilterek yani cinayet korkusunu giderip can güvenliğini sağlayarak hayatı canlandırıp yaşamı diriltiyor; vahşetten medenîliğe doğru adım attırıyor... Demek ki, Musa şeriatının dünya hukuk tarihindeki rolü inkâr edilemez. Ayette ele alınan "kesilen inek üzerine yemin", toplumsal hayatın düzene sokulması için dönemin hukuk (şeriat) mevzuatı olarak görülmelidir. Hukuk dinamik bir süreç olduğu için gelişen hayata paralel tabi ki daha sonraları cinayet olayları ile ilgili başka düzenlemeler vazedilmiştir. Şu halde ayette geçen [اضربوه ببعضها] ifadesi "Onun (ineğin) bir parçasıyla o (öldürülene) vurun" değil, "Onu (kesilen inek üzerine yemin mevzuatını) diğer bazı olaylara da uygulayın" demek olur. Yani "İçinizden güçlü zayıfı öldürünce hiç oralı olmayıp; zayıf, güçlüyü öldürünce kılı kırk yararcasına hemen inek keserek, insanları toplayıp yemin ettirerek, soruşturma açarak çifte standart uygulamayın. Adam gibi, hukuku diğer olaylara da uygulayın" denmek isteniyor.

63 Yani: Duygusuz, sevgisiz, taş gibi kaskatı tipler oldunuz; hatta taştan daha kötü. Çünkü nice taşlar vardır ki, ondan nehirler fışkırır. Sizin aklınız tutulmuş, vicdanınız kurumuş, yüreğiniz kararmış, dimağınız donmuş. İçinde yaşadığınız kevnî ayetlerimizi, "oluşu" yaratmalarımızı fark etmiyorsunuz. Duvar gibi duruyor, hiç tepki vermiyorsunuz. Allah'ın farkında (bilincinde, şuurunda) değilsiniz ki, kalplerinizden iman, ilim ve irfan fışkırsın. Fakat Allah, iğneden ipliğe her şeyinizin farkındadır... Sakın bizden bahsetmiyor diye arkanıza bakınıp durmayın ey insanlar! Anlatılan sizin hikâyeniz; İsrail oğullarına söylüyorum, siz anlayın...

64 Yani: Bunların iman edeceklerini mi umuyorsunuz? Bu yeni yürüyüşe katılımın, ilk bunlardan mı geleceğini bekliyorsunuz? Heyhat! İşte görüyorsunuz imana yanaşmıyorlar. Çünkü onlar Allah, Tevrat ve Musa'yı çoktan milli Tanrı, milli kitap ve milli peygamber haline getirdiler. Onlar çoktandır, "Allah ile yürümenin" sadece kendilerine ait bir ayrıcalık olduğunu sanıyorlar. Bu nedenle, kendilerini "seçil-

miş millet" olarak görüyorlar. "Bu iş (peygamberlik) bizimle başladı, bizimle devam eder ve bizimle de biter" inancındalar. Bu nedenle, kendileri dışında peygamberlik kabul etmiyorlar. Tüm peygamberleri kendilerine mal ederek, ihtirasla sahiplenerek, onların üzerinden tarihte tutunmaya çalışıyorlar... Bizden bahsetmiyor diye arkanıza bakınıp durmayın ey Araplar, Türkler ve Farslar! İsrail oğullarına söylüyorum, siz anlayın...

[65] Yani: "Tevrat'ta biz Yahudilere haber verilen bilgileri, **Muhammed**'e (s.a.v) ve ashabına anlatarak aleyhimize delil olarak kullandırmak mı istiyorsunuz? Siz anlatmazsanız, bu sırları nereden bilecek ve nereden söyleyecekler? Sizin aklınız yok mu? Hiç düşünmüyor musunuz? Bu bilgilerin ele geçmesinin sonunun nereye varacağını bir düşünsenize... "Ben, sizin elinizdeki kitapta haber verilen peygamberim" dediğini bir düşünsenize..."

أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٧﴾ وَمِنْهُمْ
أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا
يَظُنُّونَ ﴿٧٨﴾ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ
يَقُولُونَ هٰذَا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا
فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ
﴿٧٩﴾ وَقَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَةً قُلْ
أَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللّٰهِ عَهْدًا فَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ عَهْدَهُ أَمْ تَقُولُونَ
عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٠﴾ بَلٰى مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ
بِهِ خَطِيئَتُهُ فَأُولٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ
﴿٨١﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولٰئِكَ
أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨٢﴾ وَإِذْ أَخَذْنَا
مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللّٰهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ
إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ
وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَآتُوا الزَّكٰوةَ
ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْكُمْ وَأَنْتُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٨٣﴾

77- Oysa Allah, sakladıklarını da, açığa vurduklarını da biliyor.

78- İçlerinden avam takımı, Tevrat'ı okumazlar. Bildikleri, bol hurafe ve kuruntudan ibarettir; yalnızca zannederler.

79- Para hırsıyla kendi yazdıklarını "Bu Allah'tandır" diye sunanların vay haline! Uydurduklarından dolayı onların vay haline! Üstlendikleri vebalden dolayı onların vay haline![66]

80- Derler ki: "Ateş bize bir kaç günden fazla asla dokunmayacak."[67] Onlara söyle: "Allah'tan bir garantiniz mi var? Böyleyse Allah asla sözünden dönmez. Demek Allah hakkında ileri geri konuşup duruyorsunuz?"

81- Hayır! Kötülük yapa yapa günah küpü haline gelmiş herkes cehennemliktir; onlar orada ebediyen kalacaklar.

82- İman edip iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışanlar ise cennetliktir; onlar da oradan hiç çıkmayacaklar.[68]

83- BİR ZAMANLAR, İsrail oğullarından "Allah'tan başkasına ibadet etmeyin; anneye-babaya, yakınlara, öksüzlere, çaresizlere iyilikler yapın; insanlara karşı tatlı dilli, güler yüzlü olun; cân-ı gönülden namaz kılın ve zekât verin" diye söz almıştık. Sonra pek azınız hariç döndünüz. Hâlâ da yüz çevirip duruyorsunuz.[69]

---

66 Yani: Vay haline o din adamlarının! Vay haline o tapınak tacirlerinin! Allah'ın kitabını ıssızlığa terk edersiniz, kendi ellerinizle yazdıklarınızı ise sanki vahiymiş gibi dayatırsınız. Allah'ın adını azgın ihtiraslarınıza âlet edersiniz. Ayet alıp ayet satarsınız. Uydurup uydurup "Allah böyle dedi" diyerek pazarlarsınız. Allah'ı, Kitabı, Musa'yı, İsa'yı, Tevrat'ı, İncili (ve de Kur'an'ı ve **Muhammed**'i) hepsini paraya tahvil etmeyi pek de iyi becerirsiniz. Vay o din iman alıp satarak yığdığınız günahlara! Vay o kanına girdiğiniz, inançlarıyla oynadığınız masum insanların vebaline, vay!

67 Yani: Biz seçilmiş, kurtulmuş milletiz. Allah bizi ne cehenneme atar, ne de ateş de yakar. Belki peygamberin aramızdan ayrıldığında taptığımız bir kaç gün, hadi bilemediniz kırk gün belki cehenneme şöyle bir girer çıkarız. Gerisi bize dokunmaz.

Çünkü biz, Allah'ın seçilmiş kullarıyız ve kurtulmuş bir halkız. Koskoca **İbrahim ve Musa**, bizden çıkmış. Allah, Tevrat'ı indirmeyi bütün milletlere teklif etmiş, sadece biz kabul etmişiz. Zebur'u, yine bize indirmiş... Aynı şekilde; "Kur'an Mekke'de inmiş, Kahire'de okunmuş, İstanbul'da yazılmış. Böyle seçilmiş, İslâm'ın bayraktarlığını yapmış, i'lây-ı kelimetullah için üç kıtada at koşturmuş, Endülüs'te gemileri yakmış, Bizans'ı tarihe gömmüş bir ümmetin ahfadı nasıl cehenneme girer, nasıl olurda ateşte yanar?" diye kendine pay çıkaranlar, kendini üstün ve seçilmiş görenler... Size de bu sözler.

68 Yani: Geçmiş atalarınızla övünüp, onlar sayesinde cenneti garantilediğinizi sanıyorsanız aldanıyorsunuz. Ne **İbrahim**, ne **Musa**, ne **İsa**, ne **Muhammed**, gelip sizi kurtaramaz! Fakat siz, dönüp kendinize bakmadan kimi peygamberleri sahiplenmekle, sırf sizin kavminizden çıkmış olmaları ile cenneti tapulamış sanıyorsunuz. Tarihte tutunmak için, "Ne kadar peygamber varsa bizdendi" diyorsunuz. Hepsini, çok iyi bildiğiniz o paraya, çıkara, menfaate tahvil ediyorsunuz. Böylece üstün olduğunuzu, Allah'ın sizi seçtiğini, özel yetenekli kavmi olduğunuzu sanıyorsunuz. Tarih boyunca hep Allah, kitap, din, iman ile geçiniyorsunuz. Bunlarla övünüp durarak ne Allah'a, ne insanlığa hizmet olmaz. Cennet ve cehennem bir hak ediştir! Bizzat ve bilfiil kendi iman ve eylemlerinizin karşılığını göreceğiniz bir hak ediş! Cennete, kuruntularınızla asla giremeyeceksiniz. Her kim, günah dolu berbat bir hayatla Allah'a gelirse görüp göreceği kendi eserinden başka bir şey değildir. İsterse, peygamberin amcası, dayısı, oğlu, kızı vs. olsun. Keza her kim de, sevap dolu erdemli bir hayatla Allah'a gelirse, görüp göreceği kendi eserinden başkası değildir. İsterse peygamberi hayatında hiç görmemiş, yurduna hiç gitmemiş, konuştuğu dilden tek kelime bile anlamıyor olsun. Çünkü Allah, tüm insanlığın Rabbidir. Hangi renkten, hangi ırktan, hangi kökten olursanız olun; ölçü Allah bilinciyle yaşamak (*taqva*); O'nun korku ve titremesi içinde olmak (*huşu*); doğruluk ve dürüstlük yolunda (*sırât-ı müstaqim*) bizzat, bilfiil ve "hemen şimdi" yürümektir...

69 Yani: 1- Allah'tan başkasına tapmayacaksınız kalkıp 2-Yakınlarınıza, ana-babanıza, dullara, yetimlere, fakir-fukaraya, garip-gurebaya, düşmüşlere, çaresizlere, ezilenlere, mağdurlara, haksızlığa uğrayanlara, gücü yetmeyenlere, dermanı kalmayanlara, mecalsizlere... İşte bunların hepsinin yardımına koşacaksınız. "İmdat" diyenin yanında ilk siz olacaksınız. 3- Tanıdığınız, tanımadığınız bütün insanlar, sizden "tatlı dil güler yüz" görecek; iyilik, güzellik, doğruluk, nezaket, kibarlık, sevgi ve merhamet karakteriniz olacak. 4- Namazlarınızı cân-ı gönülden kılacaksınız. 5- Elinizdekini, olmayanla paylaşacaksınız; "hep bana, hep bana" demeyeceksiniz... İşte budur "Allah ile yürümek!" Siz bunları yapacağınıza söz verdiğiniz halde, çok azınız hariç döndünüz, hâlâ da dönüyorsunuz...

وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ
اَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ اَقْرَرْتُمْ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٨٤﴾
ثُمَّ اَنْتُمْ هٰؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ اَنْفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِنْكُمْ
مِنْ دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِمْ بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاِنْ
يَأْتُوكُمْ اُسَارٰى تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ اِخْرَاجُهُمْ
اَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَاءُ
مَنْ يَفْعَلُ ذٰلِكَ مِنْكُمْ اِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ
الْقِيٰمَةِ يُرَدُّونَ اِلٰى اَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا
تَعْمَلُونَ ﴿٨٥﴾ اُولٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ
فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٨٦﴾ وَلَقَدْ
اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ وَاٰتَيْنَا
عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ اَفَكُلَّمَا
جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوٰى اَنْفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا
كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٧﴾ وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ
لَعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

84- Hani sizden, “Birbirinizin kanını dökmeyin, birbirinizi yurtlarınızdan sürmeyin” diye de söz almıştık; siz de kabul etmiştiniz. Buna, şimdi de şahitlik ediyorsunuz.

85- Bütün bunlardan sonra sizler, şu an birbirinizi öldürüyor, kendi halkınızdan bir kısmını yurdunuzdan sürüyor, kendi halkınıza karşı suç ve günahta birbirinizle yarışıyorsunuz. Esir olarak elinize düştüklerinde ise ancak para karşılığı bırakıyorsunuz. Hâlbuki onların yurtlarından edilmesi size yasaklanmıştı. Yoksa Kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? İçinizden böyle yapanların görüp göreceği, dünya hayatında rezillikten başka bir şey değildir. Kıyamet günü ise en şiddetli azap onları bekliyor. Allah, yaptıklarınızdan habersiz değildir.[70]

86 - Bunlar, ahireti dünya[71] hayatına satmış kimselerdir. Onun için bunlardan azap hafifletilmez ve kendilerine yardım da edilmez.

87 - Biz, Musa’ya Kitap verdik. Ardı sıra peygamberler gönderdik. Meryem’in oğlu İsa’ya da apaçık beyanlar verdik ve tertemiz bir ruh[72] ile destekledik. Ne var ki, Peygamberler hoşunuza gitmeyen şeyle size geldikçe büyüklük tasladınız. Kimini yalanladınız, kimini de öldürdünüz.[73]

88- “Kalplerimiz perdelidir”[74] dediler. Hayır! İmana yanaşmamalarından dolayı Allah onlara lânet etti. Onlardan çok azı iman eder.[75]

[70] Yani: Allah ile yürüyüşten, okun yaydan çıkması gibi nasıl çıktığınıza bir başka örnek: Siz Medine’deki Yahudiler, Evs ve Hazreç kabilelerinin kendi içlerindeki savaşlarda taraf oluyordunuz. Kiminiz Evs’in, kiminiz Hazreç’in müttefiki olmuştu. Onlar savaşınca siz de savaşıyor, kendi halkınıza karşı başkalarının çıkarı için işbirliği yapmaktan çekinmiyordunuz. Bunları yaparken Musa’nın şeriatı, verilen sözler, haramlar, yasaklar hiç umurunuzda olmuyordu. Ancak, elinize esir olarak geçtiklerinde, hemen fidye almak konusundaki Tevrat’ın hükmünü hatırlayıveriyordunuz.

"Para"yı görünce hemen "Allah'ı" hatırlıyordunuz da, işin ucunda para yoksa dönüp bakmıyordunuz bile. Tevrat'ın para ve menfaat getiren yönlerine iman, getirmeyen yönlerini inkâr demektir bu... Şunu bilin ki böyle yapanlar, dünyada ve ahirette rezillikten, kepazelikten başka bir şey göremezler.

71 DÜNYA: Sözlükte [دنو] kökünden gelir. Mastarı, "en yakın olmak, en aşağıda olmak" anlamındadır. İştikakta (kelime türetme) orta ve son harfinin yer değişmesiyle [دين] şeklini alır ve "din" kelimesi de buradan türer. "Din" ile "dünya" kelimelerinin bu şekilde aynı kök harflerinden geliyor olmaları dikkat çekicidir. Bu, dinin dünya için olduğu, dünyada yaşanacak bir şey olduğu anlamına gelir. Yani din ile dünya birbiri içindir. Ahiret ise "en sonda" demektir... Demek ki dünya kelimesine alçak, adî, önemsiz anlamı vererek dünyanın aşağılanması, Kur'an'ın ruhu ile bağdaşmaz. Bu, daha çok dünyayı şeytanın egemenliği altında bir yer olarak gören Hıristiyan yeni-Eflâtuncu teolojilerin söylemidir. Kur'an'ın dünya hayatının oyun, eğlence, süs, övünme ve zenginlik yarışından ibaret olarak tasvir etmesi, dünyayı bütünüyle bunlardan ibaret görenleri eleştirmek içindir. Oysa yerler ve gökler, oyun ve eğlence olsun diye değil; gerçeğin ta kendisi (*haqq*) ile yaratılmıştır. Merhum Mehmet Akif, "*Kimin bu dünyada gözü kapalı ise ahirette de kapalı, hatta oradaki şaşkınlığı daha ziyade*..." (17/72) ayetinin tefsiri mahiyetinde dünyanın ne anlama gelmesi gerektiğini çok güzel şiirleştirmiştir:

Eğer maksadı sadece ahiret olsaydı Allah'ın
Ne hikmeti vardı yaratılmasında hiç yoktan dünyanın
"Ezel"den ayrılan ruhun "Ebed"iken sonsuz yurdu
Yolda kavuşarak vücutlarla niçin şahıslar oldu
"Elest"in arkasından gelmesin cennet cehennem de,
Neden ruhlar imtihan olsun bu âlemde
Demek dünya pek öyle hafife alınacak bir yer değil
Demek ebedi mutluluk bu fani ömürden ayrı değil
Diyorlar; "Kâinatın aslı yoktur, çünkü geçicidir"
Evet, geçicidir, amma bir açıdan da ebedidir.
Faniymiş hayat... Olsun! Ömrün zevki, hüsranı;
Onun bakiliğidir bu özellikleri ile her anı

72 RUHU'L-KUDS: Bkz. 16/102. ayet dipnotu.

73 Yani: Meryem oğlu **İsa** apaçık delillerle, sevgi ve merhametin evrensel sesini yeniden dile getirerek size İncili getirdi. Allah, **İsa**'nın saf bir yürek temizliği içindeki vicdanı üzerinden size seslenerek vahyetti. **İsa**, diğer tüm peygamberler gibi tertemiz bir vicdana, içli bir kalbe, titreyen bir yüreğe, selim bir akla sahipti. Onun çağrısını çıkarlarınıza aykırı bularak telâşa kapıldınız. Bezirgân tezgâhınızın bozulmasından korktunuz. İyiliğin ve adaletin sesini, vicdanın ve merhametin çığlığını çarmıhta boğmak istediniz. Diğer birçok peygamberlerin de kimini yalanladınız, kimini öldürdünüz...

74 GULF: Sözlükte [غلف] kökünden gelir. Mastarı "Kabuklu, sünnetsiz, kılıflı olmak" demektir. Türkçede kalbi, gönlü, yüreği veya vicdanı "kaşarlanmış, nasırlaş-

mış, paslanmış, taşlaşmış" kelimelerini çağrıştırır. "Sünnetsiz kalp" tabirinin, "Nankör ve inkârcı kalp, Allah'a verdiği ahdi bozan kalp" manasına Tevrat'ta da kullanıldığını görmekteyiz; "*Sizin ve çocuklarınızın yüreğini değiştirecek. Öyle ki O'nu bütün yüreğinizle, bütün canınızla sevecek ve yaşayacaksınız*", "*Yalnız bedence sünnetli olanları cezalandıracağım günler geliyor diyor Rab. Mısır'ı, Yahuda'yı, Edom'u, Ammon'u, Moav'ı, çölde yaşayan ve sakallarının uçlarını kesenlerin hepsini keseceğim. Çünkü bütün bu uluslar gerçekte sünnetsiz, bütün bir İsrail halkı da yürekte sünnetsizdir.*" (Tesniye 30; 6–7; Yeremya 9; 26). İbranca'da "kalbi sünnet ettirmek", kalbi açmak, vicdanı uyandırmak, duygulandırmak, duyarlı hale getirmek anlamında bir deyimdir.

[75] Yani: Şimdi sevgi ve merhametin evrensel sesi, bu kez **Muhammed**'in (s.a.v) saf yürek temizliği içindeki vicdanı üzerinden dile geldi. Allah bu kez **Muhammed**'in (s.a.v) tertemiz vicdanı üzerinden size sesleniyor. Bu da, daha öncekilerle aynı kandilden süzülüp geliyor. Fakat siz, aynı katı kalplilikle yine büyükleniyor, burun kıvırıyorsunuz. "Bizim bu sözlere karnımız tok" diyorsunuz. "Biz bunları zaten biliyoruz, bizde fazlasıyla var" diyorsunuz. "Peygamberlik bizim işimiz, **Muhammed** de (s.a.v) nereden çıktı" diye burun kıvırıyorsunuz. Oysa siz, vicdansız ve merhametsiz insanlar oldunuz. "Allah ile yürümeyi" çoktan terk ettiniz. Heva ve hevesinize uydunuz. Peygamberliğin size tapulandığını, Allah'ın sizden başkasıyla konuşamayacağını sandınız. Oysa sizin vicdanınız çoktan taşlaştı, perdelendi, kabuk bağladı. Bu konuda Allah, insanoğlunun İbranî, Arap, Acem vs. olduğuna bakmaz. Vicdan ve merhamet sahibi kimse, onunla yürür. İmdi, vicdanın ve merhametin bu yeni sesine kulak verin ve onunla birlikte yürüyün. Aksi halde Allah'ın lâneti üzerinizedir…

وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ
وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ
مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾
بِئْسَمَا اشْتَرَوْا بِهِ اَنْفُسَهُمْ اَنْ يَكْفُرُوا بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ
بَغْيًا اَنْ يُنَزِّلَ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلٰى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ
فَبَاؤُ بِغَضَبٍ عَلٰى غَضَبٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٩٠﴾
وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا نُؤْمِنُ بِمَا اُنْزِلَ
عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَاءَهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا
لِمَا مَعَهُمْ قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ اَنْبِيَاءَ اللّٰهِ مِنْ قَبْلُ اِنْ
كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩١﴾ وَلَقَدْ جَاءَكُمْ مُوسٰى
بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَاَنْتُمْ ظَالِمُونَ
﴿٩٢﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ
خُذُوا مَا اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا قَالُوا سَمِعْنَا
وَعَصَيْنَا وَاُشْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ
قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِهِ اِيمَانُكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩٣﴾

89- Daha önce inkârcılara karşı yardım isteyip dururlarken, bekledikleri yardım yanlarındakini tasdik eden Kur'an şeklinde gelince bile bile kâfirlik ettiler. Allah'ın lâneti kâfirlerin üzerinedir.[76]

90- Allah'ın insanlardan lâyık gördüğüne peygamberlik lütfetmesini kıskandıkları için Allah'ın indirdiğini inkâr ederek kendilerini bitirmeleri ne kötü bir şeydir! Öfke üstüne öfke çektiler. Kâfirleri aşağılık bir azap bekliyor!

91- Onlara "Allah'ın indirdiğine iman edin" denilince, "Biz sadece bize indirilene inanırız" derler ve ondan başkasını inkâr ederler. Hâlbuki inen, ellerindeki kitabın doğrularını sürdüren gerçeğin ta kendisi bir kitaptır. Onlara söyle: "Madem gerçekten iman ediyordunuz, daha önce Allah'ın peygamberlerini neden öldürüyordunuz?"

92- Gerçekten Musa size apaçık beyanlar ile gelmişti. Sonra onun yokluğunda tuttunuz, buzağıya taptınız; siz nankörsünüz!

93- Hani bir zamanlar dağı şahit tutarak sizden söz almıştık;[77] "Verdiklerimize bütün gücünüzle sarılın ve dinleyin" demiştik. "Kulak verdik ve isyan ettik" dediler. İnkârları sebebiyle içlerini buzağı sevgisi kapladı. Onlara söyle: "Eğer inanıyorsanız, imanınız size ne kötü şeyler emrediyor!"

---

[76] Rivayete göre, Medine Yahudileri, hararetle bir peygamber bekleyip duruyorlardı. "Peygamber gelecek, İsrail oğulları tekrar eski şan ve şeref günlerine geri dönecek" diyorlardı. Bir keresinde Gatafanlılarla çarpışan Hayber Yahudileri, "Ya Rabbi, ahir zamanda bize göndereceğini vaat ettiğin peygamber hakkı için bize zafer nasip et" diye dua etmişlerdi. Yahudi liderlerinden birinin kızı diğerinin de yeğeni olan **Hz. Peygamber**'in (s.a.v) eşlerinden **Safiye** de, böylesi bir olaya tanık olmuştu. Babası ve amcasının, **Hz. Peygamberi** (s.a.v) ziyaretten döndükleri bir gün evde "Vallahi bu adam bize bahsedilenin aynısı. Galiba iş elimizden çıkıyor. Yaşadığımız sürece ona karşı çıkmalı ve reddetmeliyiz" şeklinde konuştuklarını bizzat duymuştu (İbn Hişam).

[77] Harfi harfine: "Hani üzerinize 'Tur'u yükselterek sizden 'misak' almıştık."

قُلْ اِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ عِنْدَ اللّٰهِ خَالِصَةً مِنْ دُونِ
النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ
اَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٩٥﴾
وَلَتَجِدَنَّهُمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى حَيٰوةٍ وَمِنَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا
يَوَدُّ اَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ اَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهِ
مِنَ الْعَذَابِ اَنْ يُعَمَّرَ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ قُلْ مَنْ
كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَاِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلٰى قَلْبِكَ بِاِذْنِ اللّٰهِ
مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٩٧﴾
مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ
وَمِيكَالَ فَاِنَّ اللّٰهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ ﴿٩٨﴾ وَلَقَدْ اَنْزَلْنَا
اِلَيْكَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا اِلَّا الْفَاسِقُونَ ﴿٩٩﴾
اَوَكُلَّمَا عَاهَدُوا عَهْدًا نَبَذَهُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ بَلْ اَكْثَرُهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٠﴾ وَلَمَّا جَٓاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ
مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ
كِتَابَ اللّٰهِ وَرَٓاءَ ظُهُورِهِمْ كَاَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾

94- Onlara söyle: “Allah, cenneti diğer insanlara değil de yalnızca size tahsis etmişse, hemen ölümü isteyin; eğer sözünüzün eri iseniz.”

95- Kendi elleriyle işledikleri suç ve günahlar sebebiyle hiç bir zaman ölümü isteyemeyeceklerdir. Allah, zalimleri çok iyi biliyor.

96- Sen onları dünyaya karşı insanların en açgözlüsü bulursun. Müşriklerden bile daha hırslıdırlar. Her biri ister ki bin sene yaşasın. Oysa uzun yaşamak hiç kimseyi azaptan kurtarmaz. Allah yapılan her şeyi görüyor.[78]

97- HAYKIR YÜZLERİNE: Kim Cebrail'e düşman ise, şunu bilsin ki, Allah'ın izniyle Kur'an'ı senin kalbine yol gösterici, önceki çağlardan doğru namına ne kalmışsa sürdüren ve iman edenler için de müjde olarak O indirmiştir.

98- Kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e[79] ve Mikail'e düşman olursa, bilsin ki, Allah da kâfirlerin düşmanıdır.[80]

99- Gerçekten sana apaçık mesajlar indirdik. Onları ancak yoldan çıkmışlar inkâr eder.

100- Onlar ne zaman söz verdilerse, bazıları sözlerini çiğnemediler mi? Aslında onların birçoğu imansızdır.[81]

101- Allah'tan, ellerindeki kitabın doğrularını sürdüren bir peygamber gönderilince, kitap ehlinden bazıları, görmezden gelerek Allah'ın kitabına sırtlarını döndüler.

---

[78] Yani: Allah, “yapılanlara” bakacak. Sırf ömrün uzun olması, suç ve günahla dolu bir hayat ateşten kurtulmaya yetmeyecek. İyilik, adalet, ahlâk, doğruluk ve dürüstlük dolu hayatlar kurtulacak. O Yahudilerin, “Cennete sadece biz gireceğiz, çünkü seçilmiş, üstün bir ırkız” iddiaları, kuruntudan başka bir şey değildir. Kalplerine dönsünler; cennete gerçekten inanıyorlar mı? Aslında onların cenneti de bu dünyada. Artık onlar, “Allah ile yürümeyi” terk etmişler; şehvetle, hırsla, ihtirasla, açgözlülükle yürüyorlar. Güya “Daru'l-ahiret”, “Arz-ı Mev'ud”da kurulacak ve başkenti Kudüs olan dünya devleti demekmiş! Ahiret yurdu da, cennet de buymuş.

Tanrı bunu onlara vaat etmiş. Bütün dünyayı, cennet olarak onlara verecekmiş; başkalarının bundan hiçbir nasibi olmayacakmış... Bakın, bu zihniyet şöyle işliyor: "Üç bin sene önce "bizden" bir **Musa** Peygamber çıkmış, Allah'tan "İbranca" sözler getirmiş. Artık hiçbir şey yapmaya gerek yok! Üç bin sene ve daha nice üç bin seneler bunlarla geçiniriz..."

[79] CEBRAİL: Hemen tüm eski Sami dillerinde [جبر] kökünün mastarı "güç, kuvvet kullanmak" [ال] de, "Tanrı" anlamına gelmektedir. İbranca'da Tanrı'nın gücü (*Cebr-El*) olarak okunurken; Arapçaya *Cebrail, Cibril, Cebreil, Cebril* vb. değişik lehçelerde on ayrı okunuşta geçmiştir. Arapçadan başka dillerde *Gabriel, Gabrail, Gabril* olarak okunması, "cim" harfinin Mısır lehçesiyle okunmasından dolayıdır. Türkçe'de de kullanılan *cebir, mecbur, icbar, mecburiyet* vb. kelimeler yine bu köktendir. İbranca Tanrı'yı öven ve yücelten anlamına gelen *Mika-El* kelimesi de, Arapça'ya *Mikail, Mikayil, Mikal, Mikayyil, Mikeil, Mikael* şeklinde altı okunuşla geçerek Allah'ın rahmeti, bereketi, bolluğu manası kazanmıştır. Keza Tanrı'nın nefesi, soluğu anlamına gelen *İsraf-El* ile Tanrı'nın durduruşu gibi bir manaya gelen *Azra-El* kelimeleri de, İbranca'dan geçmiştir. Bu nedenle münsarif (çekimli) değillerdir. Kur'an'ın, genel olarak Allah'ın gücü, ruhu, hayat vermesi, rızık bitirmesi, bereketi, sevgi ve merhameti gibi "melekelerinin", Sami muhayyilesinde özellikle, İbranca ve Arapça'da *Melâike, Cebrail, Mikail, İsrafil, Azrail* vb. olarak algılanmasına doğrudan müdahale etmediğini görüyoruz. Sadece, bunların tanrılar, eşler, oğullar, kızlar, ortaklar vs. olduğunun sanılmasına izin vermiyor. Kur'an'ın hatabî (etki uyandırmaya, şuur uyandırmaya, bilinç kazandırmaya, tepki verdirtmeye yönelik) dilinde bu isimler, "Allah merkezli" bir vurguyla korunuyor. İlâhî hitabın Sami muhayyilesi üzerinden insanlığa bu dille hitap ettiğini, buradan hitabın tarihsel oluşuna karşın mesajın evrensel olduğunu anlıyoruz.

[80] Yani: Kim, 1- "Hep felâket haberleri getiriyor" diye Cebrail'e düşman oluyorsa... Ona "kara haberci" lâkabı takıyor, buna karşılık Mikail'i de rızık ve bolluk getirdiği için dost görüyorsa... 2- "Bizim dışımızda bir Arab'a vahiy getiriyor" diye Cebrail'e düşman oluyorsa... 3- "Biz Yahudileri şiddetle eleştiren bu sözleri **Muhammed**'e (s.a.v) o getiriyor" diye Cebrail'e düşman oluyorsa... Bilsin ki bu Allah'a düşmanlıktır. Çünkü Cebrail dediğiniz, Allah'ın gücü, karşı konulmaz kuvveti; Mikail dediğiniz de, Allah'ın rahmeti, bereketi, bitirmesi, yetiştirmesi, bolluğu ve bereketidir. Bunlara düşman olanlar, Allah'a düşman olmuş olurlar. Her kim böyle yaparsa, bilinsin ki Allah da onlara düşmandır!

[81] Yani: O Medine Yahudilerinden **Malik İbn Sayf** gibilerin, "Vallahi **Muhammed**'e iman etmemiz için, kitabımızda bu konuda bir söz alınmamıştır. Allah bizden Tevrat'da **Muhammed**'e tabi olun diye bir söz almadı. Verdiğimiz sözler arasında böyle bir şey yok" dediğine bakmayın. Onlar zaten hangi söze inandılar ki?

102- Onlar, Süleyman'ın mülkü hakkında şeytanca telkinlere uydular. Süleyman değil; şeytanca niyetler taşıyan o kimseler kâfirdi. Onlar, insanlara büyü öğretiyorlar; Babil'de Harut ve Marut adlı iki meleğe indirilen şeyin büyü olduğunu sanıyorlardı. Oysaki o iki melek, "Biz ancak bir sınama vesilesiyiz, sakın kâfirlik etmeyin" uyarısında bulunmadan kendilerine vahyedileni bildirmiyorlardı. Bu iki meleğin öğrettiklerinden, karı-koca arasında nasıl huzursuzluk çıkarılacağına dair büyüler çıkarıyorlardı. Ancak bu, Allah'ın izni olmadan hiç kimseye zarar veremeyecekleri, sadece kendilerine zarar veren ve hiçbir faydası olmayan bir bilgiydi. Oysa onlar bu işlerle uğraşanların, ahiret hayatının güzelliğinden nasipsiz kalacağını çok iyi biliyorlardı. Kendilerini üfürükçü bezirgânlar haline getiren büyücülük ne kötüdür! Keşke bunu bilselerdi.[82]

103- Eğer iman edip Allah'ın öfkesini çekmekten sakınsalardı, Allah'ın mükâfatı onlara iyilik getirecekti. Ah bunu bir bilselerdi![83]

104- Ey iman edenler! Peygamberinizi çağırırken "bizi güt" demeyin, "bizi gözet" deyin. Sözü iyi anlayın. Kâfirleri elem verici bir azap bekliyor.[84]

وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلٰى مُلْكِ سُلَيْمٰنَ وَمَا كَفَرَ
سُلَيْمٰنُ وَلٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ
السِّحْرَ وَمَا اُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ
وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ اَحَدٍ حَتّٰى يَقُولَا اِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ
فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِه۪ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِه۪
وَمَا هُمْ بِضَٓارّ۪ينَ بِه۪ مِنْ اَحَدٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ وَيَتَعَلَّمُونَ
مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرٰيهُ
مَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِه۪
اَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا
لَمَثُوبَةٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ خَيْرٌ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٣﴾
يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انْظُرْنَا
وَاسْمَعُوا وَلِلْكَافِر۪ينَ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿١٠٤﴾
مَا يَوَدُّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِك۪ينَ
اَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَاللّٰهُ يَخْتَصُّ
بِرَحْمَتِه۪ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظ۪يمِ ﴿١٠٥﴾

105- Ne önceki vahyin takipçilerinden küfre sapanlar, ne de ortak koşanlar, Rabbinizden indirilen hiç bir güzelliği sizde görmek istemezler. Hâlbuki Allah, lâyık gördüğüne iyilikler ve güzellikler bahşeder. Allah, nice iyiliklerin ve güzelliklerin kaynağıdır.

---

82 Yani: Allah'ın kitabını arkalarına atan bu Yahudiler, bir zamanlar **Süleyman**'ın Filistin'de elde ettiği güç ve kudretin ancak sihir ve büyü yoluyla elde edilebildiğine inanıyorlardı. **Muhammed** (s.a.v) ile normal yollardan mücadele edemeyeceklerini anlayınca, "Bari **Süleyman**'ın sihir ve büyülerini öğrenelim, onunla karşı çıkalım" demeye başladılar. Güya bir zamanlar, İbranîlerin en parlak günlerini yaşadığı Filistin'de, **Harut** ile **Marut** adında iki melek **Süleyman**'a büyü öğretmiş. Buna göre **Muhammed**'in (s.a.v) söylediği gibi kendisi de normal bir peygamber değil-

miş, sihirbazmış. Yoksa bu kadar gücü nasıl elde edecekmiş... Oysa **Süleyman**'a, o **Harut** ve **Marut** diye bildikleri iki melek aracılığıyla, **Muhammed**'e (s.a.v) indirilenin aynısını vahyediliyordu. Tevrat'ta, İncil'de ve şimdi Kur'an'da ne söyleniyorsa onlar söyleniyordu; doğruluk ve dürüstlük yolunun hakikatleri vahyediliyordu (Ebu Müslim). Fakat Süleyman zamanında da, bunlar gibi şeytanca işler peşinde koşan kimseler vardı. İnen vahyi, sihir ve büyü yolunda kullanmaya kalkıyorlar, ondan menfaat temin ediyorlardı. Bu vahiylerde, güya karı ile kocanın arasını açacak bilgiler buluyorlardı. Kendi sihirbazlıklarını, hokkabazlıklarını **Süleyman**'a ve ona vahyi getiren iki meleğe mal ediyorlardı. Allah'ın vahyini, okuma üfürme, cin çağırma, okunmuş ayet ve kısmet bağlama gibi türlü şarlatanlıklara âlet ediyorlar; **Süleyman**'a inen vahyi, büyücülük yolunda kullanmaya kalkıyorlardı. Vahyin asıl mesajını görmezlikten geliyorlardı. İnsanların bu husustaki zaaflarından yararlanarak ve büyü sektörü oluşturup okunmuş ayet satarak servet biriktiriyorlardı. **Süleyman** ayetlerin bu yolla istismar edildiğini görünce, bu şarlatanlarla mücadele başlattı. Büyü kitaplarını, okunmuş ayetleri toplattı; hepsini gömdürdü. **Harut** ile **Marut** olarak bildikleri melekler de, "Bize vahyedilen; Allah'ın tertemiz vahyi, doğru yolun ilkeleridir. İstismar etmeyin, biz sizin için bir imtihan vesilesiyiz; ayetleri doğru anlayın, amacı doğrultusunda kullanın" demeden hiçbir vahiy getirmezlerdi. Fakat büyünün anavatanı haline gelmiş Babil'de, **Süleyman**'a indirilen vahiylerin büyücülük yolunda kullanılmasına tam olarak da mani olunamıyordu. Çünkü onlar, "Allah ile yürümeyi" çoktan terk etmişler; şeytanlarla, büyücülerle, sihirbazlarla, şarlatanlarla yürüyorlardı... İşte şu Medine Yahudileri'nin ağızlarında geveleyip durdukları "**Süleyman**'ın sihirleri, **Harut** ve **Marut**'un büyüleri" hikâyesi bundan ibarettir... Onlar, hâlâ vahyin asıl mesajını bırakıp böyle işlerle uğraşarak ruhlarını satıyorlar. Boş işlerle uğraşıyor; **Muhammed**'in (s.a.v) söyledikleri karşısında tutunamayacaklarını anlayınca, denize düştüklerini görüp yılana sarılıyorlar. Sihirden, büyüden medet umuyor; vahyin berrak çağrısına sırt çeviriyorlar. Boyuna şeytanlık ve şarlatanlık peşinde koşturup duruyorlar. Bu yaptıkları üfürükçü bezirgânlık, ne kötü bir iş; bir bilseler...

[83] Yani: Böyle sihir ve büyücülük peşinde koşacaklarına iman etseler, hak yolunda cân-ı gönülden yürüseler, adam gibi adam olsalar, iyilik, hayır ve güzellikten başka bir şey görmeyeceklerdi. Keşke bunu bilselerdi, keşke bu akıl tutulmasından, vicdan paslanmasından, yürek kararmasından kurtulabilselerdi; keşke!

[84] Yani: Ey mü'minler! İçinizden bir kardeşiniz olan peygambere saygılı olun. Yahudilerin, güya peygamberin sıradan bir çoban olduğunu iğnelemek için "Bizi gütsene" lâfını kullanmayın. "Lütfen bakar mısın?" deyin meselâ. Ey Müslümanlar! Birbirinize ve özellikle de peygambere karşı saygıda kusur etmeyin. Din bezirgânlarının çirkin lâflarını bırakın. Size yakışanı yapın; tatlı dil ve güler yüzü elden bırakmayın. Yol yordam, adap erkân bilir medenî insanlar olun. Her şeyin iyi ve güzel olanını yapın. İnsanlığı ayağa düşürmeyin, çıtayı daima yüksekte tutun...

مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَٓا اَوْ مِثْلِهَاۜ اَلَمْ تَعْلَمْ
اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿١٠٦﴾ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهُ
مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَص۪يرٍ ﴿١٠٧﴾ اَمْ تُر۪يدُونَ اَنْ تَسْـَٔلُوا رَسُولَكُمْ
كَمَا سُئِلَ مُوسٰى مِنْ قَبْلُۜ وَمَنْ يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْا۪يمَانِ
فَقَدْ ضَلَّ سَوَٓاءَ السَّب۪يلِ ﴿١٠٨﴾ وَدَّ كَث۪يرٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ
لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ ا۪يمَانِكُمْ كُفَّاراًۚ حَسَداً مِنْ عِنْدِ
اَنْفُسِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّۚ فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتّٰى
يَأْتِيَ اللّٰهُ بِاَمْرِه۪ۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿١٠٩﴾ وَاَق۪يمُوا
الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَۜ وَمَا تُقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ
تَجِدُوهُ عِنْدَ اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿١١٠﴾ وَقَالُوا
لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ اِلَّا مَنْ كَانَ هُوداً اَوْ نَصَارٰىۜ
تِلْكَ اَمَانِيُّهُمْۜ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ
﴿١١١﴾ بَلٰى مَنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ اَجْرُهُ
عِنْدَ رَبِّه۪ۖ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾

106- Biz, bir mesajı yenilemek ister veya yürürlükten kaldırırsak mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz.[85] Bilin ki, Allah'ın her şeye gücü yeter.

107- Göklerin ve yerin egemenliği yalnızca Allah'ındır. Allah'tan başka yâr ve yardımcı yoktur.

108- Yoksa siz de, daha önce Musa'ya sorulduğu gibi peygamberinize sorular mı sormak istiyorsunuz? Kim imanı küfre değişirse, hak ve adalet yolundan sapmış olur.[86]

109- Geçmiş çağlarda kendilerine kitap verilenlerin çoğu, gerçeğin ta kendisi apaçık belli olduktan sonra, sırf içlerindeki kıskançlıktan ötürü, sizi imanınızdan vaz geçirip küfre döndürmek istediler. Yine de siz Allah, iradesini ortaya koyuncaya kadar onları hoşgörün ve dayanın. Allah'ın her şeye gücü yeter; bundan hiç şüpheniz olmasın.

110- Cân-ı gönülden namaz, kılın, zekâtı verin. Yaptığınız hiç bir iyilik boşa gitmeyecektir. Allah, yaptığınız her şeyi görüyor; bundan hiç şüpheniz olmasın.[87]

111- "Yahudi veya Hıristiyan olmadıkça hiç kimse cennete giremez" diyorlar. Bu onların kuruntusudur. Onlara söyle: "Eğer sözünüzün eri iseniz, bunu ispat edin."

112- Bilakis, kim güzel ahlâk sahibi olarak Allah'a teslimiyet gösterirse[88], Rabbi'nden karşılık bulur. Böyle yapan korkularını yener, dertlerinin esiri olmaz.

---

[85] NESH: Bkz. 16/101. ayet dipnotu.

[86] Yani: Yoksa siz, Yahudilerin yaptığı gibi, "Rabbine söyle inek kesmekle ne demek istiyor? Bizi Rabbinle görüştürsene? Kur'an önceki kitapların devamı ise neden onlardan farklı ve değişik emirler veriyor?" vb. sorular mı soruyorsunuz? "Nasıl olur da aynı Allah, farklı zamanlarda farklı emirler verir? Allah'ın indirdiği şey nasıl unutulur?" diye, asıl amacı üzüm yemek değil, bağcı dövmek olan konulara mı dalıyorsunuz? Onlar, bu soruları kıskançlıklarından soruyorlar. Çünkü, gerçekte imansızdırlar. Şunu bilin ki, Allah'ın yaratmasında sınır yoktur. Bozan, tahrif

eden, kaybeden, unutan onlar. Onlar böyle yaptıkça yeni vahiyler indirmek, mesajlarını yenilemek Allah'a güç değildir. Esasında bu âlem sürekli yenilenmeler âlemidir. Bu yenilenmelere paralel vahiylerin de yenilenmesi, Allah'ın bir kanunudur. Keşke bunu bilip; zaman aşımına uğramış, unutulmuş, bozulmuş vahiylerin yerine, indirilen bu "yeni vahiyleri" anlasalar. Azgın ihtiraslarını, tapındıkları heva ve heveslerini bir kenara bırakıp, Allah'ın yolunda içtenlikle yürüseler...

[87] Yani: Onların kıskançlığı ve sorduğu sorular, dengenizi yitirip münakaşalara dalmanıza neden olmasın. Siz vakarınızı kaybetmemeli ve değerli vakitlerinizi bu tip anlamsız çabalarla harcamamalısınız. Hak yolundan ayrılmamalısınız. Allah sizinle beraberdir; ayetleriyle sizi destekleyecektir. Merak etmeyin, hiçbir şey geciktirilmeyecek ve ertelenmeyecektir. Yeter ki siz, Allah ile olmaya devam edin. Çünkü sizi kurtaracak olan, onlar değil bunlardır; iyilik, doğruluk, dürüstlük, Allah bilinciyle yaşamak, namazı cân-ı gönülden kılmak, elindekini olmayanla paylaşmak, yardımlaşmak, dayanışmak, dostluk ve kardeşlik... Her ne yapıyorsanız, en ince ayrıntısına kadar Allah hepsini görüyor.

[88] İSLÂM: Bkz. 68/35. ayet dipnotu.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارٰى عَلٰى شَيْءٍۖ وَقَالَتِ النَّصَارٰى لَيْسَتِ
الْيَهُودُ عَلٰى شَيْءٍۙ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَۜ كَذٰلِكَ قَالَ الَّذٖينَ
لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْۚ فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فٖيمَا
كَانُوا فٖيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١١٣﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللّٰهِ
اَنْ يُذْكَرَ فٖيهَا اسْمُهُ وَسَعٰى فٖي خَرَابِهَاۜ اُو۬لٰٓئِكَ مَا كَانَ
لَهُمْ اَنْ يَدْخُلُوهَٓا اِلَّا خَٓائِفٖينَۜ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ
فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظٖيمٌ ﴿١١٤﴾ وَلِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ
فَاَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ وَاسِعٌ عَلٖيمٌ ﴿١١٥﴾ وَقَالُوا
اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًاۙ سُبْحَانَهُۜ بَلْ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ
كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ ﴿١١٦﴾ بَدٖيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَاِذَا قَضٰٓى
اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿١١٧﴾ وَقَالَ الَّذٖينَ
لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللّٰهُ اَوْ تَأْتٖينَٓا اٰيَةٌۜ كَذٰلِكَ قَالَ
الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْۜ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْۜ قَدْ بَيَّنَّا
الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿١١٨﴾ اِنَّٓا اَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ
بَشٖيرًا وَنَذٖيرًاۙ وَلَا تُسْـَٔلُ عَنْ اَصْحَابِ الْجَحٖيمِ ﴿١١٩﴾

113- Yine Yahudiler, "Hıristiyanlar doğru yolda değildir" diyorlar. Hıristiyanlar da, "Yahudiler doğru yolda değildir" diyor. Her iki taraf da iddialarına Kitap'tan delil getiriyor. Kitabı bilmeyenler de, birbirleri hakkında tıpkı onların söylediklerini söylüyor. Allah, tartıştıkları konularda son noktayı kıyamet günü koyacaktır.[89]

114- Allah'ın mescitlerinde, O'nun adının anılmasına engel olan ve onların harap olmasına çalışandan daha zalim kim olabilir? Aslında bu zalimlerin, oralara ancak korkarak girmeleri gerekir. Onları dünyada alçaklık, ahirette de büyük azap bekliyor.

115- Doğu da, batı da, Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır. Allah her yeri kuşatmıştır. Allah her şeyi biliyor; bundan hiç şüpheniz olmasın.[90]

116- "Allah çocuk edindi" diyorlar. Asla! Allah bundan uzaktır. Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır, her şey bütün varlığıyla O'na tabidir.

117- Göklerin ve yerin yaratıcısı O'dur. Bir şeyi istediğinde ona sadece "Ol" der, o da hemen oluverir.

118- BİLGİSİZCE, "Allah bizimle direk konuşsa veya bize bir mucize gelse" diyorlar. Bunlardan öncekiler de tıpkı böyle demişlerdi. Kalpleri hep birbirine benziyor. Gerçekten aradıkları kesin bilgi ise, ayetler apaçık ortadadır!

119- Açıkçası, biz seni doğruluk ve dürüstlük üzere[91] peygamber yaptık, müjdeleyesin ve uyandırasın diye. Sen cehenneme gireceklerden sorumlu değilsin.[92]

---

[89] Sadece Yahudiler ve Hıristiyanlar değil, genelde hemen herkes ve her zümre, sadece kendisinin kurtulduğunu, ancak kendi takımının cennete gireceğini, sadece kendilerinin hak yolda olduğunu, kendileri dışındakilerin sapıttığını, dalâlette olduğunu iddia edip dururlar. Oysa dikkat edilirse, başkasına ait iman ve eylemlerle kurtulmamızın mümkün olmadığı söyleniyor. Demek ki, kimse başkasına ait iman ve eylemler ile avunmamalı. Kalkıp bizzat, bilfiil ve de "hemen şimdi" doğruluk ve dürüstlük yolunda kendi ayakları üzerinde yürümeli. Tartışılan konularda kimin

haklı, kimin haksız olduğunu, Allah kıyamet günü haber verecektir. Ak koyun kara koyun orada belli olacak. Allahu a'lem, o zaman çoğumuz, beklentilerimizin aksine belki de "şok" olacağız...

90 Yani: Şu Mekke ve Kudüs'teki Allah'ın iki evine (Beytu'l-Haram, Beytu'l-Makdis) girmeye engel olan, oralara saldıran ve harap edenden daha zalim kim olabilir? Şu Mekke'deki Allah'ın Evi'ni kendi tekellerine alan; Allah'ın Evi üzerinden hem servet yığıp, hem de iman edenlerin oraya girmesine engel olanlardan daha zalim kim olabilir? Keza, şu Kudüs'teki Allah'ın Evi'nin başına gelenler nedir? Babilliler, Farslar, Romalılar, Yunanlılar vs. sürekli saldırıp tahrip ettiler; ele geçirmeye çalıştılar. Bu temiz evler ve onlara yönelmiş bulunan bütün havralar, kiliseler, camiler, Allah'ın Evleri olarak yeryüzünde barışın ve kardeşliğin sembolü ve toplanma yerleri olması gerekiyorken; savaşın, kanın, kinin ve çekişmenin merkezlerine mi dönüşüyor? Öyle oluyorsa, bu ne kötü bir iştir! Ey "Şu mescit senin şu mescit benim" diye çekiştirip duranlar! Ey "Burası benim sen giremezsim, yok şurası da benim sen de buraya giremesin" diye havralar, kiliseler, camiler, mescitler yarışına girenler! Buralar kimseye tapulanmamıştır. Kim tapuluyorsa, zalimlik yapıyordur. Tek Allah'a ibadet için açılmış her yer saygındır. Buralara, gereken ihtimam gösterilmelidir. Hem ibadet, illâ bu mekânlarda yapılmak zorunda da değildir. Bir tarafı Doğu, diğer tarafı Batı olan bütün dünya Allah'ındır. Allah, yönlerle kayıtlı değildir. Allah, ne havranın, ne kilisenin, ne de caminin içinde oturuyor değildir. Bütün yönler, bütün mekânlar O'nundur. Gerekirse yeryüzünün her tarafında, hatta her yöne durularak namaz kılınabilir. Çünkü Allah her şeyi kuşatmıştır, en ince ayrıntısına kadar bilir. Hiçbir şey O'ndan gizli kalmaz ve O'nun dışında durmaz. Şu halde, Mescit'i Aksa'dan alıkonulan Yahudiler Kâbe'ye yönelsinler, Kâbe'den alıkonulan Müslümanlar da bütün bir yeryüzüne yönelsinler. Bütün bu mescitler, bu kıble tayinleri vs. düzen ve tertip içindir. Sizin doğruluk ve dürüstlük yolunda yürümeniz de sizleri yetiştirmek ve terbiye etmek içindir. "Senin-benim" kavgası yapmanın bir anlamı yoktur...

91 HAKK: Sözlükte [حقق] kökünden gelir. Mastarı "gerçek olmak, doğru olmak, gerçekleşmek" demektir. Kur'an'da 11 anlamda kullanılmıştır; 1- Allah 2- Kur'an 3-İslâm 4- Adalet, 5- Tevhid 6- Doğruluk ve dürüstlük 7- Gereklilik 8- Batıl olmayan, bizatihi hak 9- Borç-Borçlu, 10-Evlâ, daha lâyık, hak etme 11- Pay, hisse (Rağıb, Mukatil b. Süleyman). Ayette, "*Biz seni beşir ve nezir olarak hak ile resul seçtik*" ifadesinin bu şekilde çevirisi, "hak" kelimesinin anlam derinliğinden ve **Muhammedu'l-Emin**'in (s.a.v) dürüst ve mert kişiliği ile cevap verilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu şu anlama geliyor: "Erdem ve dürüstlüğü apaçık bir gerçek olan bu yetimi vicdanın ve merhametin evrensel sesi haline getirdik. İşte apaçık mucize (olağan ve tabiî olduğu halde aciz bırakan, karşı konulamayan) budur; hak ile resul bu demektir.

92 Yani: Bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olarak senden mucize isterler. Eğer aradıkları kesin bilgi ise, kesin bir iman ile inanmak istiyorlarsa, Allah ile doğrudan görüşmeyi ve olağanüstü mucizeler istemeyi bıraksınlar. Bizim ayetlerimiz apaçık

ortadadır. İnanmak istiyorlarsa, onlara iki şey yeter: 1- Kırk yıl aralarında yaşamış, "el-emin" diye çağırılan şu doğruluk, dürüstlük abidesi **Muhammed**'in (s.a.v) kişiliği, 2- Ondan yayılan bu sözler, bu ayetler... İşte, apaçık mucizeler bunlardır. Çünkü doğruluk, dürüstlük ve lekesiz bir kişilik insanı aciz bırakır. Böylesi bir kişiliğin dile gelen vicdanına karşı durmak mümkün değildir. Eğer gerçekten akıl ve vicdan sahibi iseniz, kesin iman arıyorsanız, bunlar size yeter. Haydi, gücünüz yetiyorsa benzerini getirin. Eğer hâlâ imansızlık vadilerinde dolananlar varsa, artık onlardan sen sorumlu değilsin, ey Muhammed! (Allahu a'lem).

وَلَنْ تَرْضٰى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارٰى حَتّٰى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ اِنَّ هُدَى
اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَٓاءَهُمْ بَعْدَ الَّذ۪ي جَٓاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ
مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَص۪يرٍ ﴿١٢٠﴾ اَلَّذ۪ينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ
يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِه۪ اُو۬لٰٓئِكَ يُؤْمِنُونَ بِه۪ وَمَنْ يَكْفُرْ بِه۪ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ
الْخَاسِرُونَ ﴿١٢١﴾ يَا بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّت۪ٓي اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَاَنّ۪ي
فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَم۪ينَ ﴿١٢٢﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْز۪ي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ
شَيْـًٔا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ
يُنْصَرُونَ ﴿١٢٣﴾ وَاِذِ ابْتَلٰٓى اِبْرٰه۪يمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَاَتَمَّهُنَّ قَالَ اِنّ۪ي
جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّت۪ي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي
الظَّالِم۪ينَ ﴿١٢٤﴾ وَاِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَاَمْنًا وَاتَّخِذُوا
مِنْ مَقَامِ اِبْرٰه۪يمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَٓا اِلٰٓى اِبْرٰه۪يمَ وَاِسْمٰع۪يلَ اَنْ طَهِّرَا
بَيْتِيَ لِلطَّٓائِف۪ينَ وَالْعَاكِف۪ينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿١٢٥﴾ وَاِذْ قَالَ
اِبْرٰه۪يمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا بَلَدًا اٰمِنًا وَارْزُقْ اَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ اٰمَنَ
مِنْهُمْ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَاُمَتِّعُهُ قَل۪يلًا
ثُمَّ اَضْطَرُّهُٓ اِلٰى عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَص۪يرُ ﴿١٢٦﴾

120- Yollarında yürümedikçe[93] ne Yahudiler, ne de Hıristiyanlar asla senden razı olmayacaklardır. Onlara söyle "Doğru yol Allah'ın gösterdiği yoldur." Sana gelen bunca bilgiden sonra hala onların keyfî yollarına uyarsan Allah'ın dostluğu ve yardımı kesilir.

121- Kendilerine kitap verdiğimiz kimselerden bazısı Kitabın hakkını gözeterek okurlar. İçlerinde iman edenler bunlardır. Kâfirlere gelince, işte onlar gerçekten hüsrana uğrayanlardır.[94]

122- EY İSRAİL OĞULLARI! [95] Size verdiğim nimetimi ve sizi bir zamanlar cümle âleme üstün kıldığımı hatırlayın.

123- Ve bir günden sakının ki, o günde hiç kimse başkası namına bir şey ödeyemez, kimseden torpil kabul edilmez, hiç kimseye arabuluculuk fayda vermez. Onlar hiç bir yardım da görmezler.

124- Bir zamanlar, Rabbi İbrahim'i bir takım olaylarla sınamış, kendini ispat edince "Ben seni insanlara önder yapacağım." demişti. "Soyumdan da önderler yap." deyince Allah, "Zalimler önder olamaz" buyurmuştu.[96]

125- Evi[97] insanlar için toplanma merkezi ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrahim'in yaptığı bu yerde cân-ı gönülden namaz kılın. İbrahim ve İsmail'e "Tavaf edenler, ibadete gelenler, rükû ve secde edenler için evimi temiz tutun" diye emretmiştik.

126- İbrahim de demişti ki: "Ey Rabbim! Burayı güvenli bir şehir yap, halkından Allah'a ve ahiret gününe iman edenlere bol rızıklar ver." Allah buyurdu ki... Kâfiri bile az bir süre rızıklandırır, sonra cehennem azabına sürüklerim. Ne kötü varılacak yerdir orası!

[93] MİLLET: Sözlükte [ملا] kökünden gelir. Mastarı "yola girmek, yolda yürümek" demektir. Koşmak, hızlı yürümek (*melv*); genişlemek ve uzanmak, genleşmek (*muluv*); yazdırmak, dikte ettirmek (*imlâ*); gece ve gündüz (*melevân*) uzunca zaman (*meliyy*) kelimeleri bu köktendir (Rağıb). Sözlükteki yazdırmak, dikte ettirmek demek olan *imlâ* mastarıyla, yani *imlâ* anlamıyla ilgili bir isimdir. Asıl anlamı girilen/yürünen yol anlamına gelir ki bu eğri veya doğru olabilir (Zemahşeri). Bundan dolayı millet terimi din ve şeriat anlamında kullanılır olmuştur. Din, şeriat ve mil-

let kelimeleri, aslında aynı manaları çağrıştırır. Fakat kavram olarak her biri, bir özelliği ile ayrılır. İtikat itibarîyle din, amel itibarîyle şeriat, toplum itibarîyle millet denilir (Şehristani). İnanılan ne ise amel edilen odur. Amel edilen ne ise, esas itibarîyle etrafında toplanılan da odur. Dolayısıyla millet veya ümmet, herhangi bir insan topluluğunun tarihte uzunca bir zaman birlikte "yürümesi", ortak gen havuzu, kültür, gelenek, dil, tarih, coğrafya, yurt oluşturması; böylece birbirine benzeşmesi hâlidir. Bu tür topluluklara millet denir. Hakkı hak, batılı batıl, eğrisi eğri, doğrusu doğrudur... Türkçede millet; 1- Din, inanç, ilâhî hükümlerin tamamı şeriat, 2- Mezhep, dini meslek, 3- Bir din veya mezhebe mensup olanların tamamı, ümmet (*İslâm milleti*); 4- Topluluk (*Birleşmiş Milletler*); 5- Sınıf, kategori, cins taife (*Talebe milleti, erkek milleti*); 6-Halk (*Millete söz geçirmek mümkün değil*); 7- İnanç; ortak tarih, dil, gelenek, kültür, ideal ve vatan birliği olan topluluk, kavim (*Türk milleti, Rus milleti*)- bu mana 19. asırdan itibaren yaygınlaşmıştır- anlamlarında kullanılmaktadır...

[94] Yani: Yahudilerin ve Hıristiyanların yolunda yürümedikçe, onların dinine (yoluna) girmedikçe, senden asla hoşnut olmayacaklardır. Hâlbuki yürünmesi gereken yol varsa, bu ancak Allah'ın yoludur. Sen onlara değil, onlar sana uyacak. Çünkü onlar, bu yolda yürümeyi terk ettiler. Yürüdükleri yol, heva ve heveslerinin, kuruntularının yoludur. Çoktan çıktılar bu yoldan, terk ettiler bu yolu. Eğer onların içinde bu yolda yürüyenler varsa onlar ellerindeki Kitabı dikkatle, samimiyetle, önyargısız okuyan; doğruluk ve dürüstlük yolunu cân-ı gönülden arayanlardır. Zaten böyle olanlar, **Abdullah İbn Selâm** ile birlikte Habeşli ve Şamlı rahiplerden kırk kadar kişi, Yahudiliği ve Hıristiyanlığı bırakarak bu yeni yürüyüşe katıldılar. Allah'ın gerçek yoluna tabi oldular. Ne mutlu onlara! Böyleyken, sen yoluna devam et. O, gerçeği örtbas etmeye kalkan takımı Allah'a bırak. Onlar büyük bir düş kırıklığına uğrayacak, hüsran olacaklar...

[95] Bu hitap, İsrail oğullarına yönelik toplu eleştirinin ikinci bölümüne geçiştir. Surenin başlarından beri (40–121); ayetler boyunca devam eden ve İsrail oğullarının nasıl ve neler yaparak "Allah ile yürüyüşü" terk ettikleri, yani "İsrail oğulları" lakabını nasıl istismar ettikleri anlatılmıştı. Şimdi bu pasajla (122–152) birlikte, bu iddianın köklerine iniliyor; **İbrahim, İshak ve Yakup** (İsrail) ile Kâbe gündeme getirilerek, gerçek anlamda "Allah ile oluş, yürüyüş, yapış, ediş, eyleyiş" (*mea-Allah, ila-Allah, seyr-Allah, abd-Allah*) ve "Tanrı ile yürüme iddiasında bulunuş, kendini o soya bina ediş, onu istismar ediş" (*Benu İsra-El*) arasındaki fark belirleniyor ve iddia bu kez, tarihsel dayanakları itibariyle çürütülüyor... Ayrıca, "İSRAİL OĞULLARI" tabirinin dilsel analizi için Bkz. 17/101. ayet dipnotu.

[96] Yani: Ey "Tanrı ile yürüyen"in (**Yakup**) torunları olduklarını iddia edenler! Keza, ey "Allah'a kulak veren"in (**İsmail**) torunları olduklarını iddia edenler! Ey "Sevgi ve merhametin babası"nı (**Ebrahim**) ataları olarak kabul edenler! Dinleyin; Allah, **İbrahim**'i sizden iki bin yıl önce, tıpkı **Muhammed (s.a.v)** gibi doğruluk ve dürüstlük üzere buldu. Onun vicdanın ve merhametin evrensel sesi olabileceğini gördü. Buna lâyık olduğunu gösterdi. **İbrahim**'le birlikte büyük bir yürüyüş başlat-

tı. Onu, iyilik ve adalet timsali olarak insanlığa önder yapacağına söz verdi. İbrahim, "Soyumu da önder yap" diye talepte bulununca ona, "İyilik ve adalet yolundan ayrılanlar, zalimler önder olamaz" denildi. Bu nedenle, yeryüzünde seçilmiş bir soy yoktur. Kim iyilik ve adaleti ayağa dikerse, kim vicdan merhametin sesi olursa, kim doğruluk ve dürüstlük yolunda yürürse, ancak onlar insanlığa öncülük etmeye lâyıktır. Soyunuzla övünmeyi bırakın. İsrail oğulları veya İsmail oğulları olmak sizi kurtarmaz. Nitekim siz İsrail oğulları, "Allah ile yürüyüşü" terk ettiniz; kuruntularınızla, üstünlük vehminizle yürüyorsunuz. Siz İsmail oğulları da, "Allah'a kulak vermeyi" bıraktınız; Kâbe'yi putlarla doldurup Lat'a, Menat'a, Hubel'e kulak veriyorsunuz. Şu halde sevgi ve merhametin babası **İbrahim**'in yolunu sürdüren, küllenmiş o köze yeniden üfleyen, işte şu aranızdaki yetim **Muhammed** (s.a.v) dir. Artık, sevgi ve merhametin yeni sesi budur. Kuruntularınızı bir kenara bırakıp söylediklerine kulak verin, onun yürüyüşüne katılın!

[97] BEYT: Sözlükte [بيت] ev anlamına gelmekle beraber, eski Sami/Arap kültüründe genellikle bir yere dikilen anıt, kült yeri olarak kullanıldığını görüyoruz. MÖ. 400–200 yılları arasında Suriye'de hüküm süren Nebatîlerin dininde kült ve anıt yerlerine "beyta" denirdi. Kur'an, bu çığırından çıkarılmış kültürü, aslına döndürerek Kâbe için kullanıyor. KABE [كعب] ise, sözlükte "küp şeklinde olan şey, şişkin ve dolgun olmak, ayak bileğinin çıkık kemiği" demektir. Eski Yunanca'da (***kybos***) oyun zarı, kare prizması, Latince'de (***cubus***) kare, Fransızca'da (***cube***) kare prizması, eski Türkçe'de (***küp***) topraktan yapma kap demektir... Kâbe'nin (beyt); İslâmî dünya görüşü açısından anlamı oldukça derindir. **İbrahim**'in, kudret ve görkem sembolü olarak dikilen Mısır'daki Firavun piramitlerinin ve Babil'deki Nemrut zigguratlarının (Babil Kulesi) yapılış zamanında Mekke'de Kâbe'nin temellerini yükseltmesi, insanlık tarihi açısından son derece dikkat çekicidir. Bu yapılar, tevhit ile şirk, adalet ile zulüm, iyi ile kötü arasındaki kadim mücadelenin sembolleridirler. Şu an Kâbe'nin etrafı insanlarla kaynarken, diğerleri birer müzedir... Ayrıca Bkz. 3/96–97 dipnotu.

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَٰهِۦمُ ٱلْقَوَاعِدَ مِنَ ٱلْبَيْتِ وَإِسْمَٰعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّآ
إِنَّكَ أَنتَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾ رَبَّنَا وَٱجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ
وَمِن ذُرِّيَّتِنَآ أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَآ
إِنَّكَ أَنتَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٢٨﴾ رَبَّنَا وَٱبْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا
مِّنْهُمْ يَتْلُوا۟ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ
وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١٢٩﴾ وَمَن يَرْغَبُ عَن مِّلَّةِ
إِبْرَٰهِۦمَ إِلَّا مَن سَفِهَ نَفْسَهُۥ وَلَقَدِ ٱصْطَفَيْنَٰهُ فِى ٱلدُّنْيَا
وَإِنَّهُۥ فِى ٱلْءَاخِرَةِ لَمِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٣٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُۥ رَبُّهُۥٓ أَسْلِمْ قَالَ
أَسْلَمْتُ لِرَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٣١﴾ وَوَصَّىٰ بِهَآ إِبْرَٰهِۦمُ بَنِيهِ
وَيَعْقُوبُ يَٰبَنِىَّ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصْطَفَىٰ لَكُمُ ٱلدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا
وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمْ كُنتُمْ شُهَدَآءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ
ٱلْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنۢ بَعْدِى قَالُوا۟ نَعْبُدُ
إِلَٰهَكَ وَإِلَٰهَ ءَابَآئِكَ إِبْرَٰهِۦمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ إِلَٰهًا وَٰحِدًا
وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٣﴾ تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ
وَلَكُم مَّا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٣٤﴾

127- İbrahim ve İsmail evin temellerini yükseltirken şöyle dua ediyorlardı: "Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; her şeyi duyuyor, her şeyi biliyorsun, hiç şüphesiz!"

128- "Ey Rabbimiz! Bizi Müslümanlardan eyle, ardımızdan da Müslüman bir ümmet çıkar. Bize nasıl ibadet edeceğimizi göster, tövbemizi kabul et. Sensin tövbeleri kabul eden, sevgi ve merhamet sahibi; hiç kuşkusuz!"

129- "Ey Rabbimiz! Onlara senin yolunu gösterecek, vahyi öğretecek, bilgelik aşılayacak, onları tertemiz yaşatacak içlerinden peygamber gönder. Çünkü Sensin yücelilik ve bilgelik sahibi; hiç kuşkusuz!"

130- İbrahim'in yoluna vicdanı kurumuş olandan başka kim yüz çevirir? Biz onu dünyada seçtik. Ahirette de iyilik, güzellik ve doğruluk abidesi olarak anılacaktır.

131- Rabbi ona "İslâm ol" demiş, o da, "Alemlerin Rabbi için Müslüman[98] oldum" demişti.

132- İbrahim, bunu çocuklarına da vasiyet etmişti. Yakup da, "Evlâtlarım! Allah, sizin için bu yolu seçti. Son nefesinize kadar sadece Müslümanlar olarak yaşayın" demişti.

133- Evet, Yakup son nefesini verirken siz orada mıydınız? O zaman Yakup evlâtlarına, "Benden sonra kime ibadet edeceksiniz?" demişti. Onlar, "Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın tanrısı olan tek Allah'a ibadet edeceğiz. Biz O'na adanmış Müslümanlarız" demişlerdi.

134- İşte böyle... Onlar bir kuşaktı, geçip gittiler. Onların kazandıkları onlara, sizin kazandıklarınız da sizedir. Size onların yaptıklarından sorulmayacak.[99]

[98] Ayetlerin akışı içinde yoğun bir şekilde İsrail oğulları eleştirisi yapıldıktan sonra, onların temel iddiası olan "Tanrı ile yürüyenin (**Yakup**) torunları olma" tarihsel dayanaklarını çürütme sadedinde; **İbrahim**, **İshak** ve **Yakup**'un "Müslüman" oldukları vurgulanıyor. Yani, "İsrail" kavramının karşısına, "Müslüman" kavramı çıkarılıyor. İşte bu, Müslüman isminin İsrail ismine karşı "eleştirel tepki biçimlenmesi" olarak mana kazanması dediğimiz şeydir. Bu durumda denmek istenen şudur:

"Tanrı ile yürüyenin (**Yakup**) torunları olma" iddianız boştur. O **İshak** ve **İbrahim**, gerçek anlamda birer Müslüman'dı. Yani, "Allah ile yürüyen" asıl onlardı; asla siz değil. Siz onları istismar ediyorsunuz; bizzat, bilfiil ve de "hemen şimdi" kalkıp yürümüyor, onlar üzerinden geçinmeye bakıyorsunuz. Şu an bizzat, bilfiil ve de "hemen şimdi" onların yolunda yürüyen, işte şu **Muhammed** (s.a.v) dir. O'na tabi olmadıkça, Allah ile yürümüş olamazsınız..." Ayrıca, kavramın dilsel analizi için Bkz. İSLÂM/MÜSLÜMAN; 68/35. ayet dipnotu.

[99] Yani: Onlar bir ümmettiler, gelip geçtiler. Yaptıkları kendilerinedir. Dolayısıyla, **İbrahim**'in yolunda yürümek, kuru kuruya soy sop davasıyla olmaz. Siz Yahudiler, sırf **İbrahim**'in torunlarıyız diye boş yere böbürlenip durmayın; imanınıza, itikadınıza, amellerinize bakın. Yeryüzünde "seçilmiş bir soy" olmadığı gibi, "lânetlenmiş bir soy" da yoktur. Keza, **Âdem**(a.s) bütün insanlığın günahını da yüklenmiş değildir; "ilk günah" diye bir şey de yoktur. Sizi kurtaracak olan, kendi imanınız, kendi erdemli amellerinizdir. Kimse atasına, soyuna, ceddine, ırkına, vs. güvenmesin...

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ تَهْتَدُوا ۗ قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ
حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٣٥﴾ قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ
إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ
وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ
مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٦﴾ فَإِنْ
آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدِ اهْتَدَوْا ۖ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ ۖ
فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣٧﴾ صِبْغَةَ
اللَّهِ ۖ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً ۖ وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ ﴿١٣٨﴾
قُلْ أَتُحَاجُّونَنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَا أَعْمَالُنَا
وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ ﴿١٣٩﴾ أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ
إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ
كَانُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ ۗ قُلْ أَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللَّهُ ۗ وَمَنْ أَظْلَمُ
مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللَّهِ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ
عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٠﴾ تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ ۖ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ
مَا كَسَبْتُمْ ۖ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤١﴾

135- YAHUDİ VE HIRİSTİYAN olun ki doğru yolda olasınız diyorlar. Onlara söyle: "Hayır! Biz, sağduyudan şaşmayan İbrahim'in yolunda yürürüz. O, ortak koşanlardan değildi."

136- Şöyle deyin: "Allah'a, bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakup'a, onlardan sonra gelenlere, Musa'ya ve İsa'ya verilene ve diğer peygamberlere verilene iman ettik. Bunlar arasında ayırım yapmayız. Biz O'na adanmış Müslümanlarız."

137- Eğer onlar da sizin inandığınız gibi inanırlarsa, doğru yolda yürümüş olurlar. Bu yoldan ayrılırlarsa, uçuruma yuvarlanırlar. Allah seni bundan korur. O her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.

138- Allah'ın boyası... Allah'ın boyasından daha güzel boyası olan kimmiş?[100] Biz sadece O'na ibadet edenleriz.[101]

139- Onlara söyle: "Allah hakkında bizimle tartışıyor musunuz?[102] Oysaki Allah, hem bizim, hem de sizin rabbinizdir. Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız size. Biz, saf bir yürek temizliği içinde O'na yönelmişiz.

140- İbrahim'in, İsmail'in, İshak'ın, Yakup'un ve artlarından gelenlerin "Yahudi" veya "Hıristiyan" olduklarını mı iddia ediyorsunuz? Onlara söyle: "Allah'tan daha mı iyi biliyorsunuz? Allah'ın şahit olduğu bir gerçeği gizleyenden daha zalim kim olabilir? Allah yaptığınız her şeyden haberdardır."

141- İşte böyle... Onlar bir kuşaktı, geçip gittiler. Onların kazandıkları onlara, sizin kazandıklarınız da sizedir. Size onların yaptıklarından sorulmayacak.

---

[100] Yani: Yahudilerin yaptığı gibi Yahudiliğe girenleri su ile yıkamak, yıkanan kimsenin bütün günahlarının temizleneceğine inanmak, böylece yeni bir hayat rengine kavuşacağını sanmak bizim işimiz değildir. Aynı şekilde Hıristiyanlar da bu âdete devam ederek sadece dine girenleri değil, yeni doğan bebekleri de *ma'mudiye* dedikleri sarımtırak bir suya daldırarak *vaftiz* ediyorlar. Bunun temizlenme olduğunu sanıyorlar. Bizim bununla da işimiz yoktur. Biz rengi (boyayı) Allah'tan alırız. Al-

lah'tan başka kimmiş hayat rengi verecek? Biz ne yapıyorsak, O'nun için yaparız; uğraşımız hep O'nun içindir, O'nun iledir.

[101] ABD/İBADET: Bkz. 109/2. ayet dipnotu.

[102] Yani: Ey Allah'ın "peygamberliği sadece İsrail oğullarına verdiği" veya "İsa'nın Allah'ın yeryüzündeki nihaî tezahürü olduğu" konusunda bizimle tartışan Yahudiler ve Hıristiyanlar! Bu tartışmanızda gerçekten samimî misiniz? Amacınız gerçeği, sadece gerçeği öğrenmek ve böylece Allah'ın rızasını kazanmak mı, yoksa çıkarlarınıza mazeret mi arıyorsunuz? Eğer gerçeği öğrenmek ve Allah'ın rızasını kazanmak için tartışıyorsanız, bu tartışma kolayca çözüme bağlanabilir...

سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّيهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي
كَانُوا عَلَيْهَا قُلْ لِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ ﴿١٤٢﴾ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا
لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا
وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ
الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَى عَقِبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا
عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللّٰهُ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللّٰهَ
بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿١٤٣﴾ قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ
فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَيهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ
الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ
أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا
يَعْمَلُونَ ﴿١٤٤﴾ وَلَئِنْ أَتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ
بِكُلِّ آيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ
وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ
مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٥﴾

142- BAZI İNSANLAR düşüncesizce, “Şimdiye kadar uydukları kıblelerinden onları çeviren nedir?” diyecekler. Onlara söyle: “Doğu da batı da Allah’ındır.”[103] O, lâyık gördüğünü doğru yolda yürütür.

143- İşte böylece, sizi merkezî bir ümmet yaptık. Peygamber size örnek ve öncü olacak, siz de insanlığa örnek ve öncü olacaksınız. O içinden geçirdiğini kıble yaptık ki, peygambere uyanla uymayanı bilelim. Bu, cân-ı gönülden Allah’a yönelen kimselerden başkasına elbette zor gelir. Allah, sizin imanınızı asla zayi edecek değildir. Allah, insanlara karşı çok şefkatli, çok merhametlidir.[104]

144- Biz, senin gökyüzüne bakınarak bir haber beklediğini görüyoruz. Şimdi, seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescit-i Haram tarafına çevir. Siz hepiniz, nerede olursanız olun, yüzlerinizi o tarafa çevirin. Daha önce kendilerine Kitap verilenler, bu haberin Rablerinden geldiğini çok iyi bilirler. Allah, yaptıkları her şeyden haberdardır.

145- Daha önce kendilerine Kitap verilenlere her türlü delili getirsen, yine de senin kıblene uymazlar. Sen de onların kıblesine uyacak değilsin. Onlar da birbirlerinin kıblesine uymazlar. Sana gelen bilgiden sonra eğer onların kuruntularına uyacak olursan, zalimlik etmiş olursun.

---

103 Yani: Yahudiler, kıblenin Kudüs’ten Mekke’ye çevrilmesini, Allah’tan yüz çevirmek olarak anlıyorlar. Hâlbuki, Allah için doğu da, batı da birdir. Allah ne Kudüs’te, ne Mekke’dedir; Allah her yerdedir…

104 Yani: Allah, cân-ı gönülden “Allah ile yürüyen” ve yürümeyeni ayırmak istiyor. İşi din tacirliğine dökenle dökmeyeni ayırmak istiyor. Kim gerçekten **İbrahim**’in yolunda, kim onu istismar ediyor; bu ortaya çıksın istiyor. Bu nedenle, Hıra’dan başlayan sevgi ve merhametin bu yeni sesi ile insanlığa örnek olacak bir ümmet (kuşak, çağ) ortaya çıkarmak istiyor. Bu ümmete peygamber örnek olacak, ümmet de tüm insanlığa örnek olacak; iyiliğin, güzelliğin, doğruluğun, dürüstlüğün,

hakkın, adaletin, ahlâkın ne olduğunu dünyaya gösterecek. Böylece, adaletli, dengeli, ölçülü seçkin bir topluluk olan "ümmet" ortaya çıkacak. İyilik ve güzellik namına her ne varsa, ona şahit, örnek ve model olacak. Cazibe ve çekim merkezi haline gelecek. Tarihin meydanında Allah ile birlikte yürüyecek. İnsanlık vicdanını diri tutacak; insanlığın ölmediğini, ölmeyeceğini gösterecek. İnsanlığın öteden beri arayıp da bulmadığı en temel insani değerleri ete kemiğe büründürecek, bizzat ve bilfiil gösterecek, onlara tanıklık edecek. İnsanlık vicdanının hamisi ve koruyup kollayıcısı olacak. İşte bunun için Allah, yönünüzü, **Adem** tarafından ilk olarak yapılan, **İbrahim** tarafından eski temelleri üzerine yeniden dikilen insanlığın merkezine; Kâbe'ye çeviriyor. Size, Kâbe etrafında insanlığa örnek olacak bir ümmet/kuşak/çağ başlatma görevi veriyor. Bu ev, Arap'ın, Acem'in, İbranî'nin vs. değil, "insanlığın merkezi" olacak. Burada iyilik, güzellik, doğruluk, dürüstlük, hak ve adalet dışında hiç bir ölçü geçmeyecek...

الذين آتيناهم الكتاب يعرفونه كما يعرفون أبناءهم وإن
فريقا منهم ليكتمون الحق وهم يعلمون ﴿١٤٦﴾ الحق
من ربك فلا تكونن من الممترين ﴿١٤٧﴾ ولكل وجهة
هو موليها فاستبقوا الخيرات أين ما تكونوا يأت بكم
الله جميعا إن الله على كل شيء قدير ﴿١٤٨﴾ ومن حيث خرجت
فول وجهك شطر المسجد الحرام وإنه للحق من ربك
وما الله بغافل عما تعملون ﴿١٤٩﴾ ومن حيث خرجت فول
وجهك شطر المسجد الحرام وحيث ما كنتم فولوا وجوهكم
شطره لئلا يكون للناس عليكم حجة إلا الذين ظلموا منهم
فلا تخشوهم واخشوني ولأتم نعمتي عليكم ولعلكم
تهتدون ﴿١٥٠﴾ كما أرسلنا فيكم رسولا منكم يتلو
عليكم آياتنا ويزكيكم ويعلمكم الكتاب والحكمة
ويعلمكم ما لم تكونوا تعلمون ﴿١٥١﴾ فاذكروني أذكركم
واشكروا لي ولا تكفرون ﴿١٥٢﴾ يا أيها الذين آمنوا استعينوا
بالصبر والصلاة إن الله مع الصابرين ﴿١٥٣﴾

146- Daha önce kendilerine kitap verdiklerimiz, onu kendi çocuklarını tanıdıkları gibi tanırlar.[105] Buna rağmen çoğu gerçeği gördükleri halde görmezden gelirler.[106]

147- Gerçek olan, Rabbinden gelendir. O halde sakın şüpheye düşme![107]

148- Herkesin yöneldiği bir kıblesi vardır. İyi ve güzel işlerde birbirinizle yarışın. Nerede olursanız olun, sonunda Allah'ın huzurunda toplanacaksınız. Allah'ın her şeye gücü yeter.[108]

149- Nereden çıkarsan çık, yüzünü Mescit-i Haram tarafına çevir. Bu emir, Rabbinden sana gelen gerçektir. Allah, yaptıklarınızdan habersiz değildir.

150- Nereden çıkarsan çık, yüzünü Mescit-i Haram tarafına çevir. Nerede olursanız olun, yüzünüzü o tarafa çevirin ki, içlerinden haksızlık edenler müstesna, insanların elinde aleyhinizde kullanabilecekleri bir koz bulunmasın. Sakın onlardan korkmayın, yalnızca Benden korkun. Böylece size olan nimetimi tamamlayayım da doğru yolu bulasınız.

151- Nitekim içinizden, ayetlerimizi okuyacak, sizi tertemiz yaşatacak, Kitabı ve bilgeliği öğretecek ve bilmediğiniz çok şeyi öğretecek bir peygamber gönderdik.

152- Öyleyse Beni hatırlayın ki, Ben de sizi hatırlayayım.[109] Bana şükredin, nankörlük etmeyin!

153- EY İMAN EDENLER![110] Güçlüklere göğüs tererek ve cân-ı gönülden yönelerek yardım arayın. Allah, güçlüklere göğüs gerenlerle birliktedir; bundan hiç şüpheniz olmasın.

[105] Yani: 1- Onlar, peygamberi kendi çocuklarını tanıdıkları gibi tanırlar (Râzi vb.) 2- Onlar, Kâbe'yi kendi çocuklarını tanıdıkları gibi tanırlar (İbn Abbas, Katede, Rebi, İbn Zeyd). Bağlama göre ikinci görüş tercihe şayandır.

[106] Yani: Yahudi ve Hıristiyan âlimleri, Kâbe'nin İbrahim tarafından inşa edildiğini kendi çocuklarını bildikleri gibi bilirler. Kudüs'teki Mescit-i Aksa'nın, **Süleyman** tarafından, **İbrahim**'den yaklaşık 1300 yıl sonra yapıldığını da bilirler. Kâbe konusundaki bu bilgilerinden adları gibi emindirler. Fakat görmezden geliyorlar. Bildik-

leri halde sanki Kâbe'yi hiç tanımıyormuş, bilmiyormuş gibi davranıyorlar...

[107] Yani: Gerçek olan, işte bu Rabbinden gelen, Kâbe'yi kıble yapan buyruklardır. Yahudi ve Hıristiyan din baronlarının kasılmalarına, kıskançlık krizleri geçirmelerine rağmen apaçık gerçek budur; kıbleniz Kâbe olacak! Orası insanlığın merkezi yapılacak! Şu halde, sakın onların ileri geri konuşmaları seni şüpheye düşürmesin. Kâbe'nin ne anlama geldiğini iyi düşün ve yoluna devam et ey Peygamber!

[108] Yani: Yeryüzünde Allah'ın yolunda yürümek isteyenler, çeşitli zamanlarda çeşitli yönlere yönelmişlerdir. Şimdi siz, Allah'ın insanlığın merkezi haline getirmek istediği Kâbe'ye dönün. Fakat bunu kısır bir tartışmanın vesilesi haline getirmenin de manası yoktur. Her nereye dönerseniz dönün, aslında bütün bir yeryüzü Allah'ındır. Doğu da, batı da Allah'ındır. Siz asıl iyilikler ve güzellikler için yarışmaya bakın. Yarışacaksanız, çekişecekseniz bunun için çekişin. Namaz kılmaktan, yüzünü oraya veya buraya dönmekten maksat da esasen budur; iyilik, güzellik, doğruluk, dürüstlük, vicdan ve merhamet... İşin bütün özü budur, bunu sakın aklınızdan çıkarmayın...

[109] Yani: Allah'ı cân-ı gönülden anın. Allah'ı unutarak yaşamayın. İyi ve güzel işler yapın, her işinizde Allah'ın hakkını, nimetlerini hatırlayarak hareket edin. Böyle yaparsanız, Allah da karşılığını verir...

[110] Bu hitapla birlikte, surenin başlarından beri (40–152.) ayetler boyunca akıp gelen toplu "İsrail oğulları" eleştirisi sona eriyor. Doğrusu son derece çarpıcı ve sarsıcı olan bu uzunca bölüm, **Hz. Peygamber** (s.a.v) Medine'ye gelince karşılaştığı Yahudileri, söylem olarak tam anlamıyla bertaraf ediyor. Kur'an, bu tepki biçimlenmesi üzerine kendi söylemini inşa ediyor. Yahudileri tümden saf dışı bırakıyor ve yepyeni bir dönem açıyor. Bu bölüm boyunca yapılan eleştirileri sıradan bir Yahudi veya Hıristiyan vatandaşı okusa, sarsıntı geçirmemesi mümkün değildir. Fakat Kur'an, şu surenin uzunca bölümde (40–152) de görüldüğü gibi yoğun bir Kitab-ı Mukaddes (Yahudi-Hıristiyan geleneği) eleştirisi ile doludur. Bu nedenle olsa gerek, Yahudi-Hıristiyan âleminin her fırsatta Kur'an'ı neden mahkum etmek istedikleri anlaşılabilirdir. Öyle ki, bugün Amerika'da Yahudi din adamları, kendilerinden kaçan veya dönen, arayış içindeki vatandaşlarını bilinçli bir şekilde Budizm'e/Hinduizm'e yönlendirmekte ve asla Kur'an'ı okumalarını istememektedirler. Çünkü Kur'an, kelimenin tam manasıyla "köklerine kibrit suyu" dökmektedir. Öte yandan dikkat edilirse bölüm boyunca (40–152) yoğun bir şekilde "din adamları" veya "Tanrı baronları" eleştirisi yapılmaktadır. Bunun, sokaktaki adamın, o günkü din adamları ve tapınağa yönelik öfkesini yansıttığını söylememiz mümkündür. Yer yer, "alçaklar, maymunlar" şeklinde sertleşen eleştirileri, sıradan Yahudi-Hıristiyan vatandaşlarına yönelik anlamamalıyız. Bu eleştiriler aslında, bir toplumu din adına yönlendiren, dini bir araç olarak kullanıp onun üzerinden çıkar temin eden her "din adamı" kisvesi altındaki "görünümü" hedef almaktadır. Bunun için âdeta. "Haham, papaz, ruhban sana söylüyorum; haman, brahman, şaman, moğ, molla, hoca, hacı, dinci, ilâhiyatçı, teolog vs. sen anla" demeye getirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, çağımızda İslâm'da bir din adamları sınıfı bulunduğunu sanarak ve

bunların da yönetimi ele geçirmek istediğini var sayarak, "Siyasal İslâm, din devleti öngörüyor" iddiası, tümüyle mesnetsiz kalmak durumundadır. Doğru; Kur'an bir "siyasallık" vurgusu yapıyor. Fakat bu "din adamları adına" değil, "din adamlığına karşı" yapılan bir vurgudur. Yani "siyasal İslâm" denecekse illâ; bu, bir ülke yönetimini din adamları sınıfına teslim etmenin değil; tam tersi, yönetimi din adamları sınıfının elinden kurtarmanın adı olabilir. Çünkü İslâm'ın siyasallık durumu ile ilgili görüşünün, din adamları dâhil herhangi bir "zümreyi" değil; adalet, emanet, ehliyet, meşveret ve maslahattan oluşan "değerleri" iktidar yapmayı öngördüğü anlaşılmaktadır. Bunun adı da din devleti değil, olsa olsa "adalet devleti" olabilir...

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَٰكِنْ
لَا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ
مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٥﴾ الَّذِينَ
إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ
﴿١٥٦﴾ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَٰئِكَ
هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾ إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ
حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ
تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ
مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ
فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا
الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا
التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ
أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ
﴿١٦١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿١٦٢﴾
وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾

154- Allah yolunda öldürülenlere "ölüler" demeyin. Hayır, onlar yaşıyor ama siz farkında değilsiniz.[111]

155- Çaresiz sizi korku, açlık, mallar, canlar ve kazançlarınızı kaybetme ile sınayacağız. Güçlüklere göğüs gerenleri müjdele.

156- Güçlüklere göğüs gerenler, başlarına bir musibet geldiği zaman, "Biz Allah'a aidiz ve O'na döneceğiz" derler.

157- Rablerinden bağışlanma, sevgi ve merhamet yağacak onlara. Doğru yolda yürüyenler işte onlardır.

158- Safa ile Merve,[112] Allah'ın koyduğu sembollerdendir. Kim Kâbe'ye hac ve umre[113] niyetiyle gelirse, bu ikisini de ziyaret etmesinde bir sakınca yoktur. Her kim yapması gerekenden daha fazla iyilik yaparsa, bilsin ki Allah'ın şükranı boldur, O her şeyi biliyor.

159- İNDİRDİĞİMİZ gerçekleri ve doğru yolu kitapta insanlara apaçık gösterdiğimiz halde gizleyenler yok mu? Lânet olsun onlara! Tüm insanlar adına lânet olsun![114]

160- Ancak, tövbe ederek durumlarını düzeltenler ve gerçeği gizlemeyerek açıkça ortaya koyanlar başkadır. Onların tövbelerini kabul edeceğim. Ben, tövbeleri kabul eden, sevgi ve merhamet sahibiyim.

161- Tövbe etmeyerek kâfirlik içinde ölenlere gelince; Allah, melekler ve tüm insanlardan lânet olsun onlara!

162- Onlar bu halde kalacaklar. Azapları hafifletilmeyecek, onlara dönüp bakılmayacak bile.

163- TANRINIZ, tek tanrıdır. Allah'tan başka tanrı yoktur. O'nun sevgisi ve merhameti sonsuzdur.

---

[111] Yani: Ey iman edenler! Allah yolunda öldürülenlere "öldüler" demeyin. "Ölüm" dediğiniz şey telef olmak, yok olmak değildir. Allah davası için canını verenler, büyük nimetlere nail olacaklardır. Onlar için ölüm, bir son değil, başlangıçtır. Cennette nebiler, sıddıklar, şehidler ve salihler hep birlikte olacaklardır. Allah'ın nimetleri onları beklemektedir. Cennet onlar için hazırlanmıştır. (Ebu Müslim).

112 SAFA VE MERVE: Sözlükte [صفا] düzgün taş, [مروة] de yumuşak küçük taşlar demektir. Terim olarak, Mekke'de Kâbe'nin hemen yakınında bulunan iki tepenin ismidir. Safa ile Merve arasında gidip gelmek, İbrahim'e öğretilen hac menâsiki (ritüel, simgesel hareket) arasındaydı. Derin hac kültürüne göre, bu iki tepeden Safa **Âdem**'i, Merve de **Havva**'yı temsil ediyordu. İnsan toplumunun erkek ve kadından ibaret iki cinsten oluştuğunu, bu ikisinin birbirinden koparılıp ayrılamayacağını temsil etmekteydi. **Hz. İbrahim**'in, Kâbe'yi yeniden fonksiyonel hâle getirmesiyle Safa ile Merve yeni anlamlar kazandı. **Hz. Hacer**'in, çocuğu **İsmail** için su aradığı yerler olarak temsil edildi. Su için iki tepe arasında koşuşturmasına da, "koşarcasına yürümek" anlamı içeren "sa'y" dendi. Cahiliye döneminde, bu iki tepe arasına İsaf ve Naile adında iki put dikildi. Özellikle Medineliler bu iki tepe arasında gidip gelmeye karşı çıktılar. Bu ayetler, işte bu şüpheleri ortadan kaldırarak, Safa ile Merve'nin derin anlamlarını hatırlatıyor. Tüm iman edenleri, **Âdem, Havva, İbrahim, İsmail, Hacer** vs. tarih boyunca tevhit ve adalet mücadelesinin anıları ile dopdolu bu Beytü'l-Atik'e (kadim ev, en eski ev) sahip çıkmaya çağırıyor.

113 HAC VE UMRE: Sözlükte [حجج] kökü, mastar olarak "bir şeyin yanına çok gidip gelmek" demektir. Arapça'da kendisine çokça gidilip gelinen kimseye (*raculün mahcuc*); çok gidilip gelinen yola da (*muhaccet'ut-tarik*) denilir. Dolayısıyla, kendisine çokça gidilip gelindiği, ziyaret edildiği için Kâbe'ye gitme işine hac denilmiştir. Umre [عمر] kökü de, "kast etmek, ziyaret etmek" demektir... Zilhicce ayının belirli günlerinde Mekke'deki Kâbe'ye ziyarete hac, istenilen herhangi bir zamanda ziyarete de umre denilir... Hac olayı, sadece Arap ve Mekke tarihi için değil, genel olarak ay takvimi kullanan diğer Sami toplulukları için de son derece önemlidir. Bütün bir yıl, bu hac olayı etrafında döner. Haccın merkezde olduğu ay takvimine göre yıl içindeki aylar şöyledir: 1- **Muharrem** (suç ve günah işlemenin yasak olduğu ay); 2- **Safer** (yolculuğa çıkılan, sefer ayı); 3- **Rebiulevvel** (yılın dörtte birinden önceki ay); 4- **Rebiulahir** (yılın dörtte birinden sonraki ay); 5- **Cemaziyelevvel** (toplanmadan önceki ay, küçük tövbe ayı) 6- **Cemaziyelahir** (toplanmadan sonraki ay, büyük tövbe ayı); 7- **Recep** (övme ve yüceltme ayı) 8- **Şaban** (insanların grup grup hazırlıklar yaptığı ay) 9-**Ramazan** (sıcaklığın ve hararetin iyice arttığı ay) 10- **Şevval** (bayram ayı) 11- **Zilkade** (insanların büyük hac ziyareti için Kâbe'ye gelip beklediği, oturduğu ay) 12- **Zilhicce** (büyük hac ziyaretinin yapıldığı ay, yılın son ayı)... Görüldüğü gibi Arapların yüzyıllarca kullandığı takvim, zilhicce ayının zirvede olduğu bir yıldönümünü esas almaktadır. Büyük hac ziyareti ile yıl bitmekte, gelecek yıl ondan sonra tekrar başlamaktadır. Bu aylardan **Recep** (7); **Zilkade** (11); **Zilhicce** (12) ve **Muharrem** (1) ayları, haram aylardır.

114 Yani: Allah'ın indirdiği vahiyleri kendi tekeline alarak ondan rant devşiren din bezirgânlarına, bu işle tanınan herkese; hamanlara, şamanlara, brahmanlara, moğlara, saray mollalarına, cinci hocalara, özelikle de bu işin mimarı ve babası olan Yahudi hahamlarına ve Hıristiyan papazlarına lanet olsun! Bunlar, Allah'ın indirdiği kitapları kendi tekellerinde tutarlar. Kitabı kendi dışınızdakilere öğretmedikleri gibi, kendi halklarına da öğretmezler. Kıskançlıkla kendi yanlarında tutar; üzerinden

maddî ve manevî kazanç temin ederler. Krallara, imparatorlara, otoritelere din namına ahundluk yaparlar. Dini meslek olarak görürler; çıkarları yoksa, dinle ilgilenmezler. Halkın cahil kalmasına aldırış etmezler. Halkın işlediği günahlara, "Müşteri velinimetimizdir" diye ses çıkarmazlar. Daima, "hep bana hep bana" deyip ceplerini doldurmaya bakarlar. Allah, şu dinlerin hamanlarına, hahamlarına, papazlarına, brahmanlarına, şamanlarına, ahundlarına çok kızıyor. Tanrı ve din duygularını istismar ederek geçinen bu tapınak tacirlerine, din baronlarına çok kızıyor. Lânet olsun onlara! Tüm erdemli ve dürüst insanlar adına lânet olsun!

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ
وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ
اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ
فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ
السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾ وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ
آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ
أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾ إِذْ
تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوُا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ
بِهِمُ الْأَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾ وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً
فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوا مِنَّا كَذَٰلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ
حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ ﴿١٦٧﴾ يَا أَيُّهَا
النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا
خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿١٦٨﴾ إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ
بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾

164- Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, denizde insanlara fayda verecek şeyleri taşıyan gemilerde, Allah'ın gökten indirip ölü haldeki toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yer ile gök arasında emre hazır bekleyen bulutları evirip çevirmesinde, aklı ve vicdanı olan bir toplum için mesajlar vardır.

165- Kimi insanlar, Allah'tan başkasını O'na ortak koşar[115] ve Allah'ı sever gibi onları severler. İman edenlerin Allah'ı sevmesi ise, onlarınkinden çok daha fazladır. Zalimlik edenler, azabı gördükleri zaman, bütün gücün Allah'a ait olduğunu ve Allah'ın azabının çok şiddetli olduğunu keşke bilebilselerdi.[116]

166- İşte o zaman, tanrı diye sarıldıkları, arkalarından gelenleri tanınamazlıktan gelecek. Her iki taraf da azabı tadacak, nihayet bütün beklentileri boşa çıkacaktır.

167- Arkalarından gelenler şöyle diyecekler; "Ah, keşke bir daha dünyaya geri gitmemiz mümkün olsaydı da, şimdi onların bizi tanımazdan geldiği gibi biz de onları görmezden gelseydik!" Böylece Allah, yaptıklarını pişmanlık ve üzüntü kaynağı olarak gösterir. Artık ateşten çıkamazlar.

168- EY İNSANLAR! Yeryüzünde helâl ve temiz olan ne varsa yiyin, sakın şeytanın ardından gitmeyin; zira şeytan, sizin apaçık düşmanınızdır. 169- Şeytan, size ancak kötülüğü, çirkinliği ve Allah hakkında bilgisizce konuşup durmanızı emreder.[117]

---

[115] ENDAD: Sözlükte [ندد] kökünden gelir. Mastarı, "eşler çekişmek, ortak olmak, birbirine benzemek, denk olmak" demektir. Burada çoğul kipinde, "çekişen eşler, denkler, benzerler, ortaklar" manasındadır. Kavramın içeriğinde, sanki iki ortaktan her biri diğerinden nefret edip onunla inatlaşıyor gibidir (Râzi) . Demek ki böyle "sevgi tanrılığında" esas, son derece muhabbet ve aşırı sevgidir. Tanrı, en yüksek derecede sevilen zattır. Bu şekilde son derece sevilen şeyler ne olursa olsun, tanrı edinilmiş olur. Muhabbetin hükmü ise itaattir. Bu nedenle tanrı, kendisine son de-

rece itaat edilen zat demek olur (Elmalılı).

[116] Yani: Bazı insanlar, Allah'ın birliği fiilî ve sözlü ayetleriyle apaçık ortada iken, buna karşı Allah'ı denkler, benzerler ve eşler tutarlar. Onları Allah ile yarıştırır, onları Allah'ı sever gibi severler. Onların emirlerine, yasaklarına ve arzularına itaat ederler de, Allah'a isyan ederler. Bunlardan bir kısmı, bölünmez bütünlüğü parçalayıp ortak koşmayı açıktan açığa yapar; Firavunlara, Nemrutlara yapıldığı gibi onlara açıktan açığa tanrı, mabut adını vermekten çekinmez; "rabbimiz, tanrımız" derler. Tanrılarının aynı cinsten tanrı payesinde oğullar, kızlar doğurduğuna inanırlar. Diğer bir kısmı da, açığa vurmaksızın aynı muameleyi yapar; putları, heykelleri, kralları, imparatorları, din adamlarını, azizleri, efendileri, uluları, başkanları, liderleri, kahramanları, tanrıçaları, dilberleri, ahuları... Allah'ı sever gibi severler. Onların sevgisini, hareket noktası kabul ederler. Allah'a yapılacak şeyleri onlara yaparlar. Allah'ın rızasını düşünmeden, onların rızasını kazanmaya çalışırlar. Allah'a isyan olan şeylerde bile onlara itaat ederler. Yunan, Roma, Avrupa edebiyatında böyle sevgi tanrılarının haddi hesabı yoktur. Bu duygu, zamanına göre çeşitli şekillerde ortaya çıkar. Hıristiyanlık bile bu duyguyla doludur. Hele Avrupa ruhunda bu tür şirk o kadar ileri gitmiştir ki, her eline kalemi alıp şiir yazan, sevgilisine tanrı payesi vermeyi ve en ufak bir işi övmek için hemen ilâhlık gücü yükleyivermeyi bir hüner sayar. Yeryüzünde insanların çekişmeleri, bütün bu farklı ve birbirine zıt tanrı taslaklarının mücadeleleri yüzündendir. Bu farklılık, her birinin arkasında binlerce dalkavuklar tarafından körüklenir ve insanlık günden güne ahlâkî çöküşe sürüklenir. İlimlerin, fenlerin ve sanatların gelişmeleri bunlara çare bulamaz. Bilakis hepsi, bu şirk ocağını yakmak için gaz ve benzin yerine kullanılır (Elmalılı).

[117] Yani: Ey insanlar! Allah'ın size helâl kıldığı temiz olan her şeyden faydalanabilirsiniz. Yeryüzünü sizin istifadenize sunmuştur. Bunlardan meşru şekilde yararlanın. Fakat aşırı gitmeyin. Allah'ın serbest bıraktığı nimetleri size yasaklamaya kalkışanlara izin vermeyin. Önceki din adamlarının yaptığı gibi, keyfi olarak, Allah tarafından açıkça bildirilenlerden daha fazla emir ve yasak koyarak, Allah'ın kolaylıklar dinini yasaklar dini haline getirenlere uymayın (Zemahşeri). "Önceki âlimler böyle dedi" veya "gelenek böyle" diyerek, kendi görüşlerini dindenmiş gibi size sunanlara aldırış etmeyin. Allah'ın apaçık dini ortadadır; ayetlerle yasaklananlar dışında her şey serbesttir...

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا
عَلَيْهِ آبَاءَنَا ۗ أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا
يَهْتَدُونَ ﴿١٧٠﴾ وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ
بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً ۚ صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ
لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٧١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ
مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ
﴿١٧٢﴾ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا
أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ ۖ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا
إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٧٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ
مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۙ
أُولَٰئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ ۚ
فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴿١٧٥﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ ۗ
وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿١٧٦﴾

170- Onlara "Allah'ın indirdiğine uyun" denildiği zaman, "Hayır, biz atalarımızın geleneğine uyarız" derler. Ya atalarının aklı ve vicdanı donmuşsa, doğru yolda değilseler?

171- Kâfirlik edenlerin durumu, çoban sesini böğürme olarak algılayan hayvan sürüsüne benzer.[118] Onlar sağırdır, dilsizdir ve kördürler. Onların aklı ve vicdanı donmuştur.

172- Ey iman edenler! Size rızık olarak verdiğimiz iyi ve güzel olan şeylerden yiyin ve Allah'a şükredin, eğer cân-ı gönülden O'na yönelmişseniz.

173- Allah size ölüyü, kanı, domuz etini, bir de Allah'tan başkası için kesileni yasakladı. Fakat mecbur kalırsanız, saldırganlık yapmadan ve sınırı aşmaksızın yemenizde bir sakınca yoktur. Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

174- Allah'ın indirdiği Kitap'tan bir şeyi gizleyip, onu az bir pahaya satanlar var ya, işte onlar karınlarına ateşten başka bir şey doldurmuyorlar. Kıyamet günü Allah ne onlarla konuşacak, ne de affedecektir. Onları acı bir azap bekliyor.

175- Onlar, doğruluk ve dürüstlük yolundan sapanlar ve bağışlanmayı azaba tercih edenlerdir. Ateşe karşı amma da dayanaklıymışlar!

176- İşte böyle... Allah, Kitabı gerçeğin ta kendisi olarak indirdi. Kitaba varis olduklarını iddia edenler, derin bir kısırdöngü içindeler.[119]

---

118 Harfi harfine: "Kâfirlerin misali, bağırıp çağırmadan başka bir şey işitmeyen çığırtkanın misali gibidir." Ayette geçen [نعق] kökü, sözlükte "haykırmak, bağırmak, ötmek" demektir. Öten, bağıran (*nâ'ıg*); haykıran çobanlar (*ruâtun ne'agatun*) kelime ve deyimlerinde bu kökten gelen sözcükler kullanılır. Şu halde ayet, kâfirlerin durumunu, sürüsüne bağırmakta olan bir çobana aval aval bakan hayvan sürüsüne benzetiyor. Çoban bağırıp çağırıyor, fakat hayvanlar onun sesinden hiçbir şey anlamıyorlar. Sadece bir böğürtü, bağırıp çağırma geliyor kulaklarına. İşte ayette, "Kâfirlerin Allah'ın çağrısını (Kur'an'ı) dinlemeleri de aynen böyledir" denmek isteniyor.

[119] Yani: İşte bu Allah'ın yasaklamadığı şeyleri insanlara yasaklayanlar, Allah'ın indirdiğine uyun denildiği zaman "Biz atalarımızdan gelene uyarız" diyenlerdir. Allah'ın bu yeni mesajı Kur'an'a karşı, çoban sesini böğürme sanarak hayvan sürüleri gibi bakanlardır. Bunlar sağır, dilsiz ve kördürler. Akılları tutulmuş, vicdanları kurumuş zavallılardır. Allah'ın kitabından hoşlarına gitmeyen yerleri gizleyen, işine gelmeyen hükümleri görmezden gelen, az bir paha karşılığı Allah'ın ayetlerini satanlardır. Karınlarını ateşle dolduranlar, azabı kendi elleriyle satın almış olan işte bu din adamlarıdır; hahamlar, papazlar, azizler, kendilerini kutsatanlardır. Bunların Allah, kıyamet günü yüzlerine bile bakmayacak, affedilmeyeceklerdir. İşte bunlar, hem Allah'ın önceki kitapları Tevrat ve İncil'i sürdürdüklerini, onların varisi olduklarını iddia ediyor; hem de Allah'ın bu yeni kitabı Kur'an'a karşı çıkıyorlar. Kur'an'la birlikte saltanatlarının elden gittiğini görüyorlar ve düşmanca saldırıyorlar. Önceki Tevrat ve İncil'i savunurken de, kendi ürettikleri hurafeleri savunuyorlardı. Böylece derin bir çıkmazın içinde bocalayıp duruyorlar. Bir kısır döngünün içine girmiş çıkamıyorlar. Bu kördüğümü çözmek, hakikati yeniden ortaya çıkarmak için gelmiş bu Kur'an'ı da kabullenmeyi içlerine sindiremiyorlar. İşte bunlar, hidayet yerine dalâleti satın almış vicdansızlardır. Böyle yapmakla, sadece ateşe karşı ne kadar dayanıklı olduklarını göstermeye çalışıyorlar. Yaptıkları başka bir şey değil...

لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ
وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالْكِتَابِ
وَالنَّبِيِّنَۚ وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّهٖ ذَوِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى
وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِۙ وَالسَّٓائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِۚ
وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَۚ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ اِذَا عَاهَدُواۚ
وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَٓاءِ وَالضَّرَّٓاءِ وَحِينَ الْبَأْسِۜ اُولٰٓئِكَ
الَّذِينَ صَدَقُواۜ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا
كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلٰىۜ اَلْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ
وَالْاُنْثٰى بِالْاُنْثٰىۜ فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ اَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ
وَاَدَٓاءٌ اِلَيْهِ بِاِحْسَانٍۜ ذٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌۜ فَمَنِ اعْتَدٰى
بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿١٧٨﴾ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ يَٓا اُولِي
الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾ كُتِبَ عَلَيْكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ
الْمَوْتُ اِنْ تَرَكَ خَيْرًاۚ الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ
بِالْمَعْرُوفِۚ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿١٨٠﴾ فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ
فَاِنَّمَٓا اِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُۜ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌۜ ﴿١٨١﴾

177- İyilik, yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz değildir. Asıl iyilik; Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere inanmanız; o çok sevdiğiniz servetlerinizden akrabalar, öksüzler, ihtiyaç sahipleri, yolda kalmışlar, düşmüşler ve kölelikten kurtulmak isteyenler için harcamanız; cân-ı gönülden namaz kılmanız, zekât vermeniz, sözünüzün eri olmanız, zorluklara ve sıkıntılara göğüs germenizdir. İşte bunlardır sözü namus bilenler! İşte bunlardır Allah bilinciyle yaşayanlar![120]

178- EY İMAN EDENLER! Cinayet olaylarında kısas[121] size farz kılındı. Hür için hür, köle için köle ve kadın için kadın. Fakat ölenin kardeşi katili affederse, örfe göre bir tazminat belirlenmeli ve katil bunu güzellikle ödemelidir. Bu, rabbiniz tarafından bir hafifletme ve merhamettir. Buna rağmen hak ve adalet sınırlarını bile bile çiğneyeni şiddetli bir azap bekliyor.[122]

179- Ey akıl ve vicdan sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki Allah bilinciyle yaşarsınız.

180- HERHANGİ birinize ölüm yaklaştığında, eğer arkasında bırakacak serveti varsa, anne-babanıza ve yakınlarınıza uygun bir şekilde vasiyette bulunmak size farz kılındı. Bu, Allah bilinciyle yaşayanlar için bir görevdir.

181- Ve kim öğrendikten sonra bu sorumluluğu yerine getirmezse günahı kendi boynunadır. Allah her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.

---

[120] Yani kıblenin değişmesiyle bütün iyiliklerin elden gittiğini veya bütün iyiliklerin yerine getirildiğini mi sanıyorsunuz? Mekke'ye veya Kudüs'e, doğuya ve batıya, güneye veya kuzeye dönerek, şekli ibadetleri, biçimsel dini törenleri yerine getirerek dindar olduğunuzu mu sanıyorsunuz? Gerçek dindarlık ve asıl iyilik, insanlara karşı davranışlarınızda ortaya çıkar; birine borç veren Allah'a borç vermiş gibidir. Hastayı ziyaret eden Allah'ı ziyaret etmiş gibidir. Aç'ı doyuran Allah'ı doyurmuş gibidir. Bunu böyle bilin! Kur'an'da yapılması gereken erdemli işler konusunda "Allah" kelimesinin yerine "insanlık" (nâs) kelimesini koyun durumun pek değişme-

diğini göreceksiniz. (A. Şeriati).

121 KISAS: Sözlükte [قصص] kökünden gelir. Mastarı "kesmek, kırpmak, takip etmek, aynılık, denklik" demektir. Türkçe'deki *kıssa, makas, takas* kelimeleri bu köktendir. Hikâyeye *kıssa* denilmiş; çünkü hikâye, hikâye edilen hâdiseye adeta denktir. Kıssalar da, geçmiş insanların izlerini sürerler ve haberlerini aynısıyla anlatırlar. İki tarafı birbirine denk olan kesme ve kırpma âletine de *makas* denmiş. Trampa veya becayiş de denilen bir şeyin değiş tokuş edilmesine de *takas* denilmiş; çünkü takasta değiştirilen şeyler birbirine denk olurlar. Demek ki ayette geçen kısas sözlük anlamıyla "cinayet olaylarını ısrarla takip etme, peşini bırakmama, olayı çözme ve katillere aynıyla karşılığını verme" demek olur. Yine, "tazminatla denkleştirerek haksızlığı giderme ve böylece adaleti sağlama" manasına gelir.

122 Yani: Kasten cinayet işleyen birisi için ölüm cezası uygulayın. Cinayetin işlendiği şeklin aynıyla uygulanması gerekmez. Cana karşı can yeterlidir. Katilin veya maktulün statüsünün ne olduğuna bakmayın. Hür, köle, kadın, erkek fark etmez. Maktul hürse karşılığında üç beş köle, erkekse karşılığında üç beş kadın kısas etmeye kalkışmayın. Katil hür, zengin, erkek ve güçlü biriyse olayı görmemezlikten gelip örtbas etmeyin. Ölen de, öldüren de sonuçta can. Sınıfı veya statüsüne göre muamele adalete uymaz. Yahudilerin yaptığı gibi sadece öldürmeyi, Hıristiyanların yaptığı gibi de sadece tazminatı (diyeti) yeterli görmeyin. Gerektiğinde, her ikisini birden uygulayın. Öte yandan maktulün yakınları katili affederse, ölüm cezasını kaldırın. Genel kabul gören ve yaygın uygulamaya göre bir tazminat belirleyin. Katil bu tazminatı güzellikle, sorun çıkarmadan ödesin. Bu, rabbinizden bir kolaylaştırma ve işi tatlıya bağlamadır. Taraflar da işi kolaylaştırsın ve iyi niyeti istismar etmesin. Maktul, belirlenen tazminatı ödemeye söz verip de ödemezlik etmesin. Maktul yakınları da tazminatı kabul ettikleri halde, hâlâ katili öldürmeye kalkışmasın. Bunlar, hak ve adalete aldırış etmemek ve haddi aşmaktır. Sakın böyle bir yola başvurmayın. Güzellikle ve tatlılıkla sorunları çözün. Bir de, bu işin öbür tarafı (ahiret, hesap, cehennem) olduğunu unutmayın.

182- Her kim de vasiyette haksızlık yapıldığından endişe eder ve durumu düzeltirse ona günah yoktur. Allah bağışlayandır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.[123]

183- Ey iman edenler! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı. Umulur ki Allah bilinciyle yaşarsınız.[124]

184- Orucu sayılı günlerde tutacaksınız. Her kim hasta veya yolcu ise diğer günlerde tutsun. Takati olmayanlar,[125] bir yoksul doyuracak kadar fidye versin. Kim cân-ı gönülden hayır yaparsa bu daha iyidir. Eğer bilirseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.

185- KUR'AN insanlara yol göstermek, böylece doğruyu ve yanlışı apaçık ortaya koymak için Ramazan ayında indirildi.[126] Sizden her kim bu aya erişirse orucunu tutsun. Kim de hastalanır veya yolculukta olursa aynısı kadar diğer günlerde tutsun. Allah, sizin için kolaylık ister, zorluk istemez. Bütün bunlar, sayıyı tamamlamanız ve size doğru yolu göstermesine karşılık, Allah'ı büyük tanımanız, şükretmeniz içindir.

186- EĞER kullarım sana, beni sorarlarsa Ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin yakarışına karşılık veririm. O halde Bana karşılık versinler ve Bana inansınlar ki doğru yolu bulabilsinler.

فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِثْمَ
عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨٢﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ
عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ
لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾ أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ
مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ
يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ
خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ
﴿١٨٤﴾ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى
لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ
مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى
سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا
يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى
مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾ وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي
عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ
فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

---

[123] Yani: Herhangi birinize ölüm yaklaştığında, eğer geriye mal-mülk bırakıyorsa, anne-baba ve yakınlarına vasiyet etmek düşer. Eğer içinizde Allah şuuru varsa, bu size bir ödevdir. Kendi aileniz ve yakınlarınız ihtiyaç içindeyken yabancılara malınızı mülkünüzü dağıtmanız hak ve adalete uymaz. Servetinizi kendi aileniz, anne babanız ve çocuklarınız arasında hakça bölüştürün. Eğer bunu yapmazsanız, günahı boynunuzadır. İçinizden birisi vasiyetin haksızca yapıldığını, hakkaniyete uyulmadığını görür de arayı bulur, işi tatlıya bağlarsa ona günah yoktur; bilakis çok iyi bir iş yapmış olur.

124 Yani: Ey iman edenler! Ey Allah bilinciyle yaşamak isteyenler! Nefsinize hâkim olmak, kendinizi tutmayı öğrenmek, açlığın ve yoksulluğun ne demek olduğunu idrak etmek istiyorsanız oruç tutun... Genellikle insanların başını derde sokan, aklın tutulmasına, vicdanın paslanmasına, kalbin kararmasına neden olan şey; "Kişi iki deliği için koşar; karnı ve ferci" sözünün de ima ettiği gibi açlık ve cinsel şehvettir. İnsan, "kendi kendine" bu ikisini kontrol altında tutabilmeyi öğrenmelidir. Aksi halde başı dertten kurtulamaz, suç ve günah işlemekten kendini alamaz. Bunlar erdemli, dürüst ve karakteri sağlam kalmanın olmazsa olmaz şartıdır.

125 Yani: Dermanı olmayanlar, mecalsiz kalanlar, oruç tutmaya takat getiremeyenler, yaşlılar, kalıcı özürlüler, hamileler, gün boyu aç kalınca hastalığı veya bir özrü nüksedenler, oruç tutmaya bünyesi müsait olup da oruca başlayınca hastalık derecesinde takati kesilenler...

126 Yani: Ramazan ayı Kur'an'ın indiriliş ayıdır. Kur'an bu ayda indirilmeye başlandı. Bir kadir gecesinde "oku" emri ile bütün her şey yeni baştan okundu. Karanlıkları aydınlamak için... İyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan, hakkı batıldan ayırmak için... Doğruluk ve dürüstlük yolunu apaçık oraya koymak için... Aklın ve vicdanın önünü açmak için... İyilik ve adalet arayan vicdanları uyandırmak için... Katı geleneklerle dondurulmuş insanlık dimağını açmak için... Merhamet sahiplerini harekete geçirmek için... Bütün bunlar için Kur'an, işte bu sayılı günlerde, bu malûm günlerde inmeye başladı. O büyük hareket bu ayda, bu günlerde başladı... Bu günler, işte bu olayın yıldönümü... Kim bu aya, bu günlere erişirse oruç tutsun. Yolculuk ve hastalık hali varsa, başka günlerde tutsun. Bu günleri mutlaka oruçlu geçirsin. Allah size zorluk dilemez, kolaylık diler. Bu ayın ve bu günlerin hatırasını canlı bir şekilde yaşatmanızı; ilk yıllardaki sadelik, samimiyet, içtenlik ve candanlığı tekrar oluşturmanızı; bu halde sebatla yürümenizi ister. Allah üzerine düşeni yapıyor, siz de yapın. Allah'a saygılı olun, nankör olmayın; kadir kıymet bilin, şükredin...

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ اِلٰى نِسَٓائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ
لَكُمْ وَاَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ اَنْفُسَكُمْ
فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْـٰٔنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا
مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ
الْاَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْاَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ اَتِمُّوا الصِّيَامَ
اِلَى الَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَاَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ
تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ اٰيَاتِه۪
لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٧﴾ وَلَا تَأْكُلُٓوا اَمْوَالَكُمْ
بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَٓا اِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَر۪يقًا
مِنْ اَمْوَالِ النَّاسِ بِالْاِثْمِ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٨﴾ يَسْـَٔلُونَكَ
عَنِ الْاَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاق۪يتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ
الْبِرُّ بِاَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلٰكِنَّ
الْبِرَّ مَنِ اتَّقٰى وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ اَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللّٰهَ
لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾ وَقَاتِلُوا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ الَّذ۪ينَ
يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَد۪ينَ ﴿١٩٠﴾

187- ORUÇ gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size serbest bırakıldı. Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz. Allah bu konuda zaafınız olduğunu biliyor ve size genişlik tanıyor, merhamet ediyor. Artık onlara yaklaşın ve Allah'ın sizin için helâl kıldığını yapın. Gecenin karanlığından tanyerinin aydınlığı fark edilinceye kadar yiyin, için. Sonra akşama kadar oruç tutun. Mescitlerde yalnızlığa çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlara yaklaşmayın. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bu sınırları çiğnemeyin. İşte Allah, böylece ayetlerini insanlara açıklıyor. Umulur ki, Allah bilinciyle yaşarsınız.[127]

188- MALLARINIZI aranızda haksızlık yaparak yemeyin. Bildiğiniz halde insanların malına mülküne göz dikerek, ele geçirme hırsıyla, haram yiyicilik yaparak yetkili makamlara rüşvet vermeyin.[128]

189- SANA ayın evrelerinden soruyorlar. Onlara söyle: "Onlar, insanlar ve hac için zaman ölçüleridir." İyilik asla evlere arkalarından girmeniz değildir. Bilakis iyilik, Allah bilinciyle yaşamaktır. Evlere kapılarından girin. Allah bilinciyle yaşayın ki kurtuluşa eresiniz, umduğunuzu bulasanız.

190- SİZE savaş açanlara karşı, siz de Allah yolunda savaşın. Sakın haddi aşmayın, çünkü Allah haddi aşanları sevmez.[129]

---

[127] Yani: Oruç gecelerinde kadınlarınızla cinsel ilişkiye girmeniz serbesttir. Hıristiyanların yaptığı gibi oruç demek, bütün gece ve bütün gündüz şehvetten uzak durmak demek değildir. Orucu böyle anlamanıza gerek yoktur. Allah insanların buna dayanamayacağını; cinselliğe, şehvete karşı zaaflarının olduğunu biliyor. Size oruç gecelerinde bunu serbest bırakıyor. Kadınlarınızla oruç gecelerinde bütün bunları yaşayabilirsiniz. Unutmayın onlar, sizin için elbise, siz de onlar için elbise gibisiniz. Elbiseleriniz nasıl sizleri soğuktan ve sıcaktan korursa, siz de birbirinizi günah işlemekten korursunuz. Birbirinizi tamamlar, örtersiniz. Böylece tanyeri ağarıncaya kadar yiyin, için. Gündüzün başlamasıyla birlikte akşama kadar bunlara sakın yaklaşmayın. Gün boyunca oruç tutun; yemeden, içmeden ve cinsel ilişkiden uzak durun. Bir de mescitlerde itikâfa çekilip kendinizi dua ve

ibadete verdiğinizde kadınlara yaklaşmayın. Kendinizi tutmayı öğrenin ey mü'minler. Allah size kolaylık diliyor; kaldıramayacağınız yükler yüklemiyor. Bunlar Allah'ın çizdiği sınırlardır. Fıtrata, yaratılışa uygun kurallardır. Sakın bunları çiğnemeyin. Böyle yaparsanız kendinizi tutmayı, suç ve günah işlememeyi öğrenirsiniz. Vicdan ve merhamet sahibi olur, insanlaşma yolunda ilerlersiniz. Aksi halde insanlıktan nasibi olmayan hayvanlara dönersiniz...

[128] Yani: Birbirinizin malını, mülkünü, parasını, servetini çalıp çırpmayın. Yolsuzluk yaparak haram kazanç elde etmeye çalışmayın. Menfaat temin etmek için yöneticilere, hâkimlere, savcılara, bürokratlara vs. önemli mevkide bulunanlara rüşvet vermeyin. Böyle bir makamda bulunuyorsanız da rüşvet almayın. Helâl kazanın, boğazınızdan haram lokma geçmesin. Haram yiyicilikle servet biriktirmeye çalışmayın. Sakın doğruluktan ve dürüstlükten ayrılmayın.

[129] Yani: Ey iman edenler! Yahudiler de olduğu gibi "saldırmadan saldır" ve Hıristiyanlarda olduğu gibi de "saldırırsa öbür yanağını dön" kuralını değil; "saldırırsa karşılık ver" kuralını uygulayın. Her konuda olduğu gibi bu konuda da hakka ve adalete uygun olanı yapın. Savaşa ahlâk getirin, haddi aşmayın. Savaşa katılmayanları, kadınları, çocukları, yaşlıları, yaralıları öldürmeyin. Cesetleri hırpalamayın; tarlaları, ağaçları, hayvanları tahrip etmeyin. Vahşet ve barbarlıktan uzak durun. Ancak saldırıya uğrarsanız savaşmaktan da geri durmayın; çıkın yiğitçe, mertçe savaşın. Sakın azgınlık yapmayın, asla korkak da olmayın.

وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ
أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَاتِلُوكُمْ
فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿١٩١﴾ فَإِنِ انْتَهَوْا
فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٢﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ
الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٩٣﴾ الشَّهْرُ الْحَرَامُ
بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنِ اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا
عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ
﴿١٩٤﴾ وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا
إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٥﴾ وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ
فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ
مَحِلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ
أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ
فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ
وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ذَٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ
حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾

191- Size karşı savaşanları yakaladığınız yerde öldürün. Sizi sürdükleri yerden siz de onları sürün. Baskı ve zorbalık, öldürmekten daha kötüdür.[130] Mescit-i Haram'da onlar size savaş açmadıkça, siz de onlarla savaşmayın. Eğer onlar size karşı savaşırlarsa, siz de onlarla savaşın. İşte zorbalara verilecek karşılık budur.

192- Eğer vazgeçerlerse artık bırakın. Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır; bundan hiç şüpheniz olmasın.

193- Baskı ve zorbalık kalmayıncaya ve din Allah için oluncaya kadar onlarla savaşın. Şayet vazgeçerlerse, zalimlerden başkasına düşmanlık yoktur.[131]

194- Savaşın haram olduğu aylarda, size saldıranlara karşılığını verin. Dokunulmazlıklar karşılıklıdır. Kim size saldırırsa, siz de ona misilleme yapın. Allah'ı kalkan edinin; bilin ki Allah, kendisini kalkan edinenlerle beraberdir.[132]

195- Allah yolunda harcayın. Kendi ellerinizle kendinizi bitirmeyin.[133] Her türlü hareketinizde güzel davranın. Çünkü Allah, güzel ahlâk sahiplerini sever.

196- Haccı ve umreyi Allah için tam yapın. Eğer bunlardan alıkonulursanız gücünüzün yeteceği bir kurban kesin. Kurban kesilinceye kadar başlarınızı tıraş etmeyin. İçinizden hasta olan yahut rahatsızlığı olan kimse, oruç tutarak, sadaka vererek veya başka türlü bir ibadet ile vaktinden önce tıraş olma özrünü karşılayacak bir şey yapmalıdır. Sağlıklı ve emniyette olduğunuzda vaktinden önce umre yapan, gücünün elverdiği ölçüde bir kurban kessin. Kurbana gücü yetmeyen, hac günlerinde üç gün, memleketine döndüğü zaman da yedi gün olmak üzere tam on gün oruç tutsun. Bütün bunlar Mescit-i Haram civarında yaşamayanlar içindir. Allah'ın öfkesini çekmekten sakının. Bilin ki Allah karşılık vermede şiddetlidir.

---

130 FİTNE: Sözlükte [فتن] kökünden gelir. Mastarı, "karışığını almak için altını ateşe koymak" demektir. Buradan, sıkıntıya sokmak, belâ ve musibete uğramak

manası çıkarılmıştır. Bu ayette bu anlamda kullanıldığı anlaşılıyor. Yani birisini memleketinden sürmek gibi sıkıntı veren ve eziyet eden şeyler öldürmekten daha beterdir. Aynı şekilde baskı, zulüm, zorbalık, şiddet, can ve mal güvenliğini tehdit vs. de birer fitnedir.

[131] Yani: Size eziyet eden, baskı ve zulüm altında inleten zorbalara anladığı dilden cevap vermeniz gerekiyor. Barış için gerekirse savaşmaktan çekinmemelisiniz. Unutmayın, savaşın bir tek sebebi vardır: Baskı, zulüm ve zorbalık. Bunun dışında kimseye durduk yere saldırmayın.

[132] Harfi harfine: "Allah'a karşı 'takva' sahibi olun. Bilin ki, Allah 'muttakilerle' beraberdir." Burada bağlam savaş olduğu için, "takva" kelimesini diğer yerlerde olduğu gibi "Allah bilinci" yerine "Allah'ı kalkan edinmek" olarak karşıladım. Çünkü "kalkan", savaşta kişiyi korumaya, düşman darbelerinden sakınmaya yarar. Takva da korunmak, sakınmak manasına geldiği için savaş ortamında takvalı olmak, "Allah bilincini ve imanını bir kalkan gibi kuşanmak" demek olur.

[133] Yani: Mal ve mülk sevdasına kapılarak, rahat ve lükse dalarak, savaştan korkarak kendinizi tehlikeye atmayın, böylece kendinizi kendi ellerinizle bitirmeyin.

197- Hac, bilinen aylardadır.[134] Her kim o aylarda hacca giderse, hac esnasında ayıp ve günah olan söz ve davranışlarla kavgadan kaçınsın.[135] Her ne iyilik işlerseniz, Allah onun farkındadır. Hacca giderken yanınıza yol azığı alabilirsiniz. Bilin ki azıkların en hayırlısı, Allah bilinciyle yaşamaktır.[136] Ey akıl ve vicdan sahipleri, daima Benim bilincimle yaşayın!

198- Rabbinizden gelecek bir kazancı aramanızda herhangi bir günah yoktur.[137] Arafat'tan[138] dalga dalga akarak Meş'ar-i Haram'da[139] Allah'ı anın. O'nu hangi yolda yürüyeceğinizi şaşırmışken doğru yolu size gösterdiği için hiç aklınızdan çıkarmayın.

199- Sonra dalga dalga ilerleyen öteki kitlelerle birlikte siz de yürüyün.[140] Allah'tan bağışlanma dileyin. Çünkü Allah bağışlayandır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

200- Hac ibadetlerinizi bitirdiğinizde, babalarınızı hatırlar gibi, hatta ondan daha kuvvetli bir hatırlayışla Allah'ı anmaya devam edin.[141] Çünkü öyle İnsanlar var ki; "Ey Rabbimiz! Bize bu dünyadayken ver" derler. Böyle kimselerin ahiret nimetlerinden nasibi yoktur.

ٱلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَٰتٌ ۚ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ ٱلْحَجَّ فَلَا رَفَثَ
وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِى ٱلْحَجِّ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا۟ مِنْ خَيْرٍ
يَعْلَمْهُ ٱللَّهُ ۗ وَتَزَوَّدُوا۟ فَإِنَّ خَيْرَ ٱلزَّادِ ٱلتَّقْوَىٰ ۚ
وَٱتَّقُونِ يَٰٓأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٩٧﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ
أَن تَبْتَغُوا۟ فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ ۚ فَإِذَآ أَفَضْتُم مِّنْ عَرَفَٰتٍ
فَٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ عِندَ ٱلْمَشْعَرِ ٱلْحَرَامِ ۖ وَٱذْكُرُوهُ كَمَا هَدَىٰكُمْ
وَإِن كُنتُم مِّن قَبْلِهِۦ لَمِنَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿١٩٨﴾ ثُمَّ أَفِيضُوا۟
مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ ٱلنَّاسُ وَٱسْتَغْفِرُوا۟ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ
غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٩٩﴾ فَإِذَا قَضَيْتُم مَّنَٰسِكَكُمْ
فَٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ كَذِكْرِكُمْ ءَابَآءَكُمْ
أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا ۗ فَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنَآ ءَاتِنَا
فِى ٱلدُّنْيَا وَمَا لَهُۥ فِى ٱلْءَاخِرَةِ مِنْ خَلَٰقٍ ﴿٢٠٠﴾ وَمِنْهُم
مَّن يَقُولُ رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِى ٱلدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى ٱلْءَاخِرَةِ
حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿٢٠١﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ
نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا۟ ۚ وَٱللَّهُ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾

201- Öyleleri de vardır ki; "Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru" derler.

202- İşte onlar, yaptıklarına karşılık mutlu olacaklardır. Allah'ın hesap görüşü çok süratlidir.

---

[134] EŞHUR MA'LUMAT: Sözlükte [اشهر معلمات] "Bilinen aylar" demektir. Müfessirler Şevval ve Zilkade aylarında ittifak etmişlerken, Zilhicce ayının tamamının buna dâhil olup olmadığında ihtilâf etmişlerdir. Bir görüşe göre, Şevval ve Zilkade ile birlikte Zilhicce ayının tamamı da hac aylarındadır (Malik, Urve İbnu'z-Zubeyr). Diğerine göre, Şevval ve Zilkade ile birlikte Zilhicce ayının ilk on günüdür (İbn Abbas, İbn Ömer, Nehai, Şa'bi, Mücahid, Hasan Basri, Ebu Hanife). Kurban bayramı gecesinden başlayarak Zilhicce'nin ilk dokuz günüdür (Şafi, Râzi). Başka bir görüşe göre de, bilinen aylardan maksat Zilhicce ayıdır. Çoğul gelmesi, haccın her yıl tekrarlanması gerektiğine işarettir (M. Esed). Başka bir yoruma göre de burada hac-

cın yapıldığı ay takviminde yılın son üç ayı kastedilir; Şevval, Zilkade ve Zilhicce veya iki ay on günü kastedilir (Elmalılı). Buna göre, bu üç ayın her birinin günlerinde hac yapılabilir (M. Esed). Özellikle çağımızda hacıların aşırı kalabalık olması ve hacda meydana gelen izdiham olayları göz önüne alındığında, bu üç aya yayılacak şekilde haccın ifa edilebileceği görüşü tercihe şayan görünmektedir...

135 Yani: Hacılar, karı ile koca arasında cinsel ilişkiden, tahrik edici sözlerden, her tür kötü ve yakışıksız davranıştan, sinirlenmekten, etrafa bağırıp çağırmaktan, kalp kırmaktan, hatta bir hizmetçiyi dahi azarlamaktan uzak dursun.

136 Yani: Hacca giderken cahiliye Araplarının yaptığı gibi yanına dünyevî hiçbir şey almamak, güya bunu takvanın gereği saymak doğru bir davranış değildir. Gerçek takva, Allah bilinciyle yaşamaktır. Eğer bu yoksa, hacca giderken yanına hiçbir dünya malı almamak, anlamsız bir takva gösterisinden başka bir şey değildir. Böyle bir kimse hem Allah'ın, hem kendisinin gözünde haccı küçük düşürmüş olur. Bu nedenle, hacca giderken yanınıza yol azığı, ihtiyacınız olan gerekli âlet edevat, para vb. şeyler alabilirsiniz. Yeter ki Allah bilinciyle yaşayın, O'nun öfkesini çekmekten sakının...

137 Demek ki; hac başta olmak üzere bütün ibadetleri, bir taraftan "ruhbanlık" diğer taraftan da "panayır" anlayışı içerisinde yapmamak gerekir. Bu ayet aynı zamanda Kur'an'ın ibadet anlayışında dünya-ahiret dengesini yansıtıyor.

138 ARAFAT: Sözlükte [عرف] kökünden gelir. Mastarı "tanışmak, bilmek" manasına gelir. Coğrafi bir terim olarak Arafat, Mekke'nin doğusundaki düzlük bölgeye denir. Derin hac kültüründe **Âdem** ve **Havva**'nın burada tanışmaları, **Hz. İbrahim**'in Cebrail ile burada karşılaşması, **Hz. İsmail**'in annesi ile ayrı kaldıktan sonra burada buluşması gibi hatıra ve sembolleri olan yerdir. İnsanlık çapındaki bu büyük tanışma toplantısı, her yıl Zilhicce'nin dokuzuncu günü gerçekleşir ve haccın zirve noktasını oluşturur. Hacılar, bu meydanda sevgi merhamet dağı (*cebelu'r-rahme*) olarak bilinen tepenin eteklerinde gün batımına kadar beklerler. Bu bekleyiş, bir yandan dünyevî anlamda yeryüzünün dört bir yanından gelmiş Âdem'in çocuklarının buluşmasını, aynı zamanda uhrevî olarak da mahşer provasını sembolize etmektedir. Günbatımının ardından hacılar, kitleler halinde Mekke yönüne doğru akarak saygın yere (*meş'ari'l- haram*) gelirler.

139 MEŞ'ARİ HARAM: Sözlükte [مشعر حرام] "saygın yer", "şerefli işaret", "muhterem alâmet" anlamındadır. Derin hac kültüründe **Âdem** ile **Havva**'nın burada bir araya geldiğinden dolayı "cem" (toplanma, biraya gelme); **Âdem** burada **Havva**'ya yakınlaştığı, ülfet ettiği, sevgiyle sarıldığı için "müzdelife" (yakınlaşılan, sevgiyle kucaklaşılan, ülfet edilen yer) denilmiştir. Hacılar, burada akşam ve yatsı namazlarını cem edip birlikte kılarlar. Çağırma (*dua*) ve karşılık verme, birliktelik ilânı, bağlılık sunma (*telbiye*) getirmek suretiyle Allah'ı anarlar.

140 Yani: Siyah, beyaz, sarı, zenci, doğulu, batılı, güneyli, kuzeyli, kadın, erkek, zengin, fakir hep birlikte dalga dalga yürüyün. Sonradan edindiğiniz tüm kimlikleri, bölge farklılıklarınızı, etnik kökenlerinizi, cinsiyetinizi, sosyal statünüzü, sınıfı-

mzı bir kenara bırakarak, tam bir eşitlik içinde bu insanlık gösterisine katılın. Hepiniz **Âdem**'in çocukları olarak ilk yaratıldığınız yerde, bütün dünyevî elbiselerinizi çıkararak, bembeyaz kefenler içinde **Allah**'ın **Âdem**'in sade ve fakat görkemli anıtına doğru, insanlığın doğuş merkezine doğru kitleler halinde akın...

[141] Yani: Hac ibadetlerini bitirdiğinizde, nasıl bebekler küçüklüğünde devamlı anne ve babasını zikrediyorsa, siz de aynı şekilde devamlı Allah'ı zikredin. O'nu hiç aklınızdan çıkarmayın, asla unutmayın (Ebu Müslim).

203- Sayılı günlerde[142] Allah'ı anın. Kim iki gün içinde acele edip dönmek isterse günaha girmez. Kim daha uzun kalırsa, o da suç ve günah işlemekten korundukça günaha girmemiş olur. Allah'ın öfkesini çekmekten sakının ve bilin ki hepiniz O'nun huzurunda toplanacaksınız.

204- İNSANLARDAN öylesi vardır ki, dünya hayatı hakkında söyledikleri hoşuna gider. Dahası inandırıcı delillerle haklı çıkmaya çalışır, üstelik tartışmada son derece ustadır.205- Eline fırsat geçince yeryüzünde kargaşa çıkarır, cana ve mala musallat olur. Oysa Allah, kargaşa çıkaranları sevmez.

206- Böylesine, "Allah'ın öfkesini çekmekten sakın" denilince, benlik ve gurur, kendisini günaha sevk eder. Cehennem yeter ona, ne kötü yerdir orası!

207- İnsanlardan öylesi de var ki Allah'ın rızasını kazanmak için canını ve malını feda eder. Allah, kendisi için çalışıp ibadet edenlere sevgi ve merhamet yağdırır.[143]

208- Ey iman edenler! Elbirlik barış için çalışın. Sakın şeytanın ardınca gitmeyin. Çünkü o, apaçık düşmanınızdır.[144]

209- Size apaçık deliller geldikten sonra eğer yoldan çıkarsanız, şunu iyi

وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فٖي اَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فٖي يَوْمَيْنِ فَلَا اِثْمَ
عَلَيْهِ وَمَنْ تَاَخَّرَ فَلَا اِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقٰى وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا
اَنَّكُمْ اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ
فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللّٰهَ عَلٰى مَا فٖي قَلْبِهٖ
وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَاِذَا تَوَلّٰى سَعٰى فِي الْاَرْضِ
لِيُفْسِدَ فٖيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ
الْفَسَادَ ﴿٢٠٥﴾ وَاِذَا قٖيلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ اَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ
بِالْاِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾ وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يَشْرٖي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ رَؤُفٌ
بِالْعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾ يَا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً
وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ
مُبٖينٌ ﴿٢٠٨﴾ فَاِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمُ
الْبَيِّنَاتُ فَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ عَزٖيزٌ حَكٖيمٌ ﴿٢٠٩﴾
هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّا اَنْ يَأْتِيَهُمُ اللّٰهُ فٖي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ
وَالْمَلٰئِكَةُ وَقُضِيَ الْاَمْرُ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٢١٠﴾

bilin ki Allah güçlüdür, bilgedir.

210- Onlar buluttan gölgelikler içinde Allah'ın ve meleklerinin çıkıp gelmesini mi bekliyorlar? Hâlbuki her işin biteceği, bütün işlerin Allah'a döndürüleceği gün yakındır.[145]

---

[142] EYYAMI MA'DUDAT: Sözlükte [ايام معدودات] "sayılı günler" demektir. Zilhicce'nin onuncu gününe denk gelen Kurban Bayramı'nı takip eden günlere denir. Hacılar bu günlerin en az ikisini, Arafat ile Mekke arasındaki yolun ortasında yer alan Mina vadisinde geçirmekle yükümlüdürler.

[143] Yani: Bu Mekke müşrikleri gelip sana, "Müslüman olduk, sana inanıyoruz, bize dinimizi öğretecek ashabından bilgililerini gönder" diye yeminler ederek süslü püslü lâflar ettiler. Gönderdiğin grubu Batn-ı Raci'de pusuya düşürerek şehid etti-

ler. Bunların asıl amacı Müslüman olmak değil, tuzak kurmak, zulüm ve zorbalık yapmaktı. Ellerine fırsat geçince sağa sola saldırmaktan, yağmadan, cana ve mala musallat olmaktan başka bir şey bilmez bunlar. Topluca katlettikleri Batn-ı Raci'deki şehitler için üzülme. Onlar, Allah yolunda kendilerini feda etmiş yiğitlerdir. İslâm için çalışıp çabalarken ölen bu güzel insanları Allah çok sevmektedir. Onlara sevgi ve merhametini yağdıracak; ve onları cennetin başköşesine koyacaktır; sen üzülme ey resulüm!

[144] Yani: Ey İman edenler! Yeryüzünde fesat çıkaran, eline fırsat geçince hemen sağa sola saldıran; cana, mala, ırza, namusa musallat olan, baskı, zulüm ve zorbalıktan başka bir iş bilmeyen bu tip insanlardan korkmayın. Tam tersi siz barış ve adalet için elbirlik çalışın. Meydanı bu zorbalara bırakmayın. Yeryüzünde barışı, adaleti ve güveni tesis edin. Bu konuda insanlığa örnek olun. Savaşanları ateşkese çağırın, aralarında âdil hakemler olun. İnsanlığı tehdit eden her tür tehlikeye karşı elbirlik mücadele edin. Dünyanın sulh ve selâmeti, barış ve huzuru sizden sorulsun. Allah, sizden insanlık çapında bir barış ve adalet yurdu [دار السلام] kurmanızı istiyor (10/25). Bir "silm uygarlığı" tesis etmenizi bekliyor. Bunu elbirlik başarabilirsiniz. Bu, sizin yeryüzündeki asıl misyonunuzdur. Bunu bırakıp sakın şeytanın ardınca gitmeyin. Fitne, fesat, suç, günah, kargaşa, baskı, zulüm ve zorbalık gibi şeytanca işlere sakın meyletmeyesiniz.

[145] Yani: Bunlar, bu kâfirler, Allah melekleriyle beraber bulutların içinden süzülüp gelmesini bekliyorlar. Ancak o zaman inanabileceklerini söylüyorlar. Her şeyi kendi gözleriyle apaçık görmek istiyorlar. Hâlbuki o zaman bütün her şey biter, imtihanın anlamı kalmazdı. Dünya imtihan yeridir, ahiret ise ceza ve mükâfat yeridir. Merak etmesinler, sonunda dönüp dolaşıp Allah'a gelecekler. Bakalım o zaman ne yapacaklar!

سَلْ بَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ كَمْ اٰتَيْنَاهُمْ مِنْ اٰيَةٍ بَيِّنَةٍ وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللّٰهِ
مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْهُ فَاِنَّ اللّٰهَ شَدٖيدُ الْعِقَابِ ﴿٢١١﴾ زُيِّنَ لِلَّذٖينَ
كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَالَّذٖينَ
اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَٓاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾
كَانَ النَّاسُ اُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللّٰهُ النَّبِيّٖنَ مُبَشِّرٖينَ وَمُنْذِرٖينَ
وَاَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فٖيمَا اخْتَلَفُوا
فٖيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فٖيهِ اِلَّا الَّذٖينَ اُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْهُمُ
الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللّٰهُ الَّذٖينَ اٰمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا
فٖيهِ مِنَ الْحَقِّ بِاِذْنِهٖ وَاللّٰهُ يَهْدٖي مَنْ يَشَٓاءُ اِلٰى صِرَاطٍ
مُسْتَقٖيمٍ ﴿٢١٣﴾ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ
مَثَلُ الَّذٖينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَٓاءُ وَالضَّرَّٓاءُ
وَزُلْزِلُوا حَتّٰى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا مَعَهُ مَتٰى
نَصْرُ اللّٰهِ اَلَٓا اِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرٖيبٌ ﴿٢١٤﴾ يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ
قُلْ مَٓا اَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبٖينَ وَالْيَتَامٰى
وَالْمَسَاكٖينِ وَابْنِ السَّبٖيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلٖيمٌ ﴿٢١٥﴾

211- İsrail oğullarına sor; onlara nice apaçık mesajlar vermedik mi? Kim kendisine ulaştıktan sonra Allah'ın mesajlarını değiştirirse, bilsin ki Allah'ın azabı şiddetlidir.[146]

212- Kâfirlere yalnız dünya hayatı güzel görünür. Onlar, iman edenlerle alay ediyorlar. Oysa ki, iman edip kâfirlikten sakınanlar, kıyamet gününde onların üstündedir. Allah lâyık gördüğüne umulmadık şekilde rızık verir.

213- İNSANLIK, bir zamanlar tek bir topluluktu. Sonra Allah, doğru yolda olanları müjdelemek, yoldan çıkanları da uyarmak üzere peygamberler gönderdi. Anlaşmazlığa düştükleri konularda, insanlar arasında hüküm versin diye o peygamberlerle beraber adaletin yolunu gösteren kitaplar gönderdi. Ancak kitap verilenler, apaçık deliller geldikten sonra, aralarındaki kıskançlıktan ötürü anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah, iman edenlere, anlaşmazlığa düştükleri şeylerde adaletin yolunu gösterdi. Allah, yürümek isteyeni doğru yolda yürütür.[147]

214- Yoksa siz, sizden önceki iman edenler gibi sıkıntıya katlanmadan cennete gireceğinizi mi sanıyorsunuz? Onlara sıkıntı, zorluk ve darlık öylesine kâbus gibi çökmüş, öylesine sarsılmışlardı ki Peygamber ve beraberindeki iman edenler, "Ne zaman Allah'ın şu yardımı?" diyecek noktaya gelmişlerdi. Bilesiniz ki Allah'ın yardımı yakındır.[148]

215- SANA kime vereceklerini soruyorlar. Onlara söyle: Sırf iyilik duygusuyla anne-baba, yakınlar, öksüzler, fakirler ve darda kalanlarla elinizdekileri paylaşacaksınız. Allah yapacağınız her iyiliği biliyor; bundan hiç şüpheniz olmasın.

---

[146] Yani: "Allah ile yürüyen"in (**Yakup**) yolundan gittiklerini iddia eden şu İsrail oğullarına sor. Onlar da bunlar gibi, "Allah'ı açıkça görmedikçe iman etmeyeceğiz" demişlerdi. Allah'ın, bulutların arasından süzülüp gelmesini; yanlarına oturmasını, kendileriyle yemek yiyip çay içmesini (!) beklyorlardı. Onlara da söze dayalı apa-

çık mesajlarımızı (*ayâ tun beyyinât*) iletmiştik. Fakat onlar, Allah ile yürümeyi terk etmişler, yoldan çıkmışlardı. Kâfirler hep böyle, "Açıkça görelim şu Allah'ı" derler. Bunlar imansızlıktır. O zaman, iman etmenin ne anlamı kalıyor ey akılsızlar!

[147] Yani: Bütün insanlık bir zamanlar Kâbe'nin bulunduğu yarımada civarında tek bir topluluk halinde yaşıyordu. Bugünkü insanlığın küçültülmüş ilk hali gibiydiler. İçlerinde hak ve batıl, iman ve küfür, doğru ve yanlış aynı anda birlikteydi. Sonra menfaat, çıkar, kıskançlık dürtüleriyle anlaşmazlığa düştüler. Anlaşmazlığa düşüp kargaşa çıktıkça peygamberler geldi; akla, vicdana, sağduyuya, doğruluğa, dürüstlüğe, iyiliğe ve adalete çağırdı. Sonra giderek doğuya, batıya, güneye, kuzeye göç edip dağıldılar. Böylece birbirlerinden koptular. Dağıldıkça diller, renkler, kabileler, aşiretler, milletler, boylar, ırklar vs. oluşmaya başladı. Ahlâkî, hukukî, siyasî ihtiyaçlarına paralel olarak yeni değerler ürettiler... Demek ki, "İnsanlık bir zamanlar tek bir topluluktu" ibaresi, "Bir zamanlar bir aradaydılar, tek bir topluluktular" demektir. Bu tespit "Hak üzere mi batıl üzere miydiler?" sorusunun cevabı olarak değil; "Ayrı ayrı ve başka başka yerlerde mi yoksa tek bir yerdeydiler de oradan mı dağıldılar" sorusunun açıklaması olarak okunmalıdır. Yani burada, sosyolojik ve antropolojik vurgu ön plândadır. Âdeta insanlığın kökenine ışık tutuluyor; "Kökünüz bir, aynı yerden geliyorsunuz" denmek isteniyor. İnsanların tek bir sosyolojik topluluktan kopup ayrılarak, dağılarak farklılaştığını anlatıyor. Şu halde insanlıkta dinler, çoktanrıcılıktan tektanrıcılığa veya tektanrıcılıktan çoktanrıcılığa doğru evrilmemiştir. Keza aydınlık bir dönemden karanlığa doğru veya tam tersi gidiş de olmamıştır; bilakis bunların hepsi, hem dem (aynı anda) bir arada olmuştur. Yani insanoğlunun dini ve ahlâkî algıları, "tek toplulukta" da şimdiki gibiydi. Değişen ve dönüşen; çevresel şartlar, diller, renkler, milletler, âletler, evler, binalar, şehirler, beldeler vs. idi. İnsanın öz varlığı, Âdem'de nasılsa öylece devam etmektedir. Demek ki "inanma" ve "inkâr" dürtüsü insanoğlunun tarihinde değil, şuurunda (bilincinde) birer unsurdurlar. Bunun için, tarihi akış içinde birinden diğerine doğru bir ilerleme veya gerileme yoktur; aynı anda gel-git (med-cezir) halindedir...

[148] Yani: Ey İman iddiasında bulunanlar! Siz Allah ile birlikte olmanın sadece lâfla yerine geleceğini sanıyorsanız aldanıyorsunuz. Bu iş öyle hemen lâfla, "Tamam kabul ettik ve Müslüman oluverdik" demekle bitecek bir şey değildir. Bu yolun nice sıkıntıları, zorlukları, darlıkları var. Sizden öncekilerin başına öyle şeyler geldi ki; peygamber ve beraberindekiler, "Nerede Allah'ın şu yardımı?", "Allah bizi unuttu mu yoksa?", "Allah'ım bizi neden terk ettin, neredesin?" diye feryat ettiler. Korkudan yürekleri ağızlarına geldi. Gözleri yerinden fırlayacak halde tir tir titredikleri anlar oldu. Yoksulluk ve fakirlik canlarına tak etti. Ateşlere atılıp çarmıhlara gerildiler. Kör testereler ile kesildiler, işkence altında feryatları arşı alayı inletti. Yine

de Allah ile olmayı terk etmediler. Onlar mert ve yiğit insanlardı. Siz de onlar gibi olun. Allah'ın yardımı yakındır. Katlandığınız hiçbir şey boşuna gitmeyecek, sonunda kazanan siz olacaksınız...

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ وَعَسٰى اَنْ تَكْرَهُوا
شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسٰى اَنْ تُحِبُّوا شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ
وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ
الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ
اللّٰهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاِخْرَاجُ اَهْلِهِ مِنْهُ
اَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِ وَالْفِتْنَةُ اَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ
يُقَاتِلُونَكُمْ حَتّٰى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ اِنِ اسْتَطَاعُوا وَمَنْ
يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ
اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ
فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢١٧﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا
وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ
غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢١٨﴾ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ
قُلْ فِيهِمَا اِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَاِثْمُهُمَا اَكْبَرُ مِنْ
نَفْعِهِمَا وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذٰلِكَ
يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾

216- HOŞUNUZA gitmese de savaşmak size farz kılındı. İyi gördüğünüz bir şeyde kötülük, kötü gördüğünüz bir şeyde de iyilik olabilir. Allah biliyor, siz bilmiyorsunuz.[149]

217- Sana haram aylarda ve Mescid-i Haram'da savaşmayı soruyorlar. Onlara söyle: Haram aylarda ve Mescid-i Haram'da savaşmak kötü bir şeydir. Bu, insanları Allah'ın yolundan menetmek ve kâfirlik anlamına gelir. Halkı yerinden yurdundan sürmek ise Allah katında çok daha kötüdür. Baskı, zulüm ve zorbalık, öldürmekten daha beterdir. Bu zalim zorbalar, eğer güçleri yetse yolunuzdan döndürünceye kadar sizinle savaşmaktan vazgeçmeyecekler.[150] Şu halde sizden kim yolundan döner ve kâfir olarak ölürse, hem dünyada ve hem de ahirette yaptıkları boşa gider. Cehennemi boylar ve oradan daha da çıkamaz.[151]

218- İman edenler, hicret edenler,[152] Allah yolunda cihat edenler...[153] İşte bunlar, Allah'ın sevgi ve merhametini umabilirler. Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

219- SANA içki[154] ve kumar[155] hakkında soruyorlar. Onlara söyle: Her ikisinde de hem büyük bir zarar, hem de insanlar için bazı faydalar vardır. Ancak her ikisinin de zararı, faydasından daha çoktur. Yine sana neyi paylaşacaklarını soruyorlar. Onlara söyle: İhtiyaç fazlası olan her şeyi.[156]

---

[149] Yani: Savaşmak, çarpışmak, canlarınızı ve mallarınızı tehlikeye atmak hoşunuza gitmeyebilir. Rahat rahat yaşıyorken, "Nereden çıktı şimdi bu savaş" diyebilirsiniz. Allah'ın sizi çok büyük görevler için seçtiğini unutmayın. Dünya çapında "silm uygarlığı" kurmak, yeryüzüne adalet getirmek ve dünya barışını sağlamak (*silm-i küll*); öyle rahat rahat oturarak başarılacak bir iş değildir. Dünyanın, azgın despotlar, zalimler, zorbalar ve katillerle dolu olduğunu görmüyor musunuz? Canı, malı, ırzı, nesli, namusu tehdit eden bu güçlerle ne ile mücadele etmeyi düşünüyorsunuz? Kapınıza gelip dayanmışlarken, "Lütfen yapmayın, ayıp oluyor" diye mi? Hayal dünyasında yaşamayı bırakın. Gerçekliğe, hayata dönün ve onların karşısına

caydırıcı bir güç olarak çıkın. Gözünüzü daldan budaktan sakınmayın; mertçe, yiğitçe savaşın. Bu uğurda gerekirse ölümü göze alın. Hiç kimseden korkmayın, insanlığın vicdanı ve Rabbi sizinle beraberdir. Bunlara yaslanarak yürüyün!

[150] Yani: Sana haram ayda ve Mescit-i Haram'da savaşmayı soruyorlar. Bu çok kötü bir günahtır. Haram aylarda ve Mescit-i Haram'da savaşmak, düpedüz insanları Allah'ın yolundan menetmek ve Allah'ı inkârdan başka bir şey değildir (Ebu Müslim). Hem Allah'ın evini kendi tekeline alacaksın, hem de bu anıtın gerçek sahiplerinin oraya girmesine engel olacaksın. Allah'ın savaşmayı yasakladığı aylarda silâh çekmekten, kan dökmekten çekinmeyeceksin. Allah'ın Evi'ni savaş ve kan dökülen bir yer haline getireceksin. Ne ayların, ne de Ev'in hiçbir saygınlığına uymayacaksın. Bunları ihlâl, doğrudan Allah'ı inkârdır. Üstelik ahaliyi yerinden yurdundan edeceksin. Allah'ın Evi'nin gerçek bağlılarını şehirden süreceksin; "Buralar benim" diye kibrinden geçilmeyecek! Bu da, zulüm üstüne zulümdür. "Hem suçlu hem güçlü" diye buna denir. Şüphesiz savaş, iyi bir şey değil. Haram aylarda ve Mescit-i Haram'da savaş daha kötüdür. Baskı, zulüm ve zorbalık (*fitne*) ise, savaştan çok daha kötü, çok daha beterdir. Bu gözü dönmüş zorbaları yola getirmenin savaştan başka yolu da yoktur. Bu nedenle ey iman edenler! Gerektiğinde bunlarla savaşın, baskılarından yılmayın. Hele bu zorbalığa pirim vererek yolunuzdan dönmeye sakın kalkışmayın; bu takdirde bütün yaptıklarınız boşa gider. Mekke ehli, **Muhammed**'in (s.a.v) eski arkadaşları vs. olduğunuza bakılmaz, doğruca cehennemi boylarsınız.

[151] Yani: Sizden kim dininden döner, imanını yitirmiş birisi olarak, kâfirliğe geri dönmüş olarak ölürse, o ana kadar iman ve iyilik yolunda yaptıkları onu kurtaramaz. Yani sonraki küfrü önceki imanını bastırır, ağır gelir ve siler. Böylece önceki yaptıkları boşa gitmiş olur (Râzi, Cubbai).

[152] HİCRET: Bkz. 8/72. ayet dipnotu

[153] CİHAD: Bkz. 8/72. ayet dipnotu

[154] HAMR: Sözlükte [خمر] kökünden gelir. Mastarı "örtmek" demektir. Kadının hamuru mayalaması; un, su ve mayayı birbirine karıştırması, bulandırması (*hamr*); örtünmek, örtmek (*ihtimâr*); kadının başını örttüğü başörtüsü, yemeni, eşarp (*himâr*); ağaç, çukur, tepe gibi insanın arkasına gizlendiği şeyler (*hamer*); şahidliğini gizleyen kimse (*hâmir*); aklı örten, bulandıran, karıştıran içecek, şarap (*hamr*); şarapcı (*hammâr*); şaraphane, meyhane (*hammâre*); alkollü içki, şarap (*hamr*); alkol ölçme cihazı (*mihmâr*); mayalı, mayhoş, sarhoş (*mahmur*) vb. kelimeler bu köktendir... Terim olarak "köpüğünü atmış, kuvvetlendirilmiş (iştidad, fermente) üzüm suyundan yapılan şarap" demektir. İçkinin haram kılındığı dönemde bu iş şu beş şeyden yapılıyordu: Üzüm, hurma, buğday, arpa ve darı. Daha sonraları aklı örterek karıştıran, bulandıran her sarhoşluk veren içeceğe isim oldu. İçkinin yasaklanması dört aşamada gerçekleşmiştir: Birinci aşamada, Mekke'de, "*Hurma ağaçlarının meyvesinden ve üzümlerden içecek ve güzel bir rızık edinirsiniz*" (Nahl; 67) ayeti nazil oldu. Müslümanlar o sırada içki içiyorlardı. İkinci aşamada; **Hz. Ömer**, **Muaz** ve bir grup sahabe, "Kafamız dumanlanıyor, aklımız başımızdan gidiyor, malımızı tü-

ketiyor. Ya Resulullah, buna bir çözüm yok mu?" serzenişleri üzerine, buradaki "*Onda hem zarar hem fayda vardır*" (Bakara; 219) ayeti nazil oldu. Üçüncü aşamada, Müslümanlar sarhoş oldukları halde namaza durdular; namazda ayetleri karıştırarak yanlış okudular. Bunun üzerine, "*Sarhoşken namaza yaklaşmayın*" (Nisa; 43) ayeti nazil oldu. Son olarak, bir yemekte sarhoş olan sahabeler arasında kavga çıktı; bunun üzerine, "*İçki, kumar, dikilitaşlar ve fal okları çekmek şeytan işi iğrençliklerdir... Artık vaz geçiyorsunuz değil mi?*" (Maide; 90–91) ayeti nazil oldu ve tümüyle yasaklandı.

[155] MEYSİR: Sözlükte [يسر] kökünden gelir. Mastarı "kolay olmak, az olmak, azalmak" demektir. Kolay olmak, hafif olmak (*yesr*); iyi durumda olmak, zengin olmak, hali vakti yerinde olmak (*isâr*); kolaylaştırmak (*teysir*); kolaylık göstermek (*muyâsere*); kolay gelmek, kolaylaştırmak (*teyessur*); daha kolay, en kolay (*eyser*); sol, solak (*yusr*); zengin, varlıklı (*musir*); kumar, şans oyunu, kesilen hayvan (*meysir*); hayvan kesen kasap (*yâsir*); kolaylık, zenginlik, sol, sol taraf (*yesâr*) vb. kelimeler bu köktendir... Terim olarak, "zahmet çekmeden, kolayca mal kazandıran ve kaybettiren şans oyunu, kumar" demektir. Cahiliye Arapları hayvan keserler, hayvanı parçalara ayırırlar ve her bir parçayı temsil eden ok belirlerdi. Bu okları bir torbanın içine korlar ve güvenilir birine rasgele çektirirlerdi. Bu oklara "fal okları" denirdi. Her birinin ayrıca ismi vardı. Oklar bir, iki, üç, dört vs. payları temsil ederdi; birisinde de "boş" yazardı. Bunu çeken, hayvanın tüm parasını öderdi. Cahiliye Arapları, bu şekilde çeşitli şans oyunları ve kumar oynarlardı. Kumar oynayanlar, ailesini ve malını rehin olarak da verirdi (Zemahşeri, Râzi, İbn Abbas). Şu halde meysir, Türkçe'de "kolay para, piyango" vs. dediğimiz yollarla elde edilen her tür kazançtır. Bunun yaygın adına kumar diyoruz ki, ayette yasaklanan işte budur. Bu durumda kumar, çalışmadan, kolayca, zahmetsizce, alın teri dökmeden, şansa dayanarak mal, servet ve para değişimi olmaktadır. Oysa insan için çalıştığından, alın teriyle, emeğiyle (*sa'y*) kazandığından başkası yoktur.

[156] Yani: Daha önce kazandıklarınızı kiminle paylaşacağınızı, kime harcayacağınız açıklanmıştı. Şimdi neyi paylaşacağınızı, ne kadarını paylaşacağınızı, niye paylaşacağınızı soruyorsunuz. İleride zekât ayetlerinde bu konuya tekrar dönülecek. Şimdilik şu kadarını bilin ki; kendi zarurî ihtiyaçlarınız, çoluk çocuğunuzun ve ailenizin ihtiyaçları dışında fazlalık olan her şeyi vermeli, paylaşmalısınız. Unutmayın. "Ne verirseniz elinizle, o gider sizinle." O malların, servetlerin, atların, arabaların, evlerin hiç birisi mezara sığmaz! Mezar, sadece kalbinizi, vicdanınızı, günah veya sevap işlediğiniz organlarınızı yani vücudunuzu alabilir...

فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْيَتَامٰى قُلْ اِصْلَاحٌ
لَهُمْ خَيْرٌ وَاِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ
مِنَ الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٠﴾
وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ وَلَاَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ
مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ اَعْجَبَتْكُمْ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتّٰى يُؤْمِنُوا
وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ اَعْجَبَكُمْ اُولٰٓئِكَ
يَدْعُونَ اِلَى النَّارِ وَاللّٰهُ يَدْعُٓوا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ
بِاِذْنِهِ وَيُبَيِّنُ اٰيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾
وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ اَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ
وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَ فَاِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ
اَمَرَكُمُ اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾
نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ اَنّٰى شِئْتُمْ وَقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ
وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُٓوا اَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٢٣﴾
وَلَا تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لِاَيْمَانِكُمْ اَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا
وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٤﴾

220- Allah, size dünya ve ahiret hakkında ayetleri böyle açıklıyor ki düşünesiniz.[157] Bir de sana öksüzler hakkında soruyorlar. Onlara söyle: Öksüzlere kucak açmak büyük erdemdir. Eğer öksüzlere kol kanat gererseniz, onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah yapıcı olanı bozucu olandan ayırır. Allah isteseydi, kaldıramayacağınız yükleri omuzlarınıza yüklerdi.[158] Gücün ve bilgeliğin sonsuz kaynağı O'dur, bundan hiç şüpheniz olmasın.

221- İman etmedikçe ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Beğenseniz bile, ortak koşan bir kadından, inanmış bir kadın kesinlikle daha hayırlıdır.[159] İman etmedikçe ortak koşan erkeklerle de evlenmeyin. Beğenseniz bile ortak koşan bir erkekten, inanmış bir adam daha hayırlıdır. Böyleleri cehenneme çağırırken Allah, yardımı ile cennete ve bağışlanmaya çağırır. Allah, düşünüp anlasınlar diye insanlara işte böyle ayetlerini açıklıyor.

222- SANA kadınların ay halini[160] soruyorlar. Deki: O bir sancıdır. Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şunu iyi bilin ki, Allah tövbe edenleri de arınıp temizlenenleri de sever.[161]

223- Eşleriniz, sizin için ürün veren toprak gibidir. Öyleyse toprağınızı dilediğiniz gibi işleyin, ama önce kendinizi hazırlayın. Allah'ın öfkesini çekmekten sakının. Biliniz ki siz O'na kavuşacaksınız. İman edenleri müjdele![162]

224- ALLAH adına verdiğiniz yeminli sözler iyilik etmenize, Allah'ın öfkesini çekmekten sakınmanıza ve insanların arasını bulmanıza engel teşkil etmesin.[163] Allah her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.

---

[157] Yani: Hem ihtiyaçlarınızı kendinize ayırın, hem de fazla olanı muhtaçlarla paylaşın. Hem kendinizi, hem de başkalarını düşünün. Böylece hem dünyanızı, hem ahiretinizi kurtarmış olursunuz. Dünyayı da, ahireti de ihmal etmeyin. Ne saçıp savurun, ne de cimri olun. Sadece dünyaya dalıp ahireti, sadece ahirete yönelerek de dünyayı boş vermeyin. Daima vasat halde, ölçülü, dengeli olun.

158 Yani: Anasız, babasız, kimsesiz öksüzlerin durumu sizi üzmesin. Bunlara bakmak için yeterli gelirimiz yok diye tasalanmayın. Allah, size kaldıramayacağınız yükler yüklemiyor. Sizler de, sizin çocuklarınız da öksüz kalabilirdi. Gaddarlık yapıp öksüzleri bir kenarda yapayalnız bırakmayın. Onlara kucak açın, onlara kol kanat gerin. Ekmeğinizi, aşınızı onlarla bölüşün. Kiminiz eğitimlerini üstlensin, kiminiz iş bulsun. Durumu daha iyi olanlar, mümkünse onları baş göz etsin. Onlara ev alsın, düğün masraflarını karşılasın. Allah, yuva kurana yardım eder. Unutmayın, bir öksüzün başını okşayana, Allah da merhamet eder. Öksüzün ağlamasından arş titrer. Unutmayın ki "öksüz" (ög-süz/göğüs-süz); başını yaslayacağı bir göğüs bulamayan, ana kucağına hasret demektir. Onlara göğüs olun, kucak açın, onları bağrınıza basın ki, Allah da sizi bağrına bassın. Unutmayın, size bu ayetleri getiren şu arkadaşınız **Muhammed (s.a.v)** de öksüzdü; Allah onu bağrına bastı. Size yakışanı yapın ey öksüzün yoldaşları!

159 Yani: "Öksüzlere nasıl kol kanat gereceğiz, onlara nasıl kucak açacağız?" diye merak ediyorsanız, onların dertlerini paylaşmalısınız. Öksüzleri yüzüstü bırakıp, cazibeleriyle size hoş gelen müşrik kadınlara heveslenmeyin. Keza, müşrik erkeklerin gücüne ve kuvvetine bakarak, kadınlarınızı onlara nikâhlamayı da aklınızdan geçirmeyin. Mü'minler, mü'minlere yakışır. Öksüzleri, öncelikle uygun mü'min erkek ve kadınlarla baş göz ettiğiniz gibi, kendiniz ve çocuklarınız da onlarla evlenebilir. Böylece birbirinize destek olur; iyi günde kötü günde can yoldaşı olursunuz (Zemahşeri, Ebu Müslim).

160 HAYIZ: Sözlükte [حاض] kökünden gelir. Mastarı "akmak" demektir. Suyun akıp toplandığı yer (*havuz*); toplanılan, birikilen yer (*havza*) kelimeleri bu köktendir... Terim olarak, "kadınların âdeti olan kan akıntısı" demektir. Biyolojik olarak erkeğin üreticiliği tohum (sperma, meni, bel, ersuyu) oluşturup bunları dişiye aktarmaya dayanır. Kadındaki ise tohumu almak, yumurtacık oluşturmak, gelişen hayat şeklini korumak ve beslemektir. Döllenmeyen yumurtalar, belli dönemlerde kadının bedeninden dışarı atılır. Erkek ve kadındaki üreme sistemi, bu şekilde birbirini tamamlar. Ancak aralarında işleyiş farkı vardır. Ortalama bir erkek, dünyaya geldiğinde sıfır sperma ile doğar. Ergenlik yaşından itibaren erkek bedeni, sperma üretmeye başlar. Her gün her saniye devam eden bu otomatik üretim, normal şartlar altında ölünceye kadar devam eder. Bir erkek her gün milyonlarca sperma üretir, boşalma yoluyla da bunu dışarı atar. Ortalama bir kız çocuğu ise, iki yüz ile dört yüz bin yumurtacıkla birlikte doğar. Ergenlik yaşına geldiğinde bu sayı yaklaşık on bine düşer. Bunlardan da ancak 400 kadarı yumurtacık olur. Kadın üreme sistemi, ergenlik yaşından itibaren bu dört yüz yumurtacıktan her ay birisini rahme indirerek döllenme için spermayı bekler. Rahme inen yumurtacık sperma ile buluşamazsa, arkadan gelen bir akıntı ile bedenden dışarı atılır. Her ay bu işlem böylece tekrar edilir. Demek ki dört yüz yumurtacıktan her biri, bütün ergenlik dönemi boyunca bu şekilde her ay rahme iner; sperma ile buluşursa döllenir, hamilelik gerçekleşir. Buluşmazsa vücuttan otomatikman dışarı atılır. Dört yüz yumurtacık bittiğinde ise, rahme indirilecek yumurtacık kalmadığından üreme sistemi durur. Bu-

na da "menopoz" denir (Smith). İşte kadınlarda, her ay tekrar eden bu üreme sistemine "hayız olmak" veya "ay hali, adet dönemi" denir. Ayette geçen (*mahiz*) kelimesi, bu anlamda bekleyen yumurtacığı bedenden dışarı atacak suyun "akması, akma yeri veya akma zamanı" demektir.

161 Yani: Ay hali gören kadınlarla cinsel ilişkiye girmeyin. Yahudi, Mecusî ve Hindular gibi, ay hali görüyor diye kadına pislik muamelesi yapmayın. Sadece akıntının geldiği yerle yani ferç ile (*vajina*) cinsel ilişkiye girmeyin. Hıristiyanlar gibi de, ay halini bile gözetmeksizin cinsel ilişkiye girmeye kalkmayın. Ay hali onlar için bir sancıdır. Yeni bir doğuş ve oluş hazırlığı sancısı... Bu esnada cinsel ilişki sizin için hoş olmaz. Bunun dışında ay hali geçtikten sonra dilediğiniz gibi ilişkiye girebilirsiniz. Ters ilişki (*anal*) dışında her tür şekil serbesttir. Kimilerinin sandığı gibi, "Şu şekilde olursa çocuk şaşı doğar, bu pozisyon olursa geri zekâlı olur" vs. söylemlerin hepsi hurafedir. Sağlıklı bir cinsel hayat için Allah, sizlere yardımcı oluyor. Allah, ayetlerini böyle açıklamaktan çekinmez; şeriatta ayıp olmaz. Yeter ki hep iyi, güzel ve doğru olanı arayın...

162 Yani: Eşleriniz sizin için tarla gibidir. Tarlaya istediğiniz gibi ekin ekebilirsiniz. Cinsel ilişkide birbirinizi gözetin. Kadınlar erkekler gibi değildir. Erkeklerin cinsel açıdan uyarılması daha çok görsel iken, kadınlar fiziksel ve işitsel olarak uyarılırlar. Bu nedenle, onları cinsel ilişkiye hazırlayın. Bir süre hazırlayıcı sözlerle eşinizi de uyarın. Sadece kendinizi düşünmeyin. Birbirinizin elbisesi gibi olduğunuzu, birbirinizi tamamlamanız gerektiğini unutmayın. Meşru olan her şeyi yapın ama sakın günah işlemeyin. Yanlış işler yapmayın. Allah'ın öfkesini çekecek davranışlardan sakının. Unutmayın, sonunda dönüp dolaşıp O'na geleceksiniz. Allah, temiz, güzel ve dürüst yaşamak isteyenlere ayetlerini işte böyle açıklıyor...

163 Yani: Allah adına çokça yeminler ederek arkasında duramayacağınız sözler vermeyin. İnsanlar arasında erdemli, dürüst ve güvenilir birisi olarak tanınmak istiyorsanız bundan sakının. Yapamayacağınız vaatlere bir de Allah'ı şahit tutmayın. Allah'ın adını olur olmadık yerlerde kullanmayın. Allah adına çokça yemin etmekten sakının (Ebu Müslim).

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِيٓ اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ
قُلُوبُكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾ لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَآئِهِمْ تَرَبُّصُ
اَرْبَعَةِ اَشْهُرٍ فَاِنْ فَاۤؤُ۫ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾ وَاِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ
فَاِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٧﴾ وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ
قُرُوٓءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ اَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فِيٓ اَرْحَامِهِنَّ اِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَبُعُولَتُهُنَّ اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذٰلِكَ اِنْ اَرَادُوٓا
اِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ
دَرَجَةٌ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٨﴾ اَلطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَاِمْسَاكٌ
بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٌ بِاِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَأْخُذُوا مِمَّآ اٰتَيْتُمُوهُنَّ
شَيْـًٔا اِلَّآ اَنْ يَخَافَآ اَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا يُقِيمَا
حُدُودَ اللّٰهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ
فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ
﴿٢٢٩﴾ فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ
فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَآ اَنْ يَتَرَاجَعَآ اِنْ ظَنَّآ اَنْ يُقِيمَا
حُدُودَ اللّٰهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾

225- Allah, düşünmeden verdiğiniz yeminli sözlerden dolayı sizi sorumlu tutmayacaktır. Fakat bile bile verdiğiniz yeminli sözlerden sorumlusunuz. Allah çok bağışlayıcı, çok hoşgörülüdür.

226- Eşlerine yaklaşmayacaklarına yeminle söz verenler için dört ay bekleme süresi vardır. Şayet o süre içinde dönerlerse, unutmayın ki Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

227- Fakat boşanmaya kararlı iseler Allah her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor; bundan hiç şüpheniz olmasın.[164]

228- Boşanmış kadınlar, evlenmeksizin üç ay hali boyunca beklesinler. Allah'a ve ahirete iman ediyorlarsa, önceki evlilikten kalma hamileliklerini gizlemeleri doğru olmaz. Kocaları gerçekten barışmak istiyorlarsa, bu bekleme süresi içinde onlarla evlenmeye daha çok hak sahibidirler. Kocaların kadınlar üzerindeki hakları ile kadınların kocaları üzerindeki hakları adalet ölçülerine göre birbirine eşittir. Şu kadar ki, kocaların kadınlar üzerindeki hakları bir derece daha fazladır. Allah çok güçlüdür, çok bilgedir; bundan hiç şüpheniz olmasın.[165]

229- Boşanma[166] iki defadır. Bundan sonra evlilik ya mutlu bir şekilde devam eder veya dostça sona erdirilir.[167] Boşama sırasında eşinize önceden vermiş olduğunuz şeyleri geri istemek yakışık almaz. Fakat evlilik haklarını koruyamaz hale gelmişlerse durum değişir. Şayet evlilik haklarını koruyamaz hale gelmişlerse, kadının boşanmak için kocasına bir şeyler vermesinde sakınca yoktur. İşte bunlar Allah'ın tayin ettiği sınırlardır, sakın bunları çiğnemeyin. Her kim Allah'ın sınırlarını çiğnerse, işte onlar zalimlerdir.[168]

230- Eğer koca, eşini ikinci boşamadan sonra üçüncü kez boşarsa, artık kadın başka bir erkekle evlenmedikçe bir daha onunla evlenemez. Eğer kadın sonraki erkekten de boşanırsa, evlilik haklarını koruyabileceklerine de artık inanıyorlarsa, tekrar evlenmelerinde bir sakınca yoktur. Bunlar akıl ve vicdan sahipleri için Allah'ın açıkladığı sınırlardır.[169]

---

164 Yani: Cahiliye Araplarının yaptığı gibi hem hanımını istemeyip, hem başkasıyla da evlenmesin diye cinsel ilişki kurmamaya yemin ederek onlara eziyet vermek-

ten vazgeçin. Onları ne kocalı, ne kocasız bir halde bırakmayın. Kimsenin kimseye haksızlık yapmaya hakkı yoktur. Eşleriniz, sizin pazarda satın aldığınız eşyalarınız değildir. Bu cahiliye adetlerini artık terk edin, medenî olun. Şu halde Allah, size düşünüp taşınmanız için dört ay süre veriyor. Bu süre sonunda ya barışın, ya da güzellikle birbirinize yol verin.

165 Yani: Cahiliye Araplarının yaptığı gibi boşadığınız kadınlara, tam süre bitecekken başkasıyla evlenemesin diye tekrar dönüp, böylece onları yeniden üç ay hali beklemeye mecbur bırakarak haksızlık yapmaya kalkmayın. Barışmadıkça, arayı düzeltmedikçe tekrar geri dönemezsiniz. Eğer arayı düzeltir ve barışırsanız, tekrar evlenmenizde bir sakınca yoktur. Unutmayın ki eşlerin karşılıklı hakları, birbirine eşittir. Kadın istemiyorsa onunla zorla tekrar evlenemezsiniz, işi sürüncemede bırakarak hakkını da gasp edemezsiniz. Koca, evin geçiminden sorumlu olduğu için onun ilk tercih hakkı olabilir. Fakat geçimin ortaklaşa paylaşıldığı evliliklerde her iki tarafta eşit haklara sahiptir. Birbirinize üstünlük taslayarak, birbirinizi hor ve hakir görerek bir yere varamazsınız. Güzellikle, iyilikle, birbirinize değer vererek oturup konuşun, anlaşmaya çalışın. Eğer olmuyorsa, birbirinize daha fazla işkence çektirmeden güzellikle ayrılın. Ayrılırken bile insafı ve merhameti elden bırakmayın.

166 TALÂK: Sözlükte [طلق] kökünden gelir. Mastarı, "deveyi bağından çözmek, davarı meraya salmak" orta harfinin ötre okunmasıyla [طلُق] "tatlı dilli ve güler yüzlü olmak"; orta harfinin kesre okunmasıyla [طلِق] "gitmek, uzaklaşmak, ıraklaşmak" anlamına gelmektedir. Boşanmak, ayrılmak (*talâq*); güler yüzlü olmak (*talaqa*); uzaklaşmak, ıraklaşmak (*talq*); çözmek, bırakmak (*itlâq*); serbest bırakmak (*tatliq*); içi açılmak, ferahlamak (*ittılâq*); gitmek (*intılâq*); koşmak (*istıtlâq*); kayıtsız ve şartsız, serbest, sınırsız, hudutsuz (*mutlâq*); İslâm'a zorla girenler (*tuleqâ*) kelimeleri bu kökten türetilmiştir. Terim olarak, "nikâh bağını çözmek, serbest bırakmak, boşanmak" demektir. Talâk (boşanma) ayetleri olarak bilinen bu ayetlerde boşanma olayına yönelik şu düzenlemeler getiriliyor: 1- Boşanan kadın evlenmeden üç ay hali (iddet) beklemelidir. 2- Bekleme süresi bitiminde kadın ya eski kocasına döner veya başka birisiyle evlenebilir. 3- Bu şekilde boşanma iki defa olabilir, sınırsız sayıda boşanmak artık kaldırılmıştır. 4- Koca, boşandığı kadına evlenirken verdiği mal, eşya ve hediyeleri geri istememeli; ona bağışlamalıdır. Öte yandan kadın kocasından boşanmak istiyorsa, evlenirken aldığı mehiri iade ederek boşanabilir. 5- Koca, eşini üçüncü kez boşamışsa artık kadın başka birisiyle evlenmedikçe tekrar onunla evlenemez. 6- Boşanmış eşlerin çocukları varsa ve yeni doğmuşsa, kadın iki yıl süt emzirmeli, erkek de onun masraflarını uygun bir şekilde karşılamalıdır. Eğer süt emzirmeye mani bir hal varsa, birlikte sütannesi tutmalıdırlar. Daha sonra çocuğun annesinden ayrılarak babada kalıp kalmayacağına birlikte konuşarak karar vermelidirler... Bu ayetlerden, Kur'an'ın diğer birçok meselede olduğu gibi boşanma meselesinde de, özellikle o günkü Arap toplumunda oldukça kötü durumda olan kadınların durumunu düzeltmeye yönelik âdil hükümler getirdiği apaçık ortadadır...

[167] Yani: Cahiliye Arapları gibi, aynı kadını sınırsız sayıda tekrar tekrar boşayıp geri almayın. Kadınlara bir mal muamelesi yapamazsınız. Boşandıktan sonra, sormadan, görüşlerini almadan ve arayı düzeltmeden tekrar onlara geri dönemeye kalkışmayın. Artık bundan böyle boşanma iki defadır. Üçüncü kez de boşarsanız, artık tamamen ayrılmış sayılacaksınız.

[168] Yani: Peygambere gelerek,"Küfre düşmekten nasıl nefret ediyorsam, kocamdan da o derece nefret ediyorum; boşanmak için bana bir yol göster ey Allah'ın resulü!" diyen **Sabit bin Kays**'ın karısı **Cemile** örneğinde olduğu gibi; kocasına rağmen boşanmak isteyen bir kadın, kendisine verilen mehir kadar bir şeyi iade ederek boşanabilir. Burada evlilik sözleşmesini bozan taraf kadın olduğu için, aldığı mehiri geri vermesinde bir sakınca yoktur. Allah'ın evlilik haklarının tayininde, hak ve adaleti titizlikle gözeten bu kurallarını sakın ihlâl edip çiğnemeyin. Eğer çiğnerseniz haksızlık, zulüm ve namertlik etmiş olursunuz. Doğruluk ve dürüstlük yolunda yürüyenlere ise bu yakışmaz.

[169] Yani: Evlilik hakları sizlere en ince ayrıntısına kadar açıklanıyor. Bunları sakın istismar etmeyin. Örneğin tekrar eski kocasına dönebilmek için, ileride boşanmak üzere, önceden anlaşarak kadınlarla evlenmeye kalkmayın. Yani "hülle" evlilikleri yapmaya yeltenmeyin. Böyle önceden ayarlanmış, hile yoluyla yapılan evlilikler nikâh değil zinadır. Allah, size bu ayetleri hile yapasınız diye değil, hak ve adalete titizlikle riayet edesiniz diye açıklıyor. İnsaf ve merhamet, doğruluk ve dürüstlük neyi gerektiriyorsa onu yapın.

وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ
اَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ
ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا اٰيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ
اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمَا اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ وَاتَّقُوا
اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾ وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ
فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ اَنْ يَنْكِحْنَ اَزْوَاجَهُنَّ اِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ
بِالْمَعْرُوفِ ذٰلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ
الْاٰخِرِ ذٰلِكُمْ اَزْكٰى لَكُمْ وَاَطْهَرُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾
وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُتِمَّ
الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ
لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ اِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا
مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذٰلِكَ فَاِنْ اَرَادَا فِصَالًا
عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَاِنْ اَرَدْتُمْ
اَنْ تَسْتَرْضِعُوا اَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِذَا سَلَّمْتُمْ مَا اٰتَيْتُمْ
بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٣﴾

231- Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme sürelerinin sonuna yaklaştığında ya mutlu bir şekilde birleşin, ya da dostça ayrılın. Onları istemedikleri halde işkence çektirircesine yanınızda tutmayın. Kim bunu yaparsa kendine kötülük etmiş olur. Allah'ın ayetlerini ciddîye alın. Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini, size öğüt vermek üzere indirdiği Kitabı ve bilgeliği hatırlayın. Daima Allah bilinciyle yaşayın; Allah her şeyi biliyor; bundan hiç şüpheniz olmasın!

232- Kadınları boşadıktan sonra, bekleme sürelerinin sonuna gelmişlerse, uygun birini buldukları takdirde evlenmelerine mani olmayın.[170] Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa, bu öğütleri dikkate alsın. Sizin için erdemli olan budur. Allah biliyor, siz bilmiyorsunuz.

233- Dul anneler, eğer emzirme süresini tamamlamak istiyorlarsa çocuklarına iki tam yıl bakabilirler. Yeme-içme ve giyimlerini uygun bir şekilde temin etmek babaya düşer. Hiç kimse taşıyabileceğinden daha fazlasıyla yükümlü tutulamaz. Hiç bir anne çocuğu sebebiyle, hiç bir baba da çocuğu yüzünden zarara uğratılmamalıdır. Annenin masrafları babanın yakınlarına da düşer. Eğer anne ve baba birbiriyle görüşerek ve karşılıklı anlaşarak çocuğun bir tarafta kalmasını kararlaştırırlarsa, bunda bir sakınca yoktur. Eğer çocuklarınıza sütanne tutup emzirtmek isterseniz, sütanneye örfe uygun bir şekilde hakkını verdiğiniz takdirde bunda da bir sakınca yoktur. Daima Allah bilinciyle yaşayın, bilin ki Allah yaptığınız her şeyi görüyor.

[170] Yani: Boşanmış kadın, işi düzelttikten sonra tekrar ikinci kez boşandığı eski eşine dönerek onunla evlenebilir veya anlaşabileceği başka birisini bulmuşsa onunla da evlenebilir. Boşanmış kadının bu şekilde yapmak istediği evliliklerine engel olmayın. Kimse kimsenin hakkını hukukunu çiğnememelidir. Doğruluk, dürüstlük daima temel ölçü olmalıdır.

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ
اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
فِيمَا فَعَلْنَ فِي اَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَبِيرٌ ﴿٢٣٤﴾ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ
النِّسَاءِ اَوْ اَكْنَنْتُمْ فِي اَنْفُسِكُمْ عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ
وَلٰكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا اِلَّا اَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا
وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتّٰى يَبْلُغَ الْكِتَابُ اَجَلَهُ وَاعْلَمُوا اَنَّ
اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي اَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ
حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾ لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ
اَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى
الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٣٦﴾
وَاِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ
فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ اِلَّا اَنْ يَعْفُونَ اَوْ يَعْفُوَا الَّذِي
بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ وَاَنْ تَعْفُوا اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى وَلَا
تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾

234- İçinizden birisi ölür de geride dul kadınlar bırakırsa, bunlar evlenmeden dört ay on gün beklerler.[171] Bekleme süreleri bitince, kendi haklarında verecekleri kararlarında size bir günah yoktur. Allah, tüm yaptıklarınızdan haberdardır.

235- Dul kadınlarla evlenme niyetinizi hissettirmenizde veya açığa vurmadan böyle bir niyet taşımanızda sakınca yoktur. Allah içinizden ne geçirdiğinizi biliyor. Niyetinizi kapalı kapılar ardında iş çevirerek değil, onlara açık açık söyleyin. Emredilen bekleme süresi dolmadan evlenmeye kalkışmayın. Allah içinizden ne geçirdiğinizi biliyor; bundan hiç şüpheniz olmasın. Daima Allah bilinciyle yaşayın. Şunu iyi bilin ki Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

236- Nikâhtan sonra henüz gerdeğe girmediğiniz veya belli bir mehir tayin etmediğiniz kadınları boşamanızda bir sakınca yoktur. Bu durumda bile onlara, hediye cinsinden bir şeyler verin. Zengin olan durumuna göre, fakir de durumuna göre vermelidir. Böyle münasip hediyeler vermek erdemli olmanın şanındandır.

237- Mehir tayin ederek evlendiğiniz kadınları gerdeğe girmeden boşarsanız, tayin ettiğiniz mehrin yarısı onların hakkıdır. Ancak kadın bunu istemeyebilir veya koca hepsini verecek kadar cömert de olabilir. Fakat mehrin tamamını bağışlamak, erdemliliğe daha yaraşır bir davranıştır. Birbirinize karşı alabildiğine cömert ve kibar olmalısınız. Allah, bütün yaptıklarınızı görüyor; bundan hiç şüpheniz olmasın!

[171] Bkz. Talak; 65/4. ayet dipnotu.

238- NAMAZLARINIZI koruyun ve cân-ı gönülden kılın.[172] İçtenlikle Allah'a yönelin.

239- Tehlike anında namazınızı yürüyerek ve binek üzerinde kılın. Tehlike geçince tekrar bildiğiniz gibi kılın. Allah'ı hiç aklınızdan çıkarmayın, size bilmedikleriniz öğreten O'dur.

240- EĞER biriniz ölür de arkasında dul eşler bırakırsa, evinizde bir yıl kalmaya yetecek geçim masraflarını vasiyet etsin. Eğer dul eşler, kendi kararlarını kendileri verir ve evinizden kendiliklerinden ayrılırlarsa bunda bir sakınca yoktur. Allah çok güçlüdür, çok bilgedir.[173]

241- Boşanmış kadınların nafaka almaları haklarıdır. Bu, Allah bilinciyle yaşayanlar için bir görevdir.

242- Aklınızı kullanmayı öğrenesiniz diye Allah size ayetlerini işte böyle açıklıyor.

243- BİNLERCE kişi oldukları halde ölüm korkusuyla yurtlarından kaçanların durumu ne garip! Allah "ölün" derse öleceklerini, "yaşayın" derse yaşacaklarını bilmiyorlar. Allah, insanoğluna cömertliğinde sınırsızdır. Fakat insanların çoğu nankörlük ediyor.[174]

244- Öyleyse Allah yolunda savaşın.

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى وَقُومُوا لِلّٰهِ
قَانِت۪ينَ ﴿٢٣٨﴾ فَاِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا اَوْ رُكْبَانًا فَاِذَٓا اَمِنْتُمْ
فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَمَا عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾
وَالَّذ۪ينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا وَصِيَّةً
لِاَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا اِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ اِخْرَاجٍ فَاِنْ خَرَجْنَ
فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ ف۪ي مَا فَعَلْنَ ف۪ٓي اَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ
وَاللّٰهُ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ ﴿٢٤٠﴾ وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ
حَقًّا عَلَى الْمُتَّق۪ينَ ﴿٢٤١﴾ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِه۪
لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذ۪ينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ
وَهُمْ اُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللّٰهُ مُوتُوا ثُمَّ
اَحْيَاهُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٢٤٣﴾ وَقَاتِلُوا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ وَاعْلَمُوٓا
اَنَّ اللّٰهَ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ ﴿٢٤٤﴾ مَنْ ذَا الَّذ۪ي يُقْرِضُ
اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُٓ اَضْعَافًا كَث۪يرَةً
وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُۜطُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾

Bilin ki Allah, bütün her şeyi işitiyor, biliyor.

245- Allah'a bir güzel borç[175] verecek yok mu? Kat kat fazlasıyla geri ödenecektir! Darlık veren de, bolluk veren de Allah'tır. Dönüp dolaşıp O'na geleceksiniz.

---

[172] Ayette geçen [الصلاة الوسطى] tabirinin ne olduğu konusunda yedi görüş var: 1- Orta namazdan maksat beş vakit namazın tümüdür (Muhammed ibn Sirin, Rebi ibn Heysem) 2- Bundan maksat sabah namazıdır (Hz. Ali, Hz. Ömer, İbn Abbas, Cabir b. Abdullah, Ebu Umame, Tavus, Ata, İkrime, Mücahid, Şafiî) 3- Bundan maksat öğle namazıdır (Ömer, Zeyd, Ebu Said el-Hudri, Usame ibn Zeyd, Ebu Hanife) 4- Bundan maksat ikindi namazıdır (Hz. Ali, İbn Mes'ud, İbn Abbas, Ebu Hureyre) 5- Bundan maksat akşam namazıdır (Ebu Ubeyde el-Semani, Kubayda ibn Zueyb) 6- Bundan maksat yatsı namazıdır (Râzi'den naklen) 7- Bundan maksat tüm

namazların huşu ile kılınmasıdır (M. Abduh). Görüldüğü gibi yedinci görüş diğer tümünü kapsadığı ve daha çok içtenliği vurguladığı için tercihe şayan durmaktadır. Ayete bu görüş doğrultusunda meal verdik.

[173] Yani: Sizden biriniz ölür de geride kalacak dul eşlerine bir yıllık geçim masrafı ile birlikte evde kalmalarını vasiyet ederse, eşleri bu bir yılı cahiliye Araplarının yaptığı gibi beklemek zorunda değildir. Kendisine uygun birini bulursa bir yılı beklemeksizin onunla evlenebilir. Bunda bir sakınca yoktur. Beklemesi gereken süre, sadece eğer hamile ise "yükünü atması" yani çocuğunu doğurması kadar bir süredir. Ondan sonra istediği ile evlenebilir (Ebu Müslim). Bu hususta hür ile cariye arasında fark yoktur (Esamm). Eğer bir kadın, kocasının ölümünden bir saat sonra dahi çocuğunu doğurursa başkasıyla evlenebilir; çünkü iddet süresi çocuğun doğmasıyla sona erer (Râzi). "*Hamile kadınların bekleme süreleri yüklerini bırakmaları ile biter*" (Talâk; 4). Demek ki buradan hareketle, bugün ultrason vb. yollarla hamilelik testi yaptırıp, hamile olmadığı anlaşılan kadınların iddet beklemelerinin şart olmadığı görüşü savunulabilir. Çünkü iddet beklemekten maksat, hamile olup olmadığının anlaşılmasıdır. Bundan maksat da çocuğun kime ait olduğunun bilinmesidir. Bundan da maksat, nesil güvenliğinin sağlanması, sağlıklı nesiller yetişmesi ve böylece toplum huzurunun bozulmamasıdır...

[174] Yani: Şu insanlar çok garip! Çok kalabalık olmalarına rağmen ölümü görünce kaçar, yurtlarını terk ederler. Ölmeyelim diye kaçarlar fakat korktukları başına gelir, ölürler. Öldük bittik dedikleri bir anda da akla hayale gelmedik şekilde hayat bulurlar. Demek ki "korkunun ecele faydası yok"tur. Oysa, "ecel gelirse cihana, baş ağrısı bahane"dir. Allah'ın hükmünden kaçılmaz, Allah'tan ümit kesilmez. Ancak Allah "ölün" derse ölürsünüz, sadece O "yaşayın" derse yaşarsanız. Bu sizin amellerinizle birlikte cereyan eder. "Allah, dağına göre kar verir." "Allah verirse; el verir, sel verir, yel verir". Allah "yürü ya kulum!" dedi mi, artık onu kimse tutamaz. Bu nedenle ey iman edenler! Gelen ayetleri iyi dinleyin!

[175] KARZ-I HASEN: Bkz. 64/17 ayet dipnotları.

ألم تر إلى الملإ من بني إسرائيل من بعد موسى
إذ قالوا لنبي لهم ابعث لنا ملكا نقاتل في سبيل الله
قال هل عسيتم إن كتب عليكم القتال ألا
تقاتلوا قالوا وما لنا ألا نقاتل في سبيل الله وقد
أخرجنا من ديارنا وأبنائنا فلما كتب عليهم
القتال تولوا إلا قليلا منهم والله عليم بالظالمين
﴿٢٤٦﴾ وقال لهم نبيهم إن الله قد بعث لكم طالوت
ملكا قالوا أنى يكون له الملك علينا ونحن أحق
بالملك منه ولم يؤت سعة من المال قال إن الله
اصطفاه عليكم وزاده بسطة في العلم والجسم
والله يؤتي ملكه من يشاء والله واسع عليم
﴿٢٤٧﴾ وقال لهم نبيهم إن آية ملكه أن يأتيكم
التابوت فيه سكينة من ربكم وبقية مما
ترك آل موسى وآل هارون تحمله الملائكة
إن في ذلك لآية لكم إن كنتم مؤمنين ﴿٢٤٨﴾

246- Musa'dan sonra, İsrail oğullarının ileri gelenlerini hatırla. Peygamberlerine "Bize bir komutan ata ki Allah yolunda savaşalım" demişlerdi. "Ya savaş emri gelince cayarsanız?" dedi. "Ülkemiz işgal edilmiş, memleketimizden sürülmüşüz; böyleyken Allah yolunda neden savaşmayalım?" dediler. Savaş emri gelince, pek azı hariç geri dönüp kaçtılar. Allah, zalimlik edenleri çok iyi biliyor.

247- Peygamberleri onlara, "Bilin ki Allah size komutan olarak Tâlût'u atadı" dedi. Bunun üzerine, "Biz, liderliğe daha lâyık olduğumuz halde, malı mülkü olmayan yoksul birisi bize nasıl komutan olur?" dediler. "Allah onu seçti; bilgili ve bahadır birisi. Allah mülkünü lâyık gördüğüne verir. Allah her şeyi kuşatan ve her şeyi bilendir" dedi.[176]

248- Peygamberleri onlara, "Onun komutan yapılmasının gerekçesi yanınızdaki kutsal emanetlerde vardır. Meleklerin indirdiği, Rabbinizin doğru yolunu gösteren o kutsal emanetlerde Musa ve Harun ile onların yolunda yürüyenlerin hatıraları bulunuyor. Eğer inanıyorsanız size bu yeter"dedi.[177]

---

[176] Yani: Siz, halkınız üzerinize oligarşi kurarak belirli işleri kendi aranızda paylaşmışsınız. Peygamberliği, **Levi İbn Yakup**'un boyuna, hükümdarlığı, **Yehuza**'nın boyuna tahsis etmişsiniz. Bunların dışından gelenleri önderliğe lâyık görmüyorsunuz. Hâlbuki, Allah katında ehliyet ve liyakatin ölçüsü bu değildir. Bu sizin uydurduğunuz bir hurafedir. Eğer savaş ise söz konusu olan; işi bilen ve savaşmanın gereklerinden olan bilgi, cesaret, yiğitlik, mertlik gibi özellikleri olan liyakat için yeterlidir. Bu özelliklere sahip olan **Talut** gibi birisinin, bu nedenle işin başına getirilmesine şaşmanız yersizdir. Asıl sizin kurduğunuz oligarşi, yersiz ve haksızcadır.

[177] Yani: **Talut**'un neden komutan olarak tayin edildiğini merak ediyorsanız, o size uğur getireceğine inandığınız, içinde ne yazıldığına bile bakmadan el üstünde taşıdığınız, bekçisi olmakla övündüğünüz, "kutsal emanetler" olarak saklayıp durduğunuz o sandığı bir düşünün. Orada Allah'ın yolunun ilkeleri, doğruluk ve dürüst-

lük yolunun prensipleri, ehliyetin ve liyakatin ne ile olacağı anlatılıyordu. **Talut**, o kutsal emanetler dediğiniz tabutun (sandığın) içindekinin ruhunu sürdüren o öze ve bağlı, gerçekten o yolda yürüyen birisidir. Eğer **Musa**'ya indirilene inanıyorsanız, gerçekten onun yolunda yürüyorsanız, hurafeleri terk edin. Şu halde, **Talut**'un komutan olarak atanmasına itiraz etmenizin hiç bir anlamı yoktur.

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللّٰهَ مُبْتَلِيكُمْ
بِنَهَرٍ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ
فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ فَشَرِبُوا
مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ
آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ
وَجُنُودِهِ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُو اللّٰهِ
كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً
بِإِذْنِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٢٤٩﴾ وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ
وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ
أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوهُمْ
بِإِذْنِ اللّٰهِ وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَآتَاهُ اللّٰهُ
الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ وَلَوْلَا دَفْعُ
اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ
وَلٰكِنَّ اللّٰهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٢٥١﴾ تِلْكَ آيَاتُ اللّٰهِ
نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٥٢﴾

249- Tâlût askerleriyle beraber savaşa çıkınca, "Biliniz ki Allah, sizi bir ırmakla imtihan edecek. Kim ondan içerse benden değildir. Eliyle bir avuç içen hariç, kim ondan içmezse bendendir" dedi. İçlerinden pek azı hariç hepsi ırmaktan içtiler. Tâlût ve iman edenler, beraberce ırmağı geçince, "Bugün bizim Câlût'a ve askerlerine karşı koyacak hiç gücümüz yoktur" dediler. Allah'a kavuşacaklarına inananlar, "Nice az sayıdaki bir topluluk, Allah'ın izniyle kalabalıkları darmadağın etmiştir. Allah güçlüklere göğüs gerenlerle beraberdir" dediler.[178]

250- Câlût'un ordusuyla karşılaştıklarında, "Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır. Bize cesaret ver ki tutunalım. Kâfirlere karşı bize yardım et" dediler.

251- Sonunda Allah'ın izniyle onları yendiler. Davut da Câlût'u öldürdü. Allah, Davut'a önderlik ve bilgelik verdi; istediği ilimlerden ona öğretti. Eğer Allah kötüleri iyilerle defetmeseydi yeryüzü altüst olurdu. Allah, insanlığa karşı alabildiğine cömerttir.[179]

252- İŞTE BUNLAR Allah'ın ayetleridir. Biz onları sana dosdoğru anlatıyoruz. Sen de Allah'ın peygamberisin, hiç kuşkusuz![180]

---

[178] Yani: Eğer bir savaşı kazanmak istiyorsanız, her şeyden önce zafere olan inancınızı yitirmemelisiniz. Bu çok kuvvetli bir inanç olmalı ve yüksek derecede bir iç disiplin ile desteklenmeli. Nefsine galip gelemeyenler, düşmana galip gelemezler. İnanın, kendinize güvenin, tedbirlerinizi alın, vesilelere sarılın ve Allah'a dayanarak yürüyün; gerisi gelecektir…

[179] Rivayete göre **Davut** o dönemde, **Talut**'un ordusu içinde savaşan bir askerdi. Düşman ordusunun başı **Calut** ile mübarezeye (düello) çıktı. Onu öldürdüğü gibi savaşta nice kahramanlıklar gösterdi. Giderek bütün dikkatleri üzerine topladı ve önderlik makamına kadar yükseldi (Râzi). Böyle nice ilimleri öğrendi. Onun zamanında bölge en parlak dönemlerinden birisini yaşadı. Bütün bunlar, inanmış ve Al-

lah'a dayanmış bir topluluğun neler yapabileceğine, kötülerin iyiler eliyle nasıl bertaraf edildiğine tarihten örneklerdir.

[180] Yani: İşte böyle siz de savaşa çıkarken inanın, güvenin, tedbirlerinizi alın ve Allah'a dayanarak yürüyün. Allah sizinle beraberdir; kimseden korkmayın. Yeter ki Allah'ı kalkan olarak kuşanın. O'nun öfkesini çekecek işler yapmayın. Allah, inanmış yiğitlerin, cesurların, bahadırların yanındadır.

تلك الرسل فضلنا بعضهم على بعض منهم من كلم الله ورفع
بعضهم درجات وآتينا عيسى ابن مريم البينات وأيدناه
بروح القدس ولو شاء الله ما اقتتل الذين من بعدهم من بعد
ما جاءتهم البينات ولكن اختلفوا فمنهم من آمن ومنهم
من كفر ولو شاء الله ما اقتتلوا ولكن الله يفعل ما يريد
٢٥٣ يا أيها الذين آمنوا أنفقوا مما رزقناكم من قبل أن يأتي
يوم لا بيع فيه ولا خلة ولا شفاعة والكافرون هم
الظالمون ٢٥٤ الله لا إله إلا هو الحي القيوم لا تأخذه
سنة ولا نوم له ما في السماوات وما في الأرض
من ذا الذي يشفع عنده إلا بإذنه يعلم ما بين أيديهم وما
خلفهم ولا يحيطون بشيء من علمه إلا بما شاء وسع
كرسيه السماوات والأرض ولا يؤوده حفظهما وهو العلي
العظيم ٢٥٥ لا إكراه في الدين قد تبين الرشد من الغي
فمن يكفر بالطاغوت ويؤمن بالله فقد استمسك بالعروة
الوثقى لا انفصام لها والله سميع عليم ٢٥٦

253- Biz peygamberlerin bazılarına diğerlerinden daha fazla meziyetler bahşettik. İçlerinden kimiyle Allah bizzat konuşmuş, kimini de üst derecelere yükseltmiştir. Meryem oğlu İsa'ya apaçık sözlü deliller verdik ve onu tertemiz bir ruh[181] ile destekledik. Eğer Allah lâyık görseydi, onlardan sonra gelen toplumlar, o apaçık deliller kendilerine geldikten sonra birbirleriyle çatışıp durmazlardı. Fakat ihtilâfa düştüler. Neticede onlardan bir kısmı iman etti, kimi de inkâra saptı. Allah lâyık görseydi birbirleriyle çatışmazlardı. Çünkü Allah, lâyık gördüğü ne ise onu yapar.[182]

254- Ey iman edenler! Pazarlığın, adam kayırmanın ve torpilin geçersiz olduğu gün gelmeden önce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayın. Şunu iyi bilin ki kâfirler, zalimlerin ta kendileridir.

255- ALLAH; O'ndan başka tanrı yoktur. Sonsuz yaşam kaynağı ve yarattıkları üzerine titreyendir.[183] O'nu uyku ve uyuklama tutmaz. Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. O'nun izni olmaksızın kimmiş arabuluculuk yapacak? Olan biten her şeyi bilir. Allah uygun görmedikçe, insanlar O'nun bilgisinden hiç bir şeye yetişemezler. O'nun görkemi, gökleri ve yeri kaplamıştır. Bunlar O'na ağır gelmez. Allah çok yüce, çok büyüktür.

256- DİNDE zorlama yoktur. Doğru[184] ile yanlış[185] birbirinden ayrılmıştır. Şu halde her kim tâğutu[186] reddedip Allah'a iman ederse, hiç kopmayan sağlam bir kulpa yapışmış olur. Allah her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.[187]

---

[181] RUHU'L-KUDS: Bkz. 16/102. ayet dipnotu

[182] Yani: Sana öncekilerin yaşam öykülerini (kıssa) işte böyle anlatıyoruz ki, bu yolda yalnız olmadığını göresin. Allah'ın bir kısmı ile konuştuğu, bir kısmına üstün meziyetler verdiği senden önceki peygamberler de böyle apaçık delillerle gelmelerine rağmen yalanlanmışlardı. Sende onlar gibi bir peygambersin. Şu halde kavminden gördüğün eziyetlere üzülme, kimseden korkmadan Allah'a dayanarak

hak bildiğin yolda yürü ey resulüm!

183 KAYYUM: Sözlükte [قام] kökünden gelir. Mastarı, "ayağa kalkmak" demektir. Burada mübalâğa kipinde *qayyum* kullanıldığı için "çokça ayağa kalkan" demek olur. Ayağa kalkmak, ayakta durmak, ortaya çıkıp devam etmek, yapmak, idaresini üstlenmek (*qıyâm*); ikamet etmek, iskân etmek, oturmak, barınmak, yerine getirmek, uygulamak, yapmak, etmek, düzeltmek, devam ettirmek, ortaya koymak, başlatmak, hazırlanmak (*iqâmet*); düzeltmek, doğrultmak, değer biçmek, fiyatını belirlemek (*taqvîm*); karşı koymak, direnmek, dayanmak (*muqâvemet*); doğru olmak, dürüst olmak, yamukluğu kaybolmak, ılımlı olmak (*teqavvum*); dosdoğru olmak, düzgün olmak, ahlâk ve faziletli olmak, doğru yolu tutmak (*istiqâmet*); ayakta duran, bulunan, mükellef, sorumlu, devamlı, bağımsız (*qâim*); boy, endam (*qâmeh*); endam, insaf, denklik (*qavâm*); sistem, düzen kıvam (*qıvâm*); topluluk, halk, millet, ulus, kabile, akraba, kabile (*qavm*); ılımlı, orta (*qavîm*); kıyamet (*qıyâmet*); değer, kıymet, yücelik (*qıymet*); değerli, kıymetli, dosdoğru, kayyım, başkan (*qayyım*); dosdoğru (*mustaqîm*); makam, rütbe, prestij, statü, pozisyon (*meqâm*); oturan, ikamet eden, mukim, namaz kılan, sürekli, kalıcı (*mugîm*) vb. kelimeler bu köktendir... Oldukça geniş bir anlam çerçevesi olan ve bu kökten gelen *qayyum* kelimesi, genellikle *hayyu qayyum* şeklinde kullanılır. Nitekim İbranca da *hayya qayyum* olarak kullanırdı. Keza, kayyum kelimesinin Süryanîcede "uyumayan kimse" anlamına geldiği bilinmektedir (Râzi). Sözlük ve terim anlamlarından hareketle kavramın, "yarattıkları üzerine titreyen" olarak karşılanması uygun düşmektedir. Çünkü bütün varlıklar, ancak O'nun ruh ve canlılık vermesiyle ayakta durabilirler. Buna karşılık O, gücünü kendinden alır ve ölümsüzdür. Ruhun bütün bedeni kuşatması ve ayakta tutması gibi, bütün varlığı kuşatır ve ayakta tutar. Kendi kendine yaşar; yaşam gücü kendindendir. Her yana canlılık, dirilik saçar. Bütün varlıklarla aktüel ve dinamik ilişki halindedir. Anında tepki verir, icabet eder, çokça ayağa kalkar. "Orada öylece dikili duran" değil; her etkiye tepki veren, her tepkiye etki eden mutlak "oluş" ve devinimdir. O olmazsa her şey kül olur, yığılır kalır. Ruhun, bedenin her zerresiyle temas halinde olması, vücudun her tepkisine anında etki etmesi gibi varlığın her zerresiyle temas halindedir. Her daim yaratıklarının üzerine titremekte, onlara ilgi göstermektedir. Teşbihte hata olmasın; O engin deniz, biz O denizin içindeki varlıklar gibiyizdir. O'nunla yaşar, O'nunla dalgalanır, O'nunla çağıldarız. Fakat yine de O, varlıklardan ayrı ve kendine özgüdür. İnsana şahdamarından daha yakındır. Her nereye dönülse O vardır. Her şey fani iken; O'nun *hayyu qayyum* olan vechi, ezeli ve ebedidir... Demek ki Allah statik değil, dinamik Güç'tür; tarihin tüm yelpazesinin yoğunlaşmış enerjisi, varlığın potansiyel imkânlar toplamı, açtıkça açılandır. Bütün bunları kemale doğru değil, kemal içinde yapandır. Ne giderek eksilir, ne de giderek çoğalır. O'nun eylemi, tamlığın kendi içindeki sonsuz açınımı, bitmeyen zuhurudur (Allahu a'lem)...

184 RÜŞD: Sözlükte [رشد] kökünden gelir. Mastarı, "doğru yolu tutmak, doğru yolda olmak, olgunlaşmak" anlamına gelir. Doğru yolda olmak (*reşad*); doğru yola götürmek, doğru yolu göstermek (*irşâd*); yetişkin, aklı başında, ergen (*râşid*); doğ-

ruluk, rüşt, ergenlik (*reşed*); erginlik, ergenlik, aklı başında olma (*rüşd*); doğru yolu gösteren, rehber, lider, eğitmen, mihmandar (*mürşid*) kelimeleri bu kökten gelir... Türkçe'de, "temyiz yaşına basmak, rüştünü ispat etmek, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırt edebilmek" dediğimiz şeyi çağrıştırır. Kişi bu yaşa geldiğinde aklın ve vicdanın tabiî melekeleri doğrultusunda "iyi nedir kötü nedir", ayırabilir hale gelir. Vahiy, bu tabiî melekeler doğrultusunda yürümesi, heva ve hevese uymaması konusunda insanoğlunu uyarır. Aklı tutulup vicdanı paslananları, tabiî hale döndürmeye çalışır. Kur'an, batıl bağımlılıklardan kurtararak, insanın aklının ve vicdanının önünü açar. Böylece, doğru ve yanlış apaçık ortaya çıkmış, birbirinden ayrılmış olur.

185 ĞAYY: Sözlükte [غى] kökünden gelir. Mastarı, "yoldan çıkmak, sapmak, iyice sapıtmak, azmak, başarısız olmak" anlamlarına gelir. Yoldan çıkarmak, saptırmak, azdırmak (*iğvâ*); yoldan çıkmış, sapmış (*ğâvi*); sapıklık, dalâlet (*ğayya*) kelimeleri bu kökten gelir. Rüşt'ün zıddıdır.

186 TÂĞUT: Sözlükte [طغى] kökünden gelir. Mastarı "taşmak" demektir. Su taştı (*tağa'l-mâu*); azmak, sapmak, taşkınlık etmek, zulmetmek, haksızlık etmek, ileri gitmek, dalgalanmak (*tuğyan*); azdırmak, taşkınlık ettirmek, isyan ettirmek (*itğâ*); zorba, azgın, gaddar, despot (*tâği*); diktatör, çok zalim, gaddar, isyankâr (*tâğiye*) kelimeleri bu kökten gelir... Ayette çoğul manasında tekil olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla tâğutlar, sahte ilâhlar, tanrılık taslayanlar, zorbalar, despotlar, zalim güçler demektir. Klâsik tefsirlerde; şeytan (Ömer, Mücahid, Katade); kâhin (Said İbn Cubeyr); sihirbaz (Ebu'l-Aliye); putlar, cinlerden ve insanlardan taşkınlık yapan, azan, haddi aşan her şey (Râzi) olarak yorumlanmıştır. Kur'an lisanında tüm kötülük odakları ile şer güçler, tâğut kelimesi ile kavramsallaştırılıyor. Tarih boyunca şeytanlar, sihirbazlar, kâhinler, Firavunlar, Nemrutlar, putlar, tanrı-kral olduğunu iddia eden zalimler, despotlar ve zorbalar bu kavram kapsamında ele alınıyor. Bütün bu anlamları içine alacak şekilde, çoğul manasında tekil kullanıldığını da dikkate alırsak "tâğutlar" şeytan gibi görünmeyen ve putlar gibi cansız varlıklardan ziyade; görünen, somut, canlı varlıkları ifade eder. Bugün için "diktatör, despot, tiran, zorba" dediğimiz zalim güç veya güçleri ifade eder...

187 Yani: Allah'ın dininde zorlama yoktur. Kimse Allah'ın dinine girmeye zorlanamaz. Bütün din mensupları, kendi dinlerini tam bir özgürlük içinde yaşayabilirler. Dine girmeye zorlama olmadığı gibi, dine girdikten sonra özellikle ibadetlerin yerine getirilmesi noktasında da zorlama yapılamaz. Allah'ın dinine giriş ve çıkış serbesttir. Dinden dönenin öldürülmesi diye bir şey söz konusu olmadığı gibi, "ya İslâm, ya kılıç" şeklinde bir dayatma da yoktur. Can-ı gönülden, isteyerek, kendi özgür iradesiyle İslâm'ı benimsemek ve yaşamak esastır. Müslümanlara, eski dinlerde olduğu gibi Allah namına zorlama ve dayatma yetkisi verilmemiştir. Eski dinlerde olabilir ama Allah'ın dininde (*ed-din*) böyle bir şey yasaktır. Bilakis zor kullanma, sadece toplumda herkesin yararına olanın (ortak iyi, maruf) ihlâl edilmesi; adam öldürme, hırsızlık, soygun, tecavüz gibi can, mal, ırz ve namus güvenliğini tehdit eden genel suçlarda söz konusudur. Bu tür suçlara Kur'an'da ceza öngörülmüşken,

namaz, oruç, hac gibi Müslümanlara mahsus ibadetlerde herhangi bir dünyevî ceza öngörülmemesi açıkça bunu göstermektedir. Buradan anlaşılıyor ki, Allah doğrudan kendisi için olan ibadetlerde hesabı ahirete havale etmekte, irşat ve nasihat ile yetinilmesini istemekte, öte yandan insanlara veya topluma karşı işlenmiş suçlarda ise caydırıcı cezalar öngörmektedir. Hz. Peygamber'in namaz, oruç, hac gibi ibadetleri ihlâl edenlere herhangi bir ceza verdiği görülmemiştir. "*Gidip şu sabah namazına gelmeyenlerin evini ateşe veresim geliyor*" türünden sözleri ise teşvik ve sakındırma manasında olup, böyle demesine rağmen namaza gelmeyen birinin evini ateşe verdiği da görülmemiştir. Allah'ın dini gönüllülük üzerine bina edilmiştir. Hapis, sopa vurma vs. cezaları kamu düzenini ihlâl eden cinayet, hırsızlık gibi olaylarda söz konusudur. (Allahu a'lem).

اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ
وَالَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا اَوْلِيَٓاؤُ۬هُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ
مِنَ النُّورِ اِلَى الظُّلُمَاتِۜ اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ
ف۪يهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥٧﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذ۪ي حَٓاجَّ اِبْرٰه۪يمَ ف۪ي رَبِّه۪ٓ
اَنْ اٰتٰيهُ اللّٰهُ الْمُلْكَۢ اِذْ قَالَ اِبْرٰه۪يمُ رَبِّيَ الَّذ۪ي يُحْي۪
وَيُم۪يتُۙ قَالَ اَنَا۬ اُحْي۪ وَاُم۪يتُۜ قَالَ اِبْرٰه۪يمُ فَاِنَّ اللّٰهَ
يَأْت۪ي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ
الَّذ۪ي كَفَرَۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِم۪ينَۚ ﴿٢٥٨﴾
اَوْ كَالَّذ۪ي مَرَّ عَلٰى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَاۚ قَالَ اَنّٰى
يُحْي۪ هٰذِهِ اللّٰهُ بَعْدَ مَوْتِهَاۚ فَاَمَاتَهُ اللّٰهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ
بَعَثَهُۜ قَالَ كَمْ لَبِثْتَۜ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍۜ
قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ اِلٰى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ
لَمْ يَتَسَنَّهْۚ وَانْظُرْ اِلٰى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ اٰيَةً لِلنَّاسِ
وَانْظُرْ اِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًاۜ فَلَمَّا
تَبَيَّنَ لَهُۙ قَالَ اَعْلَمُ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٢٥٩﴾

257- Allah, iman edenlerin yâr ve yardımcısıdır. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin yâranı ise tâğutlardır. Onlar da, kâfirleri aydınlıktan karanlıklara sürüklerler. İşte onlar cehennemliktir; oradan daha da çıkamayacaklardır.[188]

258- ALLAH kendine hükümdarlık verdi diye, İbrahim ile Rabbi hakkında tartışanı görmedin mi? Hani bir zamanlar İbrahim ona "Rabbim yaşatan ve öldürendir" demişti. O, "Ben de yaşatır ve öldürürüm" diyerek karşılık vermişti. İbrahim, "Allah güneşi doğudan getirir, hadi sen de batıdan getir bakalım" deyince, o kâfir donakalmıştı. Allah, zalimlere doğru yolu nasip etmez.[189]

259- Yine yerle bir olmuş bir şehre uğrayan ve "Allah böyle ölü bir haldeyken burada hayatı nasıl canlandıracak?" diyeni görmedin mi? Allah, onu yüz yıl öldürüp sonra diriltti. "Kaç yıl kaldın" dedi, "Bir gün ya da daha az" dedi. "Hayır" dedi, "Yüz yıl kaldın." Yiyeceğine ve içeceğine bak; hiç bozulmamış, merkebine bak... İnsanlar için ne büyük bir ders! Bak şu kemiklere; onları nasıl birbirine geçiriyoruz ve sonra da onlara nasıl can veriyoruz. İşte böyle gerçeği anlayınca o adam, "Şimdi iyi biliyorum ki Allah'ın her şeye gücü yeter, hiç kuşkusuz" dedi.[190]

---

[188] Yani: Allah, iman edenlerin iyilik yolunda yürümelerini destekler. Allah, iyilerle kötülerin mücadelesinde, daima iyilerin yanındadır. Onların yâr ve yardımcısıdır. Allah, iman edenleri deliller getirerek, peygamberler yollayarak, kitaplar indirerek; boyuna iyiliği, doğruluğu, dürüstlüğü, erdemi teşvik edip kötülüklerden sakındırarak aydınlatır. Tâğutlar ise, tam tersi tekebbür, imansızlık, şüphe, ümitsizlik, gerçeği örtbas etmeye kalkışmak, cehalet, sapıklık, fısk, heva ve heves, nankörlük, ahlâksızlık, hakka tecavüz gibi kötülüklerle peşlerinden gelenleri karanlıklara sürükler.

[189] Yani: Kral olduğu için tanrılık taslayan, **İbrahim**'in memleketi Irak'taki Babil İmparatorluğu'nun başındaki Nemrut örneğini, "tâğutların"ın kimler olduğuna dair tarihten bir yaprak olarak dinle: **İbrahim**'in babası, bu Nemrut'un sadık bir memuru idi. **İbrahim** büyüyüp olgunluk yaşma gelince, "tevhit ve adalet" çağrısına başladı. Babası onu Nemrut'a ihbar etti. Nemrut, İbrahim'i huzura çağırdı ve onunla tartışma-

ya girişti. "Yaşatan ve öldüren benim, Tanrı benim!" diye küstahça böbürlendi. **İbrahim**, "Yaşatan da öldüren de Allah'tır. Sen bir insansın, haddini aşma" dedi. Aralarında şiddetli tartışmalar oldu... İşte bu tâğutlar böyle Allah'a karşı büyüklenirler. "Elimizde imparatorluk gücü var" diye tanrılık taslarlar. Kendilerini de peşlerinden gelen halklarını da karanlıklara sürüklerler. İşte tâğutlar bunlardır; tanıyın bunları. Tanıyın da Allah'tan başkasının tanrı olmadığını, olamayacağını görün...

190 Öyle anlaşılıyor ki burada dile gelip konuşturulan, adamdan ziyade şehirdir. Adam, şehrin Allah tarafından dile getirilişine tanıklık etmektedir. Buradaki durum tıpkı "*Yeryüzünü çatlamış susuz toprak halinde görmen de O'nun ayetlerindendir. Biz ona yağmuru indirdiğimizde canlanır, hayat bulur. İşte ölmüş biri de böyle canlanıp hayat bulacak. O'nun her şeye gücü yeter*" (41/39) veya "*Sonra duman halindeki göğe yöneldi, ona ve yeryüzüne; 'İsteyerek veya istemeyerek gelin' dedi. İkisi de; 'İsteyerek geldik' dediler" (41/11)* ayetlerinde geçtiği gibidir. Kadim dini kaynaklar, bu tarz "dile gelme" üslûbuna yabancı değildir: "*Allah yeryüzüne, "Senden bir insan yaratacağım" dedi. Toprak getirmesi için Cebrail'i gönderdi yeryüzü vermedi, Mikaili gönderdi itiraz etti, Azrail'i gönderince itiraz etmeyip verdi*" (Taberi, Mes'udi, İbn Kesir, İbn Asakir). Yani Kur'an'ın "oluşun dili ile konuşan" üslûbu içinde yer, gök, dağ, taş, şehir, güneş, yıldız, ay, ateş, su vs. dile gelip konuşur. Burada da yüz yıl boyunca harap olmuş bir şehir dile getirilip konuşturulmaktadır. Bu durumda, önceki ayetle irtibatlı olarak mana: "Bu inkârcılar, "ölümden sonraki hayatı" inkâr ederler. Her şeyi kendilerinin yapıp ettiğini sanırlar. Oysa yaşatan ve öldüren Allah'tır. Tarihte nice milletler, nice beldeler böyle ölüp ölüp dirilmişti. Üzerindeki her şey yerle bir olmuş, çatıları çökmüş, duvarları üzerine yıkılmış, taş üstünde taş kalmamış, tam bir hayalet şehir haline gelmişlerdi. Böyle yerlerinde yeller eserken, Allah oralarda tekrar hayatı normale döndürdü. Böyle viran vaziyette üzerlerinden uzun çağlar geçtikten sonra, tekrar sokaklarında insanlar, canlılar dolaşmaya başladı, yiyecekler, içecekler bitti. Bir zamanlar her yanı çürümüş cesetler ve kemiklerle doluyken; cıvıl cıvıl insanlar, rengârenk bitkiler, çeşit çeşit hayvanlar, bağlar, bahçelerle doldu. İşte böylece Allah, ölü şehirleri diriltir, nice harap olmuş beldeleri imar eder, tekrar yaşama döndürür. İşte ölümden sonraki hayat da böyledir. Üzerinden kaç zaman geçerse geçsin, ne kadar harap olursa olsun, ne kadar izleri silinirse silinsin, ne kadar tarihin derinliklerinde kaybolup giderlerse gitsin, insanlık tarihinde yaşanmış her şey Allah'ın ilminde kaydoluyor. Bir gün hepsi işte böyle tekrar hayat bulacak! Bunun nasıl olacağını merak ediyorsanız; viran olmuş illerin, kıran girmiş bağların yeniden nasıl canlandığına bakın. Sonbaharda solan yaprakların ilkbaharda nasıl tekrar açtığına bakın. Doğururken anası ölen çocuğun, kendisinin nasıl yaşadığına bakın. Allah böyle ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkarır. Üzerine ölü toprağı serpilmiş bir halkın zamanla nasıl canlanıp hayat bulduğuna, hayat dolu bir halkın da zamanla nasıl üzerine ölü toprağı serpildiğine bakın. Tarih, ölü dillerin, yok olmuş milletlerin mezarlığıdır. Dönün bakın hepsini göreceksiniz. Topyekûn ölülerin dirilmesi de (*haşr, baas*) işte böyledir. Yeniden yaratma (*halk-i cedid*); birbirinin içinden yarılıp çıkmadır. (*felaq*). Yarılıp ortaya çıkanın (oluşun) Rabbi (*Rabbu'l'-felaq*); işte budur. Bkz. "FELAK" 113/1.

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ رَبِّ اَرِنٖي كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتٰىۜ قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْۜ
قَالَ بَلٰى وَلٰكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبٖيۜ قَالَ فَخُذْ اَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ
فَصُرْهُنَّ اِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلٰى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ
ادْعُهُنَّ يَأْتٖينَكَ سَعْيًاۜ وَاعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَزٖيزٌ حَكٖيمٌ ﴿٢٦٠﴾ مَثَلُ
الَّذٖينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فٖي سَبٖيلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ
سَبْعَ سَنَابِلَ فٖي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍۜ وَاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ
يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلٖيمٌ ﴿٢٦١﴾ اَلَّذٖينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ
فٖي سَبٖيلِ اللّٰهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَٓا اَنْفَقُوا مَنًّا وَلَٓا اَذًى لَهُمْ
اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٦٢﴾
قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَٓا اَذًىۜ
وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَلٖيمٌ ﴿٢٦٣﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ
بِالْمَنِّ وَالْاَذٰىۙ كَالَّذٖي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَٓاءَ النَّاسِ وَلَا
يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِۜ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ
تُرَابٌ فَاَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًاۜ لَا يَقْدِرُونَ عَلٰى شَيْءٍ
مِمَّا كَسَبُواۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرٖينَ ﴿٢٦٤﴾

260- Bir zamanlar İbrahim, "Ey Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilteceğini göster" demişti. Allah, "Yoksa inanmıyor musun?" diye sormuştu. İbrahim cevap vermişti; "Elbette inanıyorum, ama açıkça görmek istiyorum." Öyleyse demişti Allah, kuşlardan dört gurup yap ve onları kendine alıştır. Sonra onları her bir tepeye ayrı ayrı koy, sonra da çağır; hızla sana gelecekler. Allah'ın her şeye gücü yeter, çok bilgedir; bundan hiç şüpheniz olmasın.[191]

261- Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu şuna benzer: Ekilmiş bir tek tohum düşünün... O tek tohum, her başağında yüz dane bulunan yedi başak bitiriyor. İşte böylece Allah, lâyık gördüğüne kat kat verir. Allah çok cömerttir, O her şeyi biliyor.

262- Muhtaçları incitmeden, başa kakmadan, yaptıkları iyiliğin peşine de düşmeden mallarını Allah yolunda harcayanlar, karşılığını Allah'tan alacaklardır. Böylece korkularınızı yenmiş, sıkıntılarınızı da gidermiş olursunuz.

263- Tatlı dil ve güler yüz, başa kakılarak yapılan yardımdan daha iyidir. Allah zengindir, hoşgörülüdür.

264- Ey iman edenler! Muhtaçları incitерek ve başa kakarak yardımlarınızı heder etmeyin. Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı halde insanlara gösteriş için yardım eden kimse gibi olmayın. Böylelerinin durumu şuna benzer: Üzerinde toprak bulunan yumuşak bir kaya düşünün... Sağanak halde yağan yağmur, kayayı olanca sertliği ile büsbütün ortaya çıkarıveriyor... Bu gibilerin, yaptıkları işlerden hiç bir kazançları olmaz. Allah, kâfirler güruhuna doğru yolu nasip etmez.

[191] Yani: Ey İbrahim! Ölülerin nasıl diriltileceğini anlamak istiyorsan, işi kolayca anlaman için sana şu örnek yeterlidir: Dört tane kuş bul/kuşlardan dört gurup yap ve onları seslendiğinde sana gelecek hale getirene kadar alıştır. Bu alıştırmayı tekrar tekrar yap. Kuşlar iyice alıştıktan sonra her birini/gurubu sağ olarak bir dağın tepesine koy, sonra onları çağır. Onların sana hızla geldiklerini göreceksin! İnsan ruhlarının içinde bir ömür geçirerek iyice alıştıkları bedenlerine tekrar geri dön-

meleri de işte böyledir (Ebu Müslim). Veya fıtrat olarak zaten, Allah'tan gelen insan ruh ve bedenlerinin, öldükten sonra çağrıldıklarında kuşlar gibi Allah'a dönmek için dirilmeleri de işte böyledir veya çeşitli çağlara ve mekanlara ayrılmış/yayılmış insan guruplarının Allah'a dönmeleri de işte böyledir... Görüldüğü gibi bu örnek, ölümden sonraki hayatın nasıl olacağına dair bir "metafor" (eğretileme, mecaz) olmaktadır. Yani bir örnek verip, onun üzerinden ötesini kavratmaya çalışma... Aynı zamanda bu, yeryüzünde dağılmış, ölmüş bitmiş bir topluluğun/milletin/ümmetin nasıl dirileceğini gösterir çarpıcı bir örnektir de. Şöyle ki: Parçalanmış, her biri yeryüzünün bir köşesine dağılmış bir ümmet de, işte böyle yeniden dirilip ayağa kalkabilir. Önce bütün bu parçalar, ortak bir "ittihat (birlik) ülküsü içinde tek bir noktaya doğru alıştırılmalıdır. Bu nokta, "vahdet" fikridir. Bir amaç ve ülkü etrafında toplanmanın şart olduğu düşüncesidir. Bunun tekrar tekrar üzerinde durulmasıyla, zihinler bu fikre alışacaktır. Sonra günü gelip de, "Ey ümmet-i Muhammed! Allah için birleşin!" dendiğinde; kuşlar gibi bulundukları dağlardan, tepelerden, ovalardan, parça parça edildikleri ülkelerden sökün ederek guruplar halinde bir noktaya doğru akacaklardır. İşte "İbrahim'in kuşları" böyle toplandığı gibi, "İbrahim milleti" de böyle toplanacaktır...

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَتَثْبِيتًا
مِنْ اَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ اَصَابَهَا وَابِلٌ فَاٰتَتْ اُكُلَهَا
ضِعْفَيْنِ فَاِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ
﴿٢٦٥﴾ اَيَوَدُّ اَحَدُكُمْ اَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَاَصَابَهُ
الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ فَاَصَابَهَا اِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ
فَاحْتَرَقَتْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ
تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ
مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا
الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِاٰخِذِيهِ اِلَّا اَنْ تُغْمِضُوا
فِيهِ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٢٦٧﴾ اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ
الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ
مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦٨﴾
يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ اُوتِيَ
خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّا اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿٢٦٩﴾

265- Allah rızası için ve cân-ı gönülden yardımda bulunanların durumu da şuna benzer: Verimli topraklar üzerinde güzel bir bahçe düşünün... Sağanak halde yağan yağmur bahçedeki ürünü iki katına çıkarıyor. Hafif yağmurda bile ürün veriyor... Allah, yaptığınız her şeyi görüyor; bundan hiç şüpheniz olmasın

266- Sizden biriniz şöyle olmak ister miydi? Bir hurma ve üzüm bahçeniz var... Altından sular akan, her türlü meyveyle dolu bir bahçe... Fakat siz elden ayaktan düşmüşsünüz, bakıma muhtaç bir halde çocuklarınızla terkedilmişsiniz... Derken bahçeyi bir kasırga vurmuş ve her şey altüst olmuş... Allah, size ayetlerini işte böyle açıklıyor; umulur ki ders çıkarırsınız.

267- Ey iman edenler! Kazandıklarınızın en iyilerinden ve topraktan sizin için bitirdiğimiz ürünlerden başkaları için harcayın. Size verilse yüzünüzü buruşturacağınız arızalı mallarla hayır yapmaya kalkmayın. Bilin ki Allah zengindir, övülmeye lâyık olan O'dur.

268- Şeytan sizi fakir düşmekle korkutarak cimriliği telkin eder. Oysa Allah, size kendisinden bağış ve bolluk vaat ediyor. Allah'ın kudreti geniş, ilmi çoktur.

269- Allah, lâyık gördüğüne bilgelik nasip eder. Kime bilgelik nasip edilmiş se, ona çok hayır verilmiş demektir. Bunu, ancak akıl ve vicdan sahipleri düşünüp anlar.

270- Yaptığınız yardımları ve adakları Allah kesinlikle biliyor. Zalimlik edenlerin yardımcısı yoktur.

271- Yardımları açıktan yapmanız güzeldir. Fakat ihtiyaç sahibine gizlice vermeniz daha münasiptir. Böylece günahlarınızdan bir kısmını kapatır. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.

272- İnsanları doğru yolda yürütmek senin işin değil, zira Allah lâyık gördüğüne doğru yolda yürümeyi nasip eder. İyilik olarak yaptığınız yardımlar kendi faydanızadır. Zaten yardımlar, sırf "Allah rızasını aramak" için yapılmalı. Yaptığınız her iyilik size olduğu gibi geri dönecek; zerrece hakkınız yenmeyecektir.[192]

273- Hayatlarını Allah yoluna adadıkları için muhtaç hale gelmiş olanlara yardım edin. Onların geçim derdi için çalışmaya vakitleri yoktur. İstemeye çekindiklerinden, gören de onları zengin zanneder. Yüzlerinden tanırsın onları. Yüzsüzlük edip de insanlardan bir şey isteyemezler. Onlara yaptığınız yardımları Allah bilir.

وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ
يَعْلَمُهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿٢٧٠﴾ إِنْ تُبْدُوا
الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا
الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ
وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٧١﴾ لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ
وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ
فَلِأَنْفُسِكُمْ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ
وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ
لَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٢﴾ لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ
لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ
أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ
النَّاسَ إِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ
عَلِيمٌ ﴿٢٧٣﴾ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ
وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ
رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٤﴾

274- Mallarını gece, gündüz, gizli ve aşikâr harcayanlar, karşılığını Allah'tan mutlaka alacaklardır. Böylece korkularınızı yenmiş, sıkıntılarınızı da gidermiş olursunuz.

---

[192] Yani: Bakın! Size sürekli olarak yardımlaşma ve dayanışma öğütleniyor. Müşrik akrabalarına yardımda bulunmaktan çekinen Esma örneğinde olduğu gibi veya Kurayza ve Beni Nadir Yahudileri içinde akrabaları bulunan Ensar'dan kimilerinin yaptığı gibi sakın "Şu bizden, bu değil" diye muhtaç insanlar arasında ayırım yapmayın! Dinleri ne olursa olsun, insanlara karşılıksız yardım edin. Size muhalif olanlara hidayet vermek sizin işiniz değildir. İslâm'a girsinler diye değil, sırf Allah rızası için yardımlarına koşun. Yardımlarınızı, insanların Müslüman olmaları şartına bağlamayın; erdemli olmak bunu gerektirir. Ne yapıyorsanız kendiniz için yapıyorsunuz. Yaptığınız her iyilik size olduğu gibi geri dönecektir. Zerre miktarı iyiliğin de, zerre miktarı kötülüğün de karşılığını mutlaka göreceksiniz. Allah, kimsenin hakkını kimsede bırakmayacaktır…

275- FAİZ[193] yiyenler, şeytan çarpmış saralı[194] gibi kalkarlar. Çünkü, "Faizin alışverişten farkı yok" derler. Oysa Allah alışverişi helâl faizi haram kılmıştır. Kim bu öğütlere kulak verir de hemen faizi terk ederse, geçmişine sünger çekilir. Artık gerisi Allah'a kalmıştır. Kim de tekrar başlarsa cehennemi boylar; oradan daha çıkamaz.

276- Allah, faizi bereketten mahrum eder. Karşılıksız yardımları ise kat kat artırarak bereketlendirir. Allah, hiçbir günahkâr kâfiri sevmez.

277- İman edenler, iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlar, cân-ı gönülden namaz kılanlar, zekât verenler... İşte bunlar hak ettikleri karşılığı Rablerinden alacaklardır. Böyle yaparsanız korkularınızı yenmiş, sıkıntılarınızı da gidermiş olursunuz.

278- Ey iman edenler! Allah'ın öfkesini çekmekten sakının. Eğer gerçekten iman etmişlerdenseniz faizi terk edin.

279- Eğer terk etmezseniz, bilin ki, Allah'a ve Peygamberi'ne savaş açmış olursunuz. Bu işten vazgeçtiğinizde ana paranız yine sizindir. Ne haksızlık yapın, ne de haksızlığa göz yumun.

280- Ödeme güçlüğü çeken borçluya

ٱلَّذِينَ يَأْكُلُونَ ٱلرِّبَوٰا۟ لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ ٱلَّذِى يَتَخَبَّطُهُ
ٱلشَّيْطَـٰنُ مِنَ ٱلْمَسِّ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوٓا۟ إِنَّمَا ٱلْبَيْعُ مِثْلُ ٱلرِّبَوٰا۟
وَأَحَلَّ ٱللَّهُ ٱلْبَيْعَ وَحَرَّمَ ٱلرِّبَوٰا۟ فَمَن جَآءَهُۥ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ
فَٱنتَهَىٰ فَلَهُۥ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ
أَصْحَـٰبُ ٱلنَّارِ هُمْ فِيهَا خَـٰلِدُونَ ﴿٢٧٥﴾ يَمْحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰا۟ وَيُرْبِى
ٱلصَّدَقَـٰتِ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾
إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ
وَءَاتَوُا۟ ٱلزَّكَوٰةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ
وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَذَرُوا۟
مَا بَقِىَ مِنَ ٱلرِّبَوٰٓا۟ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا۟
فَأْذَنُوا۟ بِحَرْبٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ
أَمْوَٰلِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ وَإِن كَانَ
ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَن تَصَدَّقُوا۟ خَيْرٌ لَّكُمْ
إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾ وَٱتَّقُوا۟ يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى ٱللَّهِ
ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٨١﴾

kolaylık gösterin. Eğer bilirseniz sadakadan sayarak borcu silmek daha iyidir.

281- Allah'a döneceğiniz, her ne yaptıysanız karşılığını göreceğiniz, hiç kimsenin yaptığının yanına kâr kalmayacağı günü sakın aklınızdan çıkarmayın.

---

193 RİBA: Sözlükte [ربو] kökünden gelir. Mastarı "artmak, çoğalmak, büyümek, gelişmek" demektir. Tümsek, tepe (*râbiye*); faiz, riba, tefecilik (*ribâ*); astım (*rebv*); faizsiz (*lâ rebviyy*); faizcilik, tefecilik (*murâbât*); tefeci bezirgân (*murâbî*) kelimeleri bu kökten gelir... Terim olarak, "karşılıklı cins ve miktarı belli olan bir alışverişte (*akd-i muavaza*); karşılıksız kalan her hangi bir fazlalık" olarak tanımlanır. Türkçe'de "çalışmadan, emek sarf etmeden, yattığı yerden, karşılıksız kazanç" kelimelerini çağrıştırır.

[194] Araplar arasında mecazî bir deyim olan "şeytan çarpmış saralı kimsenin kalkması gibi kalkmak" ifadesi ile sanki şu denmek istenmektedir: "Bu faizciler hep başkasının kanını emer, alın terlerini sömürürler. Çalışmak yerine faiz alarak çalışanların sırtından geçinirler. Bu halleriyle onlar, toplumun asalak, tufeylî, parâzit ve kan emici sülükleri gibidirler. Şeytan çarpmış da delirmiş gibi ticaret, faiz, para ve kâr peşinde koşarlar. Hırsları akıllarını örtmüştür. Gözlerini para hırsı bürümüş, tamahkârlıktan, açgözlülükten hiç bir şey göremez hale gelmişlerdir. Kıyamet günü mezarlarından da aynen böyle şeytan çarpmış da delirmiş gibi kalkacaklardır. Yine kaldıkları yerden devam etmek isteyerek, deliler gibi para peşine koşacaklar ama karşılarına ateş çıkacaktır. Bu kez, o faizle doldurdukları karınları cehennem ateşi ile dolacak!

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُٓوا اِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُ
وَلْيَكْتُبْ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ اَنْ يَكْتُبَ
كَمَا عَلَّمَهُ اللّٰهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذٖي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ
اللّٰهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْـًٔا فَاِنْ كَانَ الَّذٖي عَلَيْهِ الْحَقُّ
سَفٖيهًا اَوْ ضَعٖيفًا اَوْ لَا يَسْتَطٖيعُ اَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ
وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ وَاسْتَشْهِدُوا شَهٖيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَاِنْ
لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَاَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ
مِنَ الشُّهَدَٓاءِ اَنْ تَضِلَّ اِحْدٰيهُمَا فَتُذَكِّرَ اِحْدٰيهُمَا الْاُخْرٰى
وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَٓاءُ اِذَا مَا دُعُوا وَلَا تَسْـَٔمُٓوا اَنْ تَكْتُبُوهُ
صَغٖيرًا اَوْ كَبٖيرًا اِلٰٓى اَجَلِهٖ ذٰلِكُمْ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاَقْوَمُ
لِلشَّهَادَةِ وَاَدْنٰٓى اَلَّا تَرْتَابُٓوا اِلَّٓا اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً
تُدٖيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَلَّا تَكْتُبُوهَا
وَاَشْهِدُٓوا اِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا يُضَٓارَّ كَاتِبٌ وَلَا
شَهٖيدٌ وَاِنْ تَفْعَلُوا فَاِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ وَاتَّقُوا
اللّٰهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللّٰهُ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلٖيمٌ ﴿٢٨٢﴾

282- EY İMAN EDENLER! Belirli bir süreye kadar birbirinize borç verdiğinizde onu yazın. Aranızdan adaletine güvendiğiniz birisi bunları yazsın. Yazan kişi, Allah'ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın, yazsın. Borçlu da, ne zaman ödeyeceğini açıkça yazsın. Allah'tan korksun ve borcunu tam yazdırsın. Borçlu aklı ermez, zayıf veya kendisi yazdıramayacak durumda ise velisi onu adaletle yazsın. İçinizden iki erkek de şahit olsun. İki erkek şahit bulunamazsa tarafların kabul edebileceği bir erkek ve iki kadın şahit olsun. Ki kadınlardan biri unutursa diğeri ona hatırlatsın. Şahitler de çağrıldıklarında kaçınmasınlar. Gerekli gereksiz demeden ödeme tarihleri ile birlikte kayda geçirmekten üşenmeyin. Bu, Allah indinde adalete daha uygun, ispat için daha sağlam ve şüpheye mahal bırakmayacak bir yoldur. Fakat alışverişiniz peşinse yazmayabilirsiniz. Alışverişlerinizde işte böyle şahit bulundurun. Yazana da, şahide de zarar vermeyin. Eğer zarar verirseniz günah işlemiş olursunuz. Daima Allah bilinciyle yaşayın. Bakın, Allah size yol gösteriyor, Allah her şeyi çok iyi biliyor.

وَاِنْ كُنْتُمْ عَلٰى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ فَاِنْ
اَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي اؤْتُمِنَ اَمَانَتَهُ
وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ رَبَّهُ وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَاِنَّهُ
اٰثِمٌ قَلْبُهُ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلٖيمٌ ﴿٢٨٣﴾ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ
وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِنْ تُبْدُوا مَا فٖٓي اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوهُ
يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُ
وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ ﴿٢٨٤﴾ اٰمَنَ الرَّسُولُ بِمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِ
مِنْ رَبِّهٖ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ
وَرُسُلِهٖ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهٖ وَقَالُوا سَمِعْنَا
وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصٖيرُ ﴿٢٨٥﴾ لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ
نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ
رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَٓا اِنْ نَسٖينَٓا اَوْ اَخْطَاْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَٓا
اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا
مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهٖ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا
اَنْتَ مَوْلٰينَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرٖينَ ﴿٢٨٦﴾

283- Eğer yolculukta iseniz ve hesabı tutacak birisini de bulamazsanız borçludan bir rehin alabilirsiniz. Yok, birbirinize güvenirseniz, artık güvenilen Allah'tan korksun ve verdiği sözün arkasında dursun. Şahitliği gizlemeyin, kim gizlerse vebali boynunadır. Allah yaptığınız her şeyi görüyor, biliyor.

284- Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah'a aittir. Bildiğiniz bir şey varsa açıklayın; içinizde tutarak şahitlikten kaçınmayın, zira gizlediğiniz şeyin hesabını Allah sorar. Allah lâyık gördüğünü bağışlar, müstahak gördüğünü de cezalandırır. Allah'ın her şeye gücü yeter.

285- PEYGAMBER ve onunla birlikte olan mü'minler, Rabbi tarafından ona indirilene iman ederler. Hepsi Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inanırlar. "Allah'ın peygamberleri arasında ayırım yapmayız, duyduk ve itaat ettik. Ey Rabbimiz bizi bağışla, varış Sanadır" derler.

286- Allah, hiç kimseye taşıyamacağından fazla yük yüklemez. Herkesin yaptığı iyilik kendi yararınadır, her kötülük de kendi zararına. "Ey Rabbimiz! Unutur veya yanılırsak bizi hesaba çekme. Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yükler yükleme. Ey Rabbimiz! Güç yetiremeyeceğimiz yükleri bize taşıtma. Günahlarımızı affet, bizi bağışla, sevgi ve merhametini eksik etme üzerimizden. Yâr ve yardımcımız Sensin, kâfirler güruhuna karşı bize yardım et..."

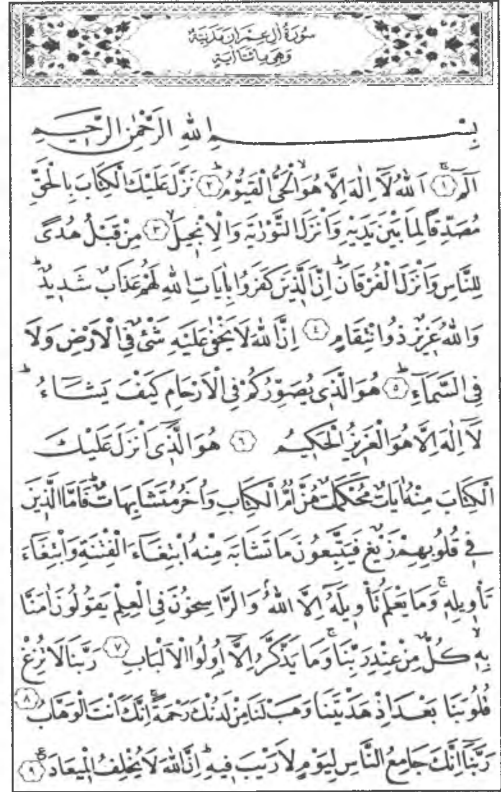
03- AL-İ İMRAN SURESİ

Medine'de inmiştir, toplam 200 ayettir. 35. ayette Al-i İmran (İmran Ocağı) olarak bilinen aileden yetişen Meryem, Zekeriya, Yahya ve İsa'nın yaşam öykülerinden; bu büyük ve köklü ailenin (ocağın) tevhit ve adalet mücadeleleri tarihinde bıraktığı derin izler ve hatıralarından bahsettiği için bu adı almış görünmektedir.

03-AL-İ İMRAN SURESİ

Medine'de inmiştir. 200 ayettir.

1- SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

سُورَةُ آلِ عِمْرَانَ مَدَنِيَّةٌ
وَهِيَ مِائَتَا آيَةٍ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ
الٓمٓ ﴿١﴾ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴿٢﴾ نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ
مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ ﴿٣﴾ مِنْ قَبْلُ هُدًى
لِلنَّاسِ وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ
وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا
فِي السَّمَاءِ ﴿٥﴾ هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ
لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦﴾ هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ
الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ
فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ
تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا
بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٧﴾ رَبَّنَا لَا تُزِغْ
قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٨﴾
رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٩﴾

1- Elif, Lâm, Mim.

2- Allah'tan başka tanrı yoktur. Sonsuz yaşam kaynağı ve yarattıkları üzerine titreyendir.[1]

3- Önceki çağların vahiylerinden doğru namına ne kalmışsa sürdüren bu Kitabı, Tevrat'ı ve İncil'i gerçeğin ta kendisi olarak indiren O'dur.

4- Geçmiş çağlarda da insanlar doğru yolda yürüsünler diye doğru ile yanlışın yollarını göstermişti. Allah'ın ayetlerini tanımayanları şiddetli bir azap bekliyor. Çünkü Allah çok güçlüdür, öç alandır.

5- Yerde ve gökte ne varsa hiç bir şey Allah'a saklı değildir.

6- Rahimlerde sizlere dilediği şekli veren O'dur. Başka tanrı yok ancak O var! Güçlü O'dur, bilgelik O'ndadır.

7- Sana kitabı indiren O'dur. Bu kitapta, sağduyu sahibi herkesin ilk okuyuşta anlayabileceği ayetler[2] vardır; kitabın ana temasını bunlar oluşturur. Bir de, benzetmeler yapılan dolaylı anlatımlar vardır.[3] Kalplerinde eğrilik olanlar, konuyu saptırmak ve keyiflerince yorumlamak için dolaylı anlatımlara göz dikerler. Hâlbuki, bu tür ifadelerde ne denmek istendiğini[4] ancak Allah, bir de ilimde derinleşmiş olanlar bilir.[5] "İnandık, hepsi Rabbimizdendir" derler. Akıl ve vicdan sahipleri dışında düşünen yok!

8- Onlar şöyle derler: "Ey Rabbimiz! Bizleri doğru yolda yürüttükten sonra kalplerimizi kaydırma ve üzerimizden sevgi ve merhametini eksik etme. Sensin gerçek lütuf sahibi."

9- "Ey Rabbimiz! Hiç kuşkusuz geleceğinde hiç şüphe olmayan bir günde bütün insanları toplayacaksın." Allah, belirlediği süreyi şaşırmaz; bundan hiç şüpheniz olmasın.

---

[1] Harfi harfine: "Allah; O'ndan başka 'ilâh' yoktur. O 'hayyu'l-qayyum'dur."

[2] MUHKEM: Sözlükte [حكم] kökünden gelen [محكم], "sağlamca duran, engel olan"

manasına geliyor. Araplar, "geri çevirdim, mani oldum" manasında *ahkemet, hakemtu, hâkemtu* diyorlar. Bunun için suçluyu suçundan men eden yargıç *hâkim*, atın başkaldırmasını önleyen gem *hakemetu'l-licâm*, kendisine saldıracak kimseleri men eden sağlam yapı *binâun muhkemun*, uygun olmayan şeyleri engelleyen sağduyulu, aklıselim düşünme *hikmet* demek oluyor. Demek ki muhkem ayetler, sağduyu sahibi, aklıselim düşünebilen kimselerin konuyu saptırmadan, başka yönlere çekmeden ve gizli niyet taşımaksınız ilk okuyuşta anlayabilecekleri ayetlerdir. Esasında Kur'an'ın genel olarak insanların sağduyusuna hitap ettiğini görüyoruz. Türkçe'de sağduyu, "mantıklı ve doğru düşünme duyusu, doğruyu yanlıştan ayırma özelliği" anlamında sağ kalan duyu, hâlâ ölmemiş, diri, canlı kalan duyu anlamındadır. Bu, Kur'an lisanında, Âdeme eşyanın ismini öğretme denilen şey olmalıdır. Yani yaratılıştan her insana verilen kavram üretme, eşyayı soyutlayarak kelimelerle ifade etme yeteneği... Her insan, yaratılıştan gelen bilgiyle suyu akışkan, taşı katı, pamuğu yumuşak, ateşi yakıcı olarak algılar. İşte bu henüz kelimelere dökülmeyen, duyu halindeki algılamaya, dilbilimde "k dili" denmektedir. (Chomsky). Her insan, işte bu ortak algılamayı, önce kendi beyninden diline indirir. Bu, anadil dediğimiz şeydir. Oradan da diller arasında çeviri olur. Sağduyu, işte bu henüz "dilbilim" konusu haline gelmemiş algılama olmaktadır; "k dili" budur. Yani eşyayı, aynı insanî duyu ile algılama kabiliyeti... Örneğin İngiliz, Türk ve Arap; suyu önce bu yazılmayan k dilinde "akışkan" olarak algılar, bu hepsinde de aynıdır. Sonra buna, İngiliz "*water*", Türk "*su*", Arap "*ma*" der. İşte muhkem ayetler, doğrudan insanlardaki bu ortak duyuya, yani "k diline" hitabeden ayetlerdir. Bunlar kelimelere dökülünce, çeşitli anlam kaymalarına ve karışıklıklarına neden olur. Bu durumda, "k diline" tekrar tekrar dönmek icap eder. "K dilinden", yani sağduyudan veya vicdanın sesinden onay almayan söylemleri, insanlık vicdanı dışına atar. Bu anlamda sağduyu, dile dökülmüş olanın getireceği zorlukları, başka yönlere çekmeyi sürekli engeller, vicdanı sağlam ve diri tutar. Bu nedenle sağduyu sahipleri, vicdanının sesine kulak verenler ve fıtratını bozmayanlar, muhkem ayetlerle paralel yürür. Onların ne demek istendiğini hemen anlar. Çünkü söz tam da yerini bulmuştur...

[3] MUTEŞABİH: Sözlükte, [شبه] kökünden gelen [متشابه], "benzeyen, benzer olan" demektir. İki şey birbirinden ayrılamadığı zaman bu kelime kullanılır. Bu nedenle helâl ile haramı aynı görüp ihlâl edene *ashâbu'ş-şubeh* denmiştir. Kur'an'da "*İnekler birbirine benzer*" (Bakara;70); " *Birbirinin benzerleri olarak onlara sunuldu*" (Bakara; 25); "*Kalpleri birbirine ne kadar da benzemiş*" (Bakara; 118) ayetleri ile ve "*Helâl bellidir, haram da bellidir. Bu ikisi arasında birbirine benzeyen şüpheli birçok şey vardır*" hadisinde bu anlam kullanılmıştır. Keza Türkçe'de kuşku, zan, kuruntu, evham anlamlarına gelen *şüphe* bu köktendir. Kişi, iki şeyi birbirine karıştırdığı ya da ayıramadığı zaman şüpheye düşer, kuşkulanır. Kuşkunun ortadan kalkması için sağlam bilgiye, esasa, temele dönmesi gerekir. Bu esas, insanın sağduyusu veya vicdanının sesi dediğimiz şeydir. Yukarıda bunu "k dili" olarak açıklamıştık. Demek ki müteşabih ayetler çokanlamlı, benzetmeli (mecazi); imalı (istiare); dolaylı (kinaye) anlatım gibi edebi sanatlar kullanılarak ifade edilen; dile dökülmüş olmanın getirdiği

güçlükleri içinde barındıran ifadelerdir. Muhkem ayetlerde bu durum nispeten azdır; ama insanın her iki durumda da sürekli olarak sağduyusuna, vicdanının sesine dönmesi gerekir. Çünkü Allah'ın vahyinin öbür yüzüne, sağduyunun veya vicdanın sesi diyoruz.

[4] TE'VİL: Sözlükte [أول] kökünden gelir. Mastar olarak "ilk başa dönmek, aslına çevirmek" demektir. *Evvel, evveliyat, müevvel, meal, te'vil* vb. hepsi bu köktendir. Kur'an lisanında *te'vil*, sözü sahibine döndürme anlamına geliyor. Kur'an'ın sahibi Allah olduğu için, ne demek istediği yine O'na döndürülür; çünkü sözün merci O'dur. Allah bir kez söz söyleyip onu kitap haline getirdiği için ve sürekli olarak sözünü yenilemediği için ne demek istediğini anlamak zaman aktıkça güçlük çıkarabilir. Bu durumda söz, peygambere döndürülür. Keza söz, zaten sağduyu ve vicdanın öbür yüzü olduğu için ilimde derinleşmiş olanlar, sözü buraya da döndürebilirler. Demek ki te'vil, esas itibarîyle sözü sağduyu ve vicdana döndürmek anlamındadır. Çünkü Allah, sözünü peygamberinin sağduyusu ve tertemiz vicdanı üzerinden söylemiştir. O sağduyu ve vicdan, her insana yaratılıştan verilmiştir. Âdeme öğretilen algılama ve kavrama yeteneği (eşyanın ismini öğretme) de, insanlığı ayakta tutan muhkem dayanak da budur.

[5] RASİHUN: Sözlükte [رسخ] kökünden gelir. Mastar olarak "tutarlı olmak, iyice yerleşmek, derinleşmek, sabit olmak" demektir. Yerleşmek, sağlamlaştırmak (*tersih)*; köklü, sağlam, yerleşmiş (*râsih)*; tutarlılık ve sağlamlık (*rusuh)* kelimeleri bu köktendir... Türkçedeki derin âlim, derin hoca deyimlerindeki manayı çağrıştırır. Şu halde ilimde derinleşenler, "Allah'ın ne dediği" ortada olduğuna göre; "Allah ne demek istedi" veya "Allah ne derdi" soruları üzerinde derinleşenler demek olur. Bunları, "Allah'ın ne dediğinden" yani var olan vahiy metninden, ne dediğini ilk anlayan ve uygulayanlardan, maksatlarından, maslahatlarından ve son alarak da vahyin öbür yüzü dediğimiz sağduyu ve vicdanın sesinden çıkarırlar. Öte yandan te'vil veya asla döndürme, yani maksadı yakalama çabası, ayette ilimde derinleşenlere tanınmış görünüyor. Bunun tanınmamış olduğunu ve ayette buna yol olmadığını savunan görüş ise isabetli görünmemektedir. Çünkü "ilimde derinleşmek", tam da bu iş için lâzımdır. Ayette, "*İnandık, hepsi rabbimizdendir*" sözünü söylemek için rasihun olmaya gerek yok. Bu sözü zaten ortalama her Müslüman söylüyor. Şu halde söz konusu ayet, "*Ondan ne kastedildiğini (te'vilini) ancak Allah ve ilimde derinleşenler bilir*" şeklindedir. Aradaki "*ve*", *vav-ı ibtidaiyye* olarak değil, *vav-ı takibiye* olarak okunmalıdır. (İbn Abbas, Mücahid ve Rebi b. Enes vs.) Demek ki muhkem ayetler, "Allah ne dedi?" sorusuna ilk okuyuşta aldığımız cevapken; müteşabih ayetler, "Allah ne demek istedi?" sorusunu sormamızı gerektirecek ayetler oluyor. Bu durumda, temiz kalp ve halis niyetle ilimde derinleşmek ve maksadı anlamak için çaba sarf etmek gerekir. Bir de "Allah ne derdi?" sorusu vardır ki, bu durumda ilimde derinleşenler, Allah'ın herhangi bir söylemi olmadan, kendi kendilerine sağduyunun ve vicdanın sesini dillendirebilirler. Bu da daha çok, Allah'ın önceki demelerinin üzerinden uzun asırlar geçmesi, toplumların değişmesi, iklimlerin başkalaşması sonucu ortaya çakan bir zaruret halidir. Tâ ki, Allah'ın en son demeleri gelinceye kadar bu böyle devam eder...

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ
مِنَ اللَّهِ شَيْئًا ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ ﴿١٠﴾ كَدَأْبِ
آلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ
بِذُنُوبِهِمْ ۗ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١١﴾ قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا
سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ ۚ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٢﴾ قَدْ كَانَ
لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا ۖ فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
وَأُخْرَىٰ كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ ۚ وَاللَّهُ
يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَنْ يَشَاءُ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿١٣﴾
زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ
الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ
وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ۗ ذَٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ
وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ ﴿١٤﴾ قُلْ أَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ
مِنْ ذَٰلِكُمْ ۚ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ
وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿١٥﴾

10- KÂFİRLERE ne malları, ne çocukları Allah'a karşı zerre kadar fayda vermeyecek. Onlar, ateşe odun olacaklar!

11- Bunların sonu, Firavun ve adamlarıyla onlardan öncekilerin sonu gibi olacak. Onlar da ayetlerimize yalan demişlerdi. Allah da, onları günahları ile birlikte tutup yakaladı. Allah'ın azabı çok şiddetlidir.

12- Kâfirlere söyle: "Siz mutlaka yenileceksiniz ve toplanıp cehenneme sürüleceksiniz. Ne berbat bir yataktır orası!"

13- Savaşan iki ordunun durumunda sizin için ibret vardır. Bir ordu Allah yolunda çarpışırken, diğeri kâfirlik etmektedir. Allah yolundakiler, düşmana iki katı görünürler. Allah da, yardımıyla uygun gördüğünü güçlendirir. Elbette gören gözler için bunda büyük ibretler vardır.

14- KADINLAR, çocuklar, çil çil altın ve deste deste paralar,[6] soylu atlar, sürülerle davarlar, geniş araziler gibi bütün dünyevi zevkler, insanoğlu için cazip kılındı. Bütün bu zevkler, dünya hayatının cazibesidir. Ancak, asıl varılacak güzel yer, Allah'ın yanıdır.

15- Onlara söyle: "Size o istediklerinizden daha hayırlısını haber vereyim mi? Allah bilinciyle yaşayanlara, Rableri katında altından ırmaklar akan ebedi cennetler, tertemiz eşler ve Allah'ın hoşnutluğu var." Allah, kullarını görüyor.

16- "Rabbimiz, sana iman ediyoruz, bizim suçlarımızı bağışla ve bizleri ateşin azabından koru" diyenleri...

---

[6] Harfi harfine: "Altın ve gümüşten oluşturulmuş yığınlar."

16- "Rabbimiz, sana iman ediyoruz, bizim suçlarımızı bağışla ve bizleri ateşin azabından koru" diyenleri...

17- Güçlüklere göğüs gerenleri, sözü namus bilenleri, yürekten bağlı olanları, başkaları için harcayanları ve seherlerde bağışlanma dileyenleri...

18- ALLAH, kendisinden başka tanrı olmadığını apaçık ortaya koymuştur. Bütün melekler, insaf ve adalet sahibi ilim adamları bunu yakinen bilirler. O'ndan başka tanrı yoktur. Güçlüdür O, bilgedir O.

19- Allah katında din[7] İslam'dır.[8] Geçmiş çağlarda kendilerine kitap verilenler, yol gösterildikten sonra çıkar kavgalarına girerek ayrılığa düştüler. Her kim Allah'ın ayetlerine karşı gelirse, bilsin ki Allah, hesabı çabuk görendir.

20- Şu halde seninle tartışanlara söyle: "Ben bütün benliğimle Allah'a adanıp Müslüman oldum, bana uyanlar da." Önceki çağların vahiylerini kendi tekellerine alanlara ve onların dışında kalan tüm genel halka da sor: "Siz de Müslüman oluyor musunuz?" Eğer Müslüman olurlarsa, doğru yola girmiş olurlar. Yüz çevirirlerse, sana düşen ancak duyurmaktır. Allah kullarını çok iyi görüyor; bundan hiç şüpheniz olmasın.

الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا
عَذَابَ النَّارِ ﴿١٦﴾ الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ
وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ ﴿١٧﴾ شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ
إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَٰهَ
إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾ إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ
وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ
الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَمَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ
الْحِسَابِ ﴿١٩﴾ فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ
اتَّبَعَنِ وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأُمِّيِّينَ أَأَسْلَمْتُمْ
فَإِنْ أَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ
الْبَلَاغُ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ
بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ
الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ
بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢١﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ
فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٢﴾

21- Allah'ın ayetlerini inkâr edenlere, peygamberleri haksızca öldürenlere ve adalet isteyen insanların canına kıyanlara acı bir azabı haber ver.

22- İşte bunlar, dünya ve ahirette amelleri boşa gitmiş kimselerdir ve onları kurtaracak da yoktur.

---

[7] DİN: Bkz. 109/6. ayet dipnotu.

[8] Bu ayete yeni bir yorum getirilmesi gerekmektedir. Şöyle ki; **Hz. Peygamberin** (s.a.v) çıkışı ile birlikte "yenilenen" kadim İbrahimî yola "İslâm dini", bu dine tâbi olanlara da "Müslümanlar" denilmiştir. Ancak bu, zamanla İslâm'ın da dinlerden bir din seviyesine indirgenmesine neden olmuştur. Artık bu bakışa göre İslâmiyet de, Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi Ortadoğu'da çıkmış tektanrıcı semitik (Sami topluluklara mensup) bir dinin adıdır... Oysa İslâm, esas itibariyle kurumsal bir dinin

değil, genel bir yolun adıdır. Bu yol, Âdem'den beri gelen, Allah önünde kendini arındıran, O'nun yaratıcılığını ve büyüklüğünü teslim eden, böylece insanlık içinde Allah ile birlikte yürüyen; O'nun değer, ilke ve kurallarını yaşayan ve yaşatan herkesin yolu olmak durumundadır. Sadece Ortadoğu'da ortaya çıkan ve genellikle Arapların, Farsların ve Türklerin mensup olduğu dinlerden bir dinin "etiket" adı değil… Aslında İslâm, ilk ortaya çıktığında dinlerden bir din olarak değil, böylesi sıradan "dinlerin zulmünden" insanlığı kurtarmak için doğmuştur. Fakat sonraları, mensuplarınca, o da dinlerden bir din haline sokulmuş, imparatorlukların resmi dini haline getirilmiştir. Oysa İslâm'ı, insanlık vicdanının son patlaması, sevgi ve merhametin evrensel sesi ve insanlık sağduyusunun anayolu olarak görmek icabeder. Sadece Ortadoğu'ya hapsedilemez ve Yahudilik ile Hiristiyanlık ayarında görülemez. Bir kaç Ortadoğu ve Asya kavminin değil, tüm insanlığın yoludur. Demek ki, insanlığın tümü içinden her kim "Allah'a ve ahiret gününe inanıyor, peygamberler arasında ayırım yapmıyor, kendini arındırıyor, ilâhî hakkı teslim ediyor, erdemli ve dürüst yaşıyor" ve böylece "Allah ile yürüyorsa", bu yolun yolcusudur… İster nüfus cüzdanında Hiristiyan, ister Yahudi, ister Budist, ister Hindu, ister Müselman yazsın fark etmez…

ألم تر إلى الذين أوتوا نصيبا من الكتاب يدعون إلى
كتاب الله ليحكم بينهم ثم يتولى فريق منهم وهم معرضون
٢٣ ذلك بأنهم قالوا لن تمسنا النار إلا أياما معدودات
وغرهم في دينهم ما كانوا يفترون ٢٤ فكيف إذا جمعناهم
ليوم لا ريب فيه ووفيت كل نفس ما كسبت وهم
لا يظلمون ٢٥ قل اللهم مالك الملك تؤتي الملك من تشاء
وتنزع الملك ممن تشاء وتعز من تشاء وتذل من تشاء
بيدك الخير إنك على كل شيء قدير ٢٦ تولج الليل
في النهار وتولج النهار في الليل وتخرج الحي
من الميت وتخرج الميت من الحي وترزق من تشاء بغير
حساب ٢٧ لا يتخذ المؤمنون الكافرين أولياء من دون
المؤمنين ومن يفعل ذلك فليس من الله في شيء إلا
أن تتقوا منهم تقاة ويحذركم الله نفسه وإلى الله المصير
٢٨ قل إن تخفوا ما في صدوركم أو تبدوه يعلمه الله ويعلم
ما في السماوات وما في الأرض والله على كل شيء قدير ٢٩

23- Baksana şu geçmiş çağlarda kendilerine kitaptan nasip verilmiş olanlara; aralarında hakem olması için Allah'ın kitabına davet olunuyorlar da içlerinden bir kısmı yüz çevirerek dönüp gidiyor.[9]

24- Çünkü onlar; "Ateş, bize birkaç günden fazla dokunmayacak" demekte ve uydura geldikleri yalanlarla yoldan çıkmaktadırlar.

25- Bakalım hepsini toplayacağımız geleceği kesin olan günde ne yapacaklar? O gün herkese hak ettiği verilecek, kimseye haksızlık edilmeyecek.

26- DE Kİ: "Ey mutlak egemenlik sahibi olan Allah'ım! Sen egemenliği lâyık gördüğüne verirsin, müstahak gördüğünden de çeker alırsın. Lâyık gördüğünü yüceltir, müstahak gördüğünü alçaltırsın. Bütün iyilikler senin elindedir. Senin her şeye gücün yeter,

27- Gündüzü kısaltarak geceyi uzatır, geceyi kısaltarak gündüzü uzatırsın. Ölüden diri, diriden ölü çıkarırsın. Lâyık gördüğüne de umulmadık yerlerden rızık verirsin."

28- MÜ'MİNLER, iman edenleri bırakıp da kâfirlerle dostluk kurmasınlar.[10] Her kim bunu yaparsa, Allah ile ilişiği kesilmiş olur. Ancak, kâfirlerden gelebilecek tehlikelere karşı korunmanız söz konusu ise o başka. Allah sizi, öfkesini çekecek işler yapmayasınız diye uyarıyor; çünkü sonuçta gidiş Allah'adır.

29- Onlara söyle: "İçinizdekileri ister gizleyin, ister açığa vurun, Allah onu bilir. Göklerde ve yerde ne varsa her şeyi bilir. Allah'ın her şeye gücü yeter.

---

[9] Yani: Allah'ı, vahyi, dini ve peygamberleri kendi tekellerine alarak din ticaretine dönüştürenlere baksana. Hani sen onların Tevrat okudukları yere gitmiştin. Sana, "Sen hangi din üzeresin?" diye sormuşlardı. Sen de, "Ben **İbrahim**'in yolundayım" demiştin. "**İbrahim** Yahudi'ydi" demişler, sen de "Benim getirdiğim kitap, İbrahim'in yolunu da, elinizdeki Tevrat'ın doğrularını da sürdürüyor. Eğer gerçekten **İbrahim**'in yolunda iseniz, Allah'ın son kitabı Kur'an'a gelin" demiştin (İbn Abbas, Hasan-ı Basri). Onlar ellerindeki Tevrat'a uymadıkları gibi, Kur'an'a da uymazlar. Kendilerini seçilmiş gördükleri için, "Bize bir şey olmaz, biz Allah'ın özel kavmiyiz" diye avunup dururlar.

[10] Ayette geçen dostluk (*velâyet*); burada müttefik olmak anlamında kullanılmaktadır. Çünkü ayetin devamında, "*Fakat onlardan gelebilecek yakın bir tehlike söz konusu olursa hariç*" denilmektedir. Aksi halde, yakın bir tehlike söz konusu ise "dost" olabilirsiniz demek olur ki, bu herhâlde mümkün değildir.

30- Herkesin bütün iyilik ve kötülüklerinin önüne konacağı gün gelecektir. Kötüler, o günün hiç gelmemesini ister. Allah sizi, öfkesini çekecek işler yapmayasınız diye uyarıyor; çünkü Allah, kullarını çok seviyor.

31- Onlara söyle: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizleri sevsin ve suçlarınızı bağışlasın. Allah bağışlayan ve merhamet edendir.

32- Söyle onlara: Allah'a ve peygambere itaat edin. Eğer karşı gelirlerse, bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez.

33- İYİ DİNLEYİN![11] Allah, Âdem'i, Nuh'u ve İbrahim ocağı ile İmran ocağını[12] çağdaşları arasından özenle seçmiştir.

34- Kuşaktan kuşağa tek bir yolun yolcusudur bunlar.[13] Allah her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.

35- Bir zamanlar İmran'ın eşi; "Ey Rabbim! Ben karnımdaki çocuğu Senin hizmetine adayacağıma söz veriyorum. Benden bunu kabul et. Sen her şeyi işitiyor ve biliyorsun" demişti.

36- Fakat çocuğu doğurunca; "Ey Rabbim bu bir kız; halbuki erkek, kız gibi değildir" dedi. Oysa neyin hayırlı olacağını Allah daha iyi biliyordu. Sonra, "Ben onun adını Meryem koydum, onu ve neslini lanetlenmiş şeytanın şerrinden korumanı diliyorum" dedi.

يوم تجد كل نفس ما عملت من خير محضرا وما عملت من سوء تود
لو ان بينها وبينه امدا بعيدا ويحذركم الله نفسه والله رؤف
بالعباد ﴿٣٠﴾ قل ان كنتم تحبون الله فاتبعوني يحببكم الله
ويغفر لكم ذنوبكم والله غفور رحيم ﴿٣١﴾ قل اطيعوا الله
والرسول فان تولوا فان الله لا يحب الكافرين ﴿٣٢﴾ ان الله
اصطفى ادم ونوحا وال ابراهيم وال عمران على العالمين ﴿٣٣﴾
ذرية بعضها من بعض والله سميع عليم ﴿٣٤﴾ اذ قالت امرات
عمران رب اني نذرت لك ما في بطني محررا فتقبل مني
انك انت السميع العليم ﴿٣٥﴾ فلما وضعتها قالت رب اني
وضعتها انثى والله اعلم بما وضعت وليس الذكر كالانثى
واني سميتها مريم واني اعيذها بك وذريتها من الشيطان
الرجيم ﴿٣٦﴾ فتقبلها ربها بقبول حسن وانبتها نباتا
حسنا وكفلها زكريا كلما دخل عليها زكريا المحراب
وجد عندها رزقا قال يا مريم انى لك هذا قالت هو
من عند الله ان الله يرزق من يشاء بغير حساب ﴿٣٧﴾

37- Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu. Onu Zekeriya'nın himayesine vererek nadide bir çiçek gibi büyüttü. Zekeriya ne zaman odasında onu ziyaret etse yanında yiyecekler bulur ve "Ey Meryem, bunlar sana nereden geliyor?" derdi. O da "Allah'tan" derdi. Allah, lâyık gördüğüne umulmadık yerlerden rızık verir; bundan hiç şüpheniz olmasın.[14]

[11] Bu pasajla birlikte surenin başında ilkeleri belirlenen *muhkem*, *müteşabih* ve *te'vil*'in uygulamalı örneğine geçiliyor. Yani benzetme yapılarak, imalarla, dolaylı anlatım sanatları kullanılarak gelen ayetlerden örnekler veriliyor. İmran ocağından **Meryem, Zekeriya, Yahya** ile özellikle darbı meselli, imalı, kinayeli konuşmak tarzı olan **İsa**, esas örnek olarak öne çıkarılıyor. Pasaj; **Âdem, Nuh** ve **İbrahim**'den bahsederek, genel bir ifadeyle konuya giriyor; sonra "İmran Ocağı"nın fertleri etrafında dönen örneklerle konu detaylandırılıyor.

[12] ÂL: Dilciler, bu kelimenin aslının [اهل] olup, orta harfinin önce hemzeye, sonra onun da elife dönüşmesi ile [آل] haline geldiğini söylemişlerdir (en-Nehhas). Sözlük olarak "aile, çevre, yakın" anlamına gelir. Kur'an lisanında genel olarak birinin yolundan giden, ona uyan, onun takipçisi, taraftarı, inananı anlamında kullanılır. Örneğin Âl-i Firavun, Firavuna uyan, onun yolunda olan, onun adamı olan kimseler demektir. Aynı şekilde Âl-i Resul de, onun döneminde olsun, sonraki çağlarda olsun, onun yolu (dini ve şeriatı) üzerinde olan demektir. Nesep yoluyla soyu ister ondan gelsin, ister gelmesin değişen bir şey olmaz. Onun dininden ve şeriatından olmayan kimse, onun âlinden değildir; isterse nesep yoluyla onun yakını, ailesi veya akrabası olsun. Bundan dolayı, Kur'an'da **Hz. Nuh**'un oğlu hakkında, "*O senin ailenden değildir. Çünkü iyiliğe, güzelliğe, doğruluğa uygun davranmıyor* " (11/46) buyrulmuştur. Âl-i İbrahim veya Âl-i İmran ifadeleri, bu anlamda Türkçede "ocak" dediğimiz anlamı çağrıştırır. Türkçede ocak, "büyük köklü aile" anlamında da kullanılır. "Ocağı sönmek, ocağı tütmek, ocağına incir ağacı dikmek" deyimlerinde bu anlamdadır. Keza bu ifadelerle bir şahsın veya halkın ismini tanınmış bir aileye atfetme şeklindeki eski Sami adeti sergilenmektedir. Nitekim *âl* daha çok büyük ve ulu kişiler için kullanılırken, *ehl* herkes için kullanılabilir (Rağıb). Şu halde Âl-i İbrahim veya Âl-i İmran; Arap, Keldani, Babil, İbranî vs. tarihlerinde bir dönem ortaya çıkmış ve çağdaşları arasından erdemli ve dürüst yaşantılarıyla öne çıkmış köklü aileler demek olur. Kur'an, bununla muhataplarının muhayyilesine hitap ederek; İbrahim ocağı veya İmran ocağı şeklinde hatırlatmaktadır. Çünkü bu ocaklardan erdemli ve dürüst insanlar çıkmış, birçoğu peygamber seçilmiştir. Peygamber olmaları, soy olarak bu köklü ailelerden gelmiş olmalarından değil, bu ocaklarda peygamber olabilecek kalitede yetişmiş olmalarındandır. Yoksa Peygamber olmak için illâ böyle köklü bir aileye, nesebe mensup olmak gerekmez. İster köklü bir aileden gelsin, ister gelmesin; sağduyu sahibi, vicdanının sesini dinleyebilen, erdemli ve dürüst bir karaktere ve yaşantıya (*el-emin*) sahip insanî bir altyapısı olmadıkça ve de böyle birisini Allah seçmedikçe, kimse soyu sopu için peygamber yapılmaz, yapılmamıştır. Yahudilerin uydurup düzdükleri peygamberlik oligarşisi anlamına gelen Levililer (Bizde seyyidler); bu nedenle düzmecedir. Esasında "ümmî peygamber" kavramı, böylesi icat edilmiş aristokrat zümreye mensup olmayan, "halkın bağrından çıkan" demektir. Ümmî peygamberin bir amacı da, tâbiî olan bu sosyolojik "ocaklar" üzerinden aristokrasi ve oligarşi kuran bu tür anlayışları yıkmaktı. Peygamberlik kurumu üzerindeki bu tekelciliği dağıtmaktı. Onu, her insanın vicdanî arayışıyla beraber oluşan bir ahlâk ve maneviyat mektebi haline getirmekti.

[13] Harfi harfine: "Birbirinden olan tek bir zürriyet halinde(dir bunlar.)"

[14] Rivayete göre Allah, züht ve ibadetle meşgul olan hanımlara infakta bulunmaya can atan bazı mü'minler eliyle **Hz. Meryem**'i rızıklandırıyordu. Bunlar, sırf hayır amacıyla **Hz. Meryem**'e günlük yiyecek taşıyorlardı. **Zekeriya** bu yiyecekleri görünce, bunun ona, uygun olmayan bir şekilde gelmiş olmasından korktu. İşte bundan dolayı durumun aslını sordu. **Hz. Meryem** de, Allah'a karşı duyduğu derin sevgi ve saygıdan dolayı, "Bunlar Allah'tan" cevabını verdi (Cübbai, Taberi).

هنالك دعا زكريا ربه قال رب هب لي من لدنك ذرية
طيبة إنك سميع الدعاء ﴿٣٨﴾ فنادته الملائكة وهو
قائم يصلي في المحراب أن الله يبشرك بيحيى مصدقا بكلمة
من الله وسيدا وحصورا ونبيا من الصالحين ﴿٣٩﴾ قال
رب أنى يكون لي غلام وقد بلغني الكبر وامرأتي عاقر
قال كذلك الله يفعل ما يشاء ﴿٤٠﴾ قال رب اجعل لي آية قال
آيتك ألا تكلم الناس ثلاثة أيام إلا رمزا واذكر ربك
كثيرا وسبح بالعشي والإبكار ﴿٤١﴾ وإذ قالت الملائكة
يا مريم إن الله اصطفاك وطهرك واصطفاك على
نساء العالمين ﴿٤٢﴾ يا مريم اقنتي لربك واسجدي واركعي
مع الراكعين ﴿٤٣﴾ ذلك من أنباء الغيب نوحيه إليك
وما كنت لديهم إذ يلقون أقلامهم أيهم يكفل مريم وما
كنت لديهم إذ يختصمون ﴿٤٤﴾ إذ قالت الملائكة يا مريم
إن الله يبشرك بكلمة منه اسمه المسيح عيسى ابن
مريم وجيها في الدنيا والآخرة ومن المقربين ﴿٤٥﴾

38- Orada Zekeriya Rabbine: "Ey Rabbim. Katından bana temiz evlâtlar ihsan eyle; zira sen her duayı işitirsin" diye dua etti.

39- Zekeriya namaza durmuşken melekler kendisine şöyle seslendiler: "Haberin olsun, Rabbin sana iyilik, güzellik, doğruluk timsali, dürüst ve asil bir karaktere sahip, peygamberlik yaparak Allah'tan gelen sesi doğrulayacak[15] Yahya'yı müjdeliyor."

40- Zekeriya: "Ey Rabbim, ben yaşlı bir adamım, karım da kısır, benim nasıl oğlum olabilir?" dedi. Allah buyurdu ki: "Öyle, Allah isterse olur."

41- Zekeriya: "Rabbim bana bir işaret göster" dedi. Allah: "İşaretin üç gün boyunca el kol hareketleri dışında insanlarla konuşmamandır. Rabbini çokça an ve sabah akşam şanını yücelt" buyurdu.[16]

42- Melekler şöyle demişlerdi: "Ey Meryem! Allah seni tertemiz büyüttü, seni özenle seçti ve çağdaşın kadınlar arasından öne çıkardı."

43- "Ey Meryem! Cân-ı gönülden Rabbine yönel, secdeye kapan ve rükû edenlerle birlikte rükû et."

44- Bunlar senin bilemeyeceğin konulardır. Biz sana onları vahyederek bildiriyoruz. Yoksa Meryem'i hangisi himayesine alacak diye kalemleriyle kur'a atarlarken de, çekişirlerken de, sen yanlarında değildin.

45- Melekler; "Ey Meryem! Allah seni kendinden bir ses[17] olacak bir çocuk ile müjdeliyor; bundan hiç şüphen olmasın. Adı, Meryem oğlu İsa Mesih![18] O, dünya ve ahirette saygın, Rabbinin yakın dostlarından olacak."

---

[15] Harfi harfine: "Allah'tan bir kelimeyi doğrulayarak."

[16] Yani: **Zekeriya**, Allah'tan hamileliğin meydana geldiğine dair bir işaret veya alâmet isteyince, Allah ona, "Senin alâmetin susman; yani üç gün üç gece insanlarla konuşmayıp, her seferinde onlardan yüz çevirerek şükretmendir. Eğer bir şeye ihtiyacın olursa, bunu sadece el kol işaretler ile belirt. Bu süre içinde göreceksin ki, konuşamadığın halde istediklerin yerine gelecektir (Ebu Müslim). Bununla anlamalısın ki, bir isteğin yerine gelmesinin tür türlü yolları vardır. İnsanlardan ihtiya-

cın olan bir şeyi istemenin tek yolu konuşmak değildir. Bazen el, kol, yüz hareketleri ile de derdini anlatabilirsin. İşte bazen, yaşlı bir adamın beklenmedik bir şekilde çocuğu olması da buna benzer. İnsanlar, yaşlı erkek veya kısır kadından bir daha çocuk olamayacağını sanırlar. Böyle görmüş, böyle alışmışlardır. Oysa bazı hallerde bu mümkündür. Allah, umulmadık yerlerden imkânlar yaratır; olaylar beklenmedik, alışılmadık bir şekilde gelişebilir. Yeter ki Allah'a ve yarattıklarına yoğunlaşın. Allah'ın iş ve oluşunda, daha nice nice imkânlar saklı bulunduğunu görün... Demek ki bu ayetten, "Şu ana kadar bilebildiğimiz tabiat kanunları dışında hâlâ bilemediklerimiz, öğrenemediklerimiz, keşfedemediklerimiz olabilir. Allah'ın yaratması anlamına gelen her an bir iş ve oluş temposu boyuna hareket halindedir. Doğrusu bize ilimden çok az şey verilmiştir. Allah'ın ilmini, denizler mürekkep, ağaçlar kalem olsa yazmakla bitiremez. Daha öğreneceğimiz çok şey var..." mesajını çıkarmamız mümkündür.

[17] KELİME: Sözlükte [كلم] kökünden gelir. Mastar olarak "yaralamak, deşmek, konuşmak, söz söylemek" demektir. Yaralamak (*kelm*); hitabetmek (*teklîm*); konuşmak (*tekellüm*); karşılıklı konuşmak (*mükâleme*); söz, lâf (*kelâm*); konuşmacı, konuşan (*kelîm*); (*mütekellim*); konuşma, diyalog (*mükâleme*) sözcükleri bu kökten gelir... Kur'an, **Hz. Yahya** (3/ 39) ve **Hz. İsa** (3/45) için "Allah'tan bir kelime" ifadesini kullanıyor. Bu, örneğin âdil hükümdar için Allah'ın yeryüzündeki gölgesi (*zıllullah*); etrafını vahiyle aydınlatan âlim için Allah'ın nuru (*nurullah*); Allah yolunda cengâverlik yapan için Allah'ın kılıcı (*seyfullah*) denmesi gibidir. **Yahya** ve **İsa**'ya da, mecazi olarak yeryüzünde Allah'ın sesi, onun sözünü insanlara duyuran, onun kelâmını dillendiren kişiler oldukları veya olacakları için *kelimetullah* deniyor. Türkçede "vicdanın sesi, mazlumun sesi, emeğin sesi, halkın sesi, milletin sesi" dememizdeki manayı çağrıştırır. Bu anlamda bütün peygamberler "Allah'ın yeryüzündeki sesi"dirler. **Hz. İsa** da bir peygamber olarak "Allah'tan bir ses"tir. Buradaki mecazi anlatım sanatını anlamadan, onu biyolojik anlamda bir ses veya ondan bir parça olarak anlamak, surenin başında dikkat çekilen müteşabih ayetlerin peşine düşmek ve onu uygunsuz bir şekilde "te'vil" etme örneğidir. Zaten surenin girişindeki te'vil konusu, özellikle Hıristiyanların işte bu şekilde te'villerine ve yanlış anlamalarına giriş mahiyetindeydi. Sure, bu konuya sık sık örnekler vererek devam ediyor...

[18] MESİH: [مسيح] kelimesinin İbranca'da aslı *Meşiha* olarak geçiyor. Araplar bu kelimeyi Arapçalaştırarak *Mesih* diye okumuşlar ve Türkçe'ye de öylece geçmiştir. Nitekim **İsa** kelimesi İbranca'da *İşu*, **Musa** da *Muşa*, *Mişa* olarak kullanılıyordu. *Mesih* sözcüğü, Kitab-ı Mukaddes metninde, "tahta çıkışları tapınaktan alınan, kutsal bir yağ sürülerek takdis edilen İbranî kralları" için çok sık kullanılan bir terimdir. Bu yağ ile mesh etme âdeti Yahudiler arasında o kadar önemli bir ayin hale gelmişti ki, *Mesih* terimi, zaman içinde kral ile eşanlamlı olmaya başlamıştı. **Hz. İsa** peygamberliğini ilân edince, onun Yahudileri kurtaracak beklenen Mesih/Kral olduğundan hareketle bu lakapla anıldı. Eski Roma'da "taç giyme" veya Osmanlı'daki "cülûs" deyimlerindeki manayı çağrıştırır...

وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٤٦﴾ قَالَتْ
رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ قَالَ كَذَٰلِكِ اللَّهُ
يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ
﴿٤٧﴾ وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ ﴿٤٨﴾
وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ أَنِّي
أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ
طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ وَأُحْيِي الْمَوْتَىٰ
بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ
إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٤٩﴾
وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَلِأُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ
الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاتَّقُوا
اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٥٠﴾ إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ
هَٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٥١﴾ فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنْهُمُ
الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ
أَنْصَارُ اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٥٢﴾

46- "O beşikteyken de, yetişkinken de insanlarla konuşacak;[19] iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlardan olacak."

47- Meryem: "Rabbim, bana hiçbir erkek dokunmamışken nasıl çocuğum olur?" dedi. Allah: "Öyle, Allah istediğini yaratır. O, bir şeyi istediğinde ona yalnızca ol der, o da hemen oluverir" buyurdu.

48- Allah senin oğluna Kitap indirecek, bilgelik verecek, Tevrat'ın doğrularını sürdürerek İncil'i vahyedecek.[20]

49- NİHAYET İSA[21] İsrailoğullarına peygamber olarak seslendi: "Ben size Rabbinizden ayet ile geldim. Size çamurdan kuş biçiminde bir yaratık yapıp içine üfleyeceğim; Allah'ın izniyle hemen bir kuş olacak.[22] Allah'ın izniyle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştirip ölüleri dirilteceğim.[23] Size evlerinizde yediklerinizi ve biriktirdiklerinizi haber vereceğim.[24] Eğer imanınız varsa, anlarsınız ne dediğimi."[25]

50- Ben Tevrat'tan doğru namına ne kalmışsa hepsini sürdürmeye, üzerinizdeki gereksiz yasakları kaldırmaya geldim. Rabbinizden ayet getirdim. Artık Allah'ın öfkesini çekmekten sakının ve bana uyun.

51- Açın kulağınızı! Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. İbadeti O'na yapın. İşte doğruluk ve dürüstlük yolu budur."

52- İsa, tepkiyle karşılaşınca; "Allah yolunda kim bana yardım edecek?" dedi. Havariler,[26] "Biziz Allah'ın yardımcıları! Allah'a iman ettik, bizim Müslümanlar olduğumuza şahit ol" dediler.

---

[19] Yani: İsa, beşikten mezara bütün ömrünü, Allah'ın sesi olmaya adayacak.

[20] Harfi harfine: "Ona kitabı ve hikmeti ve Tevrat'ı ve İncil'i öğretecek."

[21] Görüldüğü gibi İsa'nın doğumu anlatıldıktan sonra, bu pasajla birlikte başlattığı hareketin temel çağrısının ne olduğuna, nasıl ve ne söyleyerek "Allah'ın sesi" haline geldiğine geçiliyor.

(22) Yani: Allah'ın izniyle ben, Allah'ın sesi ve soluğuyum, hayatı sil baştan yeniden kuracağım. Makûs talihinizi yenerek mahkûm ve mecbur olduğunuzu sandığınız kaderinizi değiştireceğim… Kuş (*tâir*) kelimesinin "makûs talih" ve "kader" ile ilişkisine dair yorumu ve sözcüğün dilsel analizi için Bkz. "ETVAR", 71/16. ayet dipnotu.

(23) Yani: Allah'ın izniyle gözlerinizi açacağım, kulaklarınızın pasını sileceğim, üzerinizdeki ölü toprağını kaldıracağım.

(24) Yani: Örtbas ettiğiniz gerçekleri bir bir yüzünüze vuracağım. Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak. Bütün gerçekler ortaya çıkacak. Hiçbir şeyi gizleyemeyeceksiniz.

(25) Bu ayet, **Hz. İsa**'nın darbı meselli, kinayeli, imalı konuşma tarzına en çarpıcı örnektir. Öyle anlaşılıyor ki burada Allah, **İsa**'nın konuşma tarzını ayetleştirerek surenin girişinde sözü edilen "müteşabihin" ne olduğunu örneklendiriyor.

(26) HAVARÎ: Sözlükte [حار] kökünden gelir. Mastar olarak "beyaz olmak, beyazlaşmak" demektir. Aramice beyaz kumaş, beyaz giyinmiş olan (*hawar*); Lâtince beyazlar giyinmiş, **İsa**'nın havarîsi (*candidatus*) kelimeleri ile aynı anlamdadır. Arapça'da elbiseyi temizleyip ağartmak *hawr*, vücudu bembeyaz kadın (*hawratu'l-mer'at*); beyazı (unu) oklava ile açıp hazırlamak (*tahwira'l-hubz*); süt gibi bembeyaz parlak kadın (*huri*); eski Arap mitolojisinde ak peri, beyaz peri kızı (*huriye*) kelimeleri bu köktendir… Tarihi olarak **İsa**'dan iki yüz yıl öncesinden başlayıp iki yüz yıl sonrasına kadar Filistin'de faaliyet gösteren bir grup olan Essenilere "Beyaz Elbiseliler" deniyordu. Çünkü onlar, saflığın ve temizliğin sembolü olarak beyaz elbiseler giyerlerdi. Toplumsal yaşama çok önem veren Esseniler, son derece organize olmuş bir hayat tarzına sahiptiler. Kudüs merkezli resmi Yahudi anlayışına karşı çıkarak Kudüs dışındaki tepelik bölgelere çekilmiş ve orada kendi düşüncelerine uygun bir hayat sürmüşlerdi. Bugün *Kumran Metinleri*'nin onlara ait olduğu kabul edilmektedir. *Kumran Metinleri* (*Ölü Deniz Yazmaları*, *The Dead Sea Scrolls*); 1947 yılı ve sonrasında Ölü Deniz'in kuzeybatı ucunda yer alan Kumran tepeleri civarındaki mağaralarda bulunan oldukça önemli Aramca ve İbranca yazma eserlerdir. Bu yazmalarda Esenilerin, merkezi Yahudi anlayışına karşı çıkan ve kendi yaşam tarzları ile din anlayışlarını ihtiva eden metinler yer alır. **Hz. İsa**'nın başlattığı harekete bu grup destek vermiş ve bundan dolayı da **İsa**'ya arka çıkan, onunla birlikte hareket eden, ona cânı gönülden inanan Beyaz Elbiseliler (*Havarîler*) olarak anılmışlardır…

53- "Ey Rabbimiz! İndirdiğine inandık ve Peygamber'e tabi olduk. Bizi o şahitler listesine kaydet" dediler.

54- Plan kurdular, Allah da onların planlarını boşa çıkardı. Çünkü bütün planlar Allah'tan döner.

55- O zaman Allah şöyle demişti: "Ey İsa. Şüphesiz seni öldürecek olan benim. Seni kendime yükselteceğim.[27] Seni o kâfirlerden arındıracağım ve yolunu sürdürenleri kıyamete kadar o kâfirlerin karşısına çıkaracağım. Dönüp dolaşıp Bana geleceksiniz. O zaman anlaşmazlığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda hükmü Ben vereceğim."[28]

56- O kâfirleri dünya ve ahirette şiddetli bir azaba çarptıracağım, onların hiçbir yardımcıları da olmayacak.

57- Ancak iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlara Allah büyük bir karşılama düzenleyecek. Allah zalimleri sevmez.

58- İŞTE BU anlattıklarımız, hafızalardan silinmeyecek ibret dolu sahnelerdir.

59- Doğrusu, Allah katında İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir. O'nu topraktan yarattı, sonra da ona "Ol" dedi, o da hemen oluverdi.[29]

60- Rabbinin gerçeğidir bu! Şu halde şüphe edenlerden olma.

رَبَّنَا اٰمَنَّا بِمَا اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ
الشَّاهِد۪ينَ ﴿٥٣﴾ وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللّٰهُ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِر۪ينَ
﴿٥٤﴾ اِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا ع۪يسٰٓى اِنّ۪ي مُتَوَفّ۪يكَ وَرَافِعُكَ اِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ
مِنَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذ۪ينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا
اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ ثُمَّ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَاَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ف۪يمَا
كُنْتُمْ ف۪يهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾ فَاَمَّا الَّذ۪ينَ كَفَرُوا فَاُعَذِّبُهُمْ
عَذَابًا شَد۪يدًا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِر۪ينَ
﴿٥٦﴾ وَاَمَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفّ۪يهِمْ اُجُورَهُمْ
وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِم۪ينَ ﴿٥٧﴾ ذٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْاٰيَاتِ
وَالذِّكْرِ الْحَك۪يمِ ﴿٥٨﴾ اِنَّ مَثَلَ ع۪يسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ
اٰدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٥٩﴾ اَلْحَقُّ
مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَر۪ينَ ﴿٦٠﴾ فَمَنْ حَٓاجَّكَ
ف۪يهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ اَبْنَٓاءَنَا
وَاَبْنَٓاءَكُمْ وَنِسَٓاءَنَا وَنِسَٓاءَكُمْ وَاَنْفُسَنَا وَاَنْفُسَكُمْ
ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَى الْكَاذِب۪ينَ ﴿٦١﴾

61- Sana gelen gerçek bilgiden sonra artık her kim seninle tartışmaya kalkarsa de ki: "Gelin! Oğullarımızı oğullarınızı, kadınlarımızı kadınlarınızı çağıralım. Kendimiz ve kendiniz de onlarla bir araya gelelim. Sonra samimiyetle dua edip, Allah'ın lanetinin yalan söyleyenlerin üzerine olmasını dileyelim."

---

27 Yani: Sana yüksek payeler, dereceler vereceğim, adını göklere yazacağım... Ayette geçen "Allah'a yükselmek" deyimi, Türkçe'de ölen büyük şahsiyetler için söylenen "Adını dağa taşa yazmak", "İlelebet payidar olmak"; ölen birisi için "Hakka yürüdü", "Ebediyete intikal etti","Rabbine kavuştu", "Allah'tan geldik yine O'na döneceğiz" deyişlerindeki manayı çağrıştırır. Bu nedenle ifade, "Adını göklere yaz-

mak" manasındadır. Bu işin onun ölümüyle bitmeyeceği, davasının ve yolunun süreceğini vurgulamak için kullanılan mecazi bir deyimdir. Nitekim "yükselttik" ifadesi, Kur'an'da **Hz. İdris** (19/57) ve **Hz. Peygamber** hakkında da kullanılır; "*Biz senin itibarını yükseltmedik mi?* (96/4).

[28] Yani: Ey İsa! Ey İmran ocağının yiğit delikanlısı! Başlattığın hareketle şiddetli bir tepkiyle karşılaştın. Şu din adamlarının, şu bezirgan takımının tezgahına çomak soktun. Bekleneni yaptılar ve rahatsız oldular. Kurdukları düzenin, düzdükleri yalanın bozulacağını, egemenliklerinin altüst olacağını hemen anladılar. Türlü tuzaklarla seni yolundan döndürmeye, etkisiz hale getirmeye, nihayet de öldürmeye yeltendiler. Fakat ölüm, Allah'ın emridir ve hiç kimse Allah'ın izni olmaksızın ölmez. Sen de bir gün, öyle veya böyle öleceksin. Topraktan geldiniz, toprağa gideceksiniz. Fakat dillendirdiğin söylem (kelime); "Allah'ın sesi" olarak şu gök kubbede her daim yankılanacak. Diktiğin bayrak, ilelebet insanlığın burçlarında dalgalanacak; kuşaktan kuşağa daha ilerilere taşınacak. Bu çabalar asla boşa gitmeyecek, hepsi Allah'a yükselecek. Çünkü "*Bütün güzel kelimeler Allah'a yükselir*" (Fatır; 10). Senden önce nice peygamber suikasta uğramış, hain plânlara kurban gitmişti. Fakat onların yükselttiği ses, ne geçmişte, ne de şimdi seninle dinmedi, dinmeyecek. Bu yol, Allah'a inanmış yiğitlerin yoludur. Bu tuzaklara, eziyetlere bakarak sakın umutsuzluğa kapılma. Allah'ın davası sahipsiz kalmaz, kalmayacaktır. Şu istikbal inkılabâtı içinde en gür seda, yine İslâm'ın sedası olacaktır...

[29] Yani: Allah'ın katındaki gerçek şudur: İnsanoğlu topraktan yaratılmıştır. **İsa** da bir insanoğludur, o da topraktan yaratılan Âdem'in çocuğudur. O'ndan farkı yoktur. Seninle tartışan Hristiyanların iddia ettiği gibi ne cisimleşmiş tanrıdır, ne de tanrının oğludur. Topraktan gelmiş, toprağa gidecek bir Âdem'dir...

إِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ وَمَا مِنْ إِلٰهٍ إِلَّا اللّٰهُ وَإِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ
﴿٦٣﴾ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلٰى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ
أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا
بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا
مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَاجُّونَ فِي إِبْرٰهِيمَ وَمَا
أُنْزِلَتِ التَّوْرٰيةُ وَالْإِنْجِيلُ إِلَّا مِنْ بَعْدِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٥﴾
هَا أَنْتُمْ هٰؤُلَاءِ حَاجَجْتُمْ فِيمَا لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَاجُّونَ فِيمَا لَيْسَ
لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ إِبْرٰهِيمُ
يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلٰكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا
كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٦٧﴾ إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرٰهِيمَ لَلَّذِينَ
اتَّبَعُوهُ وَهٰذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ
﴿٦٨﴾ وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ وَمَا
يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٩﴾ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ
لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللّٰهِ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٧٠﴾

62- İşte işin gerçeği bundan ibarettir. Allah'tan başka hiç bir tanrı yoktur. Allah güçlüdür, bilgedir; bundan hiç şüpheniz olmasın.

63- Hâlâ gerçekleri kabul etmiyorlarsa, Allah fitne fesat peşinde koşanları çok iyi biliyor.

64- Onlara söyle: "Ey önceki çağlarda kendilerine kitap verilenler! Gelin aramızda ortak bir kelimede birleşelim. Allah'ı bırakıp birbirimize tapmayalım. O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım." Eğer yüz çevirirlerse, de ki: "Şahit olun, biz Müslümanlarız."

65- Ey önceki çağlarda kendilerine kitap verilenler! Niçin İbrahim hakkında tartışıp duruyorsunuz? Oysa Tevrat ve İncil, ancak ondan sonra indirildi. Bunu da mı kavrayamıyorsunuz?

66- İşte siz öylesiniz; diyelim ki, biraz bilginiz olan konuda tartışıyorsunuz. Fakat hiç bilginiz olmayan konuda ne diye tartışıyorsunuz? Oysa Allah biliyor, siz ise bilmiyorsunuz.

67- İbrahim, ne Yahudi, ne de Hıristiyan oldu. Bilakis sağduyudan şaşmayan bir Müslüman oldu. Ortak koşanlardan olmadı.

68- İnsanlar içinde İbrahim'in yâranı, onun yolunda yürüyenler; işte şu peygamber ve iman edenlerdir. Allah, iman edenlerin yâridir.

69- Önceki çağlarda kendilerine kitap verilenlerden bir grup, sizleri saptırmak isterler. Ama onlar, kendilerinden başkasını saptıramazlar; üstelik bunun farkında bile değillerdir.

70- Ey önceki çağlarda kendilerine kitap verilenler! Neden göz göre göre Allah'ın ayetlerine karşı çıkıyorsunuz?

71- Ey önceki çağlarda kendilerine kitap verilenler! Neden doğruyu yanlışla karıştırıyorsunuz da, pekâlâ bildiğiniz gerçeği gizliyorsunuz?

72- Önceki çağlarda kendilerine kitap verilenlerden bazısı aralarında şöyle konuşur: "Bunların yanına gündüzün gidince inandığımızı söyleyelim, günün sonunda bir araya gelince yine bildiğimizi okuruz. Böylece belki şüpheye düşüp dönerler."

73- "Doğru, kendi yolumuza uyanlardan başkasını dinlememeliyiz" derler. Onlara söyle: "Yürünecek yol, Allah'ın gösterdiği yoldur. 'Size verdiğini herhangi birisine de verdi' veya 'Rabbiniz onu size tercih etti' diye mi bütün bunlar?[30] Onlara söyle: "Nimet Allah'ın elindedir, onu lâyık gördüğüne verir. Allah'ın nimeti geniştir, Allah ne yapacağını çok iyi bilir.

74- Sevgi ve merhametine lâyık gördüğüne ayrıcalık verir. Allah, çok büyük nimet sahibidir."

75- KİTAP verilenlerden kimileri var ki, yüklerle emanet bıraksan onu sana geri verir. Yine onlardan kimileri var ki, bir dinar emanet etsen, tepesine binmedikçe onu sana vermez. Çünkü onlar, "Bize, sıradan halka karşı yaptıklarımızdan dolayı hesap yoktur" diyerek Allah'a karşı bile bile yalan söylerler.

76- Bakın, her kim sözü namus bilir,

يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ
وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٧١﴾ وَقَالَتْ طَٓائِفَةٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اٰمِنُوا
بِالَّذٖٓي اُنْزِلَ عَلَى الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُٓوا اٰخِرَهُ
لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَا تُؤْمِنُٓوا اِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دٖينَكُمْ قُلْ اِنَّ
الْهُدٰى هُدَى اللّٰهِ اَنْ يُؤْتٰٓى اَحَدٌ مِثْلَ مَٓا اُوتٖيتُمْ اَوْ يُحَٓاجُّوكُمْ
عِنْدَ رَبِّكُمْ قُلْ اِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتٖيهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ
وَاسِعٌ عَلٖيمٌ ﴿٧٣﴾ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهٖ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ
الْعَظٖيمِ ﴿٧٤﴾ وَمِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ اِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّهٖٓ
اِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ اِنْ تَأْمَنْهُ بِدٖينَارٍ لَا يُؤَدِّهٖٓ اِلَيْكَ اِلَّا مَا
دُمْتَ عَلَيْهِ قَٓائِمًا ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْاُمِّيّٖنَ
سَبٖيلٌ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ بَلٰى
مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهٖ وَاتَّقٰى فَاِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقٖينَ ﴿٧٦﴾ اِنَّ
الَّذٖينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَاَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلٖيلًا اُولٰٓئِكَ
لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ وَلَا يَنْظُرُ اِلَيْهِمْ
يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَا يُزَكّٖيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴿٧٧﴾

Allah'ın öfkesini çekmekten sakınırsa, Allah'ın sevdiği odur.

77- Allah'a verdikleri sözü ve kendi yeminlerini üç beş kuruşa satanlara gelince, onların ahirette hiç bir nasibi yoktur. Allah onlarla konuşmayacak, kıyamet gününde onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onları bekleyen elim bir azaptır.

[30] Harfi harfine: "Birine, size verilenin misli veriliyor veya Rabbinizin huzurunda aleyhinize deliller getirirler diye mi?"

78- Bir de onlardan bir grup vardır ki, siz onu kitaptan sanasınız diye, dillerine geldiği gibi konuşarak kitabı çarpıtırlar. Oysa o, kitaptan değildir. “Allah öyle dedi” derler. Oysa Allah öyle dememiştir. Ama bile bile Allah adına yalan söylerler.

79- Allah’ın kendisine kitap, bilgelik ve peygamberlik vermiş olduğu hiçbir kişinin kalkıp da insanlara, “Allah’a değil bana kul olun” diyebilme yetkisi yoktur. Sadece şunu diyebilirler: “Getirdiğim kitabın bilgisini yayarak ve onu derinlemesine inceleyerek, Allah yolunun yolcuları olunuz.”

80- Ve hiç bir zaman melekleri ve peygamberleri tanrılar edinmenizi de emretmez. O halde siz Müslüman olduktan sonra, size küfrü emredermi?

81- ALLAH, peygamberlerden şöyle söz aldı:[31] “ Bu kitabı ve bilgeliği verdikten sonra, eğer sonraki çağlarda bu yolu sürdüren bir peygamber gelirse ,ona inanacak ve yardım edeceksiniz. Bunu kabul ediyor musunuz? Bu sorumluluğu üzerinize alıyor musunuz?” Onlar da “Kabul ediyoruz” demişlerdi. Allah da, “Sözünüzü unutmayın, ben şahidinizim” buyurmuştu.

وَاِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُنَ اَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ
مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ
وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ
يَعْلَمُونَ ﴿٧٨﴾ مَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُؤْتِيَهُ اللّٰهُ الْكِتَابَ
وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي
مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّنَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ
الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿٧٩﴾ وَلَا يَأْمُرَكُمْ اَنْ تَتَّخِذُوا
الْمَلٰٓئِكَةَ وَالنَّبِيِّنَ اَرْبَابًا اَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ اِذْ اَنْتُمْ
مُسْلِمُونَ ﴿٨٠﴾ وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّنَ لَمَا اٰتَيْتُكُمْ
مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَٓاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ
لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ
اِصْرِي قَالُٓوا اَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَاَنَا مَعَكُمْ مِنَ
الشَّاهِدِينَ ﴿٨١﴾ فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ
الْفَاسِقُونَ ﴿٨٢﴾ اَفَغَيْرَ دِينِ اللّٰهِ يَبْغُونَ وَلَهُٓ اَسْلَمَ مَنْ فِي
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَاِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

82- Artık bundan sonra kim sözünden dönerse yoldan çıkmıştır.

83- Allah’ın dininden başkasını mı arıyorlar? Oysa göklerde ve yerde ne varsa, hepsi ister istemez O’na teslim olmuştur. Dönüp dolaşıp O’na gelecekler.

---

[31] Yani: “Allah, peygamberler aracılığı ile önceki çağların halklarıyla şöyle sözleşti.” Çünkü ayetin içeriğinde, sonradan ortaya çıkacak peygamberleri tasdik edeceklerine dair söz veren, sonra da bu sözünden dönen bir halktan bahsediliyor.

84- De ki: “Biz Allah’a, bize indirilene, İbrahim’e, İsmail’e, İshak’a, Yakub’a ve ardından gelenlere; Musa’ya, İsa’ya, diğer tüm peygamberlere Rablerinden verilene iman ederiz. Onlardan hiçbiri arasında ayırım yapmayız. Biz O’na adanmış Müslümanlarız.”

85- Her kim İslâm’dan başka bir din ararsa ondan kabul edilmez ve o ahirette kaybedenlerden olur.

86- İman ettikten, peygamberin hak olduğunu gördükten ve kendilerine söze dayalı apaçık deliller geldikten sonra kâfirlik eden bir halkı Allah nasıl doğru yolda yürütür? Allah, zalim bir halkı doğru yolda yürütmez.

87- Onların görüp göreceği Allah’ın, meleklerin ve tüm insanların onlara lânet okumasıdır.

88- Ebedi lanete uğrarlar, azapları hafifletilmez ve bir an bile göz açtırılmazlar.[32]

89- Ancak daha sonra tövbe ederek gidişatlarını düzeltenler bundan hariçtir. Çünkü Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

90- İnandıktan sonra küfre dönen, sonra da iyice kâfir olup çıkanların tövbeleri asla kabul edilmeyecektir. Çünkü onlar iyiden iyiye sapıtmışlardır.

قُلْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ
وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ
وَعِيسَىٰ وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ
وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٨٤﴾ وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا
فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٨٥﴾ كَيْفَ
يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا أَنَّ الرَّسُولَ
حَقٌّ وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ
﴿٨٦﴾ أُولَٰئِكَ جَزَاؤُهُمْ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ
وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿٨٧﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ
وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ
وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٨٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَأُولَٰئِكَ
هُمُ الضَّالُّونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ
فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِمْ مِلْءُ الْأَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ افْتَدَىٰ بِهِ
أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٩١﴾

91- Küfre dönmüş ve kâfir olarak ölüp gitmiş kimselerin her biri, kendini kurtarmak için dünya dolusu altın verse asla kabul edilmeyecek. Onları acıklı bir azap bekliyor ve kendilerini kurtaran da olmayacak.

---

[32] Demek ki lânetlenen kavim değil, lânetlenen eylem vardır. Dikkat edilirse yukarıdaki ayetlerde kâfirlik ve zalimlik “eylemleri” lânetleniyor. Bunu yapan bir halkın gelmiş geçmiş bütün soyu değil... “Her kim kâfirlik ederse, zalimce işler yaparsa lânetlik bir iş yapmış olur” denmek isteniyor...

92- Size gelince ey iman edenler! Sevdiğiniz şeylerden başkalarına da vermedikçe, gerçek anlamda iyilik yapmış olmazsınız. Her ne harcarsanız Allah onu biliyor.

93- TEVRAT[33] indirilmeden önce, "İsrail'in" kendisine yasakladığı şeyler dışında bütün yiyecekler İsrailoğullarına serbestti. Onlara söyle: "Tevrat'ı getirip gösterin bakalım, eğer doğru söylüyorsanız." [34]

94- Hal böyleyken, Allah adına o yalanı kim uydurmuşsa, onlar zalimlerin ta kendileridir.

95- Onlara söyle: "Allah doğruyu söylemektedir. O halde sağduyudan şaşmayan İbrahim'in yoluna uyun; o hiçbir zaman Allah'a ortak koşanlardan olmadı."

96- İYİ DİNLEYİN! İnsanlık için dikilmiş ilk ev Mekke'dedir.[35] O, çağlar boyu sürecek ve insanlığa daima yol gösterecektir.

97- Onda açık işaretler ve İbrahim'in makamı vardır. Oraya giren, güvenlik içinde olur. Oraya gitmeye gücü yeten herkesin o evi ziyaret etmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim bu hakkı tanımazsa, unutmasın ki, aslında Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur.

98- ONLARA SÖYLE: "Ey kitap verilenler, niçin Allah'ın ayetlerine karşı geliyorsunuz? Allah yaptıklarınızı görüyor."

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ
فَاِنَّ اللّٰهَ بِه۪ عَل۪يمٌ ﴿٩٢﴾ كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِبَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ اِلَّا
مَا حَرَّمَ اِسْرَٓائ۪يلُ عَلٰى نَفْسِه۪ مِنْ قَبْلِ اَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرٰيةُ قُلْ فَأْتُوا
بِالتَّوْرٰيةِ فَاتْلُوهَٓا اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿٩٣﴾ فَمَنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ
الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩٤﴾
قُلْ صَدَقَ اللّٰهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ اِبْرٰه۪يمَ حَن۪يفًا وَمَا كَانَ
مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ ﴿٩٥﴾ اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذ۪ي بِبَكَّةَ
مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَم۪ينَ ﴿٩٦﴾ ف۪يهِ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ اِبْرٰه۪يمَ
وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًا وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ
اِلَيْهِ سَب۪يلًا وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَم۪ينَ ﴿٩٧﴾
قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ شَه۪يدٌ عَلٰى
مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِ
مَنْ اٰمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَاَنْتُمْ شُهَدَٓاءُ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ
عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٩﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوٓا اِنْ تُط۪يعُوا فَر۪يقًا مِنَ الَّذ۪ينَ
اُو۫تُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ ا۪يمَانِكُمْ كَافِر۪ينَ ﴿١٠٠﴾

99- Onlara söyle: "Ey kitap verilenler, niçin iman edenleri Allah'ın yolundan engelliyorsunuz? Görüp durduğunuz halde niçin onu çarpıtmaya çalışıyorsunuz? Allah yaptıklarınızdan haberdardır."

100- Ey iman edenler! Eğer o kitap verilenlerden her hangi bir gruba uyarsanız, sizi inandıktan sonra döndürür kâfir yaparlar.

[33] Buraya kadar, Yahudilerin ve Hristiyanların, surenin başında ilkeleri belirlenen muhkem, müteşabih ve te'vil konularında düştükleri hatalar ve yanlış anlamalara örnekler verilmişti. Şimdi de, yukarıda geçen ve **İsa**'ya atfen aktarılan "Üzerinizdeki gereksiz yasakları kaldırmaya geldim" ifadesini açarcasına, başka bir yanlış anla-

maya örnek veriliyor. Yahudiler burada da, kitabın "ana temasını" unutup lüzumsuz ayrıntılara dalmışlardır.

[34] Rivayete göre, lâkabı Tanrı ile yürüyen (*İsrael*) olan **Hz. Yakup**, şiddetli bir hastalığa yakalanmış, iyileşirse en çok sevdiği yiyeceği ve içeceği kendisine yasaklayacağına dair adakta bulunmuştu. İyileşince, deve etini ve sütünü kendisine yasaklamıştı. Bu konuda İsrailoğulları da kendisine uydular. Böylece üzerinden asırlar geçti: Öyleki İsrailoğulları şayet deve eti yer ve sütünü içerlerse, ona karşı gelmiş olacaklarına inanmaya başladılar. **Hz. Peygamber**, kendisini **İbrahim**'in dini üzerine olduğunu açıkladığında Yahudiler, "Deve eti ve sütü yiyip içerken nasıl olur da **İbrahim**'in dini üzere olabilir?" dediler. (Razi, İbn Kesir) Bunun üzerine Allah, onların iddialarını reddetti. Çünkü, her türlü yiyecek aslında helâldi. Deve, sırf **Yakup**'u ilgilendiren geçici bir durumdan dolayı yasaklanmıştı. Artık, göreli haramlık hükmüne riayete gerek kalmamıştı. Bir peygamber, kendini ilgilendiren bir durumdan dolayı kendine yasak koydu diye, bu ilelebet yasak olacak diye bir şey olamazdı. Böyle lüzumsuz yasaklar kaldırılmalıydı. Yahudilerin "ana temayı" (her güzel şeyin serbest olması ilkesi) bırakıp, "ayrıntıyı" (sırf bizim atamız "iddiasıyla" **Yakup**'un adağını sürdürmelerini) kutsallaştırmaları, "ana temayı bırakıp ayrıntıya dalmanın" tipik bir örneği olarak ele alınıyor.

[35] EVVELU'L-BEYT: Sözlükte [اول البيت], "İnsanlık için dikilmiş ilk ev (anıt)" demektir. Çağlar boyu sürecek (*mübarek*) ve insanlığa yol gösterecek (*hidayet*) anlamı ile karşıladığımız Mekke'deki Kâbe'nin "tevhidi dünya görüşü" açısından çok derin anlamları bulunmaktadır. Bunları dört başlıkta toplayabiliriz: 1- Antropolojik anlamı: Kâbe, insan soyunun ilk ortaya çıktığı veya göründüğü yerdir. Öyle görünüyor ki ilk çekirdek aile, Kâbe'de veya civarında ortaya çıkmıştır. Oradan çoğalarak yeryüzüne dağılmışlardır. Bu nedenle her yıl insanlık, hac mevsiminde ilk çıktıkları insanlık köküne dönmeye, haccetmeye çağırılırlar. 2- Sosyolojik anlamı: Her yıl hac mevsiminde insanlar, atalarının varlık sahnesine çıktıkları yerlerde toplanırlar. Aralarında sonradan oluşmuş her tür statü, ırk, cinsiyet, dil, sahte din ayrılıklarını bir kenara bırakarak beyaz kefenlere bürünürler. İlk doğal hallerine dönerler. Tam bir eşitlik içinde insanlık gösterisi yaparlar. 3- Kozmolojik anlamı: Evrende maddî bir merkez bulunmamaktadır. Kâinat Allah'ın yed-i kudreti (kozmik gücü) ile ayakta durmaktadır. Allah'ın kozmik gücü, evrenin potansiyelliğine sinmiştir. Bu anlamda Allah, yerlerin ve göklerin nurudur (enerjisi, ruhu, canlılığı). Bütün evren, Allah'ın sınırsız ve boyutsuz gücü etrafında dönmektedir. Kâbe etrafında dönme (*tavaf*); işte bu kozmolojik döngüye sosyolojik katılımdır. Evrenin sahibi değil; mensubu olduğumuzun ilânıdır. Burada, tavaf sembolizmi ile tevhidi dünya görüşünün esaslı mesajı verilmektedir. 4- Teolojik anlamı: Kâbe, Kur'an'da geçtiği gibi aynı zamanda Allah'ın sembolik evidir (*beytullah*). İnsanlar için yapılmış en eski evdir (*evvelu'l-beyt, beytu'l-atik*). İnsanların ilk çıktığı, etrafında toplandığı, döndüğü yere Allah'ın evi denmesi, Allah ile insanın ontolojik buluşmasını sembolize eder. Allah'ın bütün varlığa yayılan sevgi ve merhametini (*rahmet*); kendi vicdanımızda bulup yakaladığımız an (*vecd/vicdan*) Allah ile buluşmuş oluruz. Buradan,

Allah ile kozmik bir yolculuk halinde olduğumuzu anlarız. İşte Kâbe, bu buluşmanın sembolik olarak gerçekleştiği yerdir. Kâbe, aşağıdan yukarıya doğru (antropoloji) Âdem'in, yukarıdan aşağıya doğru (teoloji) Allah'ın evidir... Bu anlamda Kâbe, üç kez yeniden ayağa dikilmiştir. **Âdem** ve **Havva** ilk kez yapmış, **İbrahim** eski temelleri üzerine yeniden inşa etmiş, **Muhammed** (s.a.v) de asıl fonksiyonuna tekrar kavuşturmuştur. Bunun için Kâbe, insanlık tarihinin merkezidir. Tevhit, adalet ve özgürlük mücadelesinin çağlar boyu sürecek basit ve fakat görkemli anıtı, "orada öylece durarak", zaman zaman yolunu şaşırmış insanlığa yol gösteren ilâhî hatırlatmadır. Orası "insanlığın" merkezidir. Bir dine değil, bütün insanlığa aittir. Kâbe'nin bulunduğu şehir (Mekke); bu nedenle bir anlamda "evrensel barış ve adalet yurdunun" (*Dârus-selâm*) kalbidir. Bu nedenle, ortak bir ümmet plâtformu tarafından yönetilmesi ve buna bağlı bir barış gücü tarafından korunması gerekir...

101- Önünüzde Allah'ın ayetleri okunurken ve aranızda O'nun elçisi varken sizler nasıl olur da imandan dönersiniz? Oysa her kim Allah'a sımsıkı sarılırsa, doğruluk ve dürüstlük yolunda yürümüş olur.

102- Ey iman edenler! Allah'ın öfkesini çekmekten nasıl sakınmak gerekiyorsa o şekilde sakının. Yalnızca Müslümanlar olarak can verin.103- Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı sarılın, ayrılığa düşmeyin. Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Daha dün birbirinizin boğazına sarılırken şimdi tek yürek haline geldiniz. O'nun nimeti sayesinde, yediği içtiği ayrı gitmeyen can yoldaşları oldunuz.[36] Allah, sizi uçurumun kenarından kurtardı.[37] Allah size ayetlerini böyle açıklıyor ki, doğru yolda şaşmadan yürüyesiniz.

104- Sizden erdeme çağıran, ortak iyiyi emreden[38] ve kötülüklerle mücadele eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler bunlardır.

105- Sakın kendilerine açık deliller geldikten sonra ayrılıp parçalananlar gibi olmayın. Böylelerine büyük bir azap vardır.

106- Kimi yüzlerin ak, kimi yüzlerin kara çıkacağı o günde, yüzleri kara çıkanlara, "İnandıktan sonra kâfir oldunuz öyle mi? O halde nankörlük etmenizin

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَاَنْتُمْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ اٰيَاتُ اللّٰهِ وَفٖيكُمْ رَسُولُهُ
وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللّٰهِ فَقَدْ هُدِيَ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍ ﴿١٠١﴾
يَا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهٖ وَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ
مُسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمٖيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا
نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَاءً فَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ
فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهٖ اِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلٰى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ
فَاَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ
﴿١٠٣﴾ وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾ وَلَا تَكُونُوا
كَالَّذٖينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ
وَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظٖيمٌ ﴿١٠٥﴾ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ
وُجُوهٌ فَاَمَّا الَّذٖينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ اَكَفَرْتُمْ بَعْدَ اٖيمَانِكُمْ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَاَمَّا الَّذٖينَ ابْيَضَّتْ
وُجُوهُهُمْ فَفٖي رَحْمَةِ اللّٰهِ هُمْ فٖيهَا خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ
نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَمَا اللّٰهُ يُرٖيدُ ظُلْمًا لِلْعَالَمٖينَ ﴿١٠٨﴾

karşılığı olarak tadın azabı" denilecek.

107- Fakat yüzleri ak olanların üzerine Allah'ın sevgi ve merhameti yağacak ve sonsuza dek orada kalacaklar.

108- İşte bunlar Allah'ın ayetleridir. Bunları sana gerçeğin ta kendisi olarak okuyoruz. Allah, yarattıklarına hiçbir haksızlık yapmak istemez.

---

[36] Harfi harfine: "Birbirinizin düşmanı idiniz, Allah kalplerinizi uzlaştırıp kaynaştırdı da, onun nimeti sayesinde kardeşler haline geldiniz."

[37] Harfi harfine: "Ateşten bir çukurun kenarında idiniz, sizi oradan kurtardı."

[38] MA'RUF: Sözlükte [عرف] kökünden gelir. Mastar olarak "tanımak, bilmek, uygun olmak" anlamlarına geliyor. Bilmek, tanımak *(irfân/ma'rifet);* tanıtmak, tarif et-

mek *(ta'rif);* bildirmek, tanımak, kabul etmek, itiraf etmek, ikrar etmek *(itirâf);* tanışmak, tanımak *(tearruf);* bilen, tanıyan, marifet sahibi, arif kişi *(ârif);* falcı, cinci, kâhin, *(ârrâf);* falcılık *(ırâfe);* örf, töre, adet, gelenek *(urf);* ticarî örf *(urf ticari)*; protokol *(urf siyasi)*; örfi, töresel, geleneksel *(urfî)*; ücret tarifesi *(ta'rifetu'l-ucûr)*; değer bilir, hak tanır *(mu'terif bi'l-haq)*; ansiklopedi *(dâiretu'l-meârif)* kelimeleri bu köktendir... Maruf kökenli kelimeler, Kur'an'da 70 yerde geçer. Toplam dört anlamda kullanıldığı görülür; 1- Marifet *(bilmek-tanımak)* 2- Örf *(töre-gelenek-adet)* 3- Ma'ruf *(iyi, iyilik, güzellik, iyi bilinen, meşhur iyilikler)* 4- Arafat... Şu halde ma'ruf, güzelliği akıl ve din ile bilinen şeydir (Rağıp). Kur'an'da *salih, hasene, tayyip, hayır, birr, ihsan* sözcükleri de, iyilik-güzellik anlamında kullanılan diğer kavramlardır. Ma'rufla eşanlamlı olmalarına karşın aralarında nüanslar olduğu söylenebilir. Ma'ruf kavramı, insanların öteden beri bildiği, tanıdığı, ortak ve evrensel iyilikler anlamına gelmektedir. Din, can, mal, ırz, namus, şeref ve aklın dokunulmaz insanî değerler olduğu, aileye önem, haksızlığın kötü, komşuya iyi davranmanın ve kimseye zarar vermemenin iyi olduğu gibi sağduyu sahibi herkesin ilk bakışta anlayabileceği, dünyanın büyük dinlerinin ve genel olarak insanlık kültürünün aklen ve vicdanen iyi gördükleri maruf olmaktadır, zıddı ise münkerdir.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ
الْاُمُورُ ﴿١٠٩﴾ كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ
بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَوْ اٰمَنَ
اَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَاَكْثَرُهُمُ
الْفَاسِقُونَ ﴿١١٠﴾ لَنْ يَضُرُّوكُمْ اِلَّا اَذًى وَاِنْ يُقَاتِلُوكُمْ
يُوَلُّوكُمُ الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١١١﴾ ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ
اَيْنَ مَا ثُقِفُوا اِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللّٰهِ وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ وَبَاؤُ
بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ
كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ الْاَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ
ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿١١٢﴾ لَيْسُوا سَوَاءً
مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ اٰيَاتِ اللّٰهِ اٰنَاءَ الَّيْلِ
وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴿١١٣﴾ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ
وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ
فِي الْخَيْرَاتِ وَاُولٰئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١١٤﴾ وَمَا يَفْعَلُوا
مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾

109- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır ve bütün işler dönüp dolaşıp Allah'a varır.

110- SİZ insanlığın yüz akısınız;[39] ortak iyiyi emreder, kötülüklerle mücadele edersiniz. Allah'a sarsılmaz bir şekilde iman edersiniz. Kitap verilenler de böyle iman etselerdi, yüz akı olabilirlerdi. İçlerinde inananlar varsa da, pek çoğu yoldan çıkmıştır.

111- Size, gelip geçici sıkıntıdan başka hiç bir zarar veremezler. Eğer sizinle çarpışırlarsa arkalarını dönüp kaçarlar; sonra kendilerine yardım da edilmez.

112- Allah'ın ve insanlığın yoluna dönmedikleri sürece, nerede olurlarsa olsunlar alçaklık damgası yemeğe mahkûmdurlar.[40] Allah'ı çok kızdırdılar; onlara aşağılık damgası vuruldu. Çünkü Allah'ın ayetlerine karşı geliyorlar ve peygamberleri insafsızca öldürüyorlardı. İyice azmış, çok aşırı gitmişlerdi.

113- Ama yine de hepsi bir değildir. Kitap verilenler içinde, gece vakitlerinde Allah'ın ayetlerini okuyup secdeye kapanan insanlar da vardır.

114- Onlar Allah'a ve ahiret gününe inanır, ortak iyiyi emreder, kötülüklerle mücadele ederler ve iyilikte yarışırlar. İşte içlerinde erdemli ve dürüst olanlar bunlardır.

115- Yaptıkları iyilikler asla karşılıksız kalmayacaktır. Allah içinde korku ve titremesi olanları çok iyi biliyor.

---

[39] Harfi harfine: "Siz insanlık için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz."

[40] Harfi harfine: "Onlara, Allah'tan bir ipe (*hablun minellah*) ve insanlardan bir ipe (*hablun minennâs*) dönmedikçe/girmedikçe nerede olurlarsa olsunlar zillet damgası vurulmuştur." Yani: İnsanlığın Rabbi tek Allah'ın "ipine" sarılmadıkça, onun yarattığı fıtrî gerçeğe dönmedikçe, kendilerini normal insanlardan üstün ve seçilmiş ırk olarak görmeyip, insanlık ailesinin eşit fertleri olduklarını kabul etmedikçe ve de insanlığın "ipine"; yoluna, temel değerlerine, sağduyusuna ve vicdanına dönmedikçe alçaklık damgası yemeye mahkûmdurlar. Böyle üstün ırk veya seçilmiş millet kuruntularıyla kendilerini insanlığın gidişatından büyük taslayarak ayırdıkları,

kendileri dışındaki milletlere üstten bakıp kendilerini onlarla eşit görmedikleri ve böylece insanlığın ortak yürüyüşüne katılmadıkları sürece, Allah'ın gazabına uğrayacaklar ve "insanlık vicdanı" onları daima dışına atacaktır... Ayrıca "habl" sözcüğünün, "bir şeyin içinde olan şey" manasına gelmesi "*hablun mine'n-nâs*" tabirini, "insanlık vicdanı" olarak yorumlamamızın doğru olduğuna delildir. Aynı şey "basairu li'n-nâs" ve "ahd-i misak" tabirleri için de geçerlidir. Bkz. "HABL"; 50/16, "BASİRET"; 12/108, "AHD-İ MİSAK"; 7/172. ayetler dipnotları.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ
شَيْـًٔا وَأُو۬لٰٓئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٦﴾ مَثَلُ
مَا يُنْفِقُونَ فِي هٰذِهِ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ
أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ
وَلٰكِنْ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٧﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا
بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ
قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ
قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾ هَا أَنْتُمْ
أُو۬لَاءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ
كُلِّهِ وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْأَنَامِلَ
مِنَ الْغَيْظِ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ
الصُّدُورِ ﴿١١٩﴾ إِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكُمْ
سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ
شَيْـًٔا إِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿١٢٠﴾ وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ
تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٢١﴾

116- Kâfirleri ne malları ne de çocukları Allah'tan kurtaramayacak; bundan hiç şüpheniz olmasın. Onlar cehenneme girecek ve oradan daha çıkamayacaklar.

117- Onların bu dünya hayatı için yaptıkları harcamalar şuna benzer: Kendi kendilerine zulmeden bir halk düşünün... Dondurucu bir rüzgâr ekinlerine isabet edip mahvediyor... Allah onlara haksızlık etmiyor, fakat onlar kendi kendilerine haksızlık ediyorlar.

118- EY İMAN EDENLER! Size karşı düşmanca niyet taşıyanları sırdaş edinmeyin. Onlar sizi yoldan çıkarmak için ellerinden geleni yaparlar. Dört gözle sıkıntıya düşmenizi beklerler.[41] Baksana öfkeleri ağızlarından taşıyor. İçlerindeki kin ise daha büyüktür. Eğer düşünürseniz, sizlere ayetleri böyle açık açık bildiriyoruz.

119- Sizler iyi niyetle onları seviyorsunuz, onlar ise geçmiş bütün vahiylere de inandığınız halde sizi sevmezler. Sizinle karşılaştıklarında, "Biz inandık?" derler. Yalnız kaldıklarında ise burunlarından solurlar.[42] Onlara söyle: "Kininizle geberin!" Allah, bütün sinelerin özünü bilir; bundan hiç şüpheniz olmasın.

120- Asla iyiliğinizi istemezler; bilakis dara düşerseniz sevinirler. Eğer güçlüklere göğüs gerer, daima Allah bilinciyle yaşarsanız, onların hileleri size zarar veremez. Çünkü Allah her şeyi kuşatmıştır; kimse onun dışına çıkamaz.

121- HANİ BİR ZAMAN[43] erkenden, mü'minleri savaş için uygun mevzilere yerleştirmek üzere evinden çıkmıştın. Allah her şeyi işitiyor ve biliyordu.

---

[41] Harfi harfine: "Size sıkıntı verecek şeyleri arzu ederler."

[42] Harfi harfine: "Aralarında baş başa kaldıkları vakit ise, size olan kinlerinden parmaklarının ucunu ısırırlar."

[43] UHUD SAVAŞI: Bu bölümlerde Uhud savaşı ile ilgili ayetler yer alıyor. Bu tür ayetleri iyi anlayabilmek için Uhud savaşının neden ve sonuçları üzerinde durmak gerekir. Şöyle ki: Mekkeli müşrikler, hicretin üçüncü yılında, bir yıl önce Bedir'de uğradıkları hezimetin intikamını almak için müttefikleriyle birlikte on bin kişilik

bir ordu ile Medine üzerine yürüdüler. **Hz. Peygamber (s.a.v)** durumu haber alınca, Medine'de savaş konseyi topladı. İzlenecek savunma stratejisinin ne olacağı konusunda tartıştılar. **Hz. Peygamber**, süvari kuvvetlerine dikkat çekerek, Medine'nin sokak aralarında barikatlar kurulması ve şehir savunması yapılması görüşündeydi. Bu plân, bazı sahabelerce de desteklenmişti. Ancak toplantıya katılanların çoğu, açık alanda cephe savaşı görüşünde ısrar ettiler. **Hz. Peygamber**, çoğunluğun görüşüne uyarak Medine'den ayrıldı ve yaklaşık üç mil uzaklıktaki Uhud Dağı eteğindeki düzlüğe doğru yola çıktı. Müslümanlar yaklaşık bin kişiydi. Münafıkların geri dönmesiyle sayı yedi yüze indi. Bazı kabilelerin, sayının çok az olduğu gerekçesiyle geri dönmek istemeleri moralleri iyice bozsa da, onlar da son anda dönmekten vazgeçti. Savaş düzeni iyi plânlanmıştı. Düşmanın muhtemel bir çevirme hareketine karşı kalkan oluşturması için yukarıdaki bir tepenin üzerini elli kadar okçu yerleştirilmişti. Buradan hiç ayrılmamaları gerekiyordu. Derken on bin kişilik müşrik ordusuna, karşı sayıları yedi yüzden daha az Müslümanlar, cansiperane bir saldırıya geçti. Düşman tam bozguna uğramışken, okçular ganimet hırsıyla yerlerinden ayrıldı. Düşman kuvvetleri fırsatı kaçırmayarak çevirme harekâtına başladı. Okçuların terk ettiği tepeden hızla dalan **Halid bin Velid** komutasındaki atlı süvariler, Müslümanlara arkadan saldırıya geçtiler. Birden savaşın seyri değişti. **Hz. Peygamberin** etrafında az sayıda sahabe ölümüne vuruşuyordu. Bir ara alanda, "Muhammed öldürüldü!" sesleri yankılandı. Moraller iyice altüst olmuştu ki, az sayıdaki birkaç sahabenin öne atılması ve cesaretlendirici konuşmasıyla gün zor kurtarıldı. Bu arada Mekkeliler, savaş alanından uzaklaşmaya başlamışlardı. Sonuç tam bir hezimet olmasa da, durum hiç de iç açıcı değildi. Mekkelilerin evlerine döndükleri görülünce, **Hz. Peygamber (s.a.v)** de yanındakilerle birlikte Medine'ye geri döndü... İşte genel hatlarıyla "Uhud Savaşı" budur. Bu bölümdeki ayetlerde yer yer bu olaya isim verilmeden göndermelerde bulunuluyor. Ayetleri okurken, bu altyapı bilgisinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللّٰهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى اللّٰهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ
فَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ
أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ
مُنْزَلِينَ ﴿١٢٤﴾ بَلَى إِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هَذَا
يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾
وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ إِلَّا بُشْرَى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ
وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١٢٦﴾ لِيَقْطَعَ
طَرَفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوا خَائِبِينَ ﴿١٢٧﴾
لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ
فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٢٨﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ يَغْفِرُ
لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ
﴿١٢٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً
وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٣٠﴾ وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ
﴿١٣١﴾ وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٣٢﴾

122- O zaman içinizden iki grup,[44] yardımcıları Allah iken, paniğe kapılıp geri dönmek istemişlerdi. Demek ki iman edenler yalnızca Allah'a dayanmalıdır.

123- Zira sizler son derece zayıfken, Allah Bedir'de size yardım etmişti. Şu halde, daima Allah bilinciyle yaşayın ki şükretmiş olasınız.

124- Hani sen iman edenlere; "Rabbinizin size inen üç bin melekle yardım etmesi yetmiyor mu?" diyordun.

125- Evet, sizler güçlüklere göğüs gerer ve Allah bilinciyle yaşarsanız, düşman saldırıya geçtiğinde Rabbiniz size akın akın inen beş bin melekle yardım eder.

126- Bunu Allah, size yalnızca bir müjde olsun ve kalpleriniz yatışsın diye yapmıştı. Çünkü yardım, her şeye gücü yeten ve yüce bilgelik kaynağı Allah'tan başkasından gelmez.

127- Kâfirlerin gücü kırılsın veya perişan olup hayal kırıklığına uğrayarak dönüp gitsinler diye yapmıştı bunu.

128- Senin elinde artık yapacak bir şey yok. Allah, ya onların tövbesini kabul eder ya da onlara azap eder. Çünkü onlar zalimlerin ta kendileridir.[45]

129- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Lâyık gördüğünü bağışlar, müstahak gördüğüne azap eder. Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

130- EY İMAN EDENLER! Faiz yemeyin ve Allah'ın öfkesini çekmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz.[46]

131- Kâfirler için hazırlanmış ateşten sakının.

132- Allah'a ve peygambere itaat edin ki merhamet olunasınız.

---

[44] Yani: **Abdullah bin Ubey** öncülüğündeki münafıklar ve onlarla birlikte Medine'ye geri dönme eğilimine giren Beni Seleme ve Beni Harise oymakları…

[45] Yani: Ey **Muhammed**! Uhud'da yaralanmış vaziyette yerde yatarken, "Peygamberlerine bunu yapan bir halk nasıl rahat eder?" diye bağırıyordun. Şunu unutma ki artık yapılacak bir şey yok. Onlar imansız zalimlerdir. Allah, onların ya pişmanlıklarını kabul eder ya da onlar cehennemi boylarlar. (Müslim, Ahmed ibn Hanbel).

[46] Yani: Ey iman edenler! Uhud'da karşılaştığınız ordu, faizle ve tefecilikle donatılmış bir orduydu. Sakın onlara özenmeyesiniz. Onlar halkı sömürerek, karınlarını ateşle dolduruyorlar. Siz, Allah bilinciyle yaşayın, O'nun öfkesini çekmekten sakının, harama el uzatmayın, erdemli ve dürüst yaşayın. Savaşmak gerektiğinde de çıkın mertçe savaşın. Sizin imanınız ve Allah'ınız size yeter; faizin, tefeciliğin özenilecek bir yanı yok! (Keffal).

133- Rabbinizin affına mahzar olmak için ve Allah bilinciyle yaşayanlar için hazırlanmış gökler ve yer genişliğindeki cennet için yarışın.

134- Allah bilinciyle yaşayanlar; iyi ve kötü günde başkaları için harcayanlar, kızdıklarında öfkelerini yenenler ve insanların hatalarını bağışlayanlardır. Allah güzel ahlak sahiplerini sever.

135- Onlar bir kötülük yaptıklarında veya kendileriyle çeliştiklerinde, hemen Allah'ı hatırlayarak günahlarının bağışlanmasını dileyenlerdir. Günahları da Allah'tan başka kim bağışlayabilir? Onlar, bile bile yaptıkları yanlışta ısrar etmezler.

136- İşte bunların karşılığı, Rablerinden bağışlanma ve sonsuza dek kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetlerdir. Çalışanlar için ne güzel, ne hoş bir karşılık!

137- SİZDEN önce nice hayatlar yaşandı, ne olaylar oldu. Yeryüzünde dolaşın da, peygamberlere yalan diyenlerin sonu ne olmuş bir görün.

138- Bakın bu, insanlar için bir açıklamadır. Allah bilinciyle yaşayanlar için bir öğüt ve yol göstermedir.[47]

139- Öyleyse çözülmeyin ve moralinizi bozmayın. Eğer yüreğinizde gerçek

وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ
وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾ الَّذِينَ يُنفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ
وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ ۗ وَاللَّهُ
يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣٤﴾ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا
أَنفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَن يَغْفِرُ الذُّنُوبَ
إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٣٥﴾
أُولَٰئِكَ جَزَاؤُهُم مَّغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِي
مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿١٣٦﴾
قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ
فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١٣٧﴾
هَٰذَا بَيَانٌ لِّلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾
وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾
إِن يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُ ۚ وَتِلْكَ
الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا
وَيَتَّخِذَ مِنكُمْ شُهَدَاءَ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٠﴾

iman varsa, sırtınız asla yere gelmez.

140- Eğer siz Uhud'da yara aldıysanız, onlar da Bedir'de aldı. İşte böyle, günleri insanlar arasında döndürür dururuz. Çünkü Allah iman edenleri bilmek ve sizleri samimiyet sınavından geçirmek istiyordu.[48] Allah zulmedenleri sevmez.

---

[47] Harfi harfine: "Bu, insanlara bir 'beyan', 'muttakiler' için 'huden' ve 'mev'iza-'dır."

[48] Harfi harfine: "Bu, Allah'ın iman edenleri bilmesi ve içinizden şehidler/şahidler edinmesi içindir."

وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِر۪ينَ ﴿١٤١﴾ اَمْ حَسِبْتُمْ
اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ
وَيَعْلَمَ الصَّابِر۪ينَ ﴿١٤٢﴾ وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ
اَنْ تَلْقَوْهُۖ فَقَدْ رَاَيْتُمُوهُ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿١٤٣﴾ وَمَا مُحَمَّدٌ
اِلَّا رَسُولٌۚ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُۜ اَفَاۨئِنْ مَاتَ اَوْ قُتِلَ
انْقَلَبْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْۜ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلٰى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ
اللّٰهَ شَيْـٔاًۜ وَسَيَجْزِي اللّٰهُ الشَّاكِر۪ينَ ﴿١٤٤﴾ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ
اَنْ تَمُوتَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ كِتَاباً مُؤَجَّلاًۜ وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ
الدُّنْيَا نُؤْتِه۪ مِنْهَاۚ وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْاٰخِرَةِ نُؤْتِه۪ مِنْهَاۜ
وَسَنَجْزِي الشَّاكِر۪ينَ ﴿١٤٥﴾ وَكَاَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَۙ مَعَهُ
رِبِّيُّونَ كَث۪يرٌۚ فَمَا وَهَنُوا لِمَٓا اَصَابَهُمْ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ وَمَا
ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُواۜ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصَّابِر۪ينَ ﴿١٤٦﴾ وَمَا كَانَ
قَوْلَهُمْ اِلَّٓا اَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاِسْرَافَنَا ف۪ٓي اَمْرِنَا
وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِر۪ينَ ﴿١٤٧﴾ فَاٰتٰيهُمُ اللّٰهُ
ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِۜ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿١٤٨﴾

141- Aynı şekilde Allah, iman edenleri özenle seçmek ve karşıtlarına ağır bir darbe indirmek istiyordu.

142- Yoksa siz, Allah içinizden cihat edenleri ve güçlüklere göğüs gerenleri belli etmeden cennete girebileceğinizi mi sanıyorsunuz?

143- Nitekim ölümle yüz yüze gelmeden önce, ona ne de çok hevesliydiniz. İşte gördünüz ölümün soğuk yüzünü; ama sadece seyrediyorsunuz!

144- MUHAMMED yalnızca bir peygamberdir. Ondan önce de nice peygamberler gelip geçti. Şimdi o ölür veya öldürülürse, siz tabana kuvvet kaçacak mısınız? Her kim kaçarsa, bilsin ki Allah'a bir zarar veremez. Allah şükredenlere yakında karşılığını verecek; bundan hiç şüpheniz olmasın.

145- Hiçbir kimse, Allah'ın izni olmadıkça ölmez; belirli bir vakte yazılmıştır. Kim dünya nimetlerini isterse, ona bunu vereceğiz; her kim de ahiret nimetlerini isterse, ona da onu vereceğiz. Şükredenleri kesinlikle ödüllendireceğiz.

146- Nice peygamber, Allah'a adanmış yiğitlerle beraber ölümüne çarpıştı. Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı korkuya kapılmadılar, zaafiyet göstermediler ve düşmanın önünde küçük düşmediler. Allah işte böyle güçlüklere göğüs gerenleri sever.

147- Tek söyledikleri şuydu: "Ey Rabbimiz! Günahlarımızı ve yanlışlarımızı bağışla, ayaklarımızı sağlam tut ve kâfirlere karşı bize zafer nasip et!"

148- Allah da, onlara hem dünya nimetlerini verdi, hem de ahiretin en güzel nimetlerini bağışladı. Allah, güzel ahlak sahiplerini sever.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِنْ تُط۪يعُوا الَّذ۪ينَ كَفَرُوا
يَرُدُّوكُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِر۪ينَ ﴿١٤٩﴾
بَلِ اللّٰهُ مَوْلٰيكُمْۚ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِر۪ينَ ﴿١٥٠﴾ سَنُلْق۪ي
ف۪ي قُلُوبِ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَٓا اَشْرَكُوا بِاللّٰهِ
مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِه۪ سُلْطَانًاۚ وَمَأْوٰيهُمُ النَّارُۜ
وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِم۪ينَ ﴿١٥١﴾ وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ
وَعْدَهُٓ اِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِاِذْنِه۪ۚ حَتّٰٓى اِذَا فَشِلْتُمْ
وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْاَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ
مَٓا اَرٰيكُمْ مَا تُحِبُّونَۜ مِنْكُمْ مَنْ يُر۪يدُ الدُّنْيَا
وَمِنْكُمْ مَنْ يُر۪يدُ الْاٰخِرَةَۚ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ
لِيَبْتَلِيَكُمْۚ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْۜ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ
عَلَى الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٥٢﴾ اِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُ۫نَ عَلٰٓى
اَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ ف۪ٓي اُخْرٰيكُمْ فَاَثَابَكُمْ
غَمًّا بِغَمٍّ لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ
وَلَا مَٓا اَصَابَكُمْۜ وَاللّٰهُ خَب۪يرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٥٣﴾

149- EY İMAN EDENLER! Eğer kâfirlere itaat edecek olursanız, sizleri gerisin geri en başa döndürürler de kaybedenlerden olursunuz.

150- Sizin yegâne yâr ve yardımcınız Allah'tır; bundan hiç şüpheniz olmasın.

151- Allah'ın hiçbir zaman yetki vermediği varlıkları ona ortak koştukları için, kâfirlerin kalplerine korku salacağız. Onların varacakları yer cehennemdir. Ne berbat bir yerdir o zalimler yatağı!

152- ALLAH, size verdiği sözün arkasında durdu. Allah'ın izniyle düşmanlarınızı yok etmek üzereydiniz. Ne var ki Allah, size o çok istediğiniz zaferin ucunu gösterdikten sonra gevşediniz. Peygamberden gelen emre aykırı davrandınız ve itaatsizlik ettiniz. Kiminiz dünyayı, kiminiz ahireti istiyordu. Sonra Allah, sizleri sınamak için son anda zaferi çevirdi. Ama şimdi sizi de bağışladı. Çünkü Allah'ın iman edenlere lütfu pek çoktur.

153- O sırada siz, tabana kuvvet kaçıyordunuz. Peygamber ise arkanızdan bağırıp duruyordu. Allah, size o gün acı üzerine acı tattırdı, ki ne elinizden gidene, ne de başınıza gelene üzülmeyesiniz. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdar.

ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُعَاسًا يَغْشٰى طَٓائِفَةً مِنْكُمْ
وَطَٓائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ
الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ
كُلَّهُ لِلّٰهِ يُخْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ
لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هٰهُنَا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ
لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلٰى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ
اللّٰهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ
الصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا
اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللّٰهُ عَنْهُمْ
إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٥٥﴾ يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا
كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَقَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ إِذَا ضَرَبُوا فِي الْأَرْضِ
أَوْ كَانُوا غُزًّى لَوْ كَانُوا عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا لِيَجْعَلَ
اللّٰهُ ذٰلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ وَاللّٰهُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَاللّٰهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١٥٦﴾ وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ
أَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿١٥٧﴾

154- Sonra Allah, o acının ardından size kendine güven duygusu indirdi. Kimileri ise kendi dertlerine düşmüş, Allah hakkında cahiliye inançlarına benzeyen saçma sapan düşünceler taşıyorlardı: "İş bizim elimizde mi ki?" diyorlardı. Onlara söyle: "Bütün iş ve oluş Allah'ındır." Onların gerçek niyetleri başkadır, sana açmıyorlar. "İş elimizde olsaydı, burada böyle ölmezdik" diyorlar. Onlara söyle: "Evinizde olsaydınız bile, ecel kapıyı çalınca yapacağınız bir şey yoktu. Allah, samimiyetinizi ölçmek ve asıl niyetinizi ortaya çıkarmak için bunu başınıza getirdi. Allah, kimin ne niyet taşıdığını çok iyi biliyor.[49]

155- İki ordunun çarpıştığı gün içinizden arkasını dönüp kaçanlar, şeytana zayıf noktalarından yakalandılar; o da fırsatı kaçırmadı. Yine de Allah, onları bağışladı. Allah çok bağışlayıcı, çok hoşgörülüdür.

156- Ey iman edenler! Sakın imansızlık edip yerlerinde duramayan veya gözünü daldan budaktan sakınmayan,[50] kardeşleri hakkında "Bizim gibi yerlerinde otursaydılar ne ölür, ne de öldürülürlerdi" diyenler gibi olmayın. Böyle konuşanlar çok pişman olacaklar.[51] Oysa yaşatan da, öldüren de Allah'tır. Allah, bütün yaptıklarınızı görüyor.

157- İyi dinleyin! Eğer Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz, kesinlikle Allah'ın bağışlaması ve merhameti, onların dünyada yığıp biriktirdiklerinden daha hayırlıdır.

---

49 Yani: O gün Uhud da, kiminiz zorluğa canla başla direniyor, kiminiz de yenilginin sorumluluğundan kaçmak için cahiliye inançlarına benzer savunmalar yapıyordunuz. "Ne yapalım Allah'ın takdiri böyleymiş, sanki kaderi biz mi tayin ediyoruz?" gibi lâflar ediyordunuz. Evet, bütün iş ve oluş Allah'ın elindedir. Allah her şeyi kuşatmıştır. Hiçbir şey, onun koyduğu ölçüler dışında olmamaktadır ve olamaz da. Bu iş ve oluşun bir parçası da sizsiniz. Sizin kendi özgür iradenizle seçtiğiniz inanç ve eylemleriniz de, oluşun bir parçasını oluşturuyor. Bu nedenle yaptıkları-

nızdan siz sorumlusunuz. İşler iyi giderse sizin başarınızdan, kötü gidince "ne yapalım Allah'tan" öyle mi? Bütün iş ve oluşun Allah'a ait olması, uçsuz bucaksız bir denizin içindekileri kuşatması gibidir. Allah deniz, siz de balıklar gibisiniz. Yüzen, hareket eden sizsiniz; siz denizden ayrısınız, fakat deniz sizi her yandan kuşatmış, varlığınızı ona borçlusunuz. Allah sizinle konuşurken, denizin dile gelmesi gibi bir üslûp kullanıyor. Bunun için her şeyi "Biz" [إِنَّا] sigası ile açıklıyor. Bu, sizin elinizde hiçbir şey olmadığı anlamına gelmiyor. Bu örneği iyi düşünün, belki bir şey anlatır...

[50] Harfi harfine: "Yeryüzünde dolaşan veya gazaya çıkan."

[51] Harfi harfine: "Allah bunu, onların kalplerinde üzüntü yapacak."

وَلَئِنْ مُتُّمْ اَوْ قُتِلْتُمْ لَاِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُونَ ﴿١٥٨﴾ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ
لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِ فَاِذَا عَزَمْتَ
فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾ اِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ
فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَاِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ
وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾ وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَغُلَّ
وَمَنْ يَغْلُلْ يَاْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ
نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦١﴾ اَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللّٰهِ كَمَنْ
بَاۤءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَاْوٰيهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦٢﴾
هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٣﴾ لَقَدْ
مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ اَنْفُسِهِمْ
يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ
وَالْحِكْمَةَ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿١٦٤﴾ اَوَلَمَّا
اَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ اَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ اَنّٰى هٰذَا
قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٦٥﴾

158- Açın kulağınızı! Ölseniz de, öldürülseniz de, kesinlikle Allah'ın huzurunda toplanacaksınız.

159- Ey peygamber! Senin onlara hoşgörülü davranman, Allah'ın sevgi ve merhametinin bir yansımasıydı. Eğer onlara karşı kırıcı ve sert olsaydın, doğrusu senden koparlardı. Artık onları bağışla ve affedilmeleri için dua et. İşleri onlarla danışarak yürüt, sonra da çıkan ortak kararı Allah'a dayanarak azimle uygula. Çünkü Allah, kendisine dayananları sever.[52]

160- Allah size yardım ederse, artık sizi durduracak yoktur. Fakat sizi yardımsız bırakırsa, artık size yardım etmek kimin haddine? O halde iman edenler yalnızca Allah'a dayansınlar.

161- BİR PEYGAMBERİN yolsuzluk yapması düşünülemez. Her kim bunu yaparsa, kıyamet günü yolsuzluktan kazandığı şeylerle gelir. Kimsenin yaptığı yanına kâr kalmaz, asla haksızlığa uğratılmazlar.[53]

162- Allah rızası için çalışan kimse ile Allah'ın öfkesini çeken ve yeri cehennem olan kimse hiç bir olur mu? Ne berbat bir yerdir orası!

163- Onlar, Allah katında farklı derecelere sahiptirler. Allah bütün yapılanları görüyor. 164- Allah mü'minlere, içlerinden Allah'ın ayetlerini okuyan, onları arındıran ve kitabı öğreterek bilgelik aşılayan bir peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur. Oysa bundan önce apaçık bir sapıklık içindeydiler.

165- DÜŞMANLARINIZA iki katını indirdiğiniz darbeyi, bu kez kendiniz yiyince, "Bu nasıl olur?" diyorsunuz öyle mi? Onlara söyle: "O, sizin kendi eserinizdir." Allah'ın her şeye gücü yeter; bundan hiç şüpheniz olmasın.[54]

---

[52] Hz. Ali'den rivayet edilen bir hadise göre, **Hz. Peygamber (s.a.v)**'e ayette geçen "bir işe azmetmenin" ne olduğu sorulduğunda "*O, bilgili insanlar (ehlu'r-rey) ile danışmak ve o konuda onlara uymak anlamına gelir*" demiştir (İbn Kesir). Tercihe şayan olan bir görüşe göre de Allah, işleri müşavere (danışma) ile yürütmeyi, sırf kendisinden sonraki kuşaklar müşavere hususunda peygamberin yolunca gitsinler ve ümmet-i Muhammed için bir sünnet (kamu işlerini yürütme tarzı, ilke, prensip) olsun diye emretti (Ha-

san el-Basri, Süfyan bin Uyeyne). Malûm, **Hz. Peygamber**, Uhud savaşında ashabı ile müşavere etti. Müşaverenin sonucu, **Hz. Peygamber (s.a.v)** in görüşünün aksineydi. Çünkü ashabın çoğu, Medine'den çıkmak ve açık alanda düşmanla savaşmak görüşündeydiler. **Hz. Peygamber (s.a.v)** ise Medine'den çıkılmaması, düşmanın şehirde karşılanması görüşündeydi. Sonuçta, Uhud'da ağır bir yara alındı. Buna rağmen inen ayette müşavereye devam etmesi emredildi. "Onlarla bir daha müşavere yapma" denmedi. Kararlar ortak alınmışsa sorumluluklar da ortaklaşa paylaşılmalıydı. Yine **Hz. Peygamber**, Uhud savaşından sonra ashaba hiç sitem etmemiş, "Beni dinlemediniz, sizin yüzünüzden oldu" gibi bir havaya asla girmemiştir. Daima ortak karara saygılı hareket etmiş, hoşgörülü ve yumuşak davranmıştır. İnen ayetlerde görüldüğü gibi Kur'an'ın genel yaklaşımına paralel olarak daha çok ahlâkî gevşekliklere vurgu yapılıyor.

[53] ĞULUL: Sözlükte [غلل] kökü, "bir şeyi gizlice almak" demektir. Araplar, entarinin elbise altından giyildiği için gizlenmiş olmasına *ğılale*, parfüm saçın diplerine sürüldüğü için gizlenmiş olmasına *ğılale fi'r-re's*, kendine ait olmayan ganimet vs. gizlice üzerine geçirmeye *ğulul*, gizli dolap çevirme, hile, sahtekârlık vs. gizlice yapıldığı ve düşmanlık duygusu içte gizlice olduğu için de kine *ğıll*, deveyi tam kanmadan önünden suyunun alınmasını ifade için *iğlale'l-ibl*, bir şeyin kâr ve gelirini almaya, istismar ve sömürüye *istiğlal*, bir şeyin hâsılatına, gelirine, ev kirasına *el-ğulle*, Arap kadınlarının büyük göstermek için kalçalarına içten koydukları bohçaya *el-gulletu* diyorlardı... Bütün bunlarda ortak anlam, "bir şeyin diğer şeye görünmeden dâhil edilmesi"dir. Bu ayetin, savaşta elde edilen ve artık kamu malı haline gelen ganimetlerin dağıtımının gecikmesi sonucu, **Hz. Peygamber** hakkında, "Acaba ganimetleri zimmetine mi geçirdi, kendine gizlice pay mı çıkarıyor, neden ganimetleri hâlâ paylaştırmıyor?" türünden şüpheleri izale için inmiş olduğu anlaşılıyor. Bu vesile ile Kur'an'ın en temel ahlâkî ilkelerinden birisi daha vazediliyor: "*Ğulul* yani gizlice zimmete mal geçirme, büyük bir suç ve günahtır." Nitekim, daha açıklayıcı bir hadisinde **Hz. Peygamber (s.a.v)** şöyle buyurur: " *Yöneticilere (zekât memurlarına) verilen hediyeler ğul(yolsuzluk, emanete hıyanet) dür*" (Müsned). Şu halde ayette geçen *ğulul* kelimesi, bugün yolsuzluk, hırsızlık, zimmete para geçirme, kamu malını peşkeş çekme, hileli alışveriş, evrakta sahtekârlık, nitelikli dolandırıcılık vs. dediğimiz şeyleri çağrıştırmaktadır. Bu nedenle, ayette geçen *ğull* ifadesini "yolsuzluk" olarak çevirdim.

[54] Yani: Sizler, şartlar ne olursa olsun, sırf Müslümanız diye Allah'ın her daim size zaferler bahşedeceğine inanıyorsunuz öyle mi? Sanıyorsunuz ki, inandık demekle her şey bitiyor. Uhud'da aldığınız ağır darbe bu konuda bir şeyleri açıklıyor olmalı?

وَمَٓا اَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِن۪ينَۙ
﴿١٦٦﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذ۪ينَ نَافَقُواۚ وَق۪يلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا ف۪ي سَب۪يلِ
اللّٰهِ اَوِ ادْفَعُواۜ قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَاكُمْۜ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ
اَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْا۪يمَانِۚ يَقُولُونَ بِاَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ ف۪ي
قُلُوبِهِمْۜ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَۚ ﴿١٦٧﴾ اَلَّذ۪ينَ قَالُوا لِاِخْوَانِهِمْ
وَقَعَدُوا لَوْ اَطَاعُونَا مَا قُتِلُواۜ قُلْ فَادْرَؤُا عَنْ اَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ
اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿١٦٨﴾ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذ۪ينَ قُتِلُوا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ
اَمْوَاتًاۜ بَلْ اَحْيَٓاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَۙ ﴿١٦٩﴾ فَرِح۪ينَ بِمَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ
مِنْ فَضْلِه۪ۙ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذ۪ينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْۙ
اَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَۢ ﴿١٧٠﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ
مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍۙ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يُض۪يعُ اَجْرَ الْمُؤْمِن۪ينَۚ ﴿١٧١﴾ اَلَّذ۪ينَ
اسْتَجَابُوا لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَٓا اَصَابَهُمُ الْقَرْحُۜ لِلَّذ۪ينَ
اَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا اَجْرٌ عَظ۪يمٌۚ ﴿١٧٢﴾ اَلَّذ۪ينَ قَالَ لَهُمُ
النَّاسُ اِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ
اِيمَانًاۗ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَك۪يلُ ﴿١٧٣﴾

166- O iki ordu çarpıştığı gün başınıza gelenler Allah'ın izniyledir. Bu, gerçek anlamda iman edenleri ortaya çıkarmak içindi.

167- Yine, münafıkları ve "Gelin Allah yolunda savaşın yahut memleketinizi savunun" denildiğinde, "Gerçekten savaş çıkacağını bilsek sizinle gelirdik" diyenleri ortaya çıkarması içindi. Onlar, o gün imanlıdan çok, imansız gibiydiler. Dilleriyle içlerinde olmayanı söylüyorlardı. Allah, onların içlerinden ne geçirdiklerini çok iyi biliyor.

168- Kendileri oturup da savaşa giden kardeşleri için, "Bizi dinleselerdi öldürülmezlerdi" diyenlere söyle: "Eğer bunda samimi iseniz, ölüme çare bulun bakalım."

169- Sakın Allah yolunda öldürülenleri ölüler sanma. Aksine onlar diridirler. Rableri onları rızıklandırıyor.

170- Onlar, Allah'ın lütfundan kendilerine verdikleriyle sevinirler. Hayatta kalanlara, "Onlara hiçbir korku yok ve onlar üzüntü de duymayacaklardır" müjdesini vermek isterler.

171- Yine onlar, Allah'ın nimet ve lutfu ile mü'minlere vereceği mükâfatı zayi etmeyeceği müjdesini vermek isterler.

172- Onlar darbe yemelerine rağmen, Allah'ın ve peygamberin emrinden şaşmadılar. Daima Allah bilinciyle yaşayan bu güzel insanları, muhteşem bir karşılama bekliyor.

173- Onlar, halk kendilerine, "Büyük bir ordu toplanmış geliyor, karşı koymak imkânsız" denildiğinde bu, onların sadece imanını artırdı ve "Bize Allah yeter. O ne güzel vekildir" dediler.

فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوٓءٌ وَاتَّبَعُوا
رِضْوَانَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَظ۪يمٍ ﴿١٧٤﴾ اِنَّمَا ذٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ
يُخَوِّفُ اَوْلِيَٓاءَهُۖ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ
﴿١٧٥﴾ وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذ۪ينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِۚ اِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا
اللّٰهَ شَيْـٔاًۜ يُر۪يدُ اللّٰهُ اَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظّاً فِي الْاٰخِرَةِۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ
عَظ۪يمٌ ﴿١٧٦﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْا۪يمَانِ لَنْ يَضُرُّوا
اللّٰهَ شَيْـٔاًۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿١٧٧﴾ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا
اَنَّمَا نُمْل۪ي لَهُمْ خَيْرٌ لِاَنْفُسِهِمْۜ اِنَّمَا نُمْل۪ي لَهُمْ لِيَزْدَادُٓوا اِثْماًۚ وَلَهُمْ
عَذَابٌ مُه۪ينٌ ﴿١٧٨﴾ مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِن۪ينَ عَلٰى مَٓا اَنْتُمْ
عَلَيْهِ حَتّٰى يَم۪يزَ الْخَب۪يثَ مِنَ الطَّيِّبِۜ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ
عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَب۪ي مِنْ رُسُلِه۪ مَنْ يَشَٓاءُۖ فَاٰمِنُوا
بِاللّٰهِ وَرُسُلِه۪ۚ وَاِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ اَجْرٌ عَظ۪يمٌ ﴿١٧٩﴾
وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذ۪ينَ يَبْخَلُونَ بِمَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِه۪ هُوَ خَيْراً لَهُمْۜ
بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْۜ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِه۪ يَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ وَلِلّٰهِ
م۪يرَاثُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَب۪يرٌ ﴿١٨٠﴾

174- Allah'ın izniyle morallerini hiç bozmadan sapasağlam döndüler. Çünkü onlar, Allah rızasını her şeyden önde tuttular. Allah çok büyük lütuf sahibidir.

175- İşte yine şeytan! Kendi adamlarıyla korku salmak istiyor. Onlardan korkmayın. Yalnız Benden korkun, eğer gerçekten mü'minlerseniz.

176- Kâfirlik yarışına girenler seni üzmesin. Çünkü onlar, Allah'a asla zarar veremezler. Allah, onlara ahirette bir pay vermemek istiyor. Onları büyük bir azap bekliyor.

177- Şüphesiz iman karşılığında küfrü satın alanlar, Allah'a hiçbir zarar veremezler, tersine onları şiddetli bir azap beklemektedir.

178- Bir de, sakın ola ki kâfirler, onlara tanıdığımız süreyi hayra yormasınlar. Mühlet veriyoruz ki doya doya günah işlesinler! Onları utanç verici bir azap bekliyor.

179- Allah, iman edenleri kâfirlerin insafına bırakacak değildir. Sonunda pisliği temizden ayıracaktır. Allah, sizlere gaybı bildirecek de değildir; fakat Allah, peygamberlerinden lâyık gördüğünü seçer. Onun için, Allah'a ve peygamberlerine iman edin. İman eder ve Allah bilinciyle yaşarsanız, büyük bir karşılık sizi bekliyor.

180- ALLAH'IN şu dünyadaki nimetlerine cimrice sarılanlar, bununla iyi bir iş yaptıklarını sanmasınlar. Aksine böyle yapmakla, battıkça batıyorlar. Kıyamet gününde, o hırsla sarıldıkları mal boyunlarına dolanacak. Kaldı ki, göklerin ve yerin mirası tümüyle Allah'ındır. Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذ۪ينَ قَالُٓوا اِنَّ اللّٰهَ فَق۪يرٌ وَنَحْنُ
اَغْنِيَٓاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْاَنْبِيَٓاءَ بِغَيْرِ
حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَر۪يقِ ﴿١٨١﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ
اَيْد۪يكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَب۪يدِ ﴿١٨٢﴾ اَلَّذ۪ينَ قَالُٓوا
اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ اِلَيْنَٓا اَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتّٰى يَأْتِيَنَا
بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ قُلْ قَدْ جَٓاءَكُمْ رُسُلٌ مِنْ قَبْل۪ي
بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالَّذ۪ي قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ اِنْ كُنْتُمْ
صَادِق۪ينَ ﴿١٨٣﴾ فَاِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ
جَٓاؤُ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُن۪يرِ ﴿١٨٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ
ذَٓائِقَةُ الْمَوْتِ وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ
فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَاُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا
الْحَيٰوةُ الدُّنْيَٓا اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿١٨٥﴾ لَتُبْلَوُنَّ
ف۪ٓي اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذ۪ينَ اُوتُوا
الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذ۪ينَ اَشْرَكُٓوا اَذًى كَث۪يرًا وَاِنْ
تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ ﴿١٨٦﴾

181- "Allah fakir, bizler zenginiz" diyenlerin lâkırdılarını Allah işitiyor. Bu sözlerini ve de peygamberleri haksız yere öldürmelerini[55] bir kenara not ettik. Bir gün onlara, "Tadın bakalım şu alev şölenini" diyeceğiz.

182- Bu, sizin kendi eserinizdir. Allah, kullarına asla haksızlık etmez.

183- "Allah, bize yakılarak sunulan bir kurban getirmedikçe, peygamberlik yapanı reddetmemizi emretti"[56] diyenlere söyle: "Size, benden önce de bir takım peygamberler, söze dayalı apaçık delilleri ve o dediğinizi getirmişti. Şu halde eğer doğru söylüyorsanız onları niçin öldürdünüz?"[57]

184- Şimdi, sana bütün bunlar yalan diyorlarsa, senden önce de söze dayalı apaçık delillerle, bilgelik dolu sayfalarla ve aydınlık saçan kitapla gelen diğer peygamberlere de aynı şekilde yalan demişlerdi.

185- Herkes ölümü tadacaktır. Yaptıklarınızın karşılığı, kıyamet günü tastamam verilecektir. Orada kim ateşten kurtarılıp cennete girerse, zafer kazanmış olacaktır. Yoksa dünya hayatı, geçici bir zevkten başka nedir ki?

186- Mallarınızla ve canlarınızla imtihan edileceksiniz. Hem sizden önce kitap verilenlerden, hem de Allah'a ortak koşanlardan birçok incitici söz işiteceksiniz. Eğer bu tür zorluklara göğüs gerer, daima Allah bilinciyle yaşarsanız, işte bu son derece şerefli ve onurlu bir iştir.

---

[55] "Ey Kudüs! Peygamberleri öldüren, kendisine gönderileni taşlayan Kudüs! Tavuğun civcivlerini kanatları altında topladığı gibi, ben de kaç kez senin çocuklarını toplamak istedim, ama siz istemediniz!" (Matta, 23/37). " Rab İsa'yı ve peygamberleri öldüren, bize de zulmeden Yahudilerdir. Öteki uluslardan olanlarla konuşmamızı ve böylece onların kurtulmasını engellemekle, Tanrı'nın hoşnutsuzluğuna yol açıyor ve bütün insanlara karşı geliyorlar. Böylece, durmadan günahlarına günah katıyorlar. Sonunda, Tanrı'nın gazabına uğradılar" (Selanikliler, 2/15).

[56] Rivayete göre yanık kurbanlar, Yahudilere göre **Musa**'nın şeriatındandı. Peygamberlik iddiasında bulunan birisi bunu emretmeliydi. **Muhammed** böyle bir şey söylemediği için, peygamberlik iddiası geçersiz sayılmalıydı.

[57] Yani: Demek, yanık kurban şartı ileri sürüyorsunuz? Peki, **Zekeriya**, **Yahya** ve **İsa** zamanında yanık kurbanlar, gündelik hayatta uygulanıyordu. Onlar buna uyduğu halde, neden onları öldürdünüz?

وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ
لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ
ثَمَنًا قَلِيلًا فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ
بِمَا اَتَوْا وَيُحِبُّونَ اَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ
بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿١٨٨﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٨٩﴾ اِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيَاتٍ لِاُولِي الْاَلْبَابِ ﴿١٩٠﴾
اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ
وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا
بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٩١﴾ رَبَّنَا اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ
النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿١٩٢﴾ رَبَّنَا
اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْاِيمَانِ اَنْ اٰمِنُوا بِرَبِّكُمْ
فَاٰمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّاٰتِنَا
وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِ ﴿١٩٣﴾ رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلٰى رُسُلِكَ
وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿١٩٤﴾

187- ALLAH, geçmiş çağlarda kendilerine kitap verilenlere, "Bunu mutlaka insanlara açıklayacaksınız, gizlemeyecekseniz" diye söz almıştı. Ama onlar, verdikleri sözün arkasında durmadılar ve az bir paha karşılığında sattılar.[58] Ne kötü bir alışverişti bu!

188- Kendini bir şey sanan ve hak etmedikleri halde övülmeye bayılan kimseleri de sakın azaptan kurtulur sanma. Onları elim bir azap bekliyor.

189- GÖKLERİN ve yerin egemenliği Allah'ındır. Allah'ın her şeye gücü yeter.

190- İyi dinleyin! Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün ardı ardına gelişinde, akıl ve vicdan sahipleri için büyük ibretler vardır.

191- Akıl ve vicdan sahipleri ayakta iken, otururken, yaslanırken hep Allah'ı hatırlarlar. Göklerin ve yerin yaratılışı üzerine derin derin düşünürler. "Ey Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın, gerçekten çok büyüksün; bizi o ateş azabından koru,

192- Ey Rabbimiz! Sen kimi o ateşe atarsan, onu kesinlikle rezil ve perişan etmişsindir. Ve bu zalimler, yardımcı da bulamazlar,

193- Ey Rabbimiz! Bizi 'Rabbinize iman edin' diye imana çağıran sesi duyduk ve derhâl iman ettik. Ey Rabbimiz! Günahlarımızı bağışla, yanlışlarımızı hoş gör ve iyilikle dolu bir hayat yaşamış olarak ölmeyi nasip eyle.

194- Ey Rabbimiz! Peygamberler aracılığı ile bize söz verdiğin nimetleri bahşet. Kıyamet gününde yüzümüzü kara çıkarma. Sen sözünde durursun; bundan hiç şüphemiz yok" derler.

---

[58] Yani: Önceki çağlarda kitap verilenlerden Yahudi din adamları, kendilerini "Allah'ın seçilmiş toplumu" ilân ederek tanrıyı, peygamberi ve kitabı millileştirdiler. Böylece, birkaç gün dışında cehennemden kurtulmuş olduklarını sanmaya başladılar. Hıristiyan papazları da, "vekâleten kefaret" hurafesiyle, yani İsa'nın bizim günahlarımız için kendini feda ederek insanlığı kurtardığı, eğer onu temsil eden kendilerine tâbi olunursa cehennemden kurtulunacağım sanmaya başladılar. Böylece yoldan çıktılar. Birisi Allah ile yürümeyi terk etti, diğeri Allah'tan başka heva ve heveslerinin havarîliğini yapmaya başladı. Kehanet, hurafe ve mucize dini icat edip, bunun bezirgânlığını yapmaya başladılar. Dini sektöre çevirerek, din adamlığından geçinmeye başladılar. Ayet alıp ayet sattılar. İşi ticarete, kazanca, menfaate döktüler. Allah'ın ayetlerini, işte böyle menfaat karşılığı terk ettiler...

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ اَنّ۪ي لَٓا اُض۪يعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ
اَوْ اُنْثٰى بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَالَّذ۪ينَ هَاجَرُوا وَاُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ
وَاُو۫ذُوا ف۪ي سَب۪يل۪ي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَاُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ
وَلَاُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ
وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾ لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا
فِي الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾ مَتَاعٌ قَل۪يلٌ ثُمَّ مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ
﴿١٩٧﴾ لٰكِنِ الَّذ۪ينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا
الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَا نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ
لِلْاَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾ وَاِنَّ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ
اِلَيْكُمْ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ خَاشِع۪ينَ لِلّٰهِ لَا يَشْتَرُونَ
بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَل۪يلًا اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ
اِنَّ اللّٰهَ سَر۪يعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اصْبِرُوا
وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

195- Rableri de dualarına şöyle icabet eder: Erkek-kadın hiç birinizin çabasını boşa çıkarmayacağım, hepiniz eşitsiniz. Benim için zulüm diyarlarından göç edenlerin, ülkelerinden sürülenlerin, yolumda işkenceye uğrayanların, vuruşup çarpışanların ve bu yolda öldürülenlerin yanlışlarını hoş göreceğim. Onları, altından ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Onlar, Allah katından muhteşem ödüllere lâyık görülecekler. Ödüllerin en güzelini Allah verir.

196- KÂFİRLERİN, dünyada her istediğini yapabilir görünmeleri seni aldatmasın.

197- Bu gelip geçici bir tatmindir; sonra varacakları yer cehennemdir. Ne berbat bir yerdir orası!

198- Fakat Allah bilinciyle yaşayanları, altından nehirler akan ebedi cennetler bekliyor. Allah'ın karşılamasıdır bu! Allah'ın karşılaması, iyiliklerle dolu bir hayat yaşamış olanlar için ne güzel, ne hoştur!

199- Önceki çağlarda Kitap verilenlerden Allah'a iman edenler ile hem size hem kendilerine indirilene inananlar vardır. Allah'a karşı korku ve titreme içindedirler. Allah'ın ayetlerini çıkarları uğruna satmazlar. İşte onlar da, Rablerinin büyük karşılamasına dâhil olacaklardır. Allah, hesabını çabuk görendir; bundan hiç şüpheniz olmasın.

200- Ey iman edenler! Güçlüklere göğüs gerin ve bunda düşmanlarınızı geçin. Daima uyanık ve tetikte olun. Allah bilinciyle yaşayın! kurtuluşun yolu budur.

04- NİSA SURESİ

Medine'de inmiştir. 176 ayettir. Özellikle baş (1– 44) ve son taraflarında (127 – 135) yedinci yüzyıl Arap toplumunda oldukça kötü durumda olan kadınların durumunu iyileştirmeye yönelik düzenlemeler yapıldığı için sureye "Kadınlar" (Nisa) suresi denmiştir.

NİSA SURESİ

Medine'de inmiştir. 176 ayettir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا
زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالاً كَث۪يراً وَنِسَٓاءًۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذ۪ي تَسَٓاءَلُونَ بِه۪
وَالْاَرْحَامَۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَق۪يباً ﴿١﴾ وَاٰتُوا الْيَتَامٰٓى اَمْوَالَهُمْ وَلَا
تَتَبَدَّلُوا الْخَب۪يثَ بِالطَّيِّبِۖ وَلَا تَأْكُلُٓوا اَمْوَالَهُمْ اِلٰٓى اَمْوَالِكُمْۜ اِنَّهُ كَانَ حُوباً
كَب۪يراً ﴿٢﴾ وَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامٰى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ
مِنَ النِّسَٓاءِ مَثْنٰى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَۚ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً اَوْ مَا
مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْۜ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَلَّا تَعُولُواۜ ﴿٣﴾ وَاٰتُوا النِّسَٓاءَ صَدُقَاتِهِنَّ
نِحْلَةًۜ فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْساً فَكُلُوهُ هَن۪ٓيـٔاً مَر۪ٓيـٔاً ﴿٤﴾
وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَٓاءَ اَمْوَالَكُمُ الَّت۪ي جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ قِيَاماً وَارْزُقُوهُمْ
ف۪يهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلاً مَعْرُوفاً ﴿٥﴾ وَابْتَلُوا الْيَتَامٰى حَتّٰٓى اِذَا
بَلَغُوا النِّكَاحَۚ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْداً فَادْفَعُٓوا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْۚ
وَلَا تَأْكُلُوهَٓا اِسْرَافاً وَبِدَاراً اَنْ يَكْبَرُواۜ وَمَنْ كَانَ غَنِياًّ
فَلْيَسْتَعْفِفْۚ وَمَنْ كَانَ فَق۪يراً فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِۜ فَاِذَا دَفَعْتُمْ
اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ فَاَشْهِدُوا عَلَيْهِمْۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَس۪يباً ﴿٦﴾

1- EY İNSANLAR! Sizi tek bir özden[1] yaratan, ondan da iki eş vareden,[2] sonra ikisinden birçok erkekler ve kadınlar türetip çoğaltan Rabbinizin bilincinde olun. Adını dilinizden düşürmediğiniz Allah'ın öfkesini çekmekten sakının,[3] aile bağlarını gözetin. Allah hepinizi görüyor.

2- Öksüzlerin mallarını verin; tüyü bitmemiş yetimin hakkına göz dikmeyin.[4] Öksüzlerin mallarını kendi mallarınıza katıp yemeyin, çünkü bu çok ağır bir vebaldir.

3- Öksüzlere haksızlık yapmaktan korkuyorsanız, hoşlandığınız kadınlardan ikişer, üçer, dörder evlenin. Eğer haksızlık yapmaktan korkuyorsanız tek evlenin. Veya sahibi olduğunuz esir kadınlardan birisi ile evlenin. Bu, ilave yapıp durmamanız bakımından daha iyidir.[5]

4- Hiçbir karşılık beklemeden kadınlara mehirlerini verin,[6] şayet kendi istekleriyle bir kısmını size bağışlarlarsa içiniz rahat bir şekilde alabilirsiniz.

5- Allah'ın koruyasınız diye sorumluluğunuza verdiği malları, onları çar çur edecek kimselere vermeyin. Ama bu mallarla onları yedirin, içirin, giydirin ve güzel öğütler verin.

6- Öksüzlere evlenme çağına gelinceye kadar göz kulak olun. Ekmeklerini kendisi kazanacak yaşa geldiklerini gördüğünüzde, mallarını kendilerine teslim edin. Büyüyünce onlara kalacak diye mallarını sorumsuzca yemeye kalkmayın. İhtiyacı olmayan tenezzül etmesin. Muhtaç olan da, örfe uygun bir şekilde yararlansın. Mallarını kendilerine teslim ettiğinizde, onlar adına şahit bulundurun. Hesap sorucu olarak Allah yeter; bundan hiç şüpheniz olmasın!

---

[1] NEFS-İ VAHİDE: Sözlükte [نفس واحدة] "tek bir öz, tek bir can, tek bir şahıs, tek bir ruh" demektir. Öyle anlaşılıyor ki ayet, Tevrat'ta geçtiği gibi, Allah'ın önce **Âdem'i** tek bir can olarak yaratıp onun kaburga kemiğinden **Havva**'ya yarattığını

değil; **Âdem** ile **Havva**'yı her ikisini birden "tek bir özden" yarattığını anlatmaktadır (Ebu Müslim). Yani: **Âdem** ve **Havva**, karşı cinsler olarak tek bir özden "birlikte" varolmuştur. Tek bir anneden doğan biri erkek diğeri kız "yumurta ikizleri" buna örnek olabilir. Keza bugün antropologların ve genetikçilerin yaptığı gözlemler ve araştırmalar, bütün insanların tek bir biyolojik "aile"nin üyesi olduklarını gösteriyor. Bu kesin yargının bilimsel anlamı şudur: Benzerliklerimiz, farklılıklarımızdan çok daha fazladır. Son genetik bulgulara göre insanların gen benzerliği % 98, farklılığı % 2 oranındadır. Söz konusu bu tek biyolojik ailenin (*nefs-i vahide*) kim olduğu, ne zaman ve nerede ortaya çıktığı ise tartışılmaktadır. Kur'an burada bize, "Hepiniz tek bir kökten geliyorsunuz" mesajını veriyor. Bunun ayrıntılarının araştırılmasını ise biyologlara, antropologlara, tarihçilere bırakıyor. Özellikle Müslüman antropologlara bu konuda büyük işler düşüyor. Onlar, bu biyolojik tek aileyi (*nefsi-vahide*) artık açık tabiatta, biyoloji tarihinde aramalıdırlar. Kur'an bu kadarını veriyor; gerisini deney, gözlem ve araştırmalarla insanlara bırakıyor. "Ortak kökeninizi siz kendiniz araştırın; fakat bunu yaparken Allah'ın öfkesini çekecek işler yapmayın, daima O'nun bilinci ile yaşayın..." diyor.

[2] Harfi harfine: "Sizi 'nefs-i vahide'den yaratan ve ondan eşini yaratan."

[3] Harfi harfine: "Adını anarak isteklerde bulunduğunuz Allah'a karşı 'takva'lı olun."

[4] Harfi harfine: "Ve 'habis' olanı 'tayyib' olanla değişmeyin."

[5] TAADDÜD-Ü ZEVCAT: Bu ayet (Nisa; 3); taaddüd-ü zevcât (çokeşlilik) ayeti olarak meşhurdur. Ayette ne söylendiğini iyi anlamak için ilk muhataplarının bu ayetten sonra ne yaptıklarına bakılmalıdır. Bütün rivayetler bu ayetten sonra sahabe arasında evlenme olaylarının ikişer, üçer, dörder "arttığını" değil; tam tersi "azaldığını" göstermektedir (Kurtubi, İbn Kesir, Razi). Demek ki ayetin sevk sebebi, çokeşliliği teşvik değil; çokeşlilikten sakındırma en azından dörde, üçe, ikiye hatta sonuçta teke indirme yönündedir. Yani genellikle tekeşli evliliklerin olduğu bir toplumda giderek ikiye, üçe, dörde kadar evliliklerde çoğalma değil; zaten çokeşliliğin yaygın olduğu bir toplumda giderek dörde, üçe, ikiye hatta bire kadar evliliklerde azalma amaçlanmaktadır... Ayetin sonundaki [ذلك ادنى الا تعولوا] ifadesinin "arzularınızın çoğalıp taşmaması (azmamanız) için bu daha uygundur" değil; "Eşlerinizin sayısını çoğaltıp artırarak haksızlıklara yol açmamanız için bu daha uygundur" şeklinde okumak bağlama uygun düşmektedir. Öyle anlaşılıyor ki ayetin sonunda geçen [تعولوا] ifadesi, azmak (*u'luv*) anlamında değil; ek, katkı, ilâve, çoğalma (*ı'lave*) anlamımda kullanılmaktadır (Şafi). Yani yeni eş ekleme, ilave yapma, bu konudaki çoğalma kastedilmektedir (Bu kelimenin Arapça'daki kökanlammın dilsel analizi için Bkz. "A'LA"; 87/1. ayet dipnotu). Demek ki ayette denmek istenen şudur: "Ey iman edenler! Sayı sınırı olmadan birçok eşle ve yetimlerle birlikte yaşadığınız görülüyor. Bundan kaynaklanan sorunlar yaşıyorsunuz. Kendi mallarınız yetmeyince eşlerinizi geçindirmek için yanınızdaki yetimlerin mallarına göz dikiyorsunuz. Üst üste evlenmekten, eş üstüne eş ilave etmekten dolayı geçim sıkıntısına giriyor, hem eşleriniz arasında haksızlık yapıyor, hem de yetimlerin mallarını

alıp eşlerinizin geçimine harcamaya kalkıyorsunuz. Eğer hem eşlerinize, hem de yetimlere haksızlık etmek istemiyorsanız, eşlerinizin sayısını azaltın; dörde, üçe, ikiye hatta bire indirin. Eğer adaletsizlik yapmak istemiyorsanız, böyle üst üste evlilikleri çoğaltıp durmaktan uzak durun. Münasip gördüğünüz, size uygun birisi ile veya savaşta esir aldığınız kadınlardan birisi ile tek eşli evlilik yapın. O zaman sakıntıya girmez, dolayısıyla evlendiğiniz bu kadar çok kadını geçindirmek için yetimlerin malına dadanmaktan vazgeçersiniz (Razi; İkrime). Bu durum, çoğalıp durmaktan, üst üste kadın almaktan, yani çokeşli olmanın getireceği haksızlıkları giderme bakımından sizin için daha uygundur..."

[6] Yani: Cahiliye Araplarının yaptığı gibi kadını üzerinden para kazanılacak nesne (*nafice*) olarak görmeyin. Evlenen kadına verilen başlık parasına (*hulvân*) el koymayın, doğrudan kadına verin (Kelbi, Ebu Salih, Ferra, İbn Kuteybe)

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ
مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا
مَفْرُوضًا ﴿٧﴾ وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ
فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٨﴾ وَلْيَخْشَ الَّذِينَ
لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ
وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ
ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا
﴿١٠﴾ يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ
فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ
كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ
مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ
لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ
فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ
آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا
فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾

7- ANNE BABANIN ve akrabanın mirasından erkekler pay alacaklardır. Anne-babanın ve akrabanın bıraktıklarından kadınlar da pay alacaklardır. Gerek azından gerek çoğundan. Bu pay her iki tarafın da hakkıdır.[7]

8- Miras taksimi yapılırken uzak akraba, yetimler ve yoksullar da orada hazır bulunuyorlarsa, onlara da bir miktar verin ve gönül alıcı güzel sözler söyleyin.

9- Ellerini vicdanlarına koysunlar. Bir gün onlar da arkalarında tüyü bitmemiş yetimler bırakabilir, onlar için endişe duyabilirlerdi. O halde Allah'ın öfkesini çekecek iş yapmasınlar, doğru söz söylesinler.[8]

10- Öksüzlerin mallarını haksız yere yiyenler, karınlarını ateşle doldurmuş olurlar ve yarın korkunç bir ateşe girerler.

11- Allah sizlere mirasın nasıl bölüşüleceği konusunda şunları öneriyor: Erkek iki, kadın bir pay alır. Eğer hepsi kız olup da ikiden fazla iseler, bunlara mirasın üçte ikisi; eğer tek bir kız ise o zaman mirasın yarısı verilir. Eğer ölen kişinin çocuğu varsa anne-babasından her birine altıda bir, şayet çocuğu yok da anne-babası mirasçı oluyorsa annesine üçte bir, eğer ölenin kardeşleri de varsa o zaman annesine altıda bir verilir. Bunların hepsi ölenin yapmış olduğu vasiyetin yerine getirilmesinden veya borcunun ödenmesinden sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size fayda bakımından daha yakın olduğunu siz bilmezsiniz. Allah'tan gelen buyrukları dikkate alın. Allah her şeyi bilir, çok bilgedir.

---

[7] Yani: Cahiliye Araplarının, "Mızraklarıyla vuruşmayan, yurdunu savunamayan ve ganimet elde edemeyen kadınlar mirastan nasıl pay alabilirler? Bu olacak şey değil!" sözü (Razi, Kurtubi, İbn Kesir, Zemahşeri) artık geçersizdir. Kadınlar da bundan böyle mirastan pay alacaklar! Ayrıntılara, birazdan gelecek diğer ayetlerde girilecek...

[8] Yani: Kendisi öldüğünde çocukları için endişe eden kimse, himayesinde olan ve başkasının çocuğu olan yetimlerin malını zayi etmekten korksun. Elini vicdanına koysun ve yetimin hakkına göz dikmesin. İnsaflı ve vicdanlı olsun. Bir gün kendi çocukları da başkasının yanında yetim kalabilirdi. Bunu düşünsün ve yetimin malını koruyup kollasın (Kadı Abdülcebbar).

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ
لَهُنَّ وَلَدٌ فَاِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ
مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا اَوْ دَيْنٍ
وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ
وَلَدٌ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا
تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا اَوْ دَيْنٍ
وَاِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً اَوِ امْرَاَةٌ وَلَهُ اَخٌ
اَوْ اُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ فَاِنْ كَانُوا
اَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ
وَصِيَّةٍ يُوصٰى بِهَا اَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍّ وَصِيَّةً
مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ
وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ
﴿١٣﴾ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ
يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٤﴾

12- Eğer eşlerinizin çocuğu yoksa mirasının yarısı sizindir. Eğer çocuğu varsa, o zaman dörtte biri sizindir. Bunlar yaptıkları vasiyetten veya borçları ödendikten sonradır. Eğer çocuğunuz yoksa mirasınızın dörtte biri, çocuğunuz varsa sekizde biri yaptığınız vasiyetten veya borcunuz düşüldükten sonra dul eşlerinizindir. Eğer bir erkek veya kadının çocuğu ve babası yok da erkek veya kız kardeşi bulunuyorsa her birine altıda bir düşer. Eğer bunlar, ikiden fazla iseler yapılan vasiyet veya borç düşüldükten sonra üçte birinde ortak olurlar. Kimse zarara uğratılmamalıdır.[9] Allah'tan gelen önerileri dikkate alın. Allah her şeyi bilir, çok şefkatlidir.

13- İşte bütün bunlar, Allah'ın çizdiği sınırlardır. Her kim Allah'a ve O'nun peygamberine itaat ederse, Allah onu içlerinde sonsuza dek kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. İşte asıl büyük kurtuluş budur!

14- Her kim de Allah'a ve peygamberine isyan edip çizdiği sınırları aşarsa Allah onu içinde sonsuza dek kalmak üzere ateşe sokacak ve aşağılık bir azaba uğratacaktır.

---

[9] Bütün bu miras taksimi ile ilgili hükümlerin temel amacı, ayetlerin tam ortasına yerleştirilmiş şu tek cümle ile verilmektedir: "*Kimse zarara uğratılmamalıdır*" veya harfi harfine "*zarar vermeden.*" Demek ki temel espri budur. Miras, taraflara zarar vermeden, adaletlice pay edilmelidir. Allah, bunun en mükemmel örneğini bu şekilde insanlığa gösteriyor. Bu çerçevede bugünün sorusu ise şudur: "Acaba bu bölüşüm, bütün zamanlar ve bütün mekanlar için geçerli midir, yoksa "zarar görmeme" temel esprisi çerçevesinde yeniden düzenlenebilir mi? Biz, temel espri esas alınarak yeniden düzenleme yapılabileceği görüşündeyiz. Bu, değişen zaman ve mekanlar karşısında şeriatı (hukuku) meydan okuyucu bir dinamizmle sürdürmek olacaktır. Aksi halde şeriat (hukuk); yedinci yüzyıl şartlarında dondurulmuş olacaktır. Demek ki, bu miras ayetlerinden şu temel mesajı çıkarabiliriz: "Mirası kimse zarara uğratılmadan, adalete uygun bir şekilde bölüştürün. Daima ihtiyaç sahiplerini, muhtaçları gözetin. İşte size yedinci yüzyıl Mekke-Medine ortamından, Arap dil ve kültür çevresinden bir örnek... Bölüşümü, bu veya buna benzer şekillerde yapın..."

وَاللَّاتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا
عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ
فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ
سَبِيلًا ﴿١٥﴾ وَاللَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَآذُوهُمَا
فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا
رَحِيمًا ﴿١٦﴾ إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ
ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَٰئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ
وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧﴾ وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ
يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّى إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي
تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَٰئِكَ
أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ
لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا
بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ
وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰ
أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿١٩﴾

15- FUHUŞ[10] yapan kadınlarınızı dört şahitle kanıtlandığı takdirde, bu işten vazgeçinceye veya Allah onlara bir yol gösterinceye kadar gözaltında tutun.[11]

16- Böylesi kişilere yaptıklarının yanlışlığını anlatın.[12] Eğer pişman olup kendilerini düzeltirlerse fazla üzerlerine gitmeyin. Çünkü Allah tövbekârları duyar, hallerine acıyarak merhamet eder.

17- Ancak, Allah'ın kabul edeceği sözünü verdiği tövbe, bilmeden bir kabahat işleyip üzerinden fazla zaman geçirmeden pişman olanların tövbesidir. İşte Allah onların tövbelerini kabul eder. Allah her şeyi bilir, çok bilgedir.

18- Yoksa ömrü boyunca günah işleyip ecel kapıya dayanınca; "Çok pişmanım, tövbe ettim" diyenler için bir de kâfir olarak ölenler için iş işten geçmiştir. Böylelerini acı bir azap bekliyor.

19- EY İMAN EDENLER! Kadınlara miras niyetiyle zorla sahip olmaya çalışmak helal olmaz.[13] Sizi açıkça aldatmadıkça, ona özel mehiri geri almak için baskı yapıp durmayın.[14] Kadınlarla güzel geçinin. Onlardan hoşlanmıyor olabilirsiniz; ama Allah, sizin şer gördüğünüz bir şeyde hayır görüyor olabilir.

---

[10] FUHUŞ: Sözlükte [فحش] kökünden gelir. Mastarı "kötülük, çirkinlik, fuhuş yapmak " demektir. Bu ayette bu işi yapan kadınlar özellikle öne çıkarılıyor ve onların gözaltında tutulması, nasihat edilmesi, yaptıkları yanlışlığın anlatılması, vazgeçirmek için azarlanması, bir daha yaptıkları takdirde cezalandırılacaklarının hatırlatılması emrediliyor. Nur suresinde ise zina eden erkek ve kadının yüz sopa ile cezalandırılması emrediliyor. Klasik müfessirler, bu ayetin Nur suresindekiler ile neshedildiği görüşündedirler. **Ebu Müslim İsfehani** ise ayetin neshedilmediğini, bu ayette hayâsızca işler yapan sürtük kadınlar ve sonrasındaki ayette eşcinsel fuhşun kastedildiğini, Nur suresinde ise zinanın anlatıldığı görüşündedir. Buradan hareketle önceki ayette lezbiyenliğin, sonraki ayette de erkek eşcinselliğinin kastedildiği yorumları yapılmıştır. Ancak bu ayetlerde ne nesh, ne de lezbiyenliğin veya eşcinselliğin kastedilmesi mümkün görünmüyor. Burada genel olarak fuhşa dikkat çekiliyor, bu işi yapan kadınların gözaltında tutulması, nasihat edilmesi vs. isteni-

yor. Nur suresinde ise artan fuhuş olaylarına paralel cezalandırmaların geldiği anlaşılıyor. Demek ki artan suç oranlarıyla birlikte cezalar da artabiliyor. Bu ayetlerin birbirini neshettiği anlamına gelmiyor. O günkü Mekke'de, kadınların erkeklerle fuhşu dışında lezbiyenlik veya eşcinsel ilişkilerde de yaygınlık görülmediği için ayetin bunlara hamledilmesi de mümkün görünmüyor. Şu halde tıpkı içki ayetlerinde olduğu gibi, fuhuş/zina hakkında da tek bir ayet değil, ayetler vardır. Bunların her biri kendine denk düşen şartlarda uygulanabilir. Şartlar değiştikçe, ona cevap veren diğer ayetlere geçilir. Şartlar eski duruma dönerse, yine ona cevap veren ayetlere dönülür. Bu böyle devam eder gider. Hiç bir ayet boşuna değildir; hiçbir halde donma ve çaresiz kalma yoktur. Gerekirse ayetlerin ruhuna ve maksadına uygun yeni hukuk inşası, şeriatı ilga etmek değil sürdürmek, açmak olacaktır. Bu anlamda şeriatı (hukuku); statik değil dinamik yorumlamak icap eder...

[11] Harfi harfine: "Ölüm onları gelip buluncaya kadar veya Allah onlara bir yol kılıncaya kadar evlerde tutun."

[12] Harfi harfine: "İçinizden onu yapan iki kişiye 'ezâ' edin."

[13] Yani: Ey iman edenler! Cahiliye Araplarının yaptığı gibi dul kadınları, kocası ölür ölmez üzerine elbise atıp "kapatma"nız, onu baskı ve zorbalıkla miras kabul etmeniz, mehir vermeden kapatma yoluyla evlenmeniz, kadını başkasıyla evlendirmeniz, alıp satmanız helal değildir (Razi, Kurtubi, İbn Kesir, Zemahşeri). Bundan böyle kadının rızası ve kendi kararı olmadan hiç bir şey yapamayacaksanız. Haydi şimdi kocası ölen kadına, keyfinize göre sahip olmaya kalkışın da görelim!

[14] Yani: Cahiliye Araplarının yaptığı gibi, hoşlanmadığınız ve ondan boşanmak istediğiniz için eşinize kötü muamele yapmanız, verdiğiniz mehri geri almak için canından bezdirinceye kadar baskı altında tutmanız, kadını mehri geri vererek kaçırmaya çalışmanız helal değildir. Kadınlarla zorla evlenmeniz helal olmadığı gibi, evlendikten sonra malına el koymak için zorlamanız da helal değildir (Razi, Kurtubi, Zemahşeri). Artık bunları yapmayın, bunlar cahiliye döneminde kaldı...

وَإِنْ أَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ
إِحْدَاهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا أَتَأْخُذُونَهُ
بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ﴿٢٠﴾ وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ
أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا
غَلِيظًا ﴿٢١﴾ وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ
إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ
سَبِيلًا ﴿٢٢﴾ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ
وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ
وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ
وَأَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ
وَرَبَائِبُكُمُ اللَّاتِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ اللَّاتِي
دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا
جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ
مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ
سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٢٣﴾

20 - Eğer eşinizden boşanıp başka biriyle evlenmek istiyorsanız[15], önceki eşinize hazineler bile vermiş olsanız, hiç birini geri almayın. Ona özel verdiğiniz mehiri, aldattı iftirası ile büyük bir günah yükleyerek geri almak olur mu? [16]

21- Nasıl alırsınız ki; yıllarca aynı yastığa baş koymuşsunuz[17] ve sizin sağlam sözünüze güvenmişler.

22- BABALARINIZIN evlenmiş olduğu kadınlarla evlenmeyin. Öncekiler geçmişte kaldı. Bu çok çirkin, rezil bir şeydi ve ne kötü bir adetti!

23- Size şu kadınlarla evlenmeniz haram kılınmıştır: Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren sütanneleriniz, sütkardeşleriniz, eşlerinizin anneleri, kendileriyle gerdeğe girdiğiniz kadınlarınızdan evlerinizde bulunan üvey kızlarınız -onlarla gerdeğe girmemişseniz kızlarıyla evlenmenizde bir sakınca yoktur- ve öz oğullarınızın eşleri. Yine iki kız kardeşi birlikte almanız da haram kılındı. Artık öncekiler geçmişte kaldı. Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

---

[15] Ayetin, "Bir eşin üstüne başka bir eş daha almak istiyorsanız" şeklinde değil, "Eşinizden boşanıp onun yerine başka birisiyle evlenmek istiyorsanız" şeklinde gelmesi, surenin başındaki tek eşliliğe doğru yönlendirmenin önemli bir işareti olarak okunabilir...

[16] Harfi harfine: "Ona 'bühtan' ederek ve açık bir günah işleyerek mi geri alacaksınız?"

[17] Harfi harfine: "Birbirinize 'fezâ' olmuştunuz."

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ
اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَٰلِكُمْ أَنْ تَبْتَغُوا
بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ
فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا
تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٢٤﴾
وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ
الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ
وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانْكِحُوهُنَّ
بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ
مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ فَإِذَا
أُحْصِنَّ فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى
الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ
وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٥﴾
يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ
وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾

24- Yine meşru nikâh sahibi olmak[18] dışında namusuyla bir yuva kurmuş veya kurmayı bekleyen bütün kadınlar[19] da size haramdır.[20] Bu size Allah'ın yazılı emridir. Şu halde evlenilmesi haram kılınanlar dışındakilerle, zorunlu harcamaları yaparak namusuyla bir yuva kurmak herkesin hakkıdır.[21]Sağladığı faydalara karşılık, yuvayı birlikte kurduklarınıza zorunlu olan mehirlerini verin.[22] Bu asgari harcamadan sonra daha fazla veya daha az masraf konusunda anlaşmak artık size kalmıştır. [23] Allah her şeyi bilir, çok bilgedir; bundan hiç şüpheniz olmasın.[24]

25- Hür mü'min kadınlarla bir yuva kurmaya güç yetirecek durumda olmayanlarınız, savaşta esir aldığınız ve iman etmiş kadınları düşünebilir. Allah, imanınız ile ilgili her şeyi biliyor. İman edenler artık birbirinin can yoldaşıdırlar. [25] Şu halde elinizdeki esir kadınları namusuyla yaşamaları şartıyla, ailelerinden izin alarak ve mehirlerini vererek nikâhlayın.[26] Eğer evlendikten sonra aldatma gibi bir hayâsızlık yaparlarsa o vakit bunlara, hür kadınlara verilecek cezanın yarısını verin. Esir kadınlarla evlenme izni, sizden bekârlık canına tak edenler içindir.[27] Fakat sabretmeniz sizin için daha hayırlıdır. Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

26- Allah sizlere böyle açıklamalar yapıyor; önceki çağlardan beri devam edip gelen sağduyunun yolunu sürdürmenizi istiyor. [28] Günahlarınızı bağışlamak istiyor. Allah her şeyi bilir, çok bilgedir.

---

[18] MELEKET EYMANUKUM: Sözlükte [ملكت ايمانكم] deyimi, "sağ ellerinizin sahip olduğu" demektir. Bu deyimle, iki mananın kastedildiği anlaşılıyor: 1- Veli, şahitler vb. meşru şartları yerine getirerek nikah sahibi olmak, 2- Savaş sonucu esir kadınlara sahip olmak. Bu ayette ister hür, ister esir, böyle "meşru nikah sahibi olmadan" hiç kimseyle evlilik ilişkisine girilemeyeceği anlatılmak isteniyor. Çünkü "sağ elin sahip olduğu" deyiminden maksat nikah mülkiyeti veya nikah sahibi olmaktır. Zira bu tabir, henüz savaş ve esir kadın ele geçirmenin söz konusu olmadığı Mekke dönemi ayetlerinde de geçmektedir (70/30). Bu ayetin maksadı, insanları zinadan menetmek ve yeni bir nikah bulunmaksızın veya eğer kadın memluke

(esir, köle) ise nikah sahibi olmaksızın onlarla cinsi temasta bulunmaktan men etmektir. Cenabı-ı Hak bunu, "sağ elin sahip olduğu" ile ifade etmiştir. Çünkü "sağ elin sahip olduğu", hem nikah ile evlenilen kadınlar, hem de mülk olarak sahip olunan kadınlar hakkında söz konusudur (Razi). Demek ki, savaşta esir alman kadınların siyasi ve sosyal sahibi olunabilir ama cinsel sahibi olunamaz. Bunun için her normal kadınla yapıldığı gibi, ayrıca nikah kıyılması gerekir. İslam vicdanı, her ne şekilde olursa olsun "nikahsız" ilişkiye cevaz vermez. Bu çerçevede geçmiş asırlarda üretilen cariye hukuku, eski (Roma-Sasani vb.) köleci dünyanın esir kadınlarının durumlarını iyileştirmeye yönelik işlevler görmüşse de, zamanla anlamını kaybetmiştir. Esir kadının (cariye) önce hamile olduğunun anlaşılması için bir ay beklenmesi, cariyeye sadece efendisinin dokunabileceği, efendisinden çocuğu olursa artık başkasına satılamayacağı ve efendisi ölürse artık azat olacağı, efendisinden başka birisiyle evlendirilirse cinsel haklarının evlendiği adama geçeceği ve fakat mülkünün efendisinde kalmaya devam edeceği, hür eşlerdeki dört sınırının cariyelerde gözetilmeyeceği, eğer efendisinden çocuğu olmazsa alınıp satılabileceği, cinsel ilişkide kullanılmaları için askerlere rastgele dağıtılamayacağı gibi geçmiş çağlarda üretilen ve esir kadınların aşama aşama topluma kazındırılmalarını amaçlayan kölelik hukuku kendi döneminde olumlu işlevler görmüşse de, artık çok gerilerde kalmıştır. Çünkü kölelik ve cariyelik kurumu dünyada "resmen" kalkmıştır. Hatta, "Bu konuda geçmiş çağların kimi Müslümanları Kur'an'ın yönlendirmesine paralel olarak Hz. Peygamber (s.a.v)'den en çok bir asır sonra bir deklarasyonla köleliği resmen kaldırmaları gerekiyorken, eski dünyanın köleci toplumlarının (Roma/Sasani) cazibesine kapılmışlardır" dememiz bile mümkündür. Çünkü Kur'an'dan, nikah sahibi olunmadan esir kadınlarla (cariyelerle) cinsel ilişki kurulabileceği hükmünü çıkarmak mümkün görünmemektedir. Dahası esir düşmüş kadınlarla nikahsız ve sınırsız ilişki, hem kadınlar (*nisa*) suresinin ruhuna, hem de Kur'an'm kadın-erkek ilişkilerine getirdiği "nikahlı yaşam" ilkesine ters olup, tamamen gayr-ı meşru görülmek durumundadır. Günümüzde, artık geçmişte üretilen kölelik ve cariyelik hukukuna dönülemez. Kur'an'ın bu ve buna benzer ayetlerinin temel maksadı doğrultusunda yeniden bir "savaş esirleri" hukuku inşa etmek gerekir. Bu hukuk, "Her tür kötü muamelenin, köleleştirmenin ve kendi rızaları ile evlenme akdi (nikah) olmadan cinsel ilişkiye zorlamanın yasak olması" temel yaklaşımı çerçevesinde oluşturulmalıdır. Keza, bu konuda uluslararası savaş esirleri hükümlerinin ilgili maddelerinin de incelenerek üretilecek yeni hukukta yorumlanması gerekir. Aynı zamanda bu, adil bir "savaş esirleri hukuku" oluşturma noktasında insanlık kültürüne büyük bir katkı sağlayacaktır...

[19] MUHSANAT: Sözlükte [ـصـن] kökünden gelir. Mastarı "korumak, muhafaza etmek, engel olmak" demektir. Muhafazalı olmak, korunmuş olmak (*hasâne*); evlenmek, iffetli olmak (*ihsân*); korunmak, sığınmak (*tahassun*); evli kadın (*hasân*); sağlam at, beygir (*hısân*); dokunulmazlık (*hasâne*); kale, hisar (*hısn*); evli, iffetli, namuslu kadın (*muhsan*) kelimeleri bu kökten gelir... Terim olarak "Erdem, namus ve iffet konusunda güçlü, sağlam kadın" demektir. Başlıca üç anlamda kullanılmış-

tır; 1- Özgür (hür) kadın, 2- Erdemli/namuslu kadın, 3- Evli kadın. Evlenmek suretiyle iffetini ve namusunu koruma altına alacağı, dokunulmazlığa kavuşacağı, evinde bir kale gibi korunmuş olacağından hareketle evli kadınlara da *muhsanât* denilmiştir. Bu ayette *muhsanât* kelimesi iffetini ve namusunu koruyarak, kendini tutarak, Türkçe tabirlerle "kendisini kocasına saklayarak bekleyen", "namusuyla bir yuva kurmak isteyen", "hayırlısıyla baş göz olmayı bekleyen" kadın veya kızlar anlamında kullanılmaktadır. Çünkü bir önceki ayette (23) evlenilmesi haram olan kadınlar sıralanmış, hemen ardından bu ayette de kimlerle evlenilebileceği noktasında bu tür henüz evlenmemiş veya şu an evli olup da muhtemel bir boşanma durumu sonrasındaki kadınlar hedef (aday) gösterilmektedir. Ayetin içeriğinde de bu tür kadınlarla nasıl ilişki kurulacağı, evlilikte dikkat edilmesi gereken değer ve ilkelerin neler olması gerektiği açıklanmıştır. Bu nedenle ayetin başındaki *muhsanât* kelimesine, Türkçe'de kullanılan ve Kur'an'ın ruhuna paralel olarak evlilik kurumunu sıcak bir aile ortamı olarak tavsif eden "namusuyla bir yuva kurmak" deyimini tercih ettim.

[20] Harfi harfine: "Ve sağ ellerinizin sahibi olduğu dışında kadınlardan 'muhsanat' (ile de evlenmek haram kılınmıştır.)"

[21] Harfi harfine: "Bunlardan başkasını korunmuşlar (*muhsınîn*) ve iffetsizlik dışında kalanlar (*gayr-i musâfihîn*) olarak mallarınızla aramanız size helal edildi."

[22] Harfi harfine: "Onlardan 'faydalanmanıza' (*istimta*) karşılık karşılıklarını (*ecr*) bir yükümlülük (*farîza*) olarak verin."

[23] Harfi harfine: "Onlara 'farîza' olarak verdikleriniz dışında aranızda karşılıklı 'rızalaşmanızda' size bir sakınca yoktur."

[24] MUT'A (NİKAHI): Sözlükte [متع] kökünden gelir. Mastarı "faydalanmak, zevk almak" demektir. Faydalanmak, zevk almak, zevk duymak (*istimtâ'*); mal, eşya, zevk, meta (*metâ'*); zevk alınan şey, umre ile haccı birleştirme (*mut'a*); zevkli, ilginç, enteresan (*mumti'*) kelimeleri bu köktendir... Terim olarak "Bir kimsenin bir kadını, belli bir ücret ile belirli bir zamana kadar kiralayıp onunla cinsi münasebette bulunabilmesi" demektir. Bunun caiz olup olmadığı hayli tartışmalıdır. Bu konuda en meşhur görüş **İbn Abbas**'a aittir. **İbn Abbas**'a göre nasıl çaresiz kalana domuz eti ve akan kan helal oluyorsa, aynı şekilde çaresiz kalana mut'a yapmak da helaldir (Razi, İbn Kesir, Kurtubi). **İmran b. Husayn** "*Allah'ın kitabında mut'a hakkında ayet nazil oldu. Fakat ondan sonra onu nesheden herhangi bir ayet nazil olmadı. Hz. Peygamber de mut'ayı emretti ve ondan istifade edildi. Ölünceye kadar da bundan menetmedi. Daha sonra adamın birisi (Hz. Ömer) kafasına göre yasakladı*" der (Razi)... Mut'ayı caiz görenler, özellikle **İbn Abbas** ve **Hz. Ali**'ye dayanarak yukarıdaki ayeti şöyle yorumlamışlardır; " *Kendilerinden faydalandığınız, zevklendiğiniz kadınlara hak ettikleri ücretlerini verin. Daha sonra fiyatını veya süresini anlaşarak artırabilir veya eksiltebilirsiniz, bu artık size kalmıştır.*"... Oysa burada ayetlerin bağlamı, ta başından beri Türkçe'nin güzel tabiri ile "namusuyla bir yuva kurmak"tan bahsediyor. Bunun kimlerle nasıl yapılacağını, "yuvaya çöpün nasıl taşınacağını", bu hususta nelere dikkat edilmesi

gerektiğini anlatıyor. Esas olan, doğal olan, tabiî olan, insanlığın sağduyusuna hitabeden budur. Burada Kur'an, bir temel insanlık kültürü olan aile ve nikah olayının temellerini sağlamlaştırarak insanlığa bunu öneriyor. Mut'a nikahı, eski dünyanın yağmalama, fethedilen yerlerde kadına kıza musallat olma gibi yaygın tecavüz olaylarını, Müslüman askerlerin de yapmasının önüne geçmek ve bu işe bir hukuk getirmek amacıyla düşünülmüştür. İslam'ın ilk yıllarında uygulanmıştır da. Fakat yukarıda geçtiği gibi Kur'an, kadın-erkek ilişkilerini kesinlikle bu olay üzerine kurmuyor. Kuran'ın tavsiyesi, insanlığın temel kültürünün, yani "meşru nikahla kurulmuş aileler şeklindeki yaşamın" sürdürülmesi ve hatta güçlendirilmesi yönündedir. Böylesi anormal şartlarda, yaygın ve uzun süreli savaşlar da bile, kadın-erkek ilişkilerine ahlak ve hukuk getirmek İslam vicdanının bir gereğidir. Bu çerçevede mut'a nikahı, benzer uzun süreli savaş şartları yaşandığında gündeme gelebilir. Bu tür nikahlarda tarafların birbirinin malına varis olmaması, süre sonunda ilişkiden doğacak hukuki sorumlukların üstlenilmesi, örneğin çocuk olursa ilişkinin normal evliliğe dönüşmesi, iki şahit huzurunda yapılması vb. şartlar yine söz konusu olabilir. Şu halde normal barış ortamındaki medeni hayatta böyle bir şeyi düşünmek, adı kadınlar (*nisa*) olan şu sure boyunca ısrarla vurgulanan aile hayatı ile ilgili mesajların "ruhu" ile asla bağdaşmaz. Kaldı ki, az önce geçen esir kadınlar (cariyeler) meselesinde görüldüğü gibi antlaşmalı, süreli, geçici nikah anlamına gelen ve asla "nikahsız ilişki" anlamına gelmeyen mut'a meselesinde de görülüyor ki, İslam vicdanında "nikahsız" ilişkiye hiç bir şekilde cevaz yoktur. Kuran'ın kadın erkek ilişkilerine getirdiği temel yaklaşım, kadim bir insanlık kültürü olan nikahın teyidi (desteklenmesi, güçlendirilmesi, sürdürülmesi) yönündedir.

[25] Harfi harfine: "Sizin bazınız bazınızdandır."

[26] Harfi harfine: "O halde onları ailelerinin izniyle nikahlayın. Korunmuşlar (muhsınîn) ve iffetsizlik dışında kalanlar (gayr-i musafihîn) olmaları şartıyla 'ücretlerini' örfe uygun bir şekilde verin."

[27] Harfi harfine: "Bu, içinizden sıkıntıdan korkan kimse içindir."

[28] Harfi harfine: "Sizden öncekilerin yollarına (sünen) hidayet etmek istiyor."

وَاللّٰهُ يُر۪يدُ اَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُر۪يدُ الَّذ۪ينَ يَتَّبِعُونَ
الشَّهَوَاتِ اَنْ تَم۪يلُوا مَيْلًا عَظ۪يمًا ﴿٢٧﴾ يُر۪يدُ اللّٰهُ
اَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْاِنْسَانُ ضَع۪يفًا ﴿٢٨﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُٓوا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّٓا اَنْ تَكُونَ
تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُٓوا اَنْفُسَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ
كَانَ بِكُمْ رَح۪يمًا ﴿٢٩﴾ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا
فَسَوْفَ نُصْل۪يهِ نَارًا وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَس۪يرًا
﴿٣٠﴾ اِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَٓائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ
سَيِّـَٔاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَر۪يمًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَتَمَنَّوْا
مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِه۪ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ لِلرِّجَالِ نَص۪يبٌ مِمَّا
اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَٓاءِ نَص۪يبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ وَسْـَٔلُوا اللّٰهَ
مِنْ فَضْلِه۪ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمًا
﴿٣٢﴾ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ
وَالْاَقْرَبُونَ وَالَّذ۪ينَ عَقَدَتْ اَيْمَانُكُمْ فَاٰتُوهُمْ نَص۪يبَهُمْ
اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَه۪يدًا ﴿٣٣﴾

27- Allah size bağışlayıcılığı ile yaklaşmak isterken, şehvetlerine uyanlarsa sizin iyice şaşırıp yoldan çıkmanızı isterler.

28- Allah sizden yükümlülüğü hafifletmek istiyor; çünkü insan zayıf yaratılmıştır.

29- EY İMAN EDENLER! Birbirinizin mallarını karşılıklı rızaya dayanan ticaret yoluyla dahi olsa haksız yere yemeyin, kendi kendinizi aldatmayın.[29] Allah, size karşı gerçekten merhametlidir.

30- Kim haddi aşarak haksızca bunu yaparsa, yarın onu ateşe atacağız. Allah'a göre bunu yapmak çok kolaydır.

31- Eğer siz yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, Biz kusurlarınızı bağışlar ve itibarınızı yükseltiriz.[30]

32- Bir de Allah'ın kiminize kiminizden fazla verdiği şeylere göz dikmeyin. Erkekler çalıştıklarının karşılığını alırlar, kadınlara da çalıştıklarının karşılığını alırlar. Çalışın da, Allah'tan lütfunu isteyin. Allah her şeyi biliyor.

33- Herkes için bir şeyler bırakabileceği mirasçılar tayin etmişizdir; anne-babalar, yakın akrabalar, nikâh sözleşmesi ile bir araya gelen eşler...[31] Şu halde herkese hakkını verin. Allah her şeyi inceden inceye görüyor.

---

[29] Yani: Ey iman edenler! Bırakın açıktan haksızlık yaparak birbirinizin malını yemeyi, "kamu" adını vererek "birbirinizin malı" haline getirdiğiniz ortak devlet malını (*beytu'l-mal*); karşılıklı paslaşarak, eşe dosta peşkeş çekerek, usulsüz ihalelerle ve ulufe dağıtmalarla, alan memnun veren memnun tarzında dahi olsa yemeyin... Birbirinizle de, dışarıdan bakılınca sanki ticaret yapıyormuş gibi görünen ve fakat gerçekte danışıklı dövüş olan alışverişlerden sakının. Böyle yaparak kendi kendinizi aldatmayın...

[30] Yani: Az önceden beri sayılan nikahı haram olanlarla evlenmek, kadınların evlenmelerine mani olmak, yetim malını yemek ve benzeri şeylerden kaçınırsanız, daha önce bu hususlarda işlemiş olduğunuz günahlarınız bağışlanır. Eğer siz yasaklanan bir günahı derhal terk eder ve bir daha yapmazsanız, önceki günahlarınız örtülür, üzerine sünger çekilir (Ebu Müslim). Günahı duyar duymaz artık işlememeye başlamakla, bir iyi niyet göstergesi olarak size beyaz bir sayfa açılır; yeter ki gü-

nahlardan sakının bir daha yapmayın. Denizköpüğü kadar günahınız da olsa, cânı gönülden tövbe edip bir daha yapmamaya azim ile karar verirseniz, eski defterler kapanır, örtülür: "*Öncekiler geçmişte kaldı*" (4/23).

[31] Harfi harfine: "Sağ ellerinizin akit yaptığı kimseler."

34- Erkekler kadınlar üzerine titrer; onları koruyup kollarlar.[32] Bu, Allah'ın onlardan kimine kiminden fazla vermesi[33] ve erkeklerin mallarını harcamalarından dolayı böyledir.[34] İyi, güzel ve doğru olan kadınlar, Allah'ın korunmasını buyurduğu mahremiyeti koruyan ve O'na saygıda kusur etmeyen kadınlardır... Şiddetli geçimsizlik[35] yaşadığınız eşlerinizle önce oturup konuşun, olmazsa yataklarında yalnız bırakın, yine olmazsa bir müddet ayrılın.[36] Barışıp anlaşırsa, hâlâ işi yokuşa sürüp bahaneler aramayın. Yücelik ve büyüklük Allah'a mahsustur;

35- Eğer eşlerin arasının iyice açılıp işin boşanmaya doğru gittiğini görürseniz[37] tarafların ailelerinden birer hakem çağırın. Niyetleri gerçekten barışmaksa, Allah niyetlerini boşa çıkarmaz.[38] Allah her şeyi biliyor, her şeyi duyuyor; bundan hiç şüpheniz olmasın.

36- YALNIZCA Allah'a ibadet edin. O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Babaya, anneye, akrabaya, öksüzlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolda kalmışa ve yanınızda çalışanlara iyilik edin. Allah, kendini beğenmiş kibirli insanları sevmez.

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ
عَلٰى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ
قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ وَاللَّاتِي
تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ
وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا
إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا ﴿٣٤﴾ وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا
فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا
إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللّٰهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا
﴿٣٥﴾ وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ
إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ
وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبٰى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ
وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ
مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٣٦﴾ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ
النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ
وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٣٧﴾

37- Böyleleri hem cimridirler, hem de inananlara cimrilik tavsiye ederler ve Allah'ın kendilerine nasip ettiği şeyleri saklarlar. Biz de, böyle nankörlere utanç verici bir azap hazırlamışızdır.

---

[32] KAVVAM: Sözlükte [قام] kökünden, mastarı "ayağa kalkmak" demektir. Mübalâğa kipinde kullanıldığı için "çokça ayağa kalkan" demek olur. Ayette "kadınlara son derece hassas ve titizlikle yaklaşan, onlar üzerinde titreyen, onları gözeten, bütün gayreti ile koruyan, kollayan" anlamında kullanıldığı anlaşılıyor. Oldukça geniş bir anlam çerçevesi olan bu sözcüğün diğer söylenişi (*qayyum*); Süryanice'de "uyumayan kimse" anlamına geliyor (Razi). Burada geçtiği şekliyle *qavvâm*, esas itibarîyle "çokça ayağa kalkan", yani çok ilgili olan, anbean tepki veren, muhatabıyla interaktif ilişki halinde olan demektir. Nitekim bir işe *kayyım* olarak atanan kimse, başına geçtiği işi anbean takip eder, üzerine titrer, koruyup kollar. Bu ayette erkeklerle ilgili olarak mübalâğa siygasıyla gelen *qavvâm* vurgusunun yönü, erkeğin ken-

disinden ziyade kadına veya eve, çocuklara doğrudur. Söylenmek istenen sanırım şudur: "Erkekler evlerine karşı, özellikle de kadınlara karşı yüksek derecede ilgili, sevgili ve saygılı olmalıdırlar. Anbean, sürekli iletişim halinde olmalıdırlar. Sevgi, şefkat, ilgi ve alâkada bir an bile geri durmamalı, üzerlerine titremelidirler. Uyku ve uyuklama halinde, ilgisiz ve kayıtsız olmamalıdırlar. Eş ve çocuklarının en küçük ayrıntısıyla bile yakından ilgilenmelidirler. Yani "çokça ayağa kalkmalı", her dertlerine koşmalı, daima yanlarında olmalıdırlar. Evlilik hayatını bir yük olarak görmemelidirler. Eğer öyle görüyorsalar evlenmemeli, bu sorumluluğun altına girmemeliydiler. Madem girdiler, o halde hakkını tam olarak vermeli ve *qavvâm* olmalıdırlar..." Öyle anlaşılıyor ki, gerçek anlamda *qavvâm* olmak budur. Bu kelimedeki vurguyu kadına ve eve doğru değil de, erkeğin bizzat kendisine yani güç ve kudretine doğru yorumlayan kimi müfessirler, aslında kadını dinleme gereği duymayan, güçlü, kudretli, sert, yönettikleriyle iletişimsiz, onlara sürekli yukarıdan emirler yağdıran bir "reis" profili çiziyorlar. Aslında onlar, Allah'ın *hayyu qayyum* olmasını da aynen böyle anlıyorlar. Hâlbuki orada da asıl vurgu, karşıdakini dinlemeyen, heybetiyle arşta kurulu tahtında oturan, oradan emirler yağdıran değil; olayların ve süreçlerin içinde yer alan, yarattıkları üzerinde titreyen, statik değil dinamik, interaktif iletişim halinde olan ve böylece "olanla birlikte olan" Allah tasavvuru söz konusudur... Demek ki *qavvam*, üzerine titreme, koruma ve kollama, çok ilgili, gayet hassas ve ileri derecede sorumluluk duyma halini anlatmaktadır. Gavvâmlık, sırf erkek biyolojisine sahip olmakla, tarlaya tohum ekmekle bahşedilen bir şey değil; ilgiyle, alâkayla, sorumluluk idraki ile "kazanılan" bir şeydir...

[33] FADL; Sözlükte [FDL] kökünden gelir. Mastarı "fazla olmak, ihtiyaçtan fazla olmak, artmak, kalmak, arta kalmak" demektir. Faziletli olmak, erdemli olmak, erdemli olarak anılmak (*fudl*); iyilik yapmak, ikram etmek, üstün olmak (*ifdâl*); tercih etmek, yeğlemek, üstün tutmak (*tafdîl*); aralarında tercih yapmak, karşılaştırmak (*mufâdele*); iyilik etmek, lütüfta bulunmak, ikram etmek, fazilet iddiasında bulunmak, üstünlük taslamak (*tafaddul*); buyurunuz! (*tefaddal*); faziletli, erdemli, saygın (*fâdıl*); lütfen! (*min fadlik*); daha iyi, en iyi (*efdâl*); üstünlük, öncelik (*efdalîyye*); artık, döküntü, artakalan şey, fazlalık (*fudâle*); boş, lüzümsuz, kendini ilgilendirmeyen şeylerle uğraşan kimse, veli, vekil veya vasi olmayan kimse (*fudlî*); gözde, makbul, favori (*mafaddal*) kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi *tafdil*, ondaki bir fazlalık sebebiyle birinin diğerinden ayrışması, farklılaşması demektir. Burada anlatılmak istenen, erkeklerle kadınların "farklı" yeteneklere sahip olduğu, kimi konularda birbirinden fazlalıkları bulunduğudur. Meselâ erkekler, bünyelerinde insan zürriyetinin devamını sağlayacak, tabiri caizse "tohum" taşırlar. Bu olmadan yeni bir insan doğmaz. Kadınlarda ise bu tohumu besleyip büyütecek "rahîm" vardır ve bu olmadan da o tohum bir işe yaramaz. Erkek, tohum taşıması nedeniyle kadından; kadın da, rahmi bulunması sebebiyle erkekten daha farklıdır, "fazlalığı" vardır. Bu konuda Allah, kimini kiminden fazlalık vermiş, farklı kılmıştır. Eğer buna üstünlük diyeceksek, erkekler taşıdıkları tohumla kadınlara üstün olduğu gibi, kadınlar da rahîmleriyle erkeklere üstündürler. Yani her biri diğerinde olmayan fazlalığı ile üstünlük

taslayabilir. Erkekler spermlerine, kadınlar da yumurtalıklarına; veya erkekler eve ekmek getirmelerine, kadınlar da çocuk doğurmalarına, büyütmelerine ve emzirmelerine bakarak her daim üstün olduklarını iddia etseler, bu ne kadar gerçekçi olur? Bu farklılıklardan ve fazlalıklardan, insanlık durumuna dair genel ve daimi bir "üstünlük görüşü" çıkmaz. Bir elmanın iki yarısından hangisine hangisinden üstün diyeceğiz? Şu halde buradaki *tafdil* ile anlatılmak istenen, tarafların birbirine olan fazlalıkları ve farklılıklarıdır. Bu fazlalık ve farklılıklar, öyle insanlık durumunu temelinden başkalaştıracak, arada uçurumlar yaratacak kadar da değildir. Nihayetinde bütün insanlar "türdeş" olarak eşit doğarlar fakat renkleri, cinsiyetleri vs. farklıdır. İçinde doğup büyüdükleri ortamda erkek, baba, kadın, anne, küçük, büyük, genç, yaşlı, siyah, beyaz vs. rolü üstlenirler. Ama gerçekte hepsi, analarının karnından eşit ve özgür doğmuşlardır. Bu roller, kimi toplumlarda dengesiz ve biri diğerinin aleyhine işleyecek şekilde dağılmış olabilir. Şeriat, bu dengesizliği gidermek için hukuk vazeder, daima adaleti gözetir, bunun için vardır...

34 Harfi harfine: "Allah'ın bazılarını bazılarına 'fazilet'li kılmış ve erkekler mallarından 'infak' etmektedirler."

35 NUŞUZ: Sözlükte [نشز] kökünden gelir. Mastarı "yükselmek, şişmek, ortaya çıkmak, meydana gelmek, ayağa kalkmak, normalin dışına çıkmak, isyan etmek, karı-koca birbirine karşı gelip kavgaya meydan vermek" demektir. Yerinden kaldırmak (*inşâz*); yüksek, yerinden dışarı fırlamış, şişmiş, uygunsuz müzik ritmi, geçimsiz, huysuz (*nâşiz*); ortaya çıkmış, diğerleri seviyesine çıkan şey (*neşâz*); tepe, çıkıntı, yüksek (*neşz*) kelimeleri bu köktendir... Türkçe'de, aile mahkemelerinde sıkça kullanılan "şiddetli geçimsizlik" dediğimiz şeyle aynı manayı çağrıştırır. Kur'an, burada kadından kaynaklanan şiddetli geçimsizlik üzerinde duruyor. Hitap ettiği toplumun muhayyilesine paralel ataerkil bir dil kullanarak, soruna çözüm yolları gösteriyor. Bu, dilin yapısı gereği olup, anlamı değiştirilmeden anaerkil bir dil ile de anlamak mümkündür. Kuran'ın esas amacının şu veya bu dil değil, o veya bu dil üzerinden evrensel ahlaki mesajlar vermek olduğu unutulmamalıdır. Şu halde Kur'an, yedinci yüzyıl Mekke-Medine'sinde, Arap dil ve kültür evreni üzerinden evrensel çağrılar yapıyor. O dönemdeki Arap toplumunu bir çekirdek olarak ele alıyor ve insanlığın temel sorunları hakkında onlar üzerinden açıklamalarda bulunuyor. Böylece, insan hayatının temel meseleleri hakkında nasıl bir hayat tarzı takip edilmesi gerektiğinin yollarını göstermiş oluyor... Karı koca arasında şiddetli geçimsizlik ve boşanma olayları, sadece Müslümanların değil, insanlığın bir sorudur. Bu nedenle bu tür ayetleri, önce bir insan olarak okumak gerekir...

36 DARB: Sözlükte [DRB] kökünden gelir. Mastarı "vurmak, dövmek, yapmak, bırakmak, ayrılmak, göstermek, etmek, eylemek, koymak" vb. birçok anlama gelir. Bu kelime, Arapça'nın "aspirin" gibi neredeyse her derde deva bir sözcüğüdür. Türkçe'deki etmek, eylemek gibi. Örneğin empoze etmek, baskı yapmak, zorlamak (*darb*); kota uyguladı (*darabe hıssa*); iğne yaptı (*darabe hagn*); çadır kurdu (*darabe heyme*); vergi koydu (*darabe darîyb*); misal verdi, örnek gösterdi (*darabe mesel*); para pastı (*darabe nugt*); telefon etti (*darabe'l-hatife*); vuruşmak, dövüş-

mek (*tedârub*); kıvranmak, çırpınmak, bocalamak, telâşlanmak, çalkalanmak (*idtırâb*); grev, iş bırakma, işi terk etme, ayrılma (*idrâb*); çalkantı, kiriz (*idtırâb*); sınıf, cins, nevi, (*darb*); vurguncu, spekülâtör (*müdârib*); ticarî rekabet, ticarî ortaklık (*müdârebe*) gibi birçok kelime bu kökten türetilmiştir... Görüldüğü gibi Arap muhayyilesinde sözcük, bu manalar etrafında dönüyor. Nitekim (*darabe*) kelimesi, şu ayetlerde de "sefere çıkmak, bir yerden bir süreliğine ayrılmak, açmak, ayırmak" anlamında kullanılmıştır; "*Yeryüzünde sefere çıktığınızda düşmanın üzerinize ani saldırı düzenlemesinden korkarsanız, namazı kısaltmanızda bir sakınca yoktur*" (Nisa; 4/101). "*Sonra Musa'ya şöyle vahyettik: "Kullarımla geceleyin yürü, onlara denizde kuru bir yol aç, yakalanırız diye korkup kaygılanma.*" (Taha; 20/77)... Şu halde "kadınları dövün" ayeti olarak meşhur olan bu ayet, "ikişer, üçer, dörder..." ayetinin evliliklerin giderek çoğaltılmasını değil; giderek azaltılmasını amaçlaması gibi, kadın dövme olaylarının terk edilmesini hedeflemektedir. Hz. Peygamberin, "*Bütün gece, Muhammed ailesinin etrafında her biri kocasından şikâyet eden yetmiş kadın dönüp dolaştı. Hâlbuki kadınlarını dövenlerin, hayırlı bir kimse olduğunu göremezsiniz*" (İbni Mace, Ebu Davud) hadisinden de anlaşılacağı gibi, o dönem de de kadınlar dövülmekte ve artan şikâyetler üzerine inen ayetlerde şiddetli geçimsizlik yaşayan ailelere gayet makul yol ve yöntemler gösterilmektedir. Zaten kadınlarını dövmekte olan, bu yüzden koşup Peygambere gelen ve bütün gece onun evinin etrafında şikâyetler yağdıran "mağdur" kadınlar için, bir de gelen ayetlerde "Onları dövün, dövmeye devam edin" denir mi? Bu olacak şey midir? Burada oturup konuşmadan, bir müddet yatağını veya odasını ayırma gibi gayet insanî yöntemlere başvurmadan, tek bildiği "karnından sıpayı, başında sopayı eksik etmeyeceksin" olan o günkü Arap toplumunu medenîleştirmenin amaçlandığı apaçık ortadadır. Bu ayetten sonra ne gibi gelişmelerin olduğuna baktığımızda, bizzat **Hz. Peygamber**'in ömrü boyunca evli olduğu hanımlara tek bir kez bile el kaldırdığı görülmemiştir. Bir ara hanımlarıyla sorun yaşayınca önce onlarla konuşmuş, sonra yatağını ayırmış ve bir müddet (iki ay kadar) onlardan ayrılmıştır. Sonra anlaşma sağlanınca tekrar dönmüştür. Ayete verdiğimiz meal de, onun bu uygulamasına dayanmaktadır. Yine ayette geçen *darb* kelimesini dövme olarak anladıktan sonra, bunu yumuşatmak için kılı kırk yaran "utangaç" yorumlar yapıldığını, sonunda bunun artık bildiğimiz anlamda "evire çevire dövme" olmaktan çoktan çıktığını görüyoruz. Örneğin "Etki ve iz bırakmayacak, kemiğini kırmayacak, herhangi bir uzvunu çirkinleştirmeyecek, dürtmek ve benzeri şekilde olacak... (Kurtubi); peş peşe aynı yere vurulmayacak, güzellik mahalli olan yüze vurulmayacak, kırk vuruştan fazla olmayacak... (Şafi); asla ölümüne sebebiyet vermeyecek, kamçı ve sopa ile olmayacak, bükülmüş mendil gibi bir şeyle olacak..." (Razi) vs. Şimdi ister istemez mantık şu soruyu sordurur: Bir adam sinirli bir halde bunlara nasıl dikkat edecek? Eğer böyle olacaksa dövmenin caydırıcılığı kalır mı? Bu, bir anlamda "dövmecilik oynama" gibi bir şey olur. Böyle yapmak yerine kelimenin içeriğinde zaten varolan "bir müddet ayrılma, ayrı kalma" (boşanma değil, henüz boşanma yok) olarak mana vermeye neden yanaşılmıyor? Üstelik, dövmenin hiç de hayırlı bir şey olmadı-

ğını söyleyen yığınla rivayet ve görüş varken... Bizzat **Hz. Peygamber**, ayette geçen ifadeyi "bir müddet ayrılma" olarak uygulamışken... Hiçbir zaman hanımlarına tek bir "fiske" bile vurmamışken... Şu halde tıpkı evlenme, içki, zina ayetlerinin aşama aşama ve belirlenmiş bir hedefe doğru gitmesi gibi şiddetli geçimsizlik yaşayan ailelerin nasıl tekrar anlaşacağını düzenleyen bu ayet de, "kadınlarını döven" her hangi bir toplumu aşama aşama dövmeden vazgeçirip 1-Konuşarak, anlaşarak, 2-Olmazsa odaları ayırarak, 3- O da olmazsa bir müddet ayrı kalarak, 4- O da olmazsa hakemler devreye sokarak, 5- Nihayet boşanmayı da bir yol olarak göstererek; onu da iki ile sınırlandırıp, üçüncü bir geri dönme hakkı da vererek gayet makul yol yöntem gösteriyor. Şiddetli geçimsizlik yaşayan aileler için Kur'an'ın gösterdiği böylesi "beş aşamalı çözüp planının" nesine itiraz edilebilir? Zaten dünyanın neredeyse tüm medenî hukuk mahkemelerinde uygulanmaya çalışılan bu değil mi?

[37] Harfi harfine: "Eğer o ikisinin arasında 'şiqaq'dan korkarsanız..."

[38] Harfi harfine: "Eğer her ikisi de 'ıslah'ı 'irade' ederse Allah o ikisinin arasını 'muvaffak' kılar."

وَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ
وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ ۗ وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا
﴿٣٨﴾ وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنْفَقُوا
مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴿٣٩﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ
ذَرَّةٍ ۖ وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا
عَظِيمًا ﴿٤٠﴾ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ
عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴿٤١﴾ يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا
الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا
﴿٤٢﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ
حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ
تَغْتَسِلُوا ۚ وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ
مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا
صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ
عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ
يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ وَيُرِيدُونَ أَنْ تَضِلُّوا السَّبِيلَ ﴿٤٤﴾

38- Yine böyleleri Allah'a ve ahiret gününe inanmadıkları halde sırf gösteriş için insanlara yardım dağıtırlar.[39] Dostu şeytan olanın dostluğu ne kötüdür!

39- Allah'ın kendilerine nasip ettiği şeyleri, "Allah'a ve ahiret gününe inanarak" infak etseler onlara ne zararı olacaktı ki? Allah onların her şeyini biliyor.

40- Allah zerre kadar haksızlık yapmaz ve eğer bir iyilik olursa onu kat kat artırır, katından karşılığını fazlasıyla verir.

41- Her çağın peygamberini şahit olarak getirdiğimiz, seni de onlar için şahitliğe çağırdığımız zaman, bakalım halleri nice olacak?[40]

42- İşte o gün kâfirler ve peygamberi tanımayanlar, toprak olup gitmeyi isteyecekler; ama olup biten hiçbir şeyi Allah'tan gizleyemeyecekler.

43- EY İMAN EDENLER! Sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar, yolcu olmanız hariç cünüp iken de boy abdesti alıncaya kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta veya yolculukta iseniz ya da biriniz tuvalete gitmişse veya kadınlarla cinsel ilişkiden sonra[41] su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprağa ellerinizi koyun, sonra yüzünüze ve ellerinize hafifçe sürün. Unutmayın, Allah çok affedici ve günahları temizleyicidir.

44- ÖNCEKİ çağlarda Kitap'tan nasiplendirilmiş olanların, şimdi onu sapkınlık ile değiştirdiklerini ve sizin de yoldan çıkmanızı istediklerini görmüyor musun?

---

[39] Harfi harfine: "Allah'a ve ahiret gününe inanmazlar, insanlara 'riya' yaparak mallarını 'infak' ederler."

[40] Harfi harfine: "Her 'ümmetten' şahit getirdiğimiz, seni de onlar üzerine şahit 'getirdiğimiz' zaman halleri nice olacak?"

[41] "Harfi harfine: "Kadınlara dokunduğunuzda." Ayette geçen dokunmaktan maksadın, kadınlarla cinsel ilişki olduğu anlaşılıyor. Allah, bunu gayet nazik bir üslupla "dokunma" olarak ifade ediyor. Nitekim dokunmak tabirinin 2/ 237. ve 58/3. ayetlerde de cinsel ilişki anlamında kullanıldığını görüyoruz, (İbn Abbas, Hasan el-Basri, Mücahid, Katede). Öte yandan dokunmaktan maksadın, kadına herhangi bir şekilde el sürmek, temas etmek olduğu da ileri sürülmüştür (İbn Mes'ud, İbn Ömer, Şa'bi, Nehai, Şafii).

45- Düşmanlarınızı Allah çok iyi biliyor. Yâr olarak da Allah yeter, yardımcı olarak da Allah yeter!

46- Yahudi olanlardan kimileri, kelimeleri aslından değiştirirler[42]; dillerini eğip bükerek ve dinle alay edercesine "Dinledik, isyan ettik"[43] ve "Bizi güt"[44] diyorlar. Böyle diyeceklerine "Dinledik, itaat ettik"[45], "Dinle ve bizi gözet"[46] deselerdi, elbette haklarında daha hayırlı ve daha dürüst olurdu. Fakat inkâr etmeleri yüzünden Allah kendilerini lânetlemiştir. Onun için, pek azı dışında imana gelmezler.

47- Ey kendilerine kitap verilenler! Gelin, önceki çağların doğrularını sürdürmek üzere indirdiğimiz bu kitaba, ümitlerinizi boşa çıkarıp sona erdirmeden[47] ve cumartesi yasağını çiğneyenleri lanetlediğimiz gibi lanetlemeden önce iman edin! Yoksa Allah'ın emrinde hiç ihmal olmamıştır.

48- AÇIKÇASI Allah ortak koşanları bağışlamaz. Bundan başkasını ise layık görürse bağışlar. Allah'a ortak koşan,[48] gerçekten korkunç bir günah ile iftira etmiştir.

49- Şu kendilerini temize çıkaranları görmüyor musun? Hayır! Yalnız Allah lâyık gördüğünü temize çıkarır. Ve onlara zerrece haksızlık yapılmaz.

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاَعْدَٓائِكُمْ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَلِيًّا وَكَفٰى بِاللّٰهِ نَص۪يرًا ﴿٤٥﴾
مِنَ الَّذ۪ينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِه۪ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا
وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِاَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا
فِي الدّ۪ينِ وَلَوْ اَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ
خَيْرًا لَهُمْ وَاَقْوَمَ وَلٰكِنْ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ
اِلَّا قَل۪يلًا ﴿٤٦﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ اٰمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا
لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلٰٓى اَدْبَارِهَٓا
اَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّٓا اَصْحَابَ السَّبْتِ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُولًا
﴿٤٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِه۪ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَٓاءُ
وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدِ افْتَرٰٓى اِثْمًا عَظ۪يمًا ﴿٤٨﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذ۪ينَ
يُزَكُّونَ اَنْفُسَهُمْ بَلِ اللّٰهُ يُزَكّ۪ي مَنْ يَشَٓاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ
فَت۪يلًا ﴿٤٩﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَكَفٰى
بِه۪ٓ اِثْمًا مُب۪ينًا ﴿٥٠﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا نَص۪يبًا مِنَ الْكِتَابِ
يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذ۪ينَ
كَفَرُوا هٰٓؤُ۬لَٓاءِ اَهْدٰى مِنَ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا سَب۪يلًا ﴿٥١﴾

50- Allah'a karşı nasıl olmadık yalanlar uyduruyorlar. Apacık bir günah olarak bu yeter.

51- Şu kendilerine kitaptan biraz nasip verilmiş olanları görmüyor musun?[49] Put ve tağutları destekliyor, kâfirler için "Bunlar mü'minlerden daha doğru yoldalar" diyorlar.[50]

---

[42] TAHRİF: Sözlükte [خرف] kökünden gelir. Mastarı "bozmak, değiştirmek, meylettirmek" manasına geliyor. Göze sürme çekmek (*harfe'l-ayn*); fakirlikten sonra zengin olmak (*ihrâf*); dönmek, meyletmek (*inhirâf*); sapmak, kaymak (*taharruf*); yasaklık (*hirâf*); acılık, kekrelik (*herâfe*); yan, kenar, harf, kelime, dil, lehçe (*harf*); harfi harfine, tam manasıyla (*harfiyyen*); meslek, sanat, adet (*hırfe*); yara yoklayan mil (*mihrâf*); profesyonel (*muhterif*); malı gitmiş kişi (*muharref*) kelimeleri bu köktendir... Bu ayet, Yahudilerin kelimelerin sadece anlamlarını değil, bizzat orijinal metinlerini değiştirip bozduklarına delildir. Aynı kalıp ifade 5/13 ve 40. ayetlerin-

de de geçiyor. "*Kelimeleri konuldukları yerlerinden değiştiriyorlar*" ifadesindeki [مواضعه] sözcüğü, konulma yerleri demek olup ism-i meful değil; ism-i mekan çoğuludur. Yani: Kelimenin anlamlarını (mevzu) değil; bizzat konulduğu yerleri, ilk asıllarını, orijinallerini (mevzi) değiştiriyorlar. Bu tahrif işini, yine aynı kökten gelen başka bir kelime ile söyleyecek olursak, ellerindeki kalemi yarayı deşen mil (*mihrâf*) gibi kullanarak harflerle oynuyorlar; yerini, yanını, kenarını, tarafını değiştiriyorlar. Örneğin; Tevrat'taki orta boylu (*reb'a*) kelimesini silip, uzun boylu (*tavîl*) yazıyorlar. Veya insan-beşer (*âdem*) kelimesini, yokluk (*adem*) olarak yazıyorlar (Razi). Ve bunları kelimenin orijinali, aslı yerinde durduğu halde yorumlayarak; tevil yaparak değil, bizzat yerinde, aslında, orijinalinde oynamalar yaparak, veya onları Tevrat'taki yerlerinden çıkarıp yerine başka kelimeler yazarak yapıyorlar...

[43] "Söyle bakalım ne diyorsun?.. Demek bunları diyorsun; peki dinledik ve reddediyoruz! Oldu mu?" manasında...

[44] "Dinle, dinlenilmez olasıca, başımızın belası, çoban!" manasında...

[45] "Dinledik, bunlar hak sözler, iman ediyoruz, kabul ediyoruz" manasında...

[46] "Dinledik, gerçekten doğru şeyler söylüyorsun. Bunlara hepimizin ihtiyacı var. Bunları anlat, bizi de gözet, biz de yararlanalım bunlardan" manasında...

[47] Harfi harfine: "Bir takım yüzleri silip de arkalarına çevirmeden..."

[48] ŞİRK/SAMED: Bkz. 112/2. ayet dipnotu.

[49] Yani: Şu kendilerini temize çıkaranlar, "Tanrı'nın seçilmiş halkı" olduklarını sanıyorlar. Bu nedenle de cenneti garantileyip, cehennemin kendilerine sayılı birkaç günden fazla dokunmayacağını iddia ediyorlar. "Bütün peygamberler bizden çıkmış, Allah bizi yakmaz," diyerek avunuyorlar. Keza "Biz Allah'ın bölünmez bütünlüğünü parçalayıp şirk koşmuyoruz ki" diyorlar; fakat din adamlarını, onların yorumlarını vahyin yerine geçirerek tanrılaştırıyorlar. Onların sözlerine sanki Tanrı sözüymüş gibi uyuyorlar. Keza bazıları da, "Allah'ı sesi" olarak ortaya çıkmış **İsa**'ya Tanrı'nın bedenleşmiş hali olduğunu söyleyerek, azizler hiyerarşisi oluşturarak tapınıyorlar. Şu halde, eski-yeni her kim böyle "seçilmiş soy" olduğunu iddia ederse, cenneti eylemleriyle değil; soyu ve sopu ile garantilediğine inanırsa, **Musa**'yı, **İsa**'yı, **Muhammed**'i tanrılaştırırsa, Tevrat'ın, İncil'in, Kuran'ın sadece kendine ait ve kendisi sebebiyle indirildiğini iddia ederse; din adamlarını, azizleri, hahamları, papazları, alimleri, müçtehitleri, seyyidleri, şeyhleri Allah yerine koyar onlara taparcasına tazimde bulunursa, bilsin ki bu, Allah'ın bölünmez bütünlüğünü parçalamak, tanrılıktan onlara pay vererek şirk koşmak olup korkunç bir günahtır. Hiç kimse bunlara sırf mensup olmakla temize çıktığını, cenneti garantilediğini sanmasın. İnsanı kurtaracak olan Allah'ın varlığına, birliğine ve bölünmez bütünlüğüne inanarak, erdemli ve dürüst bir hayat sürmek ve bu halde Allah'ın huzuruna çıkmaktan başka bir şey değildir...

[50] Yani: Şu Yahudi din adamları, Mekke'nin putlarına, hurafelerine (*cibt*) ve bunların gölgesinde kurulmuş put ve hurafe düzeninin liderlerine; azgın yöneticilerine (*tağut*) inanıp iman edenleri onlara tercih ediyorlar. "Bunların yolu mü'minlerden daha doğru" diyebiliyorlar.

52- Onlar, Allah'ın lanetlediği kimselerdir. Her kimi de Allah lanetlerse, artık onu kurtaracak birini bulamazsın.

53- Yoksa onların mülkten bir payı mı var? Öyle olsa, insanlara bir zerre bile vermezlerdi.

54- Yoksa insanlara Allah'ın bahşettiği nimeti çekemiyorlar da, haset mi ediyorlar? Oysa Biz, İbrahim ocağına kitap ve bilgelik vermiştik; ayrıca büyük bir mülk de vermiştik.

55- Aralarından kimi ona iman etmekte, kimi de ondan yüz çevirmektedir. Böylelerine cehennem ateşi yeter!

56- Ayetlerimizi tanımayan kâfirleri ateşe süreceğiz. Derileri piştikçe azabı iyice tatsınlar diye başka derilerle değiştireceğiz. Unutmayın, Allah çok güçlü, çok bilgedir.

57- İman edip iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışanları ise altından ırmaklar akan cennetlere koyacağız; orada süresiz kalacaklar. Gölgelikler altında tertemiz eşler ve sonsuz mutluluk onları bekliyor.

58- İYİ DİNLEYİN! Allah size emanetleri[51] ehline[52] vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle[53] hükmetmenizi emrediyor. Gerçekten Allah, size ne güzel öğüt veriyor. Allah her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor; bundan hiç şüpheniz olmasın. [54]

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ ۖ وَمَنْ يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ﴿٥٢﴾
أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾
أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ۖ فَقَدْ آتَيْنَا
آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا ﴿٥٤﴾ فَمِنْهُمْ
مَنْ آمَنَ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ صَدَّ عَنْهُ ۚ وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا ﴿٥٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ
بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا
حَكِيمًا ﴿٥٦﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ لَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ ۖ
وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا ﴿٥٧﴾ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ
إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ ۚ
إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٥٨﴾ يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ ۖ
فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ
تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾

59- Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin, kendi ellerinizle iş başına getirdiğiniz yöneticilere de.[55] Sonra bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, onu Allah'a ve Peygamberine götürün, eğer Allah'a ve ahiret gününe gerçekten iman ediyorsanız, bu hem hayırlı, hem de sonuç alma bakımından daha güzeldir.

[51] EMANET: Sözlükte [امن] kökünden gelir. Mastarı "inanmak, güvenmek, itimat etmek" demektir. Korkusuz ve asude olmak (*emân*); birine güven beslemek (*emn*); inanılır, güvenilir, mutemet olmak (*emânet*); birini sözünde tasdik etmek (*imân*); temin etmek, garanti vermek (*te'mîn*); güven, emanet (*emânet*); güçlü kuvvetli deve (*el-amûn*); her şeyde kendisine itimat edilen kişi (*umene*); kalp sukunu, her duyduğuna inanan, güvenen (*emene*); bir şeyi koruyan, güvenilen, itimatlı adam, hain olmayan (*el-emîn*) kelimeleri bu köktendir... Emanet kelimesi Kur'an'da altı yerde

geçer. Başlıca iki anlamda kullanılır; 1- İtimat etmek, güvenmek, 2- Görev ve sorumluluk. Terim olarak emanet, "Bir şeyi veya bir değeri gönül huzuruyla, güvenle başka birine teslim etmek veya aynı şeyi aynı şartlarla teslim almak" anlamındadır. Allah'ın insanlara verdiği bütün maddi ve manevi nimetler ile, insanların geri almak üzere verdikleri şeyler de birer emanettir. Emanetin ikinci anlamı, birinci anlamının uzantısı niteliğindedir. Görev bilinci, sorumluluk, iradesini kullanma yeteneği gibi manalara gelir. Tersi hıyanettir. Emanet ile hibe arasında fark vardır. Emanet, mülkiyeti başkasına ait olan, geri ödenmek zorunda olunan ve zarar verildiğinde tazmin edilmesi, ödetilmesi gereken şeyken; hibe, mülkiyeti ile birlikte geçen ve geri verilmek zorunda olunmayan ve zarar verildiğinde tazmin etme sorumluluğu olmayan şeydir. Bu anlamda bütün hükümet etme ve başa geçme durumları, bütün devlet makam, şan ve rütbeleri halkın birer emanetidir, geçicidir ve hesabı verilmek zorundadır. Hükümet etme, başa geçme işi, bir hibe ve ancak ölümle çıkarılan Allah'ın giydirdiği bir hırka değildir. İslam dünyasında saltanatın bu denli yer bulabilmiş olmasında, başa geçmenin halkın geçici bir emaneti değil; Allah'ın dilediğine verdiği mülkü, bağışı, hibesi olduğu anlayışı yatmaktadır...

[52] EHLİYET: Sözlükte [اهل] kökünden gelir. Mastarı "alışmak, uyum sağlamak, layık olmak" demektir. Diğer *âl* [آل] şeklindeki okunuşu da, bu sözcüğün kısaltılmış halidir. Liyakat, uygunluk, yaraşırlık, hak (*ehliyet*); uygun görmek, yeterli duruma getirmek (*tehîl*); evlenmek, yuva kurmak (*teehhul*); hak kazanmak (*isti'hâl*); evli, evlenmiş (*âhil*); dolu, şen, şenlenmiş (*âhilet*); hoş geldiniz anlamında (*ehlen ve sehlen*); akraba, yakın, aile, eş, çevre, ocak, yol (*ehl*); yerli, iç, evcil, milli (*ehliyyu*); yerli üretim (*intâc ehliyyu*); yeterli, layık, uygun (*müehhel*); reva, layık, uygun (*muste'hil*) kelimeleri bu köktendir... [اهل] kökenli gelen kelimeler, Kur' an'da 91 yerde geçer. Toplam dört anlamda kullanılır: 1- İnsan topluluğu (*halk, ümmet, soy, aile, ocak, çevre*) 2- Sahip 3- Liyakat-yeterlilik. 4- Yol, din. Görülüyor ki ehliyetin temel şartı, yine ayetin içinde adalete bağlanmıştır. İşle ilgili adalet, uzmanlık, yetenek ve ahlak sahibi herkes, o işin ehli demektir. Saf ehliyet budur.

[53] ADALET: Sözlükte [عدل] kökünden gelir. Mastarı "denk olmak, eşit olmak, düzeltmek, doğrultmak" manalarına geliyor. Değiştirmek, değişiklik yapmak, düzeltmek, denkleştirmek (*ta'dil*); denkleştirmek, eşitlemek (*muâdele*); berabere kalmak (*teâdül*); ılımlı, insaflı olmak (*itidâl*); adaletli insaflı (*âdil*); devenin heybesi (*ıdl*) bacanak, benzer (*adîl*); eş, denk, benzer (*muâdil*); denklem (*muâdele*); oran, ortalama (*muaddele*); ılımlı, ılıman (*mu'tedil*) vb. kelimeler bu köktendir... [عدل] kökenli kelimeler, Kur'an'da 28 yerde geçer. Hepsi de denge-eşitlik anlamında dört manada kullanılır: 1- Adalet, 2- Benzerlik-denklik, 3- Fidye, 4- Dürüst-sağlam karakter. Adalet kavramı, eşanlamlılarıyla (*qıst , sevâ, vezn, vasat*) birlikte ise 100'ü aşkın ayette yer alır. Terim olarak adalet eşitçe paylaştırma (*et-taqsît ala's-sevâ*) anlamına gelir; zıddı zulümdür (Rağıp). Görülüyor ki Kur'an'ın dünyasında adalet, temel toplumsal değerdir. Bir otorite oluşturmanın, otoriteye itaat etmenin temel nedeni adalettir.

[54] Rivayetlere göre Mekke'nin fethi günü **Hz. Peygamber**, Kâbe'nin anahtarını yanındaki sahabelerinden birisine vermek istedi. Arap geleneklerine göre Kâbe anah-

tarı kime verilirse, onun kabilesi Mekke'nin yönetimine yani hükümet etmeye hak kazanmış sayılıyordu. **Abbas**, **Ali** ve **Osman** arasında çekişme oldu. İşte bu ayet, bunun üzerine nazil oldu (Razi). Bu ayetle Kur'an, hükümet etmenin, başa geçmenin temel şartını, "kabile, aşiret, soy" kavramalarını geçersiz kılarak; "adalet, emanet, ehliyet" kavramlarına dayandırmış oluyor. Bunlara daha sonra, "meşveret ve maslahat" kavramları da eklenmiştir. Bunlar, İslam siyaset felsefesi açısından hayati derecede önem arzeden, çok önemli kavramlardır.

55 ULU'L-EMR: Sözlükte [اولى الامر] "emr (iş) sahipleri" demektir. Buradaki "sahipler" [اولى] ile önceki ayette geçen "layık, ehil olmak" [اهلية] kavramı ve bu ayetin sonunda geçen "sonuç alma bakımından" [تاويلا] sözcükleri, aynı köktendir; [ؤول]... Dilciler, bu kelimenin orta harfinin önce hemzeye, sonra da onun da elife dönüşmesi ile *ehl*, *evl*, *âl* kelimelerinin türetildiğini söylerler. (Nehhas) Şu halde ayetin manası, "Sizin emanete ehil görerek kendi ellerinizle seçip kamunun (halkın) işlerini sonuca bağlaması için iş başına getirdiğiniz kişilere, eğer sonuç almak istiyorsanız itaat edin, yaptıkları işte onlara destek olun" demek olur. Bu durumda "sizden olan" (*minkum*) ifadesi, "sizin rızanızla gelen, sizin seçerek iş başına getirdiğiniz" demek olur.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا
أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ
وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ
ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ
وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا
﴿٦١﴾ فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ
أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا
وَتَوْفِيقًا ﴿٦٢﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ
فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا
بَلِيغًا ﴿٦٣﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ
اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا
اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ
تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿٦٤﴾ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ
يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ
حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾

60- BAKMAZ MISIN şu hem sana indirilene, hem senden önce indirilene iman ettiklerini söyleyip duran kimselere; tağut tarafından muhakeme olmak istiyorlar. Oysa onu reddetmekle emrolunmuşlardı. O şeytan da, onları sapıtıp iyice yoldan çıkarmak istiyor [56]

61- Onlara "Allah'ın indirdiği hükme gelin, peygambere gelin" denildiği zaman, bu münafıkların senden nefretle yüz çevirdiğini görürsün.

62- Yaptıklarından dolayı başlarına nelerin gelebileceğini hiç mi düşünmezler? [57] Sonra gelmişler, bir de sana yeminle "Kötü bir niyetimiz yok, arayı bozmak istemedik"[58] diyorlar.[59]

63- Allah, bunların kalplerindekini biliyor. Ciddiye alma onları; ama sen öğüt ver ve sözünü sakınma.[60]

64- Biz herhangi bir peygamberi gönderdiysek, sadece Allah'ın izni ile tabi olunsun diye gönderdik. Eğer onlar, kendilerine yazık ettikleri şu halleriyle sana gelip Allah'tan af dileselerdi, peygamber de onların affı için dua etseydi, elbette Allah'ı affedici, sevgi ve merhameti sonsuz bulurlardı.

65- Fakat hayır! Rabbine yemin olsun ki, onlar aralarında anlaşmazlığa düştükleri her konuda seni hakem yapıp, sonra da verdiğin karara içlerinde bir gocunma olmaksızın tam anlamıyla teslimiyet göstermedikçe, iman etmiş olmazlar.

---

[56] Yani: "Bakmaz mısın, şu Yahudi iken ikiyüzlülük yaparak Müslüman olduğunu iddia eden adama? Hem iman ettiğini söylüyor hem de yargılanmak üzere senin hükmünü beğenmeyip kendine tağut arıyor. Yahudi din adamı **Ka'b b. Eşref**'in hükmüne veya kâhin **Ebu Burde el-Eslemi'nin** hükmüne veya put fallarına başvuruyor; ya da put yorumcusunun hurafelerinden medet umuyor. Halbuki, bu tağutları reddetmekle emrolunmuşlardı. (Ebu Müslim)

[57] Harfi harfine: "Ellerinin önlerine koydukları yüzünden bir 'musibet' isabet ettiği zaman nasıl olacaklar?"

[58] Harfi harfine: "Sana gelmişler, biz sadece 'ihsan' ve 'tevfik' olsun istedik diye yemin ediyorlar,"

[59] Yani: Bu iman eder görünen ikiyüzlüler, tağut ile muhakeme olunmayı istemekle, başlarına neredeyse taş yağacağını hiç görmüyorlar. Bir de gelmişler sana, "Biz peygamberden başkasının hükmüne başvurmakla, ancak hasımlarımızla iyi geçinmek ve aramızdaki uyumun, diyalogun devam etmesini istemiştik. Yoksa başka bir kötü niyetimiz yoktu, köprüleri tümden atmamak lazım" vs. diyorlar...

[60] Harfi harfine: "Onlara aldırma, onlara 'vaaz' et ve 'nefisleri' hakkında 'beliğ' söz söyle."

وَلَوْ اَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ اَنِ اقْتُلُوا اَنْفُسَكُمْ اَوِ اخْرُجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ
مَا فَعَلُوهُ اِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ وَلَوْ اَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ
خَيْرًا لَهُمْ وَاَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴿٦٦﴾ وَاِذًا لَاٰتَيْنَاهُمْ مِنْ لَدُنَّا اَجْرًا
عَظِيمًا ﴿٦٧﴾ وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾ وَمَنْ يُطِعِ
اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الَّذِينَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ
النَّبِيِّنَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَٓاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ اُولٰٓئِكَ
رَفِيقًا ﴿٦٩﴾ ذٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللّٰهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ عَلِيمًا ﴿٧٠﴾
يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ اَوِ انْفِرُوا
جَمِيعًا ﴿٧١﴾ وَاِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّ فَاِنْ اَصَابَتْكُمْ
مُصِيبَةٌ قَالَ قَدْ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيَّ اِذْ لَمْ اَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيدًا
﴿٧٢﴾ وَلَئِنْ اَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللّٰهِ لَيَقُولَنَّ كَاَنْ لَمْ تَكُنْ
بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَاَفُوزَ فَوْزًا
عَظِيمًا ﴿٧٣﴾ فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ
الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ
فَيُقْتَلْ اَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿٧٤﴾

66- Eğer onlara “Canınızı feda edin” veya “Memleketinizi terk edin” diye teklif etmiş olsaydık -pek azı hariç- bunu yapmazlardı. Fakat kendilerine öğütleneni yapsalardı, bu kesinlikle onların yararına olurdu ve daha sağlamı olurdu.

67- Bu durumda onlara, yanımızdan pek büyük bir mükâfat da verirdik.

68- Onları, doğruluk ve dürüstlük yolunda yürütürdük.

69- Allah'a ve peygamberine itaat edenlere gelince; bunlar, Allah'ın nimet verdikleri o peygamberlerle, sözü namus bilerek yaşayan doğrularla, şehitlerle, iyi, güzel ve dürüst insanlarla beraberdirler. Ne hoş, ne güzel dostluktur bu! 70- İşte bu dostluk, Allah'ın lütfudur. Bir bilen olarak Allah yeter.

71- EY İMAN EDENLER! Düşmana karşı hazırlıklı olun. Düzenli bölükler veya topyekûn savaş düzeninde harekete geçin.

72- Aranızda geride kalanlar olacak. Ve başınıza bir felaket geldiğinde “Allah'tan, iyi ki onlarla gitmemişim” diyecekler.

73- Yine böyleleri, Allah size zafer nasip ederse, sanki kendisiyle aranızdaki güven hiç zedelenmemiş gibi[61], mutlaka “Ah, keşke onlarla beraber olsaydım da nimete konsaydım” diyeceklerdir.[62]

74- O halde, dünya hayatına karşılık ahiret hayatını satın alanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Allah yolunda savaşan herkese, ister öldürülmüş, ister galip gelmiş olsun, yakında büyük bir ödül vereceğiz.

[61] Harfi harfine: “Sizinle kendisi arasında hiçbir ‘meveddet’ yokmuş gibi.”

[62] Harfi harfine: “Keşke onlarla beraber olsaydım da, büyük bir başarı kazansaydım.”

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ
وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ
الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ
نَصِيرًا ﴿٧٥﴾ الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ
كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٧٦﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ
وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَآتُوا الزَّكٰوةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ
مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللّٰهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا
لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلٰى أَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا
قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقٰى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾ أَيْنَمَا تَكُونُوا
يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ
يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِنْدِكَ
قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ فَمَالِ هٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴿٧٨﴾
مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ
وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا ﴿٧٩﴾

75- Size ne oluyor da, Allah yolunda, ve o ezilen erkekler, kadınlar ve yavrular uğrunda savaşmıyorsunuz? Baksanıza "Ey bizim Rabbimiz! Bizleri halkı zalim olan bu memleketten kurtar! Bize bir yiğit, bir bahadır gönder" [63] diye yalvarıp duruyorlar. [64]

76- İman edenler Allah yolunda savaşırlar, kâfirler ise tağut yolunda savaşırlar. Şu halde şeytanın dostlarıyla savaşın! Şeytanın hilesi zayıftır; bundan hiç şüpheniz olmasın.[65]

77- BAKMAZ MISIN kendilerine, "Şimdilik savaşa izin yok, namaza ve zekâta devam" denilen kimselere?[66] Savaşa izin verilince, bazıları Allah'tan korkar gibi veya daha fazla insanlardan korkarlar. "Ey bizim Rabbimiz, niçin bize bu savaşı farz kıldın? Ne olurdu kısa bir süre daha erteleseydin" dediler. Onlara söyle: "Dünyanın rahatı ve zevki çok kısadır, ahiret ise Allah bilinciyle yaşayanlar için sırf hayırdır. Hem zerrece hakkınız da yenmez." [67]

78- Her nerede olursanız olun, ölüm sizi bulur; gökdelenlere çıksanız bile.[68] Onlar bir iyilik görse, "Bu Allah'tan" diyorlar. Başlarına bir kötülük gelince de, "Senin yüzünden" diyorlar. Onlara söyle: "Hepsi Allah'tandır." Fakat bu adamlar, neden sözü anlamak istemiyor?

79- Başınıza her ne iyilik gelirse Allah'tandır. Her ne kötülük gelirse de kendinizdendir.[69] Biz seni tüm insanlığa bir elçi olarak gönderdik, şahit olarak da Allah yeter.

---

[63] Harfi harfine: "Katından bir 'veli' ve katından bir 'nasîr' gönder."

[64] Yani: Ey Allah ile yürüyenler! Ey Müslümanlar! Size ne oluyor da, böyle eliniz kolunuz bağlı oturup duruyorsunuz? Siz, şu kalpsiz dünyanın kalbi, insanlığın geriye kalan son vicdanı olmalı değil misiniz? Allah ile yürümenin, öyle oturarak mı olacağını sanıyorsunuz? Bakın, Mekke'de kalanlar gözlerini dikmiş sizi bekliyor. Çaresizlik içinde yalvarıp duruyor. Zulüm altında inleyen bu insanlar için savaşmazsanız, "Allah ile yürüyen" birileri mutlaka çıkacaktır. O halde kalkın ve yürüyün! Ve siz ey bu kitabı kendi çağında okuyan herkes! Kendi çağınızın ezilen erkekleri, kadınları ve yavrularından sorumlusunuz. Memleketlerinde zülüm altında

inleyen; baskıdan, zorbalıktan kurtulup özgürlük ve adalet arayan bütün insanlardan sorumlusunuz. Dünyanın neresinde bir mazlum varsa, neresinde bir "imdat" çığlığı duyuyorsanız, kim olduğuna bakmadan yardımına koşmaya, el uzatmaya mecbursunuz. Dünyanın meydanında "Allah ile yürümek" budur! Haydi kalkın! Allah yolunda ve tüm ezilenler uğrunda savaşın!

[65] Harfi harfine: "Şüphesiz şeytanın hilesi zayıftır."

[66] Harfi harfine: "Bakmaz mısın, kendilerine 'elinizi savaştan çekin, namazı kılın ve zekatı verin' denilenlere..."

[67] Rivayete göre **Abdurahman ibn Avf**, **Mikdad**, **Kudame İbn Maz'un** ve **Saad b. Ebi Vakkas** gibi sahabeler Medine'ye hicret etmeden önce, **Hz. Peygamber (s.a.v)**'e gelip "Ey Allah'ın Resulü! Baskı ve işkenceler artık dayanılmaz boyutlara ulaştı. Savaşmaya izin ver, müşriklerle vuruşalım" dediler. **Hz. Peygamber (s.a.v)** de onları, "Şimdilik savaşmaya izin yok; namaz kılmakla, zekat vermekle meşgul olun" diye cevapladı. Sonra Medine'ye hicret edilip Bedir'de savaşmakla emrolununca, bazıları savaşmak istemedi. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu (Kelbi).

[68] Harfi harfine: "Göğe yükselen binalarda olsanız bile..."

[69] Önceki ayette "Her şey Allah'tandır" denilip, hemen arkasından "İyilik Allah'tan, kötülük kendinden" denilmesi, Kur'an'ın bütün oluşu, "varlığın diliyle konuşarak" ela alan üslubuna tipik örnektir. Buna göre "Her şey Allah'tandır" demek, aynı zamanda "Her şey insandandır" demektir. Hem öyle, hem böyledir. Çünkü her ikisi de hem dem, senkronik, aynı andadır. Olayda Allah'ı görmezden gelen birisine "Allah'tan", insanı görmezden gelen birisine de "İnsandandır" deniliyor. Bu, Allah ile insan arasındaki dinamik ilişkinin resmidir aynı zamanda. Bir an için Allah'ı deniz ve insanları denizin içindeki balıklar gibi tasavvur edersek; balıkların hareketi aynı anda denizin, denizin hareketi aynı anda balıkların hareketi olur. Hemdem, senkronik, aynı anda olma dediğimiz şey budur. Muhataba göre birisi veya öteki öne çıkarılarak konuşulur. Bunlar ne birbirinin aynısı, ne de gayrısıdır. Yukarıdaki ayette oluşu parçalayarak, "İyilik benden, kötülük senden" diyen birisine, "İkisi de Allah'tan" deniliyor. Sonraki ayette, "İyilik de kötülük de Allah'tan" diyen birine ise bu kez "İyilik Allah'tan kötülük senden" deniliyor. Bunun, "oluş"un, bir dilin imkanlarına sığmayan dalgalı akışının, Kur'an'ın ona paralel uslubu ile kavratılmaya çalışılması olduğu söylenebilir...

مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ
عَلَيْهِمْ حَف۪يظًا ﴿٨٠﴾ وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَاِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ
بَيَّتَ طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذ۪ي تَقُولُ وَاللّٰهُ يَكْتُبُ
مَا يُبَيِّتُونَ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَك۪يلًا ﴿٨١﴾
اَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْاٰنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللّٰهِ لَوَجَدُوا
ف۪يهِ اخْتِلَافًا كَث۪يرًا ﴿٨٢﴾ وَاِذَا جَٓاءَهُمْ اَمْرٌ مِنَ الْاَمْنِ اَوِ الْخَوْفِ
اَذَاعُوا بِه۪ وَلَوْ رَدُّوهُ اِلَى الرَّسُولِ وَاِلٰٓى اُو۬لِي الْاَمْرِ مِنْهُمْ
لَعَلِمَهُ الَّذ۪ينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ
وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ اِلَّا قَل۪يلًا ﴿٨٣﴾ فَقَاتِلْ ف۪ي
سَب۪يلِ اللّٰهِ لَا تُكَلَّفُ اِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِن۪ينَ عَسَى اللّٰهُ
اَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَاللّٰهُ اَشَدُّ بَأْسًا وَاَشَدُّ
تَنْك۪يلًا ﴿٨٤﴾ مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَص۪يبٌ مِنْهَا
وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى
كُلِّ شَيْءٍ مُق۪يتًا ﴿٨٥﴾ وَاِذَا حُيّ۪يتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِاَحْسَنَ
مِنْهَٓا اَوْ رُدُّوهَا اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَس۪يبًا ﴿٨٦﴾

80- Kim peygambere itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Kim de yan çizerse, biz seni onlara bekçilik yapman için göndermedik.

81- Sana "Yeter ki emret" diyorlar; ama yanından ayrıldıklarında içlerinden bir takımı söylediklerinin aksine bin bir türlü hileye başvuruyor. Allah da, çevirdikleri entrikaları bir bir kaydediyor. Sen onları ciddîye alma ve Allah'a havale et. Dayanıp yaslanmak için Allah yeter.

82- Bu Kur'an'ı hâlâ anlamaya çalışmazlar mı? Eğer o, Allah'tan başkasından olsaydı, içinde birçok tutarsızlık bulurlardı.

83- Yine onlar yalan yanlış her duydukları haberi hemen yayıyorlar.[70] Oysa onu peygambere ve içlerinden yetki ve sorumluluk sahibi olanlara bildirseler, sorumlular, haberin doğruluğunu araştırırlardı. Eğer Allah'ın cömertliği, sevgi ve merhameti olmasaydı, azınız hariç şeytana uyup gitmiştiniz.

84- ÖYLEYSE[71] sen, Allah yolunda savaş. Çünkü sen, sadece kendi nefsinden sorumlusun. İman edenleri de yüreklendir. Merak etme, Allah o kâfirlerin gücünü kıracak! Zira karşı konulmaz güç ve şiddetli azap Allah'a aittir.

85- Her kim güzel bir işe aracı olursa, ona ondan bir pay vardır; her kim de kötü bir işe aracı olursa, ona da ondan bir pay vardır.[72] Allah her şeyi görüp gözetiyor.

86- Size iyi niyetle yaklaşırlarsa,[73] siz de ondan daha güzeli ile veya aynısı ile karşılık verin.[74] Allah her şeyin hesabını tutuyor.

---

[70] Harfi harfine: "Onlara 'emniyet" ve "havf"a ilişkin bir haber ulaştığında onu hemen yaydılar."

[71] Yani: Ey Peygamber! Deminden beri anlattığımız şekilde "savaş" konusunda türlü çekinceler, zorsunmalar, işi ağırdan almalar, korkular, endişeler duyuyorsun. Fakat sen, bunlara bir yerde kulağını tıkamak ve savaşmak zorundasın. Savaşmak, bazen yerinde oturmaktan yeğdir. Bazen bu imansız zalimlerle, savaşın diliyle konuşulur. Çevrende isteksiz olanlar olsa da, sonuç itibariyle herkes kendinden sorumlu olduğu için, sen işine bak!

[72] Yani: Her kim savaşmak istemeyen mü'minleri böyle savaşa teşvik eder de, en büyük sevaplardan olan cihada aracı olursa, ona hak ettiğinin karşılığı verilecektir. Her kim de korkuları, endişeleri sebebiyle savaştan kaçmak, cihattan geri durmak gibi şeylere aracı olursa ona da hak ettiği günah yazılacaktır.

[73] TAHİYYAT: Sözlükte "selamlama, iyi dileklerde bulunma, esenlik dileme" anlamına gelen [تحية] kelimesinin çoğuludur. Arapların İslam'dan önceki adetleri, birbirleriyle karşılaştıklarında "Allah uzun ömürler versin" [حياك الله] şeklindeydi. Bu tabir, hayat, ömür, yaşam anlamına gelen [حيّ] kelimesinden türemiştir. Demek ki Araplara göre "tahiyye", birbirlerine, "Allah seni yaşatsın, uzun ömürler versin" demekmiş. İslam döneminde ise bu tabir, selam ile değiştirildi. Böylece Araplar, selamı tahiyyenin ismi kabul ettiler. Fakat Kur'an, burada Arapların bu tabirini aynıyla sürdürüyor; fakat başka yerlerde *selâm* kelimesini daha geniş anlamda kullanıyor. Bunlardan birincisi "Allah uzun ömürler versin" demek olurken ikincisi "Ömrün iyilikle, selametle, esenlikle, güzellikle, sağlıkla, mutlulukla geçsin" demek oluyor. Namaz kılan birisi *et-tahiyyatü lillahi* dediğinde, "Bütün yaşamlar, ömürler, iyilikler, esenlikler, güzellikler, sağlıklar, mutluluklar Allah'a aittir; O'dan gelir" demiş oluyor. Yukarıda savaş ayetlerinin ortasında gelen bu ifade, düşmanın iyi niyet gösterisini karşılıksız bırakmamayı; hatta ondan daha ileri derecede barışa yanaşmayı, böyle teklifleri hemen kabul etmeyi, sürekli barıştan yana tavır almayı öğütlüyor. Savaştaki iyi niyet ve barış teklifi ile ilgili olan bu ayet, zamanla Müslümanların normal zamanlarda da benimsediği bir şiara dönüşmüştür. Bununla adeta, "Bu iyi niyet dilekleri ve barış eli, sadece savaşta değil genel olarak hayatın her alanında istenmesi, aranması, tesis edilmesi gereken temel de ğer olmalıdır. Bunun için herkes birbiriyle karşılaştığında, iyi dileklerini iletmeli; iyilik, güzellik,esenlik, sağlık, mutluluk, barış dolu ve savaşsız bir dünya temennisinde bulunmalıdır" denmek isteniyor. Demek ki *selâmün aleyküm* veya *et-tahiyyatü* bu anlama gelmektedir...

اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فٖيهِۜ
وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَدٖيثًا ﴿٨٧﴾ فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقٖينَ فِئَتَيْنِ
وَاللّٰهُ اَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُواۜ اَتُرٖيدُونَ اَنْ تَهْدُوا مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُۜ
وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبٖيلًا ﴿٨٨﴾ وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا
كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَٓاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ اَوْلِيَٓاءَ حَتّٰى يُهَاجِرُوا
فٖي سَبٖيلِ اللّٰهِۜ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ
وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصٖيرًا ﴿٨٩﴾ اِلَّا الَّذٖينَ يَصِلُونَ اِلٰى
قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مٖيثَاقٌ اَوْ جَٓاؤُ۫كُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ
اَنْ يُقَاتِلُوكُمْ اَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْۜ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ
فَلَقَاتَلُوكُمْۚ فَاِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَاَلْقَوْا اِلَيْكُمُ
السَّلَمَۙ فَمَا جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبٖيلًا ﴿٩٠﴾ سَتَجِدُونَ
اٰخَرٖينَ يُرٖيدُونَ اَنْ يَاْمَنُوكُمْ وَيَاْمَنُوا قَوْمَهُمْۜ كُلَّمَا رُدُّٓوا اِلَى
الْفِتْنَةِ اُرْكِسُوا فٖيهَاۚ فَاِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُٓوا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ
وَيَكُفُّٓوا اَيْدِيَهُمْ فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْۜ
وَاُو۬لٰٓئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبٖينًا ﴿٩١﴾

87- Allah; O'ndan başka tanrı yoktur. Geleceğinde asla şüphe olmayan kıyamet gününde sizi toplayacaktır. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?

88- Size ne oluyor da, yaptıklarından dolayı Allah onları dışladığı halde, münafıklar hakkında ikiye bölünüyorsunuz? Allah'ın saptırdığını yola getirmek mi istiyorsunuz? Allah her kimi saptırırsa, artık sen onu yola getiremezsin.

89- Kendileri düşmanla işbirliği yaptıkları gibi, sizin de yapmanızı isterler ki eşit olasınız. O yüzden, Allah'ın yoluna girinceye kadar onlarla dostluğu kesin. Aldırmazlarsa bulduğunuz yerde yakalayıp öldürün. Artık onlarla ne dostluk kurun, ne de yardımlaşın.[75]

90- Ancak antlaşmalı olduğunuz kimselere sığınanlara veya ne sizinle, ne de kendi insanlarıyla savaşmayı içlerine sindiremeyip size gelmiş olanlara dokunmayın. Allah isteseydi, onları size musallat ederdi de sizinle savaşırlardı. O halde, onlar tarafsız kaldıkları ve sizinle savaşmayıp barışa yanaştıkları takdirde, Allah onlara dokunmanıza izin vermemiştir.[76]

91- Diğer bir grubun da hem sizinle, hem de kendi insanlarıyla iyi geçinmek istediğini göreceksin. Bunlar, buldukları ilk fırsatta düşmanın safına geçerler.[77] Eğer bunlar tarafsız kalmaz ve barışa yanaşıp saldırıdan geri durmazlarsa, kendilerini bulduğunuz yerde yakalayıp öldürün.[78] İşte böylelerine karşı size apaçık bir yetki verdik.

---

[76] Bu ayette Mekke'de kalan ve müşriklerin engellemesi yüzünden Medine'ye gidemeyen Müslümanların durumu ele alınıyor. Onlar, Mekke'den çıkamadıkları için henüz antlaşma yapılmış olan Mekkeli müşriklere sığındılar ve orada kaldılar. Ayette bahsedilen ikinci grup Müslüman ise, Mekkeli müşrikler ve Medine'deki Müslümanlar şeklinde ikiye bölünen ve tanıdıkları arasında iki arada bir derede kalanlardı. Müslümanlarla savaşsalar bir türlü, kendi akrabaları ile savaşsalar başka türlü oluyordu. Üstelik çoluk çocukları Mekke'de idi. Savaş halinde onların akıbetinden endişe ediyorlardı. Bunun için tarafsız kalmayı tercih ettiler ve savaştan uzak durdular. Böylece ayette, "düşmanla işbirliği yapanlar" dışında, savaşın doğrudan muhatabı olmayan bu insanlara dokunulmaması gerektiği bildirilmiş oluyor.

[77] Harfi harfine: "Hem kendi kavimlerinden, hem de sizden 'emin' olmak isteyen diğerlerini bulacaksınız. Onlar 'fitne'ye döndüklerinde, onun içine atılıverirler."

[78] Bu ayette bahsedilenler de, Esed ve Gatafan kabilelerinden bir topluluktu. Bunlar Medine'ye geldiklerinde Müslüman olurlar ve anlaşma yaparlardı. Maksatları ise Müslümanlardan emin olmaktı. Memleketlerine döndüklerinde ise inkara saparak antlaşmalarını bozarlardı. İlk fırsatta düşmanca bir tutum içine girmeye eğilimliydiler. Ayette, eğer tarafsız kalmaz da saldırıya geçerlerse ve Mekke'deki esas düşmanla işbirliğine girerlerse, onların da savaş hattında oldukları açıklanıyor.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَـًٔا وَمَنْ قَتَلَ
مُؤْمِنًا خَطَـًٔا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ
إِلَىٰ أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ
لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ
كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ
إِلَىٰ أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ
فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ وَكَانَ
اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٩٢﴾ وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا
فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ
وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا
لِمَنْ أَلْقَىٰ إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ
عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ
كَذَٰلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ
فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾

92- BİR MÜ'MİNİN diğer mü'mini öldürmeye hiçbir şekilde hakkı yoktur. Fakat kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse, mü'min bir köleyi özgürlüğüne kavuşturması ve ölenin mirasçılarına tatmin edici bir diyet vermesi gerekir. Fakat mirasçılar diyetten vazgeçerlerse gerekmez. Eğer öldürülen -kendi mü'min olmakla beraber- size düşman bir kavimden ise, o zaman öldürenin, mü'min bir köleyi özgürlüğüne kavuşturması gerekir. Şayet antlaşmalı olduğunuz bir kavimden ise, mirasçılarına tatmin edici bir diyet vermek ve mü'min bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmak icap eder. Bunlara gücü yetmeyen, Allah'a tövbe ederek, peş peşe iki ay oruç tutmalıdır. Allah, her şeyi bilendir, çok bilgedir.

93- Kim de bir mü'mini isteyerek öldürürse, artık onun cezası cehennemde ebedi kalmaktır. Allah ona çok kızmış, lanetlemiş ve büyük bir azap hazırlamıştır.

94- Ey iman edenler! Allah yolunda bir işe giriştiğiniz zaman konuyu iyice araştırın.[79] Size iyi niyetle yaklaşan birisine, dünyalık kazançlar uğruna "Sen mü'min değilsin!" demeyin.[80] Çünkü asıl kazanç Allah katındadır. Daha önce siz de bu durumdaydınız; ama Allah size lütufda bulundu. Şu halde iyice araştırın![81] Allah yaptığınız her şeyden haberdardır; bundan hiç şüpheniz olmasın.[82]

---

79 Harfi harfine: "Allah yolunda 'darb' ettiğinizde 'tebeyyün' yapın."

80 Harfi harfine: "Size 'selam' verene 'dünya hayatına arzulayarak,' 'sen mü'min değilsin' demeyin."

81 Harfi harfine: "Şu halde 'tebeyyün' yapın."

82 Rivayete göre, Fedekli **Mirdas İbn Nehiyk** Müslüman olmuş ve kavminden ondan başka kimse Müslüman olmamıştı. **Hz. Peygamber (s.a.v)** 'in **Galip İbn Fudale** komutasında gönderdiği bir öncü birlik, **Mirdas**'in memleketine girmişti. Bütün halk kaçmış ama o Müslüman oluşuna güvenerek yerinde kalmıştı. Atlıları görünce koyunlarını dağın bir köşesine çekti ve Müslüman atlıların tekbirlerine tekbirle karşılık vererek yanlarına gitti. "Selamün aleyküm, lailaheillalah, hoş geldiniz" dedi. Fakat öncü birliğin başındaki **Usame b. Zeyd** onu öldürdü ve koyunlarına el koyarak sürüp götürdü. Bunu duyan **Hz. Peygamber** çok kızdı. İşte bu ayet bu ve buna benzer şekilde tekrarlanan bir kaç olay üzerine nazil oldu (Razi, İbni Kesir, Kurtubi).

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ
وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى وَفَضَّلَ
اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾ دَرَجَاتٍ مِنْهُ
وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٩٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ
الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ
فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَٰئِكَ
مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ
وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا
﴿٩٨﴾ فَأُولَٰئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا
غَفُورًا ﴿٩٩﴾ وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا
وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ
الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٠﴾ وَإِذَا ضَرَبْتُمْ
فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ
أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿١٠١﴾

95- İMAN EDENLERDEN geçerli bir mazeretleri olmadan oturanlarla, Allah yolunda ölümü göze alarak canla başla cihat edenler aynı kefeye konamazlar. Allah ölümü göze alarak canla başla cihat edenleri, oturanlardan mertebece üstün kılmıştır. Her ne kadar Allah hepsine de güzellik vaat etmişse de, cihat edenleri, büyük bir ödülle oturanlardan üstün tutmuştur.

96- Yüksek mertebeler, bağışlanma, sevgi ve merhamettir bu büyük ödüller... Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

97- İyi dinleyin! Melekler nefislerine zulmedenlerin canlarını alırken; "Siz ne iş yapmaktaydınız?" diyecekler. Onlar, "Biz yeryüzünde çok ezilmiştik" diye cevap verecekler. Melekler; "Allah'ın arzı geniş değil miydi? Oraya göçseydiniz ya" diyecekler. İşte böylelerinin varacağı yer cehennemdir. Ne kötü varış yeridir orası!

98- Ama ezilen erkekler, kadınlar ve çocuklardan çaresizlik içinde kıvranan ve bir çıkış yolu bulamayanlar bunun dışındadır.[83]

99- Allah'ın onları affetmesi umulur. Allah çok affeden, çok bağışlayandır.

100- Kim Allah yolunda hicret ederse, bilsin ki Allah, bir kapıyı kapatırsa, başka kapılar açar.[84] Kim Allah'a ve peygambere hicret etmek amacıyla evinden çıkar da yolda ölürse, onun mükâfatı Allah'a aittir. Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

101- YERYÜZÜNDE sefere çıktığınızda düşmanın üzerinize ani saldırı düzenlemesinden korkarsanız, namazı kısaltmanızda bir sakınca yoktur. Unutmayın, bu kâfirler sizin apaçık düşmanızdır.

---

[83] Harfi harfine: "Bir şeye 'istida'sı (güç yetirmesi) olmayan ve bir yola 'hidayet' edilmeyen 'müstazaflar'dan erkekler, kadınlar ve çocuklar hariç."

[84] Harfi harfine: "Kim Allah yolunda 'hicret' ederse, yeryüzünde çok 'murâğam' (yerleşecek toprak) ve 'vus'at' (genişlik) bulur." Rivayete göre Mekke'de kalan **Cündep İbni Damre**, oğullarına, "Beni Medine'ye götürün. Çünkü ben ezilenlerden (*mustaz'af*) değilim ve ben yolu bilmeyen birisi de değilim. Allah'a yemin olsun ki

artık Mekke'de kalamam" dedi. Bunun üzerine oğulları onu bir sedyeye koyup Medine'ye doğru yola çıkardılar. Bu zat çok ihtiyar idi ve yolda öldü. Ayet, bunun üzerine nazil oldu (Razi, İbni Kesir, Kurtubi). Ayette geçen ifadeleri, harfi harfine çeviri yerine, bu anlamla bütünleşsin diye, Türkçe'de çaresizliğin, bir yere mahkum olup kalmanın olamayacağını; hayatta imkanların çok geniş, fırsatların türlü türlü olduğunu ifade için kullanılan ve aslında bu ayetin mana ve mefhumunun halk bilgeliğinde yoğrulmuş ifadesi olan "Allah bir kapıyı kapatırsa, başka bin kapı açar" deyimini kullandım.

102- Şu halde sen içlerinde olup da onlara namaz kıldırdığında, onlardan bir kısmı seninle beraber namaza dursun. Silahlarını da yanlarına alsınlar. Onlar secdeye vardıklarında, diğer grup gözcülük yapsın. Sonra henüz namaz kılmamış olan diğer grup gelsin seninle beraber kılsınlar. Tedbiri elden bırakmayıp silâhlarını da yanlarına alsınlar. Bu kâfirler, isterler ki açık verseniz de oradan üzerinize çullansalar. Eğer yağmur sorun olursa veya hastalanırsanız, silahları bırakmanızda bir mahzur yoktur. Tedbiri elden bırakmayın. Allah, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır; bundan hiç şüpheniz olmasın.

103- Namazı bu şekilde eda ettikten sonra artık gerek ayakta, gerek otururken ve gerekse yaslanmışken hep Allah'ı anmaya devam edin. Tehlike geçtiğinde de, namazı cânı gönülden kılmaya devam edin. Çünkü namaz, mü'minler için vaktinde eda edilmesi gereken bir farzdır.

104- Düşmanı hafife almayın.[85] Eğer sıkıntı çekiyorsanız, onlar da sizin gibi sıkıntı çekiyor. Oysa siz, Allah'tan onların umamayacağı şeyleri umuyorsunuz.

وَاِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَاَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلٰوةَ فَلْتَقُمْ طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ
مَعَكَ وَلْيَأْخُذُٓوا اَسْلِحَتَهُمْ فَاِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ
وَرَٓائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَٓائِفَةٌ اُخْرٰى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ
وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَاَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ اَسْلِحَتِكُمْ وَاَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً
وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ كَانَ بِكُمْ اَذًى مِنْ مَطَرٍ اَوْ كُنْتُمْ
مَرْضٰٓى اَنْ تَضَعُٓوا اَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ
لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٠٢﴾ فَاِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلٰوةَ
فَاذْكُرُوا اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِكُمْ فَاِذَا اطْمَاْنَنْتُمْ
فَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ اِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا
مَوْقُوتًا ﴿١٠٣﴾ وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَٓاءِ الْقَوْمِ اِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ
فَاِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا
يَرْجُونَ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠٤﴾ اِنَّٓا اَنْزَلْنَٓا
اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَٓا
اَرٰيكَ اللّٰهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَٓائِنِينَ خَصِيمًا ﴿١٠٥﴾

Allah her şeyi bilendir, çok bilgedir.

105- SANA gerçeğin ta kendisi olan Kur'an'ı indirdik ki insanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği şekilde hükmedesin. Sakın hainlerin savunucusu olma.[86]

---

[85] Harfi harfine: "Düşman topluluğunu (*qavm*) izlemede (*ibtiğâ*) gevşeklik (*vehn*) göstermeyin."

[86] Rivayete göre münafıklardan **Tu'me** bir zırh çalmıştı. Çalıntı zırh kendinden istenince, olayı bir yahudinin üzerine attı. İş kavgaya varınca, **Tu'me**'nin yakınları **Hz. Peygambere** gelerek olayı yahudinin yaptığını doğrulamasını, bu yönde hüküm vermesini istediler. **Hz. Peygamber** de onların sözüne güvenerek bu yönde karar vermeye eğilim gösterince, işte bu bölüme yerleştirilen on ayet (105–115) nazil oldu. Ayetlerle yaptığı hırsızlık veya yolsuzluk ifşa olunca, **Tu'me İbn Ubeyrik** bunu

kendine yediremeyerek **Hz. Peygamber**'in aleyhine döndü ve "mü'minlerin yolundan" ayrılarak putperestliğe geçti. Mekke'de yine bir hırsızlık olayında üzerine yıkılan bir duvarın altında kalarak öldü (Razi, İbni Kesir, Kurtubi). Şu halde ayetler, bu olay üzerinden "Fıtratlarını bozanları; hırsızı, yolsuzu kayırmayın. Sakın o hainlerin destekçisi olmayın, Allah'ın emrettiği şekilde hak ve adalet ile hükmedin. Bir de, kimse müslümanım demekle işin biteceğini sanmasın. Eğer hırsızlık ve yolsuzluğu bir Müslüman da yapıyor olsa -ki yapabilir-, bunu din iman kılıfı altında yapmaya kalkarsa, böyle deşifre edin, asla göz yummayın" mesajı vermektedir... Kur'an'ın dünyasında "kendi nefsine zulmetmek, verdiği ahd-i misakı bozmak, Allah'ın birleştirilmesini istediği şeyi ayırmak, kendi nefsine hainlik etmek" olarak geçen deyişler, genellikle 'fıtrat, sağduyu ve vicdana aykırı hareket" anlamında kullanılmaktadır. Bunları, "fıtratlarını bozmak, kendine yazık etmek, sağduyudan şaşmak, vicdanının sesini dinlememek" şeklinde ifade ettim.

وَاسْتَغْفِرِ اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوراً رَح۪يماً ﴿١٠٦﴾ وَلَا تُجَادِلْ
عَنِ الَّذ۪ينَ يَخْتَانُونَ اَنْفُسَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ
خَوَّاناً اَث۪يماً ﴿١٠٧﴾ يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ
مِنَ اللّٰهِ وَهُوَ مَعَهُمْ اِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضٰى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ
اللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُح۪يطاً ﴿١٠٨﴾ هَٓا اَنْتُمْ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ
فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللّٰهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَمْ مَنْ
يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَك۪يلاً ﴿١٠٩﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ سُٓوءاً اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ
ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُوراً رَح۪يماً ﴿١١٠﴾ وَمَنْ يَكْسِبْ اِثْماً
فَاِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلٰى نَفْسِه۪ وَكَانَ اللّٰهُ عَل۪يماً حَك۪يماً ﴿١١١﴾
وَمَنْ يَكْسِبْ خَط۪يٓـَٔةً اَوْ اِثْماً ثُمَّ يَرْمِ بِه۪ بَر۪ٓيـًٔا فَقَدِ احْتَمَلَ
بُهْتَاناً وَاِثْماً مُب۪يناً ﴿١١٢﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ
وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ اَنْ يُضِلُّوكَ وَمَا
يُضِلُّونَ اِلَّٓا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ
وَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ
تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظ۪يماً ﴿١١٣﴾

106- Allah'tan af dile. Allah çok affedici, sevgi ve merhamet kaynağıdır; bundan hiç şüphen olmasın.

107- Hainler adına mücadeleye kalkışma. Çünkü Allah, fıtratını bozarak günah işleyenleri sevmez.

108- Onlar yaptıklarını insanlardan gizleyebilirler ama Allah'tan gizleyemezler. Halbuki O'nun kabul etmeyeceği sözleri sayıp dökerken, Allah yanı başlarında! Allah onların yaptıklarını çok iyi biliyor.

109- Diyelim, siz bu dünya hayatında onlara arka çıktınız; fakat kıyamet günü onların arkasında kim duracak ve onlara kim vekil olacak?

110- Oysa kim bir kötülük yapar veya fıtratını bozar da sonra Allah'tan af dilerse, Allah'ı çok affedici ve merhametli bulur.

111- Çünkü günah işleyen, yalnızca kendine zarar verir. Allah her şeyi bilir, çok bilgedir.

112- Kim bir hata yapar ve suç işler de, sonra onu masum birinin üzerine atarsa, iftira etmiş ve açık bir günah işlemiş olur.

113- Allah'ın sana cömertliği, sevgisi ve merhameti olmasaydı, onlardan bir grup, seni bile şaşırtmaya çalışmışlardı. Oysa onlar yalnız kendilerini şaşırtırlar, sana da asla zarar veremezler. Nasıl yapabilirler ki, Allah sana kitap ve bilgelik vermiş ve bilmediklerini sana öğretmektedir. Allah'ın sana olan cömertliği gerçekten çok büyüktür.

114- Onların kapalı kapılar ardında çevirdikleri entrikaların çoğunda hayır yoktur.[87] Ancak doğruluk namına karşılıksız vermek, ortak iyi için çalışmak ve insanlık yararına yapılan işlerde hayır vardır.[88] Ve her kim bunu Allah'ın rızasını arayarak yaparsa, yarın Biz ona büyük bir ödül vereceğiz.

115- Kim de doğruluk ve dürüstlük yolu apaçık gösterildikten sonra peygamber ile bağını koparır ve mü'minlerin yolundan başka bir yola girerse, onu girdiği o yolda bırakır ve kendisini cehenneme atarız. Ne kötü gidiştir o!

116- AÇIKCASI Allah, ortak koşanları bağışlamaz. Bundan başkası için ise, layık gördüğünü bağışlar. Kim Allah'a ortak koşarsa, dönüşü olmayan bir sapıklığa girmiş demektir.

117- Onlar Allah'ı bırakıp, yalnız tanrıçalara yalvarıp yakarıyorlar.[89] Böylece, inatçı şeytandan başkasına yalvarmış olmuyorlar.

118- Oysa Allah onu lanetlemiş, o da şöyle demişti: "Senin kullarından bir kısmını kendime çekeceğim.

119- Mutlaka onları saptıracağım ve her fırsatta onları kuruntulara kaptırıp, olmayacak hayallerle aldatacağım. Onlara emredeceğim; putlar için develerin kulaklarını kesecekler. Emredeceğim;

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ
أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ
فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾ وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ
مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ
نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا
﴿١١٥﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ
ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا
بَعِيدًا ﴿١١٦﴾ إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنَاثًا وَإِنْ يَدْعُونَ
إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا ﴿١١٧﴾ لَعَنَهُ اللَّهُ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ
مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴿١١٨﴾ وَلَأُضِلَّنَّهُمْ وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ
وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ آذَانَ الْأَنْعَامِ وَلَآمُرَنَّهُمْ
فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللَّهِ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ
اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا ﴿١١٩﴾ يَعِدُهُمْ
وَيُمَنِّيهِمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾ أُولَئِكَ
مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢١﴾

Allah'ın yarattığını değiştirecekler." Şu halde her kim Allah'ı bırakıp şeytanı dost edinirse, kesinlikle ziyana uğrar.

120- Şeytan onlara vaatte bulunur, kuruntulara kaptırır. Zaten şeytan, kandırmaktan başka ne verebilir ki?

121- Böylelerinin varacakları yer cehennemdir ve ondan kurtulmanın hiçbir çaresi yoktur.

---

[87] Harfi harfine: "Onların 'necvâ'larının (gizli fısıldaşmalarının) çoğunda hayır yoktur." Yani: **Tu'me ibn Ubeyrik** ve taifesinin, kapalı kapılar ardında toplantı yapıp hırsızlıklarını ve yolsuzluklarını nasıl örtbas edeceklerine dair görüşmeler yapmalarında, işi başkasının üzerine yıkmaya yönelik çevirdikleri entrikalarda hayır yoktur.

[88] Harfi harfine: "Ancak bir 'sadaka' vermeyi veya 'maruf' yapmayı yahut da insan-

ların arasını 'ıslah'ı emreden hariç."

[89] İNÂS: Sözlükte [انثا] dişi, [اناث] da onun çoğulu dişiler demektir. Peltek "se"nin "sin"e dönüşümü ile [نسا] da aynı anlamdadır. Burada "tanrıçalar" olarak karşıladığımız Araplardaki dişi putlar, genelde eski Mezopotamya dinlerinin tanrı tasavvurları ile paraleldir. Çok tanrılı dinlerde varlığına inanılan dişi tanrısal güç, ilahe anlamındadır. Tanrıçalar genellikle doğum, üreme, verimlilik, güzellik, aşk, intikam, ihtiras ve kadına ilişkin olarak görülürler. Sıklıkla ilahi anne, eş, kız ve kız kardeş olarak nitelenirler. Orta Arabistan'da dişi isimleri ile anılan üç büyük tanrıça vardı: Allah kelimesinin dişil müennes söylenişi *Lât*, Aziz'in dişili *Uzzâ* ve üçüncüleri *Menât*. Yine Kuzey Arabistan halklarından Nebatilerde (MÖ.400-MS.200) bir baş yüce tanrı *Düşara* ve *Allat, Manotu, Hubalu, Uzza* gibi birçok tanrı ve tanrıçaya yer verilirdi. Tanrı kültleri için *Bayta* denilen kutsal mekanları vardı. Tanrılar genellikle *abstrakt* denilen dikili taşlar ile sembolize edilirlerdi. Nisa süresinde bu bölüme yerleştirilen bu ayetlerin, adeta surenin ismine nispetle öne çıkarılmasının sebebi, önceki ayetlerde hırsızlık ve yolsuzluğa karıştığı ortaya çıkarılan **Tu'me ibn Ubeyrik**'in, "mü'minlerin yolundan" ayrılarak kaydığı putperestliğin ne menem bir şey olduğunun kısaca tasvir edilmesidir. Hemen ardından "mü'minlerin yolunun" ne olduğunun kısa tasviri ile bölüm sona erecek.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا
وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا ﴿١٢٢﴾ لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا
أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ
مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ
مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٤﴾ وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ
أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ
حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًا ﴿١٢٦﴾
وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ
وَمَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ اللَّاتِي
لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ
وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَىٰ بِالْقِسْطِ
وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾

122- İman edip iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışan kimselere gelince, onları altından ırmaklar akan cennetlere koyacağız; süresiz oralarda kalacaklar. Bu, Allah'ın gerçeğin ta kendisi olan sözüdür. Zaten Allah'tan başka kim sözü en iyi koruyabilir?

123- Cennet ne sizin kuruntularınızla, ne de önceki çağlarda kitap verilenlerin kuruntularıyla kazanılacak bir yer değildir. Kim bir kötülük yaparsa cezasını çeker ve Allah'tan başka da ne bir yâr, ne de bir yardımcı bulabilir.[90]

124- Erkek olsun kadın olsun, kim inanmış olarak iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışırsa, işte bunlar cennete girerler ve zerrece hakları yenmez.

125- İyiyi, güzeli ve doğruyu arayarak özünü Allah'a teslim eden ve İbrahim'in sağduyulu yoluna uyan kimseden daha doğru bir yol tutan kim olabilir? Üstelik Allah İbrahim'i dost edinmişken.

126- Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır. Allah her şeyi kuşatıcıdır.

127- SENDEN kadınlar hakkında kendilerini aydınlatmanı istiyorlar. Onlara söyle: Allah gerekli aydınlatmayı yapmıştır: "Yazılmış hakları olan mirası kendilerine vermediğiniz ve nikahlamayı istemediğiniz o öksüz kızlara, mağdur çocuklara ve yetimlere haksızlık yapmayın" dememiş miydik! Unutmayın ki, hayır namına ne yaparsanız Allah onu biliyor.[91]

---

[90] Yani: Cennet, "Biz Müslümanlarız, bizim dinimiz son hak dindir. Müslüman olmadıkça, bizim dinimize geçmedikçe cennete girmek mümkün değildir. Her ne kadar günah işlesek de, Allah bu son dine mensup olduğumuz için bizi affeder. Allah bizi yakmaz" vb. sizin kuruntularınızla; "Biz Allah'ın seçilmiş halkıyız. Bütün peygamberler bizden çıkmış. Asıl hak din ve hak kitap bizimkisi. Cehennem bize sayılı gönlerden başka dokunmaz" diyen yahudilerin kuruntularıyla; "İsa hepimiz için kendini feda etmiş. O'nun kilisesine girmedikçe, vaftiz olup temizlenmedikçe kimse cennete giremez" diyen Hristıyanlarm kuruntularıyla kazanılacak bir yer değildir. "Allah'ın hakkını teslim eden" (*Müslüman*) derken Araplar, Türkler veya Farslar; "Allah'a kulak veren" (*İsmail*) derken Arap soyu; "Tanrı ile yürüyen" (*İsrail*)

derken İbrani soyu; Allah'ın yardımcıları (*Ensarullah*) derken de Haçlılar, İngilizler, Almanlar, Fransızlar vs. kastediliyor değildir. Kurtulmuş soy, seçilmiş ırk veya lanetlenmiş kavim diye bir şey yoktur. Kim sahiden "Allah ile yürüyorsa", hakkı teslim edenler de, Tanrı ile yürüyenler de, Allah'a yardım edenler de işte odur. Allah ile yürümek demek, Allah'ın varlığına, birliğine, bölünmez bütünlüğüne, hesaba, kitaba canı gönülden iman edip iyilik, güzellik, doğruluk yolunda çalışmak; böylece Allah bilinciyle yaşanmış erdemli ve dürüst bir hayat sürmek demektir. Irk, kavim, millet ve tarihsel din telâkkileriyle, etiketlerle, nüfus cüzdanı kimlikleriyle avunup durmayı bırakın; iman, ahlâk, adalet, doğruluk, dürüstlük gibi değerleri yaşamaya, ete kemiğe büründürmeye bakın, evrensel kurtuluşun yolu budur...

[91] Rivayete göre, kadınlar hakkında ayetler indikçe yeni sorular oluyordu. Bu ayet işte onlardan birisidir. Surenin başlarında kadınlar hakkında inen ayetler hakkında anlamak için yeni sorular soruldukça, konuyu açıklayan yeni ayetler geldiği anlaşılıyor. Bu ayetin inmesine neden olan şeyin öksüz kızlar, mağdur çocuklar ve yetimlerin durumlarında yeterince iyileşme olmaması olduğu anlaşılıyor. Durumu düzeltmek için tekrar tekrar hatırlatmalarda bulunuluyor. Yani toplumda birçok kişi hem mallarını yemek için yetimleri yanlarında tutuyor, hem de evlenmelerine mani oluyordu (Razi). Bunu, "hoşlanarak evlendiği" birçok eşini geçindirmek için yapıyor, yetimlerin malını onlara harcıyordu. Başkasıyla evlenmelerine de mani oluyordu. Bunun için eşlerini ikişer, üçer, dörder azaltmaları ve yetimlerin malına da göz dikmemeleri istendi. Bunun üzerine yeni sorular gelince, bu ayetlerle (tekraren) şöyle denmek istendi: "Senden kadınlarla ilgili surenin başlarında getirdiğimiz düzenlemeler hakkında yeni açıklamalar istiyorlar. Onlara hoşlanarak evlendiğiniz kadınları geçindirebilmek için yetim hakkı yememelerini, bu nedenle bu tür çokevlilikleri ikişer, üçer, dörder azaltmalarını; bunun onlar için daha uygun olacağını söylemiştik (4/ 3). Şimdi yine tekrar ediyoruz: Yetimlere mirastan paylarını verin. Nikahlı birçok hanımı geçindirebilmek için öksüz kızların, mağdur çocukların ve yetimlerin mallarına göz dikmeyin. Bundan uzak durun. Onların başkalarıyla nikâhlanmalarına da mani olmayın. Allah, hayır (erdem) namına her ne yaparsanız biliyor, görüyor..." Öte yandan, "*nikahlanmayı istemediğiniz*" ifadesi, ibarenin (*terğabûne en tenkihû hunne)* hem istemek, hem istememek manasına geldiğini söyleyen **Ebu Ubeyd**'in görüşü esas alınarak manalandırılmıştır (Razi).

وَاِنِ امْرَاَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا اَوْ اِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ
عَلَيْهِمَا اَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَاُحْضِرَتِ
الْاَنْفُسُ الشُّحَّ وَاِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾ وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا اَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ
حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَاِنْ
تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٢٩﴾ وَاِنْ
يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللّٰهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهِ وَكَانَ اللّٰهُ وَاسِعًا حَكِيمًا
﴿١٣٠﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا
الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَاِيَّاكُمْ اَنِ اتَّقُوا اللّٰهَ وَاِنْ
تَكْفُرُوا فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَكَانَ
اللّٰهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿١٣١﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ
وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿١٣٢﴾ اِنْ يَشَاْ يُذْهِبْكُمْ اَيُّهَا النَّاسُ
وَيَاْتِ بِاٰخَرِينَ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى ذٰلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣٣﴾
مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ ثَوَابُ
الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿١٣٤﴾

128- Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden veya kendisine soğuk durmasından şikayetçi ise, önce oturup konuşarak anlaşmasında bir sakınca olmaz. Zira karşılıklı konuşup anlaşma, her zaman en iyi yoldur. İnsanoğlunda bencillik her zaman mevcuttur. Bencillikten sakınır, güzel güzel geçinirseniz, bilin ki Allah yapacağınız her şeyden haberdardır; bundan hiç şüpheniz olmasın.

129- Ne kadar isteniz de kadınlar arasında adaleti sağlamaya kesinlikle güç yetiremezsiniz. Bari birisine büsbütün meyledip de ötekini askıdaymış gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir ve adaletsizlikten sakınırsanız, bilin ki Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır; bundan hiç şüpheniz olmasın.

130- Nihayet boşanırlarsa, Allah lütfuyla başka kapılar açar.[92] Allah'ın lütfu boldur, çok bilgedir.[93]

131- GÖKLERDE ve yerde ne varsa Allah'ındır. İyi dinleyin; önceki çağlarda kitap verilenlere de, size de, "Allah bilinciyle yaşayın" diye tavsiye etmişizdir. Buna rağmen inkar ederseniz, biliniz ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah hiç bir şeye muhtaç değildir ve övülmeye layık olan O'dur.

132- Evet, göklerde ve yerdeki her şey Allah'ındır. Güvenip dayanmak için de Allah yeterlidir.

133- İsterse sizleri bitirir de ey insanoğlu, yerinize başkalarını getirir. Allah'ın buna da gücü yeter.

134- Kim dünya nimeti isterse, bilsin ki hem dünya nimeti, hem ahiret nimeti Allah'ın katındadır. Allah her şeyi işitiyor, her şeyi görüyor.

---

[92] Harfi harfine: Eğer o ikisi 'farklılaşırsa', Allah kendi genişliğinden hepsini zenginleştirir."

[93] Bu bölümde surenin başındaki kadın-erkek ilişkileri ile ilgili konuya tekrar dönülüyor. Bir kez daha hatırlatmalarda bulunuluyor. Dikkat edilirse, aslında konu ne erkekler, ne kadınlar, hatta ne de yetimlerdir. Esas konu, hak ve adalettir. Bütün her şey bunun etrafında dönüyor. Kur'an, âdeta bu konuya kilitleniyor. Her şeyde bunu arıyor, bunu talep ediyor. Bu bölümde (127–130); bir şekilde çokeşliliğin o günkü toplumda yol açtığı haksızlık ve adaletsizliklere gayet makul çözümler getiriyor.

Süreç içinde aşama aşama tek eşliliğe doğru yönlendiriyor. Burada, önce çokeşli olanların, eşlerini geçindirebilmek için yetim malını yemesini bir kez daha mahkum ediyor. Sonra, bu tür evliliklerde görülen geçimsizliklere değiniliyor. Özellikle, erkeğin muhtemelen yapacağı haksızlıklar karşısında kadının ne yapması gerektiği açıklanıyor. Onlara mümkün mertebe anlaşma yolları aramalarını tavsiye ediyor. Sonra erkeğe dönüyor; kadınlar arasında "asla, kesinlikle" vurgusuyla adaleti sağlayamayacakları hatırlatılıyor. "Bari" deniyor; "Bunu yapamayacaksanız, o halde alma-verme, gelip-gitme gibi yüzeysel ilişkilerde bir ölçü tutturun ve büsbütün bir tarafa meyletmeyin" deniyor. Nihayet boşanmanın da özellikle haksızlığı uğratılan kadınlar için bir çözüm yolu olduğu gösteriliyor. "Boşanırsam ortada kalırım" muhtemel endişesi için de, "Allah zengindir, lutfu geniştir" hatırlatması yapılıyor... Kimi âlimler, bu bölümdeki ayetlerden "tekeşliliğin" vacip olduğunu ileri süren görüşler çıkarmıştır. Özellikle bazı Mutezile müfessirleri, "güç yetirilemeyenin emredilemeyeceği" (*teklif-i mala yutak*) ilkesi gereğince, Allah'ın kadınlar arasında adalete "kesinlikle" güç yetirilemeyeceğini beyan etmekle bunun teklif olmaktan çıktığı, böyle bir şeyin artık erkeklerden istenemeyeceğini savunmuşlardır (Razi).

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّام۪ينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَٓاءَ لِلّٰهِ وَلَوْ عَلٰٓى
اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَب۪ينَۚ اِنْ يَكُنْ غَنِيًّا اَوْ فَق۪يرًا فَاللّٰهُ
اَوْلٰى بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوٰٓى اَنْ تَعْدِلُواۚ وَاِنْ تَلْوُٓا اَوْ تُعْرِضُوا
فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَب۪يرًا ﴿١٣٥﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا
اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِه۪ وَالْكِتَابِ الَّذ۪ي نَزَّلَ عَلٰى رَسُولِه۪
وَالْكِتَابِ الَّذ۪ٓي اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُۜ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِه۪
وَكُتُبِه۪ وَرُسُلِه۪ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَع۪يدًا ﴿١٣٦﴾
اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا
كُفْرًا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَب۪يلًاۜ ﴿١٣٧﴾ بَشِّرِ
الْمُنَافِق۪ينَ بِاَنَّ لَهُمْ عَذَابًا اَل۪يمًاۙ ﴿١٣٨﴾ اَلَّذ۪ينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِر۪ينَ
اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِن۪ينَۜ اَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ
الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَم۪يعًاۜ ﴿١٣٩﴾ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ
اَنْ اِذَا سَمِعْتُمْ اٰيَاتِ اللّٰهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَاُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا
مَعَهُمْ حَتّٰى يَخُوضُوا ف۪ي حَد۪يثٍ غَيْرِه۪ٓۘ اِنَّكُمْ اِذًا مِثْلُهُمْۜ
اِنَّ اللّٰهَ جَامِعُ الْمُنَافِق۪ينَ وَالْكَافِر۪ينَ ف۪ي جَهَنَّمَ جَم۪يعًاۙ ﴿١٤٠﴾

135- EY İMAN EDENLER! Bizzat kendinizin, anne-babanızın veya akrabalarınızın zülfü yârine dokunsa da adaletten şaşmayın. Zengin, fakir ayrımı yapmadan; gerçeği, sadece gerçeği gözetin. Hepsinden öncelikli olan Allah'tır. Adaletten uzaklaşıp da nefsinize uymayın. Eğer eğilir, bükülür veya savsaklarsanız, Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

136- Ey iman edenler! Allah'a, peygamberine, peygamberine indirdiği kitaba, önceki çağlarda inen vahiylere iman edin. Kim Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve ahiret gününe inanmazsa, derin bir sapıklığa saplanıp gitmiştir.

137- İman ettikten sonra inkar edenleri, sonra yine iman edip tekrar inkar edenleri, sonra da inkarda ileri gidenleri Allah ne affedecek, ne de doğru bir yolda yürütecektir.

138- Münafıklara haber ver; onları acı bir azap bekliyor.

139- Onlar iman edenleri bırakıp kafirleri dost ediniyorlar. Onların yanında izzet ve şeref mi arıyorlar? Oysa izzet ve şeref, tümüyle Allah'ın yanındadır.

140- Allah size kitabında şunu indirmiştir: "Allah'ın ayetlerine küfreden ve onlarla alay edenlerin konuyu değiştirmedikçe yanlarında oturmayın. Aksi halde, siz de onlara benzersiniz. Allah, münafıklarla kâfirlerin hepsini cehennemde toplayacaktır; bundan hiç şüpheniz olmasın.

141- Onlar, başınıza geleceklerin sonucunu beklerler. Eğer Allah size bir zafer verirse "Birlikte başarmadık mı?", eğer kâfirler zafer kazanırsa "Başarınıza destek vermedik mi? Şu adamlara karşı sizi savunmadık mı?" derler. Allah, kıyamet günü aranızda hükmünü verecektir. Allah, o kafirlerin iman edenlere büsbütün zarar vermesine asla izin vermeyecektir.

142- Bakın, bu münafıklar Allah'ı kandırmaya çalışıyorlar. Halbuki Allah, onların kendi kendilerini kandırmalarını sağlıyor. Namaza, sırf insanlar görsün diye üşene üşene kalkarlar. Allah'ı nadiren hatırlarlar.

143- İki arada bir derede bocalayıp dururlar; ne onlardan yana olurlar, ne de bunlardan. Allah birini şaşırtırsa, artık ona sen bir yol bulamazsın.

144- Ey iman edenler! Mü'minleri bırakıp da kafirleri dost edinmeyin. Allah'a, aleyhinize delil olacak bir şeyi vermek mi istiyorsunuz?

145- Münafıklar, kesinlikle cehennemin dibini boylayacaklar. Hiç kimsenin onları kurtaramadığını göreceksin.

146- Ancak tövbe ederek iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlar, saf bir yürek temizliği içinde dinlerini Allah'a

الَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ
نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ
عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ
الْقِيَامَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا ﴿١٤١﴾
إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى
الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالَىٰ يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا
قَلِيلًا ﴿١٤٢﴾ مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَلَا إِلَىٰ
هَٰؤُلَاءِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿١٤٣﴾ يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ
أَتُرِيدُونَ أَنْ تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٤٤﴾ إِنَّ
الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا
﴿١٤٥﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا
دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللَّهُ
الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾ مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ
إِنْ شَكَرْتُمْ وَآمَنْتُمْ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٤٧﴾

has kılanlar hariç. Çünkü bunlar iman edenlerle beraberdir. İman edenlere ise Allah büyük bir karşılama hazırlamıştır.

147- Şükretmesini[94] bilir de ardından iman ederseniz, Allah size ne diye azap etsin? Allah kimsenin şükrünü boşa çıkarmaz. Ne yaptığını da gayet iyi bilir.

---

[94] ŞÜKÜR: Sözlükte [شكر] kökünden gelir. Mastarı, "iyilik yapana onu överek karşılık vermek, teşekkür etmek" demektir. Memesi sütle dolu olan deve (*mişkâr*); pek sütlü olan otlaklar (*meşkera*); bulut dolu olmak (*şekerâti's-sehâb*); yağmuru şiddetlenmek (*şekerâti's-semâ*); nimeti bilip açıklama ve sahibini övme (*şükr*) kelimeleri bu köktendir... Dikkat edilirse, ayette şükür imandan önce gelmiştir. Demek ki şükür, insanoğlunu imana götüren duygudur. İnsan, önce varlık alemi içindeki yerini düşünür. Kendisini varlığa çıkaran, yediren, içiren, yaşatan, merhametli bir yüceliğin içinde hisseder. Ekmeğini yeyip, suyunu içtiği bu alemin bir yaratıcısının,

var edicisinin olduğunu hatırlar. İçinden teşekkür etmek, bu karşılıksız iyiliği kendisine yapana şükran ve minnet duygularını sunmak ister. İşte bu his ve duyguların insanın iç dünyasında oluşması haline şükür denir. İman bunun üzerine bina edilir. Kur'an'ın ilk suresinin ilk kelimesinin *el-hamd* olması, bu karşılıksız iyiliği yapanı övme, ona teşekkürü sunmayı ifade eder. Nitekim, "İnsanlara teşekkür etmesini bilmeyen, Allah'a da şükredemez" denilmiştir.

148- Allah, kötülüğün bir haksızlığa yol açması dışında açıkça dile getirilmesini sevmez.[95] Allah her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.

149- Bir hayrı açıklar veya gizlerseniz veya bir kötülüğü bağışlarsanız, bilin ki Allah da çok bağışlayıcıdır, her şeye gücü yetendir.

150- ALLAH'A ve peygamberlerine inanmayanlar yahut Allah'ı tanıyıp peygamberleri tanımayarak aralarında ayırım yapmak isteyenler veya "Peygamberlerin kimine inanırız, kimine inanmayız" diyerek küfür ile iman arasında bir yol tutmak isteyenler var ya,[96]

151- İşte onlar kafirlerin ta kendileridir. Ve bu kâfirleri aşağılayıcı bir azap bekliyor.152- Allah'a ve peygamberlerine iman eden ve peygamberlerinden hiçbirinin arasında ayırım yapmayanlara gelince, onları büyük bir karşılama bekliyor. Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

153- ÖNCEKİ çağlarda kitap verilenler, senden kendilerine gökten bir kitap indirivermeni istiyorlar. Çok görme, Musa'dan daha da büyüğünü istediler; "Allah'ı bize açıkça göster" dediler. Zulümleri yüzünden yıldırım çarpmışa döndüler. Sonra kendilerine onca açıklamalar gelmişken, tuttular buzağıya

لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوٓءِ مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعًا
عَلِيمًا ﴿١٤٨﴾ اِنْ تُبْدُوا خَيْرًا اَوْ تُخْفُوهُ اَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوٓءٍ
فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا ﴿١٤٩﴾ اِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ
وَيُرِيدُونَ اَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ
بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ اَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا
﴿١٥٠﴾ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا
مُهِينًا ﴿١٥١﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ
اَحَدٍ مِنْهُمْ اُولٰٓئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ اُجُورَهُمْ وَكَانَ اللّٰهُ
غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٥٢﴾ يَسْـَٔلُكَ اَهْلُ الْكِتَابِ اَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ
كِتَابًا مِنَ السَّمَٓاءِ فَقَدْ سَاَلُوا مُوسٰٓى اَكْبَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَقَالُوٓا
اَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ثُمَّ اتَّخَذُوا
الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذٰلِكَ
وَاٰتَيْنَا مُوسٰى سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٥٣﴾ وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ
الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا لَهُمْ
لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿١٥٤﴾

taptılar. Fakat yine de bunları bağışlamış ve Musa'ya apaçık deliller vermiştik.

154- Sina Dağı'nı şahit tutarak onlardan söz almıştık; "Tevazu içinde şehrin kapısından girin" demiştik. "Cumartesi yasağını delmeyin" diye kendilerini uyarmıştık ve onlardan sağlam söz almıştık.[97]

---

[95] Yani: Gizli ve saklı hallerin açıkça söylenmesi caiz değildir. Çünkü bu, insanların gıybet ve şüpheye düşmelerine sebep olabilir. Ama zalim olan kimse hariç. Demek ki bir adamın hırsızlık yaptığını, gasbettiğini söylemek suretiyle zulmünü açıklamak caiz olur (Esamm). Buradan hareketle, bugün için çevresine zarar vermedikten ve kimse şikayetçi olmadıktan sonra kendi halinde bir günah işleyenin ifşa edilmesinin, üzerine gidilmesinin caiz olmayacağı sonucuna varılabilir. Daha

çağdaş ifadelerle ayet, özgürlük ile adalet arasında hassas bir denge kuruyor. "Eşyada aslolan ibahadır" (özgürlük) ilkesi ile, "Zarar vermek yoktur" (adalet) ilkesi, birbirinin içine geçiriliyor. Bunun anlamı şudur: Kimseye zarar vermeden her şeyi yapmak serbesttir. Devlet özgürlüğe değil zarar vermeye müdahale eder...

[96] Yani: **Musa** ile Tevrat'a inanıp, **İsa** ile İncil'i inkar eden Yahudiler... **İsa** ile İncil'e inanıp, **Muhammed** ile Kur'an'ı inkar eden Hıristiyanlar... Böylece, hepsini birden inkar etmekle, hepsini birden kabul etmek arasında bir yol tutturmak isteyenler... Allah ile peygamberlerinin arasını keyfi olarak ayırarak kimini kimine tercih edenler...

[97] "Yahudilere cumartesi yasağı" ile ilgili açıklama için bkz. 2/65. ayet dipnotu.

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِآيَاتِ اللّٰهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَاءَ
بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا
يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥٥﴾ وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ بُهْتَانًا
عَظِيمًا ﴿١٥٦﴾ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللّٰهِ
وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ
لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا
﴿١٥٧﴾ بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٥٨﴾ وَإِنْ
مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ
عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ﴿١٥٩﴾ فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ
طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾ وَأَخْذِهِمُ
الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا
لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦١﴾ لَٰكِنِ الرَّاسِخُونَ
فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا
أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُونَ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُولَٰئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾

155- Başlarına gelenler, verdikleri sözü tutmamaları, Allah'ın ayetlerini inkar etmeleri, peygamberleri haksız yere öldürmeleri ve "Bunlara ihtiyacımız yok"[98] demelerinden dolayıdır. İşin gerçeği Allah, inkarları yüzünden onların kalplerini mühürlemiştir. Şimdi artık çok az şeye inanırlar.

156- Çünkü inkar ettiler ve Meryem'e büyük bir iftira attılar.[99]

157- Çünkü "Allah'ın peygamberi Meryem oğlu İsa Mesih'i biz öldürdük" dediler. Oysa onu öldürmediler ve asmadılar; fakat öyle olduğunu sandılar. Onda anlaşmazlığa düşenler, bundan dolayı şüphe içindedirler. Tahmin yürütmekten başka hiç bir bildikleri yoktur. O'nu gerçekte öldürmediler.[100]

158- Bilakis, Allah onu kendine yükseltti.[101] Allah daima güçlüdür, bilgedir.

159- Önceki çağlarda kendilerine kitap verilenler, yaşadıkları sürece onun davasının kesinlikle yok edilemeyeceğini görecekler.[102] Kıyamet gününde de aleyhlerine şahit olacaktır.

160- Yahudilerin zalimlikleri ve insanları Allah yolundan çevirmeleri sebebiyle, aslında serbest olan hayatın birçok nimetlerinden onları mahrum bıraktık.[103]

161- Çünkü yasaklanmış olduğu halde faiz alıyorlardı. Hem de halkın mallarını haksızca yiyorlardı. Böylece içlerinden kafir olanlarına acı bir azap hazırladık.

162- Bununla beraber aralarından ilimde derinleşmiş olanlara, sana ve senden öncekilere indirilmiş olana iman edenlere, câm gönülden namaz kılanlara, karşılıksız zekât verenlere ve Allah'a ve ahiret gününe inananlara gelince, işte onlara yakında büyük bir mükafat vereceğiz.

---

[98] Harfi harfine: 'Kalbimiz kılıflı' demelerinden dolayı..."

[99] Yani: **Meryem**'in, gayr-i meşru ilişki neticesinde çocuk doğurduğunu iddia ederek iftirada bulundular. Halbuki Adem'in de babası yoktu. Babasız varlığa gelme de, aslında Allah'ın hayy sıfatının kimi canlı türlerinde görülen bir çeşit vücut verme,

varlığa büründürme tarzıdır. Keza, bir spermadan canlı oluşması da, "Hayy" sıfatının varlığa bürünüşüdür. Böylece bütün doğum ve üreme çeşitleri, doğadaki bütün canlılık oluşumları, "Hayy"ın tecellisinden başka bir şey değildir.

[100] Yani: **İsa**'nın, "Allah'ın sesi" (*kelimullah*) olarak öldürülmesi mümkün değildir. Çünkü Allah'ın sesi olanlar ölmezler. Tıpkı, "Allah'ın gözü" olan şehitlerin ölmediği gibi, onlar da ölmezler. "Allah'ın gözü" nasıl kör edilemezse, "sesi" de kısılamaz. Yeryüzünde daima Allah'ın gözü, kulağı, sesi, soluğu, ifadesi, gölgesi, kılıcı, ruhu, sevgilisi, dostu olan insanlar olmuştur, olacaktır. Bunlar; sıddıkler, şehidler, salihler ve peygamberler gibi kendilerine nimet verilen güzel insanlardır. Bunları vücut olarak öldürmekle Allah'ın davasını yok ettiğinizi sanıyorsanız aldanıyorsunuz. Yahudilerin, "**Meryem** oğlu **İsa Mesih**'i biz öldürdük" diye üzerine basa basa kasılıp durmaları bu nedenle boşunadır. Bunlar boş hayalden, kendini avutup durmadan, öyle olduğunu sanmaktan başka bir şey değildir. Evet, **İsa** ölmedi, yaşıyor. Çünkü şehidler ölmez! Bir ölür, bin dirilirler. Onların vücudu, bir insan olarak şöyle veya böyle, çarmıhta veya yatakta ölebilir. Nitekim her nefis ölümü tadacak, her nerede olursanız olun bir gün ölüm sizi de gelip bulacaktır. Ancak, "Allah'ın sesleri" ölmez. Allah davası yeryüzünde hiçbir zaman bitmez, bitmeyecektir! **İsa**'dan sonra da onun davası ilelebet sürecektir. **İsa**'nın vücudu toprak olsa da yükselttiği ses, insanlığın dimağında nesilden nesile yankılanıp duracaktır. İşte bunun için "**İsa**'yı öldürdük, kurtulduk ondan" vs. diyenler fena halde yanılıyorlar. Nitekim yanıldıklarını da yaşadıkları sürece görecekler. Karşılarına her zaman yeni **İsa**'lar çıkacak. Bu ses, kıyamete kadar yüzlerinde tokat gibi yankılanacak. O zaman **İsa**'nın gerçekte ölmediğini görmüş olacaklar..! Ayette geçen "Onu asmadılar, Onu öldürmediler" ifadelerini polisiye bir anlatım olarak değil; "metafizik gerilim" içinde okumak icap eder. Bu durum, tıpkı bir şehit cenazesinin ardından "metafizik gerilim" içinde yürüyen kalabalığın, "Şehitler ölmez, o ölmedi, yaşıyor!" derkenki halet-i ruhiyesi gibidir. Yani "İsa, "bedenen" çarmıha gerildi, öldürüldü; fakat o yaşıyor, ölmedi!" denmek isteniyor. Buna benzer bir durum şu ayette geçtiği gibidir: "*O gün, görünen görünmeyen tüm varlıklara (ins-u cin) günahlarından sorulmayacak*" (Rahman; 55/39). Ayette "sorulmayacak" (*la yus'elu*) dendiği halde, "sorulacak" denmek istenmiştir. Yani olumsuz fiil, olumlu manada kullanılmıştır. Sanki, "Onlara günahlarından sorulmayacak; çünkü simalarından tanınacaklar veya elleri, gözleri, derileri dile gelip konuşacak. Bunu için de soru sormaya gerek kalmayacak, hesapları böyle sorulacak" denmek istenmektedir. Tıpkı bunun gibi ayette, "Onu öldürmediler, asmadılar; çünkü şehitler ölmez, onlara ölüler denmez (Bakara; 2/154). Bunun için öldürdük deyip durmaları boşunadır, o gerçekte yaşıyor..." denmek istenmektedir (Allahu a'lem).

[101] Yani: Allah, **İsa**'ya yüksek bir mertebe verdi. Katına yükselterek şereflendirdi. Bütün şehidleri, salihleri, peygamberleri nimetlendirdiği gibi, onu da nimetlendirdi. Öyle ki onun adını göklere yazdı. Onu öldürdüklerini sananların hevesleri kur-

sağında kalacaktır. Onun yükselttiği ses, baki kalan şu gök kubbede ebediyete kadar yankılanacaktır. Nitekim Allah, **İdris**'i de böyle yüce bir makama "yükseltmişti" (19/57). **Muhammed**'in de itibarını, şanını "yükseltmişti." (96/4)... Ayette "Onu kendine yükseltti' mecazi ifadesi, Türkçe'de "Onun adını göklere yazdı" gibi bir manayı çağrıştırır. Ayrıca Bkz. 19/57. ayet dipnotu.

[102] Harfi harfine: "Ehl-i Kitaptan olanlar, ölmeden önce ona mutlaka inanacak."

[103] Ayette bir milletin tarihi boyunca maruz kaldığı sıkıntı ve zorluklara dikkat çekiliyor. Bunlardan gereken dersin çıkarılması isteniyor. Milletlerin tarihinde olup biten her şeyin "Biz" [إنّا] siygasıyla anlatılması, Kuran'ın en dikkat çekici üslubu olup, Allah'ın insanlık tarihi ile, milletlerin yükseliş ve düşüş anları ile çok yakından ilgili olduğunun işareti olarak okunmalıdır. Bu ifade, eğer vahiy Türkçe inseydi "Onları Ergenekon'dan çıkardık, alemlere üstün kıldık" demeye benzer... (Allahu a'lem)

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ
وَأَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ
وَعِيسَى وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَآتَيْنَا دَاوُودَ
زَبُورًا ﴿١٦٣﴾ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا
لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا ﴿١٦٤﴾ رُسُلًا
مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ
بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾ لَكِنِ اللَّهُ يَشْهَدُ
بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ أَنْزَلَهُ بِعِلْمِهِ وَالْمَلَائِكَةُ يَشْهَدُونَ
وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ
اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٦٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا
لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾ إِلَّا
طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا
﴿١٦٩﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ
فَآمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧٠﴾

163- BİZ SANA Nuh'a vahyettiğimiz gibi ve ondan sonra gelen bütün peygamberlere vahyettiğimiz gibi vahyettik. Tıpkı İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakup'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyub'a, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a da vahyettiğimiz ve Davud'a Zebur'u verdiğimiz gibi.

164- Nice peygamberler var ki, yaşam öykülerini ve hatıralarını daha önce sana anlattık. Nice peygamberler de var ki anlatmadık. Allah, Musa ile de, kelimelerle konuşmuştu.

165- Bunlar, insanların Allah'a karşı ileri sürecekleri bir mazeretleri kalmasın diye müjdeciler ve uyarıcılar olarak gönderilmiş peygamberlerdi. Allah daima güçlüdür, bilgedir.

166- Bilesin ki, Allah kendi bilgisi ile sana indirdiğine şahitlik eder, melekler de şahitlik ederler.[104] Zaten şahit olarak Allah yeter!

167- Kafirlik edip Allah yolundan alıkoyanlar, iflah olmaz bir sapkınlık içindedir; bundan hiç şüpheniz olmasın.

168- O kafirlik edenleri ve zalimleri Allah asla affetmeyecek ve onlara bir yol da göstermeyecektir, kesinlikle!

169- Onların yolu cehennemden başka bir yere çıkacak değildir; oradan daha da çıkamayacaklar. Bu Allah için çok kolaydır.

170- Ey insanlar! Peygamber size Rabbinizden gerçeğin ta kendisini getirdi. Gelin kendi iyiliğiniz için ona iman edin. Eğer inanmayacak olursanız, bilin ki, göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. Allah her şeyi bilendir, çok bilgedir.

---

104 Yani: Ey Muhammed! Bilesin ki, o Yahudilerin "Bize gökten bir kitap indir, bunlar senin sözlerin" veya "Biz senin peygamber olduğuna şahitlik etmedik ki, seni kabul etmedik ki" demeleri boşunadır. Bu kitap sana Allah tarafından, bizzat, özel bir ilgi ve itina ile indiriliyor. Allah buna şahittir, melekler de şahittir. Allah'ın sana şahit olması yeter de artar bile. Şu halde onlara aldırış etme ve bildiğin yolda sana şahitlik edenlerle birlikte yürü!

يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا ف۪ي د۪ينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّۜ
اِنَّمَا الْمَس۪يحُ ع۪يسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللّٰهِ وَكَلِمَتُهُۚ اَلْقٰيهَٓا
اِلٰى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُۘ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِه۪ۜ وَلَا تَقُولُوا ثَلٰثَةٌۜ
اِنْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْۜ اِنَّمَا اللّٰهُ اِلٰهٌ وَاحِدٌۜ سُبْحَانَهُٓ اَنْ يَكُونَ لَهُ
وَلَدٌۢ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَك۪يلًا ﴿١٧١﴾
لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَس۪يحُ اَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ
الْمُقَرَّبُونَۜ وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِه۪ وَيَسْتَكْبِرْ
فَسَيَحْشُرُهُمْ اِلَيْهِ جَم۪يعًا ﴿١٧٢﴾ فَاَمَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ فَيُوَفّ۪يهِمْ اُجُورَهُمْ وَيَز۪يدُهُمْ مِنْ فَضْلِه۪ۚ وَاَمَّا
الَّذ۪ينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا اَل۪يمًاۙ
وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَلَا نَص۪يرًا
﴿١٧٣﴾ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَٓاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ
وَاَنْزَلْنَٓا اِلَيْكُمْ نُورًا مُب۪ينًا ﴿١٧٤﴾ فَاَمَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
بِاللّٰهِ وَاعْتَصَمُوا بِه۪ فَسَيُدْخِلُهُمْ ف۪ي رَحْمَةٍ مِنْهُ
وَفَضْلٍۙ وَيَهْد۪يهِمْ اِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَق۪يمًا ﴿١٧٥﴾
يَسْتَفْتُونَكَۜ قُلِ اللّٰهُ يُفْت۪يكُمْ فِي الْكَلَالَةِۜ اِنِ امْرُؤٌا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُٓ
اُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَۚ وَهُوَ يَرِثُهَٓا اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌۜ فَاِنْ كَانَتَا
اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَۜ وَاِنْ كَانُٓوا اِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَٓاءً فَلِلذَّكَرِ
مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِۜ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اَنْ تَضِلُّوا وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿١٧٦﴾

171- EY ÖNCEKİ çağlarda kitap verilenler! Dininizde aşırılığa gitmeyin ve Allah hakkında yalnızca gerçeği söyleyin. Meryem oğlu Mesih İsa, yalnızca Allah'ın peygamberi, Meryem üzerinden insanlığa ulaştırdığı sesi ve Allah'tan diriltici bir soluktur.[105] Gelin Allah'a ve O'nun peygamberlerine iman edin ve "Tanrı üçtür" demeyin.[106] Bundan vazgeçin, hakkınızda hayırlı olur. Allah, ancak bir tek tanrıdır. Bir oğlu olması asla düşünülemez; O bundan uzaktır. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Allah'tan başka vekil yoktur.[107]

172- İsa, Allah'a ibadet etmekten asla çekinmezdi, en yakın melekler de. Her kim Allah'a ibadetten çekinir ve büyüklük taslarsa, bilsin ki yakında onların hepsini huzurunda toplayacaktır.

173- Orada iman edip iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışanlara, karşılıklarını eksiksiz, hem de cömertçe verecek. Ancak büyüklük taslayıp yüz çevirenleri ise acı bir azap ile cezalandıracaktır. Onlar Allah'a karşı kendilerine ne yâr, ne de bir yardımcı bulamayacaklardır.

174- EY İNSANLAR! Bakın size Rabbinizden sapasağlam bir delil geldi. Size yol açan bir aydınlık da indirdik.

175 - Kim Allah'a iman edip ona sıkı sıkıya sarılırsa, Allah onun üzerine sevgi, merhamet ve nimet yağdıracak, doğruluk ve dürüstlük yolunda yürütecektir.

176- SENDEN kendilerini aydınlatmanı istiyorlar. Onlara söyle: "Allah, babası ve çocuğu olmayan kişinin mirası hakkında size şu açıklamayı yapıyor; Eğer çocuğu olmayıp kız kardeşi olan bir kimse ölürse, bıraktığının yarısı kız kardeşine kalır. Eğer kız kardeşinin çocuğu yoksa, bu erkek kardeş ona varis olur. Eğer iki kız kardeşi varsa, bıraktığının üçte ikisi bunlara kalır. Eğer erkekli kızlı kardeşleri varsa, o zaman erkeğe, iki kız kardeş payı kadar düşer. Allah, karanlıkta kalmayasınız diye size bunları açıklıyor. Allah her şeyi biliyor...

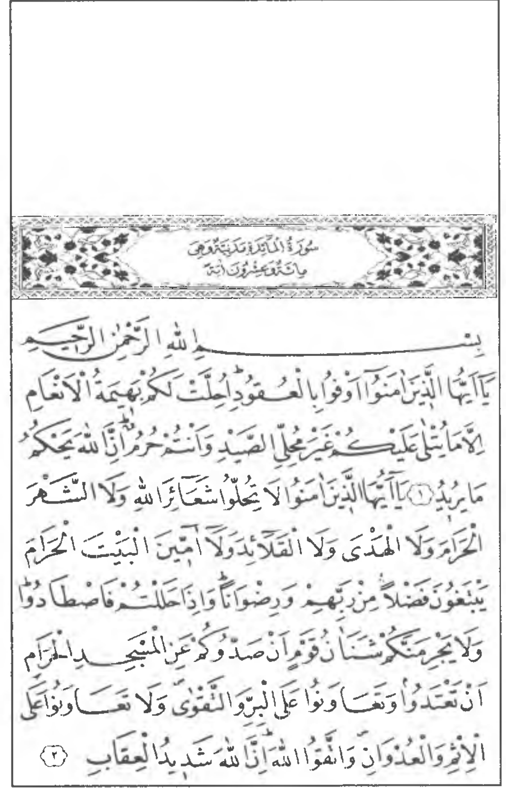
[105] Harfi harfine: "Meryem'e ulaştırdığı 'kelimesi' ve ondan bir 'ruh'tur."

[106] Yani: "Tanrı üçtür veya üçlüdür" demeyin. "Bir olan, üçlü surette görünmüştür" de demeyin. Çünkü Tanrılık yalnızca Allah'a aittir ve Tanrı bölünmez bir bütündür (Samed). Gördükleriniz Tanrı'nın yarattıklarıdır parçaları değil,;nurudur uknumu değil.

[107] Yani: Ey Hıristiyanlar! **İsa**'nın babasız doğduğuna ve böyle birisinin peygamber olduğuna bakarak, O'nun hakkında yalan yanlış inançlara saplanıyorsunuz. Denilen gayet açıktır: **İsa**, Allah'ın sesi (*kelimullah*) ve Allah'ın soluğudur (*ruhullah*). Yani, yeryüzünde Allah'ın sesi ve soluğu olacak bir peygamberdir. Yapacağı şey budur. Böyle söylendi diye, **İsa**'nın Allah'tan bir parça olduğunu nereden çıkarıyorsunuz? Allah, varlığı ve birliği ile bölünmez bir bütündür (*samed*). Tanrılık ondan bir başkasına geçmez. Bu sözler, tıpkı kendini Allah davasına adamış insanlara Allah'ın kılıcı (*seyfullah*); Allah'ın ışığı (*nurullah*) veya Tanrı'nın gücü (*cebrail*); Tanrı'nın nefesi (*israfil*); Tanrı'ya kulak veren (*ismail*); Tanrı ile yürüyen (*israil*) denmesi gibidir. Bunların hiç birisi, Allah'tan bir parça değildir. O'nun ortağı, eşi, ikincisi, üçüncüsü vs. yoktur. Allah bir tek tanrıdır ve gerçekte hiç bir şeye ihtiyacı yoktur. Ne sese, ne soluğa, ne kılıca, ne ışığa, ne güce, ne biri ile yürümeye, ne de göze, kulağa... Bunlara sizin ihtiyacınız var. Size bir hitapta bulunuluyor; "Allah bilinci" aşılanmaya çalışılıyor. İlahi hitabın tabiatını iyi anlayın, ne denmek isteniyor düşünün ...

05- MAİDE SURESI

Medine'de inmiştir, 120 ayettir. 112–114. ayetlerinde Hz. İsa'nın Allah'tan istediği sofra (mâide) kelimesi nedeniyle bu adı almış görünmektedir. Son inen Kur'an ayetlerinin toplandığı bir sure olduğu anlaşılmaktadır. Surenin içeriğinde, Medine'de kurulan yeni şehir toplumunun ihtiyaç duyduğu hukuk kuralları dikkat çekici bir şekilde ön plandadır. Yahudilerin ve Hıristiyanların düştüğü yanlışlardan ders çıkarılması istenerek, özellikle dinde aşırı gitme ve lüzumsuz haramlar icat etme konusunda çarpıcı uyarılarda bulunulur. Sade, pratik, basit ve kolay bir şeriat (hukuk) örneği gösterilerek, bu yoldan gidilmesi emredilir. Tevrat, İncil ve Kuran'dan daha üst bir kavram olarak, "Allah'ın indirdiği bilgelik dolu değerler/hükümler" ifadesi, dikkat çekici bir şekilde vurgulanır. Her üçünün de bu kaynaktan geldiği hatırlatılır. Tevrat'ta ve İncil'de, hâlâ Allah'ın bilgelik dolu değerlerinin bulunabileceği; Kuran'ın ise sırf Allah'ın bilgelik dolu değerlerinden/hükümlerinden ibaret olduğu, ve öncekilerden doğru namına ne kalmışsa hepsini sürdürdüğü hatırlatılır. Sonraki çağlara yönelik, her üç kitap mensuplarına ve onlar üzerinden de tüm insanlığa, "Allah'ın bilgelik dolu değerleriyle/hükümleriyle" beraber yürüme mesajı verilir. Sure dikkatle okunduğunda, Allah'ın bilgelik dolu değerlerinden/hükümlerinden kastın; iyilik, güzellik, doğruluk, insaf, dürüstlük, vicdan, merhamet, adalet, temizlik, mertlik, dostluk, kardeşlik, söz, namus, vefa, emanet gibi. "gemin atı gemlemesi" türünde insanoğlunu yanlış işler yapmaktan alıkoyan değerler/hükümler olduğunu görürüz.

MAİDE SURESİ
Medine'de inmiştir 120 ayettir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- EY İMAN EDENLER! Ahde vefa gösterin.[1] Aşağıda adı geçen hayvanlar, size hac yasakları dışında serbesttir.[2] Allah, uygun olan ne ise onunla hükmeder; bundan hiç şüpheniz olmasın.

2- Ey iman edenler! Allah'ın sembollerine, haram aya, süslenerek getirilmiş kurbanlıklara ve Rablerinin nimetini ve hoşnutluğunu aramak için gelen Beyt-i Haram ziyaretçilerine sakın saygısızlık etmeyin. Hac yasakları bitince hayvanlardan yararlanabilirsiniz. Sizi Mescidi Haram'dan alıkoydular diye, kimilerine duyduğunuz öfke sakın sizi saldırganlığa sevk etmesin. İyilik ve Allah bilinciyle yaşama yarışına girin! Günah ve düşmanlıkta yarışmayın! Daima Allah bilinciyle yaşayın. Allah'ın cezası çok çetindir; bundan hiç şüpheniz olmasın.

[1] AHDE VEFA: Bkz. 23/8 ve AHD-İ MİSAK: 7/172 ayetler dipnotu.

[2] Harfi harfine: "Size okunacak hayvanlar, ihrama girdiğinizde avlanmayı helâl saymamak şartıyla helâldir."

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَٓا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ
بِه۪ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّط۪يحَةُ وَمَٓا اَكَلَ السَّبُعُ اِلَّا
مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَاَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْاَزْلَامِۜ
ذٰلِكُمْ فِسْقٌۜ اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ د۪ينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ
وَاخْشَوْنِۜ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ د۪ينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَت۪ي
وَرَض۪يتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ د۪ينًاۜ فَمَنِ اضْطُرَّ ف۪ي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ
لِاِثْمٍۙ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٣﴾ يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَٓا اُحِلَّ لَهُمْۜ قُلْ
اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُۙ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّب۪ينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا
عَلَّمَكُمُ اللّٰهُ فَكُلُوا مِمَّٓا اَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِ
وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ سَر۪يعُ الْحِسَابِ ﴿٤﴾ اَلْيَوْمَ اُحِلَّ لَكُمُ
الطَّيِّبَاتُۜ وَطَعَامُ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْۖ وَطَعَامُكُمْ
حِلٌّ لَهُمْۘ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذ۪ينَ
اُو۫تُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ اِذَٓا اٰتَيْتُمُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ مُحْصِن۪ينَ
غَيْرَ مُسَافِح۪ينَ وَلَا مُتَّخِذ۪ٓي اَخْدَانٍۜ وَمَنْ يَكْفُرْ
بِالْا۪يمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُۘ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِر۪ينَ ﴿٥﴾

3- Size şunlar yasaktır: Ölü, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilen, boğularak öldürülen, dövülerek öldürülen, düşerek ölen, derisi yüzülerek öldürülen, vahşî bir hayvan tarafından parçalanıp da henüz canlı iken kesmedikleriniz, putlar için kesilenler ve fal bakarak gelecek okumak... Bunların hepsi yoldan çıkmaktır. Bugün kâfirler, dininizi söndürebilmekten ümitlerini kestiler; onlardan korkmayın, yalnız Benden korkup titreyin! İşte bugün dininizi[3] kemâle erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'ı[4] beğendim.[5] Her kim aç ve çaresiz kalır da günah işleme amacı olmaksızın az önceki hayvanlardan yemek zorunda kalırsa, elbette Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

4- Sana kendilerine neyin serbest bırakıldığını soruyorlar. Söyle onlara; temiz ve güzel olan her şey size serbesttir. Allah'ın size öğrettiği şekilde eğiterek yetiştirdiğiniz av hayvanlarının sizin için yakaladıklarını yiyin ve üzerine Allah'ın adını anın. Daima Allah bilinciyle yaşayın. Allah, hesabı çabuk görendir; bundan hiç şüpheniz olmasın.

5- Bugün temiz ve güzel olan her şey size helal kılındı. Kitap ehlinin yemekleri size, sizin yemekleriniz de onlara helaldir. Namusuyla yaşayan mü'min kadınlar ile namusuyla yaşayan ehli kitap kadınları, namusuyla yaşamaları, iffetsizlik yapmamaları ve aldatmamaları şartıyla, kendilerine hak ettikleri karşılığı[6] da vererek nikâhlamak size helâldir. Her kim emanete hıyanet ederse hiçbir hak talep edemez ve ahirette de kaybedenlerden olur.

[3] DİN: Bkz.109/6. ayet dipnotu.

[4] İSLÂM: Bkz. 68/35. ayet dipnotu.

[5] Demek ki Allah'ın yol (din) olarak razı olup belirlediği şeyi, bugün, artık genellikle Arapların, Türklerin ve İranlıların mensup olduğu Ortadoğu'da çıkmış dinlerden bir din olarak değil; insanoğlunun kendini Allah'ın önünde arındırıp sağa sola

sapmadan yolun tam ortasından yürümesi (*istislâmu't-tarîq*) demek olan "Allah ile yürünen yol" olarak okumak gerekir. Bu yol, insanlık vicdanının son büyük patlaması olup tevhit ve adalet yoludur. Vicdanın ve merhametin evrensel sesidir. İnsanlıkta sevgiyi ve merhameti yaymak için (*rahmeten li'l-âlemîn*) gönderilen öksüz **Muhammed**'in, tekrar canlandırarak dünyanın gündemine soktuğu İbrahim'in sağduyudan şaşmayan doğruluk ve dürüstlük yoludur (*sırat-ı mustaqim*). Çağlar boyu yankılanacak (*mübarek*); Allah'ın insanlığa yol göstermesi (*huden li'nnâs*) , insanlık vicdanındaki bilinç patlaması (*basâiru li'nnâs*) , insanoğlunu titreyip kendine döndürecek hatırlatma (*zikra*); ana insanlık yolu (*hablu'n-nâs*) ve Allah'ın insanlığa uzattığı iptir (*hablullah*)... Bunların hepsi, Kur'an'da geçen ve Allah'ın yolunu değişik açılardan tanımlayan deyimlerdir. Şu halde ayette kemale erdiği söylenen, işte bu ana hedef ve amaçlarin gösterilmesidir. Tamamlanan, işte bu dinin dünyada ne yapmak istediğine, nasıl bir insan ve toplum öngördüğüne dair temel hedeflerin gösterilmesidir. İtikat, ahlak ve ibadetle ilgili temel değer, ilke ve formların tamamlanmasıdır. Bu temel formlar doğrultusunda oluşturulacak hukuk (şeriat) ise bitmemiştir. Çünkü hukuk dinamik bir süreç olup, yenilenen hayat ile birlikte devam eder. **Hz. Peygamber** (sav)'in özelikle Medine'de gösterdiği ilk formlardır. Bu ilk formlar ışığında, çağlar boyunca dinamik şeriat (hukuk) üretilmeye devam edecektir. Öte yandan, Allah'ın dinini kemale erdirmesi, artık yaratmaktan (halk) yorulup bir köşeye çekildiği ve insanlıkla ilişkisini yedinci yüzyılda Hz. Muhammed ile bitirdiği anlamına da gelmemektedir. Allah, insanlıkla dinamik ilişkisini kıyamete kadar sürdürecektir. Bunun, illa yeni bir vahiy ve peygamber şeklinde olması gerekmez, bin bir türlü yolu ve "vesileleri" vardır. Bu bir "süreç" olup, "oluş" halinde durmaksızın devam etmektedir (Allahu a'lem).

[6] ECR: Sözlükte [اجر] kökünden gelir. Mastarı "karşılık, ücret" demektir. Kuran'ın dünyasında "ecir, ücret" olarak geçen ve İslam fıkhında "mehir" olarak meşhur olan uygulama, Türkçe'deki "ücretini ödeme, fiyatını verme" ile karıştırılmakta ve evlenilen kadını "parasını bastırıp alma" gibi algılanmaktadır. Bu ise "başlık parası" dediğimiz bir tür satın alma şeklini çağrıştırmaktadır. Oysa mehir, bir satın alma şekli değildir. Kur'an'da bu manada "ecir, ücret" kelimesinin geçtiği yerleri, bu nedenle "masraftan kaçınmama, gerekli harcamaları yapma, hak ettikleri karşılığı verme" şeklinde ifadelendirmek daha doğru olur. Çünkü sonuçta bir yuva kurulmaktadır, ve buna her iki tarafın da, kadınların malum durumu düşünülerek özellikle erkek tarafının daha çok katılması gerekir. Bu nedenle mehir, genellikle durumu iyi olmayan kadın için ekonomik güvence olarak algılanmalı ve başlık parası olmaktan çıkarılarak, ileride yalnız ve çaresiz kalması durumunda ona özel, bizzat kendisine yönelik güvence olarak görülmelidir. Bunun illa para, altın vs. olması gerekmez. Bir şirket hissesinden hayat sigortasına kadar her tür sosyal güvenlik çeşidi de mehir olabilir. Zaten mehir denilen "hák ettiği karşılığın", "masraftan kaçmılmaması gereken harcamanın" amacı da bundan başkası değildir.

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُٓوا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا
وُجُوهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُ۫سِكُمْ
وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِۜ وَاِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُواۜ وَاِنْ
كُنْتُمْ مَرْضٰٓى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَٓاءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَٓائِطِ
اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَٓاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَٓاءً فَتَيَمَّمُوا صَعٖيدًا طَيِّبًا
فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْدٖيكُمْ مِنْهُۜ مَا يُرٖيدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ
عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلٰكِنْ يُرٖيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ
عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٦﴾ وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ
عَلَيْكُمْ وَمٖيثَاقَهُ الَّذٖى وَاثَقَكُمْ بِهٖٓۙ اِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا
وَاَطَعْنَاۘ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ
﴿٧﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّامٖينَ لِلّٰهِ شُهَدَٓاءَ
بِالْقِسْطِۘ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى اَلَّا
تَعْدِلُواۜ اِعْدِلُوا هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰىۘ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ
اِنَّ اللّٰهَ خَبٖيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذٖينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِۙ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ عَظٖيمٌ ﴿٩﴾

6- EY İMAN EDENLER! Namaz kılacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedin, topuklara kadar ayaklarınızı da.[7] Eğer cünüpseniz, tastamam yıkanın.[8] Eğer hasta veya yolculukta iseniz, veya biriniz tuvaletten gelmişse, ya da kadınlara dokunmuşsanız[9] ve de su bulamıyorsanız, bu durumda temiz bir toprağa ellerinizi sürün ve onunla yüzünüzü ve kollarınızı hafifçe ovun. Allah sizi sıkıntıya sokmak istemiyor. Tam tersi, sizi tertemiz yapmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak istiyor ki şükretmesini bilesiniz.

7- Allah'ın üzerinizdeki nimetini ve "işittik ve itaat ettik" dediğiniz zaman sizden aldığı sözü unutmayın. Daima Allah bilinciyle yaşayın. Allah bütün sinelerin özünü bilir; bundan hiç şüpheniz olmasın.

8- EY İMAN EDENLER! Allah için hak ve adalet timsali insanlar olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adaletsizlik yapmaya sevk etmesin. Adaletten asla şaşmayın. Allah bilinciyle yaşamaya en uygun olan budur. Daima Allah bilinciyle yaşayın. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır; bundan hiç şüpheniz olmasın.

9- Allah, iman edip; iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışanlara hem bağışlanma, hem de büyük bir mükâfat sözü veriyor.

[7] Namaz abdestinin nasıl alınacağını tarif eden bu ayetin ayrıntıları, ilmihal kitaplarından okunabilir. Ancak ayette abdest alırken, ayaklar için ne emredildiği hakkında ihtilaf edilmiştir. Bu konuda özetle dört görüş var: 1- Başlarla birlikte ayakları da meshetmek emredilmektedir (**İbn Abbas, Enes bin Malik, Şa'bi, Muhammed ibn Bakır ve İmamiye Şia**). 2- Yüz, el ve kollarla birlikte ayakları da yıkamak emredilmektedir (**cumhur Ehl-i Sünnetin**) 3- Ayakları hem yıkamak hem meshetmek emredilmektedir (**Davud el-Isfehani ve Zeydiye Şia'sından en-Nasır Lihakk**) 4- Ayakları yıkamak veya meshetmek, abdest alanın tercihine bırakılmaktadır (**Hasan el-Basri, İbni Cerir et-Taberi**). Görüldüğü gibi geçmiş çağların gerilimlerini

günümüze taşıyarak, "ayağı yıkamak" veya "mesh üzerine mesh" şu mezhebin şiarıdır, bu mezhebin alametidir, bunu caiz görmeyen küfre girer, hak şudur batıl budur vs. yollu düşünceler mezhep taassubu olup, bugün için hiç bir yararı bulunmamaktadır. Kanaatimce günümüz için en yararlı görüş, dördüncü şıktaki Hasan el-Basri ve İbni Cerir et-Taberi'nin görüşüdür. Şöyle ki: Dileyen ayaklarını yıkar, dileyen mesheder. Dileyen mesh üzerine mesh eder, dileyen etmez. Bu bir genişlik ve zenginlik olup, bir görüşe saplanıp kalmamak gerekir. Hatta bugün, Müslüman askerlerin giydiği botları mesh hükmünde sayıp, altlarını toprak veya su ile şöyle bir temizledikten sonra, üzerlerine mesh yaparak abdest almak da bu çerçevede düşünülebilir.

[8] Cünüp olan kimsenin; 1-Mushaf'a (Kur'an'a) dokunmasının caiz olmadığı **(Cumhur fukaha)** ve 2- Dokunmanın caiz olduğu **(Davud ez-Zahiri)** savunulmuştur. İkinci görüş, tercihe şayan görünmektedir.

[9] Kadınlara dokunmanız (*mestumu'n-nisâ*) tabiri ile 1- Kadına el ile dokunmanın **(Şafi)** 2- Kadınla cinsel ilişkiye girmenin **(Ebu Hanife)** kastedildiği savunulmuştur. İkinci görüş, tercihe şayan görünmektedir.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ
الْجَحِيمِ ﴿١٠﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ
عَلَيْكُمْ إِذْ هَمَّ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ
فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ
الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ
وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ
لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي
وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ
عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ مِنْكُمْ
فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٢﴾ فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ
لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ
عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ وَلَا تَزَالُ
تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ
عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾

10- Kafirlik edip ayetlerimizi yalanlayanları ise cehennem bekliyor.

11- Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani bir zamanlar sizi bir kaşık suda boğmak istiyorlardı da, Allah onlara geçit vermemişti.[10] Daima Allah bilinciyle yaşayın, iman edenler yalnızca Allah'a dayansınlar.

12- ŞİMDİ İYİ DİNLEYİN! Allah İsrail oğullarından söz almıştı. İçlerinden on iki kurmay[11] seçmiştik. Allah demişti ki: "Ben sizinle birlikteyim. Eğer siz candan namaz[12] kılar, gönülden zekât[13] verir, peygamberime inanır, ona kucak açar ve Allah'a güzel borç[14] verirseniz, kesinlikle günahlarınızı silerim ve sizi altından ırmaklar akan cennetlere koyarım. Bundan sonra içinizden artık her kim kafirlik ederse, doğru yoldan sapmış olur.

13- Sonra sözlerinde durmadıkları için onları lanetledik ve kalplerini taşlaştırdık. Onlar, kelimeleri aslından değiştirmekteydiler.[15] Uyarıldıkları gerçeklerden paylarını almayı unutmuşlardı. İçlerinden pek azı dışında onlardan sürekli bir hainlik görürsün. Yine de sen onları affet ve onlara aldırma. Çünkü Allah, güzel ahlak sahiplerini sever.[16]

---

[10] Harfi harfine: "Hani bir vakit, bir topluluk size el uzatmayı kurmuştu da, O bunların ellerini size dokundurmalarını engellemişti."

[11] NAKİB: Sözlükte [نقب] kökünden gelir. Mastarı, "bir şeyi delmek" demektir. Bir topluluğa başkan olmak, önder olmak (*neqâbe*); iyice araştırıp incelemek, araştırıp ortaya çıkarmak, delip araştırıp incelemek (*tenqîb*); kadın peçe giymek (*tenaqqub*); soymak, ayıklamak (*intiqâb*); daracık yol, sokak, övünülecek şey, menkıbe (*menqabe*); peçe (*niqâb*); sendika, kulüp, meslektaşlar birliği (*niqâb*); delik, yarık deliği, dağdaki patika yol (*neqb*); etek (*nuqbe*); yüzbaşı, kavmin efendisi, topluluğun önderi (*naqîb*); seciye, huy, karakter (*naqîbe*) kelimeleri bu köktendir... Öyle anlaşılıyor ki Hz. **Musa**'nın on iki nakip seçmesi, Mısır'daki çalışmalarını düzenli sürdürmek için oluşturduğu yapının "kanaat önderi" olabilecek seviyede on iki

"kurmay" seçmesi ve hareketini bunların düzenli istişareleri çerçevesinde yürütmesi manasına gelmektedir. Demek ki Hz. **Musa**, Mısır'da Firavun yönetimine karşı başlattığı hareketi, bu on iki kişilik kurmay heyetiyle idare ediyordu. Evleri "kıble" (karargah) haline getirip buralarda toplanarak, tevhit ve adalet mücadelesini nasıl yürüteceklerini planlıyorlardı. Keza, nakiplerin her birisinin kendi dalında uzman, karakteri sağlam kişilerden oluştuğu anlaşılıyor.

[12] SALAT: Bkz. 17/78. ayet dipnotu.

[13] ZEKAT: Bkz. 23/4. ayet dipnotu.

[14] KARZ-I HASEN: Bkz.2/245.ayet dipnotu.

[15] TAHRİF: Bkz. 4/45. ayet dipnotu.

[16] Demek ki bu iki ayet (12–13); "Allah ile yürüme"nin şartlarını beyan ediyor; sözü namus bilmek, candan namaz, gönülden zekat, içten yardımlaşma, güzel borç, karşılıksız harcama, peygamberlere destek gibi bütün iyi, güzel ve doğru hasletler... Kim bunlara riayet ederse, asıl Allah ile yürüyüş budur. Bir zamanlar ataları bunları yapmış olanların, hâlâ onların üzerinden geçinerek kendilerine "Tanrı ile yürüyen" (İsrail) diyerek övünüp durmalarının bir anlamı yoktur. Allah ile yürümek ne bir ırka, ne bir coğrafyaya, ne bir zamana, ne bir mekana mahsus değildir. Bilakis yaşayan hayat içinde imani, vicdani ve ahlaki bir yol alışın ve eylem halinde oluşun adıdır...

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا
حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ
وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ
بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ
قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا
كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ
قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ
﴿١٥﴾ يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ
السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ
بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾
لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ
قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ
الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا
وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا
يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾

14- "Biz Hıristiyanız" diyenlerden de söz almıştık. Fakat bunlar da uyarıldıkları gerçeklerin birçoğunu unuttular. Biz de aralarına kıyamet gününe kadar sürecek düşmanlık ve kin bıraktık. Yakında Allah, onlara ne işler yaptıklarını bildirecektir.

15- Ey kitap verilenler! Şimdi size, kitabınızın sakladığınız birçok yerini açıklayan ve yaptığınız pek çok şeyi affetmeye hazır elçimiz geldi. Allah'tan bir aydınlık, bir açıklayıcı kitap geldi.

16- Allah bununla, rızasını arayanlara barış ve esenliğin yollarını gösterecek ve izni ile onları karanlıklardan aydınlığa çıkarıp doğru yolda yürütecek.

17- Açıkçası, "Meryem'in oğlu Mesih Allah'tır" diyenler kafir olmuşlardır. Söyle onlara: "Eğer Allah, Meryem'in oğlu Mesih'i annesini ve yeryüzünde bulunanların hepsini yok etmek isterse buna kim engel olabilir?" Bütün göklerin, yerin ve arasındakilerin egemenliği Allah'ındır. İstediğini yaratır, Allah her şeye gücü yetendir.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارٰى نَحْنُ اَبْنَٓاءُ اللّٰهِ وَاَحِبَّٓاؤُ۬هُ ۜ قُلْ
فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ ۜ بَلْ اَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَ ۜ يَغْفِرُ لِمَنْ
يَشَٓاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُ ۜ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
وَمَا بَيْنَهُمَا ۘ وَاِلَيْهِ الْمَص۪يرُ ﴿١٨﴾ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَٓاءَكُمْ
رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلٰى فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ اَنْ تَقُولُوا مَا جَٓاءَنَا
مِنْ بَش۪يرٍ وَلَا نَذ۪يرٍ ۘ فَقَدْ جَٓاءَكُمْ بَش۪يرٌ وَنَذ۪يرٌ ۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ
شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿١٩﴾ وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِه۪ يَا قَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ
اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ جَعَلَ ف۪يكُمْ اَنْبِيَٓاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا ۗ وَاٰتٰيكُمْ
مَا لَمْ يُؤْتِ اَحَدًا مِنَ الْعَالَم۪ينَ ﴿٢٠﴾ يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْاَرْضَ
الْمُقَدَّسَةَ الَّت۪ي كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلٰٓى اَدْبَارِكُمْ
فَتَنْقَلِبُوا خَاسِر۪ينَ ﴿٢١﴾ قَالُوا يَا مُوسٰٓى اِنَّ ف۪يهَا قَوْمًا جَبَّار۪ينَ ۗ
وَاِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا حَتّٰى يَخْرُجُوا مِنْهَا ۚ فَاِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا
فَاِنَّا دَاخِلُونَ ﴿٢٢﴾ قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذ۪ينَ يَخَافُونَ اَنْعَمَ اللّٰهُ
عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ ۚ فَاِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَاِنَّكُمْ
غَالِبُونَ ۚ وَعَلَى اللّٰهِ فَتَوَكَّلُوا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿٢٣﴾

18- Yine Yahudiler ve Hıristiyanlar, “biz Allah’ın oğulları ve sevgilileriyiz” deyip duruyorlar. Söyle onlara: “Öyleyse günahlarınıza karşılık sizi de cezalandıracak olmasının sebebi nedir? Çünkü siz de onun yarattıklarından bir beşersiniz. O layık gördüğünü affeder, müstahak gördüğünü ise cezalandırır. Göklerin, yerin ve arasındakilerin egemenliği Allah’ındır. Dönüp dolaşıp O’na varacaksınız.”[17]

19- Ey kitap verilenler! Herhangi bir peygamberin gelmediği çağların ardından, “bizi müjdeleyecek ve uyandıracak hiç kimse gelmedi” demeyesiniz diye peygamberimiz geldi. Sizi müjdeleyen ve uyanışa çağıran peygamber geldi işte. Çünkü Allah’ın her şeye gücü yeter.

20- BİR ZAMANLAR Musa halkına: “Ey halkım! Allah’ın size verdiği nimeti düşünün. Çünkü O, içinizden peygamberler gönderdi, sizi hükümdarlar yaptı ve dünyada kimseye vermediğini size verdi.

21-Ey halkım! Allah’ın size yazdığı kutlu ülkeye[18] girin ve gerisin geri dönmeyin, aksi halde kaybeder, perişan olursunuz” demişti.

22- Onlar; “Ey Musa, orada çok zorlu savaşçı adamlar var. Onlar oradan çıkmadıkça biz oraya girmeyiz. Eğer onlar oradan çıkarsa, biz de gireriz” dediler.

23- Allah’ın her ikisine de nimet verdiği, içinde Allah korkusu olan iki yiğit öne çıkıp, “onlara cepheden saldırın; bir kez cepheyi yardınız mı, artık kesinlikle galipsiniz. Allah’a dayanın, gerçekten inanmış yiğitlerseniz” dedi.

---

[17] Demek ki, Allah katında bütün insanlar, bir tarağın dişleri gibi eşittirler. Doğulu-batılı, güneyli-kuzeyli, zenci-beyaz vs. olmanın bu açıdan bir anlamı olmadığı gibi, “Allah’ın oğulları, sevgilileri” vs. olduğunu iddia etmenin, kuru kuruya kendine “Tanrı ile yürüyen” (*İsrâil*); “Tanrı’ya yardım eden” (*Nasârâ*); “Allah’a teslim olmuş” (*Müslim*) demenin de bir manası yoktur. Bunlar, ilk söylenişte bir takım büyük iddialar ve laflar olarak görülmek durumundadır. Kişinin, gerçekte Allah’a tam bir teslimiyet gösterip göstermediği, O’na yardım edip etmediği, O’nun ile yü-

rüyüp yürümediği, hayatın gündelik akışı içinde belli olur. Yoksa, lafla herkes Allah'a teslim olur, O'na yardım eder veya O'nun ile yürür. Kendisine bu iddialara dayalı küçük çaplı karizmalar, hiyerarşiler veya dinsellikler yaratabilir. Fakat bunların Allah katında ne önemi olabilir? Onun için önemli olan imanın, ahlakın, maneviyatın, doğruluğun, dürüstlüğün, hakkın, adaletin, erdemin, sözün, namusun, cesaretin, yiğitliğin, mertliğin, nezaketin, zarafetin vs. bizzat kendisi değilse nedir? Bu soyut ahlaki değerler, "tek kişide" ete kemiğe bürünmedikten sonra Arap, İbrani, Türk, Kürt, Fars, Berberi, Kıpti, İngiliz, Rus vs. beyaz, zenci, sarı, melez vs. olmanın, şu iddianın veya bu büyük lafın, ataları şunu yapmış olmanın veya dedeleri bunu etmiş olmanın ne faydası olabilir?

[18] ARZ-I MUKADDES: Ayette geçen [الارض المقدسة] deyimi, sözlükte "temiz, pak toprak, kutlu ülke" anlamındadır. Kuran'ın, Hz. **Musa**'nın halkına yönelik "kutlu ülke", "ideal yurt" veya "ebedi adalet ve barış yurdu" kurmak anlamında hedef gösterdiği "arz-ı mukaddes" kavramı, esasında tutsak edilen halkların özgürlük mücadelesi sonucunda ulaşacağı nihai hedefi göstermektedir. Böylesi bir mücadeleyi veren her halkın da hakkı olmak icap eder. Kaldı ki, buradaki halkı da esas itibariyle Yahudiler değil, Mısırlılar olarak okumak gerekir. Mısır Firavunluğunun despot idaresi altında ezilen ve içlerinde "İsrail oğulları" diye bilinen oymağın da bulunduğu genel olarak Mısır halkı kastedilmektedir. Bu, "İsrail oğulları" üzerinden anlatılmaktadır. Zira, Yahudilerin Hz. **Musa**'dan yüzyıllar sonra, başta **Ezra** olmak üzere, Yahudi hahamlarınca dönemin bölge gücü Pers İmparatorluğu'nun himayesinde Kudüs'e getirilerek yerleştirilmelerini ve imparatorluğa sadık kaldıkları takdirde bölgenin kritik ticari imtiyazlarının kendilerine verileceği, çok geniş arazilerin onların olacağına dair "Pers ulufesini", sanki "Tanrı'nın vaat ettiği kutsal topraklar" olarak yazdıkları Tevrat'a sokuşturmaları söz konusudur. Sonraki çağlarda Yahudi muhayyilesi, bunu hep Tanrı'nın kendi halkına diğer milletlerden ayrı olarak tahsis ettiği "ilahi tapu belgeli araziler" şeklinde algılamıştır. Sadece algılamakla kalmamışlar, bütün bir Yahudi tarihini bu istismarın üzerine kurmuşlardır. Halbuki burada anlatılan, ezilen veya kendine yurt arayan her halkın gönlünde yatan mutluluk ve özgürlük ülkesi idealinden başka bir şey değildir. Mesela, tarihin akışı içinde Türkler için arz-ı mukaddes Anadolu toprakları olmuştur. Avrupa'dan kaçan halklar için arz-ı mukaddes, Amerika olmuştur. Hindistan'dan ayrılan Müslümanlar için arz-ı mukaddes, Pakistan olmuştur. Zaten "Pakistan", kelime anlamı olarak da pak, temiz, kutlu ülke veya toprak (arz-ı mukaddes) demektir. Şu halde bunu tutup, sadece İsrail oğulları'na Tanrı'nın özel muamelesi olarak anlamak abesle iştigaldir. Zaten Kur'an metinlerini anlama yöntemi olarak unutulmamalı ki, Araplar ve Yahudiler ile ilgili açılmış her bahis, aynı anda diğer milletler için de açılmış birer bahistir. Araplar ve Yahudiler, Kur'an'ın evrensel mantığı açısından sadece birer tarihsel figürdürler.

24- Onlar, "ey Musa, onlar oldukça biz asla oralara giremeyiz. Sen ve Rabbin gidin birlikte savaşın, biz burada oturacağız" dediler.

25- Musa; "ey Rabbim, görüyorsun, ben kendimden ve kardeşimden başkasına söz geçiremiyorum. Artık bizimle yoldan çıkmış güruhun arasını ayır" dedi.

26- Allah; "artık orası onlara kırk yıl yasak edildi. Yeryüzünde aylak aylak dolanıp duracaklar. Artık yoldan çıkmış topluluğa acıma"[19] dedi.

27-YİNE ONLARA, Âdem'in iki oğlu kıssasının gerçeğini anlat. Hani ikisi, birer kurban sunmuşlardı da birininki kabul edilmiş, diğerininki edilmemişti. Birisi "ben seni kesinlikle öldüreceğim" derken, diğeri "Allah, ancak Allah bilinciyle yaşayanlardan kabul buyurur.

28- Açıkçası, sen öldürmek için bana el uzatsan da, ben öldürmek için sana el uzatmayacağım. Çünkü ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.

29- Dilerim, hem benim, hem de kendinin günahını yüklenip cehennemi boylarsın.[20] İşte zulmedenlerin cezası budur" dedi.

30- Kardeşini öldürmek, kendini kaptırdığı ihtirasına hiç de zor gelmedi ve böylece kaybedenlerden oldu.

قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ
أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي
لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ
الْفَاسِقِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً
يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾ وَاتْلُ
عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا
وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ
مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾ لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ
يَدِيَ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾
إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ
النَّارِ وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ
قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٣٠﴾ فَبَعَثَ اللَّهُ
غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِي سَوْأَةَ
أَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتَا أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ
فَأُوَارِيَ سَوْأَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ ﴿٣١﴾

31- Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstermesi için ,yeri deşen bir karga gönderdi. Bunun üzerine, "yazıklar olsun, şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini gömemedim" diye vicdan azabı çekti.

---

[19] Dikkat edilirse, yukarıdaki pasajda (20–26 ayetler); **Musa** dışında hiç bir özel isme yer verilmiyor. Yer, zaman, mekan, şahıs, bölge vs. isimleri, "bilinçli bir susuş" içinde es geçiliyor. Bunun nedeni, tarihsel bir figür üzerinden evrensel mesajlar vermekten başka ne olabilir? Mesela, yukarıdaki pasajın verdiği evrensel mesaj, "özgürlük ve cesaret" arasındaki kopmaz bağdır. Yani: "özgürlük, öyle kolayına kazanılacak bir şey değildir. Hele özgürlük, Tanrı'nın bedavadan dağıttığı bir bahşiş hiç değildir. Allah çalışana, hak edene verir. Cesareti olmayan milletler, haklı bir davayı çıkıp cesaretle savunamayan halklar, özgürlüğü hak edememiş topluluklar-

dır. Böyle halklar gerekli cesareti gösterirlerse, tarihin meydanına çıkarlar, aksi halde, çöllerde böcek gibi sürünürler" denmek isteniyor...

[20] Yani: Dilerim hem beni öldürme günahının, hem de kendi işlediğin önceki günahlarının cezası olarak cehenneme girersin. Çünkü zalimlik edenlerin cezası budur (**İbni Abbas, İbni Mes'ud, Hasan el-Basri, Katede**).

مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ أَنَّهُۥ مَن قَتَلَ
نَفْسًۢا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي ٱلْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ
ٱلنَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَآ أَحْيَا ٱلنَّاسَ
جَمِيعًا وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِٱلْبَيِّنَٰتِ ثُمَّ إِنَّ
كَثِيرًا مِّنْهُم بَعْدَ ذَٰلِكَ فِي ٱلْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾ إِنَّمَا
جَزَٰٓؤُاْ ٱلَّذِينَ يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَسْعَوْنَ فِي
ٱلْأَرْضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوٓاْ أَوْ يُصَلَّبُوٓاْ أَوْ تُقَطَّعَ
أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم مِّنْ خِلَٰفٍ أَوْ يُنفَوْاْ مِنَ ٱلْأَرْضِ
ذَٰلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي ٱلدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي ٱلْآخِرَةِ عَذَابٌ
عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُواْ مِن قَبْلِ أَن تَقْدِرُواْ عَلَيْهِمْ
فَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٤﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ
ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱبْتَغُوٓاْ إِلَيْهِ ٱلْوَسِيلَةَ وَجَٰهِدُواْ فِي
سَبِيلِهِۦ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَوْ أَنَّ
لَهُم مَّا فِي ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُۥ مَعَهُۥ لِيَفْتَدُواْ بِهِۦ مِنْ
عَذَابِ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾

32- Bunun için İsrail oğullarına kitapta şunu bildirmiştik: "Her kim bir kişiyi, kısas veya yeryüzünde fesat çıkarmak dışında öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir kişinin hayatını kurtarırsa, bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur." Açıkçası, peygamberlerimiz onlara söze dayalı apaçık delillerle geldiler, fakat hâlâ birçoğu, yeryüzünde aşırlıkta sınır tanımıyor.[21]

33- Allah'a ve peygamberine karşı savaş açanlar ve yeryüzünde fesat çıkarıp duranlar, öldürülmek, asılmak, giderek elden ayaktan kesilip güç kaybetmek ve yeryüzünde sürgün edilip durmaktan başka bir şeyle karşılaşmazlar. Bu, onların dünyada karşılaşacakları zillettir; ahirette ise onları büyük bir azap bekliyor.[22]

34- Ancak, siz daha güçlü hale gelmeden önce tevbe edenler olursa, biliniz ki, Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

35- EY İMAN EDENLER! Daima Allah bilinciyle yaşayın. O'na yaklaşmaya vesile arayın. O'nun yolunda cihat edin ki, kurtuluşa eresiniz.

36- Kâfirlik edenler, yeryüzündekilerin hepsini, hatta iki katını, kıyamet gününün azabından kurtulmak için fidye olarak verecek olsalar, yine de kendilerinden kabul edilmez; bundan hiç şüpheniz olmasın. Onları korkunç bir azap bekliyor.

---

[21] Dikkat edilirse önceki pasajda, Hz. **Musa**'nın, halkını cesur özgürlük savaşçıları olmaya ikna edememesi üzerinden "özgürlük ve cesaret" mesajları verilmişti. Şimdi, "Âdem'in iki oğlu" kıssası üzerinden, "Allah ile yürüme"nin, olması gereken diğer esaslı şartlarına geçiliyor: Allah bilinciyle yaşamak (*takva*); açgözlülük (*ihtiras*) ve kıskançlıktan (*haset*) uzak durmak, canı aziz bilmek ve "yetmiş iki millete bir gözle bakabilmek"... İşte bunları yaşayan ve yaşatan, Allah ile yürüyor demektir. Yoksa, Tanrı ile yürümek (*İsrail*) etiketi üzerinden geçinenler değil... **Habil** ve **Kabil** kıssasından çıkarılması gereken asıl ders budur. Yani, bir insan, nasıl kendini açgözlülüğe kaptırarak, kıskançlığın esiri olarak, hem de ken-

di öz kardeşine karşı cinayete varan suçlar işler; nasıl hırs ve günah küpü haline gelir, bunun örneğidir "Âdem'in iki oğlunun" kıssası... Burada **Âdem** kıssasının kendisinde olduğu gibi, Âdem'in iki oğlunun kıssasında da, her daim yeniden oluş söz konusudur. Yani her doğan çocukla Âdem kısassı yeniden başladığı gibi; her açgözlülük, ihtiras, kıskançlık ve cinayet olaylarında da Âdem'in iki oğlu kıssası yeniden başlar. Bu manada "Âdem'in iki oğlu" demek "Âdem'in bütün iki oğulları" demektir. Açgözlü, hırslı, kıskanç ve câni herkes, bu fiilleriyle birlikte, anında "kötü", diğeri de anında "iyi" adam rolünü üstlenmiş olur. Çünkü bunların hiç birisi, geçmişte olmuş bitmiş olaylar değildir. Âdem'in iki oğlu yani iyi ve kötü adamlar, her daim aramızda dolaşmaktadır...

[22] Yani Allah'a ve peygamberine savaş açanlar ile yeryüzünde sağa sola saldırıp işgal edenlerin başları hiçbir zaman beladan kurtulmaz; ya öldürülürler, ya asılırlar, ya sürgün edilirler, ya da güçlü kudretli oldukları sandıkları halde, giderek güçten düşerler, elleri ayakları tutmaz olur... Görüldüğü gibi, burada böyle yapanları "öldürün, asın, ellerini ayaklarını çaprazlama kesin, sürgün edin" diye bir "emir" verilmiyor. Bilakis böyle yapanların, hayatta karşılaşacakları hazin sonun ne olduğuna dair durum tespiti yapılıyor. "Su testisi su yolunda kırılır" dediğimiz söz, bir fikir verebilir. Ayeti bu şekilde okumak, "toplu katliam, toplu asma, kitlesel kol bacak kesme" gibi eylemlerin firavunlara nispet edilmesi (7/124) gerçeğinden hareketle, Kuran'ın ruhuna daha uygun düşmektedir.

يُرِيدُونَ أَنْ يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا
وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٣٧﴾ وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا
أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾
فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ
إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٩﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ
يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٠﴾ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ
لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا
آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا
سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ
يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ
هَٰذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا وَمَنْ يُرِدِ
اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا أُولَٰئِكَ
الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي
الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٤١﴾

37- Onlar ateşten çıkmak isteyecekler, fakat asla çıkamayacaklar. Sürgit devam edecek bir azaptır onları bekleyen.

38- HIRSIZLIK eden erkek ve hırsızlık eden kadının, suçları sabitleşince, yaptıklarının karşılığı ve Allah tarafından caydırıcı bir ceza olmak üzere ellerini kesin.[23] Allah güçlüdür, bilgedir.

39- Böyleyken, her kim de yaptığı haksızlığın ardından tövbe eder ve kendini düzeltirse, Allah da tövbesini kabul eder. Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır; bundan hiç şüpheniz olmasın.

40- Bilmez misin ki, göklerin ve yerin egemenliği Allah'ındır. Müstahak gördüğünü cezalandırır, layık gördüğünü bağışlar. Allah'ın her şeye gücü yeter.

41- EY PEYGAMBER! Bir taraftan ağızlarıyla "biz inandık" deyip de kalpleriyle inanmayanların, diğer taraftan Yahudilerin kafirlik yarışına girmeleri seni üzmesin. Onlar seni, bir açık yakalamak için[24] ve karşına mertçe çıkamayan bir topluluk hesabına dinlerler. Onlar, kelimeleri aslından değiştirirler, "Size uygun konuşuyorsa dinleyin, yoksa uzak durun" diye akıl verirler.[25] Allah'ın azaba müstahak gördüğünü, sen Allah'tan kurtaramazsın. Öyle kimselerdir ki onlar, Allah onların kalplerini temizlemeye layık görmemiştir. Onların görüp göreceği, dünyada zillet, ahirette de büyük bir azaptır.

---

[23] Dikkat edilirse Kur'an'ın son surelerinden olan Maide suresinde, cezai yaptırımlar gözle görülür bir şekilde öne çıkıyor. Oysa, Kur'an'ın Mekke'den beri gelen ana akışında itikat, ahlak ve ibadet gibi evrensel nitelikli öğütler dikkat çekmekteydi. Artık Medine'de bir toplum kurulup toplumsal sorunlar ortaya çıkmaya başlayınca, ayetlerin de hukuki nitelikleri ile ön plana çıkmaya başladığını görüyoruz. Bunun anlamı şu olmalıdır: Kur'an, deyim yerindeyse cezaları en sona bırakıyor. Bununla, esas olanın itikat, ahlak ve ibadet öğütleri olduğunu; toplumsal suçlara verilecek cezaların "uygun olan ne ise" o şekilde oluşacağını göstermek istiyor. Nitekim el kesmek, kısas, sopa vurmak gibi cezai yaptırımlar, o günkü Araplar tarafın-

dan bilinen, örneğin Hammurabi yasalarında olduğu gibi daha önceden zaten varolan ve uygulanan yasalardı. Bu tür cezalar, dönemin şeriatının (hukukun) bir gereği olabilir; fakat evrensel dinin şiarları değildirler. Evrensel dinin şiarları; tevhit, adalet, doğruluk, dürüstlük, iyilik, güzellik, söz, namus vb. bilgelik dolu (*hukm*) yüce değerlerdir. Din denilince, ilk elden akla gelmesi gerekenler bunlardır. Burada, toplumsal bir düzende, söz konusu evrensel değerleri hayata geçirmek için hukukun nasıl oluşacağına dair örnek verilmektir. Sanki, "iyi de, hak ve adalet nasıl sağlanacak?" sorusuna, "işte böyle" denmektedir. Bunun için el kesme, kısas, sopa vurma gibi örnekleri tarihsel; hak, adalet, doğruluk, dürüstlük, iyilik, söz, namus gibi değerleri evrensel okumak icap eder. Yani bu evrensel değerler doğrultusunda, tarihsel örnekler sürekli yeniden üretilebilir. Böylece, "Evrensel din (itikat, ahlak, ibadet) değişmez, ancak tarihsel şeriat (hukuk, siyaset) değişir" kuralından, neyin anlaşılması gerektiği de ortaya çıkmış olur. Şeriatın değişmesi, dinamik bir süreç olan hukukun yaşayan hayatla paralel olarak her daim yeniden üretilmesi demek olup, icabında geriye ve ileriye doğru işleyen "dairesel" bir hareketi ifade eder. Yani şartlar aynıysa, el kesme, kısas, sopa gibi cezalar yine uygulanır; şartlar değişmişse ve bu hükümler yetersiz kalıyorsa, yerine yeni hükümler "icat ve ihdas" edilir. Şartlar dönüp yine aynı hale gelmişse, önceki hükümlere de yeniden dönülür. Tarihsel hükümler, yaşayan hayatla birlikte sürekli devinir; evrensel değerler ise her daim aynı kalır. Buna, statik (durgun, donmuş) değil dinamik (hareketli, devingen) şeriat anlayışı denilir. Bu söylediklerimizin, Allah'ın ayetlerinin beğenilmemesi, onlardan modern dünya karşısında utanılması vs. ile hiç bir alakası yoktur. Bütün amaç, "söz ve adaletin" farklı zaman ve mekanlarda nasıl ete kemiğe büründürüleceği meselesidir. Çünkü Allah'ın ölmez ve pörsümez buyruğu, "söz ve adalet" olarak nihai hedefi göstermiştir: "*Rabbinin kelimesi, söz ve adalet olarak kemale ermiştir. O'nun sözlerini değiştirebilecek yoktur. O işitendir, bilendir*" (6/115). Demek ki her şey buna göre, bunun tarafından, bunun içindir…

[24] Harfi harfine: "Yalan (kizp) için dinlerler."

[25] Harfi harfine: "Eğer size verilen bu ise onu alın ve eğer size bu verilmedi ise sakının derler."

سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ اَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ فَاِنْ جَٓاؤُكَ فَاحْكُمْ
بَيْنَهُمْ اَوْ اَعْرِضْ عَنْهُمْ وَاِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ
شَيْـًٔا وَاِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ
الْمُقْسِطِينَ ﴿٤٢﴾ وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰيةُ
فِيهَا حُكْمُ اللّٰهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَمَٓا اُولٰٓئِكَ
بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٣﴾ اِنَّٓا اَنْزَلْنَا التَّوْرٰيةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ
بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ اَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ
وَالْاَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ وَكَانُوا
عَلَيْهِ شُهَدَٓاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا
بِاٰيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ
فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾ وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ
فِيهَٓا اَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْاَنْفَ
بِالْاَنْفِ وَالْاُذُنَ بِالْاُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ
قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ
لَمْ يَحْكُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٥﴾

42- Onlar, yalandan dolandan medet umar, boyuna rüşvet alır, haram yiyicilikle geçinirler.[26] Eğer sana gelirlerse, ister aralarında hükmet, istersen onlardan yüz çevir. Eğer yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Şayet hükmedersen, aralarında adaletle hükmet. Çünkü Allah, adaletten şaşmayanları sever.[27]

43- Hem, içinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında iken seni niye hakem yapıyorlar, sonra da arkasından ne diye dönüyorlar? Bunların, iman etmiş olmakla alakaları yoktur.

44- Doğru yolu göstersin ve aydınlatsın diye Tevrat'ı indiren Biziz; bundan hiç şüpheniz olmasın. İslam'a adanmış peygamberler, Yahudilere onunla hükmederlerdi. Kendilerini rabbe adamış olanlar ve din âlimleri de, Allah'ın kitabını korumakla sorumlu ve ona tanık olmaları dolayısıyla onunla hüküm verirlerdi. Artık insanlardan korkmayın, Benden korkun ve Benim ayetlerimi üç beş kuruş para için bir kenara itmeyin. Her kim Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmezse, işte onlar kafirlerin ta kendileridir!

45- Biz, Tevrat da onların üzerine şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, dişe diş, yaralamalarda ödeşme. Kim de hakkını sadakadan sayarak vazgeçerse, o kendisi için kefaret olur. Her kim de Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmezse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir![28]

---

[26] SUHT: Sözlükte [سحت] kökünden gelir. Mastarı, "bel bellemek, kökünden kazımak" manasındadır. Haram, kirli kazanç, şaibeli yolla elde edilen para, rüşvet (*suht*); aç gözlü, obur, karnı geniş (*suhut, meshût*); kazımak suretiyle soyulmuş, giderilmiş şey (*sahît*); uğradığı her şeyi götüren bulut (*sahîte*) kelimeleri bu köktendir… Görüldüğü gibi *suht* kavramı, yolsuzluk edebiyatının bütün kelime ve deyimlerini içine alıyor: Rüşvet, kara para, şaibe, haram, hortumlamak, yolmak, söğüşlemek, soyup soğana çevirmek, ne var yok götürmek, kökünü kurutmak, içini boşaltmak, gözü doymamak, vs… Bunların hepsi, ayette geçen ve sözlük anlamı "yemek" ve "kazımak" demek olan [اكالون للسحت] deyiminin kapsamına giriyor… Rivayete göre Yahudi din adamları, aynı zamanda hâkimlik de yaparlardı. Baktık-

ları davalarda, rüşvet karşılığı yalan beyanlara itibar ederlerdi. Parası olanı ve hediye getireni, isterse yalancı olsun haklı çıkarırlardı. Yine din adamlarından aldıkları paralarla geçinen halktan fakir kimseler vardı. Bunlar, din adamlarını ekmek kapısı gibi görürler, onlardan aldıkları paralar sayesinde her dediklerine kafa sallarlardı (Razi). Bu sayede din adamı istediği her yalanı söyler, istemediği birini yaftalayıp toplumdan dışlayabilirdi. Demek ki, din/ticaret/siyaset döngüsünün, haram yiyicilik/kara para/rüşvet/ (*suht*) ve yalan/dolan/entrika (*kizb*) üzerinden dönen bir çark olduğu anlaşılıyor. Bu çarkın dönmediği bir toplum ise hâlâ bulunabilmiş değildir. Şu halde yaşayan Kuran'ın hayat veren mesajları, bütün canlılığı ile geçerliliğini korumaktadır.

[27] Dikkat edilirse bu pasajdaki (41–51) ayetler, Medine'de Yahudilerden birinin bir zina olayında hüküm vermesi için **Hz. Peygamber**'e (s.a.v) başvurusu üzerine nazil olmuştur. Yahudiler, Tevrat'ta zinanın cezası olarak recm (taşlayarak öldürme) olduğunu bildikleri için bununla hükmetmekten kaçınarak, "belki daha kolay bir hüküm verir" beklentisiyle **Hz. Peygambere** (s.a.v) başvurmuşlar; o da Tevrat'taki hükmü onlara hatırlatmıştı. Bu olay üzerine Tevrat, Kur'an, recm, sopa, zina cezası, eskisi yenisi vs. tartışmaları başlamıştı. İşte bu tartışmaların ortasında inen bu ayet esas amacı gösteriyor: Adaletle hükmetmek! Yani: "Recm mi olsun, sopa mı olsun, eski Tevrat'a mı uyalım, yeni Kuran'ı mı diye tartışıp durmanız boşunadır. Tevrat, Zebur, İncil, Kur'an... Hepsinin de amacı, dört kitabın da manası, 124 bin peygamberin de esas sözü "adalet"ti. Çünkü Allah'ın kelimesi, "söz ve adalet" olarak kemale ermiştir (6/115). Şu halde, Allah'ın evrensel hükmü "adalettir", adaletle hükmetmeyenler kafirlerdir, zalimlerdir, fasıklardır! Adalete uyduktan sonra ha recm olmuş, ha sopa olmuş, ha hapis cezası olmuş, ha para cezası olmuş, ha kürek mahkumiyeti vs. olmuş ne fark eder? Ceza yarıştırmanın manası nedir? "Benim cezam senin cezanı döver" demenin mantığı yoktur? Bunlar, adaletin nasıl sağlanacağına dair eski ve yeni kimi örneklerdir, yeter ki adaletten şaşmayın..." denmek istenmiş oluyor.

[28] Demek ki Tevrat'ta yer alan bu hükmün burada zikredilmesi, bir mesaj vermek için olmalıdır. Bu mesaj "şeriatın (hukukun) değişebileceği" mesajıdır. Tevrat zamanında adam öldüren öldürülür, göz çıkaranın gözü çıkarılır, burun kesenin burnu kesilir, kulak kesenin kulağı kesilir, diş sökenin dişi sökülür, başkasını yaralayan yaralanır idi (Çıkış; 21 vd.) Buradan, o dönemlerde hukukun henüz tam oturmadığı, kaba kuvvetin ve keyfiliğin hüküm sürdüğü, vahşi veya yarı vahşi bir hayatın yaşandığı anlaşılıyor. Bu nedenle olsa gerek, can ve mal güvenliğini sağlamaya yönelik sert cezalar öngörülmüş. Demek ki can, mal, ırz, namus, akıl, nesil gibi temel haklar evrensel; bunları korumaya yönelik vurma, dövme, kesme, taşlama, hapis, para cezası, kürek mahkumiyeti, sürgün vb. cezalar tarihseldir. Yukarıda ayette (42.) "adaletle hükmedin, adaletten şaşmayın" derken evrensel olan; göze göz, dişe diş ayetiyle (45.) de tarihsel olan gösterilmek isteniyor gibidir (Allahu a'lem).

وَقَفَّيْنَا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم بِعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ
مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ ۖ وَءَاتَيْنَٰهُ ٱلْإِنجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا
لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾
وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ ٱلْإِنجِيلِ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فِيهِ ۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم
بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٤٧﴾ وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ
ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ وَمُهَيْمِنًا
عَلَيْهِ ۖ فَٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ ۖ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ
عَمَّا جَآءَكَ مِنَ ٱلْحَقِّ ۚ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ۚ
وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِى مَآ ءَاتَىٰكُمْ ۖ
فَٱسْتَبِقُوا۟ ٱلْخَيْرَٰتِ ۚ إِلَى ٱللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم
بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾ وَأَنِ ٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ
وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ وَٱحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَنۢ بَعْضِ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ
إِلَيْكَ ۖ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَٱعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُصِيبَهُم بِبَعْضِ
ذُنُوبِهِمْ ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلنَّاسِ لَفَٰسِقُونَ ﴿٤٩﴾ أَفَحُكْمَ
ٱلْجَٰهِلِيَّةِ يَبْغُونَ ۚ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ ٱللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

46- Daha sonraları o peygamberlerin izleri üzerinde Meryem'in oğlu İsa'yı, kendinden önceki Tevrat'ın doğrularını devam ettiren olarak gönderdik. Doğru yolu göstersin, aydınlatsın, kendinden önceki inen Tevrat'tan doğru namına ne kalmışsa hepsini sürdürsün, Allah bilinciyle yaşayanlara yol göstersin ve öğüt versin diye ona da İncil'i verdik.

47- Şu halde İncil'e inananlar da Allah'ın onun içinde indirdiği ile hükmetsin. Kim Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmezse, işte onlar fasıkların[29] ta kendileridir!

48- Sana da önceki çağların kitaplarından doğru namına ne kalmışsa sürdüren ve onlara tanık olmak üzere gerçeğin ta kendisi olan bu kitabı indirdik. Onun için sen de aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet. Sana gelen gerçekten ayrılıp da onların kuruntularına uyma. Bakın, her biriniz için bir yol[30] ve tarz[31] belirledik. Allah isteseydi hepinizi bir tek ümmet yapardı; fakat sizi, her birinize verdiği şeylerle imtihan ediyor. O halde iyilik yarışına girin. Sonunda dönüp dolaşıp O'nun huzuruna geleceksiniz. O zaman O, hakkında ayrılığa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir.

49- Ve şu emri indirdik: "Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet, onların keyiflerine uyma ve onların Allah'ın indirdiği kimi hükümler dolayısıyla seni şaşırtmalarından sakın. Aldırış etmezlerse, bil ki, onların kimi günahları sebebiyle cezalandırılması, Allah'ın iradesi gereğidir. Unutma ki, insanlardan birçoğu sapıtıp gitmiştir.

50- Hâlâ cahiliye devrinin hükmünü mü arıyorlar? Şeksiz şüphesiz imanı olan bir halk için, Allah'tan daha güzel hüküm veren kim olabilir?[32]

---

[29] FASIK: Bkz. 49/6. ayet dipnotu.

[30] ŞERİAT: Bkz. 45/18. ayet dipnotu.

[31] MİNHAC: Sözlükte [نهج] kökünden gelir. Mastarı, "bir yolda yürümek, yola girmek, yolu izlemek, ilkeli/metotlu olmak" demektir. Yol olarak kullanmak, il-

ke/metot olarak benimsemek (*intihâc*); metot, usul, yöntem, tarz, üslup, program, tavır, tutum, açık yol (*menhec/minhâc*); ilkeli, programlı, planlı, metot takip eden, metodik, metodolojik (*menhecî*); doğru ve açık yol, cadde (*nehc*); elbise yıpranıp yırtılmamak (*nehce's-sevb*); klasizm (*nehciyye*); harıl harıl solumak (*nehîc*) kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi, "*Her birinize bir şeriat ve menhec verdik*" sözü, "yol yordam" dediğimiz şeyi çağrıştırır. Yani evrensel yol (din) bir, şeriatlar (hukuk) farklı olabilir. Bu, "din değişmez ama şeriatlar değişir" dediğimiz prensiptir (**Dehlevi**). Din yağmura şeriat toprağa benzetilirse (**Maturidi**) ne demek istediğimiz daha iyi anlaşılabilir. Toprak yağan yağmura göre şekil alır. Demek ki *minhâc*, evrensel yolda (din) yürümek için takip edilen tarz, metot (şeriat) olmaktadır...

[32] Dikkat edilirse, bu pasajdaki ayetlerde (41–50); defalarca "Allah'ın indirdiği ile hükmetmek" [يحكم بما انزل الله] tabiri geçiyor. Bunu yapmayanların, kafirler, zalimler ve fasıklar olduğu vurgulanıyor. Arada Tevrat'tan, İncil'den ve Kuran'dan bahsediliyor. Tevrat'a inananlar, içindeki Allah'ın hükmü ile; İncil'e inananlar da içindeki Allah'ın hükmüyle hükmetsin deniliyor. Öyle anlaşılıyor ki evrensel manada "Allah'ın hükmü" (veya Kitap) kavramı, Tevrat'ın, İncil'in ve Kuran'ın üstünde tutuluyor. Allah'ın hükmünün her üçüne da yayılmış olduğu, en son Kur'an ile Allah'ın hükmü adına ne kalmışsa hepsinin sürdürüldüğü hatırlatılıyor. "Bari" deniyor; "Kuran'a karşı çıkıyorsunuz, bunu kabullenmeyi kendinize yediremiyorsunuz, hiç olmazsa elinizdeki Tevrat ve İncil'in 'doğruları ile' hükmedin. Onları da bırakıp kuruntularınıza uymayın." Demek ki burada esas vurgu, "Allah'ın indirdiği ile hükmetmek" tabiridir. Bundan maksat ta, Allah bilinci ile yaşamak (takva) ve O'nun hakkını teslim etmek (İslam) meselesidir. Yoksa, kimi Yahudi din adamlarının mazeret olarak sandıkları gibi onlar, Tevrat'taki hükmü sert bularak daha yumuşak hüküm vermesi için **Hz. Muhammed'e** (s.a.v) başvurmuş olmuyorlar. Aslında onların derdi, Allah'a "imansızlıktır". Onların, gerçekte inandıkları her hangi bir şey yoktu. İçlerinde Allah bilinci taşımadıkları için O'nun öfkesini çekmekten hiç sakınmamakta ve her tür kötülüğü işleyebilmekteydiler. Gerçekte Allah'ın hakkını teslim etmiş, O'na teslimiyet göstermiş değillerdi. İnandıkları tek şey, "kendileri" yani heva ve hevesleri ile çıkarlarıydı. Eğer imanları olsaydı, Tevrat'ta ve İncil'de Allah'ın hükmünün doğrularını bulabilirlerdi. Fakat onların asıl derdi kesinlikle bu değildi. Maksatları üzüm yemek değil, bağcıyı dövmekti...

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارٰٓى اَوْلِيَٓاءَۢ بَعْضُهُمْ
اَوْلِيَٓاءُ بَعْضٍۜ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَاِنَّهُ مِنْهُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الظَّالِم۪ينَ ﴿٥١﴾ فَتَرَى الَّذ۪ينَ ف۪ي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ ف۪يهِمْ يَقُولُونَ
نَخْشٰٓى اَنْ تُص۪يبَنَا دَٓائِرَةٌۜ فَعَسَى اللّٰهُ اَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ اَوْ اَمْرٍ مِنْ عِنْدِه۪
فَيُصْبِحُوا عَلٰى مَٓا اَسَرُّوا ف۪ٓي اَنْفُسِهِمْ نَادِم۪ينَۜ ﴿٥٢﴾ وَيَقُولُ الَّذ۪ينَ
اٰمَنُٓوا اَهٰٓؤُ۬لَٓاءِ الَّذ۪ينَ اَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْۙ اِنَّهُمْ لَمَعَكُمْۜ حَبِطَتْ
اَعْمَالُهُمْ فَاَصْبَحُوا خَاسِر۪ينَ ﴿٥٣﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ
عَنْ د۪ينِه۪ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُٓۙ اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِن۪ينَ
اَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِر۪ينَۘ يُجَاهِدُونَ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ
لَٓائِمٍۜ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْت۪يهِ مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَل۪يمٌ ﴿٥٤﴾
اِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا الَّذ۪ينَ يُق۪يمُونَ الصَّلٰوةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴿٥٥﴾ وَمَنْ يَتَوَلَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا فَاِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا
الَّذ۪ينَ اتَّخَذُوا د۪ينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذ۪ينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ
قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ اَوْلِيَٓاءَۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿٥٧﴾

51- EY İMAN EDENLER: Yahudilerle Hıristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostlarıdırlar. İçinizden her kim onları dost tutarsa, o da onlardandır; bundan hiç şüpheniz olmasın. Allah zalimleri doğru yolda yürütmez.

52- Bu nedenle münafıklık hastalığına müptela olanların, "Başımıza musibet yağacak bir devrin gelmesinden korkuyoruz" diyerek onların yanına koştuklarını görürsün. Fakat Allah, yakında zafer nasip ederek devranı döndürecek ve onlar içlerinden geçen bu düşünceler sebebiyle pişman olacaklar.[33]

53- İman edenler ise, "Sizinle birlikte olduklarına dair Allah'a olanca güçleriyle yemin edenler şunlar mı? Onların bütün çabaları boşa gitti ve çok büyük zarara uğradılar" diyecekler.

54- Ey iman edenler! İçinizden kim dininden dönerse, duysun: Allah onların yerine, kendisinin sevdiği, onların da kendisini seveceği, mü'minlere karşı alabildiğine yumuşak, kafirlik edenlere karşı ise son derece sert, Allah yolunda savaşan, dil uzatanın kınamasından korkmayan bir halk getirir. İşte bu Allah'ın lütfudur ve onu layık gördüğüne verir. Allah'ın lütfu geniştir, her şeyi bilir.[34]

55- Sizin dostunuz Allah, O'nun peygamberi, namaz kılanlar, zekât verenler ve iman edenlerdir.

56- Her kim Allah'a, peygamberine ve iman edenlere dost olursa, ancak Allah'tan yana olanlar[35] galip gelecektir; bundan hiç şüpheniz olmasın.

57- Ey iman edenler! Ne sizden önce kitap verilenlerden dininizi eğlenceye alıp oyuncak yerine koyanları, ne de kafirleri dost tutmayın. Eğer gerçekten inanmış iseniz, daima Allah bilinciyle yaşayın.

---

33 Demek ki ikiyüzlülük ve korkaklık hastalığı, "her devrin adamı olmak" ile doğru orantılıdır. "Güç kimde ise onun yanına sokulmak", bu karakterin temel vasfıdır. "Devir değişti, hangi çağda yaşıyoruz" diyerek ait olduğu dünyayı onca yoksulluk ve çaresizlik içinde yüzüstü bırakıp, "Şimdi güç onlarda" anlayışı ile egemenlere sokulanlar, bu ayeti gece gündüz okusalar yeridir. "Onlara karşı ge-

lirsek bizi yaşatmazlar" diyenler, "Allah'a dayanmanın" ne demek olduğu bilmeyenlerdir. Çünkü tarihi yapan şey, korkakça devrin egemen gücüne sokulmak değil, sarsılmaz bir iman ve devrimci cesaretle büyük hayaller ve insanlık ideallerine sahip olabilmektir...

[34] Kur'an'ın son inen suresinde yer olan bu ayetler, Medine'de kurulan tevhit ve adalete dayalı devlet ve toplum düzeninin karşılaştığı son engellerden bahsetmektedir. Rivayete göre, İslam'dan on bir kabile irtidad etmiştir. Bunlardan üçü **Hz. Peygamber** (s.a.v) 'in sağlında, yedisi **Hz. Ebu Bekir** döneminde, biri de **Hz. Ömer** dönemindedir. **Hz. Peygamber** (s.a.v) hayatının son demlerini yaşarken; 1- Liderleri **Esvedu'l-Ensari** olan Müdliç kabilesi, 2- Liderleri **Museyleme** olan Hanife kabilesi, 3- Liderleri **Tuleyha** olan Esed kabilesi isyan bayrağa açarak irtidad etti. Bunların üçü de peygamberlik iddiasında bulunarak **Hz. Peygamberi** (s.a.v) tanımadıklarını ilan ettiler. Diğer yedisi de **Hz. Ebu Bekir** dönemindeki, 4- **İbni Hısn** liderliğindeki Fezare kabilesi, 5- **Kurre ibn Kuşeyri** liderliğindeki Gatafan kabilesi, 6- **Fücace** liderliğindeki Selim kabilesi, 7- **Nuveyre** liderliğindeki Yerbu kabilesi, 8- **Secah** liderliğindeki Temim kabilesi, 9- **Eş'as** liderliğindeki Kinde kabilesi, 10- **Hutan** liderliğindeki İbni Vail kabilesi idi. **Hz. Ömer** döneminde ise, 11- **Cebele** liderliğindeki Gassan kabilesi irtidad etti. Bu sonuncusu, Bizans'a kaçarak sığınmıştı. **Secah** isimli Temim kabilesinin liderliğini yapan ise bir kadındı ve **Museyleme** ile evlenmişti (Zemahşeri, Razi).

[35] HİZBULLAH: Bkz. 58/22. ayet dipnotu.

وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلٰوةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ
لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَنْقِمُونَ مِنَّا إِلَّا أَنْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ
وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ ﴿٥٩﴾ قُلْ
هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللّٰهِ مَنْ لَعَنَهُ اللّٰهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ
وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ أُولٰئِكَ شَرٌّ
مَكَانًا وَأَضَلُّ عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿٦٠﴾ وَإِذَا جَاؤُكُمْ قَالُوا اٰمَنَّا
وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ وَاللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾
وَتَرٰى كَثِيرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ
لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾ لَوْلَا يَنْهٰيهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ
عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾
وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللّٰهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ
يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ
مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ
وَالْبَغْضَاءَ إِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا
اللّٰهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾

58- Namaz için çağırdığınız zaman onunla dalga geçerler. İşte bu, onların bilinç fukarası bir topluluk olduklarının göstergesidir.

59- Söyle onlara: “Ey kitap verilenler! Siz sadece Allah’a inanmamızdan, bize indirilene ve daha önce indirilene inanmamızdan, bir de çoğunuz doğru yoldan çıkmış olduğunuzdan dolayı bizden hoşlanmıyorsunuz.”

60- Söyle onlara: “Allah katında bunlardan daha şiddetli bir cezayı hak edenleri size haber vereyim mi? Onlar Allah’ın dışladığı, çok kızdığı, kendilerini maymunlara ve domuzlara dönüştürdüğü[36] kimselerle, tağuta[37] tapanlardır. İşte bu doğru yoldan sapıp gitmiş olanları çok berbat bir yer bekliyor.”

61- Size geldiklerinde “Biz inandık” derler. Oysa yanınıza kafir girmiş, kafir çıkmışlardır. Allah ise onların içlerinden geçeni kendilerinden daha iyi bilir.

62- Onlardan birçoğunun günah, saldırganlık ve haram yiyicilikte birbirleriyle yarıştıklarını görürsün. Yaptıkları ne berbat bir şey!

63- Bari ruhbanları ve hahamları, onları günahkarca sözlerden ve haram yiyicilikten alıkoysaydılar. Yaptıklardı ne berbat bir iş!

64- Yahudiler “Allah cimridir” derler.[38] Asıl cimri olan kendileridir. Bu laflarından dolayı Allah onları lanetlemiştir. Tam tersi Allah çok cömerttir; layık gördüğüne nimetini yağdırır. Unutma ki sana Rabbinden indirilenler, onlardan birçoğunun küstahlık ve küfrünü artırır. Bununla birlikte, aralarına kıyamete kadar sürecek bir düşmanlık ve kin bıraktık. Her ne zaman savaş için bir ateş tutuşturdularsa, Allah onu söndürdü. Onlar yeryüzünde fesat çıkarmak için çalışırlar, Allah ise fesat çıkaranları sevmez.

---

[36] Yani domuz gibi şehvetleriyle maymun iştahlılık yapan, heva ve hevesinin, kurutlarının, arzularının kölesi olan tiplerdir (Mücahid).

[37] TAĞUT: Bkz. 2/256. ayet dipnotu.

[38] Rivayete göre Yahudiler Müslümanların fakirliğine bakarak, “Demek siz Allah yolundasınız. Madem öyle o Allah’ınız -çok cimri olmalı- sizi neden zengin etmiyor? Demek ki doğru yolda olanlar ve Allah’ın sevgili kulları siz değil, bizim gibi zengin olanlardır” derlerdi. Ayet bu iddiaya cevaptır. (Razi, Kurtubi, İbni Kesir, Taberi).

وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْكِتَابِ اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ
وَلَاَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّعٖيمِ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرٰيةَ
وَالْاِنْجٖيلَ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَاَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ
وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ اُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ وَكَثٖيرٌ مِنْهُمْ سَٓاءَ
مَا يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾ يَٓا اَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ
مِنْ رَبِّكَ وَاِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ
اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرٖينَ ﴿٦٧﴾ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ
لَسْتُمْ عَلٰى شَيْءٍ حَتّٰى تُقٖيمُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجٖيلَ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ
مِنْ رَبِّكُمْ وَلَيَزٖيدَنَّ كَثٖيرًا مِنْهُمْ مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ
طُغْيَانًا وَكُفْرًا فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرٖينَ ﴿٦٨﴾
اِنَّ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَالَّذٖينَ هَادُوا وَالصَّابِؤُ۫نَ وَالنَّصَارٰى
مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾ لَقَدْ اَخَذْنَا مٖيثَاقَ بَنٖٓي اِسْرَٓائٖلَ
وَاَرْسَلْنَٓا اِلَيْهِمْ رُسُلًا كُلَّمَا جَٓاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوٰٓى
اَنْفُسُهُمْ فَرٖيقًا كَذَّبُوا وَفَرٖيقًا يَقْتُلُونَ ﴿٧٠﴾

65- Eğer kitap verilenler gerçekten iman edip Allah bilinciyle yaşasalardı, hiç kuşkunuz olmasın onların kötülüklerini örter ve nimeti bol cennetlere koyardık.

66- Eğer onlar Tevrat'a, İncil'e ve Rablerinden kendilerine indirilene adam gibi uysalardı, hem göklerin ve hem de yerlerin nimetlerinden yararlanırlardı. İçlerinde aklı başında olanlar da yok değil, ama çoğunun yaptığı ne kötüdür!

67- EY PEYGAMBER! Sana Rabbinden her indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan, onun elçiliğini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Emin ol, Allah kafirleri muratlarına erdirmeyecektir.

68- Söyle onlara: "Ey kitap verilenler! Siz Tevrat'a, İncil'e ve Rabbinizden size indirilene adam gibi uymadıkça hiç bir şey değilsiniz." Unutma ki, Rabbinden sana indirilen, onlardan birçoğunun küstahlığını ve küfrünü artıracaktır. O halde kâfirlere acıma!

69- İman edenler, Yahudiler, Sabiîler ve Hıristiyanlardan her kim Allah'a ve ahiret gününe iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışırsa, onlara korku yoktur ve onlar üzülecek de değillerdir.

70- İsrail oğullarından söz almıştık ve kendilerine peygamberler göndermiştik. Ama canlarının istemediği bir sözle peygamber geldikçe kimine yalancı dediler, kimini de öldürdüler.

وَحَسِبُوا أَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا وَصَمُّوا ثُمَّ تَابَ اللَّهُ
عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُّوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا
يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾ لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ
الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ
اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ
حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ
مِنْ أَنْصَارٍ ﴿٧٢﴾ لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ
ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا إِلَٰهٌ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا
يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ
﴿٧٣﴾ أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ وَاللَّهُ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿٧٤﴾ مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ
مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ
انْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ انْظُرْ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ
﴿٧٥﴾ قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ
ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَاللَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٧٦﴾

71- Başlarına bir bela gelmez sandılar da, kör ve sağır kesildiler. Sonra Allah tevbelerini kabul etti. Ardından yine içlerinden birçoğu, tekrar kör ve sağır kesildiler. Şimdi de Allah ne yaptıklarını görüyor.

72- Açıkçası, "Meryem oğlu Mesih Allah'tır" diyenler kesinlikle kâfir olmuştur. Oysa Mesih şöyle demişti: "Ey İsrailoğulları! Hepiniz, benim de sizin de Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin. Kim Allah'a ortak koşarsa, Allah ona cennetini haram etmiştir. Varacağı yer de ateştir, zalimlerin yardımcıları yoktur."

73- Yine, "Allah üçün üçüncüsüdür" diyenler de kesinlikle kâfir olmuştur. Oysa Tek Tanrı'dan başka tanrı yoktur. Eğer bu dediklerinden vazgeçmezlerse, içlerinden böyle kâfirlik edenleri çok acı bir azap bekliyor; bundan hiç şüpheniz olmasın.

74- Bunlar hâlâ Allah'a tevbe ederek O'ndan af dilemeyecekler mi? Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

75- Bakın, Meryem'in oğlu Mesih, yalnızca bir peygamberdir. Ondan önce de birçok peygamberler gelip geçti. Annesi de sözü namus bilen bir kadındı. İkisi de yemek yerlerdi. Bak ayetleri nasıl açıklıyoruz, fakat onlar nasıl da hiç oralı olmuyorlar, bir bak!

76- Söyle onlara: "Siz Allah'ı bırakıp da, size kendiliklerinden ne zarar, ne de fayda verme gücü bulunmayan şeylere mi tapıyorsunuz? Oysa her şeyi işiten ve bilen yalnızca Allah'tır."

قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا ف۪ي د۪ينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ
وَلَا تَتَّبِعُٓوا اَهْوَٓاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَاَضَلُّوا
كَث۪يرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَٓاءِ السَّب۪يلِ ﴿٧٧﴾ لُعِنَ الَّذ۪ينَ
كَفَرُوا مِنْ بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪لَ عَلٰى لِسَانِ دَاوُ۫دَ وَع۪يسَى
ابْنِ مَرْيَمَ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٧٨﴾
كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا
يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾ تَرٰى كَث۪يرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذ۪ينَ
كَفَرُوا لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ اَنْفُسُهُمْ اَنْ سَخِطَ اللّٰهُ
عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿٨٠﴾ وَلَوْ كَانُوا
يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالنَّبِيِّ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ
اَوْلِيَٓاءَ وَلٰكِنَّ كَث۪يرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨١﴾ لَتَجِدَنَّ
اَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذ۪ينَ
اَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ اَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا الَّذ۪ينَ قَالُٓوا اِنَّا نَصَارٰى ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ
قِسّ۪يس۪ينَ وَرُهْبَانًا وَاَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٢﴾

77- Söyle onlara: "Ey kitap verilenler! Dininizde haksız yere aşırılık yapmayın. Bundan önce şaşmış, birçoklarını da şaşırtmış ve yolun doğrusundan sapmış bir güruhun keyifleri ardınca gitmeyin!"

78- İSRAİL OĞULLARI'NDAN kâfirlik edenler, hem Davud'un, hem de Meryem'in oğlu İsa'nın dili ile lanetlendiler. Bu böyledir, çünkü onlar isyan ettiler; hak ve adalet sınırlarını çiğneyip geçtiler.

79- Onlar, içlerinde işlenen kötülüklere göz yumarlardı. Gerçekten ne kötü bir işti yaptıkları!

80- Onlardan birçoğunun kâfirlere yardakçılık yaptığını görürsün. Hırslarının peşinden sürüklendikleri şey öyle kötüdür ki, Allah onlara çok kızmıştır ve sürgit azapta kalacaklardır.

81- Eğer Allah'a, peygambere ve ona indirilene inansalardı, o kafirleri dost edinmezlerdi. Ama onların çoğu sapıp gitmiştir.

82- İnsanların inananlara düşmanlık bakımından en azılısı olarak, Yahudilerle Allah'a ortak koşanları bulacaksın; bundan hiç şüphen olmasın. Yine inananlara dostluk bakımından en yakın olarak da, "Biz Hıristiyanlarız" diyenleri bulacaksın. Bunun sebebi, onların içinde keşişlerin ve rahiplerin bulunmasıdır. Zira bunlar büyüklük taslamazlar.

وَاِذَا سَمِعُوا مَٓا اُنْزِلَ اِلَى الرَّسُولِ تَرٰٓى اَعْيُنَهُمْ تَف۪يضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا
عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّۚ يَقُولُونَ رَبَّنَٓا اٰمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِد۪ينَ ﴿٨٣﴾
وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَا جَٓاءَنَا مِنَ الْحَقِّۙ وَنَطْمَعُ اَنْ يُدْخِلَنَا
رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِح۪ينَ ﴿٨٤﴾ فَاَثَابَهُمُ اللّٰهُ بِمَا قَالُوا
جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَاۜ وَذٰلِكَ جَزَٓاءُ
الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٨٥﴾ وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَٓا اُو۬لٰٓئِكَ
اَصْحَابُ الْجَح۪يمِ ﴿٨٦﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ
مَٓا اَحَلَّ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُواۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَد۪ينَ ﴿٨٧﴾
وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًاۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذ۪ٓي
اَنْتُمْ بِه۪ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ ف۪ٓي اَيْمَانِكُمْ
وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْاَيْمَانَۚ فَكَفَّارَتُهُٓ
اِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاك۪ينَ مِنْ اَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ اَهْل۪يكُمْ
اَوْ كِسْوَتُهُمْ اَوْ تَحْر۪يرُ رَقَبَةٍۜ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ
اَيَّامٍۜ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ اَيْمَانِكُمْ اِذَا حَلَفْتُمْۜ وَاحْفَظُٓوا اَيْمَانَكُمْۜ
كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِه۪ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾

83- Peygambere indirileni dinledikleri zaman onun hak olduğuna aşinalıklarından dolayı gözlerinin yaşlarla dolup boşandığını görürsün. Onlar "Ey Rabbimiz, inandık iman ettik, şimdi Sen bizi şahitlik edenlerle beraber yaz.

84-Rabbimizin bizi iyi, güzel ve doğru insanlarla birlikte bulundurmasını gönülden arzu ederken, biz ne diye Allah'a ve bize gelen gerçeğe inanmayalım" derler.

85- Böyle demelerine karşılık Allah da onları mükafat olarak altlarından ırmaklar akan ebedi cennetlere koyacaktır. İşte güzel ahlak sahiplerine verilecek karşılık budur.

86- Kafirlik edip ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar cehennemi boylayacaklar.

87- EY İMAN EDENLER! Allah'ın size helal kıldığı hayatın güzelliklerini kendinize haram etmeyin. Ama aşırı da gitmeyin çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez.

88- Hem Allah'ın size rızık olarak bağışladığı güzelliklerden faydalanın hem de inanmış olduğunuz Allah'ın öfkesini çekmekten sakının.

89- ALLAH düşünmeden etiğiniz yeminlerden sizi sorumlu tutmaz. Ancak bile bile kendinizi bağladığınız yeminlerinizden sizi sorumlu tutar. Bunun kefaret olarak bedeli çoluk çocuğunuza yedirdiğinizin orta derecesinden on fakiri doyurmak yahut giydirmek veya bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmaktır. Bunlara gücü yetmeyen ise üç gün oruç tutmalıdır. İşte yemin edip de bozmanın cezası budur. Şu halde yeminlerinizi koruyun. Allah size hükümlerini böylece açıklıyor ki, şükretmesini bilesiniz.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلۡخَمۡرُ وَٱلۡمَيۡسِرُ وَٱلۡأَنصَابُ وَٱلۡأَزۡلَٰمُ
رِجۡسٞ مِّنۡ عَمَلِ ٱلشَّيۡطَٰنِ فَٱجۡتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا يُرِيدُ
ٱلشَّيۡطَٰنُ أَن يُوقِعَ بَيۡنَكُمُ ٱلۡعَدَٰوَةَ وَٱلۡبَغۡضَآءَ فِي ٱلۡخَمۡرِ وَٱلۡمَيۡسِرِ
وَيَصُدَّكُمۡ عَن ذِكۡرِ ٱللَّهِ وَعَنِ ٱلصَّلَوٰةِۖ فَهَلۡ أَنتُم مُّنتَهُونَ ﴿٩١﴾
وَأَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَٱحۡذَرُواْۚ فَإِن تَوَلَّيۡتُمۡ فَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَا
عَلَىٰ رَسُولِنَا ٱلۡبَلَٰغُ ٱلۡمُبِينُ ﴿٩٢﴾ لَيۡسَ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ
جُنَاحٞ فِيمَا طَعِمُوٓاْ إِذَا مَا ٱتَّقَواْ وَّءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ
ثُمَّ ٱتَّقَواْ وَّءَامَنُواْ ثُمَّ ٱتَّقَواْ وَّأَحۡسَنُواْۚ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٩٣﴾
يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَيَبۡلُوَنَّكُمُ ٱللَّهُ بِشَيۡءٖ مِّنَ ٱلصَّيۡدِ تَنَالُهُۥٓ أَيۡدِيكُمۡ
وَرِمَاحُكُمۡ لِيَعۡلَمَ ٱللَّهُ مَن يَخَافُهُۥ بِٱلۡغَيۡبِۚ فَمَنِ ٱعۡتَدَىٰ بَعۡدَ ذَٰلِكَ فَلَهُۥ
عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿٩٤﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقۡتُلُواْ ٱلصَّيۡدَ وَأَنتُمۡ حُرُمٞۚ
وَمَن قَتَلَهُۥ مِنكُم مُّتَعَمِّدٗا فَجَزَآءٞ مِّثۡلُ مَا قَتَلَ مِنَ ٱلنَّعَمِ يَحۡكُمُ بِهِۦ ذَوَا
عَدۡلٖ مِّنكُمۡ هَدۡيَۢا بَٰلِغَ ٱلۡكَعۡبَةِ أَوۡ كَفَّٰرَةٞ طَعَامُ مَسَٰكِينَ
أَوۡ عَدۡلُ ذَٰلِكَ صِيَامٗا لِّيَذُوقَ وَبَالَ أَمۡرِهِۦۗ عَفَا ٱللَّهُ عَمَّا سَلَفَۚ
وَمَنۡ عَادَ فَيَنتَقِمُ ٱللَّهُ مِنۡهُۚ وَٱللَّهُ عَزِيزٞ ذُو ٱنتِقَامٍ ﴿٩٥﴾

90- EY İMAN EDENLER! İçki, kumar, putlar ve gelecek hakkında kehanette bulunmak, şeytan işi iğrençliklerdir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.

91- Şeytan, içki ve kumarla sadece aranıza düşmanlık ve kin sokmak, ve sizi Allah'ı anmaktan ve namazı kılmaktan alıkoymak ister. Artık vazgeçiyorsunuz değil mi?

92- Allah'ı ve peygamberi dinleyin, karşı gelmekten sakının. Eğer dinlemezseniz, biliniz ki elçimize düşen sadece açık bir tebliğden ibarettir.

93- İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlara bundan böyle Allah bilinciyle yaşadıkları, imanlarında sebat ettikleri; iyiliğe, güzelliğe, doğruluğa devam ettikleri sürece her şey serbesttir. Yeter ki, Allah bilinciyle yaşamaya ve iman etmeye devam etsinler. Allah bilincini içlerinde derinleştirsinler, güzel ahlaka sarılsınlar. Çünkü Allah güzel ahlak sahiplerini sever.

94- EY İMAN EDENLER! Allah sizi ellerinizin ve silahlarınızın menziline giren hayvanları öldürme konusunda sınayacak ki, gıyabında kendisinden korkanlar meydana çıksın. Kim buna rağmen saldırganlık yaparsa, onu acı bir azap bekliyor.[39]

95- Ey iman edenler! Sizler hac yaparken bir hayvanı dahi öldürmeyin. Kim bir hayvanı kasten öldürürse, Kâbe'ye sunulacak bir kurbanlık olmak üzere adalet sahibi iki kişinin vereceği kararla, öldürdüğü hayvanın bedelini tazmin etmelidir. Veya öldürdüğü havyana karşılık yoksulları doyurmalı veya onun dengi oruç tutmalıdır. Ta ki bu şekilde yaptığının vebalini tatsın. Allah, geçmişi affetmiştir. Fakat kim bir daha yaparsa, Allah ondan intikamını alır. Allah azizdir, kötülere karşı intikamı vardır.[40]

[39] Bu ayet hac yasağı ile ilgili olup, hac sırasında "hiç bir canlıya zarar vermeme" temel ilkesini vurguluyor. Öyle ki, hacda hayvan dahi öldürülmemelidir. Bunun anlamı, gücü yettiği halde, elinde silahı olduğu halde "zarar vermeme" ilkesinin teyit edilmesidir. Bu haliyle ayet, kendileri "dişi deve" ile imtihan edilen **Hz. Salih**'in kavmini hatırlatır. Onlara da Allah ortalığa bir dişi deve salarak "Buna dokunma-

yın" demişti; onlar ise deveyi küstahça boğazlamıştı. Çünkü **Hz. Salih**'in kavmi, gayet gaddar, zayıf ve sahipsiz bulduğu her şeyi yağmalayan bir kavimdi. Allah onları böyle bir sınamaya tabi tutmuştu. Burada da mü'minlere hac sırasında öldürmeme emri verilerek, adeta "zarar vermeme" ve "çevreye saygı" talimi yaptırılıyor. Genellikle mealler "avlanma" sözcüğünü kullanarak, sanki hac biter bitmez hacılara ellerinde çiftelerle ava çıkmalarına izin veriliyormuş izlenimi yaratıyorlar. Halbuki bu tamamen bir talimdir; "kendini tutmasını öğrenme, saldırgan dürtülerin gemlenmesi, çevreye zarar vermeme, haddini bilme" talimi...

[40] Görüldüğü gibi bu ayeti de klasik fıkıh mantığı içinde değil, ahlak ve bilinç mantığı çerçevesinde anlamak icap eder. Verilmek istenen mesaj, "kimsenin hakkının yenemeyeceği, yendiği takdirde de ödetileceği"dir. Keza sözü ayağa düşürenler, iyi olacağına söz verdiği halde kötü bir davranışta bulunanlar, "sözün namusu adına" bedelini ödemelidir. Hiçbir kötülük karşılıksız bırakılmamalıdır. Kötülük yapan, bir yoksul doyurarak bunu iyilikle karşılamalı (kefaret) veya kötülüğün kaynağı olan açlık ve şehveti kendine yasaklayarak (savm/oruç) kendini tutmasını öğrenmelidir...

96- Deniz hayvanları ve onu yemek, size ve yolculukta olanlarınıza yiyecek olmak üzere serbesttir. Kara hayvanları ise hac esnasında yasaktır. Huzuruna varıp toplanacağınız Allah'ın öfkesini çekmekten sakının.

97- Allah Kâbe'yi, o Beyt-i Haram'ı insanlık için ayağa kalkış sembolü yaptı.[41] Yine o hac ayını ve süslenmiş takılarıyla o kurbanlıkları da. Bütün bunlar, göklerin ve yerin bir sahibinin olduğu ve O'nun her şeyi bildiği bilincinin sizde oluşması içindir. Allah her şeyi biliyor; bundan hiç şüpheniz olmasın.

98- Biliniz ki, Allah'ın hem azabı çok çetin; hem de bağışlaması, sevgi ve merhameti sonsuzdur.

99- Peygamberin üzerine düşen sadece tebliğdir. Açıkladığınız ve sakladığınız şeylerin hepsini bilecek olan ise yalnızca Allah'tır.

100- De ki: "Kötü ve çirkin olanla güzel ve temiz olan aynı kefeye konamaz. Kötü ve çirkin olan şeylerin birçoğu sana zevk verse bile. Şu halde, ey akıl ve vicdan sahipleri![42] Allah bilinciyle yaşayın ki kurtuluşa eresiniz.

101- EY İMAN EDENLER! Size açıklanınca hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın. Oysa Kur'an indirildiği esnada sorarsanız onlar size açıklanır. Allah onları şimdilik affetmiştir. Allah çok bağışlayan ve çok yumuşak davranandır.

أحل لكم صيد البحر وطعامه متاعا لكم وللسيارة وحرم
عليكم صيد البر ما دمتم حرما واتقوا الله الذي إليه
تحشرون ﴿٩٦﴾ جعل الله الكعبة البيت الحرام قياما
للناس والشهر الحرام والهدي والقلائد ذلك لتعلموا
أن الله يعلم ما في السماوات وما في الأرض وأن الله بكل شيء
عليم ﴿٩٧﴾ اعلموا أن الله شديد العقاب وأن الله غفور
رحيم ﴿٩٨﴾ ما على الرسول إلا البلاغ والله يعلم ما تبدون
وما تكتمون ﴿٩٩﴾ قل لا يستوي الخبيث والطيب ولو أعجبك
كثرة الخبيث فاتقوا الله يا أولي الألباب لعلكم
تفلحون ﴿١٠٠﴾ يا أيها الذين آمنوا لا تسألوا عن أشياء إن تبد لكم
تسؤكم وإن تسألوا عنها حين ينزل القرآن تبد لكم
عفا الله عنها والله غفور حليم ﴿١٠١﴾ قد سألها
قوم من قبلكم ثم أصبحوا بها كافرين ﴿١٠٢﴾ ما جعل الله
من بحيرة ولا سائبة ولا وصيلة ولا حام ولكن الذين
كفروا يفترون على الله الكذب وأكثرهم لا يعقلون ﴿١٠٣﴾

102- Sizden önceki insanlar böyle sorular sorarak kâfirliğe varmışlardı.[43]

103- Kulağı yarılarak, başıboş bırakılarak, erkek-dişi ikizler doğurdu diyerek veya on defa doğurması yüzünden artık yük vurulamaz diyerek bazı hayvanların yasaklanması Allah'ın emri değildir.[44] Fakat o kâfirlik edenler, Allah adına yalan uyduruyorlar. Birçoğu akılsızca hareket ediyor.

---

[41] Yani Allah Kâbe'yi; 1- İnsanlığın ayağa kalktığı, yaratılıp varoluşa katıldığı yer olarak sembolleştirdi, 2- Çürümüş, yozlaşmış, hayvanlığa dönmeye yüz tutmuş dünya insanlığını, tekrar insanlıklarına dönmeleri, ilk yaratıldıkları yeri hatırlamaları için dirilme, silkinme ve kendine gelme yeri olarak sembolleştirdi. Ayrıca Bkz. "KÂBE" 2/125, "KIBLE" 10/87. ve "HACC" 2/158. ayet dipnotları.

[42] ULU'L-ELBAB: Bkz. 12/111. ayet dipnotu.

[43] Demek ki ayette geçen "soru sormak" tabirini, "aşırı isteklerde bulunmak" şeklinde anlamak bağlama uygun düşmektedir. Çünkü yukarıdan beri konu, Yahudilerin ve Hıristiyanların dinde aşırı giderek gerekli gereksiz birçok şeyi kendilerine haram etmeleridir. Bu bağlamda Müslümanlara ise "Allah'ın size helal kıldığı hayatın güzelliklerini kendinize haram etmeyin" denilmekte; peygamberin görevinin, Allah'ın dinini en yalın haliyle tebliğ etmekten ibaret olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla Allah ve din namına "şu haram, bu helal" diye ilave hükümler koymaya kalkışılmamalı; Allah'ın kitabında sayıları belli haramlar dışında boyuna yasak getirmeye çalışarak "Şu da yasak olmalı, bu da haram kılınmalı" diye kraldan fazla kralcı kesilmemelidir.

[44] Rivayete göre, Kureyş'in atalarından **Amr ibn Lühay el-Huzai** Mekke'ye lider olmuştu. **Hz. İsmail**'den beri gelen sağduyuya dayalı dini değiştiren ilk kişi olarak bilinmekteydi. O bazı putlar yaptırıp diktirmiş ve Mekke'ye özelikle kurbanlık olarak gelen kimi hayvan ve develeri, kulağı işaretlenmiş (*bahîra*); başıboş bırakılmış (*sâibe*); ikiz doğuran (*vâsile*) ve on defa doğurmuş (*hâm*) diye isimlendirerek haram kılmıştı (Razi, Kurtubi, İbni Kesir, Taberi). Bunlara kimse dokunamaz, Kabe'nin içindeki putlara adanır ve dolayısıyla arka planda Mekke'ye hâkim durumda olan Kureyş tefeci bezirganlarının cebine giderdi. Mekke'de Kâbe ve Tanrı istismarına dayalı böylesi bir çark dönmekteydi. İşte Allah, bu ayette bunların kendi emri olmadığını beyan ediyor. Şu halde din, iman üzerinden ticaret yapmak, bunlar üzerinden geçinmek, bunları servete tahvil ederek ilave hükümler ya da haramlar icat etmek, Allah namına "şu haram, bu yasak" diyerek getiri ummak ve böylece din bezirganlığı yapmak, Allah'ı çok kızdıran bir şey olup şiddetle men edilmektedir...

وَاِذَا ق۪يلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلٰى مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا
مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَٓاءَنَاۜ اَوَلَوْ كَانَ اٰبَٓاؤُ۬هُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْـٔاً وَلَا
يَهْتَدُونَ ﴿١٠٤﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا عَلَيْكُمْ اَنْفُسَكُمْۚ لَا يَضُرُّكُمْ
مَنْ ضَلَّ اِذَا اهْتَدَيْتُمْۜ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَم۪يعاً فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ
تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ
الْمَوْتُ ح۪ينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ اَوْ اٰخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ
اِنْ اَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْاَرْضِ فَاَصَابَتْكُمْ مُص۪يبَةُ الْمَوْتِۜ تَحْبِسُونَهُمَا
مِنْ بَعْدِ الصَّلٰوةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللّٰهِ اِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَر۪ي بِه۪ ثَمَناً
وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰىۙ وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللّٰهِ اِنَّٓا اِذاً لَمِنَ
الْاٰثِم۪ينَ ﴿١٠٦﴾ فَاِنْ عُثِرَ عَلٰٓى اَنَّهُمَا اسْتَحَقَّٓا اِثْماً فَاٰخَرَانِ يَقُومَانِ
مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذ۪ينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْاَوْلَيَانِ فَيُقْسِمَانِ
بِاللّٰهِ لَشَهَادَتُنَٓا اَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَاۘ اِنَّٓا
اِذاً لَمِنَ الظَّالِم۪ينَ ﴿١٠٧﴾ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلٰى
وَجْهِهَٓا اَوْ يَخَافُٓوا اَنْ تُرَدَّ اَيْمَانٌ بَعْدَ اَيْمَانِهِمْۜ وَاتَّقُوا
اللّٰهَ وَاسْمَعُواۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِق۪ينَ ﴿١٠٨﴾

104- Bunlara, "Gelin Allah'ın indirdiği hükümlere ve peygambere" denildiği zaman, "Atalarımızın geleneği bize yeter" derler. Peki, ya ataları bir şey bilmeyen ve doğru yolda yürümeyen kimseler idiyse, yine de mi?

105- Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda yürüdükçe, sapıtmış olanlar size bir zarar veremez. Dönüp dolaşıp Allah'a varacaksınız. O size neler yaptıklarınızı, o zaman bir bir haber verecek.

106- EY İMAN EDENLER! Herhangi birinize ölüm işaretleri geldiğinde, vasiyette bulunurken, kendi içinizden iki adaletli kişiyi şahit tutun. Eğer yolculukta iseniz, sizden olmayan iki kişiyi şahit tutun. Bunları namazdan sonra alıkorsunuz. Eğer içinize bir şüphe düşerse, her birinden Allah adına şöyle söz alın: "Akraba da olsa sözümüz namustur; hiç bir şeyle değişmeyiz. Allah'ın huzurunda gördüklerimizi saklamayız, aksi halde hiç kuşkusuz günahkar oluruz."

107- Eğer bu şahitlerden birinin verdikleri sözü tutmadığı anlaşılırsa; o zaman bu iki kişinin yerine, bunların aleyhlerinde bulundukları karşı taraftan iki şahit bulunur. Bunlar da Allah adına şöyle yemin ederler: "Bizim tanıklığımız, onların tanıklığından daha doğrudur; biz kimsenin hakkına tecavüz etmedik, aksi halde hiç kuşkusuz zalimlerden oluruz."

108- İşte bu, şahitliği gerektiği gibi yapmalarına veya yeminlerinden sonra, ettikleri yeminin kabul edilmemesinden korkmalarına en yakın bir çaredir. Daima Allah bilinciyle yaşayın ve söyleneni iyi dinleyin. Çünkü Allah, yoldan çıkanları doğru yolda yürütmez.[45]

[45] Rivayete göre Hıristiyan olan **Temem ed-Dari** ve kardeşi **Adiyy**, beraberlerinde Müslüman ve muhacir olan kölesi **Büdeyl** olduğu halde ticaret maksadıyla Şam'a gitmişlerdi. Şam'a varınca **Büdeyl** hastalandı ve yanında bulunan eşyaların listesini içeren bir mektup yazarak, arkadaşlarına haber vermeksizin kumaşların içine koydu. Sonra da onlara Medine'ye vardıklarında bunları ailesine vermelerini tembihle-

di. Derken **Büdeyl** öldü. Bu iki Hıristiyan, onun eşyalarından üç yüz miskal altın ile süslenmiş bir gümüş kabı alıp geri kalanını döndükten sonra, **Büdeyl**'in ailesine teslim ettiler. **Büdeyl**'in ailesi, eşyayı karıştırırken yazılan mektubu buldu. Baktılar ki mektupta daha başka eşyalardan bahsediliyor **Temim** ve **Adiyy**'e; "Bir kaptan ve altınlardan bahsediyor, onlar nerede?" diye sordular. Onlar "Haberimiz yok, bize teslim ettikleri bunlardı" dediler. Olay **Hz. Peygamber (s.a.v)**'e intikal edince, **Temim** ve **Adiy**'i mescide çağırarak namazdan sonra onlara yemin ettirdi. Maide suresinin bu bölümüne yerleştirilen işte bu pasajdaki ayetler (106–108); bu olay üzerine nazil oldu (Razi, Kurtubi, İbni Kesir, Taberi). Demek ki Kur'an'ın bu tarihsel olay üzerinden verdiği evrensel mesaj, "Ölümünüzden önce vasiyette bulunun, yolculuk anında ölümle burun buna gelirseniz üzerinizde olanları bildirin, bunu yaparken şahitler bulundurun, gördüğünüzü saklamayın, sözü namus bilin, ahde vefa gösterin, emanete hıyanet etmeyin" gibi temel ahlâkî değerlerdir...

يَوْمَ يَجْمَعُ اللّٰهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَٓا اُجِبْتُمْ قَالُوا لَا عِلْمَ
لَنَا اِنَّكَ اَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١٠٩﴾ اِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ
مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلٰى وَالِدَتِكَ اِذْ اَيَّدْتُكَ بِرُوحِ
الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَاِذْ عَلَّمْتُكَ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ وَاِذْ تَخْلُقُ
مِنَ الطِّينِ كَهَيْـَٔةِ الطَّيْرِ بِاِذْنِي فَتَنْفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا
بِاِذْنِي وَتُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ بِاِذْنِي وَاِذْ تُخْرِجُ
الْمَوْتٰى بِاِذْنِي وَاِذْ كَفَفْتُ بَنِٓي اِسْرَٓائِيلَ عَنْكَ اِذْ جِئْتَهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ اِنْ هٰذَٓا اِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ
﴿١١٠﴾ وَاِذْ اَوْحَيْتُ اِلَى الْحَوَارِيِّينَ اَنْ اٰمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي قَالُٓوا
اٰمَنَّا وَاشْهَدْ بِاَنَّنَا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾ اِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ
يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ اَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا
مَٓائِدَةً مِنَ السَّمَٓاءِ قَالَ اتَّقُوا اللّٰهَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾
قَالُوا نُرِيدُ اَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ
اَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿١١٣﴾

109- ALLAH peygamberleri toplayacağı gün, "Sizden sonra davetinizin başına neler geldiğini biliyor musunuz?" diye soracak. Onlar da "Bizim bir bilgimiz yok, gıyabımızda olanları bilen ancak Sensin Sen" diyecekler.

110- Allah, o günde şöyle buyuracak: "Ey Meryem oğlu İsa! sana ve annene olan nimetimi düşün. Hani seni tertemiz ruh[46] ile desteklemiştim. Beşikte ve yetişkinlikte insanlarla konuşuyordun. Sana kitabı, bilgeliği, Tevrat'ı ve İncil'i öğretmiştim. Hani Benim iznimle çamurdan kuş biçiminde bir şey yapıyordun, içine üflüyordun da Benim iznim ile bir kuş oluveriyordu. Anadan doğma körü ve cüzamlıyı Benim iznimle iyi ediyordun. Ölüleri Benim iznimle diriltiyordun.[47] İsrail oğullarına söze dayalı apaçık delillerle geldiğinde onlardan kâfirlik edenler, "Bunlar büyüleyici parlak laflardan başka bir şey değildir" demişlerdi de, seni onlara karşı korumuştum.

111- Hani havarîlere,[48] "Bana ve peygamberime iman edin" diye ilham etmiştim. Onlar da; "İman ettik. Hiç kuşkusuz, Müslümanlar olduğumuza şahit ol" demişlerdi.

112- Yine havarîler; "Ey Meryem oğlu İsa! Rabbinden bize gökten bir sofra[49] indirmesini isteyebilir misin?"[50] diye sormuşlardı da; "Eğer inanmış iseniz, Allah'ın öfkesini çekmekten sakının" diye cevaplamıştı.

113- Onlar; "Biz istiyoruz ki ondan yiyelim, kalplerimiz tatmin olsun da senin bize doğru söylediğini bilelim ve ona tanıklık yapanlardan olalım" demişlerdi.

---

[46] RUHU'L-KUDS: Bkz. 16/102. ayet dipnotu.

[47] Ayette geçen ve **Hz. İsa**'nın imalı, mecazlı, kinayeli konuşma tarzına örnek olan "çamurdan bir kuş yapıp üflemek, ölüleri diriltmek, körü ve cüzamlıyı iyi etmek" vb. deyimlerinin yorumu için Bkz. 3/49. ayet dipnotları.

[48] HAVARİLER: Bkz. 3/52. ayet dipnotu.

[49] MAİDE: Sözlükte [ماد] kökünden gelir. Mastarı "sallanmak, sağa sola doğru eğilmek, başı dönmek" demektir. Sofra, üzerinde yemek yenen masa (*mâide*); kayma (*meyd*); meydan, saha, alan (*meydân*); atış alanı (*meydanu'r-rimâye*); hodri meydan (*meydânu't-tahaddî*); iş alanı, çalışma sahası (*meydanu'l-amel*) kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi yemeği ortaya çıkardığı, orta yere koyduğu için sofraya "maide" denmektedir. Ayette geçen "gökten gelen sofra" deyimi, "olağanüstü mucizeler" anlayışına hayli yatkın dini muhayyilemizde, gökten özel olarak tepsi içinde inen bir sofra olarak algılanmıştır. Halbuki Allah'tan böyle bir istekte bulunması talebine karşılık, Hz. **İsa**'nın ve de Allah'ın verdiği cevap ortadadır. Yukarıdaki pasajda Hz. **İsa**, "Eğer inanmış iseniz daima Allah bilincini içinizde canlı tutun, O'nun öfkesini çekecek işler yapmaktan sakının (takvalı olun)" demekte (5/112); Allah da [منزلها], "Ben onu indirmekte olanım, hiç kuşkusuz" diye cevap vermektedir (5/115). Zira *münezziluhâ* kelimesinin fiili –tef'il babı olduğu için-, bir taraftan bir şeyi çokca yapıp durmada, diğer yandan da fiilin kök manasını mef'ule isnat etmekte kullanılır. Bu durumda ayetin takdir; "Siz gökten sofra indirilmesini istiyorsunuz. Oysa Allah zaten sürekli olarak o sofrayı indirip durmakta. Yeryüzünden biten bitkiler, akan sular, ağaçlar, meyveler, tarlalardan çıkardığınız ürünler, değirmenlerde öğüttünüz unlar hepsi ne ile oluyor sanıyorsunuz? Gökten inen su olmasa, ekip biçtiğiniz toprak, ısındığınız ateş, solduğunuz hava olmasa, bunlarla ürünler yetişmese ne ile doyacaksınız? Bütün bu rızıklar, Allah'ın tabiat sofrasında zaten sizin için üretilip duruluyor. Tabiatı sizin için sofra kılan, sizi onunla besleyip yaşatan zaten Allah değil midir? Şimdi bunu görmeyip hangi mantıkla gökten tepsi içinde sofra indirilmesini bekliyorsunuz?" şeklinde olur. Burada, "fiilin kök manasını mefule isnat etmek" denilen şey, "gökten sofra indirmek" deyiminin "yerden ürün bitirmek" deyimine döndürülmüş olması durumudur. Zira Kur'an'ın "iş ve oluş" (*emr, kevn*) tasavvuruna göre yerden biten her ürün demek, gökten inen her rızık demektir. Örneğin, siz tarlada buğday hasat ederseniz, Allah "Size buğday verdik" der. Siz çocuk yaparsınız, Allah "Size çocuk bağışladık" der...

[50] Ayette geçen [هل يستطيع ربك] ibaresi ile ilgili iki tür okuma söz konusudur: 1- Sen Rabbinden (*rabbeke*) isteyebilir misin?, 2- Senin Rabbin (*rabbuke*) güç yetirebilir mi? Rivayete göre dilcilerden **Kısai** ve sahabeden de **Hz. Ali, İbni Abbas, Hz. Aişe** ve **Muaz b. Cebel** birinci tür okumayı tercih etmişlerdir. Hatta Hz. **Aişe**'den "*Havariler 'Rabbin gökten sofra indirmeye güç yetirebilir mi?' diye sormayacak kadar Allah'ı tanırlardı. Havariler, öyle değil de 'Sen Rabbinden isteyebilir misin' şeklinde sormuşlardır*" rivayeti vardır (Razi, İbni Kesir, Kurtubi). Birinci okumada Hz. **İsa**'nın gücünden şüphe varken, ikinci okumada Allah'ın gücünden şüphe söz konusu olur ki, birinci görüş herhalde tercihe şayandır...

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللّٰهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا
عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١٤﴾
قَالَ اللّٰهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا
لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١١٥﴾ وَإِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ
أَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللّٰهِ قَالَ
سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ
عَلِمْتَهُ تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ
الْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾ مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّي
وَرَبَّكُمْ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتَ
أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾
إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾ قَالَ اللّٰهُ هٰذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ
جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللّٰهُ
عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١٩﴾ لِلّٰهِ مُلْكُ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٢٠﴾

114- Bunun üzerine Meryem oğlu İsa; "Allahım! Ey bizim yegane Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir. Bizim için, bütün zamanlar boyunca bir ziyafet ve kudretinden bir işaret olsun. Bizleri rızıklandır. Sen rızık verenlerin en hayırlısısın" demişti.

115- Allah da, "Ben onu size indirip durmaktayım. Artık bundan sonra içinizden kim kâfirlik ederse, ona dünyada hiç kimseye vermeyeceğim bir azap ile karşılık veririm" demişti.

116- ŞİMDİ, "Ey Meryem oğlu İsa!" diyerek soracak Allah; "Sen mi insanlara 'beni ve annemi Allah yanında iki tanrı edinin' dedin?" İsa cevap verecek: "Sen her türlü eksikliklerden uzaksın. Benim için gerçek olmayan bir sözü söylemem bana yakışmaz. Eğer söylemiş olsaydım, elbette Sen bilirdin. Sen benim içimde olanı bilirsin, ben ise Senin zatında olanı bilmem. Bütün sırları bilen ancak Sensin Sen; bundan hiç şüphem yok.

117- Sen bana ne emrettinse, onlara sadece onu söyledim. Daima, "Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin" dedim. Aralarında bulunduğum müddetçe onlara tanıklık ettim. Ne zaman ki beni içlerinden aldın, onları gözetleyen olarak yalnız Sen kaldın. Zaten Sen her şeyi görürsün.

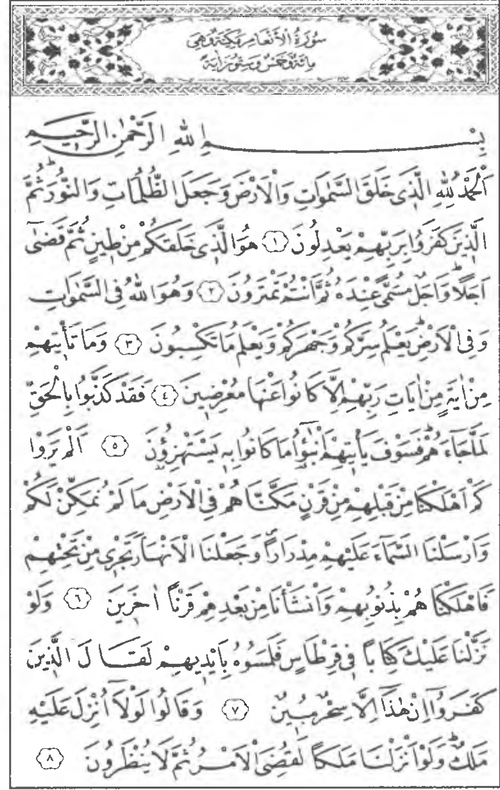
118- Eğer Sen onlara azap edersen, hiç kuşkusuz onlar senin kullarındır. Eğer onları bağışlarsan, bütün güç ve bilgelik sendedir; bundan hiç şüphem yok!"

119- Allah da; "İşte bu, yalnızca sözü namus bilerek yaşayanların doğruluklarının fayda sağlayacağı gündür. Onları altlarından ırmaklar akan ebedi cennetler bekliyor. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan. İşte asıl büyük zafer budur" diyecek.

120- Göklerin, yerin ve onlarda olan her şeyin egemenliği Allah'ındır. O'nun her şeye gücü yeter.

06- EN'AM SURESİ

Bütünü tek inişte Mekke'de nazil olmuştur, 165 ayettir. 136–147 ayetleri arasındaki pasajda, Kâbe'ye getirilen hediye ve kurbanların, özellikle de sığırların (en'am); Kâbe'yi kendi menfaatleri için kullanan Kureyş ileri gelenlerince "iç edilmesi" eleştirilirken, ayetler içinde sık sık "en'am" (nimetler, sığırlar, hayvanlar) tabiri kullanıldığından dolayı bu adı almış görünmektedir. Genel olarak surenin ana teması, Allah'ın birliği (*tevhid*); bölünmez bütünlüğü (*samed*); insanlıkla dinamik ilişkisi (*risalet*) ve yeniden diriliş (*kıyamet*) gerçeği ile bunların sonuçları etrafında döner.

EN'AM SURESİ

Bütünü tek inişte Mekkede nazil olmuştur, 165 ayettir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- BÜTÜN ÖVGÜLER, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur. Fakat kâfirlik edenler, onları kendilerini yaratana denk tutmaya kalkıyorlar.

2- Sizi çamurdan yaratan, sonra ecelinizi belirleyen, malûm bir ecel de kendi katında olan O'dur.[1] Ama siz hâlâ şüpheler içindesiniz.

3- Hâlbuki göklerde ve yerde Allah O'dur. İçinizi de dışınızı da bilir. Daha ne yapıp edeceğinizi de bilir.

4- Hal böyleyken, ne zaman onlara Rablerinin ayetlerinden bir ayet gelse yüz çevirirler.

5- Şimdi de kendilerine gelen bu apaçık gerçeğe yalan diyorlar. Fakat alay ettikleri şeyin ne olduğunu çok yakında anlayacaklar.

6- Önceki çağlarda yaşamış nice nesilleri helak ettiğimizi görmüyorlar mı? Şu yeryüzünde onlara, size vermediklerimizi vermiş, üzerlerine gökten nimetler yağdırmış ve ayaklarının altından ırmaklar akıtmıştık. Biz onları, günahları ile birlikte helâk ettik ve arkalarından yeni nesiller var ettik.

7- Eğer sana kâğıt üzerine yazılmış bir kitap indirseydik, ona elleriyle dokunsalardı bile yine o kâfirler; "Bunlar, apaçık bir takım büyüleyici lâflardan başka bir şey değil" diyeceklerdi.[2]

8- Yine, "Şuna bir melek indirilse de görsek?" diyorlar. Eğer öyle bir melek indirseydik, işleri oracıkta biterdi. Kendilerine bir an bile göz açtırılmazdı; bundan hiç şüpheniz olmasın.

---

[1] Ayete geçen iki ecelden ne kastedildiği hakkında şu iki yorum yapılabilir: 1- Sizin geçmişte yaşayanlarınıza belli bir süre (ecel) tayin eden ve gelecekte yaşayanlarınıza da belli bir süre (ecel) tayin edecek olan O'dur (Ebu Müslim). 2- Şu ana kadar yaşadığınız süreyi (ecel) size veren ve bundan sonra da ömrünüzün geriye kalan kısmını belirli bir vakte kadar sürdürecek (ecelin müsemma) olan O'dur.

[2] Yani: Sana, "âlemlerin Rabbi'nden falan oğlu falana" diye kendi namlarına yazılı, adrese teslim yazılı bir belge gönderseydik; kendi elleriyle zarfı açıp imzalı, mühürlü, kaşeli mektubumuzu okusalardı bile yine de inanmaz, kâfirlik etmeye devam ederler ve "bu bir aldatmaca" der dururlardı…

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ
مَا يَلْبِسُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ
فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾ قُلْ
سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ
﴿١١﴾ قُلْ لِمَنْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلْ لِلَّهِ كَتَبَ عَلَىٰ
نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ
الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ وَلَهُ مَا سَكَنَ
فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣﴾ قُلْ أَغَيْرَ اللَّهِ
أَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ
قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ﴿١٤﴾ قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ
عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ مَنْ يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ وَذَٰلِكَ
الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾ وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ
إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾
وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١٨﴾

9- Peygamberi bir melek yapsaydık, yine bir adam yapardık ve onları yine düştükleri kuşkuya düşürürdük.[3]

10- Doğrusu senden önce gönderilen peygamberlerle de alay edildi. Ancak o alaya aldıkları gerçeğin ta kendisi, o maskaralığı yapanları çepeçevre kuşatıverdi.

11- Söyle onlara: "Yeryüzünde dolaşın da peygamberlere yalancı diyenlerin sonunun ne olduğunu bir görün.

12- De ki: "Göklerde ve yerde ne varsa kimindir?" Cevap ver: "Sevgiyi ve merhameti kendine farz kılmış olan Allah'ındır." Sizi, varlığında kuşku olmayan kıyamet gününde toplayacak; bundan hiç şüpheniz olmasın. Oysa kendilerine yazık edenler, imana yanaşmıyorlar.

13- Gecenin ve gündüzün barındırdığı her şey O'nundur. Her şeyi duyuyor, her şeyi biliyor O.

14- Söyle onlara: "Göklerin ve yerin yaratanı olan Allah'tan başkasını mı yâr edineceğim? Oysa O yedirip besler ve fakat kendisi beslenmekten uzaktır." Herkes duysun: "Ben O'na ortak koşanlardan olmakla değil, hakkını teslim edenlerin[4] öncüsü olmakla emrolundum."

15- Söyle onlara: "Ben Rabbime karşı gelecek olursam, büyük bir günün azabından korkarım."

16- O gün kim esirgenirse, Allah onu sevgi ve merhametine almıştır. İşte gerçek zafer budur.

17- Allah sana bir zarar vermek isterse, ona Allah'tan başka kimse engel olamaz. Eğer sana iyilikte bulunursa, unutma ki O'nun her şeye gücü yeter.

18- Kullarının üstünde karşı konulmaz güce sahip olan O'dur. O her şeyden haberdardır, çok bilgedir.

---

[3] Yani: Bir adam şeklinde gelen meleğe, bu sefer yine itiraz edecekler ve "Hani nerede melek, bu bir adam?" diyeceklerdi.

[4] İSLAM/MÜSLÜMAN: Bkz. 67/35. ayet dipnotu.

قل أي شيء أكبر شهادة قل الله شهيد بيني وبينكم وأوحي إلي هذا
القرآن لأنذركم به ومن بلغ أئنكم لتشهدون أن مع الله آلهة
أخرى قل لا أشهد قل إنما هو إله واحد وإنني بريء مما تشركون
(19) الذين آتيناهم الكتاب يعرفونه كما يعرفون أبناءهم الذين
خسروا أنفسهم فهم لا يؤمنون (20) ومن أظلم ممن افترى على الله
كذبا أو كذب بآياته إنه لا يفلح الظالمون (21) ويوم نحشرهم جميعا
ثم نقول للذين أشركوا أين شركاؤكم الذين كنتم تزعمون (22) ثم
لم تكن فتنتهم إلا أن قالوا والله ربنا ما كنا مشركين (23) انظر
كيف كذبوا على أنفسهم وضل عنهم ما كانوا يفترون (24)
ومنهم من يستمع إليك وجعلنا على قلوبهم أكنة أن يفقهوه
وفي آذانهم وقرا وإن يروا كل آية لا يؤمنوا بها حتى إذا جاءوك
يجادلونك يقول الذين كفروا إن هذا إلا أساطير
الأولين (25) وهم ينهون عنه وينأون عنه وإن يهلكون إلا
أنفسهم وما يشعرون (26) ولو ترى إذ وقفوا على النار فقالوا
يا ليتنا نرد ولا نكذب بآيات ربنا ونكون من المؤمنين (27)

19- De ki: "Şahitlikte hangi şey daha büyüktür?" De ki: "Allah, benimle sizin aranızda şahittir. Bu Kur'an, sizi ve ulaşabildiği herkesi uyandırmak için vahyolundu. Şimdi siz, Allah'tan başka tanrılar olduğuna şahitlik edebilir misiniz?" Cevap ver: "Ben şahitlik etmem." Duysun herkes: "O tek Tanrı'dır. O'na koştuğunuz ortaklarınızla[5] hiç bir alâkam yoktur, kesinlikle!"

20- Önceki çağlarda kitap verilenler, bu gerçeği kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Fakat kendilerine yazık edenler imana yanaşmazlar.

21- Allah'a olmayacak şeyler yakıştırarak yalan uyduran veya O'nun ayetlerine yalan diyenden daha zalim kim olabilir? Zalimler kurtuluşa eremezler; bundan hiç şüpheniz olmasın.

22- Onların hepsini, bir gün huzurumuzda toplayacağız. Allah'a ortak koşanlara, "Hani nerede o ortak sandıklarınız?" diyeceğiz.

23- Çaresizlik içinde sadece şöyle diyecekler: "Rabbimiz Allah'a yemin ederiz ki, ortak koşuyor değildik."[6]

24- Kendilerine karşı nasıl de yalan söylüyorlar. O uydurdukları putlar da ortalıktan kayboldu gitti.

25- İçlerinden bazıları da seni Kur'an okurken dinlerler. Fakat Biz, kalplerine onu anlamalarına engel kabuklar geçirmişizdir. Kulaklarında da bir sağırlık vardır. Bütün ayetleri görseler de iman etmezler. O kâfirler sana geldiklerinde seninle tartışmaya kalkışarak; "Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir" der dururlar.

26- Hem başkalarını ona yaklaşmaktan alıkoyarlar, hem de kendileri ondan uzaklaşırlar. Böylece sadece kendilerini mahvederler, ama farkında bile değiller.

27- Ateşin başında bekletilip: "Ah! Ne olurdu geri gönderilsek de, Rabbimizin ayetlerine yalan demeyip iman edenlerden olsaydık" dediklerini bir görseydin!

---

[5] ŞİRK/SAMED: Bkz. 112/2. ayet dipnotu.

[6] Yani: Bizim niyetimiz, bölünmez bütünlüğü (samed) parçalayarak ortak koşmak (şirk) değildi. Biz böyle şeyler düşünmemiştik. Biz, onların bizi Allah'a yakınlaştı-

racağına inanıyorduk. Güneşe, aya, yıldıza, boğaya, aslana, balığa, koça; göğün, yeraltının, suların, rüzgârın vs. tanrılarına, yarı-tanrılarına, koruyucu küçük tanrılarına vs. inanırken; putlardan, heykellerden şefaat dilenirken; İsa'yı, Musa'yı, kutsal hanedanları, din adamlarını, azizleri, velileri, imamları, şeyhleri, seyyidleri vs. yüceltirken, ortak koşmak gibi bir niyetimiz yoktu. Biz Allah'ın razı olduğunu sandığımız iyi bir iş yapıyorduk. Bunun ortak koşmak olacağını hiç düşünmemiştik…

بَلْ بَدَا لَهُمْ مَا كَانُوا يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ
وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٢٨﴾ وَقَالُوا إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا
نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَوْ تَرَى إِذْ وُقِفُوا عَلَى رَبِّهِمْ قَالَ أَلَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ
قَالُوا بَلَى وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٠﴾
قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ حَتَّى إِذَا جَاءَتْهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً
قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا عَلَى مَا فَرَّطْنَا فِيهَا وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَى
ظُهُورِهِمْ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٣١﴾ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ
وَلَهْوٌ وَلَلدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٢﴾ قَدْ نَعْلَمُ
إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ
بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ
فَصَبَرُوا عَلَى مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّى أَتَاهُمْ نَصْرُنَا وَلَا
مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِنْ نَبَإِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٤﴾
وَإِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ
نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ وَلَوْ
شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٥﴾

28- Fakat hayır! Daha önce gizledikleri karşılarına çıktı da ondan. Hiç şüpheniz olmasın; geri gönderilseler, yapmayın denilen kötülüğü yine yaparlar. Çünkü onlar her zaman yalancıdır.

29- Bazıları da, "Hayat sadece bu dünyadan ibarettir. Tekrar diriltilecek de değiliz" diyor.

30- Fakat sen onları asıl, Rablerinin huzuruna durduklarında "Nasıl, şu gördüğünüz gerçek değil miymiş?" diye sorulunca görecektin. O zaman, "Evet Rabbimiz hakkı için bu gördüğümüz gerçeğin ta kendisi" diyecekler. Biz de, "Öyleyse kâfirliğinizin karşılığı olarak tadın azabı" diyeceğiz.

31- Hiç şüpheniz olmasın. Bir gün Allah'ın huzuruna çıkacaklarını inkâr edenler hüsrana uğrayacak. Nihayet kıyamet kopup o beklenen gün ansızın gelince, "Yazıklar olsun! Dünya fena yanıltmış bizi" diyecekler. Onca günahın yükünü taşıyacaklar. Bakın ne berbat bir yük taşıyorlar.

32- Dünya hayatı, sadece bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Ahiret hayatı ise, Allah bilinciyle yaşayanlar için çok daha güzeldir. Bu akıl tutulması neden?

33- Doğrusu, söyledikleri lafların seni çok üzdüğünü biliyoruz. Unutma ki bu zalimler seni değil, aslında Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar.

34- Yine unutma ki, senden önceki çağlarda gönderilen peygamberleri de yalanlandılar. Kendilerine yardımımız gelinceye kadar dışlanmaya ve eziyetlere sabırla katlandılar. Fakat emin ol, Allah'ın kelimelerini değiştirebilecek hiç bir güç yoktur. Malûm, sana o peygamberlerden haber vermiştik.[7]

35- Eğer onların aldırış etmemeleri seni sıkıntıya sokuyorsa, haydi gücün yeterse, yerin dibine bir tünel kaz veya göklere bir merdiven daya da onlara bir mucize getir! Fakat unutma ki, eğer Allah isteseydi onları toptan doğru yolda yürütürdü; bundan hiç şüphen olmasın. Şu halde, sakın cahillerden olma![8]

[7] Yani: Ey öksüz bulup da bağrımıza bastığımız Muhammed! Ey Allah'ın soylu sesi! Unutma ki çektiğin bu eziyetleri daha önce de birçok peygamber çekmişti. Fa-

kat onlar yılmadılar, yorulmadılar, zafiyet göstermediler. "Allah'ın sesi" (kelimetullah) olmaya devam ettiler. Çünkü yeryüzünde Allah'ın seslerini değiştirebilecek, onu kısabilecek, bastırabilecek bir güç yoktur. Mesela, her biri birer Allah'ın sesi olan Yahya ve İsa... Birini ağaç kovuğunda, diğerini çarmıhta "değiştirmeye" kalktılar. Kısa zaman içinde unutulur giderler diye düşündüler. Ama ey Muhammed! Emin ol, kıyamet durdukça onların sesi, şu gök kubbede yankılanmaya devam edecektir. Hiç bir güç, Allah'ın davasını insanlığın dimağından silemez, silemeyecektir...

[8] Görüldüğü gibi, insanları çaresiz inanmak zorunda bırakacak "olağanüstü mucize" gösterme talepleri reddediliyor. **Hz. Peygamber** (s.a.v)'in (ve de önceki tüm peygamberlerin) söze dayalı apaçık mesajlar (*ayâtun beyyinat*) dışında bir şey getirmediğine bundan daha açık bir delil olamaz...

36- Unutma ki, sana sadece cânı gönülden dinleyenler icabet edebilir. Ölmüşleri Allah diriltir. Zaten dönüp dolaşıp O'na gelecekler.

37- Tutmuşlar, "Neden ona bir mucize indirilmiyor" diyorlar. Söyle onlara: "Allah'ın her şeye gücü yeter; her türlü ayeti gösterip duruyor." Fakat onların çoğu bunun bilincinde değil.[9]

38- Yerde kımıldayan hiç bir hayvan ve iki kanadı ile uçan hiçbir kuş yoktur ki, sizin gibi birer topluluk olmasınlar. Biz kitapta hiç bir eksik bırakmamışızdır. Sonuçta hepsi Rablerinin huzurunda toplanacaklar.[10]

39- Ayetlerimize yalan diyenler, karanlıklar içinde kalmış sağırlar ve dilsizler sürüsüdür. Allah dileyeni şaşırtır, dileyeni de doğruluk ve dürüstlük yolunda yürütür.[11]

40- Söyle onlara: "Bir defa olsun düşünün. Allah'ın azabı başınıza gelse veya kıyamet başınıza kopsa, Allah'tan başkasına mı dua edeceksiniz? Eğer doğru söylüyorsanız buna cevap verin!"

41- Besbelli ki, yalnız O'na dua edeceksiniz. Demek ki; O, layık görürse, yalvardığınız belayı üzerinizden kaldırır ve o an O'na koştuğunuz ortakları unutursunuz.

42- İyi dinle. Senden önceki çağlarda da peygamberler gönderdik, fakat dinlemediler. Biz de, yalvarıp yakarsınlar diye onları darlık ve sıkıntılara uğrattık.

إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ وَالْمَوْتَىٰ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ
يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ
عَلَىٰ أَن يُنَزِّلَ آيَةً وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾ وَمَا مِن دَابَّةٍ
فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُم
مَّا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِن شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ
كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ مَن يَشَإِ اللَّهُ يُضْلِلْهُ
وَمَن يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٣٩﴾ قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ
إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللَّهِ تَدْعُونَ
إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٠﴾ بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ
إِلَيْهِ إِن شَاءَ وَتَنسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴿٤١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ
مِّن قَبْلِكَ فَأَخَذْنَاهُم بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ
﴿٤٢﴾ فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُم بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَٰكِن قَسَتْ
قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ فَلَمَّا نَسُوا
مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا
بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُم بَغْتَةً فَإِذَا هُم مُّبْلِسُونَ ﴿٤٤﴾

43- Hiç olmazsa sıkıntıya uğrattığımız zaman yalvarsaydılar bari. Fakat kalpleri katılaşmış, şeytan da bütün yaptıklarını kendilerine güzel göstermişti.

44- Öyle zaman oldu ki, yapılan uyarıları unuttular. Üzerlerine bütün güzelliklerin kapılarını açıverdik. Nihayet kendilerine verilen bu bolluk ve serbestlik ile tam da ferahlandıkları bir sırada, ansızın kendilerini yakalayıverdik. Hepsi bir anda bütün ümitlerini kaybettiler.

---

[9] Yani: Allah'ın olağanüstü mucizeler dâhil her türlü ayeti indirmeye gücü yeter; O buna kadirdir. Fakat onlar, Allah'ın ayetlerinden gafildirler. Neyin Allah'ın mucizesi olduğunun farkında ve bilincinde değiller. Mesela, her gün doğan şu güneş Allah'ın ayeti (mucizesi) dir. Apaçık tabiat; yerler, gökler, gece, gündüz, ay, yıldızlar,

hayvanlar, insanlar, bitkiler, yağmur, deniz, doğa, yaz, kış, sonbahar, ilkbahar vs. hepsi Allah'ın birer ayeti (mucizesi)dir. Fakat onlar bakmasını bilmiyor, bunun bilincinde değiller.

[10] Demek ki mucize yerde debelenen her canlıda, havada uçan her kuşta yani açık tabiatta, çıplak doğada aranmalıdır. Her gün ve her saat Allah'ın mucizesi çevremizi kuşatmış bulunuyor. Fakat bunlara alıştığımız için zamanla bize mucize gibi gelmiyor. Mucizeyi olağanüstülükte, gidişatın tersine çevrilmesinde, alışılmışın dışında bir şey olmasında arıyoruz. Hâlbuki Kur'an, ne eski peygamberler için, ne de Hz. Muhammed (s.a.v) için "mucize" kelimesini ısrarla kullanmıyor; ayet diyor her şeye. Şu halde, her şey ama her şey, bütün varlığın, tüm varoluşun bizzat kendisi mucize (ayet)dir.

[11] Dileme ayetleri, genellikle "Allah dilerse" şeklinde çevrilir. Fakat burada, "kim dilerse" şeklinde çevrilmeye müsait bir durum vardır. Bu durumda, Allah ile insan arasındaki "karşılıklılık" bir kez daha vurgulanmış oluyor. Yani isteyen ve dileyen bazen Allah, bazen insan şeklinde ifade ediliyor ki, buradan isteme ve dilemenin karşılıklı olduğunu anlıyoruz.

فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٥﴾
قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَمْعَكُمْ وَأَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ
مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِهِ انْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ
يَصْدِفُونَ ﴿٤٦﴾ قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ بَغْتَةً
أَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا نُرْسِلُ
الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ فَمَنْ آمَنَ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٤٨﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ
الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٤٩﴾ قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ
اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا
مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ أَفَلَا
تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾ وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَىٰ
رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ
﴿٥١﴾ وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ
يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ
حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٢﴾

45- Sonunda zulmedip duran o halkların son kalıntıları da yok olup gitti. Bütün övgüler yalnızca Allah'a mahsustur.

46- De onlara: "Söyler misiniz, eğer Allah kulaklarınızı ve gözlerinizi alır, kalplerinizi mühürlerse, Allah'tan başka hangi tanrı onu size iade edecek?" Bakın ayetlerimizi nasıl çok yönlü olarak açıklıyoruz, ama onlar hâlâ aldırış etmiyorlar.

47- De onlara: "Vicdanınızın sesine hiç kulak vermez misiniz?[12] Şayet Allah'ın azabı ansızın yahut açıktan başınıza gelse, durumunuz ne olacağını bir düşünsenize? Zalimler güruhundan başkası yok edilir mi sanıyorsunuz?"

48- Biz peygamberleri müjdeci ve uyarıcı olarak göndeririz. Onun için kim iman edip iyilik, güzellik, doğruluk yolunda yürürse, korkularını yenecek ve dertlerinin esiri olmayacaktır.

49- Ayetlerimize yalan diyenleri ise artık alışkanlık haline getirdikleri kötülüklerin karşılığı olarak azap bekliyor.

50- Söyle onlara: "Ben size, 'Allah'ın hazineleri benim yanımdadır' demiyorum, ğaybı da bilmem. Size, "Ben meleğim" de demiyorum. Ben ancak bana verilen vahye uyarım." Sor onlara: "Kör ile gören bir olur mu? Bu zihin tutulması neden?

51- Bir veli veya arabulucu[13] olmadan Rablerinin huzuruna çıkmaktan korkanları sana verilen vahiyle uyandır ki, tam olarak Allah bilincine[14] varsınlar.

52- Rablerinin rızasını isteyerek, sabah-akşam O'na dua edenleri sakın yanından kovayım deme. Onların hesabını sen verecek değilsin, senin hesabını da onlar verecek değil. Bu nedenle onları yanından kovmaya hakkın yoktur, aksi halde zalimlerden olursun.

---

[12] Harfi harfine: "Kendinizi gördünüz mü?"

[13] ŞEFAAT: Bkz. 74/78. ayet dipnotu.

[14] TAKVA: Bkz. 2/2. ayet dipnotu.

وَكَذٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُٓوا اَهٰٓؤُلَٓاءِ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ
مِنْ بَيْنِنَا اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَعْلَمَ بِالشَّاكِر۪ينَ ﴿٥٣﴾ وَاِذَا جَٓاءَكَ
الَّذ۪ينَ يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلٰى
نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ اَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُٓوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِه۪
وَاَصْلَحَ فَاَنَّهُ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٥٤﴾ وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ
وَلِتَسْتَب۪ينَ سَب۪يلُ الْمُجْرِم۪ينَ ﴿٥٥﴾ قُلْ اِنّ۪ي نُه۪يتُ اَنْ اَعْبُدَ الَّذ۪ينَ
تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ قُلْ لَٓا اَتَّبِعُ اَهْوَٓاءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُ
اِذًا وَمَٓا اَنَا۬ مِنَ الْمُهْتَد۪ينَ ﴿٥٦﴾ قُلْ اِنّ۪ي عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّ۪ي
وَكَذَّبْتُمْ بِه۪ مَا عِنْد۪ي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِه۪ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا
لِلّٰهِ يَقُصُّ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِل۪ينَ ﴿٥٧﴾ قُلْ لَوْ اَنَّ
عِنْد۪ي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِه۪ لَقُضِيَ الْاَمْرُ بَيْن۪ي وَبَيْنَكُمْ
وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالظَّالِم۪ينَ ﴿٥٨﴾ وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ
لَا يَعْلَمُهَٓا اِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ
مِنْ وَرَقَةٍ اِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ ف۪ي ظُلُمَاتِ الْاَرْضِ
وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ اِلَّا ف۪ي كِتَابٍ مُب۪ينٍ ﴿٥٩﴾

53- Böylece onları birbirleriyle imtihan ederiz ki, "Şunlar mı Allah'ın aramızdan lütfunu layık gördüğü kimseler?" desinler. Allah şükreden kullarını daha iyi bilen değil midir?

54- Ayetlerimize iman edenler yanına geldikleri zaman de ki: "Selam sizlere. Rabbiniz kendine sevgi ve merhameti farz kıldı. Sizden kim cahillikle bir kötülük yapar da; sonra tövbe edip iyiliğe, güzelliğe, doğruluğa yönelirse, unutmasın ki Allah bağışlayandır, sevgi ve merhametle dopdoludur.

55- İşte böyle ayetlerimizi ayrıntılı bir şekilde açıklıyoruz ki, günaha batmış olanların yolu iyice ayrılıp belli olsun.[15]

56- HAYKIR YÜZLERİNE: "Ben sizin Allah'tan başka taptıklarınıza ibadet etmekten men edildim!" De onlara: "Ben sizin heva ve hevesinize uyacak değilim. Aksi halde şaşırmış ve doğru yolda yürüyenlerden olmamış olurum."

57- De onlara: "Ben Rabbimden apaçık sözlü bir delile dayanmaktayım, siz ise O'na yalan dediniz. 'Hemen şimdi' istediğiniz azap benim elimde değil; karar ancak Allah'ındır. Gerçeğin ta kendisini O açıklar. Hem O, gerçeğin ta kendisini sahte olandan ayırt edenlerin en iyisidir.

58- De onlara: "O 'hemen şimdi' istediğiniz azap benim elimde olsaydı, aramızdaki iş çoktan sonuçlanmış olurdu. Ama kimin zalimlik ettiğini en iyi Allah biliyor.

59- Çünkü ğaybın[16] anahtarları O'nun yanındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olan her şeyi bilir. O'nun bilgisi dışında ne bir yaprak düşer, ne de yerin karanlıklarında bir tane biter. Yaş ve kuru hiç bir şey yoktur ki o her şeyi açıklayan kitapta bulunmasın.[17]

---

[15] Tarih boyunca iflah olmaz zengin-fakir ayrımcılığına karşı Kuran'ın verdiği evrensel mesajlara dair yorum için Bkz. 80/Abese suresi dipnotu.

[16] ĞAYB: Sözlükte [غاب] kökünden gelir. Mastarı "yitmek, kaybolmak" demektir. Kaybetmek, yok etmek, gizlemek (*tağyîb*); dedikodusunu yapmak, çekiştirmek, gıyabında ileri geri konuşmak (*iğtiyâb*); gitmemek, bulunmamak (*teğayyub*); devam-

sız, bulunmayan, üçüncü kişi (*ğâib*); orman, ağaçlık yer (*ğabe*); devamsızlık, yokluk, bulunmama (*ğıyâb*); yokluk, ayrılık, bulunmama (*ğaybe*); gıybetçi, dedikoducu (*muğtâb*) kelimeleri bu köktendir... Demek ki *ğayb,* sadece gözün görmediği değil; kulağın işitmediği, burnun koklamadığı, dilin tatmadığı, elin dokunmadığı ve bunlara nazaran yitikte, kayıpta olan demektir. Şu halde "Ğaybın anahtarları O'nun yanındadır" demekle "Gözün görmediği, kulağın işitmediği, burnun koklamadığı, dilin tatmadığı, elin dokunmadığı, bütün bunların idrak alanı dışında olan her şeyi Allah bilir. Siz beş duyu ile algılayabildiğiniz bir dünyanın içine doğdunuz ve ancak o kadar algılayabiliyorsunuz. Bunun dışında melekutun (varlık ve oluş âleminin) daha nice derinlikleri ve bilinmezlikleri var. İşte onları bilen sadece Allah'tır" denmek isteniyor.

[17] Demek ki "Allah'ın bilgisi", engin bir denizin, içinde olup bitenleri bilmesi gibi bir şeydir. Deniz, içinde ne olup bittiğini hem bilir, hem de hafızasında tutar. Hiçbir şey denizin bilgisi dışında gerçekleşmez. Bir balık kımıldarken, bir yosun biterken daima denizin bilgisi dâhilindedir. Buna rağmen ne balıklar, yosunlar, inciler, mercanlar, kayalıklar deniz; ne de deniz onlardır. Birbirlerinin ne aynısı, ne gayrısıdırlar. Çünkü sular âleminin başı (evvel) deniz sonu (ahir) denizdir, görüneni (zahir) deniz, görünmeyen derinlikleri (batın) yine denizdir. Çünkü deniz içindeki varlıklarla bölünmez bir bütündür... Bu örnek, bir metafor olarak ayeti anlamada belki bir fikir verebilir. Ama yine de bununla neyi kastettiğini en iyi bilen Allah'tır. Metin önümüze konduğuna göre, Biz sadece anlamaya çalışırız. Metin bize hitap ettiğine göre ve onu anlama makamında, şu an sadece biz yaşayanlar olduğuna göre anlamaya çalışmaktan kaçmayız. Aklımızı ve muhayyilemizi sonuna kadar kullanırız. Zira "bu dünyaya" bir daha gelecek değiliz...

وَهُوَ الَّذ۪ي يَتَوَفّٰيكُمْ بِالَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ
ف۪يهِ لِيُقْضٰٓى اَجَلٌ مُسَمًّىۚ ثُمَّ اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ
٦٠ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِه۪ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةًۜ حَتّٰٓى اِذَا
جَٓاءَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ٦١ ثُمَّ
رُدُّٓوا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّۜ اَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ اَسْرَعُ الْحَاسِب۪ينَ
٦٢ قُلْ مَنْ يُنَجّ۪يكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا
وَخُفْيَةًۚ لَئِنْ اَنْجٰينَا مِنْ هٰذِه۪ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِر۪ينَ ٦٣ قُلِ اللّٰهُ
يُنَجّ۪يكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ اَنْتُمْ تُشْرِكُونَ ٦٤ قُلْ هُوَ
الْقَادِرُ عَلٰٓى اَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ اَوْ مِنْ تَحْتِ
اَرْجُلِكُمْ اَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذ۪يقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍۜ اُنْظُرْ
كَيْفَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ٦٥ وَكَذَّبَ بِه۪ قَوْمُكَ
وَهُوَ الْحَقُّۜ قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَك۪يلٍ ٦٦ لِكُلِّ نَبَاٍ مُسْتَقَرٌّ
وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ٦٧ وَاِذَا رَاَيْتَ الَّذ۪ينَ يَخُوضُونَ ف۪ٓي اٰيَاتِنَا
فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتّٰى يَخُوضُوا ف۪ي حَد۪يثٍ غَيْرِه۪ۜ وَاِمَّا يُنْسِيَنَّكَ
الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرٰى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِم۪ينَ ٦٨

60- Sizleri geceleyin kendinizden geçiren, gündüzün ne yaptığınızı bilen O'dur. Ölüm süreci tamamlansın diye sizleri her gün hayata geri döndüren O'dur. Sonunda dönüp dolaşıp O'na geleceksiniz. Hayatta neler yapıp ettiğinizi bir bir size haber verecek.

61- O, kulları üzerinde karşı konulmaz bir güce sahiptir.[18] Size koruyucular gönderir. Sonunda birinize ölüm geldiği vakit, elçilerimiz hiçbir kusur etmeden onun canını alırlar.[19]

62- Sonunda ölen herkes, en sadık yâr olan Allah'a döndürülür.[20] İyi bilin ki son kararı daima O verir. Hesap görenlerin en hızlısıdır O.

63- Sor onlara: "Karanın ve denizin derin karanlıklarında başınıza bir iş gelip de içten içe yalvararak 'Eğer bizi kurtarırsan sana çok şükredeceğiz, söz' dediğinizde kimdir sizi kurtaracak?"

64- Cevap ver: "Sizi oradan ve her sıkıntıdan Allah kurtarır. Sonra dönüp yine ortak koşarsınız."

65- Herkes duysun: "O'nun, altınızdan ve üstünüzden üzerinize azap salmaya veya sizi guruplara ayırıp birbirinize düşürerek kiminize kiminizin hıncını tattırmaya gücü yeter." Bak, iyice anlasınlar diye ayetlerimizi nasıl da inceden inceye açıklıyoruz.

66- Fakat senin halkın, gerçeğin ta kendisi olduğu halde buna "yalan" dedi. De onlara: "Ben sizin yaptıklarınızdan sorumlu değilim.

67- Her haberin doğru çıkacağı bir zaman vardır. Yakında anlayacaksınız neyin ne olduğunu."

68- ŞU HALDE ayetlerimiz hakkında ileri geri konuşanlara rastladığın zaman, konuyu değiştirene kadar onlardan uzak dur. Eğer şeytan bunu sana bir an için unutturursa, hatırladığın vakit hemen kalk. O zalimler güruhu ile beraber olma!

---

18 KAHHAR: Sözlükte [قهر] kökünden gelir. Mastarı "yenmek, üstün gelmek, aşmak, üstesinden gelmek, isteğini zorla yaptırmak, birisini bir şeye zorlamak" demektir. Ezici güç (*quvve qâhira*); yenme, yok etme, ezme, hakkından gelme, kahretme (*qahr*); zoraki, zorla (*qahrî*); yenen, galip gelen (*qahhâr*); yenilmiş, mağlup

olmuş, üzüntü verici, perişan olmuş, bir şeye zorlanmış (*maqhûr*); tecavüz edilmiş kadın (*imraetu maqhûr*) kelimeleri bu köktendir... Demek ki *qahhâr,* Allah'ın kulları üzerindeki karşı konulmaz, yenilmez, mağlûp edilmesi mümkün olmayan gücünü ifade ediyor. Buradan, Allah'ın, Yunan'ın Zeus'u gibi insanlıkla savaştığı ve onları yenmeye çalıştığı manası çıkarılmamalıdır. Mesela hava olmadan 6 dakika, su olmadan 16 gün, toprak (gıda) olmadan 62 gün yaşayamayız. Eksi 70 derece soğukta veya artı 70 derece sıcakta yaşayamayız. Güneşin doğuşunu veya batışını bir dakika bile geciktiremeyiz. Yıldızların görünüp kaybolmasına engel olamayız. Karanlığın bastırmasına, tanyerinin ağarmasına mani olamayız vb. Bunları değiştirebilecek, üstesinden gelebilecek bir gücümüz de yoktur. Bütün insanlar, bunlara mahkûm ve mecbur olarak yaratılmıştır. Keza bir denizin dalgalanması, bir yanardağın patlaması, bir kasırganın esmesi, bir depremin sarsması, bir yağmurun boşalması karşısında insanoğlu ne yapabilir? En fazla başına sokacak güvenli bir yer arar kendine. Demek ki karşı konulmaz bir güç, bizi tümüyle kuşatmış durumdadır. Biz bu kuşatılmışlık içinde yaşamaktayız. *Qahhâr,* işte bu karşı konulmaz kuşatılmışlığı (*muhît*) ifade eden bir kavram olmaktadır...

[19] Kur'an'da, "insanları ölüm gelinceye kadar koruyup kollayan, yaptıklarını gözeten, kaydeden güçler olduğu" ifadesi, iki tür yoruma açıktır: 1- Bunlar, insanların sağ ve sol yanında bulunan meleklerdir. İyilikleri sağdaki, kötülükleri soldaki melek yazar 2- Bunlar, insanı içten kuşatan fıtri melekeler ve dıştan kuşatan tabiat kuvvetleridir. İlki hatabi (din, vahiy, metafizik); ikincisi bürhani (akıl, bilim, fizik) dili olan bu iki dil, aslında aynı oluşun iki tür okunmasından ibarettir. Bunları karşı karşıya getirenler yanılmaktadır. Bu ikisi aynı şeydir. İnsanın yaptığı her şeyi yazan, sağda ve solda bulunan iki melek demek, insanın yaptığı her şeyi belirleyen ve muhafaza eden şahdamarı, beyin, hafıza, şuur, bilinçaltı, vicdan demektir. Allah'ın elçilerinin veya meleklerinin bir yöreye gidip oranın altını üstüne getirmesi demek; rüzgârın, fırtınanın, lâv püskürmesinin bir yöreyi mahvetmesi demektir. Çünkü fırtına, kasırga, yıldırım, gök gürlemesi vs. hepsi, hatabi din dilinde birer elçi ve melektir. **Hz. Peygamber** (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Gök gürültüsü (ra'd) bir melektir.*" Bkz. "RA'D" ve "BERK" 12/12–13 ve "CEBRAİL" 2/98. ayet dipnotları.

[20] Harfi harfine: "Sonra onların 'hak mevlası' olan Allah'a döndürülürler."

وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلٰكِنْ ذِكْرٰى
لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾ وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا
وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَذَكِّرْ بِهِ أَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا
كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِنْ
تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذْ مِنْهَا أُولٰئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا
كَسَبُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا
يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾ قُلْ أَنَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا
يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلٰى أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدٰينَا اللّٰهُ كَالَّذِي
اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ حَيْرَانَ لَهُ أَصْحَابٌ
يَدْعُونَهُ إِلَى الْهُدَى ائْتِنَا قُلْ إِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى
وَأُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾ وَأَنْ أَقِيمُوا الصَّلٰوةَ
وَاتَّقُوهُ وَهُوَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٢﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ
السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ
قَوْلُهُ الْحَقُّ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ عَالِمُ
الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٧٣﴾

69- Allah bilinciyle yaşayanlar, onlardan sorumlu değildirler. Fakat yine de hatırlatmakta fayda vardır. Belki böylece, onlar da Allah bilinciyle yaşar hale gelirler.

70- Dünya hayatına aldanarak oyun ve eğlenceyi dinleri haline getirenleri kendi hallerine bırak. Ama şunu asla unutmasınlar: "Bir kimse, yaptıkları yüzünden azabın pençesine düşmeye görsün; o zaman Allah'ın huzurunda O'ndan başka ne bir yâr, ne de bir arabulucu bulunur. Kendini kurtarma karşılığı her ne fidye verirse versin, kabul edilmez. Çünkü onlar artık azabın pençesine düşmüşlerdir. Ettikleri kâfirliğin karşılığı olarak, onları kaynar sudan bir içecek ve çok acı bir azap bekliyor.

71- De onlara: "Allah'ı bırakıp da bize ne faydası, ne de zararı dokunmayacak şeylere mi yalvarıp yakaralım? Allah bizi doğru yolda yürüttükten sonra, topuklarımız üzerine geri mi dönelim? Arkadaşları, "Bize gel" diye doğru yola çağırdıkları halde, şeytana uyup dünya zevklerinin peşinde aptalca koşturan kimse gibi mi olalım? Söyle onlara: "Yürünecek yol, ancak Allah'ın gösterdiği yoldur.[21] Bize âlemlerin Rabbi için Müslüman[22] olmamız emredildi."

72- Yine, namazı cân-ı gönülden kılmakla ve daima Allah bilinci ile yaşamakla emrolunduk. Çünkü hepimiz sonunda, onun huzurunda toplanacağız.

73- Gökleri ve yeri gerçeğin ta kendisi olarak yaratan O'dur. Bir gün "Ol!" diyecek ve olacak. O'nun sözü gerçeğin ta kendisidir. O diriltici soluğa üflendiği gün, egemenlik O'nundur. Gizli açık her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan yüce bilgelik kaynağı O'dur.

[21] HİDAYET: Bkz. 22/6. ayet dipnotu

[22] İSLAM/MÜSLÜMAN: Bkz. 68/35. ayet dipnotu.

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰه۪يمُ لِاَب۪يهِ اٰزَرَ اَتَتَّخِذُ اَصْنَامًا اٰلِهَةًۚ اِنّ۪ٓي
اَرٰيكَ وَقَوْمَكَ ف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٧٤﴾ وَكَذٰلِكَ نُر۪ٓي اِبْرٰه۪يمَ
مَلَكُوتَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِن۪ينَ ﴿٧٥﴾
فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ الَّيْلُ رَاٰ كَوْكَبًاۚ قَالَ هٰذَا رَبّ۪يۚ فَلَمَّٓا اَفَلَ
قَالَ لَٓا اُحِبُّ الْاٰفِل۪ينَ ﴿٧٦﴾ فَلَمَّا رَاَ الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ
هٰذَا رَبّ۪يۚ فَلَمَّٓا اَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِن۪ي رَبّ۪ي لَاَكُونَنَّ مِنَ
الْقَوْمِ الضَّٓالّ۪ينَ ﴿٧٧﴾ فَلَمَّا رَاَ الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هٰذَا رَبّ۪ي
هٰذَٓا اَكْبَرُۚ فَلَمَّٓا اَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ اِنّ۪ي بَر۪ٓيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ
﴿٧٨﴾ اِنّ۪ي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذ۪ي فَطَرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ حَن۪يفًا
وَمَٓا اَنَا۬ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَۚ ﴿٧٩﴾ وَحَٓاجَّهُ قَوْمُهُۜ قَالَ اَتُحَٓاجُّٓونّ۪ي
فِي اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰينِۜ وَلَٓا اَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِه۪ٓ اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ
رَبّ۪ي شَيْـًٔاۜ وَسِعَ رَبّ۪ي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًاۜ اَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾
وَكَيْفَ اَخَافُ مَٓا اَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ اَنَّكُمْ اَشْرَكْتُمْ
بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِه۪ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًاۜ فَاَيُّ
الْفَر۪يقَيْنِ اَحَقُّ بِالْاَمْنِۚ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَۢ ﴿٨١﴾

74- BİR ZAMANLAR İbrahim, babası Azer'e; "Sen putları tanrılar ediniyorsun öyle mi? Açıkçası ben, seni ve halkını açık bir sapıklık içinde görüyorum" demişti.

75- Böylece, göklerin ve yerin görkemli egemenliği üzerine İbrahim'in kendi gözleri ile seyredip düşünmesini sağladık; ki içinde şüphe olmayan bir imana ulaşsın.

76- Bir gün, gece iyice bastırınca yıldız gördü; "Rabbim işte bu" dedi. Yıldız batınca, "Ben böyle batanları sevmem" dedi.

77- Sonra Ay'ın doğduğunu görünce, "Rabbim bu işte" dedi. Ay da batınca, "Doğrusu Rabbim beni doğru yola iletmezse, mutlaka şu sapıklığa düşmüş halktan birisi olurum" dedi.

78- Sonra Güneşi doğarken görünce, "İşte bu Rabbim, bu hepsinden büyük!" dedi. O da batınca, "Ey halkım! Ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.

79- Ben sağduyudan şaşmayarak, yüzümü o gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ben Allah'a ortak koşanlardan değilim" dedi.[23]

80- Halkı da onunla tartışmaya girişti. Onlara, "Bana doğru yolu gösteren Allah hakkında benimle mücadeleye mi kalkışıyorsunuz? O'na ortak koştuğunuz şeylerden asla korkmuyorum. Rabbim dilemedikçe, onlar bana hiç bir şey yapamaz. Rabbimin bilgisi her şeyi kuşatmıştır. Bu zihin tutulması neden?

81- Siz Allah'ın hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmazken, ben koştuğunuz o ortaklardan neden korkacakmışım? Şu halde korkusuz olmaya, iki taraftan hangisi daha lâyık? Varsa bir bildiğiniz, söyleyin."

---

[23] Hz. İbrahim'in yıldız, ay ve güneşle olan bu diyalogu, insanoğlundaki vicdanın ve sağduyunun nasıl uyanabileceğini göstermektedir. Yıldız, ay ve güneş, besbelli ki çağının süper gücü Babil'in imparatorluk tanrılarıdır. Babası da, Babil imparatorluğunun saray memurudur. Diyalogda, İbrahim'in görünüp kaybolan yıldızlar, ay ve güneş üzerindeki derin tefekkürü anlatılmakta; iç dünyasının derinliklerinde

açıldıkça açılan manalar dile gelmekte ve bir vicdanın nasıl uyanabileceği gözler önüne serilmektedir. İşte İbrahim'i "Hz. İbrahim" haline getiren ve "tek başına bir ümmet" yapan da budur. Yani kendi melekelerini işleterek, iç dünyasını harekete geçirerek, içindeki sesi dinleye dinleye uyanan bir vicdan örneği. Öyle ki bu vicdan uyandı mı, insanı çağının en güçlü imparatorluğunun devlet tanrılarına meydan okutturur ve tek başına da kalsa kendini dünyanın en güçlü insanı hissetmesini sağlar. Allah'ın birliği ve bölünmez bütünlüğü'nün yanında o muazzam görkem içinde yerleri ve gökleri kaplayan o muhteşem melekut ile birlikte olduğuna inanan bir insan, artık yıkılmaz, sarsılmaz, çelik gibi bir imana sahip olur. Ateşe atılsa erimez, çarmıha gerilse delinmez, testereye vurulsa kesilmez. Eriyen, delinen, kesilen onun "vicdanı", "ruhu" ve "imanı" değildir. Çünkü vicdan, ruh ve iman bir kez uyandı mı, artık onu yenecek yoktur. Bunların, çağları delip geçen çok büyük bir gücü vardır.

الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ
مُهْتَدُونَ ﴿٨٢﴾ وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِ
نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٨٣﴾ وَوَهَبْنَا
لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا هَدَيْنَا وَنُوحًا هَدَيْنَا مِنْ قَبْلُ
وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَىٰ
وَهَارُونَ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٤﴾ وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ
وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ كُلٌّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٥﴾ وَإِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ
وَيُونُسَ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٨٦﴾ وَمِنْ آبَائِهِمْ
وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَإِخْوَانِهِمْ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ ﴿٨٧﴾ ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ
مِنْ عِبَادِهِ وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا
هَٰؤُلَاءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ قُلْ لَا
أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٠﴾

82- İman edip de bir haksızlığa bulaşarak imanlarını lekelemeyen kimseler, işte korkusuz olmak onların hakkıdır ve doğru yolda yürüyenler de onlardır.

83- İşte bu, kendi halkına karşı Bizim İbrahim'e vermiş olduğumuz delilimizdir.[24] Biz layık gördüğümüzü derecelerle yükseltiriz. Rabbin her şeyi bilendir, çok bilgedir.

84- Dahası ona İshak ile Ya'kub'u bağışladık ve her birini doğru yolda yürüttük.[25] Nuh'u da daha önce doğru yolda yürütmüştük. Onun ardından gelen Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yusuf'u, Musa'yı, Harun'u da... İşte güzel ahlak sahiplerine böyle karşılık veririz.

85- Zekeriya'yı, Yahya'yı, İsa'yı ve İlyas'ı da... Hepsi de, kendilerini iyiliğe, güzelliğe, doğruluğa adamış kimselerdi.

86- İsmail'i, Elyesa'ı, Yunus'u ve Lut'u da... Her birini insanlığın öncüleri yaptık.

87- Atalarından, çocuklarından ve kardeşlerinden bir kısmı da onların yolundaydı. Bunların hepsini, doğruluk ve dürüstlük yolunun seçkin temsilcileri yaptık.

88- İşte Allah'ın yürümenizi istediği doğru yol budur. O, kullarından layık gördüğünü doğru yolda yürütür. Eğer bunlar Allah'a ortak koşmuş olsalardı, bütün yaptıkları boşa gitmiş olurdu.

89- İşte bunlar, kendilerine kitap, bilgelik ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdi. Şimdi şu karşıdakiler, bütün bu gerçekleri örtbas etmeye kalkışıyorlarsa; hiç merak etmesinler, örtbas etmek bir yana, kendini sorumlu hissedip bu yola sahip çıkacak bir topluluğu mutlaka çıkarırız.

90- İşte o peygamberler, Allah'ın doğru yolda yürüttüğü kimselerdir. Sen de onların yolundan yürü. Söyle onlara: "Ben yaptıklarımdan dolayı sizden maddî bir karşılık istemiyorum. Bu Kur'an, insanlığa özünü hatırlatan bir öğüttür, hepsi bu!"

[24] Yani: Tarihte yaşanmış bir gerçek yaşamöyküsü olan İbrahim'in mücadelesi, bütün çağlar için mesajlarla dolu bir olaydır. Bu gibi olaylar boşuna anlatılmıyor. Bir hüccet, delil, mücadele, uyanış, itiraz, karşı çıkış, her böylesi durumlara ilham kay-

nağı olacak bir örnek olsun diye anlatılıyor. Demek ki yukarıda anlatılan İbrahim misali, 1- Bir insanda vicdanın nasıl uyanabileceğine örnektir, 2- Kendi başına, kendi ruhundan, kendi vicdanından, kendi tefekküründen, kendi yüreğinden fışkırıp çıkan bir imanın kişiye neler yaptırabileceğinin örneğidir, 3- Kişinin onuru, haysiyeti, şerefi ve izzeti nasıl kendinden devşirip çıkarabileceğinin örneğidir, 4- Etkisi çağlar boyu sürecek destansı bir mücadelenin nasıl verilebileceğinin örneğidir, 5- Allah'ın tarihte hangi tür insanlarla birlikte olduğunun ve gelecekte de hangi tür insanlarla birlikte olacağının örneğidir.

[25] HİDAYET: Bkz. 22/6. ayet dipnotu.

وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖٓ اِذْ قَالُوا مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ
قُلْ مَنْ اَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذ۪ي جَٓاءَ بِهٖ مُوسٰى نُورًا وَهُدًى
لِلنَّاسِ تَجْعَلُونَهُ قَرَاط۪يسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَث۪يرًاۚ وَعُلِّمْتُمْ
مَا لَمْ تَعْلَمُٓوا اَنْتُمْ وَلَٓا اٰبَٓاؤُ۬كُمْۜ قُلِ اللّٰهُۙ ثُمَّ ذَرْهُمْ ف۪ي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ
﴿٩١﴾ وَهٰذَا كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذ۪ي بَيْنَ يَدَيْهِ
وَلِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَاۜ وَالَّذ۪ينَ يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ
يُؤْمِنُونَ بِهٖ وَهُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩٢﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ
افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ قَالَ اُو۫حِيَ اِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ اِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ
قَالَ سَاُنْزِلُ مِثْلَ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُۜ وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الظَّالِمُونَ
ف۪ي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَاسِطُٓوا اَيْد۪يهِمْۚ اَخْرِجُٓوا اَنْفُسَكُمْۜ
اَلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ
وَكُنْتُمْ عَنْ اٰيَاتِه۪ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٩٣﴾ وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادٰى
كَمَا خَلَقْنَاكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَٓاءَ ظُهُورِكُمْۚ
وَمَا نَرٰى مَعَكُمْ شُفَعَٓاءَكُمُ الَّذ۪ينَ زَعَمْتُمْ اَنَّهُمْ ف۪يكُمْ شُرَكٰٓؤُ۬اۜ
لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٩٤﴾

91- "Allah insana hiç bir şey indirmemiştir" demekle, Allah'ı gereği gibi tanımadıklarını gösterdiler. Söyle onlara: "Musa'nın insanlığa yol göstermek ve aydınlatmak için getirdiği kitabı kim indirdi? [26] O tomar tomar ortalıkta gösteriş için dolandırıp durduğunuz, üstelik yüzleşmekten de çok korktuğunuz kitabı kim indirdi? Bakın, şu an size ne sizin, ne atalarınızın bilmediği gerçekler öğretilmekte. Şu halde "Allah" de; sonra bırak onları, daldıkları batakta oynayıp dursunlar.[27]

92- İşte şimdi de, önceki çağlardan doğru namına ne kalmışsa sürdürerek, şehirlerin anasından[28] başlayarak uyarısı tüm dünyayı saracak olan bu kitabı indiriyoruz. Ahirete inananlar, buna da iman ederler. Onlar cân-ı gönülden namaz kılarlar.

93- Allah'a karşı olmadık şeyler söyleyen veya kendisine bir şey vahyedilmediği halde "Bana vahiy geliyor" diyenden yahut "Allah'ın indirdiği gibi ben de indireceğim" diyenden daha zalim kim olabilir? Bu zalimlerin halini, ölümün şiddetli sancıları içinde kıvranırken göreceksin. Melekler ellerini kendilerine uzatıp, "Haydi bakalım çıkarın canınızı. Allah'a karşı gerçek dışı şeyler söylemenizden ve Allah'ın ayetlerine karşı büyüklük taslamanızdan dolayı bugün aşağılık bir azapla karşılaşacaksınız" diyecekler.[29]

94- Allah onlara: "İşte ilk defa yarattığımız gibi Bize yapayalnız geldiniz. Size verip hayaline daldırdığımız servetleriniz çok gerilerde kaldı. Hani ortakları olduğunu sandığınız aracıları yanınızda göremiyoruz? Gerçek şu ki, aranızdaki bağlar büsbütün koptu ve bütün eski dostlarınız sizi terk etti...

[26] Yani: Kağıtlara yazıp tomar haline getirdiğiniz, sırf gösterişini yapmak, üzerinden geçinmek için havralarda okuduğunuz, meslek haline getirdiğiniz fakat içindeki gerçekleri de gizlediğiniz, Musa'nın öğretisini tahrif edip yaptıklarınızla yüzleşmekten de korktuğunuz, fakat yine de insanlar içinde "Allah bize bunu indirdi" di-

yerek dolaştırıp durduğunuz o kitabı kim indirdi? Madem Allah kuluna bir şey indirmez, o halde neden elinizdeki çoğu kendi uydurmanız olan sözleri de içine katarak kitabın Allah'tan geldiğini söyleyip duruyorsunuz? Yok, Allah kuluna bir şey indirirse, o halde onun bir devamı olan şu Kur'an'a neden karşı çıkıyorsunuz?

27 Bu ayeti iki şekilde anlamak mümkündür: 1- Enam suresinin bütünü Mekke'de nazil olmuşken, bu ayet Medine'de nazil olmuştur. Dolayısıyla burada muhatap Yahudilerdir. Yahudi ileri gelenlerinden **Malik b. Sayf**, bir keresinde **Hz. Peygamber** (s.a.v) 'e kızarak "Allah kitap mitap indirmedi" demiş, bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur (İbn Abbas). 2- Ayet Mekke'de inmiştir, fakat Yahudileri kasteden ifadelerin geçmesi şu sebepledir: Mekkeli müşrikler, Yahudiler ve Hıristiyanlar, "Muhammed'e Allah'ın bir şey indirmediği" konusunda hemfikirdiler. Mekkelilerin, Yahudi öğretilerinden haberi vardı. Musa'yı, Tevrat'ı vs. bilirlerdi. Hatta yeri geldiğinde sırf muhalefet olsun diye bunlara atıfta bulanarak, "O zaman Allah bunu Musa'ya neden söylemedi? Tevrat'ta neden yok" vs. derlerdi. Burada, **Hz. Peygamber** (s.a.v) 'in nübüvvetini inkâr eden her iki guruba tek bir söylemle hitap ediliyor. Mekkeli müşriklerin inkârından, Yahudilerin önceki vahiyleri menfaatleri doğrultusunda kullanmalarına geçiliyor ve toplu bir eleştiri yapılıyor (Razi).

28 UMMU'L-QURA: Sözlükte [ام القرى] "şehirlerin anası" demektir. Mastarı "toplamak, önder olmak, bir şeye kastetmek" manasına gelen [أم] ile, mastarı "misafir etmek, konuk etmek, suyun havuzda birikmesi" anlamına gelen [قرى] köklerinden meydana gelmiş bir deyimdir. Kur'an lisanında, özel olarak Mekke şehri kastedilir. Bu manada *ummu'l-qura* deyimi, "bütün köylerin, kentlerin, kasabaların, şehirlerin, yerleşim birimlerinin önünde olan, ilki olan, hepsinin ondan çıktığı anası, rahmi, merkezi, beşiği" manasındadır. "Dünyanın kalpgahı, insanlığın merkezi, uygarlıkların beşiği" deyimlerindeki manayı çağrıştırır. Bkz. "KABE" 2/125. ayet ve "KIBLE" 10/87. ayet dipnotları.

29 Bu ayetleri, bir önceki ayetin devamı olarak okuduğumuzda; söz, "Musa'ya indirilene" sahip çıkanlara geldiğinden kısaca onların ne yaptığına değiniliyor. Demek ki yeryüzünde kimileri Allah hakkında gerçek dışı isnatlarda bulunmuş ve öyle olmadığı halde "Allah bize vahyediyor" demiştir. "Nasıl böyle bir şeye cüret ediyorsunuz?" denilince de; "Biz de Allah'ın indirdiği gibi indiririz, ne var bunda?" demişlerdir. Bu durumda ayet iki şekilde yorumlanabilir: 1- Burada söz, Musa'ya indirilene tarih boyunca sahip çıkanlardan açılmışken onların geçmişte neler yaptıkları yüzlerine vuruluyor. Yüzleşmekten korktukları şeyin ne olduğu anlatılmak isteniyor. Nitekim Hz. Musa'dan (MÖ. 1200'ler) en az yedi yüzyıl sonra (MS. 500-600'ler) dönemin Pers kralı ile işbirliği yapan Yahudi hahamları, Tevrat kodifikasyonu (bir araya getirme, düzenleme, düzüp uydurma) esnasında o ana kadar gelmiş geçmiş tüm peygamberleri sahiplenerek yazdıkları kitabın içine almışlardır. Keza Perslerin himaye politikası çerçevesinde, bölgenin ticarî imtiyazlarını Yahudi tefeci bezirgânlarına teslim etmek için onlara geniş topraklar verme sözü de, hahamlarca, "Nil'den Fırat'a kadar Tanrı'nın vaat ettiği topraklar" olarak yazdıkları kitaba sokulmuştur. Böylece peygamberlerin dilden dile dolaşan yaşam öykülerini,

birer Sami mitolojisi halini almış şekilleriyle Tevrat'a dâhil etmişlerdir. İsa'dan sonra Pavlos kodifikasyonunun Romalılarca elverişli bulunup devlet dini haline getirilmesi gibi, Musa'dan sonra da Ezra'nın kodifikasyonunu Perslerce elverişli bulmuştur. Yani aslında Hıristiyanlık, Roma'nın Pers'in Yahudiliği himayesine karşı atağı olmaktadır. Bölgeye hâkim olmak için, bölge halklarını itaate alıştıracak karşılıklı iki din icat edilmiştir. Bölgede binlerce yıl süren Pers-Roma rekabetinin, karşılıklı olarak Yahudiliğin ve Hıristiyanlığın tarihte tutunmasını sağladığı anlaşılıyor. Her iki din de imparatorluklarca güdümlenmiş olup, arada Musa ve İsa'nın gerçek öğretileri unutulup gitmiştir. Hatta gerçek Musa bağlıları Pers destekli Yahudilerce, gerçek İsa bağlıları da Roma destekli Hıristiyanlarca katledilmişlerdir. Ta ki Hz. Muhammed (s.a.v) yeniden ortaya çıkıp Musa'yı ve İsa'yı gerçek yüzleri ile yeniden diriltene kadar. İşte ayette "Allah'a gerçek dışı laflar söylemek", "Allah bir şey indirmediği halde bunları bize Allah indirdi" demek, "Biz de Allah'ın indirmesi gibi indiririz (yazarız, uydururuz, düzeriz)" demekten maksat budur... 2- Burada, tarihteki Yahudi uydurmaları değil, Hz. Peygamber (s.a.v)'in sağlığındaki Yemameli **Müseylemetu'l-Kezzap**, San'alı **Esvedu'l-Ansi** ve Mekkeli **Nadr ibn el-Hars** gibileri kastedilmektedir. Çünkü bunlar, Hz. Muhammed'i (s.a.v) inkâr ederek kendilerine vahiy geldiğini, nebi ve resul olduklarını, Kur'an gibi bir kitap getirdiklerini veya onun gibisini yazabileceklerini iddia etmişlerdir... Fakat Enam suresinin tümüyle bir defada Mekke'de indiği ve bağlamda söz "Musa'ya indirileni sahiplenenlerden" açıldığı için bu yorum pek isabetli görünmüyor. Şu halde birinci yorum tercihe şayandır.

إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَىٰ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ
مِنَ الْحَيِّ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٩٥﴾ فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ
سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ
﴿٩٦﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ
الْبَرِّ وَالْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٩٧﴾ وَهُوَ الَّذِي
أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا
الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿٩٨﴾ وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً
فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ
حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ
وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ
مُتَشَابِهٍ انْظُرُوا إِلَىٰ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَٰلِكُمْ لَآيَاتٍ
لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٩٩﴾ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ
وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا
يَصِفُونَ ﴿١٠٠﴾ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ
تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٠١﴾

95- ALLAH, taneyi ve çekirdeği yararak çıkarandır. Ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkarır. İşte Allah budur. Bu aldırmazlık neden?

96- Karanlığı yarıp şafağı söktüren O'dur. Geceyi dinginlik zamanı, güneş ile ayı da vakit ölçüsü yapmıştır. İşte bunları, o güçlü ve her şeyi bilen yapmaktadır.

97-Kara ve denizin zifiri karanlıklarında onlara bakıp yolunuzu bulmanız için size yıldızları sebep kılan O'dur. Bakın, Biz ayetlerimizi bilinçlenmek isteyen bir halk için böyle ayrıntılı bir şekilde açıklıyoruz.

98- Tek bir özden hepinizi vareden O'dur. Demek ki, bir karar kılınan yer, bir de emanet edilen yer vardır.[30] Bakın, ayetlerimizi maksadı kavramak isteyenler için nasıl da ayrıntılı bir şekilde açıklıyoruz.

99- Gökten su indiren de O'dur. Bu yolla her tür bitkiyi çıkartıp ondan çimenler yeşertiyoruz. Yine bu yolla birbirine yapışık büyüyen tahıl taneleri yetiştiriyor, hurma ağacının tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar çıkarıyoruz.[31] Bunların kimi birbirine benzer, kimi benzemez. Olgunlaşıp ürün verdiği zaman bir bakın onlara. Bunda iman edecekler için ibretler vardır; bundan hiç şüpheniz olmasın.

100- Tuttular, algılayamadıkları tabiat güçlerini[32] Allah'a ortak koştular.[33] Hâlbuki onları da O yaratmıştır. Dahası O'nun oğulları ve kızları olduğu saçmalığına inandılar; ne dediklerini bildikleri yok. Oysa O onların sandığı gibi değildir, yüceler yücesidir.

101- Gökleri ve yeri yaratıp meydana çıkaran O'dur.[34] Eşi olması mümkün değilken, O'nun çocuğu nasıl düşünülebilir. O, her şeyi yaratmıştır ve her şeyi bilendir.

---

[31] Ayet, Türkçe'ye aktarılırken üslup birliği sağlansın diye geçmiş zaman kipinde gelmesine rağmen, şimdiki zaman kipinde çevrilmiştir. Böyle yapmakla, aynı zamanda bu durumun halen sürdüğünü yani yaratılışın geçmiş zamanda olmuş bitmiş bir şey olmadığını, halen aynı şekilde sürdüğünü vurgulamayı amaçladık. Arapça'da geçmiş zaman kipinde, şimdiki zaman veya gelecek zamanı da kasteden bir anlam var, ama Türkçe'de bu durum ancak geniş veya şimdiki zaman kipinde yansıtılabiliyor.

[32] CİNN: Bkz. 72/1 ayet dipnotu.

[33] ŞİRK/SAMED: Bkz. 112. sure bütün ayet dipnotları.

[34] İBDA'/BEDAET: Bkz.109/2. ayet dipnotu.

102- İşte Rabbiniz Allah budur. O'ndan başka tanrı yoktur. Her şeyin yaratıcısı O'dur. O halde O'nun için çalışıp, ibadet edin.[35] Her şeye karşı dayanılacak vekil O'dur.

103- O'nu gözler algılayamaz, O ise bütün gözleri algılar. O en ince ayrıntıya dahi nüfuz eden ve her şeyden haberdar olandır.

104-Bakın, Rabbinizden size birçok deliller geldi. Artık kim vicdanının sesine kulak verirse[36] kendi lehine, kim de körlük ederse kendi aleyhinedir. Söyle onlara: "Demek ki ben sizin bekçiniz değilim."[37]

105- İşte ayetleri böyle çeşitli şekillerde açıklıyoruz ki, o körlük edenler, sana "Birilerinden ders alıyor" derken; bilinçlenmek isteyen bir halk için de iyice açıklamış olalım.

106- Rabbinden sana ne vahyolunuyorsa ona uy. O'ndan başka Tanrı yoktur. Sen ortak koşanlara aldırış etme.

107- Allah layık görseydi, Allah'a ortak koşmazlardı.[38] Biz seni onların üzerine bekçi göndermedik, sen onların yaptığından sorumlu da değilsin.

108- Buna rağmen, onların Allah'tan başka taptıklarına sövmeyin ki, bilinçsizlikleri düşmanlığa dönüşüp onlar da Allah'a sövmesinler. Zira her millete yaptıklarını güzel göstermişizdir. Sonunda dönüp dolaşıp Allah'a gelecekler. O zaman Allah, kendilerine yaptıklarını bir bir haber verecek.[39]

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ
عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٠٢﴾ لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ
الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٠٣﴾ قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ
فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ
﴿١٠٤﴾ وَكَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ
لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٥﴾ اتَّبِعْ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ
وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٦﴾ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكُوا وَمَا
جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿١٠٧﴾ وَلَا
تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ
عِلْمٍ كَذَٰلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ
فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ
أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَتْهُمْ آيَةٌ لَيُؤْمِنُنَّ بِهَا قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ
اللَّهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٩﴾
وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ
أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١٠﴾

109- Olanca güçleriyle Allah'a yemin ediyorlar ki, kendilerine bir mucize gelseymiş, kesinlikle ona inanacaklarmış. Söyle onlara: "Ayetler ancak Allah katındadır." Kaldı ki mucize geldiği zaman bile iman etmezler; bundan hiç şüpheniz olmasın.[40]

110- Biz onların kalplerini ve gözlerini ters çevirmişiz. Önceden buna iman etmedikleri gibi, kendilerini azgınlıkları içinde bırakırız da, körü körüne bocalayıp dururlar.

---

[35] ABD/İBADET: Bkz. 109/2. ayet dipnotu.

[36] BASAİR/BASİRET: Bkz. 12/108. ayet dipnotu.

[37] Yani: Biz sana ayetleri böyle ayrıntılı bir şekilde indirirken, o inkarcılar sana,

"Bu sözleri birinden ders almadan söylemek mümkün değil. Birilerinden ders alıyor olmalı. Ders aldığı kişiler Yahudi âlimleri veya bu konularda uzman birileri olabilir" deyip duruyorlar. Bizim, ayetleri bu şekilde türlü yollarla anlatmamız, onlarda böyle bir fikrin doğmasına neden oluyor. Biz indirdikçe, onların da böyle böyle inkârı artıyor. Oysaki bu ayetler, bilinçlenmek isteyen, gerçeğin bilincine varmak isteyenlerde tam tersi sonuç verecektir. Kâfirlerde "ancak bir ders alma sonucu söylenebilecek sözler" intibaı uyanmasın diye ayetleri ayrıntılı bir şekilde açıklamaktan çekinecek değiliz. Mesaj, ulaşması gereken yere ulaşıyor. Sen onlara aldırış etme, hak bildiğin yolda yürümeye devam et, ey peygamber!

[38] Yani Allah, muvahhid olmak için gerekli iman ve bilincin onlarda kendi çabaları sonucu oluştuğunu görseydi, çabalarını sonucuna ulaştırırdı. Fakat onlarda böyle bir şey görmediği için şirkte kalmalarını sağladı. Çünkü Allah, her tür duaya (çağrıya, yönelişe) icabet edendir. Kim neye yöneliyorsa, onun sonucunu tahakkuk ettirir... Görüldüğü gibi, burada yine dileme olarak bilinen *meşiet* kavramıyla karşı karşıyayız. Bunun ne olduğunu anlamak için, Allah'ın dilemesinin, istemesinin ne manaya geldiğini iyi anlamak gerekmektedir. Öyle görünüyor ki "dileme", başlı başına bütün "iş ve oluşun işleyişi" manasında kullanılmaktadır. Örneğin, teşbihte hata olmaz, bir denizin balıklara, "Ben dilemedikçe yüzemezseniz, yumurtlayamazsınız, doğamazsınız, üreyemezsiniz, hiç bir şey yapamazsınız!" diye seslendiğini düşünelim. İşte buna benzer bir durum var burada. Ayrıca Bkz. "MEŞİET" (DİLEME): Bkz. 76/30. ayet dipnotu.

[39] Demek ki, eleştiri ile hakaretin farkını iyi anlamak gerekmektedir. Görüldüğü gibi bir kimse Allah'tan başkasına alenen tapıyor olsa dahi, onun inançlarına hakaret etmek yasaklanıyor. Yaptığı işin yanlış olduğu anlatılabilir. Fakat eleştiri sınırları aşılarak hakaret etmek, sövüp saymak olacak iş değildir. Çünkü herkes, kendi inandığı şeyin dünyanın en doğrusu, en haklısı olduğuna şartlanmıştır. Bu şartlanmışlık, ancak doğru söz, bilgece telkin ve yerinde eleştiri ile çözülebilir. Bu çözülmedikçe, her tür hakaret, bilinçsizliğin düşmanlığa dönüşmesine ve daha da katı bir şekilde kendi doğrularına sarılmasına, hatta karşı saldırganlığa sebep olacaktır.

[40] Yani: "Allah bir mucize göndersin kesin iman edeceğiz" diye namusları, şerefleri ve en değerli şeyleri üzerine yemin edip duruyorlar. Hâlbuki bilmiyorlar ki, zaten onların mucize dedikleri şeyler, Allah'ın ayeti olarak her gün gözlerinin önünde cereyan ediyor. Her biri birer ayet (mucize) olan güneşe, aya, yıldızlara, geceye, gündüze, dağlara, taşlara, kuşlara, böceklere, bizzat kendi yaratılışlarına vs. bakmıyorlar da, olağanüstülükler arıyorlar. Hâlbuki, etrafta gördükleri her şey birer mucize yani ayettir. Fakat onlar bunun farkında değiller. Derya içinde, deryadan habersiz yaşıyorlar. Çünkü kalpleri taşlaşmış, olayın farkında değiller. Kaldı ki, istedikleri mucize gelse bile yine inkâr edecek, imana yanaşmayacaklar. Bundan hiç şüpheniz olmasın.

ولو أننا نزلنا إليهم الملائكة وكلمهم الموتى وحشرنا
عليهم كل شيء قبلا ما كانوا ليؤمنوا إلا أن يشاء الله
ولكن أكثرهم يجهلون ﴿١١١﴾ وكذلك جعلنا لكل نبي
عدوا شياطين الإنس والجن يوحي بعضهم إلى بعض
زخرف القول غرورا ولو شاء ربك ما فعلوه فذرهم وما
يفترون ﴿١١٢﴾ ولتصغى إليه أفئدة الذين لا يؤمنون بالآخرة
وليرضوه وليقترفوا ما هم مقترفون ﴿١١٣﴾ أفغير الله أبتغي حكما
وهو الذي أنزل إليكم الكتاب مفصلا والذين آتيناهم
الكتاب يعلمون أنه منزل من ربك بالحق فلا تكونن
من الممترين ﴿١١٤﴾ وتمت كلمت ربك صدقا وعدلا
لا مبدل لكلماته وهو السميع العليم ﴿١١٥﴾ وإن تطع أكثر
من في الأرض يضلوك عن سبيل الله إن يتبعون إلا
الظن وإن هم إلا يخرصون ﴿١١٦﴾ إن ربك هو أعلم
من يضل عن سبيله وهو أعلم بالمهتدين ﴿١١٧﴾ فكلوا مما
ذكر اسم الله عليه إن كنتم بآياته مؤمنين ﴿١١٨﴾

111- Biz onlara, dedikleri gibi melekler indirmiş olsak da, ölüler kendileriyle konuşsa da, her şeyi toplayıp karşılarına çıkarsak da, Allah lâyık görmedikçe iman edecek değillerdir. Fakat onların çoğu bu gerçeği bilmezler.

112- BÖYLECE Biz, her peygambere, görünür görünmez tüm şeytani güçleri düşman etmişizdir. Bunlar, aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. Eğer Rabbin isteseydi bunları yapamazlardı. O halde, onları asılsız sözleriyle baş başa bırak.

113- Yine bunlar, ahirete inanmayanların gönülleri o yaldızlı söze meyletsin, ondan hoşlansınlar ve onların işlediği günahları işlesinler diye yaldızlı söz fısıldarlar.

114- De onlara: "Allah size kitabı, içinde her şey ayrıntılı bir şekilde açıklanmış olarak göndermişken, Allah'tan başkasının hakemliğine mi başvuracağım? Önceki çağlarda kendilerine kitap verdiklerimiz de bilirler ki, o gerçeğin ta kendisi olarak Rabbin tarafından indirilmiştir. Sakın şüphelenenlerden olma.

115- Rabbinin kelimesi, söz ve adalet olarak kemale ermiştir.[41] O'nun sözlerini değiştirebilecek yoktur. O, işitendir, bilendir.

116- Yeryüzündekilerin çoğunluğuna uyarsan, seni Allah yolundan saptırırlar. Onlar sadece zanlarının ardından giderler ve saçmalayıp dururlar.[42]

117- Rabbin kimin yolundan saptığını en iyi bilendir, doğru yoldan yürüyenleri en iyi bilen de O'dur.

118- ÖYLEYSE eğer O'nun ayetlerine inanıyorsanız, üzerine Allah'ın adı anılmış olanlardan yiyin.

---

[41] Yani: Yeryüzünde Allah'ın sesi (kelime); daha önce peygamberler aracılığı ile insanlara ulaştırıldığı gibi, şimdi de şu öksüz Muhammed'in vicdanı ve saf yürek temizliği üzerinden kemale ermiş, yerine ulaşmıştır. Bu ses, "söz, namus, adalet" diyen; sözün ve adaletin egemenliğini gerçekleştirmek üzere gelen, söze ve adalete dayalı bir uygarlık kurmak için gelen bir sestir. İnsanlığı, "söz namustur" ve "adalet mülkün temelidir" şiarları etrafında toplanmaya çağıran bir sestir. İşte bu keli-

meler, insanlık idealleri bakımından varılacak son noktadır. İnsanlık, ancak bu sözler tam anlamıyla gerçekleştiği an kemale ermiş olur. Onun için Rabbinin kelimeleri insanlığa yol gösterme bakımından burada son noktasına ulaşıp kemale erer, tamamlanır. Nihai insanlık ideali olarak "sözü ve adaleti" gösterir...

[42] Bu ayetten, çağımızda "çoğunluğun görüşüne uymak" şeklinde ifade edilen cumhuriyet veya demokrasi sistemlerine reddiye çıkarılabilir mi? Çünkü çoğunluk (*cumhur*) ve genel halk (*demos*) kelimelerinin mana içeriği, bir ülkedeki çoğunluğun söz sahibi olmasını gerektirmektedir. Burada sorulması gereken şudur: Acaba çoğunluk insanı Allah'ın yolundan saptırır da, azınlık (oligarşi) saptırmaz mı? Hatta tek kişi yönetiminin (monarşi); çoğunluğun yönetimine nazaran saptırma ihtimali daha fazla değil midir? Çünkü tek kişi sapınca düzeltecek kimse yoktur, ama çoğunlukta biri saparsa diğerleri onu düzeltebilirler. Demek ki burada kastedilen, Allah'ın birliği (*tevhid*); bölünmez bütünlüğü (*samed*) ve insanlıkla dinamik ilişkisi (*risalet, nübüvvet*) konularında, yeryüzünde yaşayanların çoğu sapıtmışsa, onlara bu hususta uymanın bizi de yoldan çıkaracağı, böylesi bir çoğunluğun görüşene uymanın doğru olmadığıdır. Cumhuriyet ve demokrasi uygulaması, bir ülkede işbaşına kimin geleceği, nasıl geleceği, ne kadar zaman kalacağı, ne yapacağı ve nihayet ne şekilde yerini sonrakine bırakacağı ile ilgili bir "siyasallık" durumudur. Yunan'dan beri çıkışı ve tarih boyunca gelişmesi hep bu yönde olmuştur. Bu konularda Kur'an'ın emri de, işlerin danışma (meşveret) yoluyla yürütülmesi şeklindedir. Yani bir ülkede işbaşına kimin geleceği, nasıl geleceği, ne kadar zaman kalacağı, ne yapacağı ve nihayet ne şekilde yerini sonrakine bırakacağı konusunda, o işle ilgili kim varsa, sonuçlarından kim etkilenecekse onlara danışılmasını, onların bu süreçlere katılmasını istemektedir. Demek ki cumhuriyet veya demokrasi uygulaması, oligarşi ve monarşiye nazaran meşveret ilkesine daha uygundur. Çünkü oligarşide bir gurup azınlık, monarşide de tek kişi bu süreçlere katılımı engellemektedir. Böyle olunca, muhafelet sisteme barışçı yollardan katılamamakta, ve "o işle ilgili" kılıç ve kanlı ihtilal dışında bir yol bırakılmamaktadır. İslam tarihinde, Hz. Osman'ın kılıçla öldürülüp kanlı ihtilal yoluyla devrilmesinden bu yana, olan da bundan başkası değildir. Demek ki, "Çoğunluğun görüşüne uyarsanız, sizi Allah yolundan saptırır" türü ayetleri, cumhuriyet ve demokrasi tecrübesi aleyhine delil olarak kullanmak son derece yanlıştır. Kaldı ki ne cumhuriyet ne de demokrasi, insanlıkta gelinecek son nokta değildir. Çünkü bunlar, değer değil, birer tekniktir. Bir önceki ayette geçtiği gibi insanlıkta son değer, temel insanlık idealleri, Allah'ın kemale ermiş son kelimesi olarak "söz ve adalet"tir. Eğer bir toplumsal sistem bunları temel belirleyici olarak görüyorsa, üstün değer olarak bunları kabul ediyorsa muteberdir. Aksi halde adı ne olursa olsun reddedilir. Velev ki bu yeryüzünde yaşayan insanların çoğunluğunca benimsenmiş bir düzen olsun...

119- O size, mecbur kaldığınız haller dışında, yasakladığı şeylerin tümünü ayrıntılı olarak bildirmişken, üzerine Allah'ın adı anılmış olanlardan niye yemeyeceksiniz? Evet; birçokları bir bilgiye dayanmadan yalnızca heva ve hevesleriyle insanları sapıklığa sürüklüyorlar. Sınırları çiğneyip geçenleri en iyi bilen Rabbindir; bundan hiç şüphen olmasın.[43]

120- İster açık, ister gizli, günah işlemekten kaçının. Çünkü günah işleyenler, yaptıklarından dolayı cezalandırılacaklardır; bundan hiç şüpheniz olmasın.

121- Üzerlerine Allah'ın adı anılmamış olanlardan yemeyin. Çünkü bu, kesinlikle yoldan çıkmaktır. Bununla birlikte şeytanlar, kendi adamlarına sizinle tartışmaları için mutlaka telkinde bulunacaklardır. Eğer onlara uyarsanız, siz de ortak koşanlardan olursunuz.[44]

122- ÖLMÜŞKEN hayat verdiğimiz, insanlar içinde yürümesi için aydınlattığımız kimse,[45] hiç içinden çıkamayacağı karanlıklarda kalan kimse gibi olur mu? Fakat kâfirlere yaptıkları güzel görünür.

123- Böylece her ülkenin yönetici seçkinlerini, düzen çeviren günah küpleri haline getiririz. Oysa çevirdikleri düzen, yalnızca kendi aleyhlerine işler; fakat onlar bunun bilincinde değildirler.[46]

وَمَا لَكُمْ اَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا
حَرَّمَ عَلَيْكُمْ اِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ اِلَيْهِ وَاِنَّ كَث۪يرًا لَيُضِلُّونَ
بِاَهْوَٓائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِالْمُعْتَد۪ينَ ﴿١١٩﴾ وَذَرُوا
ظَاهِرَ الْاِثْمِ وَبَاطِنَهُ اِنَّ الَّذ۪ينَ يَكْسِبُونَ الْاِثْمَ سَيُجْزَوْنَ
بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّٰهِ
عَلَيْهِ وَاِنَّهُ لَفِسْقٌ وَاِنَّ الشَّيَاط۪ينَ لَيُوحُونَ اِلٰٓى اَوْلِيَٓائِهِمْ
لِيُجَادِلُوكُمْ وَاِنْ اَطَعْتُمُوهُمْ اِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٢١﴾ اَوَمَنْ
كَانَ مَيْتًا فَاَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْش۪ي بِه۪ فِي
النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا
كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِر۪ينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾ وَكَذٰلِكَ
جَعَلْنَا ف۪ي كُلِّ قَرْيَةٍ اَكَابِرَ مُجْرِم۪يهَا لِيَمْكُرُوا ف۪يهَا وَمَا يَمْكُرُونَ
اِلَّا بِاَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾ وَاِذَا جَٓاءَتْهُمْ اٰيَةٌ قَالُوا
لَنْ نُؤْمِنَ حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَٓا اُو۫تِيَ رُسُلُ اللّٰهِ اَللّٰهُ اَعْلَمُ
حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ سَيُص۪يبُ الَّذ۪ينَ اَجْرَمُوا صَغَارٌ
عِنْدَ اللّٰهِ وَعَذَابٌ شَد۪يدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾

124- Onlara bir ayet geldiği zaman, "Allah'ın peygamberlerine verilen peygamberlik, aynen bizlere verilmedikçe sana asla inanmayacağız" diyorlar. Allah, peygamberliğini kime vereceğini en iyi bilendir. Çevirdikleri düzenden dolayı, bu günahkârları yakında Allah katında hem aşağılanma, hem de çok acı bir azap bekliyor.

[43] Dikkat edilirse bu ayet, bir önceki (116) "çoğunluğa uyarsanız…" ayetini açıklıyor. Çoğunluğun, insanları yoldan çıkarmasının, ellerinde bir bilgi olmadan (*gayr-ı ilm*) ve kendi arzularına göre (*ehvâihim*) hareket etmelerinden, akıllarına estiği gibi davranmalarından kaynaklandığını söylüyor. Böyle davranmanın ise "sınırları çiğneyip geçmek" olduğunu haber veriyor. Demek ki uyulması gereken, zan, tahmin, heva ve heves, hiçbir bilgiye dayanmayan temelsiz fikirler değil; "bilgi, söz

ve adalet sınırları"dır, yani Allah yoludur.

[44] Yani: Şeytanlar, kendi adamlarına neyin helal neyin haram olduğuna, neyin doğru neyin yanlış olduğuna dair telkinlerde bulunurlar. Bir bilgiye dayanmadan, zanna uyarak ve kendi arzuları doğrultusunda hükümler koyarlar. Böyle yapmak, Allah'ın bölünmez bütünlüğünü parçalayıp O'na ortak koşmak olacağından; eğer onlara uyarsanız, siz de ortak koşanlardan olursunuz. Demek ki, insanların hayatı hakkında bir bilgiye dayanmadan, kendi heva ve heveslerine uyarak, sözü ve adaleti hiçe sayarak hüküm koymak, kanun çıkarmak da, bir tür ortak koşmadır. Burada temel düstur, "bilgi, söz ve adalet" olmaktadır...

[45] Harfi harfine: "İnsanlar içinde onun ile yürümesi için kendisine aydınlık (nur) verdiğimiz..." Bu tabir, Kur'an lisanında, "Müslüman" tabirinin bir başka şekilde söylenişinden ibarettir. "Nur ile yürümek", Allah ile yürümek yani vahiy ile Allah'ın ayetleri ile yürümek, bunlarla gelen anlam, değer ve kurallara göre yaşamak demektir. Bkz. "MÜSLÜMAN" 68/35, "HİDAYET" 22/6 ve "MEAB" 78/39. ayet dipnotları.

[46] Demek ki bir ülkede toplumsal çözülme o ülkenin yönetici seçkinlerinin yoldan çıkması ile başlıyor. Yönetici seçkinler ihtiras sahibi, bencil, entrika çeviren, düzen kuran tipler olunca o ülke artık iflah olmuyor. Bu ayet Türkçedeki "Balık baştan kokar" sözündeki manayı çağrıştırır.

فَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْاِسْلَامِۚ
وَمَنْ يُرِدْ اَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَاَنَّمَا
يَصَّعَّدُ فِي السَّمَٓاءِۜ كَذٰلِكَ يَجْعَلُ اللّٰهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ
﴿١٢٥﴾ وَهٰذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَق۪يمًاۜ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ
يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿١٢٧﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَم۪يعًاۚ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ
مِنَ الْاِنْسِۚ وَقَالَ اَوْلِيَٓاؤُ۬هُمْ مِنَ الْاِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا
بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَٓا اَجَلَنَا الَّذ۪ٓي اَجَّلْتَ لَنَاۜ قَالَ النَّارُ مَثْوٰيكُمْ
خَالِد۪ينَ ف۪يهَٓا اِلَّا مَا شَٓاءَ اللّٰهُۜ اِنَّ رَبَّكَ حَك۪يمٌ عَل۪يمٌ ﴿١٢٨﴾
وَكَذٰلِكَ نُوَلّ۪ي بَعْضَ الظَّالِم۪ينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ۟
﴿١٢٩﴾ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ
عَلَيْكُمْ اٰيَات۪ي وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَٓاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَاۜ قَالُوا
شَهِدْنَا عَلٰٓى اَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا
عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ اَنَّهُمْ كَانُوا كَافِر۪ينَ ﴿١٣٠﴾ ذٰلِكَ اَنْ لَمْ يَكُنْ
رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَاَهْلُهَا غَافِلُونَ ﴿١٣١﴾

125- Allah, her kimi doğru yolda yürütmek isterse, onun gönlünü İslam'a açar. Her kimi de saptırmak isterse, onun kalbini daraltır. Öyle sıkıştırır ki, sanırsın öfkesinden göğe tırmanacak. Allah, imana gelmeyenleri, berbat bir halde hep böyle bırakır.

126- İşte bu yol, Rabbinin dosdoğru yoludur. Titreyip özünü hatırlamaya niyeti olan bir halk için ayetleri böyle ayrıntılı bir şekilde açıklıyoruz.

127- Rablerinin katında barış ve esenlik yurdunun[47] varisleri onlardır. Bütün yapacakları işlerde, kendilerinin yâr ve yardımcısı da O'dur.

128- ONLARIN hepsini toplayıp bir araya getireceği gün, "Ey cinler topluluğu! Siz insanlarla çok uğraştınız" diyecek.[48] İnsanlardan onların yardakçıları da, "Ey Rabbimiz! Biz birbirimizden güç aldık, ama artık bize tanıdığın sürenin sonuna geldik" diyecekler. Allah da, "Sizin yeriniz, Allah'ın dileyip affetmesi hariç ebedi[49] ateştir" diyecek. Rabbin her şeyi bilendir, çok bilgedir.

129- İşte böyle Biz, kazandıkları günahlardan dolayı zalimlerden kimini kiminin yardakçısı yaparız.

130- "Ey cin ve insan topluluğu![50] Size ayetlerimizi anlatan ve bu hesap gününün geleceğini haber veren peygamberler gelmedi mi?" denildiğinde onlar "Ey Rabbimiz! Biz kendi aleyhimize şahitlik ederiz" diyecekler. Çünkü dünya hayatı onları aldattı, böylece kendi aleyhlerine kâfir olduklarına şahitlik ettiler.

131- Bu böyledir. Çünkü Rabbin, halkı habersiz iken, ülkeleri zulmederek helak edici değildir.

---

[47] DARU'S-SELAM: Bkz. 10/25. ayet dipnotu.

[48] Yani: Ey görünmez (cinn) güç odakları! Ey ruhunu şeytana satmış menfaat şebekeleri! Kendi çıkarlarınız için gizli oluşumlar meydana getirip, insanlığı kendinize köle haline getirmek için çalışıp durdunuz. Kendinizi, ana insanlık yolundan (hablu'n-nâs) ayırarak, insanlık ailesinin eşit fertleri olduğunuzu kabullenmediniz. Gizli konseyler, illimunatiler vs. oluşturarak, insanlar aleyhine türlü hesaplar yaptınız. Hep şeytanlık peşinde koştunuz…

[49] HULD: Bkz. 43/44. ayet dipnotu.

[50] Yani: Ey görünür (ins) ve görünmez (cinn) tüm güç odakları! Ey açık ve gizli tüm şer ittifakları!

وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ
عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٢﴾ وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ
إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ
كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ آخَرِينَ ﴿١٣٣﴾ إِنَّ مَا تُوعَدُونَ
لَآتٍ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿١٣٤﴾ قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا
عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ
مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ
﴿١٣٥﴾ وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ
نَصِيبًا فَقَالُوا هَٰذَا لِلَّهِ بِزَعْمِهِمْ وَهَٰذَا لِشُرَكَائِنَا
فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى اللَّهِ
وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَىٰ شُرَكَائِهِمْ سَاءَ
مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٣٦﴾ وَكَذَٰلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ
مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَاؤُهُمْ
لِيُرْدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ وَلَوْ شَاءَ
اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٧﴾

132- Herkes yaptığının karşılığını görecektir.[51] Rabbin, yaptıklarından habersiz değildir.

133- Rabbinin hiç bir şeye ihtiyacı yoktur, sonsuz sevgi ve merhamet sahibidir. Müstehak görürse sizi ortadan kaldırır, yerinize layık gördüğünü getirir. Tıpkı sizi, başka insanların soyundan var ettiği gibi.

134- Size sözü edilen şey başınıza gelecektir; bundan hiç şüpheniz olmasın. Siz onu asla engelleyemezsiniz.

135- Şimdi söyle: "Ey halkım! Gücünüz neye yetiyorsa onu yapın, ben görevimi yapıyorum. Bu işten sonunda kim kazançlı çıkacak, yakında göreceksiniz.[52] Zalimler asla kurtulamayacaklar; bundan hiç şüpheniz olmasın."

136- TUTUP, Allah'ın yarattığı ekin ve hayvanlardan[53] ona bir pay ayırdılar, ve kendi akıllarınca, "Bu Allah için, bu da ortaklarımız için" dediler. Ortakların payı Allah'ın payına geçmez, ama Allah payı ortaklarına geçer; ne berbat bir iş bu!

137- Yine bunun gibi, o taptıkları ortaklar Allah'a ortak koşanlardan çoğuna, çocuklarını öldürmeyi de güzel gösterdi. Böylece hem kendilerini mahvettiler, hem de dinlerini karma karışık hale getirdiler. Allah layık görseydi, bunu yapmazlardı. O halde, onları uydurdukları ile baş başa bırak ne halleri varsa görsünler.

---

[51] Harfi harfine: "Herkes için yaptıklarından dolayı dereceler vardır."

[52] Harfi harfine: "Yurdun sonu (*aqıbetu't-dâr*) kim için olacak, yakında bileceksiniz."

[53] EN'AM: Sözlükte [نعم] kökünden gelir. Mastarı, "yumuşak olmak, taze olmak, rahat olmak, memnun olmak, sevinmek" demektir. Vermek, ikram etmek, birisine fazla miktarda iyilik etmek, peşkeş çekmek (*en'am ala*); evet demek, yumuşatmak, yumuşak yapmak, refaha kavuşturmak (*ten'im*); huzur bulmak, refaha kavuşturmak, gönlü huzura kavuşturmak (*ten'aum*); bahşiş, ikram, ihsan (*in'âm*); ikram eden, iyilikte bulunan (*mun'im*); yumuşak, düzgün (*nâ'im*); ne iyi

ne güzel (*ni'me*); evet (*ne'am*); otlayarak geçinen hayvan, deve, koyun, keçi, inek ve eşek gibi hayvanlara verilen ad (*en'âm*); servet, mal, nema, iyi gün, mutluluk (*ne'mâ*); nimet, mal, servet (*ni'met*) kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi *en'am,* "nimet olarak gelen sığırlar" manasında kullanılıyor. Çünkü rivayete göre cahiliye Arapları, ekin ve sığırlardan elde ettikleri ürünleri, putlar ve Allah arasında bölüştürürlerdi. "Şu Allah'ın payı, şu da tanrılarımızın payı" derlerdi. Allah için ayırdıkları payı başkaları için harcarlar, putları için ayırdıkları payı zimmetlerine geçirirlerdi. Putların payından Allah'ın payına bir şey geçerse, hemen geri alırla; Allah'ın payından putlarının payına geçen birşey olursa, sonuçta bu kendi ceplerine gireceğinden hiç ses etmezlerdi. "Allah zengindir putlar fakir, O'ndan bunlara geçmesinden birşey olmaz" derlerdi (İbni Abbas). Demek ki *en'am,* Kâbe etrafındaki Tanrı ve kutsallık istismarına dayalı bu "nimet döngüsünü" ifade ediyor. Bu tarihsel durum üzerinden, bütün çağlarda Tanrı ve kutsallık istismarına dayalı her tür nimet döngüsüne, iç etmeye, bu yüce kavaramlar üzerinden geçinmeye dair evrensel uyarılarda bulunuyor.

وقالوا هذه أنعام وحرث حجر لا يطعمها إلا من نشاء
بزعمهم وأنعام حرمت ظهورها وأنعام لا يذكرون
اسم الله عليها افتراء عليه سيجزيهم بما كانوا
يفترون ﴿١٣٨﴾ وقالوا ما في بطون هذه الأنعام
خالصة لذكورنا ومحرم على أزواجنا وإن يكن ميتة
فهم فيه شركاء سيجزيهم وصفهم إنه حكيم
عليم ﴿١٣٩﴾ قد خسر الذين قتلوا أولادهم سفها
بغير علم وحرموا ما رزقهم الله افتراء على الله
قد ضلوا وما كانوا مهتدين ﴿١٤٠﴾ وهو الذي أنشأ
جنات معروشات وغير معروشات والنخل والزرع
مختلفا أكله والزيتون والرمان متشابها
وغير متشابه كلوا من ثمره إذا أثمر وآتوا حقه يوم
حصاده ولا تسرفوا إنه لا يحب المسرفين ﴿١٤١﴾ ومن
الأنعام حمولة وفرشا كلوا مما رزقكم الله ولا
تتبعوا خطوات الشيطان إنه لكم عدو مبين ﴿١٤٢﴾

138- Kendi akıllarınca, "Şu hayvan ve tarla mahsulleri kutsaldır. Bizden habersiz, kimse onlardan yiyemez. Şunlar da sırtlarına binilmesi ve yük taşınması haram edilmiş hayvanlardır" dediler. Diğer bir takım hayvanları da Allah'ın adını anmadan keserler. Bütün bu uydurmaları Allah adına yaparlar. Uydurup durdukları yüzünden, Allah yakında cezalarını verecek.

139- Yine, "Şu hayvanların karnındaki yavrular sadece erkeklerimize ait olup kadınlarımıza haramdır. Ama eğer ölü doğarsa herkese aittir" dediler. Allah, onlara bu yakıştırmalarının cezasını yakında verecektir. O her şeyi bilir, çok bilgedir; bundan hiç şüpheniz olmasın.

140- Bilgisizlik ve düşüncesizlikle çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği nimetleri zanlarıyla Allah adına yasaklayanlar kesinlikle hüsrana uğramıştır. Onlar yoldan çıkmış ve doğru yolu bulamamış sapkınlardır.[54]

141- Hem ekilip biçilerek, hem kendiliğinden ürün veren o güzelim bağları, tatları ve meyveleri, birbirinden farklı ekinleri, hurmaları, zeytinleri, narları, birbirine hem benzer, hem benzemez bir şekilde yaratan hep O'dur. Her biri ürün verdiğinde meyvelerinden yiyin. Hasat ve toplama zamanında hakkını da verin, israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez.[55]

142- Yük taşımak ve etlerinden yemek için beslenen hayvanları yaratan da O'dur. Allah'ın size verdiği rızıklardan yiyin, fakat şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü o, sizin için açık bir düşmandır.

---

[54] Görüldüğü gibi bu pasajdaki ayetler (136–140); Allah'ın evi Kâbe'nin bulunduğu Mekke şehrinde kurulu Tanrı istismarına dayalı düzenin temellerini sarsıyor. Gerçekten de Kureyşliler, Mekke'de dine dayalı bir oligarşi kurmuşlardı. Mekkeli tefeci bezirgânlar, Kâbe'den dolayı şehre gelen hediyelere, kurbanlara ve mahsullere el koymuşlar, kendi çıkarlarını koruyacak şekilde bir ortaklık (şirk) düzeni oluşturmuşlardı. Tam bir Tanrı ve din istismarı olan bu düzen, kendi kontrollerinde

sorunsuz işliyordu. Bu düzen, Allah ve Kâbe üzerinden geçinilen bir düzendi. Allah ve Kâbe demek, onlar için gelir, ticaret, mahsul, ürün, tarla, kurbanlık, sığır, deve, zenginlik, bolluk demekti. Üstelik bütün bunları Allah adına yapıyorlardı. Onlara göre bizzat Allah böyle istiyordu. İşte bu ayetler, tamamen bir ticarete dönüşmüş Allah, din, kutsallık ve Kâbe kavramlarını ellerinden çekip alıyor ve hakikî manalarına döndürüyor. Aslında bu ayetler, günümüze yönelik de çok esaslı mesajlar vermektedir. Tarih boyunca en büyük istismar araçlarından ve kârlı sektörlerden birisi olmuş "din", bugün de olanca şiddetiyle bu istismarın ve sektörleşmenin konusu olmaya devam etmektedir. Allah'ı, dini, imanı, peygamberi kendi çıkarları için kullananlar; "dine hizmet" adı altında para toplayıp zimmetine geçirenler, ihlâsla holdingler kurup huşu içinde para sayanlar, hiç bir iş yapmayıp sırf din büyüğü (şeyh) olmakla gelirlerini katlayanlar, müridlerinin sırtından geçinenler; ilâhiyat (Tanrıbilim) adı altında sırf rütbe, makam, mevki yarışına girenler vs. de aynen o günün Kâbe bezirganları gibi Allah davasını paraya, pula, rütbeye, şana, şöhrete tahvil eden din bezirganlarıdır. Allah'ın dininin bu din baronlarının elinden kurtarılarak, vicdanın ve merhametin yalın sesi, bir meslek değil, gönüllü bir hayat yolu haline getirilmesi gerekmektedir…

[55] Yani: Bütün bunları sizler için yaratan O'dur. Tanrı ve din istismarı yaparak bunları elde etmeye çalışacağınıza, bu verilen nimetleri işleyerek, sürerek; tarlalarda, bağlarda, bahçelerde çalışarak; hasat ve ürün toplayarak yiyin. Tarlalarda çalışarak elde ettiğiniz ürünleri, hasat zamanı insanlarla paylaşın. Yoksula, fakire, fukaraya, hakkını verin. Kendi emeğinizle, alın terinizle geçinin. Allah'ın, dinin ve Kâbe'nin yakasından düşün, ey din baronları!

ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ
قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ
أَرْحَامُ الْأُنْثَيَيْنِ نَبِّئُونِي بِعِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٤٣﴾
وَمِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ
أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنْثَيَيْنِ أَمْ كُنْتُمْ
شُهَدَاءَ إِذْ وَصَّاكُمُ اللَّهُ بِهَٰذَا فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى
اللَّهِ كَذِبًا لِيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٤﴾ قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا
عَلَىٰ طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا
أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ
بِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿١٤٥﴾ وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ
ذِي ظُفُرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا
إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ
بِعَظْمٍ ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿١٤٦﴾

143- Sekiz çift yarattı; bir çift koyun, bir çift keçi. Söyle onlara: "İki erkeği mi, iki dişiyi mi, yoksa iki dişinin rahîmlerindekini mi haram etti? Eğer doğru söylüyorsanız, bana bilgiye dayalı bir şekilde cevap verin."

144- Derler ki: "Deveden bir çift, sığırdan da." Söyle onlara: "İki erkeği mi, iki dişiyi mi, yoksa iki dişinin rahimlerindekini mi haram etti? Yoksa, Allah size bu yasaklamayı emrederken siz orada mıydınız?" Öyle gerçeği bilmeden insanları yoldan çıkarmak için uydurduğu yalanı Allah'ın üstüne atandan daha zalim kim olabilir? Allah, zalimleri doğru yolda yürütmez; bundan hiç şüpheniz olmasın.[56]

145- Söyle onlara: "Bana vahyolunanlar arasında leş, akan kan, pisliğin ta kendisi olan domuz eti veya üzerinde Allah'ın adından başka bir adın anıldığı günahkarca kesilmiş bir kurban dışında yenmesi haram olan hiç bir şey görmüyorum. Ama her kim çaresiz kalırsa, başka bir çaresizin hakkına tecavüz etmemek ve zorunlu miktarı aşmamak şartıyla bunlardan yiyebilir. Rabbin bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır; bundan hiç şüphen olmasın."

146- Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kılmıştık. Bir de bunlara sığır ve koyunun sırtlarında, bağırsakları üzerinde veya kemiklere yapışık kuyruk kısmının dışındaki yağlarını da haram etmiştik. Bunu, ettikleri zalimliğe karşılık olarak yapmıştık. Biz sözümüzün arkasında dururuz; bundan hiç şüphen olmasın.[57]

---

[56] Bu iki ayetin (143–144) anlatmak istediği sanki şudur: Kâbe etrafında, Allah'ın bölünmez bütünlüğünü parça parça etme ve putlar-tanrılar-tefeci bezirganlar arasında bölüşme ve üleşme esasına dayalı din-ticaret-siyaset üçlüsü etrafında dolanan bir düzen vardı. Bu düzenin yürütücüleri, Mekkeli, 7–8 civarında müşrik tefeci bezirgândı. **Velid bin Muğire, Umeyye bin Halef, Ebu Cehil, Ebu Lehep, Utbe, Şeybe** vs. bunların en önemlileriydi. Kur'an bunu, "Ebu Leheb'in kurduğu düzen" (*Yeda Ebu Leheb*) şeklinde deşifre edip hedef göstermiştir (Bkz.

111/EBU LEHEP suresi). Kurulu düzenin temeli, Kâbe'ye getirilen hediyeler ve daha çok da sığırlar (en'am) üzerinde dönüyordu. Bu tefeci bezirgânlar kendi kafalarına göre işlerine gelen deve ve sığırları tek tek, çift çift veya gebe olanlar-olmayanlar vs. diyerek kutsal sayıp haram ilân ediyor, kesilmelerini engelleyerek kendi sığır sürülerine katıyor, bunun ticaretini yapıyorlardı. Onlar için en önemli gelir kaynağı da, gebe deve idi. Bu nedenledir ki, Kur'an'ın, kıyamet gününün dehşetini ifade için kullandığı "*Gebe develer salıverildiği zaman*" (81/4) ayetini duyunca, beyinlerinden vurulmuşa döndüler. Bu ifade, bugünün küresel bezirgânlarına "Bütün o yeşil dolarlarınız sonbahar yaprağı gibi savrulduğu zaman, filolarınız Titanik gibi denizin dibine battığı zaman" demek gibi bir şeydi. İşte bu sığır sürüleri (*en'am*) üzerinden dönen çarka **Muhammed** (s.a.v) çomak sokunca, çılgına döndüler. Var güçleriyle karşı çıktılar. Yukarıdaki ayetler, işte bu çomak sokmayı ifade ediyor. Madem "Şu sığırlar kutsaldır. Bizden başka kimse dokunamaz. Yok kutsaldır ona dokunmayın o bizim, yok bu Tanrı'nındır o da bizim, yok şu erkeklerin, yok bu kadınların, geriye kalan işe yaramayanlar da herkesin" vs. diyerek haram helâl koyuyorsunuz; o zaman "Allah'ın vahyini neden inkâr ediyorsunuz ey Kâbe baronları?" diye soruyor. "Onları haram kılarken, siz yanında mıydınız? Hem vahyi inkâr ediyor, hem de vahyi gönderen adına dilinize geldiği gibi konuşuyorsunuz; ey tefeci bezirgânlar!" demeye getiriyor...

[57] Ayette, özellikle "Yahudilere haram kılmıştık" denmesi önemlidir. Çünkü Allah'ın Musa'ya indirdiği ve bugünkü bin küsur sayfalık Tevrat'ın belki de yüz sayfasını bile oluşturmayan asıl kitapta, böyle bir haram kılma söz konusu değildi: "*Tevrat indirilmeden önce, "Allah ile yürüyenin" (Yakup) kendisine yasakladığı şeyler dışında bütün yiyecekler, "Allah ile yürüyenin ahfadı olarak bilinenlere" (İsrail oğulları) serbestti. Onlara söyle: "Tevrat'ı getirip gösterin bakalım, eğer doğru söylüyorsanız.*" Şu halde aslında "Yahudiler", Musa'dan en az yedi yüzyıl sonra onun öğretisini İbranîleştirip, Perslerin himayesinde Yahudi dini icat edenlerdir. Bunlar, Tevrat adı altında kendi kendilerine gereksiz yasaklar koymuşlar; ve bunun da Musa'ya inen kitapta olduğunu iddia etmişlerdir. İşte Kur'an, bütün oluşu, "Biz" şeklinde okuyan merkezcil üslûbu içinde, bunun bir karşılık (ceza) olduğunu söylüyor. Kendi yaptıkları bu zalimliği, böyle yasakları kendi kendilerine koymalarını, "cezalandırdık, haram kıldık" şeklinde ifade ediyor. Bu tür ifadeler, "Onların kalplerini mühürledik, kulaklarına ve gözlerine perde çektik" ayetlerindeki gibidir...

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ
بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٤٧﴾ سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا
لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ شَيْءٍ
كَذَٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُوا بَأْسَنَا قُلْ هَلْ
عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ
وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾ قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ
شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٩﴾ قُلْ هَلُمَّ شُهَدَاءَكُمُ الَّذِينَ
يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَٰذَا فَإِنْ شَهِدُوا فَلَا تَشْهَدْ
مَعَهُمْ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَالَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٠﴾
قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ
شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ
مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ
مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ
اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَٰلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥١﴾

147- Eğer seni yalanlarlarsa, söyle onlara: "Rabbiniz bitmez tükenmez sevgi ve merhamet kaynağıdır. Fakat günaha batmış olanların cezalandırılması da kaçınılmazdır."[58]

148- ORTAK KOŞANLAR diyecekler ki: "Allah dileseydi ne biz, ne de atalarımız O'na ortak koşardık. Hiç bir şeyi de haram kılmazdık." Bunlardan önceki çağlarda yaşayanlar da, azabımızı tadıncaya kadar böyle yalanlamışlardı. Sor onlara: "Çıkarıp bize gösterebileceğiniz bir bilgi var mı yanınızda? Sadece zan ve tahmine uyuyorsunuz, yalnızca atıp tutuyorsunuz."[59]

149- Herkes duysun: "Gerçeğe ulaştıran apaçık delili[60] Allah vermiştir. O uygun görseydi, hepinizi doğru yolda yürütürdü.

150- Söyle onlara: "Haydi, Allah'ın bunları haram kıldığına tanıklık edecek şahitlerinizi getirin." Eğer gelir tanıklık ederlerse, sen onlarla beraber şahitlik etme. Sakın ayetlerimize yalan diyenlerin, o ahirete inanmayanların heva ve hevesine uyma. Nasıl uyarsın ki, onlar Rablerine başkasını denk tutuyorlar.

151- Söyle onlara: "Gelin, size Rabbinizin neler istediğini bildireyim: Hiç bir şeyi O'na ortak koşmayın. Annenize babanıza güzel davranın. Yoksulluk yüzünden çocuklarınızı öldürmeyin; zira sizin de, onların da rızkını Biz veririz. Hayâsızlığın açığına da, gizlisine de yanaşmayın. Allah'ın muhterem kıldığı cana haksız yere kıymayın. O size, işte bunları tavsiye ediyor; umarım aklınızı başınıza toplarsınız."

---

[58] Yani: Bu Mekkeli müşrikler ve Yahudiler, "Bunları da nereden çıkarıyorsun? 'Leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası için kesilenler dışında haram yoktur' da ne demek? Bizim atalarımız, törelerimiz, koyduğumuz emir ve yasaklar ne olacak? Bütün bunları yok mu sayacağız yani? Asıl senin söylediklerinin tümü yalan. Böyle bir şeyi asla kabul edemeyiz" derlerse; söyle onlara: "Ey vicdansızlar! Ey merhametsizler! Allah'ın kullarına, kendi çıkarlarınız için yasaklar koyuyorsunuz. Size bu nimetleri yasaklama hakkını kim veriyor? 'Atalarımızın sünnetidir' diye yemek kabının içini silip süpürüyorsunuz, ama içindekini yanınızdaki ile paylaşmayı düşünmüyorsunuz. Allah'ın sevgisi ve merhametini kendinize tapuluyorsunuz, ama

insanları bu nimetlerden mahrum bırakmayı din ve şeriat sanıyorsunuz. Allah'ın sevgi ve merhametinin ne kadar geniş olduğunu görmüyor musunuz? Onu hangi hakla daraltmaya, kısmaya kalkışıyorsunuz? Ey ışığı sadece bize vursun diye güneşi elleriyle döndürmeye çalışan şaşkın bezirgânlar! Tacir kafanız ancak bu kadar çalışıyor. Şunu unutmayın ki, haram yemekten günah küpü haline gelmiş bedenleriz ateşte eritilmedikçe temizlenemeyeceksiniz!

59 Demek ki bu ayet, yaptıklarını "zorunlu olarak" "Allah öyle istediği için yaptığını" söyleyen her tür "kader" doktrinini reddetmektedir. Her tür zulmü işleyip kendisine karşı çıkana, "Allah'ın kaderine karşı mı geliyorsun?" diyen Emevi sultanlarının kulakları çınlasın! Vay onların haline! Vay onlar gibi düşünenlere!

60 HUCCETU'L-BALİĞA: Sözlükte [الحجة البالغة] "ulaştırıcı delil" demektir. Mastarı "delil, kanıt, emare, tanık, bir yere çokça gidip gelme" anlamına gelen [حجج] kökü ile, mastarı "ulaştırma, bildirme, duyurma, iletme" anlamına gelen [بلغ] kökünden gelen iki sözcükten oluşan *el-huccetu'l-bâliğa* tabiri, bu bağlamda Mekkeli müşriklerin "Allah isteseydi ortak koşmazdık" şeklinde ifade edilen "kader doktrinine" karşı söyleniyor. Sanki şöyle denmek isteniyor: İşlediğiniz zulümleri ve günahları üzerinize alınmayıp Allah'ın üstüne atmaya kalkıyorsunuz. "Allah böyle dilemiş, kaderimiz böyleymiş ne yapalım" diyorsunuz. Oysa bu iddia temelden yanlıştır. Çünkü Allah size gerçeği arayıp bulmanıza yarayacak, sizi gerçeğe ulaştıracak, onların ne olduğunu size ayan beyan bildirecek delil vermiştir. Bunu, daha yaratılıştan içinize koymuştur. Kendinizi kendinize tanık yaparak dile getirip konuşturmuş ve "her sağlıklı insanın, vicdanının sesini dinleyerek Allah'ı bulabileceğini" haber vermiştir. Kıyamet günü "Bizim bundan haberimiz yoktu" demeyesiniz diye özünüze fıtrat, akıl, vicdan ve sağduyu diye bir şey yerleştirmiştir. Size gözler, kulaklar, kalpler vermiştir. İşte sizi gerçeğe ulaştıracak açık delil (*el-huccetu'l-bâliğa*) budur. Her kim bunları sağlıklı şekilde işletir, içinde uyutmaz, gerçek amacı doğrultusunda kullanırsa, Allah onu doğru yolda yürütür. Dolayısıyla, yaptıklarınızdan tamamıyla kendiniz sorumlusunuz. Biz fıtratında akıl, vicdan, sağduyu olmayanlara; görmek için göz, dinlemek için kulak, konuşmak için dil, iman etmek için kalp vermediklerimize hesap sormayacağız. Ama her kim bunlara sahipse, bilsin ki tümünden hesaba çekilecek ve yaptıklarını başkasının üstüne, hele Allah'ın üstüne asla atamayacak...

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ اِلَّا بِالَّت۪ي هِيَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهُۚ
وَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْم۪يزَانَ بِالْقِسْطِۚ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا
وُسْعَهَاۚ وَاِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰىۚ وَبِعَهْدِ اللّٰهِ
اَوْفُواۜ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِه۪ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَۙ ﴿١٥٢﴾ وَاَنَّ هٰذَا
صِرَاط۪ي مُسْتَق۪يمًا فَاتَّبِعُوهُۚ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ
عَنْ سَب۪يلِه۪ۜ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِه۪ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾ ثُمَّ اٰتَيْنَا
مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذ۪ٓي اَحْسَنَ وَتَفْص۪يلًا لِكُلِّ شَيْءٍ
وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ بِلِقَٓاءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٤﴾ وَهٰذَا
كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَۙ
﴿١٥٥﴾ اَنْ تَقُولُٓوا اِنَّمَٓا اُنْزِلَ الْكِتَابُ عَلٰى طَٓائِفَتَيْنِ
مِنْ قَبْلِنَاۖ وَاِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِل۪ينَۙ ﴿١٥٦﴾ اَوْ تَقُولُوا
لَوْ اَنَّٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ لَكُنَّٓا اَهْدٰى مِنْهُمْۚ فَقَدْ
جَٓاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌۚ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ
كَذَّبَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَصَدَفَ عَنْهَاۜ سَنَجْزِي الَّذ۪ينَ يَصْدِفُونَ
عَنْ اٰيَاتِنَا سُٓوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ ﴿١٥٧﴾

152- Öksüzün malına, ekmeğini kendisi kazanacak yaşa gelinceye kadar onun iyiliği için olmadıkça dokunmayın. Ölçerken, tartarken hep adaletli olun. Biz hiçbir kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemeyiz. Söz size düştüğünde, yakınlarınız aleyhine de olsa adaletten şaşmayın. Allah'a verdiğiniz sözün[61] arkasında durun. O size işte bunları tavsiye ediyor; umarım düşünürsünüz."

153- İşte bu Benim doğruluk ve dürüstlük yolumdur; ona uyun, sizi onun yolundan saptırıp ayıracak başka yollara uymayın. O size işte bunları tavsiye ediyor; umarım Allah bilinciyle yaşarsınız.

154- YİNE Musa'ya, güzelliği seçenlere nimetlerimizi tamamlamak, her şeyi ayrıntılı bir şekilde açıklamak, doğru yolda yürümelerini sağlamak, sevgi ve merhamet kaynağı olmak üzere kitabı verdik ki, bir gün Rabblerine kavuşacaklarına inansınlar.

155- İşte bu, yankısı çağlar boyu sürecek[62] bir kitaptır. O'nu Biz indirdik, O'na uyun ve Allah bilinciyle yaşayın ki, üzerinize sevgi ve merhamet yağsın.

156- Dahası, "Bizden önce kitap, yalnız iki topluluğa indirildi. Doğrusu biz, onlar gibi okuyup anlamaktan habersiziz" demeyesiniz.[63]

157- Yahut, "Eğer bize kitap indirilmiş olsaydı, herhâlde onlardan çok daha başarılı olurduk" demeyesiniz diye. İşte size Rabbinizden söze dayalı apaçık bir delil, bir yol gösterme, sevgi ve merhamet kaynağı geldi. Artık Allah'ın ayetlerine yalan diyenden ve onlardan alıkoymaya kalkışandan daha zalim kim olabilir? Ayetlerimizi engellemeye yeltenenleri bu suçları sebebiyle şiddetli bir azapla cezalandıracağız.

---

61 AHD-İ MİSAK: Bkz. 7/172. ayet dipnotu.

62 MÜBAREK: Sözlükte [برك] kökünden gelir. Mastarı "çökmek, kalmak, kalıcı olmak" demektir. Bereket dilemek, hayır ve uğur ummak (*teberruken*); yüce olmak, kutlu ve münezzeh olmak, yücelerden yüce olmak, hayır ve uğur dilemek (*tebâruk*); küçük göl ve havuz (*bikre*); bereket, çoğalma (*bereket*); su birikintisi (*berîketu'l-mâ*) kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi *mübarek*, kalma, kalıcı olma, çoğalma, yayılma, birikme anlamında kullanılıyor. Bu anlamda "*Allahu teâla ve tebâ-*

reke" dediğimizde; "yüce, ulu, kalıcı, daim olan, ölmeyen, yok olmayan Allah" demiş oluyoruz. Buna benzer şekilde mukaddes kelimesi de, "pek uzağa gitmek" kelime manasında Allah için kullanıldığında; meselâ "*Allah Kuddüstür*" dediğimizde, "kirlilikten uzak, temiz, arı duru olan Allah" demiş oluyoruz. Türkçe'de kullanılan kutsal, kutsamak, takdis etmek, bu anlamda "kirlenmemiş, temiz, temizlemek, kirlerinden arındırmak" demektir. Bu kavramları Hıristiyan din anlayışı çerçevesinde anladığımızda, varlığı kirli-temiz olarak ikiye ayırıp dünyaya kirli, ahirete de temiz veya madde âlemine kirli, mana âlemine temiz dememiz gerekecektir. Dolayısıyla mana âlemi olan Tanrı katı temiz, madde âlemi olan dünya kirli olmuş oluyor. Âdem de, zaten o temiz kutsal âlemden kirli madde âlemine sürgün edilmişti (!) Bu durumda, Tanrı'nın bu kirli madde âleminde dokunduğu her yer kutsal olmuş oluyor. Böylece dokunulan her yerin kutsanması, oraya kutsiyet izafe edilmesi gerekiyor. Onun için İsa kutsallaşırken, yaşadığı yerler de kutsallığa bürünüyor. O'nun kilisesi de, kutsalın evi oluyor. Kilise dışındaki her yer de, şeytanın egemenliği altında olup kirli madde âlemi sayılıyor. Bu kirli âlemden, ancak kiliseyi giren kurtuluyor... Batıda ortaya çıkan kutsal-profan, dini-seküler ayrımı, bu çerçevede bir mana ifade edebilir. Fakat bunun, Kur'an'ın ortaya koyduğu dünya görüşü açısından bir manasının olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü Kur'an'a göre yerler ve gökler gerçeğin ta kendisi (*hak*) olarak yaratılmış olup Allah'ın ışığı, aydınlığı (*nuru*)dır. Allah'ın nuruna, nasıl kirli madde âlemi denilebilir? Allah, dünyayı tabiri caizse özene bezene yaratmıştır. Irmaklar, bağlar, ağaçlar, bitkiler yaratmış; her türden canlılar var etmiş, gökyüzüne lamba (güneş) ve kandil (ay) asmış, dünya göğünü yıldızlarla süslemiştir. Şimdi bu muhteşem yaratmaya nasıl, "pis, adi, alçak dünya" diyebiliriz? Bu bakış, kesinlikle Kur'an'ın bakışı olamaz. Varlığı kutsal ve kutsal olmayan, madde-mana, kirli-temiz ayrımına tabi tutmak, bölünmez bütünlüğü parçalamak demek olacağından, kabul edilebilir bir ayrım değildir. Şu halde dünya "mübarek" tir. Çünkü sürekli yeniden yaratılmaktadır. Kalıcı olan dünya değil "yaratma" eylemidir. Dünya onun sonucudur... İşte Kur'an'ın mübarek bir kitap olması bu anlamda dünyada yaşayan insanların kalbinde kalıcı olması, insanlık vicdanında çağlar boyu yankılanması, insanlığı sarması, tutması, onlar tarafından benimsenmesi ve giderek ona inananların, gönül verenlerin çoğalması manasındadır. Bölünmez bütünlüğü parçalayıcı eski dünya dinlerinde olduğu gibi, "gökte kutsal" ile "yerde kutsal olmayan" diye bir ayrım söz konusu değildir. Demek ki mübarek kutsal demek değildir. Esasında "kutsallık" kavramı ve buna dayalı ayrımlar, eski dünya dinlerine aittir. Ayrıca Bkz. "Çevresi mübarek kılınan Mescid-i Aksa" tabiri; 17/1. ayet dipnotu ve "RUHU'L-KUDS" kavramı; 16/102. ayet dipnotu.

[63] Yani: "Biz (7. yüzyıl Mekke Arapları) bu işlerden anlamayız, bize kitap indirilmedi. Bunlardan, bizden önceki Yahudiler ve Hıristiyanlar anlar" demeyesiniz diye... Demek ki; Kur'an'ın tarihsel hitabından evrensel mesaj çıkarması gerekenler, buradaki "Biz"den geri kalan tüm insanlığı anlamak durumundadırlar. Çünkü esas itibarîyle Kur'an, yedinci yüzyıl Arapları üzerinden tüm insanlığa seslenıştir. Bu durumda geri kalan tüm insanlar, "Bu Kuran Araplara indi veya yedinci yüzyıla indi bizi ilgilendirmiyor" dememelidirler...

هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّٓا اَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ اَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ
اٰيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا اِيمَانُهَا
لَمْ تَكُنْ اٰمَنَتْ مِنْ قَبْلُ اَوْ كَسَبَتْ فٖٓي اِيمَانِهَا خَيْرًا قُلِ انْتَظِرُٓوا اِنَّا
مُنْتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾ اِنَّ الَّذٖينَ فَرَّقُوا دٖينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَسْتَ
مِنْهُمْ فٖي شَيْءٍ اِنَّمَٓا اَمْرُهُمْ اِلَى اللّٰهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾
مَنْ جَٓاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ اَمْثَالِهَا وَمَنْ جَٓاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزٰٓى
اِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦٠﴾ قُلْ اِنَّنٖي هَدٰينٖي رَبّٖٓي اِلٰى صِرَاطٍ
مُسْتَقٖيمٍ دٖينًا قِيَمًا مِلَّةَ اِبْرٰهٖيمَ حَنٖيفًا وَمَا كَانَ
مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ﴿١٦١﴾ قُلْ اِنَّ صَلَاتٖي وَنُسُكٖي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتٖي لِلّٰهِ رَبِّ
الْعَالَمٖينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرٖيكَ لَهُ وَبِذٰلِكَ اُمِرْتُ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُسْلِمٖينَ ﴿١٦٣﴾
قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغٖي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ
اِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰى ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ
فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فٖيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿١٦٤﴾ وَهُوَ الَّذٖي جَعَلَكُمْ خَلَٓائِفَ
الْاَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَبْلُوَكُمْ فٖي مَٓا
اٰتٰيكُمْ اِنَّ رَبَّكَ سَرٖيعُ الْعِقَابِ وَاِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿١٦٥﴾

158- Yoksa onlar, kendilerine meleklerin, doğrudan Rabbinin veya Rablerinin bir takım mucizelerinin gelmesini mi bekliyorlar? Rabbinin bir takım mucizeleri geldiği gün, önceden iman etmemiş veya iman etmiş de bir hayrını görmemiş kimseye, o günkü imanı hiç bir yarar sağlamaz.[64] Söyle onlara: "Bekleyin, biz de bekliyoruz!"[65]

159- Dinlerini parça parça edip ayrı ayrı gruplara ayrılanlarla senin hiç bir alâkan yoktur. Onların işi Allah'a kalmıştır. Zamanı geldiğinde, Allah kendilerine yaptıklarını haber verecektir.

160-Kim bir güzellikle gelirse, ona on katı verilecek. Kim de bir kötülükle gelirse, sadece onun karşılığı ile cezalandırılacak ve hiç kimseye zerrece haksızlık edilmeyecek.

161- ŞİMDİ SÖYLE: "Rabbim bana doğruluk ve dürüstlük yolunu, gerçek hayat dinini, İbrahim'in sağduyudan şaşmadan yürüdüğü yolu gösterdi. İbrahim hiç bir zaman ortak koşanlardan olmadı."

162- Herkes duysun: "Benim namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir

163- O'nun ortağı yoktur.[66] Bana böyle emrolundu, ve ben Müslümanların öncüsüyüm."

164- Duysun herkes: "Allah her şeyin Rabbi iken, O'ndan başka Rab mi arayacağım?" Herkes kendi yaptığından kendisi sorumludur. Hiç kimsenin sorumluluğu başkasına yüklenmez. Sonunda dönüp dolaşıp Rabbinize varacaksınız. Anlaşmazlığa düştünüz her şeyi size haber verecek.

165- O, sizi yeryüzünün halifeleri yapan ve sizleri verdiği şeylerle imtihan etmek için kiminize kiminizden farklı yetenekler verendir. Hiç kuşkusuz Rabbin, karşılık vermede hızlıdır. O bağışlayıcıdır, sevgisi ve merhameti sonsuzdur; bundan hiç şüpheniz olmasın, hiç!

---

[64] Demek ki iman etmek için; 1- "Rabbini göster" 2- "Rabbinin meleklerini göster" 3- "Rabbinden bir mucize göster" deyip durmanın bir manası yoktur. Bunlardan birisi olduğu takdirde, iman etmenin kişiye hiçbir faydası yoktur. Çünkü Rabbi açıkça görünce veya meleklerini apaçık seyredince veya inkârı imkânsız bir şekilde mucizesi gelince "iman" etmiş olmanın zaten bir manası kalmaz. İman, inkâ-

rı mümkün olan bir şeyde olur. İnkâr da, imanı mümkün olan şeyde olur. Demek ki yukarıdaki üç şey, iman-inkâr fırsat ve dengesini bozacağı için, açıkça ve bizzat gösterilmiyor, gösterilmeyecek de; ta kıyamete kadar...

[65] İNTİZAR: Sözlükte [انتظار] "gözleyiş, bekleyiş, gözetleyiş" demektir. [نظر] kökünün mastarı, "bakmak, görmek, beklemek" demekken, [نذر] kökünün mastarı da (inzâr); yaklaşık aynı anlamda, "ileride olacak bir şeyi beklemek, ona nazar etmek, bu olacak şeyi haber vermek, uyarmak, bu konuda insanları uykularından uyandırmak" manasında kullanılır. Bu ikisi arasındaki fark şudur: İntizar felsefesi eski dünya dinlerinde son derece yaygın bir inançtı. Genellikle, geçmişte yaşamış tanrı-kral veya yarı-tanrı bir kahramanın geri dönüşünün beklenmesi şeklinde yer etmişti. Mesela, eski Mısır tanrı-kralları ölürler ve mezarlarından üç gün sonra kalkar tekrar kaybolurlardı. İsa'nın mezarından üç gün sonra kalkması paskalyası (*anastasis*) buradan geliyor. Kur'an, bu inancı yine kalkmak anlamına gelen (*qıyamet*) sözcüğü ile ifade ediyor. Yalnız bu kalkış tanrı-kralların veya yarı-tanrı kahramanların, herkes dururken mezarından kalkışı değil tüm insanlığın mezarlarından kalkışı anlamında kullanıyor. Demek ki Kur'an, eski bir kahramanın beklenmesi manasındaki intizarı, üç şeyin; 1- ölüm 2- afet 3- kıyametin beklenmesine (*inzâr*); tanrı-kral veya yarı-tanrı kahramanın mezarından diğer herkes yaşıyorken kalkmasını (*anastasis*) ise, tüm insanlığın yeniden dirilerek ayağa kalkışına (*qıyamet*) çevirmiş oluyor. Daha doğrusu, bir gerçeğin saptırılmasını düzeltmiş oluyor. Kuran'ın gelişi ile birlikte, insanlık için kahraman bekleme anlayışı (intizar felsefesi) sona erdirilmiş, eski dünyadan yeni dünyaya geçiş sağlanmıştır. Bu, insanlık tarihinde çok önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü **Hz. Peygamber** (s.a.v); kendisinin son peygamber olduğunu söylemekle artık insanlıkta peygamber, nebi, kahraman, mesih, mehdi, kurtarıcı vs. bekleme çağlarının bittiğini; insanlığın, Allah'ın kitabı (Kur'an) ışığında kendi bilgi, akıl ve vicdanı ile yürüme çağlarının başladığını ilân etmiş olmaktadır. Bu, eski dünyadan yenidünyaya esaslı bir geçiş demektir...

[66] ŞİRK/SAMED: Bkz. 112. sure bütün dipnotları.

07- A'RAF SURESİ

Mekke'de inmiş olup, 206 ayettir. 46. ve 48. ayetlerde sağduyu sahiplerinden (Arâf) yani cennet ve cehennem ehli arasında sağduyunun sesi olarak konuşturulan insanlardan söz edildiği için sureye bu ad verilmiş görünmektedir.

A'RAF SURESİ

Mekke'de inmiş olup 206 ayettir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

سُورَةُ الْأَعْرَافِ مَكِّيَّةٌ وَهِيَ مِائَتَانِ وَسِتُّ آيَاتٍ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ
الٓمٓصٓ ﴿١﴾ كِتَابٌ أُنزِلَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُن فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِّنْهُ
لِتُنذِرَ بِهِ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ اتَّبِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ وَلَا
تَتَّبِعُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَكَم مِّن قَرْيَةٍ
أَهْلَكْنَاهَا فَجَاءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا أَوْ هُمْ قَائِلُونَ ﴿٤﴾ فَمَا كَانَ دَعْوَاهُمْ
إِذْ جَاءَهُم بَأْسُنَا إِلَّا أَن قَالُوا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٥﴾ فَلَنَسْأَلَنَّ
الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦﴾ فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِم
بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَائِبِينَ ﴿٧﴾ وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَن ثَقُلَتْ
مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ
فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُم بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾
وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ قَلِيلًا
مَّا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ
اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُن مِّنَ السَّاجِدِينَ ﴿١١﴾

1- Elif. Lâm. Mîm. Sâd.

2- SANA insanlığı uyarman ve iman edenlere öğüt vermen için bir kitap indirildi. Göğsün daralmasın, içini ferah tut, rahat ol.[1]

3- Rabbinizden size indirilene uyun. O'nu bırakıp da başka önderlerin peşlerinden gitmeyin. Aklınızı ne kadar az kullanıyorsunuz?

4- Biz nice memleketleri, gecenin koyu karanlığında veya öğlenin dal sıcağında dinlenirlerken, ansızın gelen azabımızla helâk ettik.

5- Afet geldiğinde, "Çok azmıştık, çok" demekten başka bir şey diyemediler.

6- Peygamber gönderdiğimiz toplumları mutlaka hesaba çekeceğiz, tabi peygamberler de bu sorgulamada bulunacak.

7- Onlara, yapıp ettiklerini bir bir anlatacağız. Çünkü biz, her an her şeyi biliyorduk.

8- O gün adalet terazisi kurulacak. Kimin iyilikleri çoksa, kurtulacak. 9- Kimin de iyilikleri azsa, ayetlerimize zulmettikleri için hüsrana uğrayacak.

10- İYİ DİNLEYİN! Sizi yeryüzüne yerleştiren Biziz. Orada size yaşama imkanları sağlayan Biziz. Ne kadar az şükrediyorsunuz?

11- Sizi Biz yarattık, sonra size biçim verdik. Sonra da meleklere, "Âdem'i[2] selâmlayın" dedik. İblis'in dışındakiler selâmladılar,[3] ancak İblis[4] selâmlamadı.

---

[1] Yani: Sana bir kitap indiriliyor. Bu, insanlığın iyilik ve adalet arayan damarını harekete geçirmen, donmuş dimağlarını açman, aklı ve vicdanı prangalardan kurtarman, insanları daldıkları derin uykulardan uyandırman, iman edenlere de öğüt vermen, hatırlatmalarda bulunman içindir. Evet, bu zor bir iştir; ancak bundan dolayı göğsün daralmasın. İçini ferah tut, müsterih ol. Biz seninle birlikteyiz, oldukça riskli ve zor olan bu işte Allah yanındadır. Şu halde hiç kimseden korkma, endişelenme, daralma ve hak bildiğin yolda yürü...

[2] ÂDEM: Sözlükte [أدم] sözcüğünün, "yeryüzü toprağı" anlamına gelen [اديم الأرض] kelimesinden türediği en sahih görüştür. Buna göre insan türüne "Âdem" adının ve-

rilmiş olması, yeryüzü toprağından çıkarılmış olmasındandır. Nitekim Arapça'da esmerliği artmak (*udûme*); esmer, kara yağız (*edmâ'*); etle deri arası tabaka (*edeme*); gökyüzü (*edîmu's-semâ*); gece karanlığı (*edîmu'l-leyl*); bir şeyin dış kısmı (*edîmu'ş-şey*); deri, cilt (*edîm*) kelimeleri bu köktendir... Sümerce de "babam" anlamına gelen (*adamu*); Asur-Babil dilinde yapılmış, meydana getirilmiş, ortaya konulmuş, çocuk, genç anlamındaki (*adamu*); Sabiî dilinde kul, insan anlamına gelen (*adam*); Türkçede insan, kişi anlamına gelen (*adam*); ve batı dillerinde (*adam, edmurd, edward*) sözcükleri de aynı köktendir. İbranicede (*adam*) insan türü için kullanılan müşterek isimdir. Tevrat'ta, insan türü anlamında beş yüzden fazla yerde geçer. Burada Âdem (Adam); önceki varlıklara nazaran daha gelişmiş; bilgi, akıl, kavram üretme, konuşma ve dil yetenekleriyle donatılmış "insan türünü" temsil etmektedir...

[3] SECDE; Arâmca'da "İbadet etmek, selamlamak, yere kapanmak" demek olan [سقد] kökü, anlamanı koruyarak fakat orta harf değişikliği ile Arapça'ya [سجد] olarak geçmiş. Ayette saygı göstermek amacıyla selâmlama, selâm durma, tazim için ayağa kalkma anlamında kullanılmaktadır. Türkçe'de birine "selâm durmak, saygı için ayağa kalkmak dediğimiz şey" Arapça'da; yere kapanmak, eteğine yüz sürmek, ayaklarına kapanmak olarak kullanılıyor Her ikisi de saygı ve tazim için yapılır. **Katade**, "*Onun için secdelere kapandılar*" (Yusuf; 100) ayeti hakkında, "O zaman insanların birbirine selâmı secde etmek şeklindeydi" der. Yine **Muaz bin Cebel** Yemen dönüşü **Hz. Peygamber**'e saygı maksadıyla secdeye kapanır. **Hz. Peygamber** bu yaptığının ne olduğunu sorması üzerine; "Yahudi ve Hristıyanların büyüklerine böyle yaptığını gördüm, bu peygamberlerin selâmlamasıymış" der. **Hz. Peygamber** de, "Onlar peygamberlere iftira etmişler" karşılığını verir. Yine **Hz. Ali**, huzuruna giren birisinin secdeye kapanması üzerine onu doğrultarak, "Bana değil Allah'a secde et" der. Bunlardan hareketle ayette geçen secdenin ibadet değil teşrif, saygı, selâmlama anlamında olduğu söylenmiştir (Razi). Demek ki yaratılış kıssasında secde kavramıyla varlık sahnesine çıkacak olan "adam"a diğerlerinin saygı göstermesi, onun gelişiyle birlikte ayağa kalkılması, selâmlanması anlatılmak istenmektedir...

[4] İBLİS: Sözlükte [ابلاس ابلس] kökünden "hayret eden, şaşan, hayırsız olan, üzgün bezgin olan, surat asan, sus pus olan, hayrete düşen, ümitsiz olan, şaşkınlığından dolayı susan, şaşakalan" anlamına geliyor. Akadça'da *Be'el, Baal; Efendi, Tanrı* anlamında, Eski Filistin halkı tanrılarından *Be'el zebub*'a İbranîlerin verdiği aşağılayıcı isim olarak da kullanılmıştır. Yine, Yunanca'ya iftiracı, kara çalan anlamında *diabolos;* İngilizce'ye kötü ruh, şeytan anlamında *devil* olarak geçmiştir... İnsanoğlundaki kötülük temayülü veya dürtüsünü temsilen, kıssanın semavî prolog (gökteki ilk konuşma) adını verdiğimiz birinci bölümünde İblis, dünyevî diyalog adını verdiğimiz ikinci bölümünde şeytan olarak geçtiğini görüyoruz. Kıssanın Kur'an'da geçtiği yedi ayrı yerde aynı şekilde ilk bölümde İblis, ikinci bölümde şeytan olarak geçmektedir. Gökte İblis adıyla şahıslaştırılan bu temsil, yerde şeytan veya şeytanlar olarak ifade ediliyor. "Adam, bunlara kapılarak yanlış işler yapmamalıdır" mesajı veriliyor...

قَالَ مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ اِذْ اَمَرْتُكَ قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَن۪ي مِنْ نَارٍ
وَخَلَقْتَهُ مِنْ ط۪ينٍ ﴿١٢﴾ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ اَنْ تَتَكَبَّرَ ف۪يهَا
فَاخْرُجْ اِنَّكَ مِنَ الصَّاغِر۪ينَ ﴿١٣﴾ قَالَ اَنْظِرْن۪ٓي اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾
قَالَ اِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَر۪ينَ ﴿١٥﴾ قَالَ فَبِمَٓا اَغْوَيْتَن۪ي لَاَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ
الْمُسْتَق۪يمَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ لَاٰتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ اَيْد۪يهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ
اَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَٓائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ اَكْثَرَهُمْ شَاكِر۪ينَ ﴿١٧﴾ قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا
مَذْؤُ۫ماً مَدْحُوراً لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ اَجْمَع۪ينَ ﴿١٨﴾
وَيَٓا اٰدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا
تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِم۪ينَ ﴿١٩﴾ فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ
لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُ۫رِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْاٰتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهٰيكُمَا رَبُّكُمَا
عَنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ اِلَّٓا اَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ اَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِد۪ينَ
﴿٢٠﴾ وَقَاسَمَهُمَٓا اِنّ۪ي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِح۪ينَ ﴿٢١﴾ فَدَلّٰيهُمَا بِغُرُورٍ
فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ
عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادٰيهُمَا رَبُّهُمَٓا اَلَمْ اَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا
الشَّجَرَةِ وَاَقُلْ لَكُمَٓا اِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُب۪ينٌ ﴿٢٢﴾

12- Allah buyurdu: Ben sana emretmişken neden selâmlamıyorsun? İblis: "Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan" dedi.[5]

13- Allah: "Öyle mi? Yıkıl karşımdan. Burada büyüklük taslamak senin haddine değildir. Aşağılık küstah, defol!" dedi.[6]

14- İblis, "Bana kıyamete kadar mühlet ver" dedi.

15- Allah, "Peki, mühlet verilenlerdensin" buyurdu.

16- İblis dedi ki: "Görürsün. Yemin ederim ki, ben de onları yoldan çıkarmak için elimden geleni yapacağım. Senin o doğruluk ve dürüstlük yolunun üstünde pusuya yatacağım. 17- Önlerinden arkalarından, sağlarından, sollarından[7] onlara sokulacağım. Çoğunun yoldan çıktığını göreceksin" dedi.

18- Allah buyurdu: "Haydi, yerilmiş ve kovulmuş olarak defol git! Yemin olsun ki insanlardan kim sana uyarsa, hepinizi cehenneme dolduracağım."[8]

19- "EY ÂDEM! Sen ve eşin cennete[9] yerleşin. Dilediğiniz yerden yiyin; ancak şu ağaca[10] sakın yaklaşmayın. Aksi halde zalimlik etmiş olursunuz."

20- Derken şeytan, çirkin yerlerini kendilerine göstermek için[11] fısıldadı ve "Rabbiniz size bu ağacı neden yasakladı sanıyorsunuz? Çünkü ondan yerseniz melek olursunuz veya ölümsüzleşirsiniz" dedi.[12]

21- Onlara "İnanın, sizin iyiliğiniz için söylüyorum" diye de yemin etti.

22- Onları boş sözlerle aldattı. Böylece çirkin yerleri açıldı; yapraklarla örtmeye çalıştılar.[13] Rabbleri onlara, "Ben size o ağacı yasaklamamış mıydım? 'Şeytan size apaçık bir düşmandır' dememiş miydim?" diye seslendi.

---

[5] Kıssada, "çamur" ve "ateş" kıyaslaması ile genellikle insanların birbirine "sen-ben" kavgası yüzünden zarar verdiği; bu kavganın dölyatağının insanoğlundaki kıskançlık, haset, çekememezlik, kendini beğenme, kibir, büyüklenme gibi dürtüler olduğu; insanoğlunun bunlara kendini kaptırarak vahşî ve yırtıcı hale gelmemesi gerektiğini temsilen anlatılıyor.

[6] Allah'ın, "Defol, aşağılık küstah" diyerek huzurundan kovduğu şey varlık(ontik)

olarak İblis şeklinde resmedilmekte ve fakat bununla insanoğlundaki kibir, kendini beğenme, haset, kıskançlık gibi "sen-ben" kavgasını körükleyen dürtüler mahkûm edilmektedir. Kovulan bu dürtülerdir. İnsanoğlu, bu dürtüleri kabardığında, onları "aşağılık küstah, defol" diye kovmalıdır...

[7] Kıssada geçen "sağlarından, sollarından, arkalarından, önlerinden..." ifadesi, Türkçe'de "akla hayale gelmedik yollardan", "hiçbir fırsatı kaçırmadan, her fırsatta", "kafasında kırk tilki dolaştırıp hiç birinin kuyruğunu birbirine değdirmeden" "bin bir dolap çevirip düzen kurarak" diye ifade dediğimiz şeyi çağrıştırır.

[8] İBLİS KISSASI: Araf suresinde en geniş özeti verilen ve çoğu kez birbirine karıştırılarak İblis, Şeytan, Âdem, Melekler, Yaratılış vs. kıssası olarak anılan bu kıssanın ne anlatmak istediğini iyi anlamak için yeniden yorumlamaya ihtiyaç vardır. Önce kıssayı ikiye ayırmak icap eder: İblis Kıssası (10–18) ve Âdem kıssası (19–24). İkisine birden de "yaratılış kıssası" diyebiliriz... Kur'an'daki yedi ayrı yerde, kıssa bu ikili tasnife göre okunduğunda durumun netleştiğini görürüz. Şöyle ki: İblis kıssası bir semavi prolog (gökteki ilk konuşma) iken, Âdem kıssası dünyevi diyalogdur (yerdeki bir olay). İblis kıssası mecaz, temsil (alegori) iken, Âdem kıssası yaşanmış hayat hikâyesidir. İblis kıssasında teolojik, Âdem kıssasında antropolojik vurgu baskındır. Kur'an önce İblis kıssasını vermekte; bir tür "Allah'ın kendi kendine konuşması" olarak, insanlıkta bir "yaratılış muhayyilesi" oluşturmak istemektedir. Bu nedenle İblis kıssasında olaylar ve kişiler, duyulur ve akledilir nesneler şeklinde tasvir edilmekte; iyilik, kötülük, insan, insanın gücü ve kabiliyeti, varlık âlemindeki yeri, neden yaratıldığı vs. görünür, akledilir, algılanabilir suretlere sokularak şahıslaştırılmaktadır. Canlı, yürüyen, konuşan, yer kaplayan, dokunulabilen, yanımızdan geçen vb. kişiler, zatlar gibi algılanması sağlanarak âdeta insanlığın dimağına kazınmaktadır. Birbirini tamamlayan kıssanın bu ilk bölümünde aslında Allah dışında varlık yoktur. İblis, Şeytan, Melek, Âdem (Adam) kavramsallaştırmaları ile Allah'ın gücü, kudreti, ilmi, âlemdeki kötülük durumları, ilâhî hayatla irtibatlı bir takım olaylar ve yeni yaratacağı varlığın şahıslaşmış sembolleridir. İnsanoğlunun bunlarla ilişkisini kurabilmesine yönelik kolaylaştırılmış, indirgenmiş din dili ifadeleridir. "Mutlak Oluş" olarak konuşan Allah, olayları insanoğlunun muhayyilesine hitap ederek resmetmekte, şuur ve tasavvur uyandırmaktadır. Özellikle İblis kavramının öne çıkarıldığı kıssanın bu ilk bölümünde teorik, soyut muhayyile oluşturulmakta, Âdem ve eşinin öne çıkarıldığı az sonra gelecek ikinci bölümde, pratiğe, somuta dönüşmüş hali örnek verilmektedir. Ardından da, "Ey Âdem'in çocukları! Hayatın, insanın, iyiliğin, kötülüğün, varlığın, yokluğun, yaşamın, ölümün, geçmişin, geleceğin anlamı budur" denilerek tüm insanlığa seslenilmektedir...

[9] Öyle anlaşılıyor ki burada cennet, "yemyeşil bir diyar, yeşillik ve ağaçlık bir bölge" anlamına gelmektedir. Burası, yeryüzünde bir bölgedir (Ebu Müslim). Bu durumda ilk insan veya insanlar "yeryüzünde" yaratılmış olurlar, öbür dünyadaki cennette yaratılıp bu dünyaya düşmüş değil. Yani insanlar, basbayağı yeryüzünün bağlık, bahçelik, yeşilliklerle dolu bir bölgesinde ortaya çıkmışlardır. Kıssada "Sen

ve eşin cennette iskân edin" denmesi, insanların ortayı çıkıp çoğalmaya ve üremeye başladığı, insan yaşamının ilk tezahür ettiği, sakinleri ilk insan toplulukları olan yeryüzündeki bağlık, bahçelik bir bölgeyi anlatmaktadır. Fakat bu yerin neresi olduğu konusunda rivayetler muhteliftir. Antropolojik ve sosyolojik verilerle desteklenen en güçlü iddia, jeoloji tarihinde bir zamanlar yemyeşil bir diyar olarak gösterilen "Mekke" şehri civarı olduğudur. Burası; son buzul çağından sonra, ekvator bölgesi olması, güneşe en yakın ve ışığın daha dik açıyla vurması neticesinde giderek çölleşmiştir. Arabistan yarımadasındaki çölleşmenin böyle oluştuğu jeolojik verilerle sabittir. Zamanla insanlar, zor iklim koşuları sebebiyle buralardan göç etmişler; yeryüzünün doğu, batı, kuzey bölgelerine doğru büyük göç hareketleri başlamıştır. Esasında, bu yerin neresi olduğu hakkında daha geniş araştırmalar yapmak lâzımdır. Özellikle Müslüman tarihçi, sosyolog ve antropologlara büyük iş düşmektedir. Artık bu yerin neresi olduğunu ayetlerin lâfzında aramak yerine, açık tabiatta, insanlık tarihi araştırmaları, deneyleri, gözlemleri yapmak gerekmektedir. Yeri gelmişken, şurasını unutmamak gerekir ki, Kur'an, tarzı gereği fazla tarih, zaman ve mekân isimleri, vermiyor. Bu konuda "bilinçli bir susuş" içinde olduğu bile söylenebilir. Esas itibarîyle Kur'an'ı, bilgi değil, bilinç kaynağı olarak görmek icap eder. Çünkü tarih, biyoloji, fizik vb. herhangi bir ilim dalına ait bilgiler vermemektedir. Yani Kur'an bir bilim kitabı değildir. Bilakis bilimle uğraşacak insanoğluna ısrarla bilinç (şuur) aşılamak istemektedir. Böyle olunca "Allah bilinciyle" dopdolu hale gelmiş "inanmış insan" dünya meydanına çıkacak ve Allah ile yürüyecektir: Bu deyim, "*Bizi doğruluk ve dürüstlük yoluna ilet/yürüt*" (Fatiha; 1/6) ayetini tefsir eden, "*Benim Rabbim doğruluk ve dürüstlük yolu üzerindedir.*" (Hud; 11/56) ve "*Bu yol Benim (Allah) üzerime aldığım/olduğum dosdoğru yoldur* (Hicr; 15/41) ifadelerinden çıkmaktadır...

[10] Kıssada geçen "yasak ağaç" ibaresi insanoğlunun hayatında aklen ve fıtraten, ve bunları ortaya çıkarıcı tarzda şer'an yerilmiş suç ve günahları temsil etmektedir. İnsanoğlu diğer canlılara, doğaya, tabiata, Tanrı'ya, yani birlikte evreni paylaştığı diğer tüm varlıklara zarar veren suç ve günahlardan uzak durmalı, bu "yasak ağaçlara" yaklaşmamalıdır. "Varlığın birlikteliğini" bozucu davranışlar sergilememelidir. Aslında dünya böyle yasak ağaçlarla dolu da değildir. Yasak ağaçların sayısı nihayetinde azdır. İnsanın kendi kendine lüzumsuz yasaklar koyarak dünyayı ormana çevirmesinin anlamı yoktur. Yasaklananlar dışında bütün ağaçlar yani bütün nimetler serbesttir. Çünkü "Eşyada aslolan ibahadır." Yani öncelikle serbestlik ve özgürlük esastır. Sonra, "Zarar vermek ve zarara zararla karşılık vermek yoktur. İnsanların serbestlik ve özgürlüğü kötüye kullanarak çevreye zarar vermemesi için yasaklara (ağaçlara) ihtiyaç vardır. İnsanlar diledikleriden yiyebilirler, ama bu yasak ağaçlara yaklaşılmamalıdır...

[11] Kıssada geçen "çirkin yerlerini göstermek" deyimleri insan hayatının suç ve günah işlemeye yönelik tahrik ve teşviklerini anlatmaktadır. Şeytanın, doğru yolun üzerine oturup bu yolda yürüyenleri kandırmak ve yoldan çıkarmak için giriştiği her vesvese veya insanın içinden kabarıp gelen her dürtüyü temsil eden

bir örnektir. Âdem ve eşi örneğinde kişileştirilmektedir. Onların işledikleri suçun ne olduğu ise meçhuldür. Aslında önemli de değildir. Bu suçun, cinsel ilişki vs. olarak yorumlanması yerine, genel olarak "suç işleme dürtüsü veya tahriki" veya Türkçe'deki güzel tabirle "ar damarını çatlatmak" için tahrik, kışkırtma, özendirme, suça ve günaha teşvik olarak anlaşılmalıdır.

[12] Kıssada geçen "melekler gibi olmak ve ebedîlik kazanmak" ifadesi insanoğluna iki büyük zaafını hatırlatmaktadır: *Mülk* (egemenlik, güç, kudret) ve *huld* (ebediyet, ölümsüzlük) tutkusu. Yani güç, kudret, para, servet, şan ve şöhret elde etme, böylece bütün dertlerinden kurtularak rahat ve lüks bir hayat yaşama; Tanrılar gibi herkese hükmetme, ne isterse onu yapabilme hırsı... Daha yıkından bakılırsa, bunların insandaki "açlık" ve "korku" dürtülerinden beslendiği görülür. Şöyle ki: Mala mülke ve zenginliğe duyulan açlık, şana şöhrete yönelik açlık, beğenilmeye ve istenmeye duyulan açlık, iktidara, otoriteye açlık, cinsel açlık vb. mülk ve ele geçirme arzusunu; yok olup gitme endişesi, unutulma acısı, ölüm kâbusu vb. da, ebediyet ve sonsuzluk ihtiraslarını uyandırmaktır. Eğer insanoğlunun gözünü bunlar bürümüşse, her şey yapabilir. Aç ve doyumsuz, üstelik korkularla dolu bir insanın, eğer kendini gemlemezse yapmayacağı bir kötülük yoktur. Bu uğurda her vaade kanabilir. İşte şeytanlık, tam da burada ortaya çıkmakta; ve insan bu hırslarına kendini kaptırarak son derece yırtıcı bir mahlûk haline gelebilmektedir. Dikkat edilirse hayatta bütün suç ve günahların kökünde bu ihtiraslar vardır...

[13] Kıssadaki "Ayıp yerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye çalıştılar" ifadesi, "İşledikleri suçu örtbas etmeye çalıştılar, gizlemek istediler" manasındadır. Yani insan hayatındaki bütün suçluların yaptıklarını yaptılar. Oysa Allah her şeyi görüyor, biliyor. Hayatta önemli olan, insanın şeytanın vesvesesine kanmaması, bu vesveselerle kabaran her tür kötülük dürtüsünün daha baştan yanlış olduğunu bilmesi ve nefsine hâkim olmasıdır. İnsan, bunu başarabilecek güçtedir.

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ
مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ
مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٢٤﴾ قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا
تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾ يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْآتِكُمْ
وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ
يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾ يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا
أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ الْجَنَّةِ يَنزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا
سَوْآتِهِمَا إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا
الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾ وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً
قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا قُلْ إِنَّ اللَّهَ
لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾
قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ
وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾
فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ إِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ
أَوْلِيَاءَ مِن دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾

23- İkisi birden, "Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve acımazsan perişan oluruz" dediler.[14]

24- Allah: "Birbirinize düşman olarak gidin.[15] İşte size bir süreye kadar barınma ve geçinme yeri olacak yeryüzü!" buyurdu.

25- "Orada yaşayacak, orada ölecek ve orada diriltileceksiniz" dedi.[16]

26- EY ÂDEM'İN ÇOCUKLARI! Size çirkin yerlerinizi örtecek, üzerinizde süslü ve tertemiz duracak bir elbise diktik; Allah bilinciyle yaşama elbisesi! Elbiselerin en güzeli budur... Bunlar Allah'ın ayetleridir. Belki düşünüp öğüt alırsınız.

27- Ey Âdem'in çocukları! Şeytan, anababanızın çirkin yerlerini onlara göstermek için onların elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerlerden sizi görürler. Biz, şeytanları imansızların dostu yaptık.[17]

28- ONLAR yaptıkları hayâsızca işler için, "Babalarımızdan böyle gördük. Allah da bize böyle emretti" diyorlar. De ki: "Allah hayâsızlığı emretmez. Allah'ın emri hakkında bilgi sahibi olmadan fikir sahibi mi oluyorsunuz?"[18]

29- Onlara söyle: "Rabbimin emrettiği adalettir. Her secde ettiğinizde bütün varlığınızla O'na yönelin ve cânı gönülden Allah'a dua edin. Sizi ilk defa yarattığındaki gibi tekrar O'na döneceksiniz."

30- Kiminiz doğru yolda yürür, kiminiz de doğru yoldan saparsınız. Yoldan sapanlar, Allah'ı bırakıp şeytanlara yoldaş olurlar. Böyleyken doğru yolda yürüdüklerini sanırlar.

---

[14] Kıssada geçen "Kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamazsan..." ifadeleri, insanoğlunun hayatta suç ve günah işlememesinin esas yolunun, içten gelen tövbe ve pişmanlık olduğunu gösterir. Aksi halde, her insanın başına bir polis dikmek çözüm değildir. İnanç, ahlâk, iman ve cânı gönülden Allah'a bağlılık, yanlış işler yapmamanın en esaslı teminatıdır. Demek ki; insan yanlış işlerinde ısrar etmemeli, yaptığı yanlışlığı dürüstçe itiraf etmelidir. Pişmanlık ve tövbe, bu açıdan arındırıcı ve ıslah edici ahlâkî bir erdemdir.

[15] Ayette geçen [واهبطا] kelimesi, "inin" değil, "gidin, dağılın" anlamındadır (Ebu

Müslim). Yani, "dağıldılar, başka yerlere gittiler, birbirlerinden ayrıldılar" manası, emir kipinde (gidiniz, dağılınız) şeklinde ifade edilmiştir. Bu, "Mısır'a gidiniz!" [اهبطوا مصرًا] ayetinde (2/ 61) geçtiği gibidir. Aksi halde, "aslî günah doktrini" bir anlamda onaylanmış olmaktadır. Oysa ibareyi Âdem ve eşinin (ilk insanların) yaşadığı yerde çoğalmalarına, çevrenin genişlemesine, ilişkilerin giriftleşmesine, çıkar kavgalarının başlamasına, düşmanlıkların körüklenmesine ve giderek çıkan mücadele ve kavgalara yormak daha isabetli görünmektedir. Bu durumda ayette, (ilk) insanların bir arada yaşayamaz hale gelmeleri, bölünüp parçalanmaları ve yeryüzünün başka diyarlarına dağılmaları, gitmeleri anlatılmış olur. Bu okumaya göre, kıssada aslî günah, cennetten kovulma, dünyaya sürgün, dünyada ceza çekme, insanlığa Tanrı'nın ölüm yargısı vs. diye bir şey yoktur. Anlatılmak istenen; insanlığın tabiî gelişimi, ilk ortaya çıktıkları yeryüzünün o bağlık bahçelik bölgede birlikte yaşarken giderek ayrılığa düştükleri ve ayrı ayrı toplumlar haline gelerek birbiriyle mücadelelerinin başladığıdır. Şu halde ayette, "İlk ortaya çıktıkları o bağlık bahçelik bölgeden yeryüzünün başka bölgelerine gittiler, oralara göçtüler, giderek dağıldılar" denmek istenmektedir...

[16] ÂDEM KISSASI: Görüldüğü gibi kıssanın bu ikinci bölümünde (19–25); ilk bölümdeki soyut ortam kaybolmuş, yerini "adam ve eşi" almıştır. Artık adam ve eşi, yeryüzü toprağının bir yerlerindedirler. Ortada, şeytan ve melek gibi görünmeyen, insan idrakinin dışında kalan ve fakat hissedilen, sezilen, inanılan olaylar ve kişiler değil, bizzat görünen, yeryüzünün bir yerlerinde yürümeye, koşmaya, nefes almaya başlayan adam ve eşi (adamlar ve eşleri) vardır. Bir anlamda, teoloji antropolojiye, semavî prolog dünyevî diyaloğa dönüşmüştür. Semavî prologla ilişkiye geçmemiz semboller ve kavramlar üzerinden mümkünken; dünyevî diyalogun izini sürmemiz, olup bittiği yeri bulmamız mümkün hale gelmiştir. Çünkü artık insanoğlunun ortaya çıkışı, yeryüzünün tozuna toprağına bulanarak başlamıştır. İnsan türünün varlığa çıkışı, şu üzerine bastığımız yeryüzünün bir yerlerinden sökün etmiştir. Bu, daha çok Hıristiyan teolojisinde geçtiği gibi bir "cennetten düşüş" değildir. Âdem ve eşinin cennette işledikleri ilk günah yüzünden tüm insanlık ölüme mahkûm edilmiş değildir. Keza ölüme mahkûm edilen insanlığı kurtarmak için de Tanrı, bizzat kendi oğlu "suretine bürünerek" kendini çarmıha germiş ve böylece kurtuluş kapısını da açmış değildir. Yine Tevrat'ta geçtiği gibi onların işledikleri suç yüzünden bütün kadınlar çocuk doğururken acı çekmeye, kocasına mahkum olma, onun tarafından yönetilme cezasına; bütün erkekler de hayat boyu geçim derdi ile boğuşma, ancak emek vererek hayatını kazanabilme cezasına; bütün yılanlar da Havayı yoldan çıkardığı için evcil ve yabanıl hayvanların en lanetlisine, karnı üzerinde sürünme ve hayatı boyunca toprak yeme cezasına çarpıtılmış (Tekvin: 2/4–24, 3/1–21) değildir. Yani kıssada, insan yaşamının, işlenen ilk günah sonucu cennetten kovulma ve yeryüzüne düşme olarak başlaması anlatılmamaktadır. Bu noktada Hıristiyan teolojisinin kıssanın birinci bölümüne, Yahudi teolojisinin de ikinci bölümüne üstelik çarpıtarak ve tuhaf teolojiler üreterek yoğunlaştığını görüyoruz. Nitekim Tevrat'ın hiçbir yerinde kıssanın birinci bölümü (semavî prolog) geçmez.

Adam ve eşinin, Aden adı verilen bahçedeki maceraları öne çıkarılır. Kitab-ı Mukaddes geleneğinde insanlık tarihi, Âdem ve eşinin cennetten veya Aden'deki bahçeden kovulmalarıyla başlar. İnsanlık macerası, bu kovulmanın tarihidir. Kurtulmak için ya Tanrı'nın seçtiği millete (İbranîlere) hizmet etmeli veya İsa'nın dönüşünü bekleyen kiliseye sığınmalıyız. Aksi halde ebedi lânet bizimle olacaktır (!). Oysa Kuran'da birbirini tamamlayan her iki bölümüyle kıssayı, bu ayetleri okuyan herkesin kendi hayat macerasının duyulur ve akledilir kavramlarla kişileştirilmesinin (semavî prolog) yanında bunun insanlığın ilk doğal halindeki bir örneğinin gösterilmesinden (dünyevî diyalog) ibaret görmek gerekmektedir. Şu halde, hayatın akışı içinde her doğan çocuk Âdem gibidir ve her doğan çocukla birlikte Âdem kıssası yeniden başlar. Anlatılan, eskiçağlarda olup bitmiş bir masal, değil bizim kendi hikâyemiz; yaşadığımız hayattır. Burada sürgün, ilk günahın cezası vs. diye bir şey asla yoktur. Yaratılış sürecine doğumuyla birlikte katılan her Âdemoğlunun, hayatı boyunca nelere dikkat etmesi gerektiğinin öğütleri vardır; iyi ve kötünün, yaşam ve ölümün anlamı, varlık ve oluşun manası vardır. Çektiğimiz acı, sürgün ve gurbet acısı değil, oluş sancıdır. Çünkü her oluş gibi insanın oluşu da bir şeyin içinden yarılıp sökülerek (*felaq*) gerçekleşir. Her yarılıp sökülen de acı çeker; olma, oluş (*kevn*) acısı...

[17] Yani: Ey Âdem'in çocukları! Şeytan atalarınızın nasıl ar damarını çatlatmış, suç ve günah işlemeye tahrik ve teşvik ederek birbirine düşürmüş, birbirine düşman olarak o ilk yaşadıkları yemyeşil diyardan dünyanın dört bir yanına dağılmalarını sağlamışsa sizi de böyle durumlara düşürmesin. Bu konuda çok dikkatli olun. Hırslarınıza kapılmayın, kendinizi tutmasını bilin. Hiç beklemediğiniz bir yerden, şeytanın tuzağına düşebilirsiniz...

[18] Yani: onlar, O Mekkeli cahiliye Arapları, Kâbe'yi kadınlı-erkekli çırılçıplak tavaf ediyorlar. Sonra da bu yaptıkları hayâsızca işleri, "Allah'ın emri bu; böyle gördük atamızdan" diyerek savunmaya kalkışıyorlar. Allah adına cahilce bilgi sahibi olmadan, fikir sahibi oluyorlar. Allah'ın emretmediği bir hayâsızlığı Allah'a atfediyorlar. Allah hakkında bilmedikleri bir şeyi körü körüne savunup duruyorlar (Kurtubi, Razi).

يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا
تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾ قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي
أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي
الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ
يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ
وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا
وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ
أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٤﴾ يَا بَنِي آدَمَ
إِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي فَمَنِ اتَّقَى وَأَصْلَحَ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٥﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا
خَالِدُونَ ﴿٣٦﴾ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ
بِآيَاتِهِ أُولَئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُمْ مِنَ الْكِتَابِ حَتَّى إِذَا جَاءَتْهُمْ
رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ قَالُوا أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالُوا
ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿٣٧﴾

31- Ey Âdem'in çocukları! İbadet için her girişinizde Kâbe'ye çıplak olarak girmeyin, elbiselerinizi giyin. Yeyin, için, fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.[19]

32- Onlara söyle: Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı? De ki: Onlar, dünya hayatında, özellikle kıyamet gününde iman edenlerindir. Bilinçlenmek isteyen bir toplum için ayetleri işte böyle açıklıyoruz.

33- Onlara söyle: Rabbimin yasakladığı şunlardır; açık ve gizli tüm hayâsızca işler, günahın her çeşidi, hakka tecavüz, hakkında hiç bir delil indirmediği şeyi Allah'a ortak koşmak ve Allah hakkında bilgisizce konuşup durmak…

34- Her milletin bir eceli vardır. Ecel yetince ne bir an geri kalırlar, ne de bir an ileri gidebilirler.

35- EY ÂDEM'İN ÇOCUKLARI! Size, içinizden ayetlerimi anlatacak peygamberler geldiğinde, kim Allah'ın öfkesini çekmekten sakınır ve kendini düzeltirse, artık onlar korkularını yenecekler ve üzülmeyeceklerdir.

36- Ayetlerimizi yalanlayarak büyüklük taslayanlar ise cehenneme girecek, oradan daha çıkamayacaklar.

37- Allah'a yalan uyduran ya da Allah'ın ayetlerine yalan diyenden daha zalim kimdir? Onların kitaptan nasipleri kendilerine erişecektir.[20] Nihayet meleklerimiz gelip canlarını alırken "Allah'ı bırakıp da yalvarıp durduğunuz tanrılar nerede?" dediklerinde, "Bizi yüzüstü bırakıp kayboldular" diyecekler. Kâfirliklerine bizzat kendileri şahitlik edecekler.

---

19 Yani: "İnsanlığın kalpgâhı" olmasını murat ettiğimiz Kâbe'ye girerken çırılçıplak girmek de ne oluyor? "Günah işlediğimiz elbiselerle tavaf yapamayız, elbiselerimizi soyunmakla günahlarımızdan da soyunmuş oluyoruz" ne demek? "Kâbe'de içyağı, et vb. şeyler yenmez, içilmez" diye kim söyledi? Bunları nereden çıkarıyorsunuz? Allah'ın tertemiz rızıklarını kim onun adına haram kılıyor? Bunlar yanlış. Yiyin, için; nimetler sizin içindir. Ancak israf etmeyin, haddi aşmayın, saçıp savurmayın (İbn Abbas)… Ayette geçen "*Her mescide çıktığınızda*" ifadesinden hareketle, mescidin aynı zamanda selâmlaşma yeri anlamına geldiğini, o günkü Mekke'de

Kâbe'nin insanların selâmlaşma mekânı olduğunu, bugünkü tabirle şehrin "kamusal alanı" işlevi gördüğünü düşünürsek, ayetin işte buralara çıkarken nelere dikkat edilmesi gerektiğine dair mesajlar verdiğini söyleyebiliriz. Demek ki insan içine dışarı giyime kuşama dikkat etmek gerekir. Çıplaklık da, insanların birbirinden köşe bucak kaçması da aşırılık manasına gelir. Her ikisinden de sakınılmalı; temizlik, şıklık, nezaket, nezafet ve zarafet esas olmalıdır..

[20] Yani: Ecel bir gün onların da kapısını çalacak.

قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ فِي
النَّارِ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَا حَتَّى إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا
جَمِيعًا قَالَتْ أُخْرَاهُمْ لِأُولَاهُمْ رَبَّنَا هَؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ
عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَكِنْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾
وَقَالَتْ أُولَاهُمْ لِأُخْرَاهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ
﴿٤٠﴾ لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ وَكَذَلِكَ نَجْزِي
الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ
نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ
﴿٤٢﴾ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ
وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ
لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ وَنُودُوا
أَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

38- Allah diyecek ki: "Sizden önceki görünen görünmeyen tüm topluluklarla beraber girin ateşe!"[21] Her topluluk girdikçe birbirlerine lânetler okuyacak. Hepsi peş peşe cehenneme doluşunca, sonrakiler öncekiler için, "Ey Rabbimiz! Bizi işte bunlar yoldan çıkardı. Onları ateşte iki kat daha fazla yak" diyecekler. Allah da, "Zaten hepiniz iki kat daha yanmaya müstahaksınız, ama nereden bileceksiniz" diyecektir.

39- Öncekiler de sonrakilere diyecek ki: "Zaten, hiç de bizden makbul kimseler değildiniz, siz de çekin yaptıklarınızın cezasını."

40- AYETLERİMİZİ yalanlayıp büyüklük taslayanlara göğün kapıları açılmayacak.[22] Onlar deve iğne deliğinden geçmedikçe cennete giremeyecekler. Günah küpü haline gelenleri işte böyle cezalandırırız.

41- Cehennemin döşekleri ve yorganları onları bekliyor. İşte zalimleri böyle cezalandırırız.

42- İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlar -ki hiç kimseye kaldıramayacağı bir yük yüklemeyiz-, işte onlar cennete girecektir. Orada ebediyen kalacaklar.

43- İçlerinde kin ve nefret namına hiç bir şey kalmayacak; hepsini söküp atacağız. Önlerinde dereler, ırmaklar çağıldayacak. Şöyle diyecekler: "Lütfuyla bizi bu nimete kavuşturan Allah'a hamdolsun! Allah bize doğru yolu göstermeseydi, biz asla doğru yolu bulamazdık. Gerçekten Rabbimizin elçileri doğruyu söylemişler." Ve bir ses yankılanacak: "Yaptıklarınıza karşılık size vaad edilen cennet işte bu!"

---

[21] Harfi harfine: "Allah dedi: Sizden önce geçen 'ins' ve 'cin' topluluklarıyla beraber ateşin içine girin."

[22] Yani: Cennetin kokusunu bile alamayacaklar.

وَنَادٰٓى اَصْحَابُ الْجَنَّةِ اَصْحَابَ النَّارِ اَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا
حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ فَاَذَّنَ مُؤَذِّنٌ
بَيْنَهُمْ اَنْ لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿٤٤﴾ اَلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ
سَبِيلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ كَافِرُونَ ﴿٤٥﴾
وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الْاَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمٰيهُمْ
وَنَادَوْا اَصْحَابَ الْجَنَّةِ اَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ
يَطْمَعُونَ ﴿٤٦﴾ وَاِذَا صُرِفَتْ اَبْصَارُهُمْ تِلْقَٓاءَ اَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا
لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾ وَنَادٰٓى اَصْحَابُ الْاَعْرَافِ رِجَالًا
يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيمٰيهُمْ قَالُوا مَٓا اَغْنٰى عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ
﴿٤٨﴾ اَهٰٓؤُلَٓاءِ الَّذِينَ اَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللّٰهُ بِرَحْمَةٍ اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ
عَلَيْكُمْ وَلَٓا اَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٤٩﴾ وَنَادٰٓى اَصْحَابُ النَّارِ اَصْحَابَ
الْجَنَّةِ اَنْ اَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَٓاءِ اَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ قَالُٓوا اِنَّ اللّٰهَ
حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾ اَلَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا
وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ نَنْسٰيهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَٓاءَ
يَوْمِهِمْ هٰذَا وَمَا كَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٥١﴾

44- Cennet ehli cehennem ehline: "Rabbimizin bize vadettiğini yerine getirdiğini gördük, ya siz?" diye seslenince "Evet" diyecekler. İçlerinden biri: "Allah'ın lâneti zalimlerin üzerine olsun!" diye bağıracak.

45- Onlar, Allah yolundan alıkoyan ve onun çarpıtmak isteyenlerdir. Onlar ahireti de inkâr etmişlerdi.

46- Her iki tarafın arasında bir engel ve tarafların yabancısı olmadığı sağduyu sahibi kimseler olacak. Cennet ehline, "Size Selâm olsun!" diyecekler. Bunlar, beklentileri o yönde olmasına rağmen henüz cennete giremeyenlerdir.

47. Gözleri cehennem ehline takılınca, "Ey Rabbimiz! Bizi şu zalim adamların arasına katma" diyecekler.

48. Sağduyu sahipleri, görünce hemen tanıdıkları birtakım adamlara seslenerek diyecekler ki: "Gördünüz mü? Bugün ne zenginliğiniz, ne kuru kalabalıklarınız, ne de büyüklenip durmanız işe yaramadı."

49- "Allah bunların, dönüp yüzüne bile bakmaz" diye yemin ettiğiniz insanlar bunlar mı? Derken Allah, sağduyu sahiplerine seslenecek: "Haydi, siz de girin cennete; artık korkular ve üzüntüler geride kaldı."

50- Cehennem ehli, cennet ehline: "Bize bakın; Allah'ın nimetlerden bize de verin, ne olur!" diye yalvaracaklar. Onlar da, "Allah bunları kâfirlere haram etti" diyecekler.

51- Onlar oyun ve eğlenceyi din edinmişler, dünya hayatını hiç bitmeyecek sanmışlar, ayetlerimizi yok saymışlar ve böylece ahirete kavuşacaklarını unutmuşlardı. Biz de bugün onları unutuyoruz.

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلٰى عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً
لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّا تَأْوِيلَهُ يَوْمَ يَأْتِي
تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا
بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا اَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ
الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ قَدْ خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا
يَفْتَرُونَ ﴿٥٣﴾ اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ
فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي الَّيْلَ النَّهَارَ
يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِاَمْرِهِ
اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ تَبَارَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٤﴾ اُدْعُوا رَبَّكُمْ
تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾ وَلَا تُفْسِدُوا
فِي الْاَرْضِ بَعْدَ اِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا
اِنَّ رَحْمَتَ اللّٰهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾ وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ
الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتّٰى اِذَا اَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا
سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَيِّتٍ فَاَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَاَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ
الثَّمَرَاتِ كَذٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتٰى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾

52- Çünkü Biz, iman edecek bir halk için yol gösterici, sevgi ve merhamet kaynağı bir kitap göndermiştik; içindekileri etraflı bir şekilde açıklamıştık.

53- Onlar, 'işi sona bırakarak nasıl olsa kurtuluruz' mu sanıyorlar? Oysa, o günün bir gün gelip çatacağını hesaba katmamış olanlar diyecekler ki: "Açıkçası, peygamberlerin söylediği doğruymuş. Aracılık yaparak bizi kurtaracak şefaatçilerimiz yok muydu bizim? Ya da hayatı sil baştan yaşamamız için geri dönmemiz mümkün değil mi?" Bakın, nasıl kendi kendilerini bitirdiler. Artık çok geç; içi boş lâflarının hepsi hayal artık...

54- YALIN GERÇEK şudur: Rabbiniz Allah'tır! Gökleri ve yeri altı evrede yaratan, bütün görkemi ile uzayı kuşatan; gündüzü gelen geceyle boyuna bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları kudreti ile evirip çeviren Allah'tır. Yaratmak da, emretmek de O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir!

55- Rabbinize içtenlikle, cân ı gönülden dua edin. O haddi aşanları sevmez; bundan hiç şüpheniz olmasın.

56- Yeryüzünde ıslah namına ne yapılmışsa bozmayın; yapıcı olun. Korkarak ve umarak O'na dua edin. Güzel ahlâk sahipleri, Allah'ın sevgi ve merhametini daima yanı başlarında bulurlar; bundan hiç şüpheniz olmasın.

57- Rüzgârları sevgi ve merhametinin müjdesi olarak gönderen O'dur. Rüzgârlarla yağmur yüklü bulutları çorak memleketlere ulaştırırız. Sonra orada yağmuru yağdırır, onunla topraktan her türden ürün çıkarırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Artık düşünürsünüz herhalde.

والبلد الطيب يخرج نباته بإذن ربه والذي خبث لا يخرج
إلا نكدا كذلك نصرف الآيات لقوم يشكرون ﴿٥٨﴾
لقد أرسلنا نوحا إلى قومه فقال يا قوم اعبدوا الله ما لكم
من إله غيره إني أخاف عليكم عذاب يوم عظيم ﴿٥٩﴾ قال الملأ
من قومه إنا لنراك في ضلال مبين ﴿٦٠﴾ قال يا قوم ليس بي
ضلالة ولكني رسول من رب العالمين ﴿٦١﴾ أبلغكم
رسالات ربي وأنصح لكم وأعلم من الله ما لا تعلمون ﴿٦٢﴾
أوعجبتم أن جاءكم ذكر من ربكم على رجل منكم لينذركم
ولتتقوا ولعلكم ترحمون ﴿٦٣﴾ فكذبوه فأنجيناه والذين
معه في الفلك وأغرقنا الذين كذبوا بآياتنا إنهم
كانوا قوما عمين ﴿٦٤﴾ وإلى عاد أخاهم هودا قال يا قوم
اعبدوا الله ما لكم من إله غيره أفلا تتقون ﴿٦٥﴾ قال
الملأ الذين كفروا من قومه إنا لنراك في سفاهة
وإنا لنظنك من الكاذبين ﴿٦٦﴾ قال يا قوم ليس بي
سفاهة ولكني رسول من رب العالمين ﴿٦٧﴾

58- Rabbinin izniyle, verimli arazinin ürünü de bol olur. Çorak topraktan ise dikenden başka bir şey bitmez. Şükredecek bir halk için âyetleri işte böyle örneklerle açıklıyoruz.

59- İYİ DİNLEYİN! Nuh'u peygamber olarak halkına gönderdik. Dedi ki: "Ey halkım! Allah için çalışın, O'na ibadet edin. Sizin ondan başka Tanrınız yoktur. Doğrusu büyük bir afete maruz kalacağınızdan korkuyorum.

60- Halkının ileri gelenleri dediler ki: "Sen iyiden iyiye sapıtmışsın."

61- Dedi ki: "Ey halkım! Bende herhangi bir sapıklık yoktur. Ben, sadece âlemlerin Rabbi olan Allah'ın peygamberiyim.

62- Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum; size nasihat ediyorum. Çünkü ben, Allah sayesinde sizin bilmediklerinizi biliyorum."

63- Şu halde içinizden bir adama uyanmanız ve Allah bilinciyle yaşamanız için Rabbinizden mesaj gelmesi tuhafınıza mı gitti? Belki böylece üzerinize sevgi ve merhamet yağar.

64- Nuh'u yalanladılar. Biz de onu ve onunla beraber gemide bulunanları kurtardık. Ayetlerimizi yalan diyenleri de suda boğduk. Çünkü onlar körü körüne giden bir güruhtu.

65- İYİ DİNLEYİN! Ad halkına da kardeşleri Hûd demişti ki: "Ey halkım! Allah için çalışın, O'na ibadet edin. Sizin O'ndan başka Tanrınız yoktur. Hiç Allah bilinci yok mu sizde?

66- Halkının ileri gelen kâfirleri dedi ki: "Sen ahmak bir yalancısın."

67- "Ey halkım!" dedi, "Ben ahmak değilim; sadece âlemlerin Rabbinin elçisiyim.

أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾ أَوَعَجِبْتُمْ
أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَاذْكُرُوا
إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ
فِي الْخَلْقِ بَصْطَةً فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ
﴿٦٩﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ
يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧٠﴾
قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ أَتُجَادِلُونَنِي
فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا
مِنْ سُلْطَانٍ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٧١﴾
فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ
الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾
وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ
مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ
هَٰذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ
وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾

68- Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum ve dürüstçe nasihat ediyorum.

69- Sizi uyandırmak için içinizden bir adama Rabbinizden hatırlatma gelmesi tuhafınıza mı gitti? Hiç değilse, Nuh toplumundan sonra onların yerine geçerek nasıl güçlenip yükseldiğinizi düşünün. Kurtuluşa ermek için Allah'ın nimetleri üzerinde iyice düşünün.

70- Dediler ki: "Tek bir Allah'a ibadet edelim ve atalarımızın taptıklarını terk edelim, öyle mi? Bunu mu söylüyorsun? Eğer sözünün eri isen, bizi tehdit ettiğin o azabı getir de görelim."

71- Hûd dedi ki: "Zaten gırtlağınıza kadar pisliğe batmışsınız; Allah'ın çoktan öfkesini çekmiş durumdasınız. Demek, Allah katında hiç bir değeri bulunmayan, sizin ve atalarınızın uyduruk tanrıları hakkında benimle tartışmaya girişiyorsunuz? Bekleyin öyleyse, birlikte bekleyelim."

72- Derken Hud'u ve onunla beraber olanları sevgi ve merhametimizle kurtardık. Ayetlerimizi yalanlayanların ve imansızlık edenlerin ise kökünü kazıdık.

73- AÇIN KULAĞINIZI! Semûd halkına da kardeşleri Salih demişti ki: "Ey halkım! Allah için çalışın, O'na ibadet edin. Sizin O'ndan başka Tanrınız yoktur. Rabbinizden size apaçık sözlü uyarı geldi: Bir gösterge olarak Allah'ın şu dişi devesi! Bırakın Allah'ın arzında otlansın. Ona dokunmayın; can yakıcı bir afete maruz kalabilirsiniz."[23]

---

[23] SEMUD KISSASI: Semud'un dişi devesi olayı, çok değişik yorumlara neden olmuştur. Her kıssayı mucizevî doğaüstü anlatılarla ele almayı pek seven klâsik müfessirlerimiz, bu olayı da kaçırmamış görünüyor. Oysa Semud kıssası, geçmiş çağlarda olmuş bitmiş bir mucizeyi değil, verdiği muazzam mesajla günümüzü anlatıyor. Öyle görünüyor ki söylenmek istenen şudur: "Rabbinizden size apaçık bir numune, bir örnek veriliyor. Bu örneği şunun için veriyoruz: Siz Semud ileri gelenleri; yeryüzünde bozgunculuk yapıyorsunuz. Zayıflara, güçsüzlere, kimsesizlere, arkası olmayanlara, sahipsizlere ve zayıf gördüğünüz herkese, her varlığa kaba ve küstahça davranıyorsunuz. 'Güç bizim elimizde istediğimizi yaparız; asarız, kese-

riz, kimse bizden hesap soramaz' diye büyüklük taslıyorsunuz. İşte size hayatınızda çok önemli bir yeri olan Allah'ın şu devesi! Allah onu vicdan ve merhamete gelmeniz, doğruluk ve dürüstlük yoluna girmeniz için bir alâmet, bir nişane, bir gösterge olarak size örnek veriyor. Diyor ki: Şu Allah'ın devesi, şu Allah'ın dağında taşında otlanacak. Ona kimse dokunmayacak. Hiç kimse onu nasıl olsa sahipsiz, arkası yok, başıboş otluyor diye ele geçirmeye, kötülük yapmaya, hele öldürmeye kalkışmayacak. Kim bunu yaparsa, bilsin ki Allah'a isyan etmiştir... İyi dinleyin! Yeryüzünde kimsesiz gördüğünüz, sahipsiz sanarak talan etmeye, yağmalamaya kalkıştığınız her şey; kimsesizler, yaşlılar, çocuklar, zayıflar, güçsüzler, her türden canlılar, hayvanlar, bitkiler, dağlar, taşlar, toprak, hava, su, maden vs. Allah'ındır. Bütün bunları Allah, insanlar istifade etsin diye yaratmıştır. Hepsi de birer ayettir. Sakın bunlara azgınlık ederek, büyüklük taslayarak, "Hepsi benim olmalı, bana hizmet etmeli" diyerek saldırmayın. Sonuç olarak, bundan böyle Allah'ın aranızda dolanan şu dişi devesine saldırıp saldırmamanız, sizin bu işlerden vazgeçip vazgeçmediğinizin, vicdana ve merhamete gelip gelmediğinizin, Allah'ın yoluna girip girmediğinizin göstergesi sayılacak, seçin artık yolunuzu...

وَاذْكُرُوا اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّاَكُمْ
فِي الْاَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ
الْجِبَالَ بُيُوتًا فَاذْكُرُوا اٰلَاءَ اللّٰهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ
مُفْسِدِينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ الْمَلَاُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ
لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ اَتَعْلَمُونَ اَنَّ صَالِحًا
مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ قَالُوا اِنَّا بِمَا اُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٧٥﴾ قَالَ
الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا اِنَّا بِالَّذِي اٰمَنْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٧٦﴾
فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يَا صَالِحُ
ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا اِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧٧﴾ فَاَخَذَتْهُمُ
الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَتَوَلّٰى عَنْهُمْ
وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي وَنَصَحْتُ
لَكُمْ وَلٰكِنْ لَا تُحِبُّونَ النَّاصِحِينَ ﴿٧٩﴾ وَلُوطًا
اِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا
مِنْ اَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾ اِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ
شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿٨١﴾

74- Hiç değilse Âd kavminin ardından nasıl hızla geliştiğinizi, yeryüzüne nasıl kök saldığınızı düşünün. Yazları sayfiyelerde, kışları köşklerde yaşıyorsunuz.[24] Artık Allah'ın nimetlerini düşünün de, yeryüzünü talan etmeyin.

75- Halkının büyüklük taslayan ileri gelenleri, ezilen inananlara dediler ki: "Siz Salih'in, Allah'ın peygamberi olduğunu kabul ediyor musunuz? Onlar da, "Elbette. Getirdiği şeylere inananlardanız" dediler.

76- Büyüklük taslayanlar dediler ki: "Biz de, siz neye inanıyorsanız onları reddediyoruz."

77. Derken Rablerinin emrini hiçe sayarak o dişi deveyi alçakça öldürdüler. Dahası "Ey Salih! Eğer gerçekten peygambersen şu diline doladığın afet gelsin bakalım" dediler.

78- Çok geçmeden ansızın gelen şiddetli bir deprem ile sarsıldılar; kendi kâşanelerinde yüzükoyun serildiler.

79- Salih, o vakit onlardan yüz çevirmiş ve şöyle demişti: "Ey halkım! Gerçek şu ki; ben size Rabbimin mesajlarını ilettim ve size nasihat ettim; fakat siz nasihat edenleri sevmiyorsunuz."

80- İYİ DİNLEYİN! Lût da halkını uyarmıştı: "Sizden önce bu kadarına hiç rastlanmamış bir iğrençliği mi yapıyorsunuz?

81- Demek kadınları bırakıp, şehvetle erkeklere yanaşıyorsunuz? Doğrusu siz kokuşmuş bir halksınız."

---

[24] Harfi harfine: "Yeryüzünün ovalarında köşkler, dağlarında evler yontuyorsunuz"

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ
مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ
وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٨٣﴾ وَأَمْطَرْنَا
عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٨٤﴾
وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ
مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ
فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ
وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ
لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ
صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ آمَنَ
بِهِ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا وَاذْكُرُوا إِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا
فَكَثَّرَكُمْ وَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ
﴿٨٦﴾ وَإِنْ كَانَ طَائِفَةٌ مِنْكُمْ آمَنُوا بِالَّذِي أُرْسِلْتُ
بِهِ وَطَائِفَةٌ لَمْ يُؤْمِنُوا فَاصْبِرُوا حَتَّىٰ يَحْكُمَ
اللَّهُ بَيْنَنَا وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٨٧﴾

82- Halkının cevabı, "Lût'u ve taraftarlarını ülkenizden kovun; onlar temiz insanlarmış!" demelerinden başka bir şey olmadı.

83- Biz de onu ve karısı hariç onunla birlikte olanları kurtardık; çünkü karısı geride kalanların safında idi.

84- Derken üzerlerine taş yağmuru yağdırdık. İşte bak, günah küpü haline gelenlerin sonu ne oldu!

85- AÇIN KULAĞINIZI! Medyen'i de kardeşleri Şuayb uyarmıştı: "Ey halkım! Allah için çalışın, O'na ibadet edin. Sizin ondan başka tanrınız yoktur. Size Rabbinizden apaçık sözlü uyarı geldi. Artık ölçüyü tartıyı tam yapın, insanların hakkını yemeyin.[25] Yapıcı olun, yıkıcı olmayın.[26] Eğer gerçekten iman etmişseniz, bunlar sizin iyiliğiniz içindir. 86- İman edenleri, Allah'ın yolundan döndürmek için geleni geçeni tehdit ederek, karalama kampanyaları düzenleyerek[27] yol başlarında bekleyip durmayın. Hiç değilse, daha düne kadar küçücük bir grupken, bugün nasıl büyük bir güç haline geldiğinizi düşünün. Bakın yıkıcı olanların sonu ne oldu. 87- Madem benimle, gönderilene inananlar ve inanmayanlar şeklinde karşı karşıya geldik; o halde, Allah'ın kararı gelinceye kadar bekleyin. O en iyi kararı verecektir."

---

[25] Harfi harfine: "İnsanların eşyalarını eksik vermeyin."

[26] Harfi harfine: "Islah edilmesinden sonra yeryüzünde fesat çıkarmayın."

[27] Harfi harfine: "Onda eğrilik arayarak..."

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ
آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا
كَارِهِينَ ﴿٨٨﴾ قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ
إِذْ نَجَّانَا اللَّهُ مِنْهَا وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ
اللَّهُ رَبُّنَا وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا
افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ﴿٨٩﴾
وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ
إِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿٩٠﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ
جَاثِمِينَ ﴿٩١﴾ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا الَّذِينَ
كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾ فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ
لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ فَكَيْفَ آسَى عَلَى
قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٩٣﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا
أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾ ثُمَّ بَدَّلْنَا
مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتَّى عَفَوْا وَقَالُوا قَدْ مَسَّ آبَاءَنَا
الضَّرَّاءُ وَالسَّرَّاءُ فَأَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٥﴾

88- Halkının büyüklük taslayan ileri gelenleri dediler ki: "Ey Şuayb! Seni ve seninle beraber inananları ülkemizden süreceğiz, ya da bizim yolumuza gireceksiniz." Şuayb "İstemesek de mi?" dedi ve ekledi: 89- "Doğrusu Allah bizi uzak tutmuşken, kalkıp sizin yolunuza girersek Allah'a karşı yalan söylemiş oluruz. Rabbimiz Allah'ın müstahak görmesi başka, ama yolunuza girmemiz bizim için olacak şey değildir. Rabbimizin bilgisi her şeyi kuşatmıştır. Biz sadece Allah'a dayanırız. Rabbimiz! Bizimle halkımız arasında gerçek neyse ortaya çıkar. Gerçeği ortaya en iyi Sen çıkarırsın."

90- Bunun üzerine halkının ileri gelen kâfirleri dediler ki: "Eğer Şuayb'a uyarsanız bu sizin aleyhinize olur, kaybedersiniz."

91. Çok geçmeden ansızın gelen şiddetli bir depremle kendi ülkelerinde yüzükoyun yere serildiler.

92- Şuayb'ı yalanlayanlar, sanki ülkelerinde hiç yaşamamış gibiydiler. Asıl kaybedenler, Şuayb'a "yalan" diyenler oldu.

93- Şuayb o vakit onlardan yüz çevirmiş ve şöyle demişti: "Ey halkım! Ben size Rabbimin gönderdiği gerçekleri duyurdum ve size nasihat ettim. Artık kâfirlik eden bir halka ben ne yapabilirim?"

94. BİZ hangi ülkeye bir peygamber gönderdiysek, ora halkını, vicdana ve merhamete gelsinler diye yoksulluk ve darlıkla sıktık.

95- Sonra kötü günleri geçirip güzel günler getirdik. Derken çoğaldılar ve, "Atalarımız da böyle üzüntülü ve sevinçli günler geçirmişlerdi. Bunlar olağan" demeye başladılar. Biz de onları, böyle avunup durdukları bir anda ansızın yakaladık.

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ
السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِنْ كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُمْ بِمَا كَانُوا
يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾ أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا بَيَاتًا
وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿٩٧﴾ أَوَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضُحًى
وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾ أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ ۚ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ
إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩٩﴾ أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ
مِنْ بَعْدِ أَهْلِهَا أَنْ لَوْ نَشَاءُ أَصَبْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ ۚ وَنَطْبَعُ عَلَىٰ
قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ تِلْكَ الْقُرَىٰ نَقُصُّ عَلَيْكَ
مِنْ أَنْبَائِهَا ۚ وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا
لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ ۚ كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ
الْكَافِرِينَ ﴿١٠١﴾ وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ ۖ
وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ ﴿١٠٢﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ
مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَظَلَمُوا بِهَا ۖ
فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٠٣﴾ وَقَالَ
مُوسَىٰ يَا فِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٤﴾

96- Bu ülke halkları, vicdana ve merhamete gelseler de iman etselerdi, elbette onların üstüne göğün ve yerin nice bereket kapılarını açardık. Fakat yalanladılar, biz de yaptıkları ile birlikte onları yakalayıverdik.

97- Şu halde, hangi ülke halkı, gece vakti uyurken afetimizin ansızın gelip çatmayacağından emin olabilir?

98- Yine hangi ülke halkı, gündüz vakti koşuştururken afetimizin ansızın gelip çatmayacağından emin olabilir?

99- Allah'ın neler yapabileceğinden çok mu eminler? Doğrusu ancak vurdumduymaz bir halk, Allah'ın neler yapabileceğinden gayet emin yaşayabilir.

100- Öyleyse öncekilerin ardından yeryüzünde güçlenen halklar hâlâ şu gerçeği anlamayacaklar mı; eğer biz istesek, onları da günahları ile pekala afetlere uğratabilirdik; üstelik sağırlaştırarak, kalplerine mühür basarak!

101- İşte o ülkeler... Onların haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Peygamberleri onlara söze dayalı apaçık ayetlerle gelmişlerdi. Fakat önyargılarını kırıp da iman edemediler.[28] İşte Allah, kâfirlik edenlerin kalplerini böyle mühürler.

102- Onların çoğunda sözün namusu diye bir şey görmedik; çoğunu yoldan çıkmış bulduk.

103- ONLARIN ARDINDAN Musa'yı ayetlerimizle, Firavun ve adamlarına gönderdik. Ayetlerimizi inatla reddettiler, ama bak ki fesatçıların sonu ne oldu.

104- Musa haykırdı: "Ey Firavun! Ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim.

---

[28] Harfi harfine: "Önceden yalanladıklarına iman edecek değillerdi."

حَقِيقٌ عَلٰٓى اَنْ لَٓا اَقُولَ عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّۜ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ
مِنْ رَبِّكُمْ فَاَرْسِلْ مَعِيَ بَنٖٓي اِسْرَٓائٖلَ ﴿١٠٥﴾ قَالَ اِنْ كُنْتَ جِئْتَ
بِاٰيَةٍ فَأْتِ بِهَٓا اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقٖينَ ﴿١٠٦﴾ فَاَلْقٰى عَصَاهُ فَاِذَا
هِيَ ثُعْبَانٌ مُبٖينٌۚ ﴿١٠٧﴾ وَنَزَعَ يَدَهُ فَاِذَا هِيَ بَيْضَٓاءُ لِلنَّاظِرٖينَ
﴿١٠٨﴾ قَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ اِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ عَلٖيمٌۙ ﴿١٠٩﴾
يُرٖيدُ اَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ اَرْضِكُمْۚ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿١١٠﴾ قَالُٓوا
اَرْجِهْ وَاَخَاهُ وَاَرْسِلْ فِي الْمَدَٓائِنِ حَاشِرٖينَۙ ﴿١١١﴾ يَأْتُوكَ
بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلٖيمٍ ﴿١١٢﴾ وَجَٓاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُٓوا اِنَّ لَنَا
لَاَجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبٖينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ نَعَمْ وَاِنَّكُمْ
لَمِنَ الْمُقَرَّبٖينَ ﴿١١٤﴾ قَالُوا يَا مُوسٰٓى اِمَّٓا اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّٓا اَنْ نَكُونَ
نَحْنُ الْمُلْقٖينَ ﴿١١٥﴾ قَالَ اَلْقُواۚ فَلَمَّٓا اَلْقَوْا سَحَرُٓوا اَعْيُنَ
النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَٓاؤُ بِسِحْرٍ عَظٖيمٍ ﴿١١٦﴾ وَاَوْحَيْنَٓا
اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَلْقِ عَصَاكَۚ فَاِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَۚ ﴿١١٧﴾
فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَۚ ﴿١١٨﴾ فَغُلِبُوا هُنَالِكَ
وَانْقَلَبُوا صَاغِرٖينَۚ ﴿١١٩﴾ وَاُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدٖينَۚ ﴿١٢٠﴾

105- Bana yakışan, Allah hakkında gerçeği, sadece gerçeği söylemektir. Size Rabbinizden açık bir delil getirdim. Artık İsrail oğullarını benimle bırak."

106- Firavun cevap verdi: "Eğer bir ayet getirdiysen, koy onu ortaya; doğru mu söylüyorsun görelim."

107- Musa asasını yere atınca, anında apaçık bir ejderha oluverdi!

108- Ve elini çıkardı. Birdenbire, o da seyredenlere bembeyaz görünüverdi.

109- Firavun'un adamları dediler ki: "Çok usta bir sihirbazmış!"[29]

110- Firavun'a, "Bunun asıl amacı sizi yerinizden etmek, devirmek"[30] dediler. Firavun da, "Peki, öneriniz nedir?" diye sordu.

111- Dediler ki: "Onu da, kardeşini de beklet; şehirlere tellallar yolla. 112- Bütün usta sihirbazlar toplansın."

113- Sihirbazlar Firavun'a geldi ve "Eğer yenersek büyük bir ödül var mı?" dediler.

114- Firavun, "Gayet tabi, en iyi mevkilere gelecekseniz" dedi.

115- Sihirbazlar, "Ey Musa sen mi önce atacaksın, yoksa biz mi atalım?" dediler.

116- Musa, "Önce siz atın" dedi. Sihirbazlar asalarını yere atınca, insanların gözlerini büyülediler; onları korkuttular ve büyük bir sihirbazlık gösterisinde bulundular.

117- Biz de Musa'ya, "Asanı at!" diye vahyettik. Fakat o da ne! Onların uydurduklarını yakalayıp yutuyor.

118- Böylece, gerçek ortaya çıktı ve yapıp ettikleri yok olup gitti.

119- Orada yenildiler; rezil rüsva oldular.

120- Sonra sihirbazlar, secdeye kapandılar.

[29] Harfi harfine: "Bu çok bilgili bir sihirbazdır."

[30] Harfi harfine: "Sizi yerinizden çıkarmak istiyor."

121- “İnandık Âlemlerin Rabbine” dediler.

122- “İnandık Musa'nın ve Harun'un Rabbine...”

123. Firavun dedi ki: “Ben size izin vermeden ona iman ettiniz, öyle mi? Bu, açıkça, kendi ülkemde halkı benden koparmak için kurulmuş bir tuzaktır; ama görürsünüz siz!

124- Ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim, sonra da hepinizi asacağım!”

125. Onlar da, “Biz zaten Rabbimize döneceğiz” dediler ve eklediler: 126- “Sen Rabbimizin ayetleri geldiğinde, onlara iman ettiğimiz için bizden intikam alıyorsun. Ey Rabbimiz! Bize bol bol sabır ver; Müslümanlar[31] olarak canımızı al.”

127- Firavun'un adamları dedi ki: “Musa ve taraftarları ülkeyi karıştıracaklar, seni ve tanrılarını terk edecekler; buna göz mü yumacaksın?” Firavun: “Biz onların oğullarını öldürüp, kadınlarını sağ bırakmaya devam edeceğiz. Hâlâ onları bir kaşık suda boğarız”[32] dedi.

قَالُوٓا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢١﴾ رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿١٢٢﴾ قَالَ
فِرْعَوْنُ اٰمَنْتُمْ بِهٖ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْۚ اِنَّ هٰذَا لَمَكْرٌ مَكَرْتُمُوهُ
فِي الْمَدٖينَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَٓا اَهْلَهَاۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿١٢٣﴾ لَاُقَطِّعَنَّ
اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَاُصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَعٖينَ ﴿١٢٤﴾
قَالُوٓا اِنَّٓا اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَۚ ﴿١٢٥﴾ وَمَا تَنْقِمُ مِنَّٓا اِلَّٓا اَنْ اٰمَنَّا
بِاٰيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَٓاءَتْنَاۜ رَبَّنَٓا اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا
مُسْلِمٖينَ ﴿١٢٦﴾ وَقَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ اَتَذَرُ مُوسٰى
وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ وَيَذَرَكَ وَاٰلِهَتَكَۜ قَالَ
سَنُقَتِّلُ اَبْنَٓاءَهُمْ وَنَسْتَحْيٖ نِسَٓاءَهُمْۚ وَاِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ
﴿١٢٧﴾ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اسْتَعٖينُوا بِاللّٰهِ وَاصْبِرُواۚ اِنَّ
الْاَرْضَ لِلّٰهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهٖۜ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقٖينَ
﴿١٢٨﴾ قَالُوٓا اُوذٖينَا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَاۜ
قَالَ عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْاَرْضِ
فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٢٩﴾ وَلَقَدْ اَخَذْنَٓا اٰلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنٖينَ
وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣٠﴾

128- Musa halkına, “Allah'tan yardım isteyin ve direnin. Yeryüzü Allah'ındır; bundan hiç şüpheniz olmasın. Kullarından dilediğini ona vâris kılar. Gelecek, Allah bilinciyle yaşayanlarındır” dedi.

129- Halkı ise Musa'ya şöyle dedi: “Sen gelmeden önce acılar çekiyorduk, sen geldin bir şey değişmedi.” Musa, “Umarım Rabbiniz, düşmanınızı kahreder. Onların topraklarına sizi yerleştirir sonra da gidişatınıza bakar” dedi.

130- İşin doğrusu, Firavun ve adamları ders alsınlar diye, onları yıllarca kuraklık ve kıtlık ile sıktık.

---

[31] MÜSLÜMAN: Bkz. 68/35. ayet dipnotu.

[32] Harfi harfine: “Onların üstünde ezici bir gücümüz var.”

فَإِذَا جَاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَٰذِهِ ۖ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ
يَطَّيَّرُوا بِمُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ ۗ أَلَا إِنَّمَا طَائِرُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَٰكِنَّ
أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣١﴾ وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لِتَسْحَرَنَا
بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ
وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ آيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ
فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿١٣٣﴾ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ
الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ ۖ لَئِنْ كَشَفْتَ
عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٣٤﴾ فَلَمَّا
كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَىٰ أَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿١٣٥﴾
فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٣٦﴾ وَأَوْرَثْنَا
الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ
وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا ۖ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ
عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا ۖ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ
فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴿١٣٧﴾

131- Onlara bir bolluk gelince, "Bu bizim hakkımız" derlerdi. Ne zaman da başları belâya girse, Musa ve ona inananların uğursuzluğuna yorarlardı. Bilesiniz ki, onlara gelen her afet Allah'tandır, fakat onların çoğu bunun bilincinde değildir.

132- Musa'ya dediler ki: "Bizi büyülemek için ne ayet getirirsen getir, sana inanmayacağız."

133- Biz de onlara sel, çekirge baskını, haşereler, kurbağa sürüleri ve kıpkızıl akan nehir âfetleri verdik; bunların hepsi de onlar için apaçık ayetlerdi. Yine de büyüklük tasladılar; günah küpü haline gelmiş bir topluluktu onlar.

134- Âfet üzerlerine çökünce, "Ey Musa! Sana verdiği söz hürmetine, bizim için Rabbine dua et. Eğer bu âfet geçerse mutlaka sana inanacağız; ve emin ol, İsrail oğullarını seninle göndereceğiz" dediler.

135- Sözlerini tutmaları için kendilerine süre verip âfeti geçirince, hemen sözlerinden dönüverdiler.

136- Biz de ayetlerimize aldırış etmeyip yalan deyip durdukları bir anda, onları denizde boğarak intikam aldık.

137- Aşağılanıp ezilmekte olan o halkı da, mübarek kıldığımız yerin doğu ve batı taraflarına hâkim kıldık. Dayanmalarına karşılık, Rabbinin İsrail oğullarına verdiği güzel söz yerine geldi. Firavun ve avanesinin ise yerinde yeller estirdik.[33]

---

[33] Harfi harfine: "Firavun ve kavminin yapmış olduklarını ve yükseltmekte devam ettiklerini harap ettik."

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَى
أَصْنَامٍ لَهُمْ قَالُوا يَا مُوسَى اجْعَلْ لَنَا إِلَٰهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ
قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٣٨﴾ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ مُتَبَّرٌ مَا هُمْ فِيهِ
وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾ قَالَ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِيكُمْ إِلَٰهًا
وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٤٠﴾ وَإِذْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ
يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُقَتِّلُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ
نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَٰلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿١٤١﴾
وَوَاعَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ
مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَارُونَ
اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ
﴿١٤٢﴾ وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ
أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَٰكِنِ انْظُرْ إِلَى
الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّى
رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ
قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٣﴾

138- İSRAİL OĞULLARINI denizden geçirdik. Derken, birtakım putlara tapan bir halka rastladılar. "Ey Musa! Onların tanrıları gibi, sen de bizim için bir tanrı yap" dediler. Musa, "Siz gerçekten görmemiş bir halksınız. 139- Bunların tuttukları yol, onları mahvolmaya götürür. Bunlar içi boş, kof inançlardır. 140. Allah sizi âlemlere üstün kılmışken, ben size Allah'tan başka bir Tanrı mı arayayım?" dedi.

141- Hatırlayın ki, size dayanılmaz acılar çektiren Firavun'un adamlarından sizi kurtardık. Onlar oğullarınızı öldürüyor, kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı. Bu, Rabbinizden ne büyük bir imtihandı."

142- MUSA'YA otuz gece süre verdik, ona on gece daha ekledik; böylece Rabbinin belirlediği süre kırk geceyi buldu. Musa, kardeşi Harun'a dedi ki: "Yerime geç, halkımı sen yönet. Onlara iyi davran ve sakın yanlış işler yapma!"

143- Musa, belirlediğimiz sürede Sina Dağı'na gelip de Rabbi ile konuşunca, "Rabbim! Bana kendini göster; seni göreyim" dedi. Rabbi, "Sen beni asla göremezsin. Fakat yine de dağa bak, eğer o yerinde durabilirse, sen de beni göreceksin" buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince, onu paramparça etti. Musa da baygın düştü. Ayılınca dedi ki: "Sen yüceler yücesisin, sana tövbe ettim. Ben, iman edenlerin en başındayım."

قَالَ يَا مُوسَىٰ إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتِي وَبِكَلَامِي
فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ وَكَتَبْنَا لَهُ
فِي الْأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ فَخُذْهَا
بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا سَأُرِيكُمْ دَارَ
الْفَاسِقِينَ ﴿١٤٥﴾ سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي
الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا
وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا وَإِنْ يَرَوْا
سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا
وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٤٦﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ
الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿١٤٧﴾ وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَىٰ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ
عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا
يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ ﴿١٤٨﴾ وَلَمَّا
سُقِطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِنْ لَمْ
يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٤٩﴾

144- Allah, "Ey Musa!" dedi. Seninle konuşarak ve sana ayetler vahyederek, seni insanların içinden seçtim. Sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol.

145- Levhalara öğüt namına ne lazımsa her şeyi ayrıntılı olarak yazdık. Bunlara sıkı sıkıya sarıl. Halkına da söyle, en güzel şekilde bunlara uysunlar. Size yoldan çıkmışların yurdunun ne hale geldiğini göstereceğim."

146- Yeryüzünde haksız yere büyüklenenler, ayetlerime mani olamayacaklar. Onlar her türden ayeti görseler de, iman etmezler. Doğru yolu görseler, onu yol edinmezler. Fakat yanlış bir yol görürlerse, hemen o yola girerler. Bu, ayetlerimize, "bütün bunlar yalan" demelerinden ve aldırış etmediklerinden dolayı böyledir.

147- Öyle ya; "ayetlerimize ve ahiret gerçeğine yalan" diyenler ve böylece yaptıkları boşa çıkanlar, bu yaptıklarından başka bir şey ile mi karşılaşacaklardı?

148- Musa'nın arkasından halkı, süs eşyalarından yaptıkları, içinden boğuk bir ses çıkaran bir buzağı heykeline[34] tapmaya başladılar. Bu heykelin kendileriyle konuşamadığını ve onlara yol gösteremediğini görmüyorlar mı? Fakat tuttular, onu benimsediler ve zalimlerden oldular.

149- Yoldan çıktıklarını görünce, pişmanlık içinde ellerini dizlerine vurarak[35] dediler ki: "Eğer Rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa mahvolacağız!"

---

[34] İçinden boğuk ses çıkaran buzağı heykeli ile ilgili yorum için Bkz. "BAKARA"; 2/167. ayet dipnotu.

[35] Harfi harfine "Ellerini ısırarak..."

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰٓ إِلَىٰ قَوْمِهِۦ غَضْبَٰنَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِى
مِنۢ بَعْدِىٓ ۖ أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ ۖ وَأَلْقَى ٱلْأَلْوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُۥٓ
إِلَيْهِ ۚ قَالَ ٱبْنَ أُمَّ إِنَّ ٱلْقَوْمَ ٱسْتَضْعَفُونِى وَكَادُوا۟ يَقْتُلُونَنِى فَلَا
تُشْمِتْ بِىَ ٱلْأَعْدَآءَ وَلَا تَجْعَلْنِى مَعَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٥٠﴾ قَالَ
رَبِّ ٱغْفِرْ لِى وَلِأَخِى وَأَدْخِلْنَا فِى رَحْمَتِكَ ۖ وَأَنتَ أَرْحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ
﴿١٥١﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ ٱلْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّهِمْ
وَذِلَّةٌ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾ وَٱلَّذِينَ
عَمِلُوا۟ ٱلسَّيِّـَٔاتِ ثُمَّ تَابُوا۟ مِنۢ بَعْدِهَا وَءَامَنُوٓا۟ إِنَّ رَبَّكَ مِنۢ بَعْدِهَا
لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٥٣﴾ وَلَمَّا سَكَتَ عَن مُّوسَى ٱلْغَضَبُ
أَخَذَ ٱلْأَلْوَاحَ ۖ وَفِى نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ
يَرْهَبُونَ ﴿١٥٤﴾ وَٱخْتَارَ مُوسَىٰ قَوْمَهُۥ سَبْعِينَ رَجُلًا
لِّمِيقَٰتِنَا ۖ فَلَمَّآ أَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُم
مِّن قَبْلُ وَإِيَّٰىَ ۖ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ ٱلسُّفَهَآءُ مِنَّا ۖ إِنْ هِىَ
إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَن تَشَآءُ وَتَهْدِى مَن تَشَآءُ ۖ أَنتَ
وَلِيُّنَا فَٱغْفِرْ لَنَا وَٱرْحَمْنَا ۖ وَأَنتَ خَيْرُ ٱلْغَٰفِرِينَ ﴿١٥٥﴾

150- Musa halkına dönünce, öfkeli ve üzgün bir halde: "Ben yokken ne kötü işler yapmışsınız. Rabbinizin emrini bir kenara bıraktınız, öyle mi?"[36] dedi. Levhaları yere attı ve kardeşinin yakasına yapıştı.[37] Kardeşi Harun, "Kardeşim benim! Bu halk beni güçsüz gördü, nerdeyse beni öldürecekti. Sen de, düşmanları bana güldürme ve beni bu zalim güruhla bir tutma" dedi.

151- Musa da, "Ey Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla. Sevgi ve merhametini eksik etme üzerimizden. Sen, merhametlilerin en merhametlisisin" dedi.

152- Buzağı'yı tanrı edinenler var ya, işte onlar Rabblerini çok kızdırdılar. Dünya hayatında da zillet bekliyor onları. İftiracıların, Bizden göreceği karşılık budur.

153- Kötü işler yaptıktan sonra dönüp gelerek iman edenlere gelince, artık bundan sonra Rabbin, elbette affedicidir, sevgisi ve merhameti sonsuzdur.

154- Musa'nın öfkesi dinince levhaları aldı. Bu levhalar, Rablerinden korkanlar için doğru yolu gösteren sevgi ve merhamet kaynağıydı.

155- Musa, belirlediğimiz sürede ve yerde bağışlanma için yetmiş adam seçti. Hepsini de bir korku ve titreme sarmıştı. Musa dedi ki: "Ey Rabbim! Müstahak görseydin, onları da, beni de daha önce yok ederdin. İçimizden birtakım beyinsizlerin yaptıkları yüzünden hepimizi helâk mi edeceksin? Bütün bunlar, senin imtihanından başka bir şey değildir. Bu imtihan ile, müstahak gördüğünün sapmasına fırsat verir, lâyık gördüğünü de doğru yolda yürütürsün. Sen bizim sahibimizsin, bizi bağışla ve bize acı. Sen, bağışlayanların en iyisisin

[36] Harfi harfine: "Rabbinizin emrinde acele mi ettiniz?"

[37] Harfi harfine: "Kardeşinin başını tuttu."

وَاكْتُبْ لَنَا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ اِنَّا هُدْنَا
اِلَيْكَ قَالَ عَذَابِي اُصِيبُ بِهِ مَنْ اَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ
كُلَّ شَيْءٍ فَسَاَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ
وَالَّذِينَ هُمْ بِاٰيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٦﴾ اَلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ
النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي
التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهٰيهُمْ
عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَٓائِثَ
وَيَضَعُ عَنْهُمْ اِصْرَهُمْ وَالْاَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ
فَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ
الَّذِي اُنْزِلَ مَعَهُ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٥٧﴾ قُلْ يَا اَيُّهَا
النَّاسُ اِنِّي رَسُولُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَاٰمِنُوا
بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ
وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾ وَمِنْ
قَوْمِ مُوسٰى اُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٩﴾

156- Bize hem dünyada, hem ahirette iyilik yaz. Şüphesiz biz sana döndük." Allah da dedi ki: "Kimi müstahak görürsem onu azabıma uğratabilirim; ama sevgim ve merhametim her şeyi kuşatmıştır. Sevgim ve merhametim, sevgisi ve merhameti olanlara, zekâtı verenlere ve ayetlerimize iman edenleredir." 157- Onlar, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları, halkın bağrından çıkacak peygambere uyanlardır. O peygamber, onlara iyiliği emreder, kötülükten meneder; onlara temiz şeyleri helâl, çirkin şeyleri haram kılar. Onları zincirlerinden kurtarır, gereksiz yasakları kaldırır.[38] İşte o peygambere inanıp saygı gösteren, onu destekleyen ve onunla birlikte gönderilen aydınlığa uyanlar... İşte kurtuluşa erenler bunlardır.

158- Haykır dünyaya: "Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim. Allah'tan başka tanrı yoktur. O yaşatır ve öldürür. Öyle ise Allah'a ve halkın bağrından çıkmış[39] peygamberine -ki o da Allah'a ve onun sözlerine iman eder- iman edin ve O'na uyun ki doğru yolu bulasınız...

159. Musa'nın halkından doğruluk ve dürüstlük yolunda yürüyen ve bu sayede erdemli kalabilen gruplar vardı.

[38] Harfi harfine: "O, onların ağır yüklerini ve sırtlarındaki zincirleri indirir"
[39] ÜMMÎ: Bkz. 17/71. ayet dipnotu.

وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ اَسْبَاطًا اُمَمًا وَاَوْحَيْنَا
اِلٰى مُوسٰٓى اِذِ اسْتَسْقٰيهُ قَوْمُهُٓ اَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ
فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ
مَشْرَبَهُمْ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ
وَالسَّلْوٰى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا
وَلٰكِنْ كَانُٓوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٦٠﴾ وَاِذْ قِيلَ
لَهُمُ اسْكُنُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ
شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا
نَغْفِرْ لَكُمْ خَطٖيٓـَٔاتِكُمْ سَنَزٖيدُ الْمُحْسِنٖينَ ﴿١٦١﴾
فَبَدَّلَ الَّذٖينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذٖي قٖيلَ لَهُمْ
فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ السَّمَٓاءِ بِمَا كَانُوا
يَظْلِمُونَ ﴿١٦٢﴾ وَسْـَٔلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتٖي كَانَتْ
حَاضِرَةَ الْبَحْرِ اِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ اِذْ تَأْتٖيهِمْ
حٖيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ
لَا تَأْتٖيهِمْ كَذٰلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾

160- Biz onları oymaklar halinde on iki topluluğa ayırmıştık. Halkı kendisinden su isteyince, Musa'ya "Asan ile kayayı göster" diye vahyetmiştik. Derken ondan on iki göze fışkırmıştı. Böylece her oymak, içme vaktini öğrenmişti.[40] Sonra üzerlerine bulutla gölge yapmıştık, onlara kudret helvası ve bıldırcın eti indirmiştik.[41] "Size verdiğimiz rızıkların temizlerinden yiyin" demiştik. Fakat onlar bize değil, kendilerine zalimlik ediyorlardı.

161- Onlara denilmişti ki: Şu şehre yerleşin, oranın ürünlerinden dilediğiniz gibi yararlanın. "Bağışlanmak istiyoruz" deyin ve şehre tevazu içinde girin ki hatalarınızı bağışlayalım. Güzel ahlâk sahiplerine kat kat karşılığını verelim.

162- Fakat onlardan zulmedenler, sözün aslını başkasıyla değiştirdiler. Biz de, zalimlik edip dururlarken gökten tepelerine afet gönderdik.

163- Onlara deniz kıyısında bulunan şehir halkının durumunu sor. Hani onlar cumartesi gününe saygısızlık gösterip haddi aşıyorlardı. Çünkü cumartesi tatili yaptıkları gün, balıklar meydana çıkarak akın akın onlara gelirdi; cumartesi tatili yapmadıkları gün de gelmezlerdi. Aslında biz, yoldan çıkmalarından dolayı onları imtihan ediyorduk.

---

[40] Harfi harfine: "Biz onları 'sebtler' halinde on iki 'ümmete' ayırdık. Halkı Musa'dan su isteyince, "Asan ile kayaya 'darb' et diye vahyettik. Ondan on iki pınar 'inbicâs' etti. Böylece her oymak su içme vaktini öğrendi." Ayette vurgulanan mesaj, Musa'nın "mucize" göstererek kayadan bir vuruşta on iki pınar fışkırtması değil, zaten fışkırmakta olan kaya altlarındaki sulara, çölde "mucizevî" bir şekildi rastlamaları ve Musa'nın onları göstererek içmeleridir. Burada Allah, "çöl ortamındaki suyu" bir nimet olarak onlara hatırlatmaktadır. Zaten konu, milletlere verilen nimetlerin hatırlatılmasıdır. Bu hatırlatma kendilerine "İsrail oğulları" (Tanrı ile yürüyenin torunları) diyen topluluk üzerinden yapılmaktadır. Bu tür nimetlerle sadece İsrail oğulları karşılaşıyor değildir; herkes kendi tarihine baksın, bir yığın nimetin içinde

yaşadığını görecektir... Ayrıca kayadan su fışkırması olayının dilsel analizi ve neden böyle bir yorumladığımıza dair deliller için Bkz. 2/60. ayet dipnotu.

[41] "Kudret helvası ve bıldırcın eti indirmek" ifadesi, örneğin Karadenizli balıkçılara, "Sizi balık eti ile doyurduk" demek gibidir. Tabiî çevrede insanoğlunun avlandığı kuş, balık, koyun eti vs. Allah'ın nimeti olarak hatırlatılıyor. Nitekim bir önceki ayette (163.); kıyıya vuran balıklarla ilgili cumartesi yasağı olayı hatırlatılmıştı.

وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا اللّٰهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ
عَذَابًا شَدِيدًا قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَى رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾
فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ
وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٥﴾
فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿١٦٦﴾
وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ
سُوءَ الْعَذَابِ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٧﴾
وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا مِنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ
دُونَ ذٰلِكَ وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿١٦٨﴾ فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ
عَرَضَ هٰذَا الْأَدْنٰى وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا وَإِنْ يَأْتِهِمْ
عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ
لَا يَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ وَالدَّارُ الْآخِرَةُ
خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾ وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ
بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٧٠﴾

164- İçlerinden bir grup, "Allah'ın helâk edeceği yahut şiddetli bir afete maruz bırakacağı bir halka ne diye öğüt verip duruyorsunuz?" dedi. Dediler ki: "Rabbinizin katında sorumlu olmayalım. Bir de belki, Allah'ın öfkesini çekmekten sakınırlar diye öğüt veriyoruz."

165- Onlar kendilerine yapılan uyarıları unutunca, biz de erdemli olanları kurtardık. Zalimleri de işledikleri kötülükleri ile birlikte şiddetli bir afet ile yakaladık.

166- Kibirlenip de suç işlemekte inat edince,[42] onlara "Aşağılık maymunlar olun!" dedik.[43]

167- Rabbin, elbette kıyamet gününe kadar onların üzerine kendilerine göz açtırmayacak kimseler[44] salacağını bildirmişti. Rabbin süratle karşılık verendir. Aynı zamanda çok bağışlayıcı, sevgi ve merhametle dopdoludur; bundan hiç şüpheniz olmasın.

168- İsrail oğullarını grup grup yeryüzüne dağıtmıştık. İçlerinde erdemli ve dürüst kimseler olduğu gibi, böyle olmayanlar da vardı. Belki yola gelirler diye onları iyi günde, kötü günde imtihan etmiştik.

169- Onların ardından yeni kuşaklar geldi. Bunlar kitaba varis oldukları halde, "Nasıl olsa kurtulmuşuz" diyerek dünyaya dalıp gitmişlerdi. Doymak nedir bilmezlerdi.[45] Oysa kitapta, Allah hakkında gerçekten başka bir şey söylemeyeceklerine dair onlardan söz alınmamış mıydı? Tekrar tekrar okumamışlar mıydı kitabı? Ahiret yurdu, Allah'ın öfkesini çekmekten sakınanlar için daha hayırlıdır. Bu akıl tutulması neden?

170- Kitaba sımsıkı sarılıp cân-ı gönülden namaz kılanlara gelince; iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanların yaptıkları boşa gidecek değildir.

---

[42] Harfi harfine: "Yasak edilen şeylerden vazgeçmeyince..."

[43] Yani: Her gördüğünüze maymun gibi iştahlandığınızdan dolayı, "Sizi aşağılık maymunlar!" diye kızdık...

[44] Harfi harfine: "En kötü eziyeti yapacak kimseler..."

[45] Harfi harfine: "Eğer kendilerine onun benzeri gelse onu da alırlardı."

وَاِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَاَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا اَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ
خُذُوا مَا اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧١﴾
وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَن۪ٓي اٰدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَاَشْهَدَهُمْ
عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلٰى شَهِدْنَا اَنْ تَقُولُوا يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ اِنَّا كُنَّا عَنْ هٰذَا غَافِل۪ينَ ﴿١٧٢﴾ اَوْ تَقُولُٓوا اِنَّمَٓا اَشْرَكَ
اٰبَٓاؤُ۬نَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ اَفَتُهْلِكُنَا بِمَا
فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ ﴿١٧٣﴾ وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿١٧٤﴾ وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ الَّذ۪ٓي اٰتَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا فَانْسَلَخَ
مِنْهَا فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاو۪ينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَوْ شِئْنَا
لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلٰكِنَّهُٓ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ
فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ اِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ اَوْ تَتْرُكْهُ
يَلْهَثْ ذٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذ۪ينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَاقْصُصِ
الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧٦﴾ سَٓاءَ مَثَلًا الْقَوْمُ الَّذ۪ينَ
كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَاَنْفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٧٧﴾ مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ
فَهُوَ الْمُهْتَد۪ي وَمَنْ يُضْلِلْ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٧٨﴾

171- Bir zamanlar onlar üzerine dağı şahit tutmuştuk.[46] Kesin olarak bilmiş ve iman etmişlerdi ki; "Size verdiğim bu kitaba sımsıkı sarılın ve içinde emredilenleri yapın ki; Allah'ın öfkesini çekmekten sakınmış olasınız" demiştik.

172- HANİ Rabbin Ademoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini almış ve onları kendilerine şahit tutarak "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da, "Evet, şahit olduk" demişlerdi. İşte bu, kıyamet günü "Bizim bundan haberimiz yoktu" dememeniz içindir.[47]

173- Ya da: "Atalarımız önceki çağlarda ortak koşmuş, onlardan sonra gelen nesiller de biz olduk. Boşu boşuna yaşamışların yaptıkları yüzünden helâk mi edeceksin bizi?" demeyesiniz diyedir.[48]

174- Belki dönerler diye ayetleri böyle ayrıntılı bir şekilde açıklıyoruz.

175- Onlara anlat. Hani bir adam vardı. Ayetlerimizi çok iyi bildiği halde onları bir kenara atmıştı. Şeytana uymuş ve sonunda iyice azmıştı.

176- Lâyık görseydik, onu bildiği ayetler sayesinde yükseltirdik. Fakat gözünü dünya hırsı bürümüş, heva ve hevesine fena kapılmıştı. Bu gibilerin durumu tıpkı köpeğe benzer; üstüne varsan da dilini sarkıtıp hırlar, kendi haline bıraksan da. İşte ayetlerimize yalan diyenlerin durumu böyledir. Anlat bu olayı; belki düşünüp taşınırlar.[49]

177- Âyetlerimizi yalanlayarak kendilerine yazık eden bir halkın durumu ne kötüdür!

178- Allah kimi hidayete erdirirse, doğru yolda yürüyen işte odur. Kimi de şaşırtırsa, hüsrana uğrayanlar işte onlardır.

---

[47] AHZ-İ MİSAK: Sözlükte "söz almak" demektir. İslâm kültüründe "ahd-i misak ayeti" olarak bilinen bu ayet, Allah'ın ezelde insanların ruhlarını yarattığında onlara [الســت بــــربكم] "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorup [قالوا بلى] "Dediler ki, Evet" cevabını aldığı toplantı, meclis, ruhlar âlemindeki konuşma (*bezm-i elest*) olarak meşhurdur... Bu ayette ne denmek istendiğini iyi anlamak gerekmektedir. Çünkü bu ayete, Kur'an'ın şifresi dense yeridir. Ayet, "varlığın diliyle konu-

şan Kur'an" dediğimiz üslûbunun en çarpıcı örneklerinden birisidir. Görüldüğü gibi, ayette "ruhlar âlemi" diye bir tabir geçmiyor. Öyle görünüyor ki Allah, burada insanoğlunun yaratılıştan (bellerinden zürriyetlerinden) gelen "fıtrat, vicdan ve sağduyu" dediğimiz melekelerini temsili olarak dile getirip konuşturmaktadır. Onlara soru sormakta ve cevaplarını -yaratan kendisi olduğu için- onlar adına yine kendisi vermektedir. Bununla insanoğlundaki fıtrat, vicdan ve sağduyunun neler yapabileceğini, potansiyel imkânlarının neler olduğunu göstermek istemektedir. Ki insan yarın kıyamet gününde, "Bundan haberim yoktu, bilmiyordum." demesin. Demek ki her insanda yaratılıştan varolan fıtrat, vicdan ve sağduyu, Allah'ı bulabilecek güçtedir. Yeter ki dondurulmasın; üzeri heva ve hevesle, batıl bağımlılıklarla örtülmesin. Vahyin esas amacı insanoğlundaki bu melekeleri harekete geçirmek, açmak, vurulduğu zincirlerinden ve bağlarından kurtarmaktır. İnsan bu sayede, içindeki bu fıtri sesi dinleyecek ve Allah'ını bulacaktır. Türkçe'de "vicdanın sesini dinlemek", "sağduyudan şaşmamak" dediğimiz şey, temsili diyalogda (kinaye); işte bu "Evet, sen bizim Rabbimizsin, şahit olduk" şeklinde dile gelen fıtratın/vicdanın/sağduyunun sesini dinlemek, bundan şaşmamak demektir. İnsanoğlu işte bundan şaşmamalı, bu sese sık sık dönmelidir. Bu ses, onu eğer vahim bir yanlışlık yapmazsa Allah'ına götürecektir. Yine halk Türkçesindeki "zürriyeti bozuk, cibilliyetsiz" vs. deyimleri de, "bu sese kulak vermemiş, bundan şaşmış, bu konuşmaya şahitlik etmemiş, bunu çiğnemiş" anlamındadır. Şu halde yaratılış, karakter, yapı, tabiat anlamına gelen "fıtrat", iyiyi kötüden, hayrı şerden ayırmayı sağlayan iç duyu, ahlâk şuuru, his, duyu manasına gelen "vicdan" ile doğru düşünme melekesi, doğruyu yanlıştan ayırma özelliği, aklıselim, diri duyu manasına gelen "sağduyu", burada, "Allah'ın, birbirinin belinden (sırtından) doğup gelen Âdemoğullarının özüne yerleştirerek bizzat kendilerini şahit tutması" (*ahd-i misak*) şeklinde ifade edilmektedir. Keza, "Allah'ın birleştirmesini istediği şey" ifadesi ile de buna atıfta bulunulmaktadır. Demek ki varsa eğer, Kur'an'ın asıl "şifresi" işte budur. Bunu çözen, bütün Kur'an söyleminin ne üzerine kurulduğunu da çözer. Şöyle de denilebilir: Allah'ın insanoğlunun özüne yerleştirdiği ve genellikle iç dünyamızda düşünme, anlama, akletme, tefekkür, korkma, titreme, ürperme, duygulanma vb. anlarında veya bir dış uyarıcının sarsıcı telkini ile ortaya çıkan, üzeri açılan, harekete geçen, inkişaf eden, vecde gelen işte bu fıtrat, vicdan ve sağduyunun sesine kulak vermeliyiz. Onu dinlemeli, kestirip atmamalı, onunla irademizi birleştirmeli, bir araya getirmeliyiz. Şu halde, olası bir "Allah var mı?" sorusuna, "Evet var. Şahitlik ederim" diye karşılık vermek, Türkçe'de "vicdanının sesini dinlemek" dediğimiz şeyin ta kendisidir. Gündelik hayatta, insanoğlu her yanlış yaptığında, defalarca içinde bir iyilik sesi duyar. İşte o ses, "*gâlu: bela*" sesidir. Demek ki, "Ne zamandan beri Müslümansın?" sorusuna verilen "Galu beladan beri" cevabı "İçimdeki vicdanımın sesine kulak verdiğimden beri, ruhumun derinliklerinden gelen o "Evet" sesine her kulak verişimde..." demek olmaktadır (Allahu a'lem).

[48] Demek ki Allah'a ortak koşmak, bir "genetik miras" değildir. Demek ki, önceki nesillerden sonraki nesillere zürriyet silsilesi halinde geçen "atalar kültü", tama-

men geçersizdir. Herkes kendi aklı ve vicdanına başvurmalı ve oradan gelen sesle kararını vermelidir. Bu ses, her insanın özünde vardır. Demek ki kıyamet günü, "Bundan haberimiz yoktu; ne yapalım böyle gördük dedemizden" dememek için akıl, vicdan, fıtrat ve sağduyu ile donatılmışız. Ayet işte bunlara dikkat çekiyor. "İçimizdeki gücü" bize hatırlatıyor.

[49] Yani üzerinde düşünüp taşınmamız istenen olay, isim, yer ve zaman verilmediğinden de anlaşılabileceği gibi; her çağda, her devirde karşılaşabileceğimiz bir tiptir. İlmiyle amel etmeyen, bildiğini saklayan, çıkarı için Allah'ın ayetlerini eğip büken bir tip... Allah'ın ayetlerini bilinç değil, bilgi kaynağı olarak gören; ayetlerden coşku ve heyecan (çüş-u huruş) değil kuru kuruya bilgi (malûmat furuş) çıkaran bir tip... Bunlar, ayetleri iman ettikleri için değil, meslek icabı okurlar. Allah'ın kitabını hayat değil, tapınak (mabet) kitabı olarak anlarlar. Birçoğu saray ulemasıdır; kralların, sultanların sofrasından kalkmazlar. Onlara dalkavukluk ederek din hizmeti sunarlar. Esas işleri, güç sahiplerinin keyfi emirlerine dini gerekçe bulmaktır. Bunun karşılığını da fazlasıyla alırlar. Allah'ın ayetlerini iyi bilirler, ancak bilincinden yoksundurlar. Bilgiyi insanı yetiştirip geliştiren bir fazilet (erdem) değil, güç vesilesi olarak görürler. İlâhî bilgiyi de bu güce ulaşmak için isterler. Asıl dertleri "Tanrı ile olmak" değil, "Tanrı gibi olmak"tır. Allah'a değil, güce taparlar. Allah'a da gücü için taparlar. Güç kimdeyse, onun köpeği olurlar. Üzerine varsan da, varmasan da dilini sarkıtıp hırlamaktan başka bir şey yapmazlar. Çünkü köpek tabiatlıdırlar; efendilerine hizmetten başka bir şey düşünemezler...

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ
بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَٰئِكَ
كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾ وَلِلَّهِ
الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ
سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾ وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ
وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿١٨١﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ
مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾ أَوَلَمْ
يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿١٨٤﴾ أَوَلَمْ
يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ
وَأَنْ عَسَىٰ أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ
يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٥﴾ مَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ
يَعْمَهُونَ ﴿١٨٦﴾ يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا
عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا
قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾

179- İyi dinleyin! Biz, görünen görünmeyen birçok varlığı cehenneme atacağız. Onların kalpleri vardır kavramazlar, gözleri vardır görmezler, kulakları vardır işitmezler. Onlar hayvanlar gibi hatta daha da aşağıdırlar. Onlar kör kütük yaşayanlardır.

180- EN GÜZEL İSİMLER Allah'ındır. O halde O'na o güzel isimlerle dua edin. Onun isimlerini eğip bükenleri bırakın. Onlar yaptıklarının cezasını çekeceklerdir.

181- Yarattıklarımız içinde, hak yolu gösteren ve kendini adalete adamış bir millet daima bulunur.

182. Ayetlerimizi yalanlayanları, hiç bilmeyecekleri yerden yavaş yavaş azaba sürükleriz.

183- Onları bir süre kendi hallerine bıraksam da; bilin ki benim cezam çok çetindir.

184- Düşünmezler mi ki; arkadaşları hiç deli olmamıştır? O, yalnızca açık açık uyanışa çağırandır.

185- Göklerin ve yerin görkemli yapısına, Allah'ın yarattığı her şeye ve bütün bunların bir sona doğru yaklaştığına bakmıyorlar mı? O halde Kur'an'dan sonra daha hangi söze inanacaklar?

186- Allah kimi şaşırtırsa, artık onun için yol gösteren yoktur. Onları, azgınlıkları içinde şaşkın bir halde bırakır.

187- SANA kıyametin ne zaman kopacağını soruyorlar. Onlara söyle: "Onun bilgisi ancak Rabbimin katındadır. Kıyametin vaktini O'ndan başkası açıklayamaz. O, göklere ve yere bütün ağırlığı ile çökecek ve ansızın gelecektir." Sanki sen onu biliyormuşsun gibi sana soruyorlar. Onlara söyle: "Onun bilgisi ancak Allah'ın katındadır ama insanların çoğu bunun bilincinde değildirler."

قُلْ لَا اَمْلِكُ لِنَفْسٖي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا اِلَّا مَا شَٓاءَ اللّٰهُۜ وَلَوْ
كُنْتُ اَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِۚ وَمَا مَسَّنِيَ السُّٓوءُۚ
اِنْ اَنَا اِلَّا نَذٖيرٌ وَبَشٖيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٨﴾ هُوَ الَّذٖي خَلَقَكُمْ
مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ اِلَيْهَاۚ فَلَمَّا
تَغَشّٰيهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفٖيفًا فَمَرَّتْ بِهٖۚ فَلَمَّٓا اَثْقَلَتْ دَعَوَا اللّٰهَ رَبَّهُمَا
لَئِنْ اٰتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرٖينَ ﴿١٨٩﴾ فَلَمَّٓا اٰتٰيهُمَا
صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَٓاءَ فٖيمَٓا اٰتٰيهُمَاۚ فَتَعَالَى اللّٰهُ عَمَّا
يُشْرِكُونَ ﴿١٩٠﴾ اَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَۘ ﴿١٩١﴾
وَلَا يَسْتَطٖيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَٓا اَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٢﴾
وَاِنْ تَدْعُوهُمْ اِلَى الْهُدٰى لَا يَتَّبِعُوكُمْۜ سَوَٓاءٌ عَلَيْكُمْ
اَدَعَوْتُمُوهُمْ اَمْ اَنْتُمْ صَامِتُونَ ﴿١٩٣﴾ اِنَّ الَّذٖينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ
اللّٰهِ عِبَادٌ اَمْثَالُكُمْ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجٖيبُوا لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ
صَادِقٖينَ ﴿١٩٤﴾ اَلَهُمْ اَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَٓاۘ اَمْ لَهُمْ اَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَٓاۘ
اَمْ لَهُمْ اَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَٓاۘ اَمْ لَهُمْ اٰذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَاۜ
قُلِ ادْعُوا شُرَكَٓاءَكُمْ ثُمَّ كٖيدُونِ فَلَا تُنْظِرُونِ ﴿١٩٥﴾

188- Onlara söyle: "Ben, Allah'ın uygun gördüğünden başka kendime herhangi bir fayda veya zarar verecek güce sahip değilim. Eğer ben gaybı bilseydim elbette daha çok hayır yapmak isterdim ve bana hiç bir fenalık dokunmazdı. Ben sadece inanacak bir halk için uyarıcı ve müjdeleyiciyim."

189- SİZİ tek bir özden yaratan, ondan da eşiyle huzur bulsun diye bir çift vareden O'dur. Eşi ile birleşince, eşi hamile kalır. Onu bir müddet taşır. Hamileliği ağırlaşınca, ikisi birden Rableri Allah'a, "Bize sağlıklı bir çocuk verirsen, çok şükredeceğiz" diye dua ederler.

190- Fakat Allah onlara sağlıklı bir çocuk verince, verilen bu çocuk hakkında Allah'ı unutarak ortak koşarlar. Allah ise onların ortak koştuğu şeyden yücedir. 191- Kendileri yaratılmış olduğu halde, hiç bir şeyi yaratamayan varlıkları ortağı mı sanıyorlar?

192- Hâlbuki o ortaklar, ne başkasına yardım edebilirler, ne de kendilerine yardımları dokunur.

193- Onları size yol göstermeleri için çağırsanız sizi duymazlar; onları çağırsanız da, çağırmasanız da fark etmez.

194- Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, sizler gibi yaratıklardır. Eğer doğru söylüyorsanız, onları çağırın da size cevap versinler.

195- Onların yürüyecekleri ayakları mı var, yoksa tutacakları elleri veya görecekleri gözleri yahut işitecekleri kulakları mı var; neleri var? De ki: "Ortaklarınızı çağırın, elinizden ne geliyorsa yapın; göz bile açtırmayın bana."

اِنَّ وَلِيِّـيَ اللّٰهُ الَّذ۪ي نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِح۪ينَ ﴿١٩٦﴾
وَالَّذ۪ينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِه۪ لَا يَسْتَط۪يعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَٓا
اَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٧﴾ وَاِنْ تَدْعُوهُمْ اِلَى الْهُدٰى لَا يَسْمَعُوا
وَتَرٰيهُمْ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٩٨﴾ خُذِ الْعَفْوَ
وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَاَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِل۪ينَ ﴿١٩٩﴾ وَاِمَّا يَنْزَغَنَّكَ
مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ اِنَّهُ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ ﴿٢٠٠﴾ اِنَّ
الَّذ۪ينَ اتَّقَوْا اِذَا مَسَّهُمْ طَٓائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَاِذَا هُمْ
مُبْصِرُونَ ﴿٢٠١﴾ وَاِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾
وَاِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِاٰيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا قُلْ اِنَّمَٓا اَتَّبِعُ مَا يُوحٰٓى
اِلَيَّ مِنْ رَبّ۪ي هٰذَا بَصَٓائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾ وَاِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَاَنْصِتُوا
لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾ وَاذْكُرْ رَبَّكَ ف۪ي نَفْسِكَ
تَضَرُّعاً وَخ۪يفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ
وَالْاٰصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِل۪ينَ ﴿٢٠٥﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ عِنْدَ رَبِّكَ
لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِه۪ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ﴿٢٠٦﴾

196- Benim yâr ve yardımcım, kitabı indiren Allah'tır. O, iyilik, güzellik, doğruluk için çalışan herkesin yâr ve yardımcısıdır.

197- Allah'ın dışında taptıklarınızın ne size yardıma güçleri yeter, ne de kendilerine yardım edebilirler.

198- Onları yol göstermeleri için çağırsanız işitmezler. Bakıp durduklarını görürsün, oysa görmezler.

199- DAİMA hoşgörülü ol. Ortak iyiyi emret ve cahillere aldırış etme.

200- Eğer şeytanî bir düşünce seni yanlış bir şey yapmaya sürükleyecek olursa, hemen Allah'a sığın. Çünkü Allah her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.

201- Allah bilinciyle yaşayanlar, içlerinde şeytanî bir düşünce kabardığında derhal toparlanıp kendilerine gelirler.

202- Bilinçsiz arkadaşları onları azgınlığa sürüklemeye çalışsa da, doğru olan ne ise ondan ayrılmazlar.

203- Onlara bir mucize getirmediğin zaman, "Onu da uydurup getirseydin ya?" derler. Onlara söyle: "Ben, ancak Rabbimden bana vahyolunana uyarım. Bu, Rabbinizden vicdanınızın sesine kulak verme[50] çağrısı, inanan bir halka yol gösterme, sevgi ve merhamet kaynağıdır."

204- Bu yüzden, Kur'an okunduğu zaman ona kulak verin; susun ve dinleyin ki üzerinize sevgi ve merhamet yağsın.

205- Kendi kendine, titreme ve yakarış halinde, deruni dilden ve cân-ı gönülden sabah akşam Rabbini an, gafillerden olma.

206- İşin doğrusu, Rabbinle beraber olanlar, büyüklük taslayarak O'na ibadet etmekten kaçınmazlar. O'nun yüceliğini anarlar ve O'na secde ederler.

50 BASAİR: Bkz. 12/108. ayet dipnotu.

08- ENFAL SURESİ

Medine'de inmiştir, 75 ayettir. Bedir savaşı sonrası ele geçirilen ve Allah'ın öfkesini çekmeye neden olan savaş ganimetleri sorunundan bahsettiği için 1. ayette geçen ganimetler (enfal) kelimesi sureye isim olmuş görünmektedir. Sure, bütün yönleriyle Kur'an'ın "savaş" olayına bakışını ortaya koyar. Dünyada savaşın gerekçesi nedir? Savaş ve barışın şartları nelerdir? Saf adalete dayalı bir dünya kurmak amacıyla ortaya çıkacak sonraki çağların tüm "Bedir aslanlarına", Bedir'deki bu bir avuç (312 kişi) inanmış idealist adam üzerinden evrensel mesajlar verir: "Saf bir yürek temizliği içinde" olmak için nelere dikkat edilmesi lâzımdır? Saf adalet ve özgürlük mücadelesini, ganimet ve kuru bir cihangirlik davasından ayıran nedir? Bütün bunlar, sure boyunca satır aralarında verilen çarpıcı mesajlarla işlenir...

ENFAL SURESİ

Medine'de inmişti, 75 ayettir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- SANA savaş ganimetlerini[1] soruyorlar. Söyle onlara: Ganimetler, Allah'a ve Peygamber'e aittir. Şu halde gerçekten iman etmişseniz, Allah'ın öfkesini çekmekten sakının; aranızdaki ilişkileri düzeltin. Allah ve peygamberine itaat edin.[2]

2- Mü'minler, ancak Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, ayetleri okununca imanları artan ve yalnızca Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir.

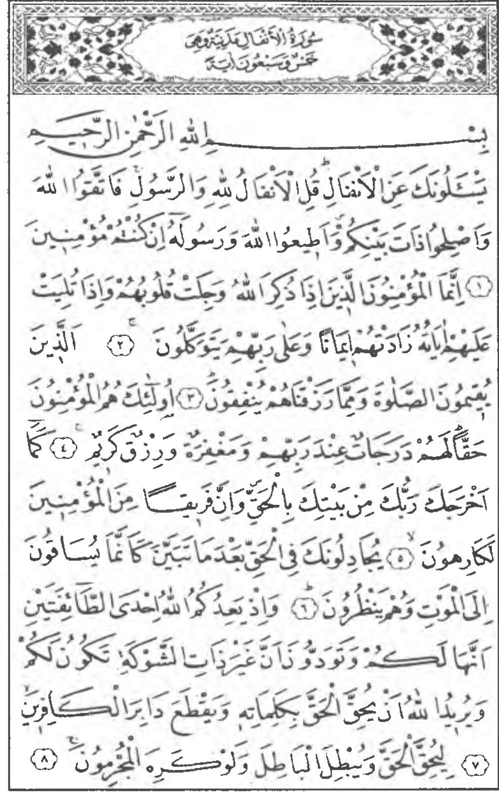
3- Yine onlar, cân-ı gönülden namaz kılarlar ve verdiğimiz rızıklardan başkaları için karşılıksız harcarlar.

4- İşte gerçek mü'minler bunlardır. Rablerinden onlara büyük payeler, bağışlanma ve tükenmez bir rızık vardır.

5- GANİMET konusundaki bu tartışmalar, Rabbinin seni evinden hak yolunda savaşmak için çıkardığı zamanki itirazlara ne kadar da benziyor. O zaman da, mü'minlerden birçoğu savaşmak istemiyordu.

6. Savaşın kaçınılmaz olduğu ortaya çıktıktan sonra bile, sanki göz göre göre ölüme götürülüyorlarmış gibi seninle tartışıp duruyorlardı.[3]

7- Hatırlayın. Allah bu iki düşman

topluluğundan birinin elinize düşeceği konusunda size söz vermişti de, siz zayıf olanın elinize düşmesini istiyordunuz. Oysa Allah, sözleriyle hakkı yerleştirmek ve kâfirlerin kökünü kazımak istiyordu.

8- Günaha batmış olanlar, istemese de hakkın gerçekleşmesi ve sahte olanın sahteliğinin ortaya çıkması için bu gerekliydi.[4]

---

[1] ENFAL: Sözlükte [نفل] kökünden gelir. Mastarı, "karşılıksız olarak vermek, bağışta bulunmak" demektir. Birisine hakkından daha fazlasını vermek (*tenfîl*); daha fazla namaz kılmak (*teneffül*); töhmeti kabul etmemek, töhmetten sıyrılıp kurtulmak (*intifâl*); bağış, hibe (*nefl*) kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi enfal, "bağışlar, hibeler" demek olup burada Bedir savaşından sonra ele geçirilen

ganimetler manasında kullanılmaktadır. Bu ganimetler ok, mızrak, kılıç, deve, at, esir vb. düşmandan ele geçirilen eşyalardı. Bunların nasıl bölüşüleceği ve kimin neyi alacağı konusunda Müslümanlar arasında tartışma çıkmış ve çekişmelere neden olmuştu. Enfal suresi işte bu soruna değinmekte; ve yer, zaman ve şahıs ismi vermemesinden de anlaşılacağı gibi her çağın Müslüman'ına çok önemli mesajlar vermektedir... Öte yandan Türkçe'de *"Delikanlı çağımızdaki cevher / Yalvarmak, yakarmak nafile bugün."*- C. S. Tarancı- mısrasında geçtiği gibi nafile kelimesi "yararsız, boşa giden, boş, işe yaramayan" (TDK) anlamında değildir. Bu nedenle "nafile namaz", boşa giden, işe yaramayan namaz demek olmaz. Bilakis "resmen" yükümlü olmadığı halde, hiçbir karşılık beklemeden, fazlasıyla yapılan anlamına gelir. Yapılan her hayırlı iş, zerre miktarı heba olmadan karşılığını bulacağına göre, nafile ibadetler de boşa gitmiş olmaz.

[2] Rivayete göre, Bedir savaşından sonra sahabe arasında çekişmeye ve "aralarının bozulmasına" neden olan şey şudur: 1- **Hz. Peygamber**'in ganimetleri savaşa katılmamış olanlara da vermesiydi. Bunlar muhacirlerden üç, ensardan da beş kişiydi: Hasta olan kızının yanında kalan **Hz. Osman**, Şam'dan gelen kervanı gözetlemeye giden **Talha ve Said b. Zeyd**, geride vekil olarak bırakılan **Ebu Lübabe** ve **Asım**, bir yere haberci olarak gönderilen **Haris b. Hatıp**, yolda hastalanarak kalan **Harıs b. Es-Samit** ve **Huvat b. Cuveyr** idi. Bunlara da ganimetten pay verilince, itirazlar yükseldi ve tartışma çıktı. 2- Bedir'de savaşan genç sahabeler, cephe gerisinde bekleyen yaşlı sahabelere ganimetten pay verilmesine itiraz ettiler; ve ganimetin kendilerinin hakkı olduğunu, yaşlıların bizzat vuruşmadığını söylediler. Bunun üzerine aralarında tartışma çıktı. Bu ayetler işte bu olay üzerine nazil oldu (Razi, İbn Kesir, Kurtubi)

[3] BEDİR SAVAŞI: Ayette anılan savaş, hicretin ikinci yılında gerçekleşen Bedir savaşıdır. Dolayısıyla Enfal suresinin hemen tamamı bu savaşla ilgili olduğu için savaş hakkında kısa bir özet yararlı olacaktır: Şam'dan dönen **Ebu Süfyan**'a ait büyük bir kervanın, Mekke'ye dönmek üzere yola çıktığı ve bir kaç hafta içinde Medine yakınlarında olacağı haberi alındı. **Hz. Peygamber** (s.a.v); Medine yakınlarından geçerken kervana saldırma niyetini ashabına açtı. Kervan, 1000 develik bir kervandı ve kırk kadar atlı tarafından korunuyordu. Mekke'nin yedi-sekiz tefeci bezirgânından birisi olan **Ebu Süfyan**'a ait bu kervan çökertilirse, Mekke'deki düzen çok ağır bir darbe almış olacaktı. Fakat **Ebu Süfyan**, Şam'da böyle bir niyetin varlığından haberdar oldu ve Mekke'ye haber uçurarak gereken önlemin alınmasını istedi. Bunun üzerine Mekke çetesinin diğer elebaşlarından **Ebu Cehil** güçlü bir ordu toplayarak kervanın yardımına koştu. Kervan da, Medine'nin uzağından geçmek için alışılmış yolu değiştirerek kıyı bölgelerine yönelmişti. **Hz. Peygamber** (s.a.v)' in kervana saldırma niyetini, beklenmedik bir şekilde haftalar öncesinden duyurmasının plânlı bir taktik olduğu anlaşılıyor. Şöyle ki; Mekke çetesi ile nihaî bir hesaplaşma içine girilmesi için "açık arazide" onlarla karşılaşılması ve kozların paylaşılması gerekiyordu. Çünkü Medine'de belirsiz bir durum vardı ve sürekli saldırı endişesi içinde güvenlik sorunları yaşanıyordu.

Bunun için **Hz. Peygamber** (s.a.v); "yılanı deliğinden çıkarmak için su dökme" taktiği uyguladı ve kervana saldırılacağı şayiası yayarak, Mekke'ye haber uçmasını ve müşriklerin açık araziye çıkmasına sağladı. Derken müşrikler yedi yüz deve, yüz atlı ve bin kadar savaşçıdan oluşan tepeden tırnağa zırhlı bir ordu ile Bedir denilen kuyuların yanına kadar geldiler. Müslümanların ise yetmiş devesi, iki atı ve 312 savaşçısı vardı. Hal böyle olunca derhâl savaş şurası toplandı; ve çoğu sahabe böyle bir güce karşı konulamayacağını, dolayısıyla Medine'ye dönmenin hayırlı olacağını ileri sürdü. Kimileri de kervan için yola çıktıklarını, savaşın bir anlamının olmadığını savunuyordu. Fakat **Hz. Peygamber** ve **Hz. Ömer** başta olmak üzere ileri gelen sahabelerin savaş yanlısı konuşmaları Müslümanları cesaretlendirdi. Gün, bölgede iki bin yıldır rekabet halinde olan son Rum-Sasani savaşının yapıldığı günle aynı gündü. Bir çağı bitirecek ve yepyeni bir çağ başlatacak büyük çıkış başlamak üzereydi. Bir tarafta Rum-Sasani çekişmesi son demlerini yaşarken, çölün ortasında yepyeni bir tarihin ilk sayfaları açılmak üzereydi. Bu, Müslümanların ilk savaşıydı. Yeni hareket, dünyaya adını kervan basarak değil, açık alanda meydan savaşı vererek ve ölümüne bir cenkle, âdeta "meydan okuyarak" duyurmak ister gibiydi. Nitekim öyle de oldu. Bedir ovasında karşılaşan iki ordu kıyasıya savaştı. Sonuç, müşrikler için tam bir hüsrandı. Ağır bir yenilgi ile savaş alanından çekildiler. Bedir ovası "Allahuekber" sesleriyle çınlarken, Sasaniler de Rumlara yenilmişti. İleride, her ikisini de tarihe gömecek ümmetin doğuşu başlamıştı. Dünyanın iki büyük gücü tarihten çekilirken, çölün içlerinde yeni bir tarih yazılıyordu...

"Üç yüz on iki kişi ile ovaya çıktık
Yenilsek bir daha olmayacaktık
O gün toprağı titrettik "lehülmülk" dedik.
Ovalar bile anladı da
Bir insan anlamadı bizi." (İ. Eliaçık/Tarihe Not şiirinden)

[4] Bu iki ayet (7–8); Bedir savaşıyla İslam'ın sesini dünyaya duyurmanın, "kervan basarak" değil, açık alanda "mertçe savaşarak" olması gerektiğinin delilidir. Çünkü dikkat edilirse, Müslümanlardan kimileri "zayıf olanın" yani Şam'dan topu topu kırk atlıyla dönen **Ebu Süfyan** kervanının basılmasını isterken; Allah Mekke'den bin atlıyla çıkan donanımlı **Ebu Cehil** ordusuyla karşılaşılmasını, "hakkın ortaya çıkması ve sahte olanın sahteliğinin belli olması için" onlarla vuruşulmasını istiyor...

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ
مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴿٩﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ
وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ ۚ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ۚ
إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ
عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ
الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ ﴿١١﴾
إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا ۚ
سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ
الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا
اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ
شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذَٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ
عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ
كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴿١٥﴾ وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ
دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ
بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦﴾

9- Hatırlayın. Siz Rabbinizden yardım istiyordunuz. O da, “Peş peşe gelen bin melek ile size yardım edeceğim” diyerek duanızı kabul etmişti.

10- Allah, bu yardımı sadece müjde olsun ve onunla kalbiniz yatışsın diye yapmıştı. Zaten yardım, yalnız Allah'tandır. Allah çok güçlüdür, çok bilgedir; bundan hiç şüpheniz olmasın.

11- Yine hatırlayın, o zaman kendinize güveninizi artırmış;[5] sizi temizlemek, şeytanın verdiği pis fısıltıyı gidermek, sizi tek yürek haline getirmek ve ayaklarınızı yere sağlam bastırmak için üzerine gökten yağmur indirmişti.

12- Hani Rabbin meleklere: “Hiç kuşkusuz Ben iman edenlerle birlikteyim. Haydi iman edenlere destek olun. Ben, kâfirlerin yüreğine korku salacağım; vursunlar boyunlarını, kessinler ellerini!” diye vahyetmişti.

13- Bu akibet, onların Allah'a ve peygamberine karşı gelmelerinden ötürüdür. Kim Allah ve peygamberine karşı gelirse, bilsin ki Allah, azabı çok şiddetli olandır; bundan hiç şüpheniz olmasın.

14- İşte bu yenilgi, size Allah'ın azabı! Şimdilik onu tadın! Kâfirleri bir de cehennem azabı bekliyor.

15- EY İMAN EDENLER! Düşman ordularıyla karşılaştığınız zaman sakın arkanızı dönüp kaçmayın!

16- Taktik geri çekilme[6] veya mevzi değiştirme[7] durumları dışında kim öyle bir günde savaştan kaçarsa, bilsin ki o Allah'ın öfkesini çekmiştir. Onun yeri cehennemdir. Gidilecek ne berbat bir yerdir orası!

---

[5] Harfi harfine: “Sizi kendisinden bir eminlik olmak üzere hafif uyku ile bürümüştü.” Ayette geçen [النّعاس], “iç huzuru, sükunet” manasında Türkçe'de “kendine güveni gelmek” dediğimiz şeydir. Araplar bunu ifade etmek için “hafif uyku basmak, uyuklamak” anlamında mecazî olarak [النّعاس] kelimesini kullanırlardı (Rağıb).

[6] Harfi harfine: “Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme...”

[7] Harfi harfine: “Diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutma...”

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ قَتَلَهُمْۖ وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ
وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰىۚ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَٓاءً حَسَنًاۜ
اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾ ذٰلِكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ مُوهِنُ كَيْدِ
الْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾ اِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَٓاءَكُمُ الْفَتْحُۚ وَاِنْ تَنْتَهُوا
فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْۚ وَاِنْ تَعُودُوا نَعُدْۚ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ
شَيْـًٔا وَلَوْ كَثُرَتْۙ وَاَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾ يَٓا اَيُّهَا
الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَاَنْتُمْ
تَسْمَعُونَۚ ﴿٢٠﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا
وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾ اِنَّ شَرَّ الدَّوَٓابِّ عِنْدَ اللّٰهِ الصُّمُّ
الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ فِيهِمْ خَيْرًا
لَاَسْمَعَهُمْۜ وَلَوْ اَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾
يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ اِذَا دَعَاكُمْ
لِمَا يُحْيِيكُمْۚ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَاَنَّهُٓ اِلَيْهِ
تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا
مِنْكُمْ خَاصَّةًۚ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾

17- Onları siz öldürmediniz, Allah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, Allah attı. Bu imtihan iman edenleri iyiliklerle sınamak içindi. Allah her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor; bundan hiç şüpheniz olmasın.[8]

18- İşte böyle... Allah kâfirlerin tuzağını bozar; bundan hiç şüpheniz olmasın.

19- Eğer fetih istiyorsanız, işte size fetih! Eğer vazgeçerseniz, sizin için daha hayırlı olur. Eğer dönerseniz, Biz de döneriz. Kalabalıkların size hiç bir faydası yoktur. Allah iman edenlerle beraberdir; bundan hiç şüpheniz olmasın.[9]

20- Ey iman edenler! Allah'a ve peygamberine itaat edin. İşittiğiniz halde O'ndan yüz çevirmeyin.

21. Kulak vermedikleri halde "Tamam anladık" diyenler gibi olmayın.

22- Allah katında yerde yürüyen canlıların en kötüsü, aklını kullanmayan sağırlar ve dilsizlerdir.[10]

23. Allah onlarda iyi bir hal görseydi, duyurmasını duyururdu. Ama yine de inatlarından yüz çevirip eski hallerine dönerlerdi.

24- Ey iman edenler! Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah ve peygamberine uyun. Bilin ki Allah, kişi ile kalbi arasına girer. Dönüp dolaşıp huzurunda toplanacaksınız; bundan hiç şüpheniz olmasın.[11]

25- Fitne konusunda çok duyarlı olun. Çünkü fitne bir kez çıktı mı, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz. Biliniz ki Allah'ın azabı şiddetlidir.

---

[8] Kuran'ın geneli böyle olmakla beraber, özellikle savaş olup bittikten sonra nazil olan bu ayetlerdeki "Biz" [إنّا] diyen üslûbuna dikkat ediniz: "*Onları siz öldürmeniz, Biz öldürdük. (Düşmanın üzerine ok veya toprak) attığın zaman da sen atmadın, Biz attık!*" Burada Allah olayın gerisinde, ilerisinde, aşağısında veya yukarısında değil, bizzat içindedir; fakat hiçbir yerde görünmemektedir. **Mevlana**'nın Mesnevi'sinde geçen örnekteki "elif" (Bir)'in, kiminde "vav", kiminde "gaf", kiminde "nun" şeklinde "bütün harflerin" içinde olması ve fakat hiçbirinde görünmemesi gibi. Her şey O'nun (*Huve*) içindedir, fakat O (*Huve*) hiçbir yerde görünmez

[9] Bu ayette, hitabın kime yönelik olduğu konusunda iki görüş var: 1- Burada hitap kâfirlere yöneliktir. **Ebu Cehil**'in Bedir'e çıkarken "Allah'ım! İki ordunun en yü-

ce ve üstün olanına, iki gurubun en doğru yolda olanına, iki cemaatin en şerefli olanına, iki dinin en üstün olanına yardım et!" duasına cevaptır (Hasan el-Basri, Mücahid, Suddi). Bu durumda mana; "Ey kâfirler! Fetih (zafer) istiyordunuz, işte size zafer! Demek ki kalabalıkların size bir faydası yoktur. İşte gördünüz; Allah bu iki guruptan mü'minlerle beraberdir, doğru yolda olanlar onlardır. Eğer kâfirlikten dönerseniz, biz de size azap etmekten döneriz" şeklinde olur. 2- Burada hitap mü'minleredir. **Hz. Peygamber'in** (s.a.v); "Allah'ım bize zafer (fetih) nasip etmezsen bu günden sonra Sana yeryüzünde ibadet eden kimse kalmayacak" duasına cevaptır (Razi, Kadı Abdülcebbar). Bu durumda mana; "Ey mü'minler! Fetih (zafer) istiyordunuz, işte size zafer! Demek ki kalabalıkların size bir faydası yoktur. Yardım ancak Allah'tan gelir. Bu nedenle aranızdaki ganimet çekişmesini bırakın. Eğer çekişip durmaktan vazgeçmezseniz, Biz de yardım etmekten ve sizinle beraber olmaktan vazgeçeriz" şeklinde olur... İkinci görüş tercihe şayandır. Çünkü baştan beri ve bu ayetten sonra da hitap kâfirlere değil, mü'minleredir. Bağlam tamamen mü'minlerle ilgilidir. Ayetin öncesinde ve sonrasında hitabın mü'minlere yönelik olduğu gayet açık bir şekilde görülüyor. Şu halde, aradaki bu tek ayetin kâfirlere yönelik olduğunu varsaymak, anlatım bütünlüğünü bozmaktadır... Esasında burada ana tema ne savaştır, ne de ganimetlerdir. Bilakis Ku'ran, bu ilk savaşla, âdeta tarihin önüne çıkan mü'minlerin "saf bir yürek temizliği" (*ihlas*) içinde olup olmadıkları ile ilgilenmektedir. Öyle görünüyor ki denmek istenen şudur: " Şu bir avuç inanmış adam, kokuşmuş dünyayı kurtarmak için ortaya çıktı. Eski dünyanın ganimet sevdalarına kendini kaptırmamalı. Zaten et kokmuş, tuz da kokmamalı. Saflığını ve yürek temizliğini yitirmemeli. Son derece idealist olmalı. Büyük insanlık ülküleri peşinde koşmalı..." Bir Türkçe şiir mısrasında geçtiği gibi "*Güzel sevmeye geldik ekmek yemeye değil*" (Neyzen Tevfik).

[10] Yani: Sizler sıradan insanlar gibi duyarsız olamazsınız. Söyleneni duymayan sağırlar ve söyleyeceği bir şey olmayan dilsizler gibi olamazsanız. Aklı ve vicdanı donmuş insanlar gibi yaşamazsınız. Körkütük bir ganimet davası peşinde koşamazsınız. Allah sizi insanlığın yüz akı yapmak istiyor. Vicdanın ve merhametin dile gelen soylu sesi yapmak istiyor. Bunun için üzerinizde titriyor. Tertemiz kalmanızı, içinize dünya sevdasının girmemesini istiyor. Sizi ganimet için çekişip duran insanlar olarak görmek istemiyor.

[11] Yani: Ey iman edenler! Allah ve peygamberi sizi hayat verecek şeylere çağırdığı zaman, birer sağır ve dilsiz kesilmeyin. Duyarlı olun, çevrenize tepki verin. Sadece kendini düşünen, kendi asudeyse dünya yansa aldırış etmeyenler gibi olmayın. Siz kalpsiz dünyanın kalbi, aklı ve vicdanı donmuş insanlığın vicdanı olacaksınız. Allah ve peygamberi size hayat, verecek bir inanca, bir eyleme çağırıyor: İman ve cihat! Çünkü hayat iman ve cihattır; Allah yolunda, hak ve adalet uğrunda bıkmadan, usanmadan çalışmak... Sizi, yeryüzünde sürünüp duran sağır ve dilsiz birer böcek olmaktan kurtaracak olan budur! Bunu için Allah ve peygamberi, kendi etrafınıza ördüğünüz bencillik duvarlarını yıkıp erdemin aydınlık ufuklarına çağırıyor. Gördüğünü ele geçiren, bulduğunu yiyen, "hep bana hep bana" diyerek yaşayan küçük insanların dünyasından; gördüğü ile yetinmeyen, bulduğunun ötesine geçmeye çalışan, hep daha iyisini ve hep daha ötesini arayan büyük insanların dünyasına çağırıyor. Siz, daha ilk savaşta gördüğü ganimete, daha ilk savaşta ele geçirdiği esirlere tamah eden, bunun yüzünden birbirine küsen küçük insanlar olamazsınız...

وَاذْكُرُٓوا اِذْ اَنْتُمْ قَل۪يلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْاَرْضِ تَخَافُونَ
اَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَاٰوٰيكُمْ وَاَيَّدَكُمْ بِنَصْرِه۪ وَرَزَقَكُمْ
مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
لَا تَخُونُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُٓوا اَمَانَاتِكُمْ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ
﴿٢٧﴾ وَاعْلَمُٓوا اَنَّمَٓا اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاَنَّ اللّٰهَ
عِنْدَهُٓ اَجْرٌ عَظ۪يمٌ ﴿٢٨﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِنْ تَتَّقُوا اللّٰهَ
يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ
وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظ۪يمِ ﴿٢٩﴾ وَاِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا
لِيُثْبِتُوكَ اَوْ يَقْتُلُوكَ اَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللّٰهُ
وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِر۪ينَ ﴿٣٠﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا
قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَٓاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هٰذَٓا اِنْ هٰذَٓا اِلَّٓا
اَسَاط۪يرُ الْاَوَّل۪ينَ ﴿٣١﴾ وَاِذْ قَالُوا اللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ
الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَاَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَٓاءِ
اَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ اَل۪يمٍ ﴿٣٢﴾ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ
ف۪يهِمْ وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾

26- Hatırlayın. Bir zamanlar memleketinizde zayıftınız, kayda değer hiç bir gücünüz yoktu. Bir solukta silinip gitmekten korkuyordunuz.[12] Şükredesiniz diye Allah size yer yurt verdi; yardımıyla sizi güçlendirdi ve size temiz rızıklar ihsan etti.

27- Ey iman edenler! Allah'a ve Peygamber'e hainlik etmeyin. Size verilmiş emanetlere ihanet etmeyin. Sizler bilinçli insanlarsınız.

28- Biliniz ki mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan vesilesidir. Asıl büyük mükâfat Allah'ın katındadır.

29- Ey iman edenler! Eğer Allah bilinciyle yaşarsanız size, doğru ile yanlışı ayırma yetisi verir, suçlarınızı örter ve sizi bağışlar. Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir.[13]

30- HANİ kâfirler seni hapsetmek, öldürmek yahut sürgün etmek için plânlar kuruyorlardı. Onlar plân kurup dururken, Allah bütün plânlarını boşa çıkarttı. Çünkü bütün hesaplar Allah'tan döner.[14]

31- Onlara ayetlerimiz okunduğu zaman "Tamam duyduk. İstesek biz de bunun benzerini söyleyebiliriz. Bu, öncekilerin masallarından başka nedir ki" dediler.

32- Hani o kâfirler bir zaman da, "Ey Allah'ım! Eğer bu Kitap senin katından gelmiş bir gerçekse, üzerimize gökten taş yağdır yahut bize elem verici bir azap yolla!" demişlerdi.

33- Oysa sen onların içinde olduğun sürece, Allah onlara azap edecek değildir. Keza onlar af diledikleri sürece de, Allah onlara azap edecek değildir.

---

[12] Harfi harfine: "İnsanların sizi tutup kapmasından korkuyordunuz."

[13] Yukarıdaki pasajda yer alan ayetler (15–29); pasajın orta yerine (24.) yerleştirilen "Allah ve peygamberinin hayat veren çağrısının," ne yapıldığı zaman gerçekleşmiş olacağını gösteriyor: Allah yolunda cihat, yiğitlik, mertlik, savaştan kaçmamak (15–6); "her şeyin içinde fakat hiçbir yerde görünmeyen Allah" bilinci ile dopdolu yaşamak (17); mal-mülk ve ganimet davasının değil, yüce değerlerin adamı olmak; Allah'ın, ancak ve sadece bu yüce değerlerin yanında olduğunu ve bunlardan dö-

nenlere O'nun da döneceğini bilmek (19–20); aklını kullanamayan sağır ve dilsiz hayvanlar gibi değil, aklı ve vicdanı diri, duyarlı, fedakar, erdemli insanlar olmak (22–23); Allah'a giden yolun kalplerden, gönüllerden, vicdanlardan geçtiğini, Allah'ın ve peygamberin hayat veren çağrısının esas itibariyle oraları diriltmeye yönelik olduğunu, bunun için Allah'ın kişi ile kalbi arasına girdiğini unutmamak (24); lüzumsuz çekişmelerden, boş tartışmalardan, insanları birbirine düşürecek fitne fesat işlerinden uzak durmak (25); başlangıçta güçsüz olunsa da, saf bir yürek temizliği içinde olunmaya devam edildiği takdirde, Allah'ın yardımının gecikmeyeceğini bilmek (26); malın-mülkün ve ganimetin geçici olduğunu, bunlar için kimsenin kalbini kırmamak gerektiğini, vefa, dostluk, kardeşlik, güven, emanete riayet gibi asıl değerlerin bunlar olduğunu hiç aklından çıkarmamak (27–28)... İşte Allah ve peygamberinin hayat veren çağırısı budur. Her kim bu çağrıya kulak verirse hayat bulur, canlanır, dirilir. Her kim de buna kulak asmazsa, sağır ve dilsiz böcekler gibi sürünür durur...

[14] Harfi harfine: "Allah plan kuranların en hayırlısıdır."

وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ
الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ ۚ إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ
وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ
عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً ۚ فَذُوقُوا الْعَذَابَ
بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ
أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۚ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ
تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ ۗ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾ لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ
وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَىٰ بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا
فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾ قُلْ لِلَّذِينَ
كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَإِنْ يَعُودُوا
فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ
لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ ۚ فَإِنِ انْتَهَوْا
فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ ۚ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

34- Öte yandan, Mescid-i Haram'ın gerçek sahipleri olmadıkları halde iman edenleri oraya sokmazken, Allah onlara ne diye azap etmeyecek? Oranın gerçek sahipleri, Allah bilinciyle yaşayanlardan başkası değildir. Fakat onların çoğu bunu algılayamaz.

35- Onların Allah'ın Evi yanındaki duaları, ıslık çalmak ve el çırpmaktan başka bir şey değildir. Böyle kâfirlikler yapıp duruyordunuz, tadın şimdi azabı!

36- Hiç kuşkusuz kâfirler mallarını insanları Allah yolundan alıkoymak için harcıyorlar. Daha da harcayacaklar. Fakat sonunda bu, onlara yürek acısı olacak ve sonuçta yenilmekten kurtulamayacaklar. Kâfirlikte ısrar edenlerin hepsi cehennemi boylayacak!

37- Bütün bunlar, Allah'ın iyiyi kötüden ayırt etmesi ve bütün kötüleri üst üste yığıp cehenneme doldurması içindir. İşte onlar, kaybedenlerin ta kendileridir.

38- O kâfirlere söyle: "Düşmanlıktan vazgeçerlerse, geçmiş günahları bağışlanacak. Yok devam ederlerse, öncekilerin hali gözlerinin önündedir."

39- Baskı, zulüm ve zorbalık[15] kalkıncaya ve din tümüyle Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın! Eğer son verirlerse, Allah yaptıklarını çok iyi görüyor.

40- Eğer vazgeçerlerse, bilin ki Allah sizin yârinizdir. O ne güzel yâr, ne güzel yardımcıdır![16]

---

[15] FİTNE: Bkz. 17/73. ayet dipnotu.

[16] Bu pasajlardaki ayetler (30–40); Bedir savaşının "esas" nedenini açıklıyor. Şöyle ki: Mekke'deki Allah'ın evi Kâbe etrafında, Tanrı ve din istismarına dayalı bir düzen hüküm sürmektedir. Bu düzeni elinde tutan da, yedi-sekiz tefeci bezirgân vardır. Bunlar, Mekke'de ortaya çıkan ve bu istismara bir son vermek isteyen öksüze (s.a.v) ölüm, sürgün ve hapis gibi her tür ezayı reva görmüşlerdir (30). Üstelik bunlar, Allah'ın ayetlerine, "Ne var bunda, biz de bunun gibisini yazarız. Bu eskilerin masalından başka bir şey değildir. Eğer bunlar gerçekten Allah'ın ayetleri ise gök-

ten üzerimize taş yağdırsın bakalım" diye de iyiden iyiye küstahlaşmaktadırlar (31–32). Mescit-i Haram'ın, o Allah'ın evinin gerçek sahipleri olmadıkları halde iman edenleri Allah bilinciyle yaşamak ve O'nu hakkıyla sevip sayarak bunun gereklerini yapmak (*takva*) dışında bir amaçları olmayan gerçek sahiplerini oraya sokmamaktadırlar (34). Allah'ın evini zorbalıkla ele geçirmiş olan bu güruh, üstelik dua ve namaz diye de ıslık çalıp el çırparak ibadet ettiğini sanmaktadır (35). Allah'ın evine hizmet etme adı altında insanları Allah'ın yolundan alıkoymaya çalışmakta ve bunun için de hiçbir masraftan kaçınmamaktadırlar (36). Şimdi, iyinin kötüden, doğrunun yanlıştan ayrılması için bir furkan gerekmektedir. Cehennemin boş yere olmadığının gösterilmesi icap etmektedir (37). Eğer bu Mekke çetesi Allah'ın evini istismar konusu yapmaya bir son vermezse, dünya (savaş, afet) ve ahiret (cehennem) azabı yakalarını bırakmaz (38). Eğer iyilikten, güzellikten anlamaz, inatla direnir ve şehri işgal ve istismardan vazgeçmezlerse, iman edenlere düşen, bu baskı, zulüm ve zorbalık (*fitne*) ortadan kalkıp din (burada adalet) tam anlamıyla sağlanıncaya kadar bunlarla savaşmaktır (39)... Demek ki, bu pasajdan çıkan sonuç bugün için şu olmaktadır: Allah'ın evi Kâbe'nin bulunduğu şehirlerin anası Mekke başta olmak üzere dünya, zalimlere, zorbalara, despotlara, tiranlara kalacak değildir! Yedinci yüzyıl Mekke (Kâbe) işgalcilerine söylüyorum; dünyanın geri kalan tüm şehirlerinin işgalcileri, zorbaları, zalimleri siz anlayın!

41- BİLESİNİZ Kİ, ganimet olarak her ne ele geçirirseniz geçirin, bunun beşte biri Allah'a, peygamberine, yakınlara, öksüzlere, yoksullara ve yolu kesilmiş olanlara[17] aittir. Eğer Allah'a ve o doğru ile yanlışın ayrıldığı, iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün kulumuza indirdiğimize inanıyorsanız, bu böyledir. Allah'ın her şeye gücü yeter.

42- Hatırlayın. Siz Bedir vadisinin bir ucunda, onlar da öteki ucundaydılar. Kervan da sizden daha aşağıdaydı. Eğer siz sözleşmiş olsaydınız bile, zamanlamasını bu kadar denk düşüremezdiniz.[18] Oysa Allah, herkes eteğindeki taşı döksün, gerçekler ortaya çıksın ve böylece hak yerini bulsun istiyordu.[19] Allah her şeyi kesinlikle işitiyor, her şeyi biliyor; bundan hiç şüpheniz olmasın.

43- Hatırlasana. Allah rüyanda sana onları az göstermişti. Eğer onları sana çok gösterseydi, yılgınlığa düşecek ve savaş hakkında tartışıp duracaktınız. Fakat Allah sizi bundan kurtardı. Allah sinelerin ta özünü bilir; bundan hiç şüpheniz olmasın.

44- Allah, düşmanla karşı karşıya geldiğiniz zaman onları sizin gözünüzde, sizi de onların gözünde küçültüyordu.

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ
وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ
إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ
يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾ إِذْ أَنْتُمْ
بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَىٰ وَالرَّكْبُ
أَسْفَلَ مِنْكُمْ ۚ وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ ۙ وَلَٰكِنْ
لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ
عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَىٰ مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ
عَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا ۖ وَلَوْ
أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ
وَلَٰكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ ۗ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٣﴾
وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ
فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا ۗ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ
الْأُمُورُ ﴿٤٤﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا
وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٤٥﴾

İş olacağına varsın istiyordu. Unutma ki bütün iş ve oluş Allah ile olup biter.[20]

45- Ey iman edenler! Düşmanla karşılaştığınızda direnin ve Allah'ı çok anm ki başarıya erişesiniz.

---

[17] İBNU'S-SEBİL: Bkz. 59/7. ayet dipnotu.

[18] Harfi harfine: "Eğer siz sözleşmiş olsaydınız zamanı konusunda ihtilafa düşerdiniz."

[19] Harfi harfine: "Fakat Allah, işlenmesi gerekli olan emri yerine getirmek için böyle yaptı. Ta ki helak olan kişi apaçık bir delilden ötürü helak olsun, diri kalan kişi de yine apaçık delilden ötürü hayatta kalsın." Bu cümle, bazı müfessirlere göre mecazdır (Zemahşeri, İbn Kesir'den naklen İbn İshak). Anlatılmak istenen, Türkçe'de "eteğindeki taşı dökmek, hak yerini bulmak, gerçeklerin gizli kalmaması, ortaya çıkması" deyişleriyle ifade ettiğimiz manadır.

[20] Harfi harfine: "Bütün işler Allah'a rucu eder."

وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ
رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٤٦﴾ وَلَا تَكُونُوا
كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ
عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٤٧﴾ وَاِذْ زَيَّنَ
لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ
مِنَ النَّاسِ وَاِنِّي جَارٌ لَكُمْ فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلٰى
عَقِبَيْهِ وَقَالَ اِنِّي بَرِيٓءٌ مِنْكُمْ اِنِّي اَرٰى مَا لَا تَرَوْنَ
اِنِّي اَخَافُ اللّٰهَ وَاللّٰهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾ اِذْ يَقُولُ
الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هٰٓؤُلَٓاءِ دِينُهُمْ
وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾ وَلَوْ تَرٰى
اِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ
وَاَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ
اَيْدِيكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٥١﴾ كَدَأْبِ اٰلِ
فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَاَخَذَهُمُ
اللّٰهُ بِذُنُوبِهِمْ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾

46- Allah ve peygamberine itaat edin, birbirinizle çekişmeyin. Yoksa cesaretiniz kırılır yılgınlığa düşersiniz. Birbirinize katlanın, çünkü Allah sabredenlerle beraberdir.

47- İnsanların gözlerini kamaştıran bir gösteriş ile debdebe içinde yerlerinden çıkıp gelen o kâfirler gibi olmayın. Çünkü onlar Allah yolundan alıkoymak için uğraşıyorlardı. Allah onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır.

48- Hani şeytan onlara yaptıklarını güzel göstermiş ve "Bugün hiç kimse sizin karşınızda duramaz. Ben de yakınlarınızda olacağım" demişti. Fakat iki ordu karşılaşınca hemen kıvırdı da, "Benden uzak durun, sizin görmediğiniz şeyler görüyorum. Allah'tan korkuyorum, Allah'ın azabı çok şiddetlidir" demişti.

49- Bu arada münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar da, "Bunları, dinleri bu havalara sokuyor" diyorlardı.[21] Oysa kim Allah'a dayanırsa bilsin ki, Allah'tır güçlü olan, bilge olan.[22]

50- O KAFİRLERI ölünce ne bekliyor bir görseydin; melekler yüzlerine ve arkalarına vurarak "Tadın yakıcı azabı" diyecekler.

51- Kendi ellerinizle yapıp getirdiklerinizin karşılığıdır bu; yoksa Allah kullarına asla zulmetmez.[23]

52- Bunların sonu, Firavun hanedanı ve onlardan öncekiler gibi olacak. Onlar da Allah'ın ayetlerine kâfirlik etmişlerdi de Allah onları günahları ile birlikte kıskıvrak yakalamıştı. Allah güçlüdür, karşılığı çok çetindir; bundan hiç şüpheniz olmasın.

---

[21] Dikkat edilirse bir önceki ayette (47); karşı tarafın, yurtlarından büyük bir debdebe içinde çıktıkları; şeytanın onlara "Sırtınız yere gelmez, size kimse karşı koyamaz" diye gurura kaptırdığı (48) ifade edilmekteydi. Bu ayette de (49) münafıklar ve kimi hastalıklı tiplerin mü'minler için "Bunları dinleri gurura kaptırmış. Onları öyle bir havaya sokmuş ki, bir maceranın peşinden gidiyorlar. Yok olacak zavallılar..." dedikleri aktarılıyor ve arada esas mesaj veriliyor. "Çünkü kafirler Allah yolundan alıkoyuyor." "Oysa kim Allah'a dayanırsa bilsin ki Allah

çok güçlü (*aziz*) ve çok bilgedir. (*hakîm*)" Yani yine savaşın seyri anlatılırken, "Allah bilinci" (*takva*) oluşturmaya yönelik bir hitap… Öyle anlaşılıyor ki Kur'an o günkü dünyaya "Mekke" üzerinden meydan okuma anlamına gelen bu olaya (Bedir savaşı) çok büyük önem veriyor. Ayette geçen münafıkların ve hastalıklı tiplerin, "*Bunları, dinleri bu havalara sokuyor* (*gururlandırıyor*)" sözleri, bugün için çok tanıdık olduğumuz. "Bunlar maceraperest adamlar. Hayal dünyasında yaşıyorlar. Dünyayı karşımıza alamayız. Bizi yaşatmazlar; ekonomimizi çökertirler, mahvoluruz" lâflarına ne kadar da benziyor. Buna karşın Kur'an'ın mesajı, ısrarla aynı temaya odaklanıyor: KORKMA! ALLAH VAR!

[22] Bu bölümdeki ayetlerde (41–49) Bedir savaşının oluşum ve gelişim seyri son derece çarpıcı bir üslûpla ele alınıyor. Bunları anlatmaktan maksadın, savaşın bir özetini vermek olmadığını görüyoruz. Yani burada savaş hakkında "bilgi" verilmiyor. Bilakis bütün amaç, "bilinç" oluşturmaya yönelik, Allah bilinci… Allah'ın her şeyin içinde olduğu; iş ve oluşun, bütün taraflarıyla birlikte bu "içinde oluşun" bir tarafını teşkil ettiği… Öyle ki Allah, savaşın patlak vereceğini bilirlerse bundan vazgeçerler diye onlara bunu unutturmakta (42); kendilerine güvenleri gelsin diye uyku bastırmakta (11); peygambere rüyasında düşmanı az göstermekte (43); hatta karşı karşıya gelince savaşa heveslensinler diye tarafları birbirine az göstermekte (44); iş olacağına varsın istemektedir (44). Sanki her iki tarafı da, Bedir ovasına doğru adım adım itelemektedir… Doğrusu bu çok enteresan bir üslup, son derece çarpıcı bir dildir… Burada sanki şöyle bir durum var: **Olaylar oluyorken, Allah'ın takdiri de gerçekleşiyor olmaktadır.** İlişki, birinin bitip diğerinin başlaması şeklinde fasılalı değil, hemdemdir (aynı anda, senkronize) . Balıklar yüzdükçe denizin, deniz hareketlendikçe balıkların hareket halinde olması gibi… Bu ayetler yedinci yüzyılda gerçekleşmiş bir savaşı anlatıyor gibi görünüyor; ama gerçekte insanoğlunun zihin ve duygu dünyasında "Allah"ın nerede ve nasıl bir şey olduğunun "bilincini" uyandırmaya çalışıyor...

[23]"*Kader senin dediğin yolda şer'e bühtandır*
Tevekkülün hele hüsran içinde hüsrandır.
Kader imanın farzlarına dâhil... Amenna...
Fakat yok onda senin sapmış olduğun mana
Kader; şartları mevcut olup ta meydanda
Zuhura gelmesidir mümkinatın a'yanda" (M. Akif/Safahat)

"Kadermiş" öyle mi? Hâşâ, bu söz değil doğru
Belânı istedin, Allah ta verdi, doğrusu bu
Talep nasılsa tabiî netice öyle çıkar
Meşiyyetin sana zulmetmek ihtimali mi var? (M. Akif/Safahat)

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى
يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْۙ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمٖيعٌ عَلٖيمٌۙ ﴿٥٣﴾ كَدَأْبِ اٰلِ
فِرْعَوْنَۙ وَالَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْۜ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ فَاَهْلَكْنَاهُمْ
بِذُنُوبِهِمْ وَاَغْرَقْنَا اٰلَ فِرْعَوْنَۚ وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمٖينَ ﴿٥٤﴾
اِنَّ شَرَّ الدَّوَّابِّ عِنْدَ اللّٰهِ الَّذٖينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَۚ
﴿٥٥﴾ اَلَّذٖينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فٖي كُلِّ
مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٦﴾ فَاِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ
بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ وَاِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ
خِيَانَةً فَانْبِذْ اِلَيْهِمْ عَلٰى سَوَٓاءٍۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْخَٓائِنٖينَ ﴿٥٨﴾
وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذٖينَ كَفَرُوا سَبَقُواۜ اِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾
وَاَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ
بِهٖ عَدُوَّ اللّٰهِ وَعَدُوَّكُمْ وَاٰخَرٖينَ مِنْ دُونِهِمْۚ لَا تَعْلَمُونَهُمْۚ
اَللّٰهُ يَعْلَمُهُمْۜ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فٖي سَبٖيلِ اللّٰهِ يُوَفَّ
اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾ وَاِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا
وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِۜ اِنَّهُ هُوَ السَّمٖيعُ الْعَلٖيمُ ﴿٦١﴾

53- Bu böyledir. Çünkü bir millet kendini değiştirmedikçe, Allah ta onların halini değiştirmez. Allah her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor; bundan hiç şüpheniz olmasın.

54- Evet bunların sonu, Firavun hanedanı ve onlardan öncekilerin sonu gibi olacak. Onlar Rabblerinin ayetlerine, yalan demişlerdi. Biz de onları, günahları ile birlikte helâk etmiştik ve Firavun hanedanını boğmuştuk. Hepsi de zalimdi onların.

55- Allah katında, yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsü, imana yanaşmayan kâfirlerdir.[24]

56- KENDİLERİYLE antlaşma yaptığın halde, Allah'ın öfkesini çekmekten sakınmadıkları için her defasında antlaşmalarını bozanlara gelince.

57- Eğer savaş alanında onlarla karşılaşırsanız, onlara öyle ağır bir darbe indirin ki cümle âleme[25] ibret olsun.

58- Keza, antlaşma yaptığın bir topluluğun antlaşma hükümlerini tek yanlı ihlâl ettiklerine dair elinde kanıtlar varsa, sen de karşılıklılık ilkesi gereğince antlaşmayı bozduğunu taraflara bildir. Allah, sözünün eri olmayanları sevmez; bundan hiç şüpheniz olmasın.[26]

59- Kâfirler yakayı kurtardıklarını sanmasınlar. Çünkü onlar, Bizi aciz bırakamazlar.

60- Düşmana karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın ve askeri hazırlıklar yapın.[27] Böylece hem Allah'ın, hem sizin düşmanlarınızı ve saldırgan niyetler taşıyan daha başkalarını caydırmış olursunuz.[28] Allah yolunda ne harcarsanız, size eksiksiz ödenir, asla haksızlığa uğratılmazsınız.

61- Eğer onlar barışa yanaşırlarsa, sen de yanaş ve sadece Allah'a dayan. O her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor; bundan hiç şüpheniz olmasın.

---

[24] Bu ara pasajda (50–55); gündelik ortamdan bir an için uzaklaşarak, dikkatleri tarihe çekiyor. Mekke'de yürütülen mücadelenin tarihi sürekliliğine vurgu yapıyor. Eski Mısır firavunları ve onlara karşı çıkan **Musa** ile **Muhammed** arasındaki köprüler kuruyor. Bu mücadelenin, kadim bir damarın yeniden diriltilmesinden başka

bir şey olmadığı hatırlatılıyor. Tarihi tekerrürden ibaret görenlere adeta "Hiç ibret alınsaydı tekerrür eder miydi?" diye soruyor...

[25] Harfi harfine: "Arkalarında olanlar ibret alsınlar."

[26] Rivayete göre bu üç ayette (56.57.58) adı geçenler, Yahudi Kurayza kabilesi idi. Bunlar Medine'ye gelince, Hz. **Peygamberle** (s.a.v) karşılıklı saldırmazlık antlaşması imzalamışlardı. Ancak Bedir'de bunu bozarak düşmanla işbirliği yapmışlardı. Ardından tekrar antlaşma imzalamışlar, fakat çok geçmeden yine Hendek savaşındaki düşman koalisyonu ile işbirliği yapmaktan çekinmemişlerdi (İbn Abbas).

[27] Harfi harfine: "Bağlanıp beslenen atlar hazırlayın."

[28] Harfi harfine: "Sizin bilmeyip de Allah'ın bildiği daha başkalarını korkutmuş olursunuz."

وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ
بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي
الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ
إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٤﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ
إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ
يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ
لَا يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾ الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا
فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ
مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ
﴿٦٦﴾ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ
تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ
حَكِيمٌ ﴿٦٧﴾ لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا
أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٦٨﴾ فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا
طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦٩﴾

62- Fakat niyetleri sadece seni oyalamaksa, şunu bil ki, Allah sana yeter. O'dur seni yardımıyla ve iman edenlerle güçlendiren.

63- Allah o iman edenleri tek bir yürek haline getirmiştir.[29] Dünyayı önlerine yığsan, yine de onları birbirine ısındıramazdın.[30] Fakat Allah onları birbirine sevdirdi. Allah çok güçlüdür, çok bilgedir; bundan hiç şüpheniz olmasın.

64- Ey Peygamber! Sana ve seninle birlikte olan inananlara Allah yeter!

65- Ey Peygamber! İman edenleri savaştan korkmamaları ve her tür ölüm korkusunu yenmeleri için yüreklendir. Eğer sizden güçlüklere göğüs germesini bilen yirmi kişi çıksa, iki yüz kişiyi tepeler. Eğer böyle yüz kişi olsa, bin kişiyi tepeler. Çünkü kâfirler, sonuçta birer kuru kalabalıktır.[31]

66- Ama yine de Allah size kolaylık gösteriyor, çünkü zayıf olduğunuzu biliyor. Şu halde sizden güçlüklere göğüs germesini bilen yüz kişi çıksa, iki yüz kişinin hakkından gelir. Eğer böyle bin kişi olsa, Allah'ın izniyle iki bin kişiye bana mısın, demez. Allah güçlüklere göğüs gerenlerle beraberdir.[32]

67- ÖLÜMÜNE[33] girdiği zorlu bir meydan savaşı sonucu değilse, esir almak bir peygambere yakışmaz. Siz geçici dünya malını istiyorsunuz, hâlbuki Allah sizin için ahireti istiyor. Allah çok güçlüdür, çok bilgedir.[34]

68- Eğer Allah'ın önceden verilmiş bir sözü olmasaydı, aldıklarınızdan dolayı başınıza büyük bir azap çökerdi.[35]

69- Artık elde ettiğiniz ganimetten helâl ve temiz olarak yiyin. Allah'ın öfkesini çekmekten sakının. Allah bağışlayıcıdır, sevgisi ve merhameti sonsuzdur; bundan hiç şüpheniz olmasın.

---

[29] Harfi harfine: "Kalplerini birleştirmiştir."

[30] Harfi harfine: "Yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin, yine onların kalplerini birleştiremezdin."

[31] Harfi harfine: "Çünkü kâfirler fıkhetmeyen bir topluluktur."

[32] Yani: Sizden güçlüklere göğüs germesini bilen, dayanıklı, inançlı, azimli ve ba-

hadır yirmi kişi bulunsa, on kat fazlasını (iki yüz) yenmesi içten bile değildir. Keza böyle bin kişi olsa, on katı (onbin) fazlasını alt edebilir. Fakat madem içinizden böyleleri çıkmıyor, hiç olmazsa sizden böylesi yüz kişinin bir kat fazlasını (iki yüz); böylesi bin kişinin de bir kat fazlasını (iki bin) tepeleyebileceğini unutmayın. Şimdi hangisine gücünüz yetiyorsa onu yapın. Unutmayın. Bir işe inanmak, dirençli olmak ve iyi hazırlanmak, zaferin yarısıdır (Ebu Müslim). Dikkat edilirse bu pasajda (56–66) konu, Medine'nin güvenliğini sağlamaya yönelik tedbirlere yöneliyor. Düşmana karşı hazırlıklı olunmasını, antlaşmalara bağlı kalınmasını, barış ve güvenliğin sağlanması için askeri hazırlıklar yapılmasını, daima uyanık olunmasını, "Su uyur düşman uyamaz" ilkesinin esas alınmasını öğütlüyor. Buradan anlıyoruz ki savaşın, barış için kaçınılmaz olduğu anlar vardır. Bu anlar geldiğinde savaştan kaçınılmaması gerekmektedir: "*Hazır ol cenge, eğer istiyorsan sulh-u salah*"

[33] Bu pasajdaki ayetler (67–71); Bedir savaşında ele geçirilen esirlere ne yapılması gerektiği hakkındadır. Rivayete göre, **Hz. Peygamber**'in (s.a.v) yanına içlerinde kendi amcası **Abbas** ve amca çocuğu **Akil b. Ebi Talip**'in de bulunduğu yetmiş esir getirildi. **Hz. Ebubekir** bunların fidye alınıp serbest bırakılmasını teklif ederken, **Hz. Ömer** öldürülmelerini, **Abdullah ibn Revaha** da odunu bol bir ateşte yakılmalarını teklif etti. **Hz. Peygamber** bu teklifler, üzerine duygulanarak **Ebubekir**'i **İbrahim** ve **İsa**'ya, **Ömer**'i **Nuh** ve **Musa**'ya benzeten bir konuşma yaptı ve fidye alınarak serbest bırakılmaları yönünde eğilim gösterdi. Bu bölümdeki ayetler bunun üzerine nazil oldu (Razi, İbni Kesir, Kurtubi). Dikkate edilirse, ayetlerde fidye almanın kınanıp, **Hz. Ömer**'in görüşü doğrultusunda öldürülmeleri gerektiği yolunda bir görüş belirtilmiyor. Sonuçta esirler, öldürülmemiş olması, Allah tarafından da Hz. **Ömer**'in teklifi doğrultusunda öldürülmesinin istendiği yorumunu geçersiz kılmaktadır. Bilakis hepsi birden eleştiriliyor ve bu tartışmanın kendisi mahkûm ediliyor. Kur'an, esirlere ne yapılacağı konusunda taraf olmuyor. Ömer'in teklifi doğru, Ebubekir'inki yanlış demiyor. Kur'an'ın odaklandığı şey, kendilerinden çok şey beklediği Bedir'e çıkan bu bir avuç insanın, "saf bir yürek temizliği içinde" olup olmadıklarıdır. Ganimet, ele geçirme, fidye, boyunlarını vurma, ateşte yakma vs. asıl bunlar için tartışıp durmalarına içerliyor. Âdeta; "Siz bunlar için savaşmadınız. Sizin davanız esir, fidye, ganimet, öldürme, yok etme vs. değil" demeye getiriyor...

[34] Yani: Ölümü göze alarak, yiğitçe ve mertçe giriştiği bir meydan savaşı sonucu olmadıkça bir peygambere esir almak yakışmaz. Savaşta yenilen taraf esir düşer; bu savaşın evrensel bir kuralıdır. Fakat bundan kişisel menfaat temin etmeye kalkmak, insanları köleleştirme amacı ile kullanmak doğru değildir. Zafer sarhoşluğu içinde elinize esir düşen insanları öldürmeyi veya onları para karşılığı serbest bırakmayı düşünebiliyorsunuz. Hâlbuki sizin saf adalet ve özgürlük savaşçısı olmanız gerekir. Böyle şeylere tenezzül etmemeniz gerekir. Size yakışan budur... (Allahu a'lem).

[35] Yani: Cânı gönülden Allah'a iman eden, Onun yolunda yürüyen, canını ve malını bu yola adayanların olası bir takım hatalarını affedeceğine dair Allah'ın daha önce geçmiş bir sözü olmasaydı, sizi büyük bir azap tutardı. Şöyle ki: Siz Bedir ashabı, güçlüklere göğüs gerdiniz, savaş alanında ölümüne çarpıştınız. Büyük fedakârlıklar gösterdiniz. Fakat zafer sarhoşluğuna kapılarak hemen esir almaya, esirlerden dünya menfaati elde etmeye veya onları savaş bittiği halde öldürmeye kalkıştınız. İşte bu olmadı; büyüklüğünüze, kahramanlığınıza, mertliğinize gölge düşürdünüz. Fakat yine de sizin fedakârlığınızı zayi edecek değiliz. Bu tür yanlışlarınızı görmezden geliyoruz. Bakın Allah, dünyalık dürtüleri sizden tümüyle gidermek istiyor. Sizin çok temiz, saf ve idealist kalmanızı istiyor. Çünkü siz, insanlığı kurtarmaya adaysınız. Bu nedenle esirler hakkında düşündükleriniz size hiç yakışmadı. Allah bunları bağışlıyor sakın bir daha böyle şeylere tevessül etmeyiniz... (Allahu a'lem).

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ ف۪ٓي اَيْد۪يكُمْ مِنَ الْاَسْرٰٓى اِنْ يَعْلَمِ اللّٰهُ ف۪ي قُلُوبِكُمْ
خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِمَّٓا اُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْؕ وَاللّٰهُ غَفُورٌ
رَح۪يمٌ ﴿٧٠﴾ وَاِنْ يُر۪يدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ
فَاَمْكَنَ مِنْهُمْؕ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ حَك۪يمٌ ﴿٧١﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا
وَجَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ وَالَّذ۪ينَ اٰوَوْا
وَنَصَرُٓوا اُو۬لٰٓئِكَ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَٓاءُ بَعْضٍؕ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتّٰى يُهَاجِرُواۚ وَاِنِ
اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدّ۪ينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ اِلَّا عَلٰى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ
وَبَيْنَهُمْ م۪يثَاقٌؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿٧٢﴾ وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا
بَعْضُهُمْ اَوْلِيَٓاءُ بَعْضٍؕ اِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْاَرْضِ
وَفَسَادٌ كَب۪يرٌ ﴿٧٣﴾ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا ف۪ي سَب۪يلِ
اللّٰهِ وَالَّذ۪ينَ اٰوَوْا وَنَصَرُٓوا اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّاؕ لَهُمْ
مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَر۪يمٌ ﴿٧٤﴾ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا
وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَاُو۬لٰٓئِكَ مِنْكُمْؕ وَاُو۬لُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ
اَوْلٰى بِبَعْضٍ ف۪ي كِتَابِ اللّٰهِؕ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿٧٥﴾

70- Ey Peygamber! Elinizdeki esirlere söyle: "Eğer Allah kalbinizin yumuşadığını görürse mağlubiyet acısından daha hayırlısını size verir ve sizi bağışlar.[36] Allah çok bağışlayıcıdır; sevgi ve merhametle dopdoludur."

71- Eğer sana hainlik etmeye kalkarlarsa, şunu çok iyi bilin ki, daha önce de Allah'a hainlik etmeye kalkışmışlardı. Fakat Allah onlara fırsat vermemiş, sizi üstün kılmıştı. Allah her şeyi bilir, çok bilgedir.

72- İYİ DİNLEYİN! İman edenler,[37] hicret edenler,[38] Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihat edenler,[39] onlara kucak açıp yardım edenler... İşte bunlar, birbirlerinin can yoldaşıdır. İman edip de hicret etmeyenlere gelince, hicret edinceye kadar onlara karşı dostluğun gereğini yerine getirememekten dolayı siz sorumlu değilsiniz. Eğer onlar uğradıkları baskılar nedeniyle sizden yardım isterlerse, yaptığınız sözleşmeyi ihlâl etmeden onlara yardım etmek üzerinize borçtur. Allah, her ne yapıyorsanız görüyor.

73- Kâfirler birbirleriyle dayanışma içine giriyorlar. Eğer siz de dayanışma ve dostluk içine girmezseniz, yeryüzünde baskı ve zorbalık artar, büyük zulümler olur.

74- İman edenler, hicret edenler, Allah yolunda cihat edenler, onlara kucak açıp yardım edenler... İşte bunlar gerçek mü'minlerdir. Bağışlanma ve en güzel rızıklar onlar için.

75- Bundan sonra iman edecek, hicret edecek ve sizinle beraber cihat edecek herkes sizdendir. Bu şekilde sevgi ve merhamet yumağı haline gelenler, artık Allah'ın kitabında birbirlerinin can yoldaşlarıdır! Allah her şeyi biliyor; bundan hiç şüpheniz olmasın.[40]

---

36 Harfi harfine: "Eğer Allah kalplerinizde hayır olduğunu bilirse, O size, sizden alınandan daha hayırlısını verir ve sizi bağışlar."

37 İMAN: Bkz. 103/3. ayet dipnotu.

38 HİCRET: Sözlükte [هجر] kökünden gelir. Mastarı, "terk etmek, bırakmak, iliş-

kiyi koparmak, uzaklaşmak" demektir. Gün ortası sıcağında yürümek (*ihcâr*); göç ettirmek, sürgün (*tehcir*); göç etmek, bir yerden bir yere gitmek (*muhâceret*); birbirinden ayrılmak, birbirlerini terk etmek (*tehâcur*); göçmen (*muhâcir*); terk edilmiş, uzaklaşılmış, ıssız (*mehcur*) vs. kelimeleri bu köktendir... Terim olarak, "Baskı, zulüm ve zorbalıktan uzaklaşıp adil ve özgür bir ortamda yaşamak amacıyla anayurttan göç etmek" anlamına gelir. Özel olarak da, bu işi yedinci yüzyılda gerçekleştiren öksüz **Muhammed** (s.a.v) ve arkadaşlarının zulmün hâkim olduğu Mekke'den Medine şehrine tarihi göçüne işaret eder.

[39] CİHAD: Sözlükte [جهد] kökünden gelir. Mastarı, "olanca gücünü ortaya koymak" demektir. Bütün gücüyle çalışmak, içtihat etmek (*ictihâd*); savaş, cihat, cenk (*cihâd*); emek, çaba, meşakkat, güç, potansiyel (*cehd*); olanca gücünü ortaya koyan, çalışkan, ictihat eden (*müctehid*); savaşan, mücahit (*mücâhid*) vb. kelimeleri bu köktendir... Terim olarak; "baskı, zulüm ve zorbalığın ortadan kaldırılması, hak ve adalet ortamının tesisi için var gücüyle çalışmak, çabalamak" manasındadır. Esasında cihat, insanları Müslüman yapmak için savaşmak değil, bilakis Müslüman olabilecekleri adalet ve özgürlük ortamını tesis etme çabasıdır. Çünkü dinde zorlama yoktur ve kimse Müslüman olmak için zorlanamaz. Demek ki zulüm, baskı ve zorbalığın ortadan kaldırılıp adalet ve özgürlük ortamının sağlanması için bir çaba, uğraş verilmesi gerekmektedir. İşte cihat budur. Çünkü Kur'an'ın yönlendirmesinden anladığımıza göre, dünyada savaşın gerekçesi iman-küfür değil, adalet-zulüm temel çelişkisidir. Cihat, işte bu zulüm-adalet çelişkisinin giderilmesine yönelik tüm çabaların adı olmaktadır...

[40] Bu son ayete bizim yaptığımız meal ve tefsir, surenin bu son pasajının (72–75) birlik, beraberlik, dostluk, kardeşlik ve dayanışma mesajlarıyla bitmesi esprisine uygundur. Bu ayette, önceden Müslümanların birbirlerinin malına varis olabiliyorken, artık sadece akraba olanların (rahîm sahiplerinin) varis olabileceğinin düzenlediği ve dolayısıyla önceki miras hükümlerini nesh eden bir ayet olduğu klâsik görüşü isabetli görünmemektedir. Ayet, sureyi son derece coşkulu bir söylemle bitirmekte ve iman eden, hicret eden, onlara kucak açıp yardım eden ve cihat edenleri, sevgi ve merhamet yumağı halin gelmiş can yoldaşları (bazısı bazısına rahîm olanlar) ilân ederek bitirmektedir. Malın mülkün bölüşülmesiyle, mirasla vs. alakası yoktur... (Allahu a'lem).

09- TÖVBE SURESİ

Medine'de inmiştir, 129 ayettir. Hicretin 9. yılındaki Tebük seferi boyunca ve sonrasında nazil olmuştur. Müşriklere ültimatom veya son ihtar (beraet) verilmesi ile başladığı için bu isimle de anılır. Mescit-Dırar sahibi rahip Ebu Amir'in Medine'yi işgale çağırdığı dönemin dünya gücü Bizans'a karşı meydan okuma anlamına gelen otuz bin kişilik büyük yürüyüş (Tebük Seferi) ana konudur. Türlü mazeretler ileri sürerek bu seferden geri duran münafıklar, en ağır şekilde eleştirilir. Surenin neredeyse tamamında münafıklığın ve korkaklığın âdeta genetiği çözülür. Sözün namus bilme (sıdk) adına cesaret, yiğitlik, bahadırlık, erdem ve dürüstlük temaları işlenir. Özellikle son bölümde, münafıkların telkinine kapılarak seferden geri duran bir kaç sahabenin vicdan azabı çekerek pişman olmaları ve yaptıkları yanlıştan pişman olmaları (tövbe) anlatıldığı için bu adı almış görünmektedir.

TÖVBE SURESİ

Medinede inmiştir, 129 ayettir.

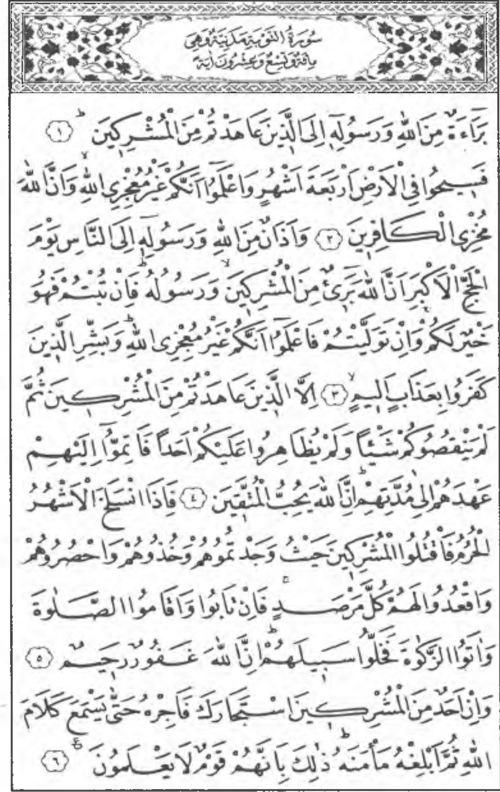
1- Allah ve Peygamberinden antlaşmalı olduğunuz müşriklere[1] ültimatomdur;[2]

2- Bundan böyle yeryüzünde dört ay istediğiniz gibi dolaşın. Fakat Allah'ı aciz bırakamayacağınızı ve Allah'ın er geç kâfirleri rezil edeceğini bilin!

3- Allah ve Peygamberinden büyük hac gününde insanlara duyurudur: Allah'ın ve Peygamberinin müşriklerle bütün ilişkileri kesilmiştir! Şu halde tövbe ederseniz hakkınızda hayırlı olur. Eğer aldırış etmezseniz, bilin ki Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz. O kâfirleri acı bir azabın beklediğini haber ver.

4- Ancak antlaşmalı olduğunuz müşriklerden daha sonra antlaşmalarına bağlı kalanlar ve aleyhinizde saldırganlarla işbirliği yapmamış olanlar bu ültimatomun dışındadır. Bunlarla yaptığınız antlaşmaya süresi bitene kadar bağlı kalın.[3] Allah, öfkesini çekecek işler yapmaktan sakınanları sever.

5- Haram aylar çıkınca, artık müşrikleri nerede bulursanız öldürün; yakalayıp hapsedin ve bütün yollarını tutun. Eğer vazgeçip namaz kılar ve zekâtı verirlerse serbest bırakın.[4] Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

6- Eğer müşriklerden biri senden aman dileyerek himaye isterse, Allah'ın kelâmını dinleyebilmesi için ona aman ver. Sonra kendini güvenli hissedebileceği yere ulaştır. Çünkü onlar bilinçsiz bir topluluktur.

---

[1] ŞİRK/SAMED: Bkz. 15/26. ayet dipnotu.

[2] BERAET: Sözlükte [برا] kökünden gelir. Mastar olarak "yaratmak, suçsuz olmak, iyileşmek, düzelmek, kurtulmak, ilişkiyi kesmek, bağı sona erdirmek" manalarına geliyor. Yaratmak (*ber'en*); yaratıcı (*bâri*); borçsuz (*beri'i'z-zimmeti*); kurtarmak, iyileştirmek, şifa vermek, temize çıkarmak, aklamak (*ibrâe*); paklamak, temize çıkarmak, ibra etmek, kurtarmak (*tebrie*); aklanmak, kurtulmak, temize çıkmak, ilişiği kalmamak (*teberru*); kurtulmak istemek, tuvaletten sonra temizlenmek (*istibrâ*);

suçsuzluk, berat, izin, ruhsat, belge (*berâet*); buluş/icat belgesi, patent (*berâetu'l-ihtirâ'*) kelimeleri bu köktendir... Görülüyor ki beraet kavramı burada, bugün için "bir devletin diğer devlete süre vererek, belirli istekleri içeren ve istenilen yönde bir gelişme olmaması halinde savaş çıkacağına dair son ihtar" demek olan "ültimatom" kelimesini çağrıştırır. "Ültimatom" sözcüğü de, Lâtince en uzak, son, öte (*uls/ultra/ultimatus*) kökünden geliyor, "son uyarı, son ihtar" anlamında...

[3] Rivayete göre burada sözü edilen antlaşma Hudeybiye antlaşmasıdır. Hudeybiye'de, Kureyş kabilesi başta olmak üzere onların müttefiki olan birçok kabile ile on yıllığına barış antlaşması imzalanmıştı. Fakat Mekkeli müşriklerden bazıları çok geçmeden antlaşmayı ihlâl ederek saldırganlığa başladılar. İşte bunun üzerine -antlaşmaya riayet edenler hariç tutularak- bu ültimatom (*beraet*) verildi (Razi, Zemahşeri, Taberi). Saldırgan müşriklerle ipler tümüyle koparılarak, surenin girişteki meydan okuyucu üslûptan da anlaşılabileceği gibi âdeta "Madem öyle, hodri meydan!" denildi...

[4] Bu ayetleri, bütün hızıyla devam eden savaş şartları içinde ve Kur'an'ın "Dinde zorlama yoktur" (2/256) ayeti ışığında anlamak icap eder. Bu durumda "Müşrikleri nerede bulursanız öldürün" demek, "Sizinle yaptıkları antlaşmayı tek yanlı bozmakla kalmayıp "saldırıya" geçenlere gereken cevabı verin; onlarla savaşın" demek olur. Yine "Tövbe eder, namaz kılar ve zekât verilerse serbest bırakın" demek de, "Saldırganlıktan vazgeçer, normal barış ve sulh haline dönenlerse artık üzerlerine gitmeyin" demek olur. Yoksa "Zorla namaz kılıp zekât verene kadar onlarla savaşın" demek olmaz. Şu halde ayette geçen "namaz kılmak" ve "zekât vermek", "barışa yanaşmak" anlamında kullanılmaktadır. Yani politik bir durum, teolojik bir dille anlatılmaktadır. Kur'an'ın teolojik dilinin politik manada ne anlama geldiğini bilenler için burada anlaşılamaz bir durum yoktur. Aksi halde dini, hatta dinin kendi inananlarına yönelik yükümlülüklerini inanmayan birisine silâh zoruyla benimsetme söz konusu olacaktır ki, bu "Dinde zorlama yoktur" (2/256) ilkesine açıkça ters düşer. Bu nedenle ayette geçen namaz kılıncaya kadar ve zekât verinceye kadar ifadelerini, barışın ve saldırganlığın sona erdirilmesinin sembolü olarak anlamak bağlama uygun düşmektedir. Öte yandan dikkat edilirse ayetler, müşrikleri "antlaşmaya riayet edenler" ve "riayet etmeyenler" şeklinde ikiye ayırıyor. Riayet edenleri ültimatomdan (beraet) hariç tutuyor. Antlaşmaya riayet etmeyen, kendi elleriyle imzaladıklarını yine kendi elleriyle çiğneyen, sözü hiçe sayıp küstahça saldırganlaşan ve aslında müşriklerin içinde bir klik olanlara ise meydanın boş bırakılamayacağı mesajı veriyor. Gerekirse bu saldırgan klikle savaşmaktan çekinilmemesi gerektiği hatırlatılıyor.

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ
إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَامُوا
لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧﴾ كَيْفَ
وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً
يُرْضُونَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبٰى قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ
فَاسِقُونَ ﴿٨﴾ اِشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا
عَنْ سَبِيلِهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩﴾ لَا يَرْقُبُونَ
فِي مُؤْمِنٍ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً وَأُولٰئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴿١٠﴾
فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَآتَوُا الزَّكٰوةَ فَإِخْوَانُكُمْ
فِي الدِّينِ وَنُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ وَإِنْ
نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا
أَئِمَّةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ
﴿١٢﴾ أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا
بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَؤُكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ أَتَخْشَوْنَهُمْ
فَاللّٰهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

7- MESCİD-İ HARAM'IN yanında antlaşma yaptıklarınız hariç, müşriklerin Allah ve peygamberi nezdinde nasıl bir güvenceleri olabilir ki? Fakat antlaşma yaptıklarınız dürüst davrandıkça, siz de onlara dürüst davranın. Allah, öfkesini çekecek işler yapmaktan sakınanları sever; bundan hiç şüpheniz olmasın.

8- Nasıl olabilir ki, eğer size karşı bir zafer kazansalar ne hakkınızı gözetirler, ne de antlaşma hükümlerine riayet ederler. Dilleriyle gönlünüzü almaya çalışırken, kalpleri inatla direnir. Zaten çoğu günaha batıp gitmiştir.

9- Onlar, Allah'ın ayetlerini az bir değer karşılığında sattılar ve Allah yolundan alıkoydular. Yapıp durdukları gerçekten çok kötü bir şey!

10- Bir mü'min hakkında ne bir söz, ne de hak gözetirler. Onlar saldırganların ta kendisidir.

11- Eğer tövbe ederek namazı kılar ve zekâtı verirlerse, din kardeşiniz olurlar. Bilinçlenecek bir topluluk için Biz, ayetlerimizi daha çok açıklarız.

12- Eğer antlaşma yaptıktan sonra antlaşmalarını korumaz, üstelik dininize saldırıya kalkarlarsa, küfrün öncüleriyle savaşın. Çünkü onlarda 'sözün namusu' diye bir şey yoktur. Belki böylece akılları başlarına gelir.

13- Sözünde durmayan, peygamberi yurdundan çıkarmaya yeltenen ve saldırıyı önce kendileri başlatan bir güruhla savaşmaktan geri mi duracaksanız? Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer imanınız varsa, bilin ki korkulmaya en lâyık olan Allah'tır.

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ بِاَيْد۪يكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ
وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِن۪ينَ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ
وَيَتُوبُ اللّٰهُ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ حَك۪يمٌ ﴿١٥﴾
اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ
وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلَا رَسُولِه۪ وَلَا الْمُؤْمِن۪ينَ وَل۪يجَةً
وَاللّٰهُ خَب۪يرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ مَا كَانَ لِلْمُشْرِك۪ينَ اَنْ يَعْمُرُوا
مَسَاجِدَ اللّٰهِ شَاهِد۪ينَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ اُو۬لٰٓئِكَ حَبِطَتْ
اَعْمَالُهُمْ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ
اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى
الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ اِلَّا اللّٰهَ فَعَسٰٓى اُو۬لٰٓئِكَ اَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَد۪ينَ
﴿١٨﴾ اَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَٓاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ اٰمَنَ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَجَاهَدَ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَوُ۫نَ
عِنْدَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِم۪ينَ ﴿١٩﴾ اَلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ اَعْظَمُ
دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْفَٓائِزُونَ ﴿٢٠﴾

14- Savaşın onlarla. Böylece Allah, onlara sizin elinizle azap tattırsın, rezil etsin onları. Yardımıyla onlara karşı sizi zafere ulaştırsın, mü'min bir topluluğun yüreklerine su serpsin

15- Kalplerindeki kini gidersin. Allah, lâyık gördüğüne tövbe etmeyi nasip eder. Allah her şeyi bilir, çok bilgedir.[5]

16- Yoksa siz, Allah içinizden cihat edenleri; Allah'tan, Peygamberinden ve müminlerden başkasını yâr ve yardımcı tutmayanları[6] ortaya çıkarmadan bırakılacağınızı mı sanıyordunuz? Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

17- ORTAK KOŞANLAR, kâfirlik ettiklerini bizzat kendileri görüp duruyorken, Allah'ın mescitlerini sahiplenemezler. Onların hayır namına bütün yaptıkları boşa gitmiştir. Ebedi[7] ateş onları bekliyor.

18- Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namaz kılan, zekât veren ve Allah'tan başka kimseden korkmayanlar sahiplenirler. Doğru yolda yürüyenler olma umudunu, işte bunlar taşıyabilirler.

19- Yoksa siz hacılara su temin etmeyi ve Mescide-i Haram'ın bakımını üstlenmeyi, Allah'a ve ahiret gününe iman edip Allah yolunda cihat edenin yaptığı işle aynı kefeye mi koyuyorsunuz? Bunlar, Allah katında eşit olmazlar. Allah, zalimler güruhunu doğru yolda yürütmez.[8]

20- İman edip hicret edenler, mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihat edenler, Allah katında en büyük dereceye sahiptirler. Kurtuluş ve zafer işte onlarındır.

---

[5] Dikkat edilirse ortak koşanlara savaş ilân eden tövbe suresinin bu (ilk on beş) ayetlerinin neredeyse hemen her yerinde söz, ant (*ahd*); söze bağlılık andı yani "sözün namus bilme" öne çıkarılıyor. Savaşın nedeni iki şeyle gerekçelendiriliyor: 1- Verdiği sözü çiğneyip geçerek antlaşmaya ihanet etmek 2- Bu yetmiyormuş gibi saldırganlığa kalkışmak. İşte bu iki şey savaş nedeni sayılıyor. Kur'an'ın dünyasında çok özel bir anlamı bulunan "söz" (*ahd*) kavramına ilişkin yorum için Bkz. "AHD-

İ MİSAK" 7/172 ve "AHDE RİAYET" 23/8. ayet dipnotları.

[6] VELİ: Sözlükte [ولى] kökünden gelir. Mastarı, "yakın olmak, yaklaşmak, yakını olmak, hemen sonra gelmek, takip etmek" demektir. İdare etmek, egemen olmak, hâkim olmak, üstlenmek, üzerine alıp yapmak, dost olmak, icra etmek *(velâyet)*; tavsiyede bulunmak, yönetimine vermek, iyilik etmek *(ilâ)*; sırtını dönmek, sırt çevirmek *(tevliye)*; sevmek, yakınlık etmek, dostluk göstermek *(muvâlât)*; sırt çevirmek, vazgeçmek, uzaklaştırmak, bırakmak *(tevelli)*; üstlenmek, üzerine almak *(tevalla)*; peşpeşe gelmek, devam etmek, *(tevâliye)*; yenmek, üstün gelmek, üstesinden gelmek, elde etmek, istilâ etmek, elde edip kaplamak, ele geçirmek, *(istîlâen)*; işgal etme, kuşatma, el koyma *(istîlâun)*; daha layık, en layık, en uygun, daha yıkın, en yakın, daha dost, daha sevimli *(evlâ)*; ardı ardına olma, peş peşe gelme*(tevâl)*; mütevelli, kayyım, yönetim işini üstlenen *(mutevelli)*; işgalci, kuşatmacı, istilacı *(müstevlî)*; sözleşme yapma, anlaşma yapma *(muvâlat)*; efendi, azat edilen köle, dost, ortak, kralın unvanı, rab, Allah'ın isimlerinden *(mevlâ)*; Mevlevi tarikatına mensup *(Mevlevî)*; vali *(vâli)*; yakınlık, dostluk, yardım, sevgi *(velâun)*; vilayet, eyalet, *(vilâyet)*; dost, hısım akraba, Allah'a itaat eden kimse, yardımcı, seven *(velî)*; veliaht, şehzade *(velîyyülahd)*; Allah dostu *(veliyyullah)* kelimeleri bu köktendir... Bu köken gelen kelimeler Kuran'da 196 yerde geçer. "Arada bir şey bulunmadan bitişiklik, yan yana oluş ve yakınlaşma" anlamındadır. Yakınlık, yer, niyet, yol, din, sadakat, itikat ve inanç anlamında da kullanılmakla beraber genelde iki anlamı öne çıkar; 1- Nusret (yardım); 2- İşi üstlenme (Rağıp). Türkçe'de "yâr ve yardımcı" dediğimiz manayı çağrıştırır.

[7] HULD: Bkz. 43/74. ayet dipnotu.

[8] Demek ki kuru kuruya hacılara su dağıtmak, Kâbe'ye perde takmak, Mescidi Haram'ın bakımını yapmak vs. "iman ve cihat" ile aynı kefeye konamaz. Burada gösteriş dindarlığı ile gerçek dindarlığın farkı vurgulanıyor. Bugün de dindar olduğunu göstermek için kutsal mekânları ziyaret edenler, türbeleri onaranlar, durmadan cami yaptıranlar, cami yaptırma derneklerine yardım edenler, eğer kalplerinde "iman" ve amellerinde de "cihat" yoksa aynı kefeye konamazlar. İmansız ve cihatsız kuru kuruya dindarlık, gerçek dindarlık değildir. Hayatta insanı kurtaracak olan iman ve cihattır.

يبشرهم ربهم برحمة منه ورضوان وجنات لهم فيها نعيم
مقيم ﴿٢١﴾ خالدين فيها أبدا إن الله عنده أجر عظيم
﴿٢٢﴾ يا أيها الذين آمنوا لا تتخذوا آباءكم وإخوانكم
أولياء إن استحبوا الكفر على الإيمان ومن يتولهم منكم
فأولئك هم الظالمون ﴿٢٣﴾ قل إن كان آباؤكم
وأبناؤكم وإخوانكم وأزواجكم وعشيرتكم وأموال
اقترفتموها وتجارة تخشون كسادها ومساكن
ترضونها أحب إليكم من الله ورسوله وجهاد في
سبيله فتربصوا حتى يأتي الله بأمره والله لا يهدي
القوم الفاسقين ﴿٢٤﴾ لقد نصركم الله في مواطن
كثيرة ويوم حنين إذ أعجبتكم كثرتكم فلم
تغن عنكم شيئا وضاقت عليكم الأرض بما
رحبت ثم وليتم مدبرين ﴿٢٥﴾ ثم أنزل الله سكينته
على رسوله وعلى المؤمنين وأنزل جنودا لم تروها
وعذب الذين كفروا وذلك جزاء الكافرين ﴿٢٦﴾

21- Rableri onları bizzat kendi sevgi ve merhametiyle, rızasıyla ve yurtları olacak mutluluk cennetleriyle müjdeliyor.

22- Orada sonsuza kadar kalacaklar. En büyük mükâfat, ancak Allah katındadır; bundan hiç şüpheniz olmasın.

23- EY İMAN EDENLER! Eğer babalarınız ve kardeşleriniz imana karşı küfrü tercih etmişse, onlarla aynı safta yer almayın. Sizden her kim onların safında yer alırsa, işte bunlar kendilerine yazık edenlerdir.

24- Söyle onlara: “Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, kadınlarınız, hısım akrabanız, kazandığınız mallar, kesata uğramasından korktuğunuz ticaret ve dayayıp döşediğiniz evler size Allah'tan, peygamberinden ve onun yolunda cihattan daha sevgili ise, Allah'ın emrini bekleyin artık! Allah, yoldan çıkmış bir güruhu doğru yolda yürütmez.”[9]

25- İşin doğrusu Allah size birçok yerlerde ve kalabalık olmanızın sizi gurura kaptırdığı fakat bir faydasını görmediğiniz, dahası yeryüzünün bütün genişliğine rağmen size dar gelerek bozguna uğrayıp kaçtığınız Huneyn gününde de size yardım etmişti.[10]

26- Sonra Allah, peygamberinin ve müminlerin kalplerine kendine güven duygusu verdi ve görmediğiniz ordular indirip kâfirleri azaba uğrattı. İşte kâfirlerin göreceği karşılık budur.

---

[9] Demek ki “Allah yolunda cihat”, dünyevî anlamda kişinin anası, babası, kardeşleri, çevresi, malı mülkü ve evi barkı açısından “zarara” uğrama ihtimali yüksek bir iştir. Çünkü böyle bir davanın peşine düştüğünüzde, genellikle sizin yüzünüzden bunların da zarar görmesi söz konusu olabilir. “Hem Allah yolunda cihat edeyim, hem de işlerim yolunda gitsin” diye düşünmek, kişiyi hayal kırıklığına uğratabilir. Böyle düşünenler cihadı kaldıramazlar. Kaldı ki mal-mülk, hepsi birer emanettir. Bir Müslüman için hayat, “i'lâ-yi kelimetullah” varsa anlamlıdır.

[10] Rivayete göre Mekke'nin fethinden sonra **Hz. Peygamber (s.a.v)**; Hevazin ve Sa-

kif kabilelerinin üzerine yürüdü. Yeni katılanlarla birlikte 15 bin civarında hayli kalabalık bir orduyla fatih ve muzaffer bir edayla, 4 bin civarındaki düşman kuvvetleriyle karşılaştılar. Müslümanların içinden, "Mekke'yi de fethettik, artık kimse bize karşı koyamaz, topu topu dört bin kişiler" sesleri yükselmekteydi. Dağılan düşman ordusuna bakarak ganimet toplamaya dalan Müslümanlar, düşmanın toparlanıp şiddetli bir ok yağmuruna başlamasıyla gerisin geri kaçmaya başladı. Eline ganimetten bir parça geçiren geri dönüp kaçıyordu. Ordunun dağılmaya yüz tutması üzerine ovada bir ses yankılamaya başladı. "*Ben nebiyim, yalan yok, Ben Abdulmuttalib'in torunuyum*!" diye bağıran bu ses, atını mahmuzlayarak düşmanın üzerine atılıyordu. Atın hemen yanındaki bir kaç kişiden, "Ey Allah'ın kulları! Ey Ashabu'l-Şecere, Ey Ashab-ı Suretu'l-Bakara! Kaçmayın, geri dönün!" sesleri yükseliyordu. Bunun üzerine kaçmakta olanlar gerisin geri dönerek, kişneyerek şaha kalkan, elindeki çakıl taşlarını ata ata düşmanın üzerine yürüyen bu cesur sesin etrafında kenetlendi. Hepsi birden tekrar yekvücut oldular ve son bir hamleyle düşmanı bozguna uğrattılar. Doğruluk ve dürüstlük timsali (el-emin) olmakla beraber, cesaret ve yiğitliği ile de gerçek bir lider olduğunu gösteren, orduyu dağılmaktan kurtaran bu atlı, **Hz. Peygamber (s.a.v)**'den başkası değildi (Razi, Kurtubi, İbni Kesir, Taberi). Demek ki gerçek "dava adamı", iddiasının arkasında duran, sözü uğruna savaş verebilendir. Bu şekilde, davası uğruna gerekirse ölümü göze alanları, tarih kahraman olarak yazar. Eğer Mekkeli Abdulmuttalip'in torunu **Muhammed (s.a.v)**; "Ben nebiyim" sözünü söyleyip kenara çekilseydi, bu sözün arkasında durmayıp uğruna savaş vermeseydi, savaş meydanlarında ordusu dağıldığı sırada atını mahmuzlayıp "Ben nebiyim, yalan yok!" diye yalınkılıç atılmasaydı, Allah katında doğruluğu sabit olmakla beraber, "tarih" onu "yalancı" olarak yazacaktı. İşte Allah'ın yardım etmesi, müstahak gördüğüne zaferler bahşetmesinin altında yatan dinamik budur; bir söz söyleyince, ucunda ölüm dahi olsa arkasında durmak!

ثُمَّ يَتُوبُ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ
غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٧﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ
نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَا
وَاِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِٓ
اِنْ شَٓاءَ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾ قَاتِلُوا الَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ
مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ
اُوتُوا الْكِتَابَ حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ
صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾ وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللّٰهِ وَقَالَتِ
النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللّٰهِ ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ بِاَفْوَاهِهِمْ
يُضَاهِؤُنَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ
اللّٰهُ اَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾ اِتَّخَذُٓوا اَحْبَارَهُمْ
وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ
مَرْيَمَ وَمَٓا اُمِرُٓوا اِلَّا لِيَعْبُدُٓوا اِلٰهًا وَاحِدًا
لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣١﴾

27- Sonuçta Allah, bütün bunlara rağmen lâyık gördüğünün tövbesini kabul eder. Çünkü Allah çok bağışlayandır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

28- EY İMAN EDENLER! Ortak koşanlar pisliktir.[11] Artık bu yıllardan sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer yoksul düşmekten endişeleniyorsanız, Allah layık görürse size engin cömertliğinden zenginlik yağdırır. Allah her şeyi bilir, çok bilgedir; bundan hiç şüpheniz olmasın.[12]

29-Kitap ehlinden oldukları halde Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Peygamberinin haram saydığını haram saymayan ve hak dinini din edinmeyenlerle küçülmüş oldukları halde kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın.[13]

30- YAHUDİLER, "Üzeyr[14] Allah'ın oğludur" dediler. Hıristiyanlar da, "Mesih Allah'ın oğludur" dediler. Bunlar, önceki çağların kâfirleriyle aynı ağzı kullanarak geveleyip durdukları bir takım lâflardır.[15] Allah kahretsin! Ne fena sapıtmışlar.

31- Onlar, Allah'ı bırakıp hahamlarını ve rahiplerini, bir de Meryem oğlu Mesih'i rabler edindiler. Oysa, ancak Tek Tanrı'ya ibadet etmekle emrolunmuşlardı. O'ndan başka hiç bir Tanrı yoktur. O, ortak koştukları şeylerden uzaktır, çok yücedir.

---

[11] Yani: Allah'ın bölünmez bütünlüğünü parçalayarak ortak koşanlar, böyle yapmakla çok büyük bir günah işlemiş ve pisliğin içine batmıştır. Onların inançları, itikatları bozuktur.

[12] Müşriklerin, içinde Kâbe'nin bulunduğu Mekke'ye yaklaştırılmaması, içlerindeki büyük tacirlerin Mekke ticaretine katılamaması, dolayısıyla şehrin ticarî gelirinin de azalması demekti. Ayette, öteden beri "Kâbe" etrafında dönen ticaretin, hayatın başka alanlarına kaydırılmak istendiği anlaşılıyor. Sanki Allah, Kâbe'yi gelir kapası olmaktan çıkarmak istiyor. "Yoksul düşmekten korkuyorsanız, Allah size başka kapılar açar, endişelenmeyin" uyarısında bulunuyor. Sanki Kâbe'nin, bir hatırlatma (*zikra*) ve yol gösterici (*huden*); manevî merkez, kalpsizleşen dünyanın kalbi ve insanlık vicdanının attığı yer olarak kalsın istiyor. Üzerinden geçinilen bir

ticaret merkezi olmasını uygun bulmuyor...

[13] Ehli kitapla savaş hükümlerini düzenleyen bu ayetin, surenin başlarında (1–6) geçen müşriklerle savaş mantığının ehli kitap düzeyindeki bir yansıması olduğu anlaşılıyor. Çünkü surenin başlarında örneği gösterildiği gibi, Kur'an'ın mücadele mantığı "küfür-iman" üzerinden işlerken, savaş mantığı "adalet-zulüm" üzerinden işlemektedir. Bu şu demektir: Allah'ı inkâr eden, dini yalanlayan, onun getirdiği gerçekleri örtbas eden kâfir, silâhlı savaşı değil, sivil mücadeleyi hak eden kimsedir. Ancak bununla yetinmeyip antlaşmalarla sınırlanmış çerçeveleri tanımaz, bunları çiğneyip geçer, sağa sola saldırır, saldırganlarla işbirliği yapar, insanların hakkını hukukunu çiğneyen bir zalime dönüşürse, silâhla karşılık verilmeyi hak etmiş olur. Surenin girişinde savaşılması istenenler, müşrikler içinde antlaşmalarını bozup saldırganlığa yeltenen kliktir. Burada da aynı şekilde, bunlarla işbirliği yapan ehli kitap içindeki saldırgan klik hedef gösteriliyor. Bu durum "Allah'ın haram saydığını haram saymamak" şeklinde ifade ediliyor. Yani yapılan bir antlaşmayı bozmak, saldırı düzenlemek veya saldırı düzenleyene destek olmak gibi "haram" olan işleri yapmakta bir beis görmemek mahkûm ediliyor. İşte ehli kitap içinde bunları yapan klikle de, gerekirse savaşılması gerektiği hatırlatılıyor. Bu tip kimseler eğer saldırganlıktan veya saldırganlarla işbirliği yapmaktan vazgeçerlerse, Müslüman toplum içinde azınlık olarak (küçültülmüş halde) güven içinde yaşayabilirler. Dinlerine, imanlarına, kiliselerine, havralarına, ibadethanelerine vs. dokunulmaz. Ülke savunmasına bedenen değil, malî olarak katılma imkânı verilir. Allah'a oğul isnat etmelerine, din adamları sınıfı oluşturarak din istismarı yapmalarına katlanılır ve asla haklarında "engizisyon" mahkemeleri kurulmaz. Bu hallerine rağmen "ehl-i kitap" adıyla tanınırlar ve barış içinde bir arada yaşanabilir görülürler. Bunun tek istisnası, saldırmak veya saldırganla işbirliği yapmaktır. Kâfir olmaları bir arada yaşamaya engel değildir; ancak iş zalimliğe, saldırganlığa dönüşürse, silâhla karşılık vermekten çekinilmez... İslâm tarihinde "zimmet hukuku" diye bilinen "azınlık hukukunun" genel çerçevesi budur. Bu haliyle bile, batıda ortaya çıkan azınlık anlayışının fersah fersah ilerisindedir. Tarihte ilk defa Kur'an'la birlikte "öteki dinlerin" kendi halleriyle resmen tanındıklarını ve onlara toplumda yer verildiğini söylememiz gerekir. Eskidünya dinlerinde, bir dinin ötekini tanıması ve ona hâkim olduğu yerlerde kendi haliyle yaşama hakkı verdiği görülmemiştir. Bu, dünya tarihinde ilk kez Kur'an'la birlikte gerçekleşmiştir. Bir taraftan "dinde zorlama yoktur" hükmünü getiren Kur'an, diğer taraftan "ehli kitap" kavramını getirerek -ki **Hz. Peygamber (s.a.v)** Mecusîleri de bu kapsamda değerlendirmiştir- öte yandan da müşrikler içinde "antlaşmayı bozan (klik)" diyerek savaşı sadece zulüm ve saldırganlığa hasretmiştir. Şu halde yukarıdaki ayet (29); "Dinde zorlama yoktur" (2/256) genel ilkesi ışığında anlaşılmak durumundadır. Aksi halde ehli kitapla, Allah'a ve peygamberine iman edinceye, Kur'an'ın haramlarını haram olarak kabul edinceye, hak dine (İslâmiyet'e) girinceye kadar savaşmak gerektiği sonucu çıkar ki bu Kur'an'a, sünnete ve Müslümanların tarihsel uygulamalarına ters düşer. Demek ki ayet, bağımsız olarak tüm ehli kitaptan değil, Tövbe suresinin bütünlüğüne uygun olarak, antlaşmaları çiğneyen "saldırgan müşrik klikler" ile işbirliği yapan "saldırgan ehli kitap kliğinden" bahsetmektedir... Bunun bugün için anlamı ister müşrik

olsun, ister ehli kitap, isterse başka bir grup -hatta isterse saldırgan Müslüman bir grup- her kim antlaşmasına ihanet eder, zulme ve zorbalığa kalkışırsa, bilsin ki gerekirse savaş yoluyla zulmüne engel olunur. Zulüm ve zorbalık dışında savaşın bir sebebi yoktur. Ancak zalimlere düşmanlık vardır...

[14] UZEYR: [عزير] İsrail oğullarının Babil sürgünü (MÖ. 586–538) sonrası bir dizi reform yaparak günümüz Yahudiliğinin temellerini atan kişidir. Tevrat'ta rahip ve kâtip **Ezra** olarak geçer, ve faaliyetleri Ezra ve Nehemya kitaplarında anlatılır. Pers kralı **Artaxerxes**, **Ezra**'yı sürgündeki Yahudilerden bir grup toplayarak Kudüs'e dönmek ve orada cemaati yeniden toparlamakla görevlendirir. Bunun üzerine **Ezra**, yaklaşık 1700 kişiyle MÖ. 458/457'de yola çıkar ve Pers kralının özel koruması altında Kudüs'e yerleşir. **Ezra**, Babil sürgünü sonrası İsrail oğullarının ırksal saflıklarını temin etmek için bir dizi tedbir alır ve bir hukuk sistemi oluşturmaya başlar. Sürgün döneminde yabancı ırktan kadınlarla evlenen İsrail oğullarının eşlerini boşamalarını ister. Eski Ahit'te (Ezra; 7/6) "Musa'nın Tevrat'ının (Torah) usta yazıcısı" olarak nitelenen **Ezra**'nın Kudüs'te yaptığı önemli faaliyetlerden birisi de, Tevrat'ın (Torah) yeniden belirlenip yazılması işidir. Çünkü bu dönemde Tevrat'ın elde mevcut olan herhangi bir yazılı nüshası yoktur. Dolayısıyla **Ezra** Yahudi geleneğine göre Tanrı'dan aldığı buyruklarla Tevrat'ı yeniden yazar veya yazdırır. Bu nedenlerden dolayı **Ezra**, Yahudilerce kutsanmış ve "İkinci Musa" olarak anılmıştır. Ezra'nın misyonu, Hıristiyanlıktaki **Pavlos**'un durumu gibidir. Bunun jeopolitik okuması ise şudur: **Ezra**, Pers imparatorluğunun bölgeye egemen olmak için güdümlü bir din icat etme plânını hayata geçirmişken; **Pavlos**, benzer bir şekilde aynı şeyi Roma imparatorluğu lehine yapmıştır. Bugünkü Tevrat, **Ezra** tarafından Pers imparatorluğunun çıkarları doğrultusunda oluşturulmuştur. Tüm Ortadoğu peygamberleri, sanki kendi ırklarındanmış gibi sahiplenilerek mitolojikleşmiş halleriyle Tevrat'a alınmıştır. Tevrat'ta geçen "Nil'den Fırat'a kadar vaat edilmiş topraklar" söylemi, Pers kralının bu iş karşılığında Kudüs ve civarının kritik imtiyazlarının aynı zamanda tefeci bezirgân olan Yahudi hahamlarına verme vaadi olup, Allah'ın vadiyle alâkası yoktur.

[15] Eskidünya imparatorluklarının kralları, kendilerini Tanrı, Tanrı oğlu veya en hafifinden "Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi" olarak görürlerdi. Politik güç olarak, kendilerini Tanrı'ya dayandırıp insanlar üzerinde ruhanî karizma sağlarlardı ve asla sorgulanamaz bir pozisyona bürünürlerdi. Kur'an'ın ihlâs (tevhid) suresi, bu nedenle son derece politik/siyasî bir suredir. "Allah doğurmadı, doğurulmadı" demek, tüm bu eski dünya imparatorlukları ve onların dayandığı din ve ideolojilerin köklerini dinamitlemek anlamına gelmekteydi. Yahudilik Pers, Hıristiyanlık da Roma himayesinde işte bu eski dünya dinlerinin "oğul" mitolojilerinin etkisinde kalmışlardır. "Uzeyr veya İsa Tanrı'nın oğludur" deyip durmaları, işte bu Pers ve Roma Tanrı-devlet anlayışlarının yeni bir tekrarından başka bir şey değildir. Kur'an'm Tövbe suresinin bu bölümünde tüm Yahudileri değil, Mekke müşrikleriyle işbirliği yapan, eski çağların kâfirleriyle (Pers-Roma) aynı ağzı konuşan ve iyice müşrikleşmiş saldırgan bir kliğini hedef aldığı unutulmamalıdır. Çünkü Yahudilerin tamamı **Uzeyr**'e (Ezra) Tanrı'nın oğlu demez, fakat aşırı derecede yüceltmekten de geri kalmazlar.

يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِـُٔوا نُورَ اللّٰهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللّٰهُ
إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٣٢﴾
هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ
لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ
لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ
عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ
وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٤﴾
يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ
وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ
فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ
اللّٰهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللّٰهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ
وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا
فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا
يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾

32- Allah'ın nurunu lâf kalabalığı ile söndürmek istiyorlar. Oysa Allah, kâfirlerin hoşuna gitmese de nurunu tamamlamak istiyor; bundan hiç şüpheniz olmasın.

33- Peygamberini doğru yolu göstermek ve hak dini diğer bütün dinlerden üstün kılarak yaymak için gönderen O'dur. İsterse ortak koşanlar hoşlanmasınlar.

34- EY İMAN EDENLER! Şu hahamların ve rahiplerin birçoğu, insanların mallarını hem haksızlıkla yiyor, hem de onları Allah yolundan alıkoyuyorlar. Altını ve gümüşü biriktirip de Allah yolunda harcamayanları, acı bir azabın beklediğini haber ver![16]

35- O gün o biriktirip yığdıkları cehennem ateşinde kızartılacak; ve alınları, böğürleri ve sırtları onlarla dağlanacak. "İşte bu bencilce biriktirip yığdıklarınız; haydi, tadın bakalım" denilecek.

36- İŞİN DOĞRUSU, Allah katında ayların sayısı, gökleri ve yeri yarattığı gün Allah'ın karar verdiği şekilde on iki ay olup, bunlardan dördü haram aylardır. İşte dosdoğru hayat dini budur.[17] Bu konuda kendinize haksızlık etmeyin. Allah'a ortak koşanlar sizinle topyekûn savaştıkları gibi, siz de onlarla topyekûn savaşın, ve bilin ki Allah, kendisini kalkan edinenlerle[18] beraberdir.

---

[16] Demek ki Tanrı mabedini birer ticarethaneye çeviren "din adamları sınıfı" Kur'an'ın şiddetle eleştirdiği bir olgudur. Tipik örneği Yahudi hahamları ve Hıristiyan ruhbanları olan bu bezirgân din adamları sınıfına, Kur'an hiç de iyi bakmıyor. Şurası bir gerçek ki, Kur'an'dan önceki eski dünya dinlerinin temelini oluşturan din adamları sınıfı, Allah'ın yolunun önünden, Abdullah'ın oğlu Mekkeli ümmî ve öksüz (din adamları sınıfından olmayan, halkın bağrından çıkan) **Muhammed** (s.a.v.) ile bir daha geri gelmemek üzere tarihe gömülmüştür. Ancak ne var ki halkın cehaletinden ve umut arayışından yararlanarak boyuna üreyen bu mabet bezirgânları, aradan zaman geçtikçe tekrar hortlayarak her yanı kaplamış bulunuyor. Hahamlara ve ruhbanlara utangaç bir özenti içinde İslâm'da da seyyidler, mollalar,

şeyhler, hocalar, hafızlar, ilâhiyatçılar vs. sınıfı oluşturarak, vicdanın ve merhametin evrensel, özgür ve yalın sesi olan Allah'ın dinini bir meslek ve sınıf uğraşısı haline getirme çabaları olduğunu görüyoruz. Oysaki İslâm ne bir meslektir, ne de bu mesleğe mensup olanların tekelinde olan bir dindir. İslâm tüm insanlığın dinidir; çünkü herkesin içinde bir gün uyanmayı bekleyen vicdan, merhamet ve sağduyu vardır. Müslüman olmak dediğimiz şey, işte bunların insanoğlunda uyanması olayıdır. Bunların uyanması için ne bir din adamının önünde günah çıkarmaya, ne birisini şeyh edinmeye, ne de ciltler dolusu kitap okuyarak akademik kariyer peşinde koşmaya gerek yoktur. Din kesinlikle bir meslek değildir. Yani üzerinden para kazanılan bir olgu değildir. Din, soluduğumuz hava gibidir; herkese her yerde lâzımdır. Sadece kendini bu işe hasretmiş özel bir meslek gurubunun değil, tüm meslek guruplarının aynı anda soluduğu bir hayat kaynağıdır. Yani herkesin dini, herkesin hayat yoludur; vicdanının sesini duyabilen, özünü hatırlayan; özgür tefekkür, korku ve titreme sahibi herkesin "metafizik gerilim" içinde bulabileceği hayat yolu…

[17] DİNU'L-GAYYİME: Bkz. 18/1. ayet dipnotu.

[18] MUTTAKİ: Bkz. 2/2. ayet dipnotu.

إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا
يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِيُوَاطِئُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ
اللَّهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ زُيِّنَ لَهُمْ سُوءُ أَعْمَالِهِمْ
وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٧﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ
اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرَضِيتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ
الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا
قَلِيلٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا
وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا
وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ
نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ
إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ
إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ
بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى
وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾

37- O haram ayların yeriyle oynama âdeti[19] ancak küfürde ileri gitmektir ki, bununla kâfirler şaşırtılır. Allah'ın haram kıldığı aylara uyum sağlasın diye Allah'ın yasağını delerek bir yıl helal, bir yıl haram sayıyorlar. Yaptıkları bu kötülük, kendilerine güzel görünüyor. Allah, kâfirler güruhunu doğru yolda yürütmez.

38- EY İMAN EDENLER! Size ne oldu ki "Allah yolunda savaşa çıkın!" denildiğinde yerinize yığılıp kaldınız? Yoksa ahiretten geçip dünya hayatına mı razı oldunuz? Ama dünya hayatının zevki, ahiretin yanında pek az bir şeydir.[20]

39- Eğer topluca savaşa çıkmazsanız, O size acı bir şekilde azap eder. Yerinize başka bir halk getirir ve siz de ona zerrece zarar veremezsiniz. Allah'ın her şeye gücü yeter.

40- Eğer siz peygambere yardım etmezseniz, Allah ona yardım edecektir. Tıpkı kâfirlerin mecbur ettiği o hicret günlerinde mağarada bulunan iki kişiden biriyken yardım ettiği gibi. Hani arkadaşına, "Üzülme. Allah bizimle beraberdir" dediği o kritik anda... Allah, ona kendine güven duygusu vermiş, onu görmediğiniz ordularla destekleyerek kâfirlerin sözünü yerlere sermiş, Allah'ın sözünü[21] ise yükseklere taşımıştı. Allah çok güçlüdür, çok bilgedir.

---

[19] NESİ: Sözlükte [نسا] kökünden gelir. Mastarı "Ertelemek, geciktirmek" demektir. Gecikmek, uzaklaşmak, ertelemek, geri bırakmak (*insâ*); geciktirme, tehir etme (*nesiyyu*); ertelenmiş borç, veresiye (*nesîet*) kelimeleri bu köktendir... Müşrik Arapların *nesi* adını verdikleri bu uygulama, bir taraftan önceki ayetlerde geçen "altını ve gümüşü biriktirip yığma" ile ilgiliyken, diğer taraftan sonraki ayetlerde gelecek savaş ayetlerine giriş mahiyetindedir. Rivayete göre müşrik Araplar, ay takvimine uydukları takdirde hac mevsiminin bazen kışa, bazen yaza denk geldiğini görüyorlardı. Bu durumda hac yolculuğuna çıkmak hem kendilerine zor geliyor, hem de Mekke'ye pek gelen giden olmuyordu. Bu ise, Kâbe'ye gelen hacılar üzerinden dönen ticaretlerinin sekteye uğraması ve "altın ve gümüş yığmanın" yapılamaması demek oluyordu. Hal böyle olunca, hac zamanını, kış

soğuğu veya yaz sıcağına denk gelmeyen kolay aylara alıp orada sabitlemek istiyorlar, ve bunun içinde sürekli dönen ay takvimini, ayları sabit olan güneş takvimine uydurmaya çalışıyorlardı. Bunun için de buldukları çözüm, ay takvimi ile güneş takvimi arasındaki farkı araya bir ay ilâve ederek tamamlamak şeklindeydi. İşte bu, özelikle haram aylara denk gelen ayı geciktirip araya bir ay ilâve ederek kendi çıkarlarına uygun bir hale getirmeye erteleme, ilâve etme (*nesi*) denmekteydi. (Razi, Kurtubi, Taberi). Ayrıca Bkz. "EŞHURU MA'LUMAT" 2/197. ve "EYYAMU MA'DUDAT" 2/20. ayet dipnotları.

[20] Bundan sonraki ayetler, surenin sonuna kadar H. 9. yılda gerçekleşen "Tebuk" seferi ile ilgilidir. Sefer başlamadan önce, sefer anında ve seferden döndükten sonra inen bu ayetler, ilk indiği dönemde olduğu gibi, hatta ondan daha da fazla, sonraki çağlar için esaslı mesajlar vermektedir. Bu açıdan bakıldığında Tebuk seferi, zamanın dünya gücü Bizans'a karşı Medine'den çıkılıp o günkü sınır boyu olan Şam'a doğru yaklaşık otuz bin kişiyle gerçekleşen ve 14 gün süren zorlu yürüyüşün adıdır. Çölün içinden çıkıp o günkü dünya sistemine "meydan okuma" anlamına gelen bu yürüyüş, **Hz. Peygamber (s.a.v) (s.a.v)** 'in son seferidir. İşte sureye adını veren ve sefer kaçkınlarının "pişman olup tövbe etmesi, dönüp gelmesi" anlamına gelen Tövbe suresinin bundan sonraki bölümleri, tümüyle bu büyük çıkışla ilgili ayetlerden oluşuyor.

[21] KELİME: Bkz. 3/45 ayet dipnotu.

انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ
وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ
﴿٤١﴾ لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَلَٰكِنْ
بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا
لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ
لَكَاذِبُونَ ﴿٤٢﴾ عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ حَتَّىٰ
يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ ﴿٤٣﴾ لَا
يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يُجَاهِدُوا
بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿٤٤﴾ إِنَّمَا
يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ
وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَوْ
أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَٰكِنْ كَرِهَ اللَّهُ انْبِعَاثَهُمْ
فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٤٦﴾ لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ
مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ
الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

41- Hafifiyle ağırıyla topyekûn savaşa çıkın.[22] Mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihat edin. Eğer işin bilincindeyseniz, bu sizin iyiliğinizedir.

42- Rahat bir yolculuk olsaydı ve İşin ucunda ganimet görselerdi, arkana düşerlerdi; bundan hiç şüphen olmasın. Ne var ki o zorlu yolculuk kendilerine uzak geldi. Yakında "Eğer gücümüz olsaydı sizinle birlikte savaşa çıkardık" diye yemin edecekler. Kendilerini helake sürükleyecekler. Allah onların yalancı olduklarını biliyor; bundan hiç şüpheniz olmasın.

43- Allah seni affetsin. Doğru söyleyenlerin ve yalancıların kim olduğunu anlayıp dinlemeden onlara neden izin verdin?

44- Allah'a ve ahiret gününe candan iman edenler, mallarıyla ve canlarıyla cihattan geri durmak için senden izin istemezler. Zaten Allah, bu bilinçle yaşayanların kimler olduğunu çok iyi biliyor.

45- Ancak senden izin isteyenler, Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, kalpleri hastalıklı ve şüpheler içinde kıvranıp duranlardır.

46- Eğer cihada çıkmaya niyetleri olsaydı, mutlaka onun için hazırlık yaparlardı; fakat Allah, davranışlarından hoşlanmadı da onları alıkoydu ve "Oturun, oturanlarla beraber" denildi.

47- Zaten sizinle gelselerdi, fitne çıkarmaktan başka bir işe yaramayacak ve sırf moralinizi bozmak için aranıza karışacaklardı. Doğrusu, içinizde onlara kulak verecekler de yok değildi. Allah, o nankörleri çok iyi biliyor.

---

[22] Yani: Genciyle yaşlısıyla, kadınıyla erkeğiyle, hafif silâhlarla veya ağır silâhlarla, yaz- kış, kolay-zor demeden, "yediden yetmişe", topyekûn vs. seferber olun…

لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْاُمُورَ حَتّٰى
جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ اَمْرُ اللّٰهِ وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٤٨﴾
وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ ل۪ي وَلَا تَفْتِنّ۪يۜ اَلَا فِي الْفِتْنَةِ
سَقَطُواۜ وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُح۪يطَةٌ بِالْكَافِر۪ينَ ﴿٤٩﴾ اِنْ تُصِبْكَ
حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْۚ وَاِنْ تُصِبْكَ مُص۪يبَةٌ يَقُولُوا قَدْ اَخَذْنَا
اَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾ قُلْ لَنْ
يُص۪يبَنَا اِلَّا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَاۚ هُوَ مَوْلٰينَاۚ وَعَلَى اللّٰهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا اِلَّا
اِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِۜ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ اَنْ يُص۪يبَكُمُ اللّٰهُ
بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِه۪ اَوْ بِاَيْد۪ينَاۘ فَتَرَبَّصُوا اِنَّا مَعَكُمْ
مُتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾ قُلْ اَنْفِقُوا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَّلَ
مِنْكُمْۜ اِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِق۪ينَ ﴿٥٣﴾ وَمَا
مَنَعَهُمْ اَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ اِلَّا اَنَّهُمْ كَفَرُوا
بِاللّٰهِ وَبِرَسُولِه۪ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلٰوةَ اِلَّا وَهُمْ
كُسَالٰى وَلَا يُنْفِقُونَ اِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٥٤﴾

48- Aslında onlar, fitneyi daha önce çıkarmak istediler ve sana karşı türlü işler çevirdiler. Sonuçta onların hoşuna gitmemesine rağmen, hak yerini buldu ve Allah'ın emri üstün geldi.

49- Yine içlerinden, "Bize izin ver, başımızı belâya sokma" diyenler var. Oysa asıl böyle yapmakla, belanın tam içine düştüler. Öyle ya, cehennem kâfirleri dışarıda bırakmayacak kadar geniş!

50- Sana bir iyilik gelse, bu onların zoruna gider. Fakat başın belâya girse; "Biz tedbirimizi önceden almıştık" derler ve sevinerek dönüp giderler.

51- De ki: "Bize hiç bir zaman Allah'ın yazdığından başkası ulaşmaz. O bizim yâr ve yardımcımızdır. Şu halde mü'minler yalnızca Allah'a dayanıp güvensinler."

52- De ki: "Siz bizim için ancak iki güzel şeyden birini bekleyebilirsiniz. Biz ise size, Allah'tan veya bizim elimizden gelecek bir azap bekliyoruz. O halde bekleyin, biz de sizinle birlikte bekliyoruz."[23]

53- De ki: "İster gönüllü, ister zoraki verin; verdikleriniz hiçbir zaman kabul edilmeyecektir. Çünkü siz, yoldan çıkmış bir güruh oldunuz."[24]

54- Onların verdiklerinin kabul edilmesine engel olan, yalnızca Allah'a ve Peygamberine kâfirlik etmeleri, namaza ancak üşenerek gelmeleri ve verdiklerini de ancak istemeyerek vermeleridir.[25]

---

[23] Yani siz bizim başımıza iki güzel şeyden birisinin gelmesini, gazilik ya da şehitlikten birisini bekleyebilirsiniz. Fakat biz sizin için, Allah'tan gelecek veya bizim elimizle gerçekleşecek bir azabı bekliyoruz. Her ikimizde bekliyoruz, bekleyelim bakalım hangisi olacak ve bundan kim kazançlı çıkacak...

[24] Demek ki "Allah yolunda cihat"tan kaçtıktan sonra isterse gönüllü olsun, isterse zoraki olsun, hâlâ "Biz sizi desteliyoruz, arkanızdayız " vs. demenin hiç bir manası yoktur. Bu durumda ortalık süt limanken yapılan "gönüllü" (*tav'an*) desteklemelerin ve yardımların bile bir manası olmamaktadır. Önemli olan, iş başa düştüğünde, mal ve can söz konusu olduğunda, yani savaş ve cihat söz konusu olduğun-

da nerede durulup durulmadığıdır. İşin nirengi noktası veya turnusol kâğıdı burasıdır. Burada yan çizen artık ne yaparsa yapsın, isterse sabahlara kadar gözyaşları döksün, son kuruşuna kadar versin bir anlamı kalmamıştır. Demek ki dıştan "Müslüman" görünmek de yetmemekte, ortalık süt limanken gönüllü yardımlarda bulunmak bile yeterli olmamakta, illâ ki zor zamanda savaşı ve ölümü göze alarak meydana atılabilmek gerekmektedir. Gerçek anlamda sözünün eri olanlar (*sadikun*) işte bunlardır. Çünkü Müslüman olmak veya iman etmek, ilk etapta bir söz, bir "iddia"dır. Bunun test edileceği yer. namazdan, oruçtan, hayır hasenat yapmaktan öte iki güzel şeyden (gaza ve şehadet) birisini göze almak, yani ölümüne "cihat"tır. Tövbe suresi, işte bize dönüp dolaşıp bunu öğretiyor. Tarih boyunca her zaman ve mekânda görülen ikiyüzlülüğün ve münafıklığın, bir bir genlerini çözüyor. Cenabı-ı Hak, ortalıkta kendini Müslüman sanıp dolandığı halde, "iki güzel şeyden birisi" söz konusu olunca olduğu yere çakılıp kalan ve aslında bütün ömrü münafıklık ve ikiyüzlülükle geçen birisi olmaktan muhafaza buyursun...

[25] Ayette namaz kılmaları (*yequmu's-salah*) değil de, namaza gelmeleri (*yetune's-salah*) denmesine dikkat edilmelidir. Bu şu demektir: "Bu münafıklar namaza "gelirler" ama aslında namaz "kılmazlar". Tek başlarına kaldıklarında namaz kıldıkları yoktur. Onlar sadece gösteriş için Müslüman toplumun içine karışırlar ve namaza da üşene üşene gelirler. Sureta namaz kılıyormuş gibi görünürler. Tek başlarına kaldıklarında, namazı niyazı terk ederler; toplu halde olunca, insan içine çıkınca, istemeyerek namaza "gelmeleri" vardır.

55- Sakın onların malları da, çocukları da seni imrendirmesin. Allah, sadece dünya hayatında onlara bunlarla azap etmeyi ve canlarının kâfir olarak çıkmasını istiyor.

56- Yine, sizden olduklarına dair Allah'a yemin eder dururlar. Oysa sizden değildirler, onlar sadece korkudan ödleri kopan kuru kalabalıktır.

57- Eğer sığınacak bir yer yahut barınacak mağaralar ya da kaçacak bir delik bulsalardı, hiç düşünmez başlarını oraya sokarlardı.

58- Yine aralarında, sadakalar konusunda seni çekiştirenler var. Çünkü ondan kendilerine verilince memnun olurlar, verilmeyince de hemen bozulurlar.

59- Ne olurdu bunlar, Allah ve Peygamberi kendilerine ne verdiyse ona razı olsaydılar da; "Bize Allah yeter. Allah bize engin cömertliğinden yine verir, peygamberi de bundan geri durmaz. Bizim bütün beklentimiz Allah'tandır" deselerdi.

60- SADAKALAR,[26] ancak yoksullar, düşkünler, zekât memurları, kalpleri ısındırılmak istenenler, köleler, borçlular, Allah yolundakiler ve yolu kesilmişler[27] içindir. Allah böyle farz kıldı. Allah bilendir, bilgedir.[28]

فَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَلَٓا اَوْلَادُهُمْ اِنَّمَا يُر۪يدُ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا
فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٥٥﴾
وَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْۜ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ
يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾ لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَاً اَوْ مَغَارَاتٍ اَوْ مُدَّخَلاً لَوَلَّوْا
اِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ
فَاِنْ اُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَاِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْهَٓا اِذَا هُمْ
يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ رَضُوا مَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُۙ
وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ سَيُؤْت۪ينَا اللّٰهُ مِنْ فَضْلِه۪ وَرَسُولُهُٓۙ
اِنَّٓا اِلَى اللّٰهِ رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾ اِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَٓاءِ وَالْمَسَاك۪ينِ
وَالْعَامِل۪ينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ
وَالْغَارِم۪ينَ وَف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّب۪يلِۜ فَر۪يضَةً مِنَ
اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ حَك۪يمٌ ﴿٦٠﴾ وَمِنْهُمُ الَّذ۪ينَ يُؤْذُونَ
النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ اُذُنٌۜ قُلْ اُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ
بِاللّٰهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِن۪ينَ وَرَحْمَةٌ لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْۜ
وَالَّذ۪ينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿٦١﴾

61- Yine içlerinden peygamberi inciten ve "O, her söylenene kulak veriyor" diyenler var. Söyle onlara: "O, nezaketinden dolayı her söylenene kulak veriyor. Allah'a inanıyor, müminlere güveniyor ve iman edenlere sevgi ve merhametle kucak açıyor." Allah'ın peygamberini incitenleri ise acı bir azap bekliyor.

---

[26] SADAKA: Sözlükte [صدق] kökünden gelir. Mastarı, "doğru söz söylemek" demektir. Doğru söz söylemek (*sıdq, sadâqat*); doğru kabul etmek, doğrulamak (*ısdâq*); onaylamak, inanmak, doğrulamak, onamak (*tasdîq*); doğru söyleyen, dürüst, samimî (*sâdıq*); doğruluk, dürüstlük, samimiyet, içtenlik, ihlâs (*sıdq*); samimiyetle (*bi's-sıdq*); doğruluk, samimiyet, arkadaşlık, bağlılık (*sadâqat*); özü sözü doğru olan (*sadîq*); metres, manita, kız arkadaş (*sadîqa*); tasdik eden, onaylayan (*musaddıq*) kelimeleri bu köktendir… Görüldüğü gibi her tür karşılıksız harcamaya (*sadaka*)

denmesi, ortada "söz ile ilgili" bir durumun olduğunu gösteriyor. Peki, neden yapılan her tür karşılıksız vermeye "doğru söyledi" veya "doğru söylemek" anlamına gelen (*sadaka*) denmiş? Bunun iki anlamı olabilir; 1- "Böyle yapmakla doğru yaptı, bu yapılan doğru bir iştir" denmek istenir 2- Sözünde durdu, sözün gereğini yerine getirdi, sözünün eri oldu" denmek istenir. İkinci anlamıyla, Kur'an'ın dünyasında derin bir anlamı bulunan "ahd-i misak" kavramına göndermede bulunulduğu manası kazanır. Yani Allah'ın Âdemoğlunun yaratılıştan fıtratına yerleştirdiği "doğru olma, dürüst olma, elindekini başkalarıyla paylaşma sözünün gereğini yaptı. Bu konuda verilen fıtrî sözün arkasında durdu, o sözün namusunu korudu" demek olur. Bundan dolayı da yapılan her karşılıksız yardım, "sözün namusu adına, bunun arkasında durulduğunu göstermek için verilen şey" (*sadaka*) demeye gelmiş olur.

[27] İBNU'S-SEBİL: Bkz. 59/7. ayet dipnotu.

[28] Burada anlatılan sekiz sınıfı, mutlak kategoriler olarak anlamamak gerekir. Çünkü bu tabirler çok geniş anlamlara sahiptir. Meselâ sadece "Allah yolundakiler" tabiri bile, diğer hepsini ve burada adı geçmeyen başka birçok şeyi içine alabilir. Çünkü bir Müslüman'ın yaptığı her şey zaten Allah yolundadır. Artık bu tabirlere her çağın okuyanları kendi durumlarına göre açılım getirirler. Belki buradan şöyle bir genel ilke çıkarılabilir; "Toplumda gelir dağılımından kaynaklanan eşitsizlik, sınıflaşma ve tekelleşme olmamalıdır. Zenginler ile yoksullar arasındaki uçurum kapatılmalıdır. Bunun için ne gerekiyorsa o yapılmalıdır..."

يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْۚ وَاللّٰهُ وَرَسُولُهُٓ اَحَقُّ
اَنْ يُرْضُوهُ اِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ اَلَمْ يَعْلَمُٓوا اَنَّهُ
مَنْ يُحَادِدِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَاَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَاۜ
ذٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾ يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ اَنْ تُنَزَّلَ
عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْۜ قُلِ اسْتَهْزِؤُاۚ
اِنَّ اللّٰهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ
لَيَقُولُنَّ اِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُۜ قُلْ اَبِاللّٰهِ وَاٰيَاتِهِ
وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَذِرُوا
قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْۜ اِنْ نَعْفُ عَنْ طَٓائِفَةٍ مِنْكُمْ
نُعَذِّبْ طَٓائِفَةً بِاَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾ اَلْمُنَافِقُونَ
وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ
عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ اَيْدِيَهُمْۜ نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْۜ
اِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٦٧﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنَافِقِينَ
وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَاۜ هِيَ
حَسْبُهُمْۚ وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌۙ ﴿٦٨﴾

62- Sizin gözünüze girmek için Allah'a yemin edip duruyorlar. Oysa eğer bunlar gerçekten mü'min olsalardı, her şeyden önce Allah'ın ve peygamberinin rızasını aramaları gerekirdi.

63- Hem onlar bilmiyorlar mı ki, Allah'a ve peygamberine kafa tutan kimseyi ebedi cehennem ateşi bekliyor. Aşağılanmanın en büyüğü de zaten budur.

64- Münafıklar, kalplerinde olanı ortaya çıkaracak bir surenin indirilmesinden korkuyor. Söyle onlara: "Alay edin bakalım, çünkü Allah o korktuğunuzu başınıza getirecektir."

65- Şayet kendilerine sorsan, "Canım laf olsun işte, şakalaşıyorduk" diyecekler. Söyle onlara: "Siz Allahla, ayetleriyle ve peygamberiyle dalga mı geçiyordunuz?"[29]

66- Boşuna özür dileyip durmayın. Çünkü siz iman ettiğinizi söyledikten sonra küfrünüzü açığa vurdunuz. İçinizden bir kısmınızı bağışlasak bile, bir kısmınıza suçlarında ısrar etmelerinden dolayı azap edeceğiz.

67- Münafıkların erkekleri de kadınları da birbirlerine benzer; kötülüğü emreder, ortak iyiye mani olur ve cimrilik ederler. Allah'a karşı umursamazdırlar, ama Allah da onları umursamayacak. Bu münafıklar, yoldan çıkmışların ta kendileridir; bundan hiç şüpheniz olmasın.

68- Allah, münafıkların erkeklerine, kadınlarına ve bütün kâfirlere ebedi cehennem ateşi sözü verdi. O, onlara yeter. Allah onları tümüyle dışlamıştır. Onları ebedi azap bekliyor.

---

[29] Rivayete göre münafıklar, **Hz. Peygamber (s.a.v)**' in Tebük seferine çıkmasını dillerine doluyor; ve onu, "Her söze saf saf kulak veriyor" diyerek alaya alıyorlardı. Öyle anlaşılıyor ki münafıklar, Bizans'a karşı yürümeyi, dünyanın o günkü bu süper gücünü karşısına almayı "macera" olarak görüyor ve "Dünyayı sanki o kurtaracak, insanlığın beklediği büyük kahraman ya kendileri" (!) gibi lâflarla dalga geçiyorlardı. Keza, "Bu adamın bir şeyden anladığı yok; Bizans'ı (dünya sistemini) çocuk oyuncağı sanıyor. Her söylenene saf saf inanıyor, hayal dünyasında yaşıyor" vs. lâflarla peygamberin ve mü'minlerin şevkini kırmaya, moralini bozmaya çalışıyorlardı.

كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَأَكْثَرَ أَمْوَالًا
وَأَوْلَادًا فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلَاقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ كَمَا
اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِي
خَاضُوا أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَٰئِكَ
هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٩﴾ أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ
وَالْمُؤْتَفِكَاتِ أَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ
اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾
وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ
بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ
سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾ وَعَدَ اللَّهُ
الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ
وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٧٢﴾

69- Bakın, siz de öncekiler gibisiniz. Onlar sizden daha güçlüydüler. Malları ve çocukları daha çoktu. Dünya hayatına dalıp zevki sefa sürmeye bakmışlardı. Önceki çağların münafıkları nasıl dünyaya dalıp zevki sefa sürmeye baktıysa, siz de aynı şekilde dünyaya dalıp zevki sefa sürmeye baktınız ve onların saplandığı batağa siz de saplandınız. İşte bunların dünyada da, ahirette de bütün yaptıkları boşa gitmiştir. Bunların görüp göreceği koskoca bir hüsrandır.

70- Onlara önceki çağlarda yaşayanların; Nuh, Ad ve Semud halkının, İbrahim halkının, Medyen halkının ve alt üst olmuş o şehirlerin haberi gelmedi mi? Bunların hepsine, peygamberleri söze dayalı apaçık delillerle gelmişti. Demek ki Allah, onlara zulmetmiş değildi. Fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.

71- ERKEK ve kadın bütün iman edenler, birbirlerinin dostu ve yâranıdır. Ortak iyiyi emreder, kötülükten alıkoyarlar, namazı kılar, zekâtı verirler, Allah'a ve peygamberine itaat ederler. İşte bunlara Allah, sevgi ve merhamet yağdıracak. Allah çok güçlüdür, çok bilgedir; bundan hiç şüpheniz olmasın.

72- Allah, iman eden erkeklere ve kadınlara, altından ırmaklar akan ebedi cennetler ve cennetlerin tam orta yerinde huzur dolu meskenler hazırladı. Allah'ın hoşnutluğu ise hepsinden daha büyüktür. İşte asıl büyük mutluluk budur.

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِق۪ينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْۜ
وَمَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُۜ وَبِئْسَ الْمَص۪يرُ ﴿٧٣﴾ يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ مَا قَالُواۜ
وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ اِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا
بِمَا لَمْ يَنَالُواۚ وَمَا نَقَمُٓوا اِلَّٓا اَنْ اَغْنٰيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ
مِنْ فَضْلِه۪ۚ فَاِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْۚ وَاِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ
اللّٰهُ عَذَابًا اَل۪يمًا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۚ وَمَا لَهُمْ فِي الْاَرْضِ
مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَص۪يرٍ ﴿٧٤﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ اٰتٰينَا
مِنْ فَضْلِه۪ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّٓا
اٰتٰيهُمْ مِنْ فَضْلِه۪ بَخِلُوا بِه۪ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٧٦﴾
فَاَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا ف۪ي قُلُوبِهِمْ اِلٰى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَٓا اَخْلَفُوا
اللّٰهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿٧٧﴾ اَلَمْ يَعْلَمُٓوا
اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوٰيهُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ عَلَّامُ
الْغُيُوبِۚ ﴿٧٨﴾ اَلَّذ۪ينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّع۪ينَ مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَ
فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذ۪ينَ لَا يَجِدُونَ اِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ
مِنْهُمْۜ سَخِرَ اللّٰهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿٧٩﴾

73- ÈY PEYGAMBER! Kâfirlerle ve münafıklarla yılmadan savaş! Onlara karşı kararlı ol ve sert davran! Kaldı ki onların son durağı cehennemdir; ne berbat bir duraktır orası!

74- Yine öyle bir şey söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar. Oysa o küfür sözünü söylediler. İslâm'a girdikten sonra yine kâfirlik ettiler ve asla başaramayacakları bir intikamın peşine düştüler. Oysa intikam almak istedikleri şey, Allah'ın peygamberiyle kendilerine ulaştırdığı ilahi lütuftan başkası değildi.[30] Şimdi; eğer tövbe ederlerse, haklarında hayırlı olur. Fakat aldırış etmezlerse, Allah onları dünyada ve ahirette acı bir azaba uğratacak. Yeryüzünde bir yâr ve yardımcı da bulamayacaklar.

75- Yine onların içinde, "Allah bizi zengin ederse bol bol sadaka vereceğiz; ve iyilik, güzellik, doğruluk timsali insanlar olacağız!" diye söz verenler var.

76- Oysa böyleleri, Allah kendilerine engin cömertliğinden istediklerini verir vermez bencilce ona sarılırlar ve verdikleri bütün sözlerden dönerler.

77- Allah'a verdikleri sözün namusunu korumadıkları ve yalan söylemeyi huy haline getirdikleri için Allah, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar onların kalbine ikiyüzlülük yerleştirdi.

78- Onlar Allah'ın, kuytu fısıltılarını da, en gizli sırlarını da bildiğini, hatta bütün sırların sırrına vakıf olduğunu bilmiyorlar mı?

79- Mü'minlerden, sözün namusu adına verilmesi gerekenlerden[31] daha fazlasını verenleri ve güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları alaya alanları Allah maskaraya çevirecektir. Dahası onları acı bir azap bekliyor.[32]

[30] Burada ne denmek istendiği ile ilgili üç görüş var: 1- Münafıklar, kendilerine Mekke'den hicret ederek gelen Hz. Muhammed (s.a.v)' i kıskanarak, Medine'deki liderliğin ellerinden gittiğini gördüler ve bir an önce onu bertaraf etmek için intikam peşine düştüler. Oysa kendilerine gelen, Allah'ın lütfundan başkası değildi. 2- Münafıklar, kendilerine gelen ilâhî vahyi geri teperek, peygamberlik hakkında şüp-

heye düştüler ve bunun bir kandırmaca olduğunu sanarak bir an önce etkisinin kırılması için alaya alıp küçük düşürmeye kalktılar. Oysa alay alıp küçük düşürmeye çalıştıkları şey, Allah'ın lütfundan başkası değildi. 3- Münafıklar, işin ciddîye binip peygamberin Tebuk seferine çıkmaya kararlı olduğunu görünce, bunun başlarına büyük dertler açacağını gördüler ve suikast plânlayarak bir an önce ondan kurtulmak istediler. Oysa kurtulmak istedikleri şey, kendilerine gelen ilâhî lütuf ve rahmetten başka bir şey değildi.

[31] SADAKA: Bkz. Az önce geçen 9/60. ayet dipnotu.

[32] Rivayete göre, "Sözün namusu adına verilmesi gerekenleri (*sadaka*) vermeye çağıran ayetlerden sonra iman edenler içinden herkes, kendi gücü oranında **Hz. Peygamber (s.a.v)**'e bir şeyler getirmeye başladı. Biri biraz fazla bir şey getirse münafıklar, hemen "Gösteriş yapıyor"; biri az bir şey getirince de hemen, "Allah'ın buna mı ihtiyacı var" diyerek dalga geçerlerdi (Razi, İbni Kesir). Ayet buna gönderme yapıyor.

80- Onlar için ister af dile, ister dileme fark etmez. Kaldı ki onlar için yetmiş kere af dilesen de, Allah onları asla bağışlayacak değildir. Bu, onların Allah'a ve peygamberine kâfirlik etmelerinden dolayıdır. Allah, böyle yoldan çıkmış bir güruha doğru yolu nasip etmez.

81- GERİDE kalıp savaşa gitmeyenler, Allah'ın peygamberi gittikten sonra yerlerinde oturup kalmalarına sevindiler. Mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihat etmekten hoşlanmadılar da, "Bu sıcakta sefere mi çıkılırmış?" dediler. Söyle onlara: "Cehennem ateşi daha sıcak!" Keşke bunu anlayabilseydiniz.

82- Bundan böyle, artık az gülsünler; çünkü yaptıklarından dolayı çok ağlayacaklar.

83-Artık Allah, seni onlardan bir kısmının yanına döndürür de, başka bir cihada çıkmak için senden izin isterlerse "Artık siz benimle beraber savaşa çıkmayacaksınız ve hiç bir düşmana karşı benimle birlikte savaşmayacaksınız. Zaten daha önce de oturup kalmayı çok istiyordunuz. Şimdi de geri kalanlarla beraber oturun" de.

84- Onlardan ölen birinin asla namazını kılma ve kabri başında da durma. Çünkü onlar, Allah'a ve peygamberine kâfirlik ettiler ve yoldan çıkmış olarak öldüler.[33]

85- Onların ne mallarını, ne de evlatlarını gözünde büyütme. Allah, onlara dünyada ancak bununla azap etmeyi ve canlarının kâfir olarak çıkmasını istiyor, başka bir şey değil!

اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْع۪ينَ
مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِه۪
وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِق۪ينَ ﴿٨٠﴾ فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ
خِلَافَ رَسُولِ اللّٰهِ وَكَرِهُٓوا اَنْ يُجَاهِدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ
ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ اَشَدُّ
حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾ فَلْيَضْحَكُوا قَل۪يلًا وَلْيَبْكُوا كَث۪يرًا
جَزَٓاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾ فَاِنْ رَجَعَكَ اللّٰهُ اِلٰى طَٓائِفَةٍ مِنْهُمْ
فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ اَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ
عَدُوًّا اِنَّكُمْ رَض۪يتُمْ بِالْقُعُودِ اَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِف۪ينَ
﴿٨٣﴾ وَلَا تُصَلِّ عَلٰٓى اَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ اَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلٰى قَبْرِه۪
اِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِه۪ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨٤﴾ وَلَا
تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَاَوْلَادُهُمْ اِنَّمَا يُر۪يدُ اللّٰهُ اَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا
فِي الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٨٥﴾ وَاِذَٓا اُنْزِلَتْ
سُورَةٌ اَنْ اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَأْذَنَكَ
اُولُوا الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِد۪ينَ ﴿٨٦﴾

86. Baksana; "Allah'a iman edin ve peygamberi ile beraber cihada çıkın" diye bir sure indirildiği zaman, içlerinden zengin kodamanları senden izin istediler ve "Bırak bizi, bozma rahatımızı" dediler.

[33] Rivayete göre, münafıkların lideri **Abdullah ibn Ubeyy ibn Selul** hastalanınca, **Hz. Peygamber (s.a.v)** onu ziyaret etti. **İbni Selul, Hz. Peygamber (s.a.v)**' den öldüğünde cenaze namazını kıldırmasını ve kabri başında dua etmesini istedi. Daha sonra da kendisine kefen olması için, **Hz. Peygamber (s.a.v)**'den gömleğini vermesi için birini yolladı. **Hz. Peygamber (s.a.v)** de, ona dışından giydiği gömleğini gönderdi. **İbni Selul** bunu geri göndererek, içten giydiği ve derisine dokunan gömleğini istedi. **Hz. Ömer,** "O necis adama gömleğini nasıl verirsin?" diye karşı çıkınca; **Hz. Peygam-**

ber (s.a.v); "*Benim gömleğim ondan, Allah'ın azabından her hangi bir şeyi savuşturmaz. Fakat umarım Allah, o münafıklardan bin kişiyi İslâm'a girdirir*" dedi. Çünkü münafıklar **İbni Selul**'ü lider bilir, peşinden ayrılmazlardı. Nitekim peygamberin hasta yatağında onu ziyaret ettiğini, ona gömleğini verdiğini ve cenaze namazını kıldırdığını görünce binlercesi Müslüman oldu. Ayet b olay üzerine nazil oldu (Razi, Taberi, Kurtubi, İbni Kesir). Bu olayın, **İbni Selül**'ün ölümden önce mi sonra mı nazil olduğu hakkında ihtilaf edimleşse de ayetin sonundaki "*Çünkü onlar kafir ve fasık olarak öldüler*" ifadesine bakarsak, "onlardan birisinin" ayet indiğinde ölmüş olduğu anlaşılıyor. Demek ki **Hz. Peygamber**, ayet gelmeden önce **İbni Selül**'ün cenaze namazını kıldırmış. Hz. **Ömer** de buna itiraz etse de **Hz. Peygamber** söz konusu gerekçeyi ileri sürmüş. Fakat ayet, **Hz. Ömer**'i destekler tarzda gelmiş. Görüldüğü gibi **Hz. Peygamber (s.a.v)** münafıkların başının cenaze namazını kıldırmış ve "son yolculuğunda" ona iyi davranmıştır. Peki neden? Bunu nasıl anlamak icap eder? Klâsik tefsirlerde bunun nedeni hakkında birçok görüş beyan edilmişse de, olaya bir başka açıdan bakmayı denemek yararlı olabilir. Şöyle ki: Burada **Hz. Peygamber (s.a.v)**'in tavrı Medine toplumunun tümünü kucaklayan bir "lider" tavrıdır. Geride kalanları ve gelecekte olabilecekleri düşünerek münafıkların başı ölse de hiç olmazsa peşinden gidenleri topluma kazandırmak, toplumun başına belâ olmayı daha fazla sürdürmeden münafıklar sorununa "kamu yararına" bir çözüm bulmak istemektedir. Bunun için, yaptığı duanın ve kıldırdığı cenaze namazının ona doğrudan bir faydasının olmayacağını bile bile, geride kalanlara gül uzatmaktadır. Bu hassas anda böylesi bir tavır, derhâl beklediği etkiyi uyandırmakta ve liderleri ölen münafıklar bu âlicenaplık karşısında topluca İslâm'a girmektedirler. **Hz. Ömer**'in tavrı ise tam bir idealist aydın tavrıdır. Onun için önemli olan toplumsal menfaat, kamu yararı vs. değil olanca çıplaklığı içinde gerçekliktir. Bir şey gerçek ise toplumsal menfaat, kamu yararı vs. adına iptal edilemez ve ertelenemez. Demek ki bir toplumsal lider için öncelikli olan "toplumda ne olduğu" iken bir idealist aydın için öncelikle olan "saf gerçeğin ne olduğudur." Çünkü saf ideller yaşayan realitenin içine girip onun tozuna toprağına bulanınca, genellikle saflıklarını kaybederler. Yani "Pis gerçekler, güzelim teorileri mahveder." Bu durumda toplumsal lider, saf ideallerin realitenin tozuna toprağına bulanarak yeşermesini sağlamaya çalışırken, idealist aydın, realitenin içinden yeşertilmeye çalışılan yüce ideallerin saflığının bozulup bozulmamasına odaklanır. Bunun için aydın **Hz. Ömer** örneğinde görüldüğü gibi toplumun başında **Hz. Peygamber (s.a.v)** de olsa hep olaya muhalif tarafından, realitenin ideallerini bozup bozmadığı açısından bakmak durumundadır. Demek ki saf bir yürek temizliği içinde doğan Mekke muhalefeti, zamanla kendi realitesini kuramasaydı, yani kendi Medine'sini yaratamasaydı "baki kalan şu kubbede hoş bir seda" olarak kalacaktı. Öte yandan kendi realitesini yaratma adına Medine'sinin içine gömülüp kalsaydı, "geçti gitti üç beş günlük fasıldı" olacaktı. **Hz. Muhammed (s.a.v)** gibi, lider ve **Hz. Ömer** gibi aydın ruhlu insanlar sayesindedir ki Mekke idealizmi, Medine realitesine gömülmeden yoluna devam edebildi. Ancak sonraki çağlarda ortaya çıkan realiteler için aynı şeyi ne yazık ki söyleyemeyeceğiz. Bunun niye böyle olduğunu, analiz etmeye çalıştığımız tarzda "lider" ve "aydın" tipinin artık bir daha çıkarılamamasında aramak gerekir. Öte yandan ayetin olayda, **Hz. Ömer** tavrını (idealist aydın) destekler mahiyette gelmesi de son derece dikkat çekicidir.

87- Geride kalanlarla[34] beraber olmaya razı oldular. Onların kalplerine mühür vuruldu. Artık onlar gerçeği kavrayamazlar.

88- Fakat Peygamber ve onunla mallarıyla ve canlarıyla omuz omuza cihat eden mü'minlerin üzerlerine hayırlar yağacak. Ebedi mutluluk ve büyük kurtuluş onları bekliyor.

89- Allah, onlara altından ırmaklar akan cennetler hazırladı, içlerinde sonsuza dek kalacaklar. İşte gerçek zafer budur.

90- BEDEVÎLER de mazeret beyan ederek, kendilerine izin verilmesi için geldiler. Allah ve peygamberine yalan söyleyerek onlar da oturup kaldılar. Onların kâfir olanlarını acı bir azap bekliyor.

91- Allah ve peygamberine karşı iyi niyetli oldukları sürece güçsüzlere, hastalara ve savaş donanımı olmayanlara bir günah yoktur. Çünkü iyi niyetlileri sorumlu tutmanın bir manası olmaz. Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

92- Yine savaşmak için at ve silâh istemek için sana gelip de, "Size verecek atımız, silâhımız yok" cevabını alınca; gerekli savaş malzemelerini temin edemedikleri için, üzüntülerinden gözlerinden yaşlar dökerek geri dönenlere de sorumluluk yoktur.

رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ
لَا يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾ لَكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ
جَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَأُولَٰئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ
وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨٨﴾ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٨٩﴾
وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ
الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا
مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٠﴾ لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَىٰ
وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ
وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ
﴿٩١﴾ وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ
مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ
حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ﴿٩٢﴾ إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى
الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ
الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾

93- Asıl sorumlu olanlar, zengin oldukları halde senden izin isteyenlerdir. Onlar, geride kalanlarla beraber olmayı tercih ettiler. Allah da kalplerini mühürledi. Artık başlarına geleceği bilmezler.

---

[34] Geride kalanlar (*havalif*) kelimesinin, "evinde oturan kadınlar" manasına geldiğinde çoğu müfessir ısrar ediyor ve bunun o günkü Araplar arasında bir deyim olduğunu söylüyor (Razi). Eğer öyleyse bu, savaşa katılmaktan kaçınanların "erkeklik gururuna" hitap edildiği manasına gelir. Çünkü o dönemde –ki hâlâ öyledir- erkekler, kadınlara benzetilmeye çok kızarlardı. Türkçedeki "karı gibi evinde oturmak" deyimi, bir fikir verebilir. Kadınlara yönelik aşağılama kokan bu tabiri, tabiî ki Kur'an nezih üslûbu gereği doğrudan kullanmıyor. Fakat bu manayı çağrıştıracak şekilde Kur'an, dillerinde kof bir böbürlenme olarak dolandırıp durdukları bu tabirle, kimi erkekleri âdeta yüzleştiriyor. Bunu, Kur'an'ın "hitabının tarihsel, mesajının evrensel" olduğuna dair tipik örneklerden birisi olarak görebiliriz. Demek ki burada savaşamama bakımından kadınlardan daha geride olduğu halde, hatta çok daha korkak olduğu halde ataerkil statü icabı kadınları aşağılama makamında duran kimi "maço" tiplerin kof böbürlenmeleri deşifre edilmektedir.

94- Seferden döndüğünüzde size türlü mazeretler beyan edecekler. Söyle onlara: "Boşuna dil döküp durmayın, size asla inanmayacağız. İşin doğrusu, Allah bize durumunuzu haber verdi. Bundan böyle de Allah ve peygamberi, yaptıklarınızı görmeye devam edecektir. Sonunda hepiniz, gizliyi aşikârı bilen Allah'ın huzurunda toplanacaksınız. O zaman Allah yaptıklarınızı bir bir önünüze koyacak.

95- Yine seferden döndüğünüzde, kendilerini rahat bırakasınız diye Allah'a yeminler edecekler. Artık siz de bırakın onların yakasını, çünkü tiksinti veriyorlar. Yaptıklarının karşılığı olarak varacakları yer cehennemdir.

96- Kendilerinden memnun olasınız diye size yemin ederler, ama siz onlardan memnun olsanız bile Allah; yoldan çıkmış bir güruhtan asla memnun olmaz; bundan hiç şüpheniz olmasın.

97- Bedevîlerin kâfirliği ve münafıklığı daha beter olur. Allah'ın peygamberine indirdiği hükümlerin sınırlarını bilmemeye daha yatkındırlar. Oysa Allah bilendir, bilgelik kaynağıdır.[35]

98- Yine bedevilerden kimileri verdiğini boşa gitmiş sayar ve zamanla belânızı bulacağınız ümidiyle gözleri yolda bekler dururlar. Oysa asıl zamanla belâyı bulacak olan onlardır. Allah her şeyi

يعتذرون إليكم إذا رجعتم إليهم قل لا تعتذروا
لن نؤمن لكم قد نبأنا الله من أخباركم وسيرى الله عملكم
ورسوله ثم تردون إلى عالم الغيب والشهادة فينبئكم
بما كنتم تعملون ﴿٩٤﴾ سيحلفون بالله لكم إذا انقلبتم
إليهم لتعرضوا عنهم فأعرضوا عنهم إنهم رجس
ومأواهم جهنم جزاء بما كانوا يكسبون ﴿٩٥﴾ يحلفون
لكم لترضوا عنهم فإن ترضوا عنهم فإن الله لا يرضى
عن القوم الفاسقين ﴿٩٦﴾ الأعراب أشد كفرا ونفاقا
وأجدر ألا يعلموا حدود ما أنزل الله على رسوله
والله عليم حكيم ﴿٩٧﴾ ومن الأعراب من يتخذ
ما ينفق مغرما ويتربص بكم الدوائر عليهم دائرة
السوء والله سميع عليم ﴿٩٨﴾ ومن الأعراب من يؤمن
بالله واليوم الآخر ويتخذ ما ينفق قربات عند الله
وصلوات الرسول ألا إنها قربة لهم سيدخلهم
الله في رحمته إن الله غفور رحيم ﴿٩٩﴾

işiten, her şeyi bilendir.

99- Fakat bedeviler içinde Allah'a ve ahiret gününe inanan, harcadıklarını Allah'a yakınlaşmaya ve peygamberin duasını almaya vesile sayanlar da vardır. Gerçekten de bunlar yakınlık vesilesidir. Allah onları sevgi ve merhametle bağrına basacaktır. Çünkü Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

[35] Demek ki Kur'an'ın bedevîlik (a'rab) olarak tanımladığı göçebe hayat tarzı, yerleşik hayat tarzına nazaran olumsuz bir durum olarak tavsif ediliyor. Bedevîlerin kâfirliğinin ve münafıklığının daha beter olacağının söylenmesi, iklim ve coğrafyanın insan karakteri üzerindeki etkisi üzerinde ısrarla duran **İbni Haldun**'un bede-

vî-hadarî ayrımına dayalı analizini çağrıştırır. Ancak arada şöyle bir fark var: **İbn Haldun**, bedevîlerin, şehir hayatına alışınca bozulacaklarını, saflıklarını kaybedeceklerini söyler. Çünkü şehre gelen bedevî bir taraftan incelirken diğer taraftan "işin inceliklerini" öğrenecektir. Bu ise onun entrika ve dolap çevirme yeteneğinin de giderek artmasını beraberinde getirecektir. Kur'an ise incelmenin, işin inceliklerini bilmenin, eğer Allah'a ve ahiret gününe iman, sevgi ve merhamet ile desteklenirse muazzam sonuçlar vereceğini, Allah'ın peygamberine indirdiği hükümlerin inceliklerinin kavranmasında çok işe yarayacağını söylüyor. Öte yandan, Kur'an'da bir kaç yerde yalın olarak geçen "bedevî" kelimesinin hep olumsuz manada kullanılması da dikkat çekicidir.

100- Zulüm diyarından göç edenlerle onlara kucak açanların öncülerinden ve bütün güzel şeyler adına bunların peşinden gidenlerden Allah razı olmuştur. Onlar da Allah'tan razı oldular. Onlara altlarından ırmaklar akan ebedi cennetler hazırladı. İşte asıl büyük zafer budur!

101- Bakın, etrafınızda hem bedevîlerden münafıklar, hem de Medine halkından nifaklarını küstahlık derecesinde ileri götürenler var. Sen bilmezsin onları, Biz biliriz. Onları katmerli azaba çarptıracağız. Sonuçta büyük bir azabın içinde bulacaklar kendilerini.

102- Kimileri de var ki iyi, güzel ve doğru davranışlarını, öteki bazı şeylerle birbirine karıştırdılar. Bunların tövbelerini[36] Allah'ın kabul etmesi umulur. Çünkü Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.[37]

103- Şu halde sözün namusu adına mallarından verdiklerini al.[38] Böylece bu, kendilerini hem temizlesin, hem de arındırırsın. Onlara gönül alıcı sözler söyle. Çünkü senin iltifatın, onların morallerini düzeltir. Allah her şeyi işitiyor her şeyi biliyor.

104- Bilmiyorlar mı ki, Allah kullarının tövbesini ve sözün namusu adına verdiklerini kabul eder.[39]Allah'tır tövbeleri karşılıksız bırakmayan, sevgi ve merhametle dopdolu olan.

وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ
اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ
جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَٰلِكَ الْفَوْزُ
الْعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾ وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ وَمِنْ أَهْلِ
الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ
مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿١٠١﴾ وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا
بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ
أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٠٢﴾ خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ
صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ
سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ
التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ
الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾ وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ
وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ
بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾ وَآخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ اللَّهِ إِمَّا
يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠٦﴾

105- Söyle onlara: "Çalışın! Çünkü yaptıklarınızı hem Allah görüyor, hem peygamberi, hem de mü'minler. Hepiniz, o gizli ve açığı bilen Allah'ın huzuruna geleceksiniz. O zaman Allah yaptıklarınızı bir bir haber verecek."

106- Yine bazı kimselerler vardır ki, işleri Allah'a kalmıştır. İster onlara azap eder, isterse tövbelerini kabul buyurur. Allah her şeyi bilendir, çok bilgedir.

---

[36] TEVBE: Sözlükte [تاب] kökünden gelir. Mastarı, "dönüp gelmek, pişman olmak, fenalıktan dönmek, tövbe etmek" demektir. Dönüp gelen, yaptığı suça pişman olan, tövbekâr (*tâib*); dönüp gelene karşılık veren, tövbeleri kabul eden (*tevvâb*); tövbe, dönüp gelme, pişman olma, günahtan dönme (*tevbe*) kelimeleri bu kökten-

dir... Görüldüğü gibi tövbe bir kötülükten "dönmek" ve iyiliğe "gelmek"ten oluşan ve birbirini tamamlayan iki adımlı bir eylemi ifade etmektedir. Sadece dönmek, kötülüğü yapmayı terk etmek yetmiyor; onun yerine bir iyiliği geçirip yola onunla devam etmek gerekiyor. Bu nedenle tövbeyi, daha Türkçe ifadeyle "dönüp gelmek" şeklinde ifade etmek gerekmektedir.

[37] Rivayete göre bu ayette bahsedilenler üç kişi olup, **Ebu Lübabe Mervan b. Abdülmünzir**, **Evs b. Salebe** ve **Vedia b. Hizam** idi. Bunların sayısının 10'u bulduğu da söylenmiştir. İşte bunlardan 7'si, Tebuk seferine katılmayanlarla ilgili inen ayetleri okuyunca, kendilerini mescidin direğine bağladılar. **Hz. Peygamber (s.a.v)** mescide gelince onları bu halde gördü ve niye böyle yaptıklarını sordu. Onlar da, Allah'ın Resulü çözmedikçe kendilerini çözmeyeceklerine dair yemin ettiklerini söylediler. **Hz. Peygamber (s.a.v)**'in, "*Bu konuda bana bir emir gelmedikçe sizi çözmeyeceğim*" demesi üzerine bu ayet nazil oldu ve onları bağlarından kendi eleriyle çözdü. Bunun üzerine onlar "*Ey Allah'ın Resulü! Mallarımız yüzünden sefere katılmadık, hepsini tasadduk ediyoruz. Buyur dağıt, bizi temizle*" dediler. **Hz. Peygamber (s.a.v)** "*Ben sizden bir şey almakla emrolunmadım*" deyince bir sonraki (103.) ayet nazil oldu (Razi, Kurtubi, İbni Kesir, Taberi).

[38] SADAKA: Bkz. 9/60. ayet dipnotu

[39] Demek ki Allah'ın sadaka alması (*ye'huzu's-sadakât*) ona verilen sözün (*ahd-i misak*) ihlâl edilmesi durumunda bunu telâfi etmek için verilen şeyler demektir. İşte bu, Kur'an'ın dünyasında, "Sözün namusu adına verilen" (*sadaka*) demek oluyor. Aksi halde, sözün namusunu koruyamayan, verdiği sözün arkasında durmayıp Tebuk seferine katılmaktan kaçınan sahabeleri direklere bağlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü sözümü çiğnedik, verdiğimiz sözün araksında duramadık. Buna, şu mallarımız sebep oldu. Bunu telâfi etmek için, sözün namusu adına bunları sana veriyoruz (*sadaka*)" dedirtir. Bu durumda bile Allah olaya müdahale edercesine, "Sizi affedecek olan Muhammed değil Benim, Bana karşı verdiğiniz daha çok söz var, onların da arkasında durun, onları ihlâl edince de dönüp Bana gelin. Çünkü Ben dönüp gelmeye (*tövbe*) karşılık veririm, sevgi ve merhametle dopdoluyum" denmek isteniyor...

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ
وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ
إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٠٧﴾
لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ
أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ
الْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾ أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ
وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ
هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الظَّالِمِينَ ﴿١٠٩﴾ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ
إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾
إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ
لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ
وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ
وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ
الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾

107- YİNE zarar vermek, kâfirlik etmek, mü'minlerin arasını açmak ve öteden beri Allah ve peygamberine karşı savaşan adamın gözcülüğünü yapmak için mescit yapanlar var. Buna rağmen, "İyi niyetten başka bir maksadımız yoktur" diye üstüne bas basa da yemin ederler. Fakat bunların kesinlikle yalancı olduklarına Allah şahittir.

108- Onun için kesinlikle oraya gitme! Ta ilk günden, temeli Allah bilinci üzerine kurulan mescit, gidilmeye elbette daha lâyıktır. Onun içerisinde, tertemiz olmayı seven kimseler vardır. Allah da çokça temizlenenleri sever.

109- Şu halde, binasını Allah bilinci ve rızası temelinde kuran kimse mi daha hayırlıdır, yoksa binasını bir sel yatağındaki molozların üzerine kurup da kendisi de onunla birlikte cehenneme sürüklenip giden kimse mi? Allah, zalimler güruhuna doğru yolu nasip etmez.

110- Yaptıkları bina ile hevesleri kursaklarında kalacak ve kalpleri parçalanıncaya kadar içlerine oturacaktır. Allah her şeyi bilendir, çok bilgedir.[40]

111- ALLAH, mü'minlerin canlarını ve mallarını, hiç kuşkusuz cennet karşılığında satın almıştır. İşte bu nedenle Allah yolunda çarpışacaklar, öldürecekler ve öldürülecekler. Bu söz Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da Allah'ın verdiği söz olup, kesinlikle yerine getirilecektir. Kimdir sözünü Allah'tan daha iyi tutan? O'nunla böyle bir alışveriş yaptığınız için size müjdeler olsun! Asıl büyük zafer budur işte!

---

40 MESCİD-İ DIRAR: Ayette geçen [مسجدا ضرارا] tabiri sözlükte "zarar mescidi" demektir. Tarihi olarak yukarıdaki pasajda (107–110) yer alan ayetler, sahabeden meleklerce yıkanan (*gâsi'lul-melâike*) diye anılan **Hanzala**'nın babası rahip **Ebu Amir**'in yaptırdığı Medine Kuba yakınlarındaki mescitten bahsediyor. Şöyle ki: **Ebu Amir**, cahiliye döneminde Hıristiyan olmuştu. Bütün "din işlerinin" kendinden sorulması gerektiği ve bölgenin ileri gelen din adamı olduğuna dair bir kanaate sahipti. "Öksüz" **Muhammed** (s.a.v) peygamberliğini ilân edince kıskançlığından çılgına döndü. Onun aleyhine Mekkeli müşriklerle işbirliği yapmaktan çekinmedi.

Uhut da, **Hz. Peygamber (s.a.v)**'e karşı müşriklerin safında savaştı. Ömrü boyunca **Hz. Peygamber (s.a.v)**'i etkisiz bırakmak için işbirliği yapacağı düşman aradı durdu. Daha da vahimi, dönemin süper gücü Bizans'tan yardım bile istedi. Kendince "**Muhammed** belâsından" kurtulmak için Bizans ordusunu Arabistan içlerine kadar ilerleyip Medine'yi işgale davet etmeyi denedi. Bunun için Bizans'ın ileri karakolu Suriye'ye gidip oradan işgal plânlarına yürüttü. Taraftarlarına Medine yakınlarında bir mescit yaptırıp kendisinin Bizans ordusuyla geleceği günü beklemeleri talimatı verdi. Böylece **Ebu Amir**'in adamları, Kuba yakınlarında bir mescit yaptılar. **Hz. Peygamber (s.a.v)** hicretin 9. yılında Tebük'e kadar yürüyüp bir anlamda **Ebu Amir** ve işgale çağırdığı Bizans ordusuna meydan okuduktan sonra Medine'ye dönünce, Ebu **Amir**'in mescidini yıktırdı. **Ebu Amir** de bir müddet sonra o dönemde bir Bizans ileri karakolu olan Suriye'de öldü (Razi, İbni Kesir, Kurtubi, Taberi). Böylece yaptırdığı mescit de, ayette geçen "zarar vermek amacıyla açılan mescit" anlamında "Mescid-i Dırar" adıyla Müslüman bilincin dimağına kazındı... Demek ki, Hıristiyan da olsa kendi yaşadığı memleket aleyhine düşmanla işbirliği yapmaktan çekinmeyen, yabancı güçleri kendi memleketini işgale davetiye çıkaran, yabancı güçlerin himayesiyle kendi memleketinde başa geçme hesapları yapan herkes birer **Ebu Amir**, onların yaptığı her bina birer "mescid-i dırar" ve o cemiyetlerin hepsi kökü dışarıda birer "zararlı cemiyet" olarak görülmek durumundadır.

اَلتَّٓائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّٓائِحُونَ الرَّاكِعُونَ
السَّاجِدُونَ الْاٰمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللّٰهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾ مَا كَانَ
لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ اٰمَنُٓوا اَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُٓوا
اُو۬لِي قُرْبٰى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُمْ اَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾
وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ اِبْرٰهِيمَ لِاَبِيهِ اِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ
وَعَدَهَٓا اِيَّاهُۚ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُٓ اَنَّهُ عَدُوٌّ لِلّٰهِ تَبَرَّاَ مِنْهُۜ
اِنَّ اِبْرٰهِيمَ لَاَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴿١١٤﴾ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ
قَوْمًا بَعْدَ اِذْ هَدٰيهُمْ حَتّٰى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَۜ اِنَّ اللّٰهَ
بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِۜ يُحْيِي وَيُمِيتُۜ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ
وَلَا نَصِيرٍ ﴿١١٦﴾ لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ
وَالْاَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ
مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ
ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْۜ اِنَّهُ بِهِمْ رَؤُ۫فٌ رَحِيمٌ ﴿١١٧﴾

112- Tövbe edenler, çalışıp ibadet edenler, övüp yüceltenler, ibretle gözlem yapanlar, saygıyla eğilenler, yerlere kapananlar, ortak iyiyi emredenler, kötülüğe geçit vermeyenler ve Allah'ın çizdiği sınırları titizlikle koruyanlar... Müjdeler olsun bütün o mü'minlere!

113- ARTIK ne peygambere, ne iman edenlere, akraba bile olsalar, cehennemlik oldukları iyice belli olduktan sonra Allah'a ortak koşanlar için af dilemek olmaz.

114- İbrahim de babası hakkındaki af dilemişti, ama bu ona vermiş olduğu bir sözden dolayı idi. Böyle iken onun bir Allah düşmanı olduğunu anlayınca ilişkisini kesti. İbrahim, gerçekten çok bağrı yanık, ince ruhlu birisiydi.

115- Allah, bir halka doğru yolda yürümeyi nasip ettikten sonra, Allah'ın öfkesini çekmekten nasıl sakınacaklarını kendilerine açıklamadıkça onları sapkınlıkla suçlamaz. Allah her şeyi biliyor; bundan hiç şüpheniz olmasın.

116- Göklerin ve yerin egemenliği Allah'ındır; bundan hiç şüpheniz olmasın. Yaşatır da, öldürür de. Sizin O'ndan başka yâr ve yardımcınız yoktur.

117- AÇIKCASI Allah, peygamberi, zor zamanda onunla zulüm diyarından göç edenleri, onlara kucak açanları ve kalpleri tam kayıyorken tövbe edip dönenleri karşılıksız bırakmadı. Onları bağışladı. Çünkü Allah onlara karşı çok şefkatlidir, sevgi ve merhametle dopdoludur.

وَعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذٖينَ خُلِّفُوا حَتّٰىٓ اِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْاَرْضُ
بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ اَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوٓا اَنْ لَا مَلْجَاَ
مِنَ اللّٰهِ اِلَّآ اِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ
التَّوَّابُ الرَّحٖيمُ ﴿١١٨﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُونُوا
مَعَ الصَّادِقٖينَ ﴿١١٩﴾ مَا كَانَ لِاَهْلِ الْمَدٖينَةِ وَمَنْ
حَوْلَهُمْ مِنَ الْاَعْرَابِ اَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ وَلَا يَرْغَبُوا
بِاَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهٖ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ لَا يُصٖيبُهُمْ ظَمَاٌ وَلَا
نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فٖي سَبٖيلِ اللّٰهِ وَلَا يَطَؤُنَ مَوْطِئًا يَغٖيظُ
الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا اِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهٖ عَمَلٌ
صَالِحٌ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُضٖيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنٖينَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا يُنْفِقُونَ
نَفَقَةً صَغٖيرَةً وَلَا كَبٖيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا اِلَّا
كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾
وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَٓافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ
فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَٓائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدّٖينِ وَلِيُنْذِرُوا
قَوْمَهُمْ اِذَا رَجَعُوٓا اِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾

118- Ayrıca seferden geri kalan o üç kişinin tövbelerini de karşılıksız bırakmadı. Hani öyle bunalmışlardı ki, yeryüzü bütün genişliğiyle başlarına dar gelmiş, vicdan azabından uyuyamaz olmuşlardı. Allah'tan yine Allah'a sığınma dışında başka çare olmadığını anlamışlardı. İşte o zaman tövbelerine karşılık verdi ki, pişmanlıkları karşılıksız kalmasın. Pişman olup tövbe edeni Allah kabul eder. O, tövbeleri kabul eden, sevgi ve merhamet kaynağıdır; bundan hiç şüpheniz olmasın.[41]

119- EY İMAN EDENLER Allah bilinciyle yaşayın[42] ve sözü namus bilenlerle[43] birlikte olun.

120- Ne Medine halkının, ne de etrafındaki bedevîlerin Allah'ın peygamberine kayıtsız kalmaları ve onu bırakıp kendi canlarının derdine düşmeleri yakışık almaz. Çünkü onların Allah yolunda çektikleri her susuzluk, her yorgunluk, her açlık veya kâfirleri öfkelendirecek her cesur çıkış ve düşman karşısında elde ettikleri her başarı hanelerine güzel bir amel olarak yazılır. Allah, güzel ahlâk sahiplerini karşılıksız bırakmaz; bundan hiç şüpheniz olmasın.

121- Yine az ya da çok yaptıkları her harcama, kat ettikleri her yol hanelerine sevap olarak yazılır ve Allah'tan karşılığını daha güzeliyle alırlar.

122- Bununla beraber mü'minlerin toptan seferber olmalarına da gerek yoktur. İçlerinden bir grup da dinde derinleşmek için seferber olsa ve seferden döndüklerinde kardeşlerini aydınlatsalar daha yerinde olur. Böylece her açıdan donanımlı olmuş olurlar.

[41] Rivayete göre, ayette isim verilmeden adları anılan üç kişi, Tebuk seferinden geri kalan ensardan **Ka'b b. Malik**, **Murare ibn Rebi** ve **Hilal ibn Umeyye** idi. Bu üçüne seferden dönülünce konuşma yasağı konulmuş, eşleri bile kendileriyle konuşmamış, çok zor günler geçirmişler, vicdan azabından geceleri uyuyamaz olmuşlar ve nihayet elli gün sonra haklarında bu ayet nazil olunca konuşma yasağı kalkarak rahatlamışlardı (Razi, İbni kesir, Kurtubi, Taberi).

[42] TAKVA: Bkz. 2/2. ayet dipnotu.

[43] SIDK: Bkz. 9/60. ayet dipnotu.

123- Ey iman edenler! Yanı başınızdaki kâfirlerle çarpışın ki, sizde güçlü bir direnç olduğunu anlasınlar. Bilin ki Allah kendisini kalkan edinenlerle[44] beraberdir!

124- NE ZAMAN bir sure inse onlardan biri çıkıp, “Bu hanginizin imanını artırdı, söyleyin bakalım?” der. Evet, tabiî ki inen sureler, imanı olanların imanını da, sevincini de artırır.[45]

125- Kalplerinde hastalık olanların ise küfürlerine küfür katar da, kâfir olarak ölüp giderler.

126- Onlar sürekli imtihan edildiklerini ne zaman görecekler?[46] Hâlâ tövbeye yanaşmıyor, ibret almıyorlar.

127- Öyle ki bir sure indirilince, “Sizi birisi görüyor mu?” diye birbirlerine göz ederler; sonra da sıvışır giderler.[47] Allah kalplerini burkmuştur. Çünkü onlar, sözün maksadını kavrayamayacak[48] bir güruhtur.

128- AÇIN KULAĞINIZI! Size kendi içinizden aziz bir peygamber geldi. Sizin için çırpınıyor, üzerinize titriyor. İman edenlere karşı son derece şefkatli, sevgi ve merhametle dopdoludur.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا قَاتِلُوا الَّذ۪ينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا
ف۪يكُمْ غِلْظَةًۜ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّق۪ينَ ﴿١٢٣﴾ وَاِذَا مَٓا اُنْزِلَتْ
سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ اَيُّكُمْ زَادَتْهُ هٰذِه۪ٓ ا۪يمَاناًۚ فَاَمَّا
الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا فَزَادَتْهُمْ ا۪يمَاناً وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾ وَاَمَّا
الَّذ۪ينَ ف۪ي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْساً اِلٰى رِجْسِهِمْ
وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿١٢٥﴾ اَوَلَا يَرَوْنَ اَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ
ف۪ي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً اَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾
وَاِذَا مَٓا اُنْزِلَتْ سُورَةٌ نَظَرَ بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍۜ هَلْ يَرٰيكُمْ
مِنْ اَحَدٍ ثُمَّ انْصَرَفُواۜ صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ
لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٢٧﴾ لَقَدْ جَٓاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ اَنْفُسِكُمْ عَز۪يزٌ
عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَر۪يصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِن۪ينَ رَؤُ۫فٌ
رَح۪يمٌ ﴿١٢٨﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُۘ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا
هُوَۜ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظ۪يمِ ﴿١٢٩﴾

129- Aldırış etmezlerse de ki: “Bana Allah yeter! O’ndan başka tanrı yoktur! Ben O’na dayanmışım, O’na güvenmişim. O’dur şu yüce görkemin Rabbi!”

---

[44] Ayette geçen “takva” kavramı, -burada olduğu gibi- savaş ayetlerinin geçtiği bağlamda “Allah bilincini kalkan olarak kuşanmak” manasında karşılanmıştır. Çünkü kalkan, maddî olarak kişiyi darbelerden korur. Buradan, “Mü’min de savaşırken, Allah bilincini kuşanmış olarak, Allah’ın şuurunda ve O’na sarsılmaz bir imanla bağlanarak savaşırsa manevî olarak Allah onu korur, onunla beraber olur” denmek istenmiştir.

[45] Bu ayet, münafıkların inen surelerle dalga geçerek, “Demek bu sureler sizin imanınızı artıyor. Şimdi şu inen sure kimin imanını artırdı, parmak kaldırsın bakalım” vs. türünden alaycı lâflarına cevaptır.

[46] Harfi harfine: “Görmüyorlar mı, ‘her yıl bir veya iki kere’ ‘fitne’ye düşürüldüklerini.”

[47] Yani: Bir sure indirilince, “Suresi indi de kendisi nerede? Nerede o Allah, gören var mı?” diye birbirlerine kaş göz işareti yaparak dalga geçerler ve çekip giderler. Allah’ın var olmadığını ima etmek için böyle yaparlar ki, akıllarınca iman edenlerin moralleri bozulsun, imanlarından şüpheye düşsünler…

[48] FIKH: Bkz. 17/39. ayet dipnotu.

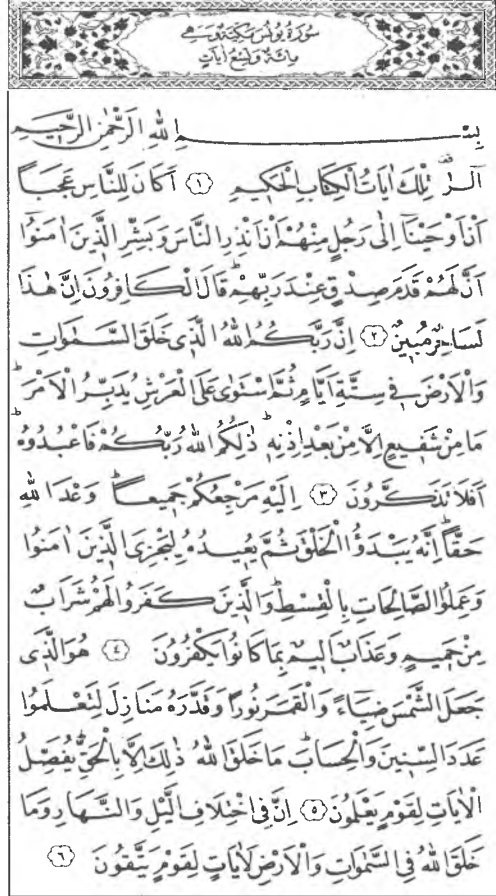
10- YUNUS SURESİ

Mekke'de inmiştir, 109 ayettir. Adını, 98. ayette sadece bir kere geçen "Yunus'un halkı" ifadesinden alır. Sure, vahyin uydurulmuş bir söz olmadığı, Allah'tan geldiği ana teması etrafında döner. Bu ana tema, Kur'an'm hitap çevresi olan Sami/Arap dil, tarih ve kültür evreninde önceki çağlarda yaşamış halklardan ve içlerinden çıkan peygamberlerden verilen örneklerle desteklenir. Buradan, çağlar üstü evrensel mesajlar verilir.

10- YUNUS SURESİ

Mekke'de inmişti, 109 ayettir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Elif, Lâm, Ra. İşte bunlar, bilgelik[1] dolu kitabın ayetleridir.

2- Kendi içlerinden birine, "İnsanları uyanışa çağır ve iman edenlere sözü namus bilerek yaşadıkları[2] takdirde Rableri katında giderek yükselecekleri müjdesini ver" diye vahyedişimiz çok mu tuhaf ki kâfirler, "Bu, parlak vaatlerle büyüleyici sözler söyleyen birisi"[3] diyorlar.

3- Bakın! Sizin Rabbiniz gökleri ve yeri altı evrede yaratan, sonra görkemli egemenliği ile iş ve oluşu çekip çeviren Allah'tır. İkincisi olmadan, yalnızca kendisinin iradesi iledir bu yaratma.[4] İşte Rabbiniz Allah budur. Şu halde O'na ibadet ediniz. Bu zihin tutulması neden?

4- Hepiniz topluca O'na dönecekseniz. Bu, Allah'ın gerçeğin ta kendisi olan sözüdür. Çünkü O yaratmayı başlatıyor, sonra yenileyerek sürdürüyor.[5] İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanların karşılığını adalet ile vermek için... Kâfirleri ise inkârları yüzünden kaynar sudan bir içecek ve acı bir azap bekliyor.

5- Güneşi ışıldatan, ayı parıldatan ve yılların sayısını bilerek zamanı ölçebilesiniz diye aya dolaşma menzilleri belirleyen O'dur. Allah, bunu gerçeğin ta kendisi olarak yarattı. Bilinçlenmek isteyen bir halk için ayetleri ayrıntılı bir şekilde açıklıyor.

6- Gece ile gündüzün birbiri ardınca değişip durmasında ve Allah'ın göklerde ve yerde yarattıklarında Allah bilinciyle yaşacak bir halk için ibretler vardır.

---

[1] HİKMET: Bkz. 17/39. ayet dipnotu.

[2] SIDK: Sözlükte [صدق] kökünden gelir. Mastarı, "sözü doğru söylemek" demektir. Bir sözü doğru kabul etmek, doğrulamak (*ısdâq*); bir sözü onaylamak, inanmak, doğrulamak, onamak (*tasdîq*); sözü doğru söyleyen, dürüst, samimî (*sâdıq*); doğru-

luk, dürüstlük, samimiyet, içtenlik, ihlâs (*sıdq*); samimiyetle (*bi's-sıdq*); doğruluk, samimiyet, arkadaşlık, söze bağlılık (*sadâqat*); özü sözü doğru olan (*sadîq*);metres, manita, kız arkadaş (*sadîqa*); sözü tasdik eden, onaylayan (*musaddıq*) kelimeleri bu köktendir... Görülüyor ki (*sıdk*) kelimesi, "sözün" doğru oluşu ile ilgili bir durumdur. Söz üç şekilde "sıdk" özelliği kazanmaktadır; 1- Söylerken doğru söylemek 2- Söyledikten sonra yerine getirmek 3- Bu iki özelliği sahip olanı bir sözü doğru kabul etmek. "Sözün namusunu korumak" dediğimiz şey de budur. Böyle bir kişiye, "özü sözü doğru olan, samimî, dürüst" denir. Türkçe'de "namussuz" kelimesi "sözü olmayan, sözsüz, kuralsız" demek olup, Yunanca'da kural, ilke, yol demek olan (*nomos*) ile aynı manayı çağrıştırır. Örneğin nikâhta başkasıyla değil, evlendiği kişi ile birlikte olacağına dair sözleşme imzaladığı halde yani ilke, kural, yol (*nomos*) belirlediği halde bunlara uymayana namussuz deriz. Keza ortağıyla yaptığı sözleşmeye uymayan işadamı, halka verdiği sözü tutmayan siyasetçi vs. de bu anlamda namussuz; ilkesiz, kuralsız, sözsüzdür. Yani sözü doğru söylemeyen, söylediğinde arkasında durmayan, üzerinde söz tutmayandır. Demek ki en güvenilir kişi, söz üzerinde yapışıp kalan, sözünün adamı olandır. En sadık dost, hiç bir zaman yalan söylemeyen ve daima sözünün arkasında durandır... Nitekim Âşık Veysel, "sadakatin" yani sözü namus bilmenin ne demek olduğunu, "toprağın toprak olma sözü" metaforu üzerinden o unutulmaz dizeleriyle Türkçe'nin dimağına kazımıştır;

Koyun verdi, kuzu verdi, süt verdi
Yemek verdi, ekmek verdi, et verdi
Kazma ile dövmeyince kıt verdi
Benim sadık yârim kara topraktır.
Karnın yardım kazma ile bel ile
Yüzün yırttım tırnak ile el ile
Yine beni karşıladı gül ile
Benim sadık yârim kara topraktır.

[3] SİHİRBAZ: Bkz. 51/52. ayet dipnotu.

[4] Harfi harfine: "İkincisinden yoktur yalnızca kendi izninin sonrası vardır." Yani: "Allah gökleri ve yeri O'nunla birlikte, O'na yardım eden ikinci bir aracı (şefi') olmaksızın, tek başına yaratmıştır..." (Ebu Müslim). Ayetteki *şefi'* bu bağlamda "ikinci" anlamına gelmektedir. Çünkü ahirette günahkârlara şefaatçi bulunup bulunmayacağı değil, göklerin ve yerin yaratılışı anlatılmaktadır. "Allah bu yaratmayı yaparken yanında ikinci veya yardımcı, aracı bir tanrı var mıydı? gibi bir soruya cevap verilmektedir. Çünkü eski dünya dinleri, bir yüce tanrıdan başka ikinci, üçüncü alt tanrılarla doluydu. Kur'an, tevhit ilkesi çerçevesinde bunu da iptal ediyor. Çünkü Allah birdir (*ehad*) ve bölünmez bir bütündür (*samed*).

[5] Harfi harfine: "Çünkü O 'ibda' ediyor sonra 'iade' ediyor." Ayette ibda yaratmaya başlama, iade de yaratmayı yenileyerek sürdürme, devam ettirme anlamına geliyor. Türkçe'ye de geçen bir şeyi sürekli yapma (*adet*); sürekli şekilde ödemek, vermek (*aidat*); alışılmış, sürekli hale gelmiş (*mutat*); geri vermek, tekrar etmek, yeniden yapmak, yeniden sağlamak (*iade*) kelimeleri bu köktendir... Anlaşılan "iade" kelimesi burada tekrar değil süreklilik anlamındadır. Yaratma, sürekli devam emekte ve devam ettikçe de yenilenme olmaktadır. Nitekim Kur'an buna *halk-ı cedid* diyor. Bkz. "HALK-I CEDİD" 14/19. ayet dipnotu.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا
بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ ﴿٧﴾ أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمُ
النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ
فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٩﴾ دَعْوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ
فِيهَا سَلَامٌ وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾
وَلَوْ يُعَجِّلُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ
إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ
يَعْمَهُونَ ﴿١١﴾ وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا
لِجَنْبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ
مَرَّ كَأَنْ لَمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضُرٍّ مَسَّهُ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ
مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ
لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا
كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ
فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

7- Bize kavuşmayı ummayan, dünya hayatına razı olup onunla yetinenler ve Bizim ayetlerimizden gafil olanlara gelince:

8- İşte bunların kazandıklarının karşılığı olarak varacakları yer ateştir.

9- İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanları ise imanları sebebiyle Rableri doğru yolda yürütür. Bunların nimetlerle dolu cennetlerde ayaklarının altından dereler akacak, ırmaklar çağıldayacak.

10- Orada sürekli olarak "Ey Allah'ım! Sen her türlü eksiklikten uzaksın, çok yücesin" diyecekler. Birbirlerini, "Selâm" diye karşılayacaklar. Bütün işleri dönüp dolaşıp, "Âlemlerin Rabbi olan Allah'ı övüp yüceltmek" olacak.

11- EĞER Allah, insanlara, hayrı çarçabuk istedikleri gibi şerri de çarçabuk verseydi, işleri çoktan bitmişti.[6] Fakat Biz, Bize kavuşmayı ummayanları azgınlıkları içinde körkütük bırakırız.

12- İnsanoğlunun başı belâya girince, oturup kalkarken, yatarken hep Bize yalvarıp durur. Belâyı savdık mı, sanki yalvarıp yakaran kendisi değilmiş gibi hiç oralı olmaz. İşte kendini bitirenlere yaptıkları böyle güzel görünür.[7]

13- Açın kulağınızı! Biz, sizden önceki çağların zalimlerini helâk ettik. Peygamberleri apaçık sözlü uyarılar getirmişlerdi, onlarsa imansızlık edip duruyorlardı. Günaha batmış bir halkın bizden göreceği karşılık işte budur.[8]

14- Sonra yeryüzünde, onların ardından sizi getirdik. Bakalım nasıl ameller işleyeceksiniz.

[6] Yani: Allah'ın ceza ve mükâfatı ahirettedir. Bu dünyada imtihan vardır, ceza ve mükâfat yoktur. Ahirette ise ceza ve mükâfat vardır, imtihan yoktur. (**Hz. Ali**). Ceza ve mükâfatın (vaad ve vaid) bu dünyada olması âdeta imtihanın sırrı ortadan kaldırır, mükellefiyetin devamına mani olur (Kadı Abdülcebbar).

[7] Yani: İnsanoğlunun başı belâya girmedikçe kolay kolay Allah'ı hatırlamaz. Allah'ı ve ahireti unutarak dünyaya dalıp gittiği bir anda, başına bir iş geldiğinde "Allah'ım kurtar beni" vs. diyerek Allah'ı hatırlar. Başındaki belâ gidince, sanki

hiçbir şey olmamış gibi yaşamaya devam eder. Böyleleri elindeki imkânların, üzerindeki nimetlerin farkında olmayan, dünyaya sadece yiyip içmek, gezip tozmak için gelindiğini zanneden maneviyat fukarası insanlardır. Bunlar yaşam, gençlik, sağlık, sıhhat gibi nimetleri sorumsuzca harcayan, israf eden budalalardır. Böyle yaşamanın en doğru iş olduğunu sanarak kendilerini aldatırlar, üstelik bunun farkında bile değildirler...

[8] Yukarıdaki iki ayet (11 ile 13) sanki çelişmektedir. 11. ayette, Allah'ın günahkârlara hayrı çarçabuk istedikleri gibi, şerri de çarçabuk vermesi halinde işlerinin çoktan biteceği, yani helâk olacakları; bu ayette de, zulüm ve imansızlığın onların helâkine neden olduğu beyan ediliyor. Bu noktada Kuran'ın "azap, helâk, inkâr, ceza" kavramlarını nerede hangi anlamda kullandığına dikkat etmek gerekmektedir. Şöyle ki Peygamberler, halklara apaçık söze dayalı uyarı (*inzar*) yaparlar. Gelecekte olan bir şeyi haber vermek demek olan inzar, Kur'an lisanında üç şeyin "söz ile" haber verilmesinden ibarettir: 1- Ölüm (*mevt*); 2- Afet ve 3- Yeniden diriliş (*kıyamet*). İnsanlar bunlar gelip çatmadan aklını başına toplamalı ve Allah'a dönmelidirler. Aksi halde iş işten geçmiş olacaktır. Allah ise sanki kıyametin ayak sesleri gibi zaman zaman yerküreyi yoklar (Arza gelerek kenarlarından eksiltir). Bu, insanlar günah işlesin ya da işlemesin, Allah'ın davranış tarzıdır (*sünen*). Çünkü yaratılış, boyuna yenilenmektedir (*halk-ı cedid*). Bu durumda insanlar, her an mevt, afet veya kıyamete maruz kalabilirler. İşte Kur'an, hepsine birden azap, helâk, ceza demektedir. Dolayısıyla kimseye durduk yere azap edilmeyeceği, peygamberin işinin sadece uyarmak olduğu, cezanın ve mükâfatın kıyamet gününe bırakıldığı vurgulanmaktadır. Bu nedenle, dünya hayatına yönelik azap ve helâk ifadelerinin, "yerküreyi yoklama", "Kıyametin ayak sesleri" anlamında "afet" veya tedbirsizlik sonucu bu afetin "felâkete" dönüşmesi olarak; ahiretteki azabın ise dünyada yapılanların karşılığını verme anlamında, ceza ve mükâfat olarak yorumlanması gerekmektedir. Çünkü "Dünya, imtihan yurdudur; burada ceza ve mükâfat yoktur, ahiret ise ceza ve mükâfat yurdudur; orada da imtihan yoktur" geneli kuralını da yine Kur'an'dan çıkarıyoruz. Demek ki dünyadaki azap ve helâk ifadelerini "Bir tabiî afetin uyarı amacıyla hatırlatılması" olarak anlamamız gerekiyor...

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍۙ قَالَ الَّذ۪ينَ لَا يَرْجُونَ
لِقَٓاءَنَا ائْتِ بِقُرْاٰنٍ غَيْرِ هٰذَٓا اَوْ بَدِّلْهُۜ قُلْ مَا يَكُونُ ل۪ٓي
اَنْ اُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَٓائِ نَفْس۪يۚ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوحٰٓى اِلَيَّۚ اِنّ۪ٓي
اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبّ۪ي عَذَابَ يَوْمٍ عَظ۪يمٍ ﴿١٥﴾ قُلْ
لَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَٓا اَدْرٰيكُمْ بِه۪ۘ فَقَدْ
لَبِثْتُ ف۪يكُمْ عُمُراً مِنْ قَبْلِه۪ۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦﴾
فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِباً اَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِه۪ۜ اِنَّهُ
لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٧﴾ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ
وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ شُفَعَٓاؤُ۬نَا عِنْدَ اللّٰهِۜ
قُلْ اَتُنَبِّؤُ۫نَ اللّٰهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمٰوَاتِ وَلَا فِي الْاَرْضِۜ
سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾ وَمَا كَانَ النَّاسُ
اِلَّٓا اُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُواۜ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ
مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ف۪يمَا ف۪يهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾
وَيَقُولُونَ لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّه۪ۚ فَقُلْ اِنَّمَا
الْغَيْبُ لِلّٰهِ فَانْتَظِرُواۚ اِنّ۪ي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِر۪ينَ ﴿٢٠﴾

15- HAL BÖYLEYKEN, ayetlerimiz apaçık sözlü deliller olarak karşılarında okunduğu zaman Bize kavuşmayı ummayanlar, “Bundan başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir” dediler. Onlara söyle: “Onu kendiliğimden değiştirmem, benim için olacak şey değildir. Ben ancak bana vahyolunana uyarım. Rabbime isyan edersem, büyük bir günün azabından korkarım; hiç kuşkusuz.”

16- Söyle onlara: “Eğer Allah isteseydi, ben onu size okumazdım, hiç bir şekilde de size onu bildirmezdi. Siz de biliyorsunuz, bundan önce bir ömür boyu aranızda yaşadım. Bu akıl tutulması neden?”

17- Uydurduğu yalanları Allah'a yakıştıran veya O'nun ayetlerine yalan diyenden daha zalim kim olabilir? Günaha batmış olanlar kurtuluşa eremez; bundan hiç şüpheniz olmasın.

18- Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar, ne de fayda vermeyecek şeylere tapıyorlar. “Onlar bizim Allah katında aracılarımız”[9] diyorlar. Söyle onlara: “Siz Allah'a, göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi haber vereceksiniz?” O, ortak koştukları şeylerin hepsinden uzak, çok yücedir.

19- İnsanlık, bir zamanlar tek bir topluluk halindeydi. Sonradan ayrılığa düştüler.[10] Eğer Rabbinden daha önce verilmiş bir söz olmasaydı, ayrılığa düştüğü şeyler hakkında şimdiye kadar aralarında çoktan karar verilmiş, iş bitmiş olurdu.[11]

20- DİYORLAR Kİ: “Ona Rabbinden bir mucize indirilmesi gerekmiyor mu?” Söyle onlara: “Gayb ancak Allah'a aittir. Bekleyin, ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.”

---

[9] ŞEFAAT: Bkz. 74/78. ayet dipnotu.

[10] Bkz. 2/213. ayet dipnotu.

[11] Yani: Allah, insanlığa ceza ve mükâfatın ahirette verileceğine dair söz verdi. Bu nedenle, insanların aralarında ihtilâf ettikleri konularda kararı kendilerine bırakıyor ki, imtihan eşit şartlarda devam etsin. Bunun için mühlet veriyor. Aksi halde imtihanın bir anlamı kalmazdı (Razi).

وَاِذَٓا اَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضَرَّٓاءَ مَسَّتْهُمْ اِذَا لَهُمْ مَكْرٌ فٖٓي اٰيَاتِنَاۜ
قُلِ اللّٰهُ اَسْرَعُ مَكْراًۜ اِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ ﴿٢١﴾
هُوَ الَّذٖي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِۜ حَتّٰٓى اِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلْكِۚ
وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرٖيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَٓاءَتْهَا رٖيحٌ عَاصِفٌ وَجَٓاءَهُمُ
الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ اُحٖيطَ بِهِمْۙ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصٖينَ
لَهُ الدّٖينَۚ لَئِنْ اَنْجَيْتَنَا مِنْ هٰذِهٖ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرٖينَ ﴿٢٢﴾
فَلَمَّٓا اَنْجٰيهُمْ اِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّۜ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَا
بَغْيُكُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْۙ مَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۘ ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ
فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾ اِنَّمَا مَثَلُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَٓاءٍ
اَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَٓاءِ فَاخْتَلَطَ بِهٖ نَبَاتُ الْاَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ
وَالْاَنْعَامُۜ حَتّٰٓى اِذَٓا اَخَذَتِ الْاَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ
وَظَنَّ اَهْلُهَٓا اَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَٓاۙ اَتٰيهَٓا اَمْرُنَا لَيْلاً
اَوْ نَهَاراً فَجَعَلْنَاهَا حَصٖيداً كَاَنْ لَمْ تَغْنَ بِالْاَمْسِۜ كَذٰلِكَ
نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾ وَاللّٰهُ يَدْعُٓوا اِلٰى
دَارِ السَّلَامِۜ وَيَهْدٖي مَنْ يَشَٓاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍ ﴿٢٥﴾

21- İnsanlara darlıktan sonra rahatlık tattırdığımız zaman, ayetlerimiz hakkında hemen kafaları karıştırmak için bin bir hile çevirmeye başlarlar. Söyle onlara: "Allah'ın karşılık vermesi daha çabuktur." Elçilerimiz, çevirdikleri hileleri bir bir yazıyor.

22- Sizleri karada ve denizde gezdiren O'dur. Örneğin gemilerle gezersiniz... Püfür püfür esen rüzgâr eşliğinde sizi alıp götürürler. Tam o sırada şiddetli bir fırtınaya yakalanırsınız. Her yerden dalgalar yükselir; öldük bittik sanırsınız. O anda Allah ve din aklınıza gelir; yalvarıp yakarmaya başlarsınız. "Eğer bizi bundan kurtarırsan şükreden kullarından olacağız, söz" dersiniz...

23- Fakat kurtulur kurtulmaz, yeryüzünde haksız olarak azgınlığa başlarsınız. Ey insanlar! Yaptığınız bütün azgınlıklar, dönüp dolaşıp yine size dokunacaktır. Dünya hayatının biraz zevkini sürersiniz, sonra döner bize gelirsiniz. Biz de bütün yaptıklarınızı size haber veririz.

24- Dünya hayatı, gökten indirdiğimiz suya benzer... Yeryüzündeki otlar, insan ve hayvanların yediği bitkiler emer onu. Böylece toprak yeşermiş, takılarını takmış, süslenmiştir. Toprak sahipleri de sanır ki, buraların egemeni onlar. Derken, gece veya gündüz vakti gelen bir afetimizle, sanki daha dün yerinde değilmiş gibi biçer atarız. İşte, zihni tutulmamış bir halk için ayrıntılı olarak ayetlerimizi böyle açıklıyoruz.

25- ALLAH, barış ve esenlik yurduna çağırıyor.[12] Allah kimi lâyık görürse, onu doğruluk ve dürüstlük yolunda yürütür.

---

[12] DARU'S-SELÂM: Sözlükte [دار السلام] "barış, esenlik, huzur, adalet, güvenlik yurdu" demektir. Ayette geçen harfi harfine *"Allah 'dâru's-selâm'a çağırıyor"* ifadesi, bu bağlamda henüz dünyadayken kurulacak "evrensel adalet ve barış yurdu" manasına gelmektedir. Klâsik tefsirlerde bundan maksadın cennet olduğu görüşü varsa da, bu bağlama uygun düşmemektedir. Çünkü cennet ve cehennemden sonraki iki ayette zaten bahsediliyor. Demek ki Allah, doğruluk ve dürüstlük yolunda yürüyenleri, güzel ahlâk sahiplerini, dünyayı kana bulayan zalimlere

inat bir "adalet ve barış yurdu" kurmaya çağırmaktadır. Bu çerçevede "selâm" kavramı "esenlik, huzur, güvenlik, adalet, barış, sulh" gibi oldukça geniş bir anlam çerçevesine sahiptir. Bu tabire kısaca "adalet ve barış yurdu" dememiz mümkündür. Kimsenin hakkının yenmediği, savaşların, katliamların, kıyımların, işgallerin olmadığı, baskı, zulüm ve zorbalığın ortadan kaldırıldığı, farklı din, mezhep ve etnik kökenlerin barış içinde bir arada yaşadığı, insanın en temel hakkı olan "varolma hakkının" tam olarak sağlandığı bir ülke gerçek anlamda evrensel adalet ve barış yurdudur. Demek ki Allah iman edenleri bu evrensel ülküye, böylesi bir "nizam-ı âleme" çağırmaktadır...

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا
ذِلَّةٌ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٦﴾ وَالَّذِينَ كَسَبُوا
السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ مَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ
مِنْ عَاصِمٍ كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا أُولَٰئِكَ
أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ
لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ
شُرَكَاؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾ فَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا
وَبَيْنَكُمْ إِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ ﴿٢٩﴾ هُنَالِكَ تَبْلُو كُلُّ نَفْسٍ
مَا أَسْلَفَتْ وَرُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا
يَفْتَرُونَ ﴿٣٠﴾ قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ
السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ
مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا
تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾ فَذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعْدَ
الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَٰلِكَ حَقَّتْ
كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾

26- Güzel ahlâk sahiplerini, daha güzel bir karşılık hatta daha fazlası bekliyor. Onların ne yüzleri kara çıkacak, ne de yaptıklarından utanacaklar. Bir daha çıkmamak üzere cennete girecekler.

27- Kötü işler yapanlara gelince, kötülüğün karşılığı kendisi kadardır. Onlar yaptıklarından utanacaklar. Allah'ın elinden kurtulamayacaklar. Yüzleri sanki katran karası simsiyah kesilecek. Bir daha çıkmamak üzere cehenneme girecekler.

28- O gün hepsini mahşere toplayacağız. Sonra ortak koşanlara, "Siz ve ortak koştuklarınız olduğunuz yerde kalın" diyecek ve aralarını ayıracağız. Ortak koştukları da, "Siz bize tapmıyordunuz.

29- Şimdi sizinle bizim aramızda tanık olarak Allah yeter. Doğrusu, sizin bizi tanrılaştırdığınızdan asla haberimiz yoktu" diyecekler.

30- İşte burada herkes, geçmişte yaptıklarından hesaba çekilecek. Hepsi, gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülecek. Uydurup durdukları ise kendilerini yüzüstü bırakarak ortalıktan kaybolacak...

31- ONLARA SOR: "Size gökten ve yerden kim rızık veriyor? O kulak ve gözlerin sahibi kim? Kim ölüden diriyi, diriden ölüyü çıkarıyor? Kim çekip çeviriyor iş ve oluşu?" Hemen "Allah!" diyecekler. Cevap ver: "O halde Allah'ın öfkesini çekmekten neden sakınmıyorsunuz?"

32- İşte O Allah, sizin gerçeğin ta kendisi olan Rabbinizdir. Gerçeğin ötesinde sapıklıktan başka ne vardır? Şu halde neden gerçeğin ta kendisine aldırış etmiyorsunuz?

33- Böylece yoldan çıkanlara, Rabbinin sözünün boşuna olmadığı ortaya çıkmış oldu: "Onlar inanmayacaklar."

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلِ اللّٰهُ يَبْدَؤُا
الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٣٤﴾ قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدٖٓي
اِلَى الْحَقِّ قُلِ اللّٰهُ يَهْدٖي لِلْحَقِّ اَفَمَنْ يَهْدٖٓي اِلَى الْحَقِّ اَحَقُّ اَنْ يُتَّبَعَ
اَمَّنْ لَا يَهِدّٖٓي اِلَّٓا اَنْ يُهْدٰى فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٥﴾ وَمَا
يَتَّبِعُ اَكْثَرُهُمْ اِلَّا ظَنًّا اِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنٖي مِنَ الْحَقِّ شَيْـًٔا اِنَّ اللّٰهَ
عَلٖيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾ وَمَا كَانَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ اَنْ يُفْتَرٰى مِنْ دُونِ
اللّٰهِ وَلٰكِنْ تَصْدٖيقَ الَّذٖي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصٖيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ
فٖيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمٖينَ ﴿٣٧﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ فَاْتُوا بِسُورَةٍ
مِثْلِهٖ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقٖينَ
﴿٣٨﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحٖيطُوا بِعِلْمِهٖ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوٖيلُهُ
كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الظَّالِمٖينَ ﴿٣٩﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهٖ وَمِنْهُمْ مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهٖ وَرَبُّكَ
اَعْلَمُ بِالْمُفْسِدٖينَ ﴿٤٠﴾ وَاِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لٖي عَمَلٖي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ
اَنْتُمْ بَرٖٓيؤُنَ مِمَّٓا اَعْمَلُ وَاَنَا۬ بَرٖٓيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾ وَمِنْهُمْ
مَنْ يَسْتَمِعُونَ اِلَيْكَ اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٢﴾

34- Sor onlara: "Sizin ortak koştuklarınız arasında, yaratmayı başlatıp sonra yenileyerek sürdüren birisi var mı?" Cevap ver: "Allah yaratmayı başlatır, sonra yenileyerek sürdürür. Şu halde neden yoldan saptırılıyorsunuz?"

35- Sor onlara: "Sizin ortak koştuklarınız arasında gerçeğe ulaştıracak birisi var mı?" Cevap ver: "Allah gerçeğe ulaştırır. O halde gerçeğe ulaştıran mı uyulmaya lâyıktır, yoksa yol göstermedikçe kendi kendine onu bulamayan mı? Şu halde size ne oluyor? Nasıl karar veriyorsunuz?"

36- Onların çoğu sadece kuruntularının peşinden gidiyor. Fakat kuruntu, gerçek adına hiç bir şey ifade etmez. Allah onların ne yaptıklarını çok iyi biliyor; bundan hiç şüpheniz olmasın.

37- Bakın, bu Kur'an Allah'tandır. Başkası tarafından uydurulamaz. Önceki çağlardan doğru namına ne kalmışsa hepsini sürdürmektedir. Ayrıntılı bir şeklide açıklanan bu kitap, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. İçinde hiçbir tutarsızlık yoktur.

38- Yoksa, "Onu uydurdu" mu diyorlar? Söyle onlara: "Peki, onun gibi bir sure getirin bakalım. Allah'tan başka gücünüzün yettiğini de çağırın. Eğer sözünüzün eri iseniz yapın bunu."

39- Hayır! Onlar hakkında tam bilgi sahibi olmadıkları ve anlamadıkları bir şeye "yalan" dediler. Bunlardan önce gelip geçenler de böyle yalanlamaya kalkmışlardı. Ancak bak, zalimlerin sonu ne oldu.

40- Onlardan buna inanacaklar da var, inanmayacaklar da. Rabbin, niyeti bozuk olanları çok iyi biliyor.

41- Eğer "Sen yalan söylüyorsun" diye ısrar ederlerse, de ki: "Benim yaptığım bana, sizin yaptığınız size. Siz benim yaptığımdan sorumlu değilsiniz; ben de sizin yaptığınızdan sorumlu değilim."

42- Aralarında sana kulak veriyormuş gibi yapanlar var. Akılları tutulmuşken sağırlara sen mi duyuracaksın?

وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ اِلَيْكَۜ اَفَاَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوا لَا يُبْصِرُونَ
﴿٤٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْـًٔا وَلٰكِنَّ النَّاسَ اَنْفُسَهُمْ
يَظْلِمُونَ ﴿٤٤﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَاَنْ لَمْ يَلْبَثُوا اِلَّا سَاعَةً مِنَ النَّهَارِ
يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْۜ قَدْ خَسِرَ الَّذ۪ينَ كَذَّبُوا بِلِقَاۤءِ اللّٰهِ وَمَا كَانُوا
مُهْتَد۪ينَ ﴿٤٥﴾ وَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذ۪ي نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ
فَاِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللّٰهُ شَه۪يدٌ عَلٰى مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾ وَلِكُلِّ اُمَّةٍ
رَسُولٌۚ فَاِذَا جَاۤءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ
﴿٤٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿٤٨﴾ قُلْ لَا اَمْلِكُ
لِنَفْس۪ي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا اِلَّا مَا شَاۤءَ اللّٰهُۜ لِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌۜ اِذَا جَاۤءَ اَجَلُهُمْ
فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٤٩﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ
اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتًا اَوْ نَهَارًا مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٠﴾
اَثُمَّ اِذَا مَا وَقَعَ اٰمَنْتُمْ بِه۪ۜ آٰلْـٰٔنَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِه۪ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾
ثُمَّ ق۪يلَ لِلَّذ۪ينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِۚ هَلْ تُجْزَوْنَ
اِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٥٢﴾ وَيَسْتَنْبِـُٔونَكَ اَحَقٌّ
هُوَۜ قُلْ اِي وَرَبّ۪ي اِنَّهُ لَحَقٌّۜ وَمَا اَنْتُمْ بِمُعْجِز۪ينَ ﴿٥٣﴾

43- İçlerinden sana bakıyormuş gibi yapanlar da var. Vicdanları körelmişken körleri sen mi yola getireceksin?

44- Açın kulağınızı! Allah insanlara zerre miktarı haksızlık etmez, ama insanlar kendilerine haksızlık ederler.

45- Allah mahşer günü onları toplayınca, dünyada sanki tanışmalarına yetecek kadar, gündüzün bir saatinden fazla kalmamışlar gibi gelecek. Allah'ın huzuruna çıkacaklarını yalanlayıp da doğru yolda yürümemiş olanlar çok pişman olacak, çok!

46- Onlara söz verdiğimizin bir kısmını sana hemen göstersek veya göstermeden canını alsak da, onların dönüşü Bizedir. Allah onların bütün yaptıklarını görüyor.

47- HER toplumun[13] bir peygamberi vardır. Peygamberleri gelince aralarında adaletle karar verilir, hiç birine haksızlık edilmez.[14]

48/49- "Söz edip durduğunuz gün ne zamanmış, eğer doğru söylediğinizi farz edersek?" diyorlar. Onlara söyle: "Ben Allah'ın uygun gördüğünün dışında kendi kendime ne bir yarar, ne de bir zarar verebilirim." Her toplumun bir ömrü vardır. Süre dolunca, artık onu bir an bile ne erteleyebilir, ne de çabuklaştırabilirler.

50- Söyle onlara: "O'ndan bir azabın, gece vakti veya güpegündüz geldiğini düşünün… Günaha batmış olanlar bunlardan hangisinin hemen gelmesini isterler?"

51- Geldikten sonra mı ona inanacaksınız? Yoksa şimdi mi? Oysa onun acele gelmesini isteyip duruyordunuz?

52- Sonra zulmedenlere denilecek ki: "Tadın bakalım o aralıksız azabı. Bu, kendi ellerinizle yaptıklarınızın karşılığından başka bir şey mi?"

53- "Bütün bunlar gerçek mi?" diye senden soruyorlar. Cevap ver: "Evet, Rabbime yemin ederim ki, bunlar gerçeğin ta kendisidir. Bundan asla kaçamayacaksınız.

[13] ÜMMET: Bkz. 17/71. ayet dipnotu.

[14] Demek ki, her ümmetin (toplumun, milletin, dönemin, devrin, çağın) bir peygamberi vardır. Yeryüzünde yaşamış insan toplukları, kendi çağlarında Allah'ın bir

elçisinin mesajını mutlaka almışlardır. Şu halde ayete geçen "ümmet" kavramı, burada bir topluluğun yaşadığı "çağ, devir, dönem" anlamında kullanılmaktadır ki, kavramın içeriğinde böyle bir anlam da vardır. "Resul" kavramı da, burada en geniş anlamıyla kullanılıyor. Adları Kur'an'da geçenler, Mezopotamya havzası veya Sami/Arap dil, tarih ve kültür evreninde ortaya çıkmış peygamberlerdir. Oysa dünyanın her yerinde Kızılderili, İnka ve Maya uygarlıkları da dâhil Allah'a ve doğruluk- dürüstlük yoluna (*sırat-ı müstakim*) çağıran, iyilik, güzellik, doğruluk için çalışmaya (*amel-i salih*) davet eden, ahireti hatırlatan; doğaya, çevreye, yakın ve uzak komşuya, Tanrı'ya saygılı olmaya, öfkesini çekecek işler yapmamaya (*takva*) çağıran, güzel ahlâk sahibi (*muhsin*); kendini Tanrı'nın önünde sorumlu hissederek arındırmış, selim hale getirmiş, O'nun hakkını teslim ederek dünya meydanında O'nunla yürümüş (*Müslüman*) insanlar daima olmuştur. Bütün bunlar, kendi çağlarında içinde yaşadıkları topluluklar için birer peygamberdirler. Bunlar içinde adından bahsedilenler vardır, bahsedilmeyenler vardır. Tarihin önemli kırılma anlarında ortaya çıkanlar (*ulu'azm*) vardır, olmayanlar vardır. En son Sami/Arap dil, tarih ve kültür evreninden çıkan Hz. Muhammed (s.a.v); ile halen devam eden son çağ başlamıştır. Çünkü Hz. Muhammed (s.a.v) son peygamberin kendisi olduğunu (*hatemu'n-nebi*) ilân ederek, insanlıktaki kurtarıcı beklentisini sona erdirmiştir. Ondan önce insanlar, hep Tanrı'nın bir kurtarıcı peygamber, mesih vs. göndererek insanlığı düze çıkaracağına inanırlardı. Bunun sona erdirilmesiyle insanlık tarihinde yepyeni bir çağ başlamıştır. Bu çağ insanoğlunun artık kendi aklı, vicdanı ve doğal yetenekleri ile yolunu bulacağı bir çağdır. Bu faaliyetinde son kitap olan Kur'an, O'na daima yol gösterecektir. Demek ki, insanlıkta akıl ve bilim çağının modern çağla başladığı görüşü bir yanılsamadır. Bilakis modern çağla birlikte ortaya çıkan batı aydınlanma dönemi, Hz. Muhammed (s.a.v) başlayan yeniçağın saptırılmış ve çığırından çıkarılmış devamından başka bir şey değildir... Hz. Muhammed (s.a.v) "İnsan Allah ile yürüyecek" dedi. Oysa Batı, insan adına Tanrı'yı, Tanrı adına insanı öldürdü. Hz. Muhammed (s.a.v); "Vahiy ve akıl birlikte yürüyecek" dedi. Batı, akıl adına vahyi; doğu, vahiy adına aklı hiçe saydı... Böylece insanlık tarihinde yeniçağın peygamberi olan Hz. Muhammed (s.a.v)'in açtığı çığır iki yönden saptırıldı. Şimdi bu yeniçağın parçalanmış dimağının, yaralanmış bilincinin aslına uygun "yeniden inşaya" ihtiyacı vardır...

وَلَوْ اَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْاَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهٖ وَاَسَرُّوا
النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ
لَا يُظْلَمُونَ ﴿٥٤﴾ اَلَٓا اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَلَٓا اِنَّ
وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾ هُوَ يُحْيٖ وَيُمٖيتُ
وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٦﴾ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَٓاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ
مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَٓاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنٖينَ
﴿٥٧﴾ قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهٖ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا
يَجْمَعُونَ ﴿٥٨﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ
حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ آٰللّٰهُ اَذِنَ لَكُمْ اَمْ عَلَى اللّٰهِ تَفْتَرُونَ ﴿٥٩﴾
وَمَا ظَنُّ الَّذٖينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ
اِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ
﴿٦٠﴾ وَمَا تَكُونُ فٖي شَاْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْاٰنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ
مِنْ عَمَلٍ اِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا اِذْ تُفٖيضُونَ فٖيهِ وَمَا
يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَٓاءِ
وَلَٓا اَصْغَرَ مِنْ ذٰلِكَ وَلَٓا اَكْبَرَ اِلَّا فٖي كِتَابٍ مُبٖينٍ ﴿٦١﴾

54- Ömrünü zulümle geçirenler, eğer yeryüzü onların olsaydı, azabı gördükleri zaman kendilerini kurtarmak için hepsini feda ederlerdi. Ne var ki onlar pişmanlıklarını gösterecek gücü bile kendilerinde bulamayacaklar. Yine de aralarında adalet ile hükmedilecek, zerre miktarı zulmedilmeyecekler.

55- Açın kulağınızı! Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. Açın iyice, Allah'ın sözü kesinlikle gerçektir! Ne var ki onların çoğu bunun bilincinde değil.

56- O hem yaşatır, hem öldürür. Dönüp dolaşıp O'na geleceksiniz.

57- EY İNSANLAR! İşte size Rabbinizden bir hatırlatma, gönüllere şifa ve iman edenlere yol gösteren sevgi ve merhamet kaynağı geldi.

58- Onlara söyle: "Allah'ın engin cömertliğiyle, sevgi ve merhameti ile sevinsinler. Bu, toplayıp durduklarından daha hayırlıdır."

59- Söyle onlara: "Baksanıza Allah sizin için rızık olarak neler indirdi. Siz onların bir kısmını haram, bir kısmını da helâl yaptınız." De ki: "Size Allah mı izin verdi, yoksa kendi yalanlarınızı Allah'a mı atfediyorsunuz?"

60- Yalanı Allah'a atfedenler, kıyamet gününü ne sanıyorlar? Allah insanlara karşı çok cömerttir; bundan hiç şüpheniz olmasın. Ancak çoğu bunun bilincinde değil.

61- Hangi oluşta olursan ol, Kur'an'dan her ne okursan oku ve her ne iş yaparsanız yapın, siz bu işlere daldığınızda Biz hepsini görüyoruz. Çünkü ne yerde, ne gökte, küçük-büyük fark etmez, zerresine kadar hiç bir şey Rabbi'nin bilgisi dışında cereyan etmez. Bunların hepsi apaçık bir kitaptadır. [15]

---

[15] Yani: Siz bir iş ve oluşa (*şe'n*) başlar başlamaz, aynı anda (hem dem, senkronik) olarak Biz de olayın içindeyizdir. Çünkü Allah, her şeyi çepeçevre kuşatıp kaplamıştır (*muhit*). Fakat buna rağmen siz, mahiyet olarak O değilsiniz, O da siz değil. Hem öyle, hem böyle…

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ
﴿٦٢﴾ الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ
فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ ۚ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ۚ
ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٤﴾ وَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ ۘ
إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ۚ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٥﴾ أَلَا إِنَّ لِلَّهِ
مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ ۗ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ
يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ شُرَكَاءَ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ
وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٦٦﴾ هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ
لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ
لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ۗ سُبْحَانَهُ ۖ هُوَ
الْغَنِيُّ ۖ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ إِنْ عِندَكُم
مِّن سُلْطَانٍ بِهَٰذَا ۚ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾
قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ
﴿٦٩﴾ مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ
الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

62- Açın kulağınızı! Yâri Allah olanın korkması ve üzülmesi için bir sebep yoktur!

63- Onlar iman ederler, Allah bilinciyle yaşarlar.

64- Onlar dünya ve ahiret hayatında sevinecek. Allah sözünden caymaz, işte büyük kurtuluş budur.

65- Onların lâfları seni üzmesin. Güç ve kudret bütünüyle Allah'ındır; bundan hiç şüpheniz olmasın. O her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.

66- Açın kulağınızı! Göklerde kim, yerde kim varsa hepsi Allah'ındır. Peki, Allah'tan başkasını tanrılaştırıp tapanlar böyle yapmakla neye uymuş oluyorlar? Uydukları sadece kendi kuruntuları, onlar sadece saçmalıyorlar.

67- Oysa durup dinlenesiniz diye sizin için geceyi, işlerinizi görüp gözetesiniz diye de gündüzü var eden O'dur. İşitecek kulağı olan bir halk için bunda ibretler vardır; bundan hiç şüpheniz olmasın.

68- Bir de, "Allah'ın çocuğu var" diyorlar. Ne münasebet! O bundan uzaktır. O'nun buna ihtiyacı yoktur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Elinizde o iddiayı destekleyen hiç bir kanıt yok. Allah hakkında bilgi sahibi olmadan fikir sahibi mi oluyorsunuz?

69- Onlara söyle: "Uydurdukları yalanı Allah'a atfedenler asla felâh bulmazlar."

70- Bakın, az biraz zevklenmedir dünyadaki... Dönüp dolaşıp, Bize gelecekler. Sonra da Biz kâfirliklerinden dolayı şiddetli azabı tattıracağız.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ
مَقَامِي وَتَذْكِيرِي بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا
أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ
وَلَا تُنْظِرُونِ ﴿٧١﴾ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا
عَلَى اللَّهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٢﴾ فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ
وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَائِفَ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ
كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٧٣﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا
مِنْ بَعْدِهِ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا
لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ كَذَٰلِكَ نَطْبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ
﴿٧٤﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَىٰ وَهَارُونَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ
بِآيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمُ
الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا إِنَّ هَٰذَا لَسِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧٦﴾ قَالَ مُوسَىٰ
أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ أَسِحْرٌ هَٰذَا وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُونَ ﴿٧٧﴾
قَالُوا أَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا
الْكِبْرِيَاءُ فِي الْأَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ ﴿٧٨﴾

71- ŞİMDİ anlat onlara Nuh'un kıssasını. Hani bir zamanlar halkına demişti ki: "Ey halkım! Eğer benim aranızda olmam ve Allah'ın ayetlerini hatırlatmam size ağır geliyorsa, bilin ki, ben Allah'a güvenip dayanmışımdır. Artık siz ve o ortak koştuklarınız her ne yapacaksanız toplanıp bütün gücünüzle kararınızı verin. Yapacağınız sizi kaygılandırmasın. Sonra da bana ne yapacaksanız yapın ve elinizden geleni ardınıza koymayın.

72- Eğer aldırış etmezseniz, sizden bir maddî karşılık beklediğim yoktur. Benim mükâfatım ancak Allah'a aittir. Ben Müslüman olmakla[16] emrolundum."

73- Buna rağmen yine de ona "yalan" dediler. Biz de onu gemide kendisiyle beraber olanları kurtarıp yeryüzünün halifeleri yaptık. Ayetlerimize yalan diyenleri ise suda boğduk. İşte bak, uyanmaya çağırıldıkları halde aldırış etmeyenlerin sonu nasıl oldu?

74- Sonra onun arkasından birçok peygamberi halklarına gönderdik.[17] Onları apaçık sözlerle uyanmaya çağırdılar.[18] Fakat bir kere yalanlamış oldukları şeye daha sonra bir türlü inanmak istemediler. Sınırları çiğneyip geçenlerin kalplerini işte böyle mühürleriz.

75- SONRA bunların arkasından Musa ile Harun'u, Firavun ve adamlarına gönderdik. İman etmeyi, kibirlerinden kendilerine yediremediler. Zaten onlar günaha batmış bir topluluktu.

76- Kendilerine, tarafımızdan gerçeğin ta kendisi gelince, "Bunlar kesinlikle bir takım parlak vaatlerle büyüleyici lâflar" dediler.

77- Musa dedi ki: "Size gerçeğin ta kendisi gelince böyle mi konuşuyorsunuz? Bunlar büyüleyici laflar... ne demek?" Hâlbuki büyücüler kurtuluşa erişemezler.

78- Dediler ki: "Atalarımızın kurduğu mevcut düzeni yıkıp burada devlet, ikinize kalsın diye mi geldiniz? Biz ikinize de inanmayız."

---

[16] MÜSLÜMAN: Bkz. 2/112 ve 67/65. ayet dipnotları.

[17] Yani: Nuh'tan sonra değişik halkların içinden birçok peygamber çıktı. Onlar

kendi halkalarına seslendiler. Kendi dil, tarih ve kültür evrenlerine, kendi çağlarının idraklerine hitap ettiler. Oradan evrensel mesajlarını verdiler. Hitapları tarihsel, mesajları evrenseldi. Peygamberlerin kendi halklarına hitap ediyordu, fakat mesajlarını tüm insanlığa duyurmaya çalışıyorlardı. Hitaplarının tarihsel olması, mesajlarının da tarihsel olduğu anlamına gelmiyordu. Her biri, bir halkı çekirdek olarak kullanıp insan hayatının temel meseleleri hakkında evrensel mesajlarını veriyordu. Bütün peygamberler "bir yerden" başlayarak, "bütün insanlığa" ulaşmak istemekteydiler...

[18] BEYYİNAT: Bkz. 14/9. ayet dipnotu.

79- Firavun “Bana bütün usta büyücüleri getirin” dedi.

80- Bunun üzerine büyücüler gelince Musa onlara, “Ne atacaksanız atın” dedi.

81- Attıklarında Musa dedi ki: “Asıl bu sizin yaptığınız büyüdür. Hiç kuşkusuz Allah onu boşa çıkaracaktır. Allah fesatçıların işini düzeltmez; bundan hiç şüpheniz olmasın.”

82- Günaha batmış olanlar hoşlanmasalar da Allah, kendi sözleriyle gerçeği, gerçeğin ta kendisi olarak ortaya çıkarır.[19] 83- Velhâsıl Firavun ve adamlarının şerrinden korktukları için, önceleri Musa’ya, halkının bir kısmından başka iman eden olmadı. Çünkü Firavun, o ülkede gücü ele geçirmiş acımasız bir despottu.

84- Musa “Ey halkım! Eğer Allah’a inanmışsanız O’na dayanın, gerçekten Müslümalarsanız”[20] dedi.

85- Onlar, “Biz Allah’a güvendik. Ey Rabbimiz! Bizi o gaddar adamlarla sınama

86- Sevgi ve merhametinle o kâfir güruhundan kurtar bizi” dediler.

87- Biz de, Musa ile kardeşine şöyle vahyettik: “Halkınız için Mısır’da evler açın. Evlerinizi karargâha[21] dönüştürün, can-ı gönülden namaz kılın. İman edenleri müjdele.[22]

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِي بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ
قَالَ لَهُمْ مُوسَىٰ أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٨٠﴾ فَلَمَّا أَلْقَوْا قَالَ
مُوسَىٰ مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ إِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ
عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾ وَيُحِقُّ اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ
﴿٨٢﴾ فَمَا آمَنَ لِمُوسَىٰ إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ عَلَىٰ خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ
وَمَلَئِهِمْ أَنْ يَفْتِنَهُمْ وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّهُ
لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٨٣﴾ وَقَالَ مُوسَىٰ يَا قَوْمِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ
فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ ﴿٨٤﴾ فَقَالُوا عَلَى اللَّهِ
تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٨٥﴾ وَنَجِّنَا
بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ
وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّآ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ
قِبْلَةً وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٧﴾ وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَا
إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَىٰ أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ
عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٨٨﴾

88- Musa dedi ki: “Sen, Firavun’a ve adamlarına, dünya hayatında güç ve iktidar verdin ve bundan dolayı onlar da başkalarını senin yolundan çeviriyorlar ey Rabbimiz! Güç ve iktidarlarını başlarına yık, kalplerini iyice daralt ey Rabbimiz! Çünkü onlar acı azabı görmedikçe iman etmeyecekler.”

---

[19] Harfi harfine: “Allah ‘hakkı’ kendi ‘kelimeleri’ ile tahakkuk ettirir”. Bu ifade peygamberlerin muhataplarının karşısına Allah’tan aldıkları sözlerle (kelimelerle) çıktıklarının delilidir. Burada kelime söze dayalı apaçık delilleler (*ayâtun beyyinat*) anlamında kullanılıyor. Yılanın asaya çevrilmesi olayı Musa’nın mesajının ana teması değildir. Asıl mesaj Musa’nın Mısır’daki şirk uygarlığına ne söylediğidir. İnsanları çağırdığı “dokuz ayet” (veya on emir) esas mesajdır. “Asay-ı Musa ve Yed-i Beyza meydan okumasının yorumu için Bkz. 18/60. ayet dipnotu.

[20] MÜSLÜMAN: Bkz. 2/112 ve 67/65. ayet dipnotları.

[21] KIBLE: Sözlükte [قبل] kökünden gelir. Mastar olarak "ebelik yapmak, ebe olmak, kabul etmek, almak, kabullenmek" manalarına geliyor. Gelmek (*iqbâl*); işe önem vermek, işin üstüne düşmek, işe devam etmek (*yuqbilu'l-iqbâl*); öpmek (*taqbîl*); karşılaşmak, karşı karşıya gelmek (*muqâbele, teqâbul*); karşılama, gelecek, istikbal (*istiqbâl*); cins, tür, nesil, topluluk, taraftar, kefil, garantör (*qabîl*); kabile, oymak, klân, boy (*qabîle*); imkân dâhilinde, mümkün, gelecek (*qabil*); elverişsiz (*gayr-ı qâbil*); ebe (*qâbile*); taahhüt, senet, kefalet, garanti (*qâbele*); önce, ..den önce (*qabl*); demin, öz önce (*qablen*); önceden (*min gabl*); yönelinen yer, yön (*qıble*); gelecek, istikbal (*mustaqbel*); karşı, karşılık, karşın (*muqâbil*); geçerli, makbul, orta not (*maqbûl*) başlangıç, bahar, hayatın ilk dönemi (*muqtebel*) kelimeleri bu köktendir...Demek ki "kıble", bir yapı için kullanıldığında "İşleri orada sürdürmek, işe orada devam etmek, yönünü bulmak , gelecek için kararlar almak, plânlar yapmak için bir araya gelinen yer" anlamına gelir. Bu, Türkçe'de bir yeri "karargâha dönüştürmek" dediğimiz şeydir.

[22] Yani: Musa'ya, Firavun'un despot yönetiminde açıktan açığa çalışma imkânı bulamayınca, 'Her köşede evler açın, bu evleri birer karargâha dönüştürün' diye vahyettik. Öyle ki bu evler, sizin hareketinize ebelik yapsın, başlattığınız hareket buralardan doğarak bütün Mısır'a yayılsın. Buralarda toplanarak geleceğinizi tasarlayın, hangi yönde hareket edeceğinize dair kararlar alın, Mısır'daki hareketi buralardan yönetin. Tıpkı sizin Mekke'de Daru'l-Erkam'da toplanıp geleceğe dair yön çizmeniz, kararlar almanız gibi, Musa'ya da, Mısır'ın Daru'l-Erkamlarında aynısı yapmalarını vahyettik. Bu, Musa'nın ve Muhammed'in yolundan giden sonraki çağların bütün muvahhitleri için de sıkıştıklarında başvuracakları bir yoldur. Sonunda mutlu gelecek onların olacak. İman edenleri bu açıdan müjdele ey Peygamber!

قَالَ قَدْ اُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَآنِّ سَبِيلَ
الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾ وَجَاوَزْنَا بِبَنِي اِسْرَآئِيلَ الْبَحْرَ فَاَتْبَعَهُمْ
فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا حَتّٰى اِذَا اَدْرَكَهُ الْغَرَقُ
قَالَ اٰمَنْتُ اَنَّهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا الَّذِي اٰمَنَتْ بِهِ بَنُوا اِسْرَآئِيلَ وَاَنَا
مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩٠﴾ آٰلْـٰٔنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ
﴿٩١﴾ فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ اٰيَةً وَاِنَّ
كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ اٰيَاتِنَا لَغَافِلُونَ ﴿٩٢﴾ وَلَقَدْ بَوَّاْنَا بَنِي اِسْرَآئِيلَ
مُبَوَّاَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتّٰى
جَآءَهُمُ الْعِلْمُ اِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا
فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾ فَاِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ
فَسْـَٔلِ الَّذِينَ يَقْرَؤُنَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ لَقَدْ
جَآءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَا
تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِرِينَ
﴿٩٥﴾ اِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٩٦﴾
وَلَوْ جَآءَتْهُمْ كُلُّ اٰيَةٍ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيمَ ﴿٩٧﴾

89- Allah: “Peki duanız kabul olundu, siz doğruluktan ayrılmayın ve kendini bilmeyenlerin yoluna uymayın” dedi.

90- Derken İsrail oğullarını denizden geçirdik. Firavun, askerleriyle onları izlemek ve saldırmak için arkalarına düştü. Sonunda boğulmak üzereyken, “İnandım, gerçekten de İsrail oğullarının iman ettiği Allah’tan başka tanrı yok, artık bende Müslümanlardanım” dedi.

91- “Şimdi mi?” denildi. Oysa bugüne kadar hep isyan etmiş, bize yapmadığını bırakmamıştın.

92- Bugün senin bedenini kurtaracağız.[23] Gelecek nesillere ibret olsun. Ne var ki insanların birçoğu ayetlerimiz karşısında hiç oralı olmuyor.

93- Gerçekten İsrail oğullarını güzel ve emin bir yurda yerleştirdik. Hoş nimetlerle rızıklandırdık. Ne zamanki kendilerine bilgi geldi aralarında çekişmeye ve farklı görüşler benimsemeye başladılar. Rabbin kıyamet günü aralarında son noktayı koyacaktır.

94- BÜTÜN bunlardan sonra sana indirdiğimiz şeyin doğruluğunda hâlâ şüphedeysen önceki çağlarda vahyedilen kitapları okuyanlara sor. Rabbinden sana gelen; gerçeğin ta kendisidir. Sakın kuşkuya düşme!

95- Ve sakın Allah’ın ayetlerine “yalan” diyenlerden olma. Sonra zararlı çıkan sen olursun.[24]

96- Doğrusu aleyhlerinde Rabbinin hükmü gerçekleşmiş olanlar imana gelmezler. 97- Kendilerine her türlü açık ayet gelse bile, o acı azabı gözleriyle görünceye kadar yanaşmazlar imana…

---

[23] Demek ki Kur’an’ın, eski Mısırlıların krallarının ve seçkinlerinin cesetlerini mumyalayarak gelecek kuşaklar için saklamaları şeklindeki geleneklerini “Cesedini kurtaracağız” biçimde ifade etmesi, bütün bir tarihi oluşun taraflarının, “Biz” [اِنَّا] kipi içinde anlatışına çarpıcı bir örnektir. İsrail oğulları adıyla simgeleştirilen Mısır muhalefetine de, düşmanları Firavun’un cesedine de “Kurtardık” deniliyor! Daha geniş açıklama için Bkz. 17/7. ayet dipnotu.

[24] Yani: Ey İnsanoğlu! Bütün bu anlatılardan sonra sana peygamber aracılığı ile gelen bu vahyin Allah’tan olduğu konusunda sakın şüpheye düşme. Hele bunları inkâr etmeye, reddetmeye sakın kalkışma. Aksi halde zararlı çıkan sen olursun (Razi).

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ فَنَفَعَهَٓا اِيمَانُهَٓا اِلَّا قَوْمَ يُونُسَؕ لَمَّٓا
اٰمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَمَتَّعْنَاهُمْ اِلٰى ح۪ينٍ ﴿٩٨﴾ وَلَوْ شَٓاءَ رَبُّكَ لَاٰمَنَ مَنْ فِي الْاَرْضِ
كُلُّهُمْ جَم۪يعًاؕ اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتّٰى يَكُونُوا مُؤْمِن۪ينَ ﴿٩٩﴾
وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تُؤْمِنَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِؕ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ
عَلَى الَّذ۪ينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾ قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِؕ
وَمَا تُغْنِي الْاٰيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠١﴾ فَهَلْ
يَنْتَظِرُونَ اِلَّا مِثْلَ اَيَّامِ الَّذ۪ينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْؕ قُلْ فَانْتَظِرُٓوا
اِنّ۪ي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِر۪ينَ ﴿١٠٢﴾ ثُمَّ نُنَجّ۪ي رُسُلَنَا وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
كَذٰلِكَۚ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٠٣﴾ قُلْ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ
اِنْ كُنْتُمْ ف۪ي شَكٍّ مِنْ د۪ين۪ي فَلَٓا اَعْبُدُ الَّذ۪ينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ
اللّٰهِ وَلٰكِنْ اَعْبُدُ اللّٰهَ الَّذ۪ي يَتَوَفّٰيكُمْۚ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ
مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٠٤﴾ وَاَنْ اَقِمْ وَجْهَكَ لِلدّ۪ينِ حَن۪يفًاۚ وَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ ﴿١٠٥﴾ وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ
وَلَا يَضُرُّكَۚ فَاِنْ فَعَلْتَ فَاِنَّكَ اِذًا مِنَ الظَّالِم۪ينَ ﴿١٠٦﴾

98- Keşke iman edip de imanları kendilerine fayda vermiş bir halk çıksaydı? Ne gezer! Sadece Yunus'un halkı iman edince, dünya hayatında rezil olacakları o azabı kendilerinden kaldırmış ve belirli bir zamana kadar onları faydalandırmıştık.

99- Eğer Rabbin lâyık görseydi, yeryüzünde kim varsa hepsi toptan iman ederdi. Hal böyleyken insanları inanıncaya kadar zorlayabileceğini mi sanıyorsun?

100- Allah'ın izni olmadıkça hiç kimsenin iman etmesi mümkün değildir. Akıllarını iyi kullanmayanları Allah rezillik içinde bırakır.

101- Onlara söyle: "Bir bakın neler var göklerde ve yerde. Fakat o deliller, o uyanma çağrıları, iman etmeyecek bir halka ne fayda sağlar ki!

102- Onlar, önceki çağlarda yaşayanların başlarına gelen günler gibi günler mi bekliyorlar? Söyle onlara: "Bekleyin bakalım, ben de sizinle beraber bekliyorum."

103- Sonra Biz, peygamberlerimizi ve iman edenleri kurtarırız. İşte Biz, böyle üzerimize düşen bir görev olarak iman edenleri kurtarırız.

104- ŞİMDİ SÖYLE: "Ey insanlar! Benim yolumdan şüphe ediyorsanız, şunu iyi bilin ki, ben sizin Allah'tan başka taptıklarınıza tapmam. Ben ancak sizin canınızı alacak olan Allah için çalışır, O'na ibadet ederim. Ben mü'minlerden olmakla emrolundum."

105- Yüzünü sağduyudan şaşmayarak dine çevir. Sakın ortak koşanlardan olma.

106- Allah dışında, sana fayda ve zarar veremeyecek şeylere yalvarıp durma. Eğer böyle yaparsan kendine haksızlık etmiş olursun; bundan hiç şüphen olmasın.

وَإِن يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِن يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ
لِفَضْلِهِ يُصِيبُ بِهِ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٧﴾ قُلْ
يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ
وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُم بِوَكِيلٍ ﴿١٠٨﴾ وَاتَّبِعْ
مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿١٠٩﴾

107- Eğer Allah'tan başına bir musibet gelecek olursa, onu O'ndan başka giderecek yoktur. Eğer O, sana bir iyilik dilemişse, o zaman da O'nu engelleyebilecek kimse yoktur. O, cömertliğini kullarından lâyık gördüğüne yağdırır. O çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

108- Söyle onlara: "Ey insanlar! Size Rabbinizden gerçeğin ta kendisi gelmiş bulunuyor. Artık bu yolda yürümeyi seçen, kendisi için seçmiş olur. Yoldan çıkan da, kendi aleyhine çıkmış olur. Ben, sizin davranışlarınızdan sorumlu değilim."

109- Sana vahyolunana uy ve Allah hükmünü verinceye kadar güçlüklere göğüs ger. Hüküm verenlerin en hayırlısı O'dur!

11- HUD SURESİ

Mekke'de inmiştir, 123 ayettir. Surede **Nuh, Hud, İbrahim, Lut, Salih, Musa** ve **Şuayb** peygamberlerin halkları ile olan mücadeleleri anlatılır. Bunlar üzerinden ana tema **sevgi, merhamet, tevhid, adalet, ahiret, ahlâk, doğruluk** ve **dürüstlük** etrafında döner. 56. ayetinde **Hz. Hud**'un kavmine yönelik "*Benim Rabbim sırat-ı mustaqim (doğruluk ve dürüstlük yolu) üzerindedir*" ifadesi son derece dikkat çekicidir. Adı geçen peygamberlerden **Hud**'un adının sureye isim olması da, ana temanın bu mesaj etrafında döndüğünü çağrıştırmaktadır.

11- HUD SURESİ

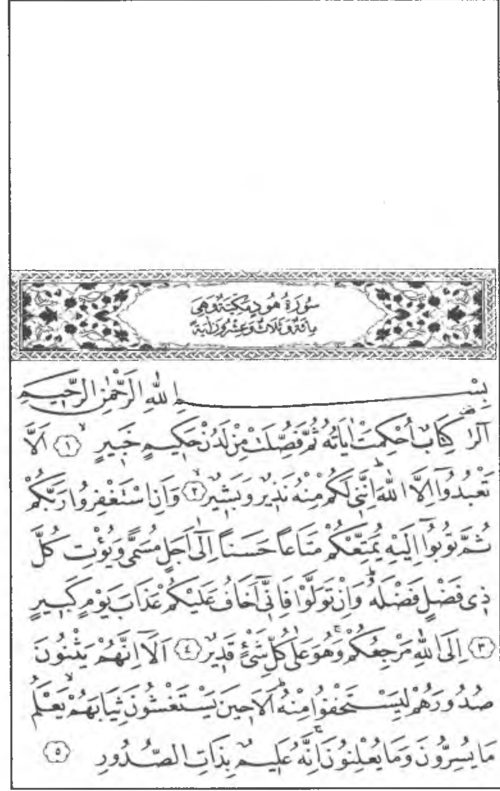
Mekke'de inmişti, 123 ayettir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- ELİF, LAM, RA. Bu, bilgelik kaynağı ve her şeyden haberdar olan Allah tarafından ayetleri sürekli ana temayı vurgulayan[1] ve bunu ayrıntılarla açıklayan bir kitaptır.

2- Şudur ana tema: "Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Ben size O'nun tarafından müjdelemek ve uyanışa çağırmak için gönderilmiş bir peygamberim. 3- Rabbinizden bağışlanma dileyin, O'na tövbe edin. Sizi belirli bir zamana kadar güzel bir şekilde yaşatsın. Her fazilet sahibine cömertçe karşılığını versin. Eğer aldırış etmezseniz, haberiniz olsun ki ben sizin için büyük bir günün azabından korkarım 4- Dönüp dolaşıp Allah'a geleceksiniz. O'nun her şeye gücü yeter."

5- Dikkat edin! O'nu görmemek için köşe bucak kaçıyorlar. Evet, ama onlar köşe bucak kaçarken, Allah onların neyi gizlediklerini ve neyi açığa vurduklarını çok iyi biliyor. O bütün sinelerin özünü bilir;[2] bundan hiç şüpheniz olmasın.

[1] MUHKEM: Bkz. 3/7.ayet dipnotu.

[2] Harfi harfine: "Dikkatle bakın! Onlar, O'ndan gizlenmek için göğüslerini bükerler. Dikkat edin! Onlar örtülerine büründükleri zamanda O, onların neyi gizlemekte olduklarını ve neyi açığa vurduklarını bilmektedir." Rivayete göre kâfirler, **Hz. Peygamber (s.a.v)** i gördüklerinde göğüslerini büker, sırtlarını döner ve elbiselerine bürünürlerdi. Yani köşe bucak kaçarlar, görmemek ve duymamak için ellerinden geleni yaparlardı (Razi).

6- Yeryüzünde kımıldayan her canlının rızkı Allah'a aittir. O, onların yeryüzünde ne kadar yaşam süreceklerini de, ölümden sonra gidecekleri yeri de bilir. Onların hepsi açık bir kitaptadır.

7- O, hanginizin daha güzel işler yapacağını görmek için gökleri ve yeri altı evrede yarattı. Görkemi suya yansıyordu.[3] Hal böyleyken sen onlara, "Siz öldükten sonra diriltileceksiniz" dersen! kâfirler, "Bu apaçık aldatmadan başka bir şey değildir" derler.

8- Eğer müstahak oldukları azabı ileri bir tarihe ertelesek, bu sefer "Onu ne engelliyor?" derler. Azap onlara geleceği gün artık geri dönüşleri yoktur ve alay ettikleri şey kendilerini çepeçevre saracaktır.

9- Şayet insana bir nimet versek ve sonra da nimeti geri alsak, hemen nankörce verilenleri unutup mutsuz olur.

10- Yine başına gelen bir darlık ve sıkıntıdan sonra bolluk ve genişlik versek, "Bütün sıkıntıları atlattım, üstesinden geldim" der ve sevinçle böbürlenir.

11- Fakat her iki durumda da güçlüklere göğüs gererek, iyinin, güzelin ve doğrunun yanında yer alanlar ise böyle yapmaz. İşte onları bağışlanma ve büyük bir mükâfat bekliyor.

وَمَا مِنْ دَٓابَّةٍ فِي الْاَرْضِ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا
وَمُسْتَوْدَعَهَاۜ كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَٓاءِ
لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًاۜ وَلَئِنْ قُلْتَ اِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ
مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُٓوا اِنْ هٰذَٓا اِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ
﴿٧﴾ وَلَئِنْ اَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ اِلٰٓى اُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ لَيَقُولُنَّ
مَا يَحْبِسُهُۜ اَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ
مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٨﴾ وَلَئِنْ اَذَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنَّا
رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُۚ اِنَّهُ لَيَؤُسٌ كَفُورٌ ﴿٩﴾ وَلَئِنْ
اَذَقْنَاهُ نَعْمَٓاءَ بَعْدَ ضَرَّٓاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ
السَّيِّـَٔاتُ عَنِّيۜ اِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌۙ ﴿١٠﴾ اِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِۜ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١١﴾
فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحٰٓى اِلَيْكَ وَضَٓائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ
اَنْ يَقُولُوا لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ اَوْ جَٓاءَ مَعَهُ مَلَكٌۜ
اِنَّمَٓا اَنْتَ نَذِيرٌۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٢﴾

12- ŞU HALDE "Ona neden bir hazine indirilmedi?" veya "Yanında görebileceğimiz bir melek niye yok?" demeleri yüzünden sıkıntıya girip sana vahyolunanın bir kısmını terk mi edeceksin? Fakat unutma ki sen ancak bir uyarıcısın. Her şeyin vekili Allah'tır.

---

[3] Harfi harfine: "Onun arşı su üstünde idi." Bu ifadeler, Tevrat'ın ilk ayetlerini çağrıştırıyor: "*Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı. Yer boştu, yeryüzü şekilleri yoktu; engin karanlıklarla kaplıydı. Tanrı'nın ruhu suların üstünde dalgalanıyordu.*" (Tekvin; 1–2). **Hz. Peygambere (s.a.v)** ait bir hadiste de şöyle denmektedir; "*Allah vardı. O'nunla birlikte hiç bir kimse yoktu. Sonra arşı da su üzerinde idi*" (Razi). Burada anlatılmak istenen, Allah'ın kudreti, görkemi ve yaratması olmalıdır. Bunları, temsili mecazlar olarak anlamak icap eder. "Arş", Allah'ın kudreti ve görkemi; "Su üstünde" ifadesi de, yaşayan her canlının sudan yaratıldığını, yani suya can verilerek, harekete geçirilerek, dalgalandırılarak, yaratma kudreti suya yansıtılarak, hayy sıfatı oradan tecelli ettirilerek "canlı hayatı" denen varoluşun başladığı temsil ediliyor olmalıdır…

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُۜ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهٖ مُفْتَرَيَاتٍ
وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿١٣﴾
فَاِلَّمْ يَسْتَج۪يبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا اَنَّمَا اُنْزِلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ وَاَنْ لَا اِلٰهَ
اِلَّا هُوَۚ فَهَلْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٤﴾ مَنْ كَانَ يُر۪يدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا
وَز۪ينَتَهَا نُوَفِّ اِلَيْهِمْ اَعْمَالَهُمْ ف۪يهَا وَهُمْ ف۪يهَا لَا يُبْخَسُونَ
﴿١٥﴾ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا النَّارُۘ وَحَبِطَ
مَا صَنَعُوا ف۪يهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ اَفَمَنْ كَانَ
عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّه۪ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِه۪ كِتَابُ
مُوسٰٓى اِمَامًا وَرَحْمَةًۜ اُو۬لٰٓئِكَ يُؤْمِنُونَ بِه۪ۜ وَمَنْ يَكْفُرْ بِه۪
مِنَ الْاَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُۚ فَلَا تَكُ ف۪ي مِرْيَةٍ مِنْهُۗ
اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾
وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًاۜ اُو۬لٰٓئِكَ يُعْرَضُونَ
عَلٰى رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْاَشْهَادُ هٰٓؤُلَٓاءِ الَّذ۪ينَ كَذَبُوا عَلٰى رَبِّهِمْۚ
اَلَا لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظَّالِم۪ينَۙ ﴿١٨﴾ اَلَّذ۪ينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِ
وَيَبْغُونَهَا عِوَجًاۜ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿١٩﴾

13- Yoksa "Onu kendisi uydurdu" mu diyorlar? Onlara söyle: "Madem öyle, haydi onun gibi on sure uydurup getirin bakalım. Allah'tan başka gücünüzün yettiğini de çağırın, eğer kendinize güveniyorsanız."

14- Eğer yardıma çağırdıklarınızın elinden bir şey gelmiyorsa, artık bilin ki, o ancak Allah'ın bilgisiyle indirilmiştir. O'ndan başka tanrı yoktur. Artık Müslüman olmayacakmısınız?

15- HER KİM dünya hayatını ve onun cazibesini arzu ederse, Biz onlara dünyada yaptıklarının karşılığını tamamen öderiz ve bu konuda kendilerine haksızlık yapılmaz.

16- Fakat ahirette paylarına ateşten başka bir şey düşmez. Orada bütün yaptıkları heba olur. Zaten bütün yaptıkları boştur.

17- Böyle birisi Rabbinden gelen apaçık bir söz üzerine ve O'nun tarafından bir tanıkla desteklenen kimse gibi olur mu? Üstelik kendisinden önce bir yol gösterici ve sevgi ve merhamet kaynağı olarak Musa'nın kitabı da var; buna da inanmaktadır. Şu halde gruplardan her kim onu örtbas etmeye kalkarsa, onun varacağı yer ateştir; sakın bunda şüpheye düşme. Çünkü bu, Rabbinden bir gerçektir. Ne var ki insanların çoğu imana gelmezler.

18- Yalanlar düzerek Allah'a iftira edenden daha zalim kim olabilir? Onlar Rablerinin huzuruna çıkarılacaklar. Şahitler de, "İşte bunlar Rablerine karşı yalan söyleyenlerdir" diyecek. Allah'ın lâneti zalimler üzerinedir.

19- Bu zalimler, Allah yolundan alıkoyarlar ve onu çarpıtmak isterler. Ahireti yok sayan da zaten onlardır.

اُو۬لٰٓئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِز۪ينَ فِي الْاَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
مِنْ اَوْلِيَٓاءَۢ يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُۜ مَا كَانُوا يَسْتَط۪يعُونَ
السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴿٢٠﴾ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ خَسِرُٓوا
اَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢١﴾ لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ
فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ الْاَخْسَرُونَ ﴿٢٢﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ وَاَخْبَتُٓوا اِلٰى رَبِّهِمْۙ اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِۚ هُمْ ف۪يهَا
خَالِدُونَ ﴿٢٣﴾ مَثَلُ الْفَر۪يقَيْنِ كَالْاَعْمٰى وَالْاَصَمِّ وَالْبَص۪يرِ وَالسَّم۪يعِۜ
هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًاۜ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا
اِلٰى قَوْمِه۪ٓ اِنّ۪ي لَكُمْ نَذ۪يرٌ مُب۪ينٌۙ ﴿٢٥﴾ اَنْ لَا تَعْبُدُٓوا اِلَّا اللّٰهَۜ اِنّ۪ٓي
اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ اَل۪يمٍ ﴿٢٦﴾ فَقَالَ الْمَلَاُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا
مِنْ قَوْمِه۪ مَا نَرٰيكَ اِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا نَرٰيكَ اتَّبَعَكَ
اِلَّا الَّذ۪ينَ هُمْ اَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّأْيِۚ وَمَا نَرٰى لَكُمْ
عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِب۪ينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ يَا قَوْمِ
اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّ۪ي وَاٰتٰين۪ي رَحْمَةً مِنْ عِنْدِه۪
فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْۜ اَنُلْزِمُكُمُوهَا وَاَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ ﴿٢٨﴾

20- Bunlar, yeryüzünde kimseyi aciz bırakamazlar. Kendilerini Allah'tan kurtaracak bir dostları da yoktur. Onlara azap kat kat verilecek. Çünkü ne duymak, ne de görmek istemiyorlardı.

21- İşte bunlar, kendilerine yazık etmiş kimselerdir. Uydurup durdukları ne varsa, kendilerini bırakarak ortadan kaybolacak

22- Onlar ahirette kaybedecekler; bundan hiç şüpheniz olmasın.

23- Fakat iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlar ve Rableri ile cân-ı gönülden birlikte olanlar işte bunlar cennetliklerdir; orada sonsuza dek kalacaklar.

24- Bu iki grubun durumu, kör ile sağır ve gören ile işitenin durumu gibidir. Bunlar aynı kefeye konabilir mi? Bu zihin tutulması neden?

25- İYİ DİNLEYİN! Bir zamanlar Nuh'u[4] halkına gönderdik. Nuh onlara, "Ben size azabın sebeplerini ve kurtuluşun yolunu açıklayan bir uyarıcıyım.

26-Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Açıkçası ben, acı bir günün azabının başınıza gelmesinden kaygılanıyorum" dedi.

27- Buna karşı halkının kâfir ileri gelenleri, "Sen de bizim gibi bir insansın. Görebildiğimiz kadarıyla yanındakiler de aşağı tabakadan. Bize karşı ne üstünlüğünüz var? Bilakis bize öyle geliyor ki siz yalancısınız" dediler.

28- Nuh: "Ey halkım, ne dersiniz? Eğer Rabbim beni sevgi ve merhametiyle desteklemiş ve ben ondan apaçık sözler getirmişsem, sizde de onu görecek göz yoksa, istemediğiniz halde sizi zorla mı inandıracağız?

[4] NUH: Bkz. 71/11. ayet dipnotu.

وَيَا قَوْمِ لَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًاۜ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَمَٓا اَنَا
بِطَارِدِ الَّذ۪ينَ اٰمَنُواۜ اِنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَلٰكِنّ۪ٓي اَرٰيكُمْ قَوْمًا
تَجْهَلُونَ ﴿٢٩﴾ وَيَا قَوْمِ مَنْ يَنْصُرُن۪ي مِنَ اللّٰهِ اِنْ طَرَدْتُهُمْۜ اَفَلَا
تَذَكَّرُونَ ﴿٣٠﴾ وَلَٓا اَقُولُ لَكُمْ عِنْد۪ي خَزَٓائِنُ اللّٰهِ وَلَٓا اَعْلَمُ
الْغَيْبَ وَلَٓا اَقُولُ اِنّ۪ي مَلَكٌ وَلَٓا اَقُولُ لِلَّذ۪ينَ تَزْدَر۪ٓي
اَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللّٰهُ خَيْرًاۜ اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا ف۪ٓي اَنْفُسِهِمْۚ اِنّ۪ٓي اِذًا
لَمِنَ الظَّالِم۪ينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَاَكْثَرْتَ جِدَالَنَا
فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَٓا اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِق۪ينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ اِنَّمَا يَأْت۪يكُمْ
بِهِ اللّٰهُ اِنْ شَٓاءَ وَمَٓا اَنْتُمْ بِمُعْجِز۪ينَ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْح۪ٓي
اِنْ اَرَدْتُ اَنْ اَنْصَحَ لَكُمْ اِنْ كَانَ اللّٰهُ يُر۪يدُ اَنْ يُغْوِيَكُمْۜ
هُوَ رَبُّكُمْ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَۜ ﴿٣٤﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُۜ قُلْ
اِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ اِجْرَام۪ي وَاَنَا بَر۪ٓيءٌ مِمَّا تُجْرِمُونَ ﴿٣٥﴾ وَاُو۫حِيَ
اِلٰى نُوحٍ اَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ اِلَّا مَنْ قَدْ اٰمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ
بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَۚ ﴿٣٦﴾ وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا
وَلَا تُخَاطِبْن۪ي فِي الَّذ۪ينَ ظَلَمُواۚ اِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٣٧﴾

29- Ey halkım! Ben sizden buna karşı maddi bir karşılık da istemiyorum. Benim mükâfatım yalnızca Allah'a aittir. İman etmiş bu insanları da yanımdan kovamam. Onlar Rablerine kavuşacaklarının bilincindeler ama sizi laftan sözden anlamaz bir güruh olarak görüyorum.

30- Ey halkım! Ben bu insanları yanımdan kovarsam beni Allah'tan kim kurtaracak? Bu zihin tutulması neden?

31- Ben size, "Allah'ın hazineleri benim yanımdadır" demiyorum. Ne gaybı bilirim, ne de "Ben bir meleğim" diyorum. O sizin aşağıladıklarınıza, "Allah onlara hiç bir hayır vermemiş" diye hele hiç diyemem. Çünkü içlerindekini en iyi bilen Allah'tır. Aksi halde haksızlık etmiş olurum" dedi.

32- Onlar: "Ey Nuh! Gerçekten bizimle çok uğraştın ve bu işte çok ileri gittin. Eğer söylediklerin doğru ise, bizi tehdit edip durduğun azabı getir de görelim" dediler.

33- Nuh, "Allah isterse o da olur ve siz onu aciz bırakamazsınız.

34- Eğer Allah sizi müstahak görmüşse[5], ben size nasihat etmek istesem de nasihatimin size bir faydası olmaz. O sizin Rabbinizdir ve dönüp dolaşıp O'na varacaksınız" dedi.

35- Yoksa "Onu uydurdu mu?" diyorlar? Onlara söyle: "Eğer uydurdumsa vebali boynumadır. Oysa ben, sizin yüklendiğiniz vebalden uzağım."[6]

36- Nuh'a "Haberin olsun, halkından iman etmiş olanların dışında hiç biri iman etmeyecek; onun için her ne yaparlarsa üzülme. 37-Bizim gözetimimizde ve vahyettiğimiz şekilde gemi yap. Bana o zulmedenler hakkında bir şey söyleme, çünkü onlar boğulacaklar" dedik.

---

[5] MEŞİET (DİLEME): Bkz. 76/36 ayet dipnotu.

[6] Nuh kıssası anlatılırken anlatım üslûbu birden değişen bu ara ayet, **Hz. Peygamber (s.a.v)** 'e hitaben anlatılan bu Nuh kıssasını uydurduğu iddiasına bir ara cevap olabileceği gibi, Hz. Nuh'a hitaben peygamberliğini inkâr sadedinde cevap da olabilir. Zaten bu ayetten sonra kıssanın ikinci bölümüne geçiliyor. Bu nedenle Hz. **Peygamber (s.a.v)**'e hitaben söylenmiş olması ve kıssanın ikinci bölümüne geçişte araya yerleştirilmiş olması daha kuvvetli ihtimal olarak görünüyor.

38- O, gemiyi yapıyordu ve halkından bazı guruplar da yanından geçtikçe onunla eğleniyorlardı. Nuh, "Eğer bizimle eğleniyorsanız, biz de sizin eğlendiğiniz gibi sizinle eğleneceğiz.

39-Çok yakında perişan edecek azabın kime geleceğini ve hiç hafifletilmeyecek cehennem azabının da kimin başına ineceğini göreceksiniz" dedi.

40- Nihayet emrimiz gelip de yerden sular kaynayıp taşmaya başlayınca, Nuh'a "Her birinden ikişer çift alıp aleyhinde hüküm giymiş olanların dışında aileni ve iman edenleri gemiye bindir" dedik. Zaten onunla birlikte pek azı dışında kimse iman etmemişti.

41- Nuh, "Hadi binin içine; yürümesi de, demir atması da Allah'ın adıyladır. Rabbim kesinlikle çok bağışlayıcı, sevgi ve merhamet kaynağıdır; bundan hiç şüpheniz olmasın" dedi.

42- Gemi, içindekilerle birlikte dağ gibi dalgaların içinde akıp gidiyordu. Nuh, o an kıyıda kalan oğluna, "Oğlum! Gel bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma" diye bağırdı.

43- Oğlu, "Ben, beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım" dedi. Nuh, "Bugün sevgi ve merhametini kazanmış olanların dışında Allah'ın emrinden koruyacak yok" dedi. Derken tam o anda aralarına bir dalga yükseldi ve oğlu da boğulup gitti.

ويصنع الفلك وكلما مر عليه ملأ من قومه سخروا منه قال
إن تسخروا منا فإنا نسخر منكم كما تسخرون ﴿٣٨﴾ فسوف
تعلمون من يأتيه عذاب يخزيه ويحل عليه عذاب
مقيم ﴿٣٩﴾ حتى إذا جاء أمرنا وفار التنور قلنا احمل فيها
من كل زوجين اثنين وأهلك إلا من سبق عليه القول
ومن آمن وما آمن معه إلا قليل ﴿٤٠﴾ وقال اركبوا فيها
بسم الله مجريها ومرسيها إن ربي لغفور رحيم ﴿٤١﴾
وهي تجري بهم في موج كالجبال ونادى نوح ابنه وكان
في معزل يا بني اركب معنا ولا تكن مع الكافرين ﴿٤٢﴾ قال
سآوي إلى جبل يعصمني من الماء قال لا عاصم اليوم من أمر
الله إلا من رحم وحال بينهما الموج فكان من المغرقين
﴿٤٣﴾ وقيل يا أرض ابلعي ماءك ويا سماء أقلعي وغيض
الماء وقضي الأمر واستوت على الجودي وقيل بعدا
للقوم الظالمين ﴿٤٤﴾ ونادى نوح ربه فقال رب إن ابني
من أهلي وإن وعدك الحق وأنت أحكم الحاكمين ﴿٤٥﴾

44- Ve "Ey yer suyunu yut ve ey gök sende açıl" denildi. Su çekildi, iş bitirildi, gemi Cudi üzerine oturdu. Ve bir ses yankılandı: "Zalimler güruhu olmaz olsun!"[7]

45- Nuh Rabbine seslenip, "Ey Rabbim, elbette oğlum benim ailemdendi, Senin sözün de kesinlikle haktır. Fakat yine de karar senin, kararların en iyisini Sen verirsin" dedi.

[7] NUH TUFANI: Bkz. 71/25. ayet dipnotu.

قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْـَٔلْنِ
مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٤٦﴾
قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْـَٔلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا
تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٤٧﴾ قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ
بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ وَأُمَمٌ
سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٨﴾ تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ
الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ
مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٩﴾ وَإِلَى عَادٍ
أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ
إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ ﴿٥٠﴾ يَا قَوْمِ لَا أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا
إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥١﴾
وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ
عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا
مُجْرِمِينَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا يَا هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ
بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٥٣﴾

46- Allah, "Ey Nuh! Oğlun asla senin ailenden değildi. İşin doğrusu bu değil.[8] Şu halde bilmediğin bir şeyi benden isteme. Ben, seni cahillerden olmaktan men ederim" buyurdu.

47- Nuh, "Ey Rabbim, senden bilmediğim şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer sen, beni bağışlamaz ve üzerimden sevgi ve merhametini eksik edersen mahvolurum" dedi.

48- Denildi ki: "Ey Nuh! Sen ve beraberindekiler, Bizden bir barış ve esenlik içinde inin. Daha birçok topluluğu çağlar boyu yaşatacağız. Sonuç olarak inkârcıların Bizden göreceği, acı bir azaptır."

49- İşte bunlar sana vahiy ile bildirdiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen bilirdin, ne de halkın. O halde güçlüklere göğüs ger. Gelecek, Allah bilinciyle yaşayanlarındır; bundan hiç şüpheniz olmasın.

50- ÂD'A da kardeşleri Hûd'u gönderdik. Onlara, "Ey halkım! Allah için çalışın, O'na ibadet edin; sizin O'ndan başka hiç bir tanrınız yoktur. Sizin yaptığınız kuru kuruya iftiradır.

51- Ey halkım! Ben sizden bunun için maddi bir karşılık istemiyorum. Benim mükâfatım, ancak beni yaratana aittir. Bu akıl tutulması neden?

52- Ey halkım! Rabbinizden af dileyin, O'na tövbe edin ki üzerinize göğün bereketini, sevgi ve merhametini bolca indirsin. Gücünüze güç katarak sizi yükseltsin, günahta ısrar edip yüz çevirmeyin" dedi.

53- Dediler ki: "Ey Hûd! Sen bize mucize getirmedin, senin bir tek sözünle tanrılarımızı terk edip sana inanamayız.

---

[8] Ayetin bağlamında konu Hz. Nuh'un oğlunun yanlış bir iş yaptığına değil, Hz. Nuh'un "aile" anlayışına yöneliyor. Bu nedenle [انه عمل غير صالح] "Hiç kuşkusuz o doğru olmayan bir iştir" ibaresindeki "hu" zamirinin oğluna değil, Hz. Nuh'a raci olduğu görüşü daha isabetli görünmektedir (Razi). Nitekim ayetin devamında, Hz. Nuh'a "Cahilik yapma" diyerek uyarıda bulunuluyor ve "aile"den ne anlaşılması gerektiği gösterilircesine "ümmet"ten bahsediliyor… Ayrıca bir kavram olarak Bkz. "ÂL"; 3/33. ve "ÜMMET"; 17/71. ayet dipnotları.

إِنْ نَقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللَّهَ
وَاشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾ مِنْ دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ
لَا تُنْظِرُونِ ﴿٥٥﴾ إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا
هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٦﴾ فَإِنْ
تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا
غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْئًا إِنَّ رَبِّي عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٥٧﴾
وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا
وَنَجَّيْنَاهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِآيَاتِ
رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٥٩﴾ وَأُتْبِعُوا فِي هَذِهِ
الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَا إِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا
لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ ﴿٦٠﴾ وَإِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا
اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا
فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ ﴿٦١﴾ قَالُوا يَا صَالِحُ
قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَذَا أَتَنْهَانَا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ
آبَاؤُنَا وَإِنَّنَا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٦٢﴾

54.55- İhtimal, tanrılarımızın birisi seni fena halde çarpmış." Hud, "Ben Allah'ı şahit gösteriyorum, siz de şahit olun ki, ben O'ndan başka koştuğunuz ortakların hiçbirini tanımıyorum. Haydi toplanın, bana istediğiniz tuzağı kurun, bir an bile göz açtırmayın.

56- Ama şunu unutmayın ki, ben hem benim Rabbim, hem de sizin Rabbiniz olan Allah'a dayanmışım. Hiç bir canlı yoktur ki ipi O'nun elinde olmasın.[9] Benim Rabbim, doğruluk ve dürüstlük yolundadır; bundan hiç şüpheniz olmasın.

57- Eğer aldırış etmezseniz, gönderilmiş olduğum vazifemi size tebliğ ettim. Rabbim sizin yerinize başka bir halk da getirir. Siz O'na zerrece zarar veremezsiniz. Rabbim her şeyi gözetip koruyandır; bundan hiç şüpheniz olmasın" dedi.

58- Nihayet emrimiz vaki olunca, Hûd'u ve beraberinde iman etmiş olanları sevgi ve merhametimizle kurtardık. Böylece onları ağır bir azaptan kurtarmış olduk.

59- İşte Rablerinin ayetlerini inkâr eden, peygamberlerine isyan eden ve her inatçı zorbanın emrine uyan Ad kavminin sonu böyle oldu.

60- Hem bu dünyada, hem de kıyamet gününde bir lanet cezasına çarptırıldılar. Bak, işte böyle Rablerini yok saymıştı Ad kavmi ve bak Hûd'un halkı Ad nasıl bir daha geri gelmemecesine silinip gitti...[10]

61- SEMUD'A da kardeşleri Salih'i gönderdik. O, "Ey halkım! Allah için çalışın, O'na ibadet edin. O'ndan başka tanrınız yoktur. Sizi yerden O meydana getirdi, yeryüzünde yerleşerek orayı imara[11] memur etti. O'dan af dileyin, sonra O'na tövbe edin. Rabbim çok yakındır, tövbe edene karşılık verendir; bundan hiç şüpheniz olmasın" dedi.

62- Onlar: "Ey Salih! Senin geleceğinden ümitliydik, şimdi bizi atalarımızın tapındığına tapmaktan vazgeçirmek mi istiyorsun? Bu yaptığın endişe verici" dediler.

---

[9] O günkü Araplara göre [ناصية] başın ön kısmındaki saç biten yerdir. Orada çıkan saç, bittiği yerin adı ile "alın" (*nasiye*) olarak adlandırılmıştır. Araplar, bir insanın boyun eğmişliğini anlatmak için "Falancanın alnı falancanın elindedir" der-

lerdi. Yani "Falanca falancaya boyun eğer, itaat eder" demek isterlerdi. Çünkü alnından yani perçeminden, kâkülünden tutulan kimse, egemenlik altına girmiş olur. Yine Araplar, birini esir alıp onu salıvermek ve başına kakarak azat etmek istediklerinde, onu hor ve hakir görmek için perçemini keserlerdi. Böylece Araplara bildikleri bir deyimle hitap edilmiş oluyor. Demek ki ayette geçen [أخذ بناصيتها] "perçeminden tutan" deyimi Türkçe'de "ipi elinde tutan" dediğimiz şeyi çağrıştırır. "Onun ipi falancanın elinde" deriz. Yani tümüyle onun kontrolünde, onsuz bir iş yapamaz anlamında...

[10] HUD VE ÂD: Ad kavmi, Güney Arabistan'da yaşayan bir Sami topluluğuydu. Hz. İbrahim'den çok önceleri tarih sahnesine çıkmışlar ve yaşadıkları bölgede meydana gelen bir kum fırtınası sonucu bir daha bellerini doğrultamamışlar ve bu afetten sonra tarih sahnesinden çekilmişlerdi. Ancak hatırası, Arap ve İbrani muhayyilesinde her zaman canlı kalmıştı. MÖ. 5–6 yüzyıllarda tüm Mezopotamya/Sami halk destanlarından derlenmeye başlanan Tevrat kıssalarına, dönemin İbrani din adamları tarafından İbranilerin atası olarak yazıldı. Hz. Hud ile Hz. İbrahim arasına bir dizi İbrani soyu dizildi. Nüfus kütüğü gibi tek tek boşluklar, bir takım isimlerle dolduruldu. "Yehud" isminin "Hud"dan geldiği söylendi ve ona Tevrat'ta "karşıdan karşıya geçen" anlamına gelen "Eber" dendi. "İbrani" isminin kökünün de bu olduğu savunuldu. Bunların hepsi yakıştırma ve düzmece olmak durumundadır. Çünkü bu kabile ve topluluklar, Mezopotamya/Sami havzasında çağlar önce yaşamış kimi kabileler ve göçebe, yarı-göçebe veya yerleşik topluluklardır. Zamanla dilleri unutulmuş, adları tarihten silinmişti. Bu durum, örneğin Türk tarihinde eskiçağlarda Orta Asya'da yaşamış Hunlar, Göktürkler, Uygurlar vs.den; İran tarihinde Medler, Partlar vs.den; Avrupa halklarına Etsrüksler, Mikaniler, Keltler, Anglar, Saksonlar, Slavlar vs.den bahsetmeye benzer. Büyük kavim göçleri, yer sarsıntıları, istilalar vs. ile yok olan, dönüşen, değişen, birbirine giren halklar sürekli oluşum halindedir ve bu halen de devam etmektedir. Şu an kimin hangi soydan geldiğinin bilinmesi mümkün değildir. Çünkü kimin kimden geldiği, birbirine karışmış vaziyettedir. Bu anlamda saf ırk diye bir şey yoktur, ırk aslında bir histir. Kur'an'da böyle tarihin derinliklerinde unutulup giden milletler hitap çevresi olan Sami muhayyilesinden örneklerle sadece birer ibret vesilesi olarak hatırlatılıyor. Bunların hangi soydan geldikleri ve kimin atası olduklarının hiçbir önemi bulunmuyor. Bölge halklarının muhayyilesinde hatıraları belli belirsiz canlı kaldığı için, onlar üzerinden ahlaki mesajlar veriliyor...

[11] İMAR/UMRAN: Sözlükte [عمر] kökünden gelir. Mastarı, "uzun ömürlü olmak, bir yeri imar etmek, bir yerde oturmak, şenlenmek" demektir. Umre yapmak, sarık vb. benzer başörtüsü giymek (*i'timâr*); yerleşmek, kolonileşmek, sömürmek (*isti'mâran*); sömürü, sömürgecilik, emperyalizm (*isti'mar*); sömürgeci, emperyalist (*isti'mârî*); sömürgecilik, emperyalizm (*isti'mariyye*); yapı, bina, apartman, mimarî (*i'mâret*); medeniyet, kültür ve yapı aktivitesi (*u'mrân*); hayat, yaş, ömür (*u'mr*); tamir, onarım, restorasyon (*ta'mir*); sömürge, koloni (*amîra*); sömürgeci, emperyalist (*musta'mir*); dayanıklı, ömürlü (*mua'mmer*) kelimeleri bu köktendir... Görül-

düğü gibi insanoğlunun "Yeryüzünü imar etmek" gibi bir misyonu var. Buna **İbn Haldun**, aynı kökten *umrân* demişti. Çağdaş Arap muhayyilesinin, sömürü ve emperyalizm kavramını ifade için bu kökten gelen *isti'mâr* kelimesini türetmiş olması da ilginçtir. Demek ki yaptığınız kültür, alet, bina, yapı aktivitesiyle başkalarının yurtlarına yerleşiyor, onların kaynaklarını kendinize akıtıyor ve böylece kendi ömrünüzü uzatıyorsanız bu, sömürgecilik (*isti'mâr*); tam tersi yarattığınız imkanlarla siz başkasının ömrünü uzatıyor, onlara faydalı oluyor, kendi kaynaklarınızı onlara akıtıyorsanız bu da *imâr, mamur, umrân* oluyor. Ayet, bu ikincisini insanlara misyon olarak yüklüyor. Peki, umrân (medeniyet, uygarlık) nedir? Kim ne yaptığı zaman medeni (uygar) olur? Öyle görünüyor ki medeniyet insanoğlunun kült ve alet üretmesidir (**Begoviç**). İnsan bu faaliyetiyle hayvandan, bu faaliyetin mekana yansıması olan "şehir" de "orman"dan ayrılmış olur. Kültten maksat, öğrenmeye dayalı soyut değerlerdir. Düşünce, felsefe, din, ahlak, hukuk, şiir, sanat vb. aletten maksat da, yapmaya dayalı somut değerlerdir; bina, yapı, mızrak, kalkan, top, mermi, araba, bilgisayar vs. İnsanoğlunun örneğin mızrak yapması alet, mızrak üzerine şiir yazması külttür. Bunların her ikisini de ormanda göremeyiz. Bu nedenle medeniyetin ne olduğunu iyi anlayabilmek için insan-hayvan, şehir-orman kıyaslaması yapılmalıdır. İnsan hayvandan farklılaştığı oranda medenidir, şehir ormandan farklılaştığı oranda uygardır. Bu farklığın ölçüsü ise kült ve alet üretimidir. İnsanın tıpkı bir hayvan gibi yaşaması, şehrin tıpkı bir ormana dönmesi vahşi hayata ve barbarlığa dönüştür. Bu nedenle tarih boyunca insanı hayvandan, şehri ormandan ayırmak için gelen tüm evrensel insani değerler; öldürmemek, çalmamak, aileler halinde yaşamak, komşuya iyi davranmak, doğaya, çevreye, Tanrı'ya saygılı olmak, ölü eti yememek, kan içmemek vs. şehir hayatına "hukuk" getiren uygarlaştırıcı ilkelerdir. Bu nedenle dinler, hep büyük şehir merkezlerinde (*ummu'l-qura*) vücut bulmuştur. Demek ki din/medine /medeniyet üçlüsü, kopmaz bir şekilde birbirinin içinden çıkmaktadır. Çünkü hakiki bir din, şehre şeriat (hukuk) getirerek onu ormandan, insanı da hayvanlaşmaktan kurtaran medenileşme yoludur...

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَآتَانِي مِنْهُ
رَحْمَةً فَمَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِنْ عَصَيْتُهُ ۖ فَمَا تَزِيدُونَنِي
غَيْرَ تَخْسِيرٍ ﴿٦٣﴾ وَيَا قَوْمِ هَٰذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً
فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ ۖ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ
فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ ﴿٦٤﴾ فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا
فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ۖ ذَٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴿٦٥﴾ فَلَمَّا
جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِنْ
خِزْيِ يَوْمِئِذٍ ۗ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿٦٦﴾ وَأَخَذَ الَّذِينَ
ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٦٧﴾ كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۗ
أَلَا إِنَّ ثَمُودَ كَفَرُوا رَبَّهُمْ ۗ أَلَا بُعْدًا لِثَمُودَ ﴿٦٨﴾ وَلَقَدْ
جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا سَلَامًا ۖ قَالَ سَلَامٌ ۖ
فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا رَأَىٰ أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ
إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ۚ قَالُوا لَا تَخَفْ
إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٠﴾ وَامْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ
فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ ﴿٧١﴾

63- Salih, "Ey halkım! Eğer Rabbimden apaçık söz ile gelmişsem ve beni sevgi ve merhametiyle desteklemişse..., O'na karşı çıktığım takdirde beni O'ndan kim kurtarabilir? Demek ki, siz bana verilecek zararı artırmaktan başka bir şey yapmayacaksınız 64-Ey halkım! İşte şu Allah'ın dişi devesi, sizin için bir göstergedir. Bırakın onu, Allah'ın toprağında yayılsın, ona bir kötülük yapmayın. Aksi halde çok yakında azaba düçar olursunuz" dedi.

65- Fakat onu küstahça öldürdüler. Salih de onlara, "İşte söylüyorum. Memleketinizde üç vakte kadar bekleyin, bunun hiç de yalan olmadığını göreceksiniz" dedi.

66- Nihayet emrimiz vaki olunca. Salih'i ve beraberinde iman etmiş olanları, sevgi ve merhametimizle azaptan ve o günün rezilliğinden kurtardık. Rabbin çok güçlüdür, çok üstündür; bundan hiç şüpheniz olmasın.

67- Zulmedenleri ise korkunç bir ses yakaladı; yurtlarında çöke kaldılar.

68- Sanki orada daha önce hiç yaşamamışlar gibiydiler. Bak, işte böyle Rabblerini yok saymıştı Semud kavmi; ve bak, Semud nasıl bir daha geri gelmemecesine silinip gitti...[12]

69- İBRAHİM'E de elçilerimiz müjde ile geldiler ve "selam" dediler. O da, "ve aleyküm selâm" dedi ve bekletmeden gidip kızartılmış bir buzağı getirdi.

70- Yemeğe ellerini uzatmadıklarını görünce davranışları tuhafına gitti ve kendi kendine kaygılandı.[13] "Endişelenmene gerek yok, zira biz Lut kavmine gönderildik" dediler.

71- İbrahim'in eşi de ayakta dinliyordu ve bunu duyunca sevindi, çünkü ona İshâk'ı müjdeledik, İshâk'ın arkasından da Yakub'u...

12 SEMUD KISSASI: Bkz. 7/73. ayet dipnotu.

13 Rivayete göre, o günkü geleneklere göre eve misafir olarak gelip de ikram edilen yemeği yemeyenlerin bu davranışları niyetlerinin kötü olduğuna yorulurdu.

72- "Daha neler" dedi eşi, "Ben yaşlı bir kadın, kocam da yaşlı bir adamken çocuk mu doğuracağım? Ne tuhaf!"

73- Elçiler, "Allah'ın işini mi tuhaf buluyorsun? Allah'ın bereketi, sevgi ve merhameti üzerinize olsun ey ev halkı. Allah'ın lütfu boldur, övülmeye lâyık olan O'dur; bundan hiç şüpheniz olmasın" dediler.

74-İbrahim'in kendisine müjde gelip de endişesi geçince, Lut kavmi hakkında bizimle tartışmaya başladı.

75-Çünkü İbrahim, gerçekten ince ruhlu[14] bir insandı; saf bir yürek temizliği içinde yalvarır yakarırdı.

76- Elçiler, "Ey İbrahim! Vazgeç onlar için kendini yıpratıp durmaktan, çünkü Rabbinin buyruğu bir kere gelmiş bulunuyor ve artık bu azaptan geri dönüş yok" dediler.

77- ELÇİLERİMİZ[15] gelince, Lut onlar adına kaygılandı, eli ayağı birbirine dolaştı ve "Bu çok zor bir gün" dedi.[16]

78- Halkından kimileri şehvetten kudurmuşçasına ona geldi. Zaten bunlar, önceden beri böyle iğrenç işler yapmaktaydılar. Lut, "Ey halkım! İşte kadınlar.[17] Onlar sizin için daha temiz. Allah'ın öfkesini çekmekten sakının da misafirlerimin yanında beni rezil etmeyin. İçinizde hiç mi aklı başında bir adam yok?" dedi.[18]

79- Onlar, "Bırak şimdi kadınları, bizim kadınlarda gözümüz olmadığını biliyorsun. Ne istediğimizin gayet iyi farkındasın" dediler.[19]

قَالَتْ يَا وَيْلَتٰٓى ءَاَلِدُ وَاَنَا عَجُوزٌ وَهٰذَا بَعْلٖى شَيْخًاۜ اِنَّ هٰذَا
لَشَیْءٌ عَجٖيبٌ ﴿٧٢﴾ قَالُٓوا اَتَعْجَبٖينَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ رَحْمَتُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ
عَلَيْكُمْ اَهْلَ الْبَيْتِۜ اِنَّهُ حَمٖيدٌ مَجٖيدٌ ﴿٧٣﴾ فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ اِبْرٰهٖيمَ
الرَّوْعُ وَجَٓاءَتْهُ الْبُشْرٰى يُجَادِلُنَا فٖى قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٤﴾ اِنَّ اِبْرٰهٖيمَ لَحَلٖيمٌ
اَوَّاهٌ مُنٖيبٌ ﴿٧٥﴾ يَٓا اِبْرٰهٖيمُ اَعْرِضْ عَنْ هٰذَاۚ اِنَّهُ قَدْ جَٓاءَ اَمْرُ رَبِّكَۚ
وَاِنَّهُمْ اٰتٖيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿٧٦﴾ وَلَمَّا جَٓاءَتْ رُسُلُنَا
لُوطًا سٖٓیءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هٰذَا يَوْمٌ عَصٖيبٌ
﴿٧٧﴾ وَجَٓاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ اِلَيْهِۜ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ
السَّيِّـَٔاتِۜ قَالَ يَا قَوْمِ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ بَنَاتٖى هُنَّ اَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللّٰهَ
وَلَا تُخْزُونِ فٖى ضَيْفٖىۜ اَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشٖيدٌ ﴿٧٨﴾ قَالُوا لَقَدْ
عَلِمْتَ مَا لَنَا فٖى بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّۚ وَاِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرٖيدُ ﴿٧٩﴾ قَالَ
لَوْ اَنَّ لٖى بِكُمْ قُوَّةً اَوْ اٰوٖٓى اِلٰى رُكْنٍ شَدٖيدٍ ﴿٨٠﴾ قَالُوا يَا لُوطُ
اِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُٓوا اِلَيْكَ فَاَسْرِ بِاَهْلِكَ بِقِطْعٍ
مِنَ الَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ اَحَدٌ اِلَّا امْرَاَتَكَۜ اِنَّهُ مُصٖيبُهَا
مَٓا اَصَابَهُمْۜ اِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُۜ اَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرٖيبٍ ﴿٨١﴾

80- Lüt, "Keşke, size karşı koyacak gücüm kuvvetim olsaydı" diye hayıflandı. "Ya da bana arka çıkacak sağlam bir dayanak" dedi.

81- Elçiler, "Ey Lut! Emin ol biz Rabbinin elçileriyiz; onlar sana ihtimal yok el uzatamazlar. Aileni de yanına alarak çekin gidin buralardan, arkanıza bile bakmayın. Ancak şu eşin hariç, çünkü onların başına gelecek olan, onun da başına gelecek. Haberin olsun. Onlar için belirlenmiş vakit sabahtır, zaten sabah da yakın değil mi?" dediler.

---

[14] HALİM: Sözlükte [حلم] kökünden gelir. Mastarı, "düş görmek, rüya görmek, ergenliğe ermek, yumuşak olmak, kendine hâkim olmak" demektir. Rüya görmek, ihtilam olmak (*ihtilâm*); düş, rüya (*hulm*); kene, meme ucu (*halme*); kendini tutan,

bağışlayan, öç almayan (*halîm*) kelimeleri bu köktendir... Arap muhayyilesi, devenin bağlanmasına "akıl", ergenliğe ulaşmaya, ihtilam olmaya da "hulm" demiş. Bu, akıl ile hilm arasında bir irtibatın olduğunu gösterir. Zira ergenlik, yani ihtilam olmaya başlamak, kişinin akli dengesinin yerinde olduğuna, rüştüne erdiğine, dolayısıyla artık mükellef olduğuna delalet eder. Bu nedenle akıllı kişi, kendini tutmasını bilen; hilm sahibi de öfkesini yenen, ince düşünerek olur olmadık işler yapmayan demek olur. Bu durum, kişinin hikmetli (bilgece) davranması manasına gelir. Hikmet de, "ata veya deveye gem vurmak"tan geldiğine göre, kişinin kendisine gem vurması (*hukm*); kendini tutup bağlaması (*akl*); ince ve derin düşünerek öfkesini yenmesi (*hilm*); onun rüştünü ispat ettiğinin göstergesi olur. Demek ki hilm, "incelik, yumuşaklık ve kendini tutma" ile ilgilidir; ve Türkçe'de "Hassas, ince ruhlu, oturup kalkmasını bilen, ince eleyip sık dokuyan, aklı başında" deyimlerindeki manayı çağrıştırır...

[15] "Elçiler (*rusul*) kelimesi, genellikle "melekler" olarak algılanmıştır. Ancak doğrudan melekler kelimesinin değil de, elçiler kelimesinin kullanılmasına bakılarak, bunların Hz. Lut'a yaptığı çalışmaların yoldan çıkmış bu körkütük halka bir fayda vermeyeceğini, buralarda boşuna uğraşıp durmamalarını, başka yerlere gitmelerini, bu tip insanlara artık sözün fayda vermediğini, bir gün başlarına bir afet gelip Allah'tan belâlarını bulacak bir topluluk olduklarını söyleyen erdemli ve dürüst kimi genç insanlar olduğu da düşünülebilir...

[16] Yani: Lut kavminin eşcinsel sapıklık içinde olduğunu bildiği için, elçilerin parlak gençler olduğunu görünce onlar adına kaygılandı. Onların yanında bir rezalet çıkarmalarından endişe etti...

[17] Harfi harfine: "İşte kızlarım..."

[18] Yani: "Gelen elçilere şehvetle yaklaşarak, onları rahatsız ederek beni de zor durumda bırakmayın. Bu yaptığınız çok kötü bir iştir. Eğer şehvet başınıza vurmuşsa, sizin için uygun olan kızlar ve kadınlardır. Onlarla meşru yoldan evlenerek bir aile kurun böylece insan gibi yaşayın, fıtrata uygun olan budur... Ayetteki "İşte kızlarım" ifadesi, sanki günahkârlara, Hz. Lut kızlarını ikram ediyormuş çağrışımı yapmaktadır. Birçok müfessirin de haklı olarak kaydettiği gibi bundan maksat, bütün kadın cinsidir. Şu halde Lut, "İşte Allah'ın dişi olarak yarattığı kadınlar, kızlar... Onlarla evlensenize, onları bırakıp da neden erkek erkeğe cinsel ilişkiye giriyorsunuz?" demek istemektedir...

[19] Harfi harfine: "Dediler ki: Senin kızlarında bizim bir 'hakkımız' olmadığını biliyorsun. Ve sen ne istediğimizi kesinlikle bilirsin."

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا
حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ مَنْضُودٍ ﴿٨٢﴾ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ
مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴿٨٣﴾ وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ
يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ وَلَا تَنْقُصُوا
الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِنِّي أَرَاكُمْ بِخَيْرٍ وَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ
يَوْمٍ مُحِيطٍ ﴿٨٤﴾ وَيَا قَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ
بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ
مُفْسِدِينَ ﴿٨٥﴾ بَقِيَّتُ اللَّهِ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنِينَ وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴿٨٦﴾ قَالُوا يَا شُعَيْبُ
أَصَلَاتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ
فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ ﴿٨٧﴾ قَالَ
يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ
رِزْقًا حَسَنًا وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَا أَنْهَاكُمْ
عَنْهُ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي
إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿٨٨﴾

82- Nihayet emrimiz vaki olunca, o şehirlerin altını üstüne getirdik ve üzerlerine sert taşlar yağdırdık. 83- Rabbinin katında hazırlanıp işaretlenmiş taşlar... Öyle ki bu taşlar, her zalime hiç de uzak değildir...[20]

84- MEDYEN'e de kardeşleri Şu'ayb'ı gönderdik. Şu'ayb onlara, "Ey halkım! Allah için çalışın, O'na ibadet edin, sizin O'ndan başka hiç bir Tanrınız yoktur. Ölçüde ve tartıda hile yapmayın. Sizi çok şımarmış görüyorum ve gelip çatacak bir günün azabından korkuyorum.

85- Ey halkım! Ölçerken ve tartarken dürüst olun. İnsanların hakkına hukukuna riayet edin. Sağa sola saldırarak yeryüzünde fesat çıkarmayın.

86- Allah'ın helalinden bıraktığı kâr sizin için daha hayırlıdır, eğer gerçekten iman etmişseniz. Kaldı ki ben sizin bekçiniz de değilim" dedi.

87- Onlar, "Ey Şu'ayb! Atalarımızın taptıklarını terk etmemizi veya mallarımız hususunda dilediğimizi yapmamamızı sana namazın mı emrediyor? Aslında sen halim selim, aklı başında birisisin" dediler.[21]

88- Şu'ayb, "Ey halkım! Rabbimden apaçık sözler almışken ve beni güzel rızıkla rızıklandırmışken, ona karşı gelebileceğimi düşünebiliyor musunuz? Kendimle çelişmek istemiyorum.[22] İyilik, güzellik ve doğruluktan başka bir amacım yoktur. Başarım da Allah'ın yardımı iledir. Bu yüzden ben sadece O'na dayanır ve ona yönelirim.

---

[20] Öyle anlaşılıyor ki Hz. Lut'un memleketi olan Sodom ve Gomorre, o dönemde bölgede meydana gelen şiddetli bir deprem ve volkanik püskürtüye maruz kalmıştır. Deprem ve püsküren lavların yağmasıyla şehrin tarihe karıştığı anlaşılıyor. Burada, Kur'an'ın sürekli haber verdiği üçlü; 1- Mevt (ölüm); 2- Afet ve 3- Kıyametten ikincisi olan "bir afetin gelip çatmasının" tarihten çarpıcı bir örneği ile karşı karşıyayız... Dünyada ölümler, depremler, kasırgalar hiçbir zaman bitmiş değildir. Halen bu tür afetler birbiri ardınca olmaya devam etmekte ve yerküre kaçınılmaz sona doğru hızla ilerlemektedir. Her çağın insanına düşen, bunlardan birisi başına

gelmeden aklını başına toplamak, günah işlemekten vazgeçmek, erdemli ve dürüst bir hayat sürerek daima Allah bilinciyle yaşamaktır. Aksi halde, son pişmanlık fayda vermeyecektir... Kur'an'ın "teolojik" dille anlattığı olayları, bizim bu şekilde "jeolojik" dile algılamamız mümkündür. Bu ikisi aslında bir ve aynı şeydir...

[21] Yani: "Aslında sen aklı başında bir adamsın. Nasıl oluyor da atalarımızın yolunu terk etmemizi istiyorsun. Üç beş kendini bilmez maceraperest söylese neyse, senin böyle şeyler söylemen gerçekten çok tuhaf..."

[22] Harfi harfine: "Size muhalefet etmemle sizi men ettiğim şeylere kendim düşmek istemiyorum."

وَيَا قَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ
نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ
﴿٨٩﴾ وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ
وَدُودٌ ﴿٩٠﴾ قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ وَإِنَّا
لَنَرَاكَ فِينَا ضَعِيفًا وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْنَا
بِعَزِيزٍ ﴿٩١﴾ قَالَ يَا قَوْمِ أَرَهْطِي أَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَاتَّخَذْتُمُوهُ
وَرَاءَكُمْ ظِهْرِيًّا إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٩٢﴾
وَيَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ سَوْفَ تَعْلَمُونَ
مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ وَارْتَقِبُوا
إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ
آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ
فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩٤﴾ كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا أَلَا
بُعْدًا لِمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُ ﴿٩٥﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا
مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٩٦﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ
فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ ﴿٩٧﴾

89- Ey halkım! Bana olan düşmanlığınız, sakın sizi Nuh, Hud veya Salih kavminin başlarına gelenler gibi bir felâkete sürüklemesin. Bakın, Lut kavmi de çok uzağınızda değil.

90- Rabbinizden af dileyin. O'na tövbe edin. Rabbimin sevgisi[23] ve merhameti sonsuzdur" dedi.

91- Onlar, "Ey Şu'ayb! Söylediklerinden pek bir şey anlamıyoruz, ciddiye alınacak bir taraftarın da yok. Eğer çevrende itibar ettiğimiz bir kaç kişi de olmasaydı, seni öldüresiye taşlardık. Bizim için hiç bir anlam ifade etmiyorsun" dediler.

92- Şu'ayb, "Ey halkım! Çevremdeki itibar ettiğiniz o bir kaç kişi sizin için Allah'tan daha mı önemli ki, onlar için Allah'ı gözden çıkarıyorsunuz? Rabbim bütün yaptıklarınızı kuşatmıştır; bundan hiç şüpheniz olmasın.

93- Ey halkım! Elinizden geleni yapın, ben de bana düşeni yapacağım. Fazla uzak değil, o rezil rüsva edecek azap kimin başına gelecek ve kimmiş yalancı çok yakında göreceksiniz. Bekleyin, ben de sizinle birlikte bekliyorum" dedi.

94- Nihayet emrimiz vaki olunca, Şu'ayb'ı ve beraberinde iman edenleri sevgi ve merhametimizle kurtardık. Zulmedenleri ise korkunç bir ses yakaladı ve yurtlarında çöke kaldılar.[24]

95- Sanki orada daha önce hiç yaşamamış gibiydiler. Bak, işte Semud'un silinip gittiği gibi Medyen de böyle silinip gitti...

96- İYİ DİNLEYİN! Musa'yı da ayetlerimizle ve apaçık bir delille gönderdik.

97- Firavun'a ve onun ileri gelenlerine... Fakat onlar Firavun'un yönetimine uydular. Oysa Firavun'un yönetimi, sağduyuya dayanmayan akıldışı bir yönetimdi.[25]

---

[23] VEDUD: Sözlükte [ودد] kökünden gelir. Mastarı "sevmek, istemek, arzulamak, temenni etmek" demektir. Sevgisini kazanmak, dalkavukluk etmek, sever görünmek (*teveddud*); sevgi, dostluk (*meveddet*); dostluk cemiyeti (*vidâdiyye*); sevgi, istek, arzu, temenni (*vedd*); sevgiye dayalı, dostça, istekli olarak, dostane

(*vuddî*); çok seven, çok sevgili (*vedûd*) kelimeleri bu köktendir... Ayete geçen [رحيم ودودٌ] ifadesi, besmeledeki [رحيم رحمانٌ] ifadesini tefsir etmektedir. "Çok seven" anlamına gelen *Rahman*'ın yerini burada *Vedûd* almış. Bu da, "Çok seven, sevgi ile dopdolu" demektir. Nitekim *Rahman* ve *Rahim*'i, "Sevgisi ve Merhameti Sonsuz" olarak Türkçe'ye çevirmemiz, Kur'an'ın işte bu kendi kendini tefsirine dayanmaktadır... Ayrıca Bkz. "RAHMAN ve RAHİM" 1/2. ayet ve "ALAK" 96/2. ayet dipnotları.

[24] Demek ki Hz. Lut halkının yaşadığı Sodom ve Gomorre'ye komşu, bugünkü Filistin'de Akabe Körfezi olarak bilinen Ölü Deniz'in doğusundaki Moab dağlarına kadar uzanan bölgede yaşayan Şuayb'ın halkı da, şiddetli yersarsıntısının yarattığı korkunç bir gürültüyle uyandılar ve bir daha kalkamadılar. Bu ayetler, gecenin koyu karanlığında ansızın gelen 8–9 şiddetindeki bir depremi bizzat yaşayanlar için daha açıklayıcı olabilir...

[25] Harfi harfine: "Firavun'un 'emr'ine uydular. Ve Firavun'un 'emr'i 'reşîd' değildi." Yani: Firavunlar idaresi, eski Mısır'da sihir ve büyüyü esas alan bir korku imparatorluğuydu. Firavun, etrafına topladığı sihirbaz ve büyücülerle halk üzerinde bir korku yaratmıştı. "Asa" da, bu büyü imparatorluğunun dini/ideolojik simgesiydi. Çünkü Sümer, Akkad, Babil, Asur, Hitit, Mısır vb. eski dünya dinlerinde devlet ve imparatorluklar birer Tanrı-devlet idiler. Bu anlayışta, "Tanrıların arabaları, sembolleri, hayvanları, meclisleri, soyları, nesiller, temsilcileri " vs. olurdu. Hilal, yıldız, güneş diski, yedi nokta, şimşek, haç, kanatlı disk, boynuzlu başlık, kama, lamp, vazo, omega işareti, dörtgen, gamalı haç, kürek, saban, arpa sapı, ziggurat, ağaç, kova ve kozalak gibi işaretler; boğa, aslan, at, köpek, inek, buzağı, kaplumbağa, yılan, akrep, fare, balık, sinek, kuş gibi hayvanlar; çift aslan başlıklı asa, tek aslan başlıklı asa, kartal başlı asa, koçbaşlı asa, ejderha başlı asa, keçi başlı asa, balık başlı asa, ımdugud başlıklı asa, kancalı asa, topuzlu asa, ok şeklinde asa vs. de, Tanrıların sembol ve armaları olarak kullanılırdı. Tanrı-kral, daima elinde bu asalardan biri ile dolaşırdı. Ordu birliklerinin bayrak ve flamaları, bu simge ve işaretlerle süslenirdi. Bu haliyle bu devletler, ezoterik (gizemli); magic (büyücü din adamlarına dayalı); astrolojik (kehanet ve yıldız falcılığı ile gelecek okuyan) sır, tılsım ve afsun üzerine kurulu irrasyonel (akıldışı) bir korku devletleriydiler. O dönemde Mısır'da halk, 'Bunların elinde her türlü güç var. Ellerindeki asa ile bir anda her şeyi tersine çevirir, istediklerini öldürür, istediklerini diriltir, yağmuru yağdırır, yıldırımı düşürebilirler. Bunlara karşı gelmemiz imkânsız, olağanüstü bir sihir gücüne sahipler. Bu nedenle Firavun, söyledikleri gibi ya Tanrı ya tanrının bedenlenmiş tezahürü veya tanrının oğludur.' diye inanıyorlardı. İşte Hz. Musa, "asa" meydan okuması ile bu akıldışı "büyü imparatorluğunu" sarsarak, Firavun yönetiminin aslında halkın korkusundan beslendiğini, çürük ve sahte bir temele dayandığını gösterdi. Mısır Firavunluğunun şahsında Allah'ın bölünmez bütünlüğünü parçalayan, yani şirk koşan bütün eski dünya dinlerinin dini/ideolojik temellerini dinamitledi...

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَاَوْرَدَهُمُ النَّارَۜ وَبِئْسَ الْوِرْدُ
الْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾ وَاُتْبِعُوا ف۪ي هٰذِه۪ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ بِئْسَ الرِّفْدُ
الْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾ ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الْقُرٰى نَقُصُّهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَٓائِمٌ
وَحَص۪يدٌ ﴿١٠٠﴾ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ ظَلَمُٓوا اَنْفُسَهُمْ فَمَٓا اَغْنَتْ
عَنْهُمْ اٰلِهَتُهُمُ الَّت۪ي يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ لَمَّا جَٓاءَ
اَمْرُ رَبِّكَۜ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْب۪يبٍ ﴿١٠١﴾ وَكَذٰلِكَ اَخْذُ رَبِّكَ
اِذَٓا اَخَذَ الْقُرٰى وَهِيَ ظَالِمَةٌۜ اِنَّ اَخْذَهُٓ اَل۪يمٌ شَد۪يدٌ ﴿١٠٢﴾
اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِمَنْ خَافَ عَذَابَ الْاٰخِرَةِۜ ذٰلِكَ يَوْمٌ
مَجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَذٰلِكَ يَوْمٌ مَشْهُودٌ ﴿١٠٣﴾ وَمَا نُؤَخِّرُهُٓ اِلَّا
لِاَجَلٍ مَعْدُودٍۜ ﴿١٠٤﴾ يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ اِلَّا بِاِذْنِه۪ۚ فَمِنْهُمْ
شَقِيٌّ وَسَع۪يدٌ ﴿١٠٥﴾ فَاَمَّا الَّذ۪ينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ ف۪يهَا
زَف۪يرٌ وَشَه۪يقٌۙ ﴿١٠٦﴾ خَالِد۪ينَ ف۪يهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ
اِلَّا مَا شَٓاءَ رَبُّكَۜ اِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُر۪يدُ ﴿١٠٧﴾ وَاَمَّا
الَّذ۪ينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِد۪ينَ ف۪يهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ
وَالْاَرْضُ اِلَّا مَا شَٓاءَ رَبُّكَۜ عَطَٓاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ ﴿١٠٨﴾

98- O Firavun, Kıyamet gününde halkının önüne düşecek ve onları suya götürür gibi ateşe götürecek. Ne berbat bir yerdir o maslak.[26]

99- Öyle ya, bu dünyada Allah'ın laneti kovaladı durdu onları, kıyamet günü de kurtulamayacaklar ondan. Ne fenadır paylarına düşen!

100- İŞTE BUNLAR, geçmiş uygarlıklardan sana anlattığımız kimi önemli haberlerdir. Onların kalıntılarından hala ayakta kalan da var, biçilmiş tarlalar gibi silinip gidenler de...[27]

101- Biz onlara zulmetmedik, fakat onlar kendilerine zulmettiler. Allah'tan başka taptıkları Tanrıları, Rabbinin emri geldiği zaman kendilerine hiç bir yarar sağlamadı ve hüsranlarını artırmaktan başka bir işe yaramadı.

102- İşte Rabbin, zulmetmekte olan beldeleri çarptığı zaman böyle çarpar; çünkü O'nun karşılığı çok acı, çok çetindir.

103- Gerçekten bunda, ahiret azabından korkanlar için kesin bir ibret vardır. O, tüm insanların kendisi için toplanacağı bir gündür. Ve o bir gün mutlaka gelecek!

104- Biz onu ancak belirli bir süre için geciktiriyoruz.

105- Onun geleceği günde hiç bir kimse, Allah'ın izni olmadan konuşamayacaktır. Artık kimi bedbaht, kimi mutlu olacak.

106- Bedbahtlar ateşe atılacak; orada ah çekip inleyecekler.

107- Onlar orada, gökler ve yer durdukça aralıksız kalacaklar. Ancak Rabbinin uygun gördüğü süre başka, çünkü Rabbin uygun gördüğünü yapandır.

108- Ama mutlu olanlar cennette girecek. Rabbinin uygun gördüğü süreden başka, gökler ve yer durdukça hak ettikleri şekilde orada kalacaklar.

---

[26] Maslak: 1- Sürekli su akan boru. (*İlerideki maslaktan su doldurmaya giden simsiyah bir zenci kızının yakasından asıldı.*- O. C. Kaygılı.) 2- Suyolu üzerinde bulunan su haznesi. 3- Büyük yalak demektir (TDK).

[27] Kur'an'ın, geçmiş uygarlıkların hikâyelerini günümüz insanına ders ve ibret olsun diye anlatışının, özellikle ahlâkî mesajlar vermek için olduğunu görüyoruz. Bu

amaçla geçmişte bir afet sonucu yok olup gitmiş kimi köy, kent ve ülkelerin durumu gözler önüne seriliyor. Her hangi bir sel, deprem, volkanik patlama, tufan, kasırga vs. sonucu tarihten silinmiş bu ülkeler üzerinden çıkarılması gereken ahlaki mesaj yineleniyor ve heı çağın insanına, "Siz de böyle bir afete maruz kalabilirsiniz. Böyle bir şey sizin de başınıza gelmeden aklınızı başınıza toplayın ve Allah'a dönün" mesajı veriliyor. Öte yandan, olayların bir çırpıda anlatılışı bizi yanıltmamalıdır. Belki de bir uygarlığın bin yıllık, bir şehrin yüzyıllık, üç yüz-beş yüzyıllık hayatının önemli sahneleri öne çıkarılarak resmediliyor. Gerçekte olaylar, anlatımda kısa pasajlarda geçildiği gibi hemencecik cereyan etmiyor. Örneğin bir belde uzun yıllar günah ve kötülük içinde yaşarken, içlerinden bir peygamber çıkıyor ve onları yine uzun yıllar doğru yola çağırıyor. Peygamberin memleketi terk etmesi veya ölmesi sonucu yine uzun yıllar geçiyor ve bir gün başlarına bir afet geliyor. Bütün bu uzun zaman süreleri, Kur'an'da bir çırpıda başlıklar halinde veriliyor. Mesela Hz. Musa'ya "Firavun git" denmesiyle, aynı cümle içinde "Ve Musa Firavun'a giderek dedi" cümlesi arasında en az iki yıl vardır. Çünkü Teberi'nin rivayetine göre Musa'nın Mısır'a gelip Firavun ile görüşmek istemesi üzerine saraydan iki yıl boyunca bugünkü tabirle "randevu" verilmemiş, ancak iki yıl sonra saraya çıkıp Firavun'la görüşebilmiştir. Bundan dolayı Kur'an'ı bir tarih kitabı olarak görüp ondan bilgi çıkarmak yerine, bir "hitabet" olarak görüp ondan "bilinç" çıkarmak icap eder. Gerekli bilgileri jeolojik, biyolojik, antropolojik, sosyolojik araştırmalar yaparak Kuran'ın teolojik diliyle mezcetmek gerekir. Aksi halde, Kur'an'dan kafasını kaldırıp anlattığı uygarlıkları bizzat yerinde müşahede etmeyi bir türlü aklına getirmeyen, dahası bunu Kur'an'dan şüphe etme veya onda eksiklik görme olarak anlayan çoğu klâsik müfessirimizin durumuna düşer ve Kuran'a âdeta işkence edercesine malûmat çıkarmaya çalışırız. Bu da bizi Kur'an'ın yönlendirmesinin tam tersine tarihten ve tabiattan koparır. Çünkü Kur'an işaret parmağı gibidir; işaret ettiği yöne gitmeli, işaret parmağı ile uğraşıp durmamalıyız. İşaret edilen yön ise bizzat insanın kendisi, iç dünyası, inanış, düşünüş ve yaşayış biçimi başta olmak üzere insanlık tarihi, halklar, uygarlık kalıntıları, tabiat, bitkiler, hayvanlar, doğa olayları vs. yani bütünüyle evrendeki oluş ve akıştır...

فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِمَّا يَعْبُدُ هٰٓؤُلَٓاءِ مَا يَعْبُدُونَ اِلَّا كَمَا يَعْبُدُ
اٰبَٓاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ وَاِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَص۪يبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ ﴿١٠٩﴾ وَلَقَدْ
اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ ف۪يهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ
مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَاِنَّهُمْ لَف۪ي شَكٍّ مِنْهُ مُر۪يبٍ ﴿١١٠﴾ وَاِنَّ
كُلًّا لَمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ اَعْمَالَهُمْ اِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَب۪يرٌ ﴿١١١﴾
فَاسْتَقِمْ كَمَٓا اُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا اِنَّهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿١١٢﴾ وَلَا تَرْكَنُٓوا اِلَى الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ
النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَٓاءَ ثُمَّ
لَا تُنْصَرُونَ ﴿١١٣﴾ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ
الَّيْلِ اِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّـَٔاتِ ذٰلِكَ ذِكْرٰى لِلذَّاكِر۪ينَ
﴿١١٤﴾ وَاصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُض۪يعُ اَجْرَ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿١١٥﴾ فَلَوْلَا
كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ اُو۬لُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ
فِي الْاَرْضِ اِلَّا قَل۪يلًا مِمَّنْ اَنْجَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ الَّذ۪ينَ
ظَلَمُوا مَٓا اُتْرِفُوا ف۪يهِ وَكَانُوا مُجْرِم۪ينَ ﴿١١٦﴾ وَمَا كَانَ
رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَاَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ﴿١١٧﴾

109- O halde atalarının taptıkları gibi tapınıp duranların yanlış yolda olduklarından en küçük bir şüphen olmasın.[28] Biz de yaptıklarının karşılığını tastamam vereceğiz.

110- İyi dinleyin! Musa' ya kitabı verdik, fakat ona karşı çıkıldı. Rabbinin önceden verilmiş sözü olmasaydı, kesinlikle işleri bitirilmişti. Onlar ise hâlâ bundan şüphelenip duruyorlar.[29]

111- Gerçekten Rabbin, onların her birine yaptıklarının karşılığını mutlaka verecektir. Allah bütün yaptıklarından haberdardır; bundan hiç şüpheniz olmasın.

112- Şu halde emrolunduğun gibi, tövbe edenlerle birlikte doğruluk ve dürüstlük yolunda yürü. Sakın çizgiyi aşıp aşırı gitmeyin. O bütün yaptıklarınızı görüyor; bundan hiç şüpheniz olmasın.

113- Sakın zalimlere meyletmeyin yoksa size ateş dokunur. Allah'tan başka yâr ve yardımcınız yoktur. Aksi halde yardım göremezsiniz.

114- Gündüzün iki tarafında ve gecenin erken saatlerinde namaz kıl,[30] çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu anlayan için bir öğüttür.

115- Güçlüklere göğüs ger, çünkü Allah güzel ahlak sahiplerinin karşılığını mutlaka verir.

116- Şu halde, sizden önceki çağlarda yeryüzünde işlenen kötülüklere dur diyecek erdemli kimseler çıkmalı değil miydi? Ama içlerinde kurtarmış olduklarımızın az bir kısmı dışında bunu yapan olmadı. Zalimlere uyanlar, refah ve lüks hayat[31] uğruna günaha gömülüp gittiler.

117- Senin Rabbin, halkı birbirine iyilik, güzellik ve doğrulukla muamele ettikçe, bir beldeyi haksız yere helâk etmez; olacak şey değil![32]

---

[28] Harfi harfine: "Taptıkları şeyden kuşkuya düşme. Onlar sadece daha önce atalarının taptıkları gibi tapınıyorlar."

[29] Yani: Ey Muhammed! Musa'ya da tıpkı sana indirdiğimiz gibi kitap indirdik. Fakat ona da, tıpkı sana karşı çıkıldığı gibi karşı çıkıldı. Eğer yapılanların karşılığını, yani günahın cezasını ve sevabın mükâfatını, ahiret gününde vereceğimize dair in-

sanlığın yaratılışından bu yana verdiğimiz "söz" olmasaydı, o günahkârların cezalarını hemen oracıkta verirdik. Fakat onlar, yine de böyle bir günün gelip gelmeyeceği konusunda kuşkular içinde kıvranıyor, bir türlü inanamıyorlar... Demek ki bu ayet, yeryüzünde yaşayan insan topluluklarının davranışları konusunda genel bir ilke koymaktadır. Bu genel ilkenin ne olduğuna dair Hz. Ali'nin *Nehcu'l-Belağa*'daki şu sözü bir fikir verebilir: "*Dünyada imtihan var, ceza ve mükâfat yoktu;, ahirette ise ceza ve mükâfat var, imtihan yoktur.*" Şu halde önceki çağlarda halkların başına gelen afetler ceza olsun diye olmamaktadır. Afet, tabiatın akışı içinde insanlar olsa da olmasa da meydana gelecektir. Fakat insanların tedbirsizliği, afeti felakete dönüştürmektedir. Bu durum, yerkürenin belirli bir sona doğru (kıyamet) gittiğini göstermekte ve bir tür kıyametin ayak sesleri olmaktadır. Biz, böyle bir oluş ve akışın içinde yaşıyoruz. Bu durumda, peygamberler zaman zaman ortaya çıkmakta ve bu durumu haber vermektedirler (*inzar*). Bu uyarıyı yaparken de apaçık sözlerden (*beyyinat*); erdemli ve dürüst bir hayattan başka bir şey de göstermemektedirler. Yine Hz. Ali'nin *Nehcu'l-Belağa*'da geçen şu açıklaması, "sözlü uyarıyla yetinmenin" nedeni hakkında bir fikir verebilir: "*Biz inkâr etmemiz mümkün olduğu halde iman ediyoruz, kâfirler ise iman etmeleri mümkün olduğu halde inkâr ediyorlar.*" Demek ki daima bir inkâr veya iman aralığının bırakılmış olması gerekiyor. İnsanlar, mucize gibi karşı koyamayacakları, hiç bir inkâr ihtimalinin bırakılmadığı olağanüstülüklerle çaresiz iman etmek zorunda bırakılmıyorlar. Dış dünyada Allah'ın varlığına ait delillerle yokluğuna ait deliller, sanki dengede (*fifty fifty*) tutuluyor ki, iman edecek kim, inkâr edecek kim ortaya çıksın. Böylece İnsanoğlu, kararını kendinin verdiği bir sonu yine kendisi seçmiş olsun. İşte bu nedenle peygamberler insana üç şey getiriyor: 1- İnsanların karşısına insana yakışan bir yolla, yani söz (*vahiy*) ile çıkmak 2- Oluş ve akışta yer alan ölüm (*mevt*); afet ve kıyamet konusunda bu sözler ile uyarıda (*inzar*) bulunmak 3- Ve tercihi kendilerine bırakmak (*özgür irade*)...

30 SALAT: Bkz. 17/77. ayet dipnotu.

31 MÜTREF: Bkz. 17/16. ayet dipnotu.

32 Harfi harfine: "*Senin Rabbin, halkı 'muslihun' olan bir 'karyeyi' 'zulm' ile helak etmez; olur şey değil.*" Yani: Allah, birbirlerine dürüst davrandıkları, aralarındaki muameleleri düzgün yaptıkları sürece, bir beldenin halkını örneğin sırf inkar etmeleri veya şirk koşmaları yüzünden helak etmez. Anlaşılan ayette geçen "zulüm", şirk anlamında kullanılıyor. Şu ayette geçtiği gibi; '*Şirk en büyük zulümdür, kuşku yok*' (Lokman; 13). Çünkü Allah'ın hakları (*hukukullah*); hoşgörü ve kolaylığa dayanır. Fakat insanların hakları (*hukuku'l-ibad*); inceden inceye elemeye ve sıkı tutmaya dayanır. Nitekim bir hadiste '*Hâkimiyet küfürle devam eder ama zulümle devam etmez*' buyrulmuştur (Razi). Keza Türkçe'de, "Kul hakkıyla karşıma gelmeyin" sözü bu manayı çağrıştırır. Bunun nedeni, insanların bir kez hakkı yendi mi, zaten zayıf ve korumasız ve bir daha dünyaya gelemeyecekleri için çok büyük bir zülüm işlenmiş olur. Ancak Allah'ın hakkı bu dünyada yense bile, hiç bir korumaya ihtiyacı olmayan Allah *Hayyu Kayyum* olduğu için, tabiri caizse pek bir şey olmaz. Kendisi için nasıl olsa hesap sormak kolaydır. Örneğin hiç kimse Allah'ı öldürerek haksız-

lık yapmış olamaz, çünkü zaten Allah öldürülemez. Fakat insan bir kez öldürüldü mü, artık geri dönüşü yoktur. Demek ki bu dünyada, doğrudan "Allah ile ilgili" bir takım ihmallere tahammül edilebilir. Fakat "İnsan haklarıyla ilgili" tecavüzlere asla tahammül edilemez. Çünkü Allah'ın dünyasına insan bir kez geliyor, fakat dünya zaten hep Allah'ın; ve kimse O'ndan mezara girerek bile kaçıp kurtulamaz... Yine bu ayet, "bu dünyada" Allah'ı esas alan bir devletin gerçek bir "adalet devleti" olmak zorunda olduğunu da gösterir. Bu şu demektir: Gerçek bir adalet devleti, Allah'a ve ahiret gününe inanmak, namaz kılmak, oruç tutmak vb. daha çok dini inanç ve ibadet, vicdani kanaat veya felsefi görüş sınıfına giren, doğrudan ve aracısız "Allah-kul" ilişkisi ile ilgili konularda insanlara karışamaz. Çünkü bu konularla ilgili nasıl olsa insanlar mahşerde Allah'a hesaplarını vereceklerdir. Ancak kul hakkı yemek, muamelelerinde insanları aldatmak, toplumun ortak fonuna (kamu malına) el uzatmak gibi "insan-insan" ilişkisi ile ilgili konularda müdahele etmek zorundadır. Adalet devleti olmanın anlamı budur. Çünkü adalet ve devlet, "bu dünyada" bunun için vardır...

118- Rabbin isteseydi bütün insanlığı bir tek ümmet[33] yapardı. Bu yüzden birbirlerine karşı çıkıp duracaklardır

119- Ancak Rabbinin sevgi ve merhameti ile bağışladığı kimseler hariç. Zaten Allah onları bunun için yarattı. Böylece Rabbinin, "Cehennemi görünür görünmez varlıklarla dolduracağım" sözü yerine gelmiş olacak.[34]

120- BÖYLECE, geçmiş peygamberlerin haberlerinden yüreğine su serpecek her şeyi sana anlatıyoruz. Bu kıssalarla gerçekler ortaya çıkıyor. Öte yandan bunlar, iman edenler için birer öğüt ve hatırlatmadır.

121- İman etmeyenlere söyle: "Elinizden ne geliyorsa yapın, ama bilin ki biz de elimizden geleni yapacağız.

122-Bekleyin bakalım, Biz de bekliyoruz."

123- Göklerin ve yerin sırlarını Allah bilir. Bütün iş ve oluş O'nun ile olup biter.[35] Yalnız O'na ibadet et ve O'na dayan. Rabbin yapıp ettiklerinizden asla habersiz değildir.

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ﴿١١٨﴾ إِلَّا مَنْ
رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذَٰلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ
وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١١٩﴾ وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ
فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي هَٰذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾ وَقُلْ
لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عَامِلُونَ ﴿١٢١﴾ وَانْتَظِرُوا
إِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ
كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

---

33 ÜMMET: Bkz. 17/71. ayet dipnotu.

34 Yani: Allah layık görseydi bütün insanları tek bir ümmet yapardı. Fakat insanlar, kendilerine verilen seçme yeteneğini kötü yolda kullandıkları için tek bir ümmet haline gelmeye de layık olamıyorlar. Çünkü Allah, esasında insanları sevgi ve merhametinin taşması sonucu, varlığa duyduğu ilahi ilgiden dolayı yaratmıştır. İnsanlardan bu sevgi, ilginin karşılığını beklemektedir. Fakat insanların çoğu umursamaz bir tavırla bunu görmezden gelmekte, kendini bir şey zannetmekte ve aynı sevgi ve saygıyla Allah'a mukabelede bulunmamaktadır. Bunun için de cehennemi hak etmiş olmaktadırlar. Ancak "sevgi ve merhametten yaratılmış olmayı" fark edenler, vicdanının derinliklerinde bunu bulanlar, Allah'tan varlığa yayılan sevgi ve merhamet hâlesini hissedenler bir araya gelebilmekte ve tek bir ümmet olabilmektedirler... Ayrıca Bkz. "ALAK" 96/2, 22/5. ayet dipnotları.

35 Yani: Bütün iş ve oluş O'nun iledir. O'ndan gelmiş O'na gitmektedir. İlk (*Evvel*) O'dur, son (*Ahir*) O'dur, açığa çıkan (*Zahir*) O'dur, gizli kalan (*Batın*) O'dur. O (*Huve*); varlığı (*Vucud*) ve birliği (*Ehad*) ile bölünmez bir bütündür (*Samed*)...

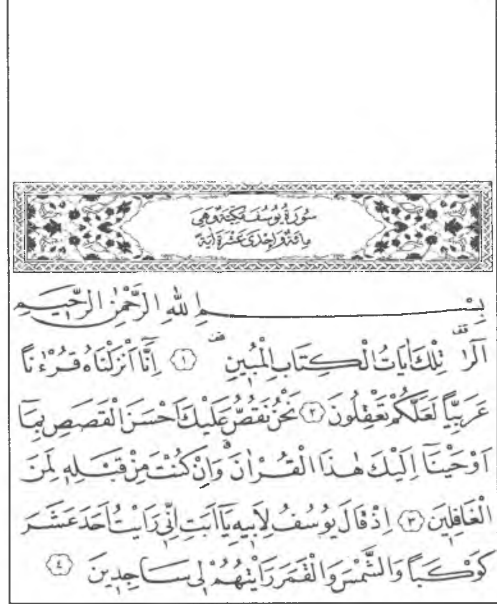
12- YUSUF SURESİ

Mekke'de inmiştir, 111 ayettir. Üzerinden çağlar üstü evrensel mesajlar vermek için tarihten dramatik yaşamöyküsüyle "Hz. Yusuf" seçildiği bu adı almış görünmektedir. Sure baştan sonra Hz. Yusuf'un yaşamöyküsüne (kıssa) ayrılmıştır.

11- YUSUF SURESİ

Mekke'de inmişti, 111 ayettir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Elif. Lâm. Ra. Bunlar apaçık sözlü[1] Kitabın ayetleridir.

2- Biz onu Arapça Kur'an olarak indirdik.[2] Şu aklınızı kullanın artık.

3- Biz sana bu Kur'an'ı vahyederek en güzel şekilde anlatıyoruz. Oysa sen daha önce bunlardan habersizdin.

4- BİR ZAMANLAR Yusuf babasına: "Babacığım, ben on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana secde ediyorlar" dedi.[3]

---

[1] MUBİN: Bkz. 14/9. ayet dipnotu.

[2] Demek ki Kur'an, insanlar aklını kullansın, iyice anlasın diye dillerden bir dil olan Arapça hitap olarak indirilmiştir. Yani Kur'an, yedinci yüzyıldaki Arap dil, tarih ve kültür evreni üzerinden evrensel mesajlar vermektedir. Bu amaçla Arap toplumunu ve Arapça'yı bir çekirdek olarak ele almakta ve fakat buradan tüm insanlığa seslenmektedir. Zaten evrensel bir mesajın tarihsel bir durumdan kalkarak insanlığa seslenme dışında makul bir yolu da bulunmamaktadır. Zira her mesaj bir yerden, zamandan ve mekândan kalkmadan boşlukta verilemez. İlâhî hitap, bu nedenle kendi etkin tarihini yaşamış, fakat verdiği mesajlarla insanlık tarihinin gelecek nesillerini de aydınlatmıştır. İşte bu anlamda Kur'an'm hitabı tarihsel, mesajı evrenseldir...

[3] Hz. Yusuf'un rüyası ile başlayan sure sonuna kadar bu rüyanın nasıl gerçekleştiğini anlatmaktadır. On bir yıldız Yusuf'un kardeşlerini, güneş babasını, ay da annesini ifade ediyor. Surenin sonunda Yusuf, "İşte gördüğüm rüyanın yorumu buydu" derken, kendisi Mısır İmparatorluğu'nun veziri; kardeşleri, annesi ve babası onu gururla selâmlayan (ona secde eden) muhtaç ailesi konumundadır... Şu halde Yusuf kıssası, her tür kıskançlık, çekememezlik, kibir, şehvet, ihtiras, entrika, ihanet, intikam, para, iktidar hırsı gibi "kötülük" dürtülerinin arasından iman, söz, namus, doğruluk, dürüstlük, erdem, ahlâk, adalet, adab, yiğitlik, mertlik gibi "iyilik" değerlerinin sıyrılıp yükselişinin öyküsüdür. Demek ki her doğan çocuk Âdem olduğu gibi, her hayata atılan genç de birer Yusuf'tur. Yusuf'un yaşamöyküsü aslında onların hikâyesidir. Kuşaklar boyunca her doğan çocukla birlikte Âdem kıssasının yeniden başlaması gibi, her genç adamın hayata atılışı ile birlikte de Yusuf kısası yeniden başlar...

قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا
إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٥﴾ وَكَذَٰلِكَ يَجْتَبِيكَ
رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ
آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَىٰ أَبَوَيْكَ مِن قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ
إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦﴾ لَّقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٌ
لِّلسَّائِلِينَ ﴿٧﴾ إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَىٰ أَبِينَا
مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٨﴾ اقْتُلُوا يُوسُفَ
أَوِ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِن بَعْدِهِ
قَوْمًا صَالِحِينَ ﴿٩﴾ قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ
وَأَلْقُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ إِن كُنتُمْ
فَاعِلِينَ ﴿١٠﴾ قَالُوا يَا أَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَىٰ يُوسُفَ
وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ ﴿١١﴾ أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ
وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿١٢﴾ قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَن تَذْهَبُوا بِهِ
وَأَخَافُ أَن يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا
لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَّخَاسِرُونَ ﴿١٤﴾

5- Babası, "Yavrum! Rüyanı kardeşlerine anlatma, sonra hakkında iyi düşünmezler, çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır.[4] 6- Anlaşılan Rabbin seni seçecek, olayları yorumlama gücü verecek.[5] Daha önce ataların İbrahim ve İshak'a yaptığı gibi, sana ve Yakup ocağına da nimetini tamamlayacaktır. Rabbin her şeyi bilendir, çok bilgedir; bundan hiç şüphen olmasın" dedi.

7- İyi dinleyin! Yusuf ve kardeşlerinin olayından soranlara ibret olacak dersler vardır.

8- BİR ZAMANLAR kardeşleri, "Babamız, Yusuf ve kardeşini bizden çok seviyor. Oysa biz daha kalabalığız. Açıkçası babamız yanlış yapıyor.[6]

9- Gelin Yusuf'u öldürelim veya bir yere atalım da babamız sadece bizimle ilgilensin, daha sonra iyi olan bizler olalım" dediler.

10- İçlerinden biri, "Bence Yusuf'u öldürmeyin, bir kuyu dibine atın. Nasıl olsa yoldan geçen birileri alır. Eğer yapacaksanız bunu yapın" dedi.

11- Gidip babalarına "Ey babamız! Biz onun iyiliğini istediğimiz halde neden Yusuf konusunda bize güvenmiyorsun? 12- Yarın onu bizimle gönder, gezsin oynasın. Ona göz kulak oluruz merak etme" dediler.

13- Babası: "Onu götürmeniz beni endişelendirir. Bakarsınız kurt yer, haberiniz bile olmaz" dedi.

14- Onlar: "Bu kadar kardeşi arasında onu kurda kaptırırsak, boşuna yaşıyoruz demektir" dediler.

---

4 Demek ki insanlarda kıskançlık dürtüsünün ortaya çıkmasının sebebi, "Onda var bende niye yok, o benim olmalı" halet-i ruhiyesidir. Yusuf kendisi için parlak bir gelecek görmüştü. Kardeşleri bunu duyunca, "Neden biz değil de o? diyerek kıskançlık krizine girebilirlerdi. Nitekim girdiler de. Demek ki, her başarının bizzat kendisi kıskancı çileden çıkarmakta, içindeki haset ateşini körüklemeye yetmektedir. Nitekim yaşayan Türkçe'de minibüs dolmuşlarının arkasına yazılan "Kıskanma ne olur, çalış senin de olur" sözü, hasedin ne olduğunu çok güzel anlatır.

5 TE'VİLU'L-EHADİS: Sözlükte [تاويل الاحاديث] "olayları yorumlamak" demektir.

Bu tabirden maksadın, Allah'tan tüm varlığa yayılan bilgi (*ilm*) ve bilgelikten (*hikmet*) pay alabilme yeteneği olduğu anlaşılıyor. Olayların niçin ve neden olduklarını, hangi olayın ne gibi sonuçlar doğuracağını sezebilme kabiliyeti demek oluyor. Sebep-sonuç akışını kavrayabilme gücü manasına geliyor. Bu ise evrende hüküm süren ilâhî "emr"in işleyişini kavrayabilmekle mümkündür. İşte buna "burhan" denilmektedir.. Görüldüğü gibi Kur'an, Hz. Yusuf'a olayları yorumlama gücü (*te'vilu'l-ehâdis*) verildiğini söylemektedir. Kıssa boyunca ısrarla bu tabir kullanmakta, Hz. Yusuf'un yaptığına, örneğin "rüya tabiri" dememektedir. Ondan rüya tabirini başkası istemekte, Yusuf'un yaptığı ise "te'vilu'l-ehadis" olarak nitelenmektedir. Demek ki olayları yorumlama gücü (*tevi'lul'-ehâdis*); gidişatı sezme, geleceği görebilme, ileri görüşlülük dediğimiz şeydir. Çünkü rüya, iş ve oluşta algıladığımız suretlerin karmaşık bir halde şuur altımıza yansımasıdır. Olayları yorumlama gücünü kullanan kişi (Yusuf gibi); bu karmaşıklığı yerli yerine oturtarak akışı görür. Olayların oluşmasında rol alacak güçleri sezer. Muhtemel sebep ve sonuçları birbirine bağlayarak bütünü görmeye çalışır. Yorumcu, bir ressamın eserlerine, sanat anlayışına ve de bizzat kendisine yoğunlaşarak ne yapmaya çalıştığını anlamaya çalışan kimse gibidir. Öyle ki, eğer ressamı çok yakından tanıyorsa, nasıl bir hayal gücüne, zihin dünyasına ve sanat anlayışına sahip olduğunu yeterince kavramışsa, daha resmi yapmadan nasıl bir şey çıkaracağını tahmin edebilir. Böylesi bir ileri görüşlülük, eserleri başta olmak üzere, sanat anlayışını ve hatta ressamın bizzat kendisini çok iyi tanımakla elde edilebilir. Din dilinde bunlara *ef'al-i ilahi*, *sıfat-ı ilahi* ve *zat-ı ilahi*'yi tanımak (*marifetullah*) denir. Yani Tanrı'nın zatını, karakterini ve eylemlerini yakından bilmek, onlara vakıf olmak, bunlara aşinalığı bulunmak. Bu, aynı zamanda yaşamın ve doğanın tabiatına, karakterine ve işleyişine aşina olmak demektir... Demek ki olayları yorumlama gücü (*tevilu'l-ehâdis*); olmuş-bitmiş ve belirlenmiş bir geleceği haber vermek değil; belirlenmekte, olmakta, oluşmakta, akmakta olan sürecin nereye doğru gittiğini kavrayabilmektir. Daha anlaşılır bir tabirle, olmakta olanın oluşturucu güçlerini sezebilmektir...

[6] Rivayete göre Yusuf'un on bir kardeşi vardı: **Yahuda, Rübyal, Şemon, Lavi, Ribolon, Yaşcer, Deyni, Dan, Neftali, Cad ve Aşir**... Bunların ilk yedisi **Yakup**'un halasının kızı **Liya**'dan, son dördü ise **Zurreteyn, Yahi, Zulfe** ve **Belhe**'dendi. **Liya** ölünce **Yakup** onun kız kardeşi **Rahil** ile evlendi ve bundan da **Yusuf** ve **Bünyamin** doğdu (Zemahşeri).

فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَاَجْمَعُوا اَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ وَاَوْحَيْنَا
اِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِاَمْرِهِمْ هٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾
وَجَاؤُ اَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ ﴿١٦﴾ قَالُوا يَا اَبَانَا اِنَّا ذَهَبْنَا
نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَاَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا
اَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿١٧﴾ وَجَاؤُ عَلٰى قَمِيصِهِ
بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ
وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾ وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ
فَاَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَاَدْلٰى دَلْوَهُ قَالَ يَا بُشْرٰى هٰذَا غُلَامٌ
وَاَسَرُّوهُ بِضَاعَةً وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ
بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ﴿٢٠﴾
وَقَالَ الَّذِي اشْتَرٰيهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَاَتِهِ اَكْرِمِي مَثْوٰيهُ عَسٰى
اَنْ يَنْفَعَنَا اَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ
فِي الْاَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْاَحَادِيثِ وَاللّٰهُ غَالِبٌ
عَلٰى اَمْرِهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾ وَلَمَّا بَلَغَ
اَشُدَّهُ اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٢﴾

15- Nihayet onu hep beraber götürüp kuyunun dibine atmaya karar verdikleri zaman Yusuf'a, "Bir gün gelecek seni tamamen unuttukları bir anda bu yaptıklarını yüzlerine vuracaksın" diye vahyettik.

16- Derken akşam olunca ağlayarak babalarına geldiler.

17- "Ey babamız! İnan ki, biz gittik yarışıyorduk. Yusuf'u eşyamızın yanında bırakmıştık. Bir de baktık ki onu kurt yemiş. Gerçi doğru da söylesek sen bize inanmazsın" dediler.

18- Bir de, gömleğinin üzerinde yalandan bir kan getirdiler. Babaları, "Hayır, siz nefsinize uymuşsunuz. Artık bana da güzelce sabretmek kaldı. Anlattıklarınıza ancak Allah'tan yardım istenir" dedi.

19- BİR KERVAN oradan geçiyordu. Kervandan birisi su almak için geldi, kuyuya kovayı salıyordu ki, "Kısmete bak, bir erkek çocuk" dedi. Böylece kervancılar, satmak niyetiyle Yusuf'u yanlarına aldılar. Oysa Allah yaptıklarını adım adım izliyordu.

20- Onu ucuz bir fiyatla bir kaç dirheme sattılar. Yusuf'u yanlarında tutmaya isteksizdiler.

21- Mısır'da onu satın alan kişi, karısına "Ona iyi bak, belki bize faydası dokunur veya evlât ediniriz" dedi. Bu şekilde Yusuf'u oraya yerleştirdik, ona olayları yorumlama gücü verdik. Allah yaptığı işte üstün bir güce sahiptir, fakat insanların çoğu bunun bilincinde değildirler.

22- BÖYLECE Yusuf ergenlik çağına ulaşınca ona, bilgi ve bilgelik verdik. İşte Biz, güzel ahlâk sahiplerine böyle karşılık veririz.

23- Evinde bulunduğu kadın ona karşı arzu duymaya başladı. Kapıları sıkıca kapatıp "Haydi gel, seninim" dedi. Yusuf "Allah'a sığınırım. Doğrusu Rabbim bana güzel bir mevki verdi, hem nankörler iflâh olmaz" dedi.

24- Kadın Yusuf'a karşı arzu doluydu. Açıkçası Rabbinden kendini tutma gücü görmeseydi, Yusuf da nefsine uyacaktı.[7] Biz ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştıralım istedik. Gerçekten Yusuf, içinde korku ve titremesi olan has kullarımızdandı.

25-Derken ikisi de kapıya koşuştular. Kadın, Yusuf'un gömleğini arkasından yırttı. Kapının yanında kadının kocasına rastladılar. Kadın, "Karının namusuna göz dikenin cezası, zindana atılmaktan veya şiddetli bir dayaktan başka ne olabilir?" diye bağırarak üste çıktı.

26- Yusuf, "Ne münasebet! Benimle birlikte olmak isteyen kendisi" dedi. Kadının yakınlarından birisi hakemlik ederek, "Eğer gömleği önden yırtılmışsa kadın haklı, Yusuf yalancıdır.

27-Yok eğer gömleği arkadan yırtılmışsa kadın yalancı, Yusuf haklıdır" dedi.

28- Kocası gömleğin arkadan yırtılmış olduğunu görünce, "Anlaşıldı, bir kadın fendi ile karşı karşıyayız. Doğrusu siz kadınların fendi[8] çok yamandır" dedi.

وَرَاوَدَتْهُ الَّت۪ي هُوَ ف۪ي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِه۪ وَغَلَّقَتِ الْاَبْوَابَ
وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَۜ قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اِنَّهُ رَبّ۪ٓي اَحْسَنَ مَثْوَايَۜ
اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ هَمَّتْ بِه۪ۚ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَٓا
اَنْ رَاٰ بُرْهَانَ رَبِّه۪ۜ كَذٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّٓوءَ وَالْفَحْشَٓاءَۜ
اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَص۪ينَ ﴿٢٤﴾ وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ
قَم۪يصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَاَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِۜ قَالَتْ مَا جَزَٓاءُ
مَنْ اَرَادَ بِاَهْلِكَ سُٓوءًا اِلَّٓا اَنْ يُسْجَنَ اَوْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿٢٥﴾ قَالَ
هِيَ رَاوَدَتْن۪ي عَنْ نَفْس۪ي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ اَهْلِهَاۚ اِنْ كَانَ
قَم۪يصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِب۪ينَ ﴿٢٦﴾
وَاِنْ كَانَ قَم۪يصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِق۪ينَ
﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَاٰ قَم۪يصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ اِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّۜ
اِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظ۪يمٌ ﴿٢٨﴾ يُوسُفُ اَعْرِضْ عَنْ هٰذَا
وَاسْتَغْفِر۪ي لِذَنْبِكِۚ اِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئ۪ينَ ﴿٢٩﴾ وَقَالَ
نِسْوَةٌ فِي الْمَد۪ينَةِ امْرَاَتُ الْعَز۪يزِ تُرَاوِدُ فَتٰيهَا عَنْ نَفْسِه۪ۚ
قَدْ شَغَفَهَا حُبًّاۜ اِنَّا لَنَرٰيهَا ف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٣٠﴾

29- Kocası, "Yusuf, sen bunu unut. Kadın, sen de günahının bağışlanmasını dile. Gerçekten çok kötü bir iş yaptın" dedi.

30- ŞEHİRDEKİ kimi kadınlar, "Vezirin karısı delikanlısı ile birlikte olmak istemiş, onun aşkından divane olmuş, besbelli canım kadın iyice azmış" diye dedikoduya başladılar.

---

[7] Harfi harfine: "Doğrusu eğer Rabbinin 'burhanını' görmeseydi, o da onu arzu etmişti."

[8] Fend; (Farsça) düzen, hile, entrika: *"Kadının fendi, erkeği yendi"*- Atasözü. (TDK).

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً
وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا
رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَٰذَا
بَشَرًا إِنْ هَٰذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾ قَالَتْ فَذَٰلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ
وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا آمُرُهُ
لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا
يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُنْ
مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٣﴾ فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ إِنَّهُ
هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا الْآيَاتِ
لَيَسْجُنُنَّهُ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٣٥﴾ وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ قَالَ
أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَانِي أَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ الْآخَرُ إِنِّي أَرَانِي أَحْمِلُ فَوْقَ
رَأْسِي خُبْزًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِّئْنَا بِتَأْوِيلِهِ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ
الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٦﴾ قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ إِلَّا نَبَّأْتُكُمَا
بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا ذَٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ
قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٧﴾

31- Şehirdeki kadınların gizliden gizliye dedikodularını duyunca, vezirin karısı onlara bir davet verdi. Onlar için mükellef bir sofra hazırladı. Her birine bir bıçak verdi ve "Çık karşılarına" dedi. Kadınlar Yusuf'u görünce ağızları açık kaldı, şaşkınlıktan kendi ellerini kestiler. "Aman Allah'ım! Bu insan değil, olsa olsa bir melek" dediler.

32- Vezirin karısı, "İşte dilinize dolayıp durduğunuz delikanlı bu! Evet, onunla birlikte olmak istedim, fakat bana yanaşmadı. Bakın söylüyorum, eğer dediğimi yapmazsa hapse atılacak ve sürüm sürüm sürünecek" dedi.

33- Yusuf, "Ey Rabbim! Hapis, benim için bunların isteğine uymaktan daha iyidir. Eğer Sen bunların fendine karşı yardım etmez de beni nefsimle baş başa bırakırsan onlara meylederim, cahillerden olurum" dedi.

34- Bunun üzerine, Rabbi duasını kabul edip, onların fendine karşı ona yardım etti. Allah her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor; bundan hiç şüpheniz olmasın.

35- Yusuf'un masum olduğunu gördükleri halde, yine de bir süreliğine hapse atmayı uygun gördüler.

36- Yusuf'la birlikte hapise iki delikanlı daha girmişti. Birisi, "Kendimi şarap sıkarken görüyorum" dedi. Diğeri, "Ben, kendimi başımın üstünde bir ekmek götürürken görüyorum, ondan kuşlar yiyor. Bize bunların yorumunu haber ver, çünkü sen, son derece dürüst birisine benziyorsun" dedi.

37- Yusuf şöyle dedi: "Tamam, yiyeceğiniz yemek gelmeden önce bunların yorumunu size anlatacağım. Bu bana Rabbimin öğrettiklerindendir. Fakat önce şunu söyleyeyim: Bakın! Ben, Allah'a inanmayan ve hepsi de ahireti inkâr eden bir güruhun dinini terk ettim.

وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ اٰبَٓاء۪ٓي اِبْرٰه۪يمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَۜ مَا كَانَ
لَنَٓا اَنْ نُشْرِكَ بِاللّٰهِ مِنْ شَيْءٍۜ ذٰلِكَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ عَلَيْنَا
وَعَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٨﴾ يَا صَاحِبَيِ
السِّجْنِ ءَاَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُۜ
﴿٣٩﴾ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِه۪ٓ اِلَّٓا اَسْمَٓاءً سَمَّيْتُمُوهَٓا
اَنْتُمْ وَاٰبَٓاؤُ۬كُمْ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍۜ اِنِ الْحُكْمُ
اِلَّا لِلّٰهِۜ اَمَرَ اَلَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّٓا اِيَّاهُۜ ذٰلِكَ الدّ۪ينُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ
اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٠﴾ يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ اَمَّٓا اَحَدُكُمَا
فَيَسْق۪ي رَبَّهُ خَمْراًۚ وَاَمَّا الْاٰخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ
مِنْ رَأْسِه۪ۜ قُضِيَ الْاَمْرُ الَّذ۪ي ف۪يهِ تَسْتَفْتِيَانِۜ ﴿٤١﴾
وَقَالَ لِلَّذ۪ي ظَنَّ اَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا اذْكُرْن۪ي عِنْدَ رَبِّكَۘ فَاَنْسٰيهُ
الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّه۪ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِن۪ينَۜ ﴿٤٢﴾ وَقَالَ
الْمَلِكُ اِنّ۪ٓي اَرٰى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ
عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَاُخَرَ يَابِسَاتٍۜ يَٓا اَيُّهَا
الْمَلَاُ اَفْتُون۪ي ف۪ي رُءْيَايَ اِنْ كُنْتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُونَ ﴿٤٣﴾

38- Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un yoluna uydum. Bizim O'na ortak koşmamız olamaz. Bu, Allah'ın bize ve insanlara engin cömertliğidir; fakat insanların çoğu şükretmiyor.

39- Ey hapis arkadaşlarım! Birbirinden ayrı birçok Tanrılar mı, yoksa hepsinden üstün karşı konulmaz Tek Allah mı, hangisi daha iyi?

40- O'ndan başka taptıklarınız, sizin ve atalarınızın uydurduğu bir takım hurafelerden ibarettir. Yoksa Allah, onlar hakkında hiç bir kanıt indirmiş değil. Hüküm ancak Allah'ındır. O, size kendisinden başkasına tapmamanızı emretti. Sağduyudan şaşmayan dosdoğru yol budur, fakat insanların çoğu bunun bilincinde değil.

41- Ey hapis arkadaşlarım! Gelelim rüyanıza. "Biriniz krala yine şarap sunacak, diğeri ise asılacak ve kuşlar başından yiyecek. İşte sorduğunuz meselenin yorumu bu" dedi.

42- Bu iki tutukludan sağ çıkacağını düşündüğüne, "Kral'a benden bahset" dedi. Şeytan ona bahsetmeyi unutturunca, Yusuf bu yüzden bir kaç yıl daha hapiste kaldı.

43- BİR GÜN KRAL, "Rüyamda yedi çelimsiz ineğin yemekte olduğu yedi semiz inek ve yedi yeşil başakla diğer yedi kuru başak görüyorum. Ey efendiler! Eğer rüya tabir ediyorsanız, bu ne anlama geliyor, söyleyin" dedi.

قَالُوٓا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍۚ وَمَا نَحْنُ بِتَأْو۪يلِ الْاَحْلَامِ بِعَالِم۪ينَ ﴿٤٤﴾
وَقَالَ الَّذ۪ي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ اُمَّةٍ اَنَا۬ اُنَبِّئُكُمْ بِتَأْو۪يلِه۪
فَاَرْسِلُونِ ﴿٤٥﴾ يُوسُفُ اَيُّهَا الصِّدّ۪يقُ اَفْتِنَا ف۪ي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ
يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَاُخَرَ يَابِسَاتٍۙ لَعَلّ۪ٓي اَرْجِعُ
اِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِن۪ينَ دَاَبًاۚ
فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ ف۪ي سُنْبُلِه۪ٓ اِلَّا قَل۪يلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ يَأْت۪ي
مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ اِلَّا قَل۪يلًا مِمَّا
تُحْصِنُونَ ﴿٤٨﴾ ثُمَّ يَأْت۪ي مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَامٌ ف۪يهِ يُغَاثُ النَّاسُ
وَف۪يهِ يَعْصِرُونَ ﴿٤٩﴾ وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُون۪ي بِه۪ۚ فَلَمَّا جَٓاءَهُ الرَّسُولُ
قَالَ ارْجِعْ اِلٰى رَبِّكَ فَسْـَٔلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ الّٰت۪ي قَطَّعْنَ
اَيْدِيَهُنَّۜ اِنَّ رَبّ۪ي بِكَيْدِهِنَّ عَل۪يمٌ ﴿٥٠﴾ قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ
اِذْ رَاوَدْتُنَّ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِه۪ۜ قُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ
مِنْ سُٓوءٍۜ قَالَتِ امْرَاَتُ الْعَز۪يزِ الْـٰٔنَ حَصْحَصَ الْحَقُّۘ اَنَا۬ رَاوَدْتُهُ
عَنْ نَفْسِه۪ وَاِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِق۪ينَ ﴿٥١﴾ ذٰلِكَ لِيَعْلَمَ اَنّ۪ي
لَمْ اَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْد۪ي كَيْدَ الْخَٓائِن۪ينَ ﴿٥٢﴾

44- Dediler ki: "Bunlar çok karışık rüyalar, biz bunları yorumlayamayız."

45- Yusuf'un hapis arkadaşlarından sağ çıkmış olanı nihayet hatırladı ve "Galiba onu tabir edecek birini biliyorum, fakat yanına gitmem lâzım" dedi.

46- Hapishaneye gelip, "Yusuf! ey sözü namus bilen adam! 'Yedi semiz inek, bunları yiyen yedi çelimsiz inek ve yedi yeşil başakla diğer yedi kuru başak...' rüyası ne anlama gelir? Umarım vereceğin cevabı saraya götürünce, senin değerini anlarlar" dedi.

47- Yusuf şöyle yorumladı: "Yedi yıl her zamanki gibi ekeceksiniz, biçtiklerinizi biraz yiyeceğiniz hariç olmak üzere başağında bırakın, 48- Sonra onun arkasından yedi kurak yıl gelecek, saklayacağınız az miktar hariç önce biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek, 49-Sonra onun arkasından, halkın sıkıntıdan kurtulacağı, bolluk dolu bir yıl gelecek..."

50- Bunu duyan kral "Getirin bana onu" dedi. Gönderilen adam gelince Yusuf, "Haydi kralına dön de sor, elleri-ni kesen o kadınların amacı neydi? Gerçek şu ki, Rabbin onların fendini çok iyi biliyordu" dedi.

51- Kral o kadınlara; "Derdiniz neydi ki o zaman Yusuf'la birlikte olmak istediniz?" dedi. Kadınlar, "Hâşâ! Allah için biz ondan bir kötülük görmedik" dediler. Vezirin karısı, "Artık olan oldu; onunla birlikte olmak isteyen bendim. O ise son derece dürüst ve namuslu birisiymiş" dedi.

52- Yusuf, "Bu konuyu hatırlatmadaki amacım, emanete hıyanet etmediğimi ve Allah'ın kesinlikle emanete hıyanet edenlerin entrikasını başarıya ulaştırmayacağının bilinmesini sağlamaktı.

وَمَٓا اُبَرِّئُ نَفْسٖيۚ اِنَّ النَّفْسَ لَاَمَّارَةٌ بِالسُّٓوءِ اِلَّا مَا رَحِمَ رَبّٖيۜ اِنَّ
رَبّٖي غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿٥٣﴾ وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونٖي بِهٖٓ اَسْتَخْلِصْهُ
لِنَفْسٖيۚ فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ اِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكٖينٌ اَمٖينٌ ﴿٥٤﴾
قَالَ اجْعَلْنٖي عَلٰى خَزَٓائِنِ الْاَرْضِۚ اِنّٖي حَفٖيظٌ عَلٖيمٌ ﴿٥٥﴾ وَكَذٰلِكَ
مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْاَرْضِۚ يَتَبَوَّاُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَٓاءُۜ نُصٖيبُ
بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَٓاءُ وَلَا نُضٖيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنٖينَ ﴿٥٦﴾ وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ
خَيْرٌ لِلَّذٖينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٧﴾ وَجَٓاءَ اِخْوَةُ يُوسُفَ
فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ
بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُونٖي بِاَخٍ لَكُمْ مِنْ اَبٖيكُمْۚ اَلَا تَرَوْنَ اَنّٖٓي
اُوفِي الْكَيْلَ وَاَنَا۬ خَيْرُ الْمُنْزِلٖينَ ﴿٥٩﴾ فَاِنْ لَمْ تَأْتُونٖي بِهٖ فَلَا
كَيْلَ لَكُمْ عِنْدٖي وَلَا تَقْرَبُونِ ﴿٦٠﴾ قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ اَبَاهُ
وَاِنَّا لَفَاعِلُونَ ﴿٦١﴾ وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ
فٖي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَٓا اِذَا انْقَلَبُوٓا اِلٰٓى اَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿٦٢﴾ فَلَمَّا رَجَعُوٓا اِلٰٓى اَبٖيهِمْ قَالُوا يَٓا اَبَانَا مُنِعَ مِنَّا
الْكَيْلُ فَاَرْسِلْ مَعَنَٓا اَخَانَا نَكْتَلْ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٦٣﴾

53- Nefsimi temize de çıkarmıyorum; çünkü nefis, daima kötülüğü emreder. Rabbim sevgi ve merhametiyle hepimizi bağışlasın. Rabbimin bağışlaması bol, sevgi ve merhameti sonsuzdur; bundan hiç şüpheniz olmasın" dedi.

54- Bunun üzerine kral, "Onu bana getirin, kendime vezir yapayım" dedi. Yusuf'la konuşunca da, "Artık bugünden itibaren yanımızda mevki sahibi ve güvenilir birisin" dedi.

55- Yusuf, "Beni ülke hazinelerinin üzerine memur et; çünkü onları koruyup kollarım, işi iyi bilirim" dedi.

56- İşte böylece, Yusuf'u o ülkede yerleştirdik. Artık istediği her şey oluyordu. Biz sevgi ve merhametimizi işte böyle lâyık gördüğümüze yağdırırız. Güzel ahlâk sahiplerinin karşılığını asla zayi etmeyiz.

57- İman eden ve Allah bilinciyle yaşayanların ahiretteki karşılığı ise daha hayırlıdır…

58- YILLAR SONRA Yusuf'un kardeşleri çıkageldiler. Varıp yanına girdiler. Yusuf onları hemen tanıdı, onlar ise onu tanımıyorlardı.

59- Derken yüklerini hazırlatıp uğurlarken şöyle dedi, "Bana, sizin baba bir kardeşinizi getirin. Gördüğünüz gibi ben ölçülü bir şekilde verdim ve misafirperverliği elden bırakmadım. 60- Eğer onu bana getirmezseniz, artık size zahire yok ve bir daha buralara giremezsiniz."

61- Dediler ki: "Onun için babasından izin almaya çalışacağız, büyük ihtimalle de alırız."

62- Yusuf hizmetçilerine, "Takas için getirdikleri mallarını yüklerinin içine koyun; belki ailelerine döndüklerinde anlarlar, belki yine gelirler" dedi.

63- Böylece babalarına dönünce, "Ey babamız! Kardeşimiz Bünyamin'i götürmezsek artık zahire verilmeyecek. Kardeşimizi bizimle beraber gönder ki, yeter derecede zahire alalım. Merak etme onu koruruz" dediler.

قَالَ هَلْ اٰمَنُكُمْ عَلَيْهِ اِلَّا كَمَٓا اَمِنْتُكُمْ عَلٰٓى اَخ۪يهِ مِنْ قَبْلُۜ
فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظاًۖ وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِم۪ينَ ﴿٦٤﴾ وَلَمَّا فَتَحُوا
مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ اِلَيْهِمْۜ قَالُوا يَٓا اَبَانَا
مَا نَبْغ۪يۜ هٰذِه۪ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ اِلَيْنَاۚ وَنَم۪يرُ اَهْلَنَا وَنَحْفَظُ
اَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَع۪يرٍۜ ذٰلِكَ كَيْلٌ يَس۪يرٌ ﴿٦٥﴾ قَالَ لَنْ اُرْسِلَهُ
مَعَكُمْ حَتّٰى تُؤْتُونِ مَوْثِقاً مِنَ اللّٰهِ لَتَأْتُنَّن۪ي بِه۪ٓ اِلَّٓا اَنْ يُحَاطَ بِكُمْۚ
فَلَمَّٓا اٰتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُولُ وَك۪يلٌ ﴿٦٦﴾
وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ اَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍۜ
وَمَٓا اُغْن۪ي عَنْكُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍۜ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِۜ
عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُۚ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٦٧﴾
وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ اَمَرَهُمْ اَبُوهُمْۜ مَا كَانَ يُغْن۪ي عَنْهُمْ
مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا حَاجَةً ف۪ي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضٰيهَاۜ وَاِنَّهُ
لَذُو عِلْمٍ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ
﴿٦٨﴾ وَلَمَّا دَخَلُوا عَلٰى يُوسُفَ اٰوٰٓى اِلَيْهِ اَخَاهُ قَالَ اِنّ۪ٓي
اَنَا۬ اَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٩﴾

64- Babaları dedi ki, "Size onu nasıl emanet ederim? Ya bundan önceki gibi olursa? En iyi koruyucu Allah'tır. O merhamet edenlerin en merhametlisidir."

65- Derken yüklerini açtıklarında takas için götürdükleri malların kendilerine iade edilmiş olduğunu gördüler. Dediler ki, "Ey babamız! Daha ne isteriz, işte mallarımız bize iade edilmiş. Yine ailemize erzak getiririz, kardeşimizi de koruruz; belki bir deve yükü fazla alırız. Zaten bu aldığımız da oldukça azdı."

66- Babaları dedi ki: "Kesinlikle onu sizinle beraber göndermem. Hepiniz, ölümüne onu koruyacağınıza ve onu mutlaka sağ salim geri getireceğinize dair Allah'a söz vereceksiniz..." Söz verince, "Bakın. Konuştuklarımıza Allah şahittir" dedi.

67- Ardından, "Yavrularım! Şehre bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Gerçi ne yapsam, hiç bir şeyde Allah'ın takdirini sizden savamam. Hüküm ancak Allah'ındır. Ben O'na dayandım. Dayanak arayanlar O'na dayanmalıdırlar."

68- Babalarının tavsiye ettiği yerden şehre girdilerse de, bunun Allah'ın takdirine karşı onlara bir yararı olmadı. Sadece Yakub'un içindeki bir isteği yerine getirmiş oldular. Çünkü Yakup, kendisine ne öğrettiğimizi biliyordu. Fakat insanların çoğu bunun bilincinde değildirler.

69- YUSUF'UN yanına vardıklarında, Yusuf kardeşi Bünyamin'i bağrına bastı ve "Haberin olsun ben senin kardeşinim, artık geçmişte olanlara üzülme" dedi.

70- Derken Yusuf, onların yüklerini hazırlatıp uğurlarken bir su tasını Bünyamin'in yükü içine koydu. Nihayet onlar giderken, "Ey kafile! Siz hırsızsınız" diye birisinin bağırdığı duyuldu.

71- Bağıran adama "Ne kaybettiniz?" dediler.

72- "Kralın su kabını kaybettik. Onu getirene bir deve yükü bahşiş var, ben kefilim" dedi.

73- "Bu ne demek oluyor şimdi? Fesat çıkarmak için gelmediğimizi ve hırsız olmadığımızı biliyorsunuz" diye karşılık verdiler.

74- "Peki, yalancı çıkarsanız cezası ne biliyor musunuz?" diye sorulunca, 75- "Çalıntı kimin yükünde çıkarsa, cezasına katlanacak da odur" dediler. Adamlar, "Evet. Biz de hırsızları böyle cezalandırıyoruz" dediler.[9]

76- Bunun üzerine Yusuf, kardeşinin yükünden önce diğerlerinin yükünü aramaya başladı. Sonunda onu Bünyamin'in yükünde çıkardı… İşte Yusuf için olayların böyle gelişmesini sağladık. Aksi halde kralın kanununa göre kardeşini başka türlü alıkoyamazdı. Ancak Allah'ın uygun görmesi başka. Biz, lâyık gördüğümüzü derecelerle yükseltiriz. Her bilenin üstünde bir bilen vardır.

77- Diğer kardeşlerinin, "Eğer O çalmışsa bunda şaşılacak bir şey yok. Çünkü bir zamanlar kardeşi de hırsızlık yapardı" dediğini duyunca, Yusuf bu sözü içine attı ve kendi kendine "Şu düştükleri hale bak. Allah'ım, söylediklerini görüyorsun" dedi.

78- Dediler ki: "Ey şanlı vezir! İnan, bunun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizden birini alıkoy, çünkü seni son derece dürüst birisi olarak görüyoruz."

فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ
أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَيَّتُهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا وَأَقْبَلُوا
عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٧١﴾ قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَنْ
جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ
مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا
فَمَا جَزَاؤُهُ إِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ ﴿٧٤﴾ قَالُوا جَزَاؤُهُ
مَنْ وُجِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاؤُهُ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٧٥﴾
فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ
أَخِيهِ كَذَلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ
فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ
وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴿٧٦﴾ قَالُوا إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ
سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ
يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ أَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ
﴿٧٧﴾ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا
فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٧٨﴾

[9] Ayetteki son cümlenin, sarayın adamlarına ait olduğu anlaşılıyor (Razi). Klâsik müfessirlerin çoğu, bu ayetin tefsirinde Tevrat'tan etkilenerek Yakup'un şeriatında hırsızlığın cezasının köle yapılmak olduğunu söylerler. Oysa Kur'an sonraki ayetlerde bunun Mısır'daki Kral'ın kanunlarında böyle olduğunu söyler. Yani Hz. Yakup'un dininde hırsızı köle yapmak diye bir kural yoktu. Kaldı ki Hz. Yakup bir şeriat düzeni kurup insanları yargılayacak kadar gelişmiş bir siyasî sistem ve hukuka da sahip değildi. Bu konuda herhangi bir hükmün bulunması da gerekmiyordu. Mısır'da Yusuf'un kardeşleri hırsızlıkla suçlanınca "Madem hırsızlık yaptığımızı iddia ediyorsunuz. O halde arama yapın çalıntı mal kimde çıkarsa cezasını da ona verirsiniz" dediler. Sarayın adamları da " Evet, zaten öyle yapacağız. Mal kimin yükünde çıkarsa onu alıkoyup tutuklayacağız. Çünkü bizde hırsızlığın cezası köle olmaktır" dediler…

قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اَنْ نَأْخُذَ اِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ اِنَّا
اِذًا لَظَالِمُونَ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا اسْتَيْـَٔسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا
قَالَ كَبِيرُهُمْ اَلَمْ تَعْلَمُوا اَنَّ اَبَاكُمْ قَدْ اَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا
مِنَ اللّٰهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ اَبْرَحَ الْاَرْضَ
حَتّٰى يَأْذَنَ لِي اَبِي اَوْ يَحْكُمَ اللّٰهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ
﴿٨٠﴾ اِرْجِعُوا اِلٰى اَبِيكُمْ فَقُولُوا يَا اَبَانَا اِنَّ ابْنَكَ
سَرَقَ وَمَا شَهِدْنَا اِلَّا بِمَا عَلِمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ
حَافِظِينَ ﴿٨١﴾ وَسْـَٔلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِي
اَقْبَلْنَا فِيهَا وَاِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٨٢﴾ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ
اَنْفُسُكُمْ اَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ
جَمِيعًا اِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٨٣﴾ وَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ
يَا اَسَفٰى عَلٰى يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ
كَظِيمٌ ﴿٨٤﴾ قَالُوا تَاللّٰهِ تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتّٰى
تَكُونَ حَرَضًا اَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ ﴿٨٥﴾ قَالَ اِنَّمَا اَشْكُوا
بَثِّي وَحُزْنِي اِلَى اللّٰهِ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾

79- Yusuf: "Eşyamızı yanında bulduğumuz kişiden başkasını alıkoymaktan Allah korusun. Böyle yaparsak haksızlık etmiş soluruz."

80- Böylece ondan umudu kesince, görüşmek üzere bir kenara çekildiler. En büyükleri, "Babanızın, aleyhinizde Allah'tan söz almış olduğunu, bundan önce de Yusuf'a yaptığınız yanlışı bilmiyor musunuz? Ben artık babam izin verinceye veya Allah hakkımda bir hüküm verinceye kadar buradan ayrılmam. O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır" dedi.

81- Siz dönün ve babanıza şöyle deyin: "Ey babamız! İnan ki oğlun hırsızlık yaptı. Biz ancak gördüğümüzü söylüyoruz, yoksa gaybın bekçileri değiliz.

82- Şehir halkına da, beraber geldiğimiz kafileye de sorabilirsin. İnan söylediklerimiz doğru..."

83- BABALARI dedi ki: "Yoo. Sizi yine nefsiniz aldatmış; artık bana düşen güzel bir sabır. Umarım Allah, bana hepsini birden getirir. O her şeyi bilir, çok bilgedir; bundan hiç şüphem yok."

84- Onlardan umudunu kesti: "Ah Yusuf'um, ah benim dertli başım!" diye hayıflandı ve üzüntüden gözlerine kara su indi; artık yutkunuyor, yutkunuyordu.

85- Dediler ki: "Hâlâ Yusuf'u anıp duruyorsun. Vallahi, sonunda bu dert seni bitirecek, helâk olup gideceksin."

86- Dedi ki: "Ben derdimi ve üzüntümü ancak Allah'a şikâyet ederim ve Allah tarafından sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim.

يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَيْأَسُوا
مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ
﴿٨٧﴾ فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا
وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا
الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ
﴿٨٨﴾ قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ
جَاهِلُونَ ﴿٨٩﴾ قَالُوا أَإِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ
وَهَٰذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ
اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٠﴾ قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ آثَرَكَ
اللَّهُ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ ﴿٩١﴾ قَالَ لَا تَثْرِيبَ
عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ
الرَّاحِمِينَ ﴿٩٢﴾ اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَٰذَا فَأَلْقُوهُ عَلَىٰ وَجْهِ أَبِي
يَأْتِ بَصِيرًا وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا فَصَلَتِ
الْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَنْ
تُفَنِّدُونِ ﴿٩٤﴾ قَالُوا تَاللَّهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ ﴿٩٥﴾

87- Ey oğullarım! Haydi gidin, Yusuf ile kardeşini bulmak için arayın. Allah'ın sevgi ve merhametinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah'ın sevgi ve merhametinden ümidini kesenler ancak kâfirlerdir."

88- BÖYLECE tekrar gelip Yusuf'un huzuruna çıkarak dediler ki: "Ey şanlı vezir! Biz ve ailemiz, yine darlık ve sıkıntıya düştük. Önemsiz bir takas malı ile de geldik. Bize yine erzakımızı ölçülü ver. Bize biraz da sadaka ver, çünkü Allah sadaka verenleri karşılıksız bırakmaz."

89- Dedi ki: "Hatırlıyor musunuz, cahilliğinizde Yusuf ile kardeşine neler yapmıştınız?"

90- "Ne! Yoksa sen Yusuf musun?" diye bağırdılar. "Evet, Ben Yusuf'um!" dedi. "Bu da kardeşim. Allah bize engin cömertliği ile iyilikte bulundu." Ardından ekledi: "Kim Allah bilinciyle yaşar ve güçlüklere göğüs gererse, Allah güzel ahlâk sahiplerinin karşılığını zayi etmez; bundan hiç şüpheniz olmasın."

91- Dediler ki: "Allah şahittir, Allah seni bize üstün kıldı. İşin doğrusu biz büyük bir suç işlemiştik."

92- Yusuf dedi ki: "Bugün yaptığınız yüzüne vurulmayacak. Allah sizi mağfiretiyle bağışlar. O, merhamet edenlerin en merhametlisidir.

93 -Şimdi siz benim şu gömleğimi götürün de babamın önüne koyun; gözü gönlü açılır, kendine gelir.[10] Ardından ailecek toplanıp bana gelin!"

94- KERVAN Mısır'dan ayrıldığı sıralarda babaları yanındakilere şöyle diyordu: "Bunadığıma yormazsanız, Yusuf'un kokusunu alıyorum."

95- Yanındakiler: "Allah şahittir, sen hala eski şaşkınlığında devam ediyorsun." dediler.

---

[10] Harfi harfine: "Benim şu gömleğimi götürün. Onu babamın 'vech'ine koyun, görmesi gelir."

فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْقَاهُ عَلَى وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا قَالَ
أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا يَا أَبَانَا
اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ ﴿٩٧﴾ قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ
لَكُمْ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٩٨﴾ فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ
آوَى إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ ﴿٩٩﴾
وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَا أَبَتِ هَذَا
تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي
إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ أَنْ
نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَاءُ
إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿١٠٠﴾ رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ
وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
أَنْتَ وَلِيِّي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي
بِالصَّالِحِينَ ﴿١٠١﴾ ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ
وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ
﴿١٠٢﴾ وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾

96- Fakat gerçekten müjdeci gelip de gömleği önüne koyunca, gözü gönlü açıldı, kendine geldi.[11] "Ben size dememiş miydim, Allah tarafından sizin bilemeyeceklerinizi bilirim" diye sevinç çığlıkları attı.

97- Derken, "Ey bizim şefkatli babamız! Bizim için günahlarımızın bağışlanmasını dile. Bizler gerçekten büyük günah işlemişiz" dediler.

98- Yakup, "Sizin için Rabbime istiğfar edeceğim. O çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır" dedi.

99- SONRA hep birlikte yanına vardıklarında, Yusuf anne ve babasını bağrına bastı. "Buyurun. Allah'ın izniyle Mısır'a güvenle yerleşin" dedi.

100- Anne ve babasını makamına çıkardı. Hepsi Yusuf'u gururla selâmladılar. Yusuf da, "Ey babacığım! İşte yıllar önceki rüyamın yorumu buydu. Gerçekten Rabbim onu gerçekleştirdi; bana iyilikte bulundu, beni hapisten çıkardı. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra, sizi çölden buralara getirdi. Gerçekten Rabbim, lâyık gördüğüne engin cömertliğini yağdırıyor. Allah her şeyi bilendir, çok bilgedir; hiç kuşkusuz" dedi.

101- Ardından, "Ey Rabbim! Sen bana iktidar bahşettin ve bana olayları yorumlama gücü verdin. Ey gökleri ve yeri yaratan Rabbim! Dünya ve ahirette sen benim yârimsin. Benim canımı Müslüman olarak al. İyiliğe, güzelliğe, doğruluğa adanmışların arasına kat beni" diye dua etti...

102- İŞTE BUNLAR, senin önceden bilmediğin haberlerdendir. Sana onu vahiy ile bildiriyoruz. Yoksa tuzak kurup entrika çevirirlerken, sen Yusuf'un kardeşlerinin yanında değildin.

103- İnsanların çoğu, sen çok istesen bile iman edecek değildirler.

---

[11] Harfi harfine: "Müjdeci gelip de gömleği 'vechine' koyunca görmesi döndü." Bu ayetin yorumunda iki görüş var: 1- Hz. Yakup ağlamaktan kör olmuştu. Yusuf'un gömleği yüzüne (vechine) sürülünce gözleri açıldı ve tekrar görmeye başladı. 2- Yusuf'un gömleği götürülüp babasının kendisine (vechine) gösterilince; ağlamaktan kara su inmiş, kan çanağına dönmüş gözlerinin içi güldü, kendine gelip normale döndü ve çok sevindi (Razi). İkinci görüş tercihe şayan görünmektedir.

104- Oysa sen onlardan herhangi bir karşılık da beklemiyorsun. Bu Kur'an, bütün insanlık için bir öğüttür.

105- Fakat göklerde ve yerde nice ayetler gözlerinin içine baktığı halde görmezden geliyorlar.

106- Unutma ki, onların pek çoğu ortak koşmadan Allah'a iman etmezler.

107- Yoksa bunlar Allah'ın azabından, herkesi saracak bir afetin gelivermesinden veya dalıp gitmişken kıyametin ansızın kopmasından çok mu eminler?

108- ŞİMDİ HAYKIR: "İşte benim yolum budur. Ben ve bana uyanlar, sizi basiretle[12] Allah'a çağırıyorum. Allah, her tür eksiklikten uzaktır. Ben asla O'na ortak koşanlardan değilim."

109- Senden önce de bir takım beldelere, kendi içlerinden vahyettiğimiz kimi adamlardan başkasını göndermedik. O beldelerde dolaşarak sonlarının nasıl olduğuna neden bakmıyorlar? Ahiret yurdu ise Allah bilinciyle yaşayanlar için daha hayırlıdır. Bu akıl tutulması neden?

110- Nice peygamberlere, iyice ümitlerini kesip adlarının yalancıya çıktığını görmeye başladıkları bir anda yardımımız yetişti. Lâyık gördüklerimiz kurtuluşa erdirildi. Azabımız günaha batmış olanlardan geri çevrilecek değildi.

وَمَا تَسْـَٔلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمٖينَ ﴿١٠٤﴾
وَكَاَيِّنْ مِنْ اٰيَةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ
عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿١٠٥﴾ وَمَا يُؤْمِنُ اَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ اِلَّا وَهُمْ
مُشْرِكُونَ ﴿١٠٦﴾ اَفَاَمِنُوا اَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ
اَوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠٧﴾ قُلْ هٰذِهٖ
سَبٖيلٖٓي اَدْعُٓوا اِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَصٖيرَةٍ اَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنٖي وَسُبْحَانَ
اللّٰهِ وَمَٓا اَنَا مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ﴿١٠٨﴾ وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ
اِلَّا رِجَالًا نُوحٖٓي اِلَيْهِمْ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى اَفَلَمْ يَسٖيرُوا
فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذٖينَ اتَّقَوْا اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠٩﴾ حَتّٰٓى
اِذَا اسْتَيْـَٔسَ الرُّسُلُ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَٓاءَهُمْ
نَصْرُنَا فَنُجِّيَ مَنْ نَشَٓاءُ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمٖينَ
﴿١١٠﴾ لَقَدْ كَانَ فٖي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِاُولِي الْاَلْبَابِ مَا كَانَ
حَدٖيثًا يُفْتَرٰى وَلٰكِنْ تَصْدٖيقَ الَّذٖي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصٖيلَ
كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾

111- AÇIN KULAĞINIZI! Peygamberlerin yaşam öykülerinde akıl ve vicdan sahipleri[13] için dersler vardır. Bunlar uydurulacak sözler değil... Bilakis önceki çağlardan doğru namına ne kalmışsa sürdüren, her şeyi açık açık dile getiren ve iman edecek halklara yol gösteren sevgi ve merhamet kaynağıdır...

---

[12] BASİRET: Sözlükte [بصر] kökünden gelir. Mastarı, "bakmak, görmek, basiret sahibi olmak, bilmek" demektir. Görmek, bakmak, ince ve hassas düşünceli olmak, bilmek, çok iyi derecede bilmek (*basar*); görmek, gözüyle bakmak, doğru yolu bulmak (*ebsâr*); göstermek, bildirmek, açıklamak, gözünü açmak, yol göstermek (*tebsîr*); düşünüp taşınmak, iyice düşünmek, anlamaya çalışmak (*tebassar*); görmek, görmeye çalışmak, görüş sahibi olmak, bakmak (*istibsâr*); bakışmak, birbirine bak-

mak, birbirlerini görmek (*tebâsur*); görüş ve idrak sahipleri, bilginler, tecrübeliler (*ulu'l-ebsâr*); göz (*bâsıra*); görme duyusu, göz (*basar*); optik (*basarî*); gören, tanık, şahit (*basîr*); ilim, tecrübe, delil, idrak etme gücü, anlayış, seziş (*basîret*); bile bile, kasten (*an basîrah*); uyanık, açıkgöz (*ayn basîrah*); açık kanıt, delil (*mebsar*); fal bakan, falcı, kahin (*mubassır*); göz açıp yumuncaya kadar, çabucak (*lemhu'l-basar*); göz muayene cihazı (*mıbsâr*); göz alabildiğine (*meda'l-basar*) kelimeleri bu köktendir... Demek ki basiret, "ileride olacakları şimdiden görebilme" yeteneği olmaktadır. Türkçe'de "kalp gözü" dediğimiz şeyi çağrıştırır. Keza, "ileri görüşlü, basiretle bakmak, tedbirli, sağduyulu, sağgörülü" deyimleri bu manadadır. Nitekim, "*Eğer basiret gözüyle bakmışsanız o kadar küçülürsünüz ki*" (N. Topçu) cümlesindeki "basiret", "İşin sonunu, ileriyi, gözün gördüğünün ötesini görebilmek" manasında yukarıdaki ayette geçen (*ala basiratin*) ile aynı anlamdadır. Öte yandan Türkçe'de "Basiret gözü ile bakabilmek, kalp gözü açık olmak, vicdanının sesini duyabilmek" dediğimiz şey de bu manadadır. Bu tabiri Kur'an, topyekun insanlık durumunu (*basâiru li'n-nâs*) ifade için de kullanır (45/20). Bu durumda mana, "İnsanlık vicdanı, insanlığın ölmemiş duyuları, insanlık sağduyusu, insanlığın körelmemiş iç görüsü, donmamış, diri kalabilmiş vicdanı" anlamına gelir. Peygamber ve onunla birlikte olanlar işte buraya seslenerek, (basiretle) insanları Allah'a çağırmaktadır. Bu ise Kuran'ın kendi özel terminolojisi içinde "ahd-misak" dediği şeydir (Allahu a'lem). Bkz. "AHD-İ MİSAK" 7/172. ayet dipnotu.

[13] ULU'L-ELBAB: Sözlükte [اولي الالباب] "Lübb sahipleri" demektir. Arapça'da [لبب] kökü mastar olarak "hayvanın (devenin) semer ya da eğerini engelleyen kayış" manasından geliyor. İnsan için kullanıldığında, "kişiyi kötü işler yapmaktan engelleyen en içteki duyuş, buluş, kavrayış" demek olur. Bu, Türkçe'de "vicdan ve akıl" dediğimiz şeydir. Nitekim Arapça'da [لبب] kökünden türetilen kelimeler hep bu manalar etrafında dönmektedir: Bir yerde ikamet etmek, çene altına vurmak, kırıp içindekini çıkarmak (*lebb, lubûb*); akıllı olmak, akıllı ve zeki olmak (*lebb, lebab*); olgunlaşmak (*telbîb*); bir şeye girişmek, kuşanmak (*telebbub*); öz, cevher, çekirdek (*lubâb*); kolye yeri, gerdanlığın takıldığı yer, hatır, akıl, hayvanın semerinin kaymasını engelleyen kayış (*lebeb, elbâb*); öz, cevher, halis, akıl, merkez, lider, esas (*lubb, elbâb*); çekirdek, meyve özü (*lubb, lebûb*); akıllı, zeki, anlayışlı, öz sahibi, arif, bilge (*lebîb, elbâu*) kelimeleri bu köktendir... Öyle anlaşılıyor ki (*lubb*) ile (*hukm*) kelimeleri yakın anlamlıdır. Zira *lubb*, devenin semerini engelleyen kayış; *hukm* de ata gem vurmak anlamından gelmektedir. Bunlar insan için kullanıldığında, kişiyi kötü işler yapmaktan engelleyen şey (*lubb, elbâb*) veya kişinin kendini frenlemesi, yanlış davranışlarına gem vurması (*hikmet*); gemi azıya almış birisine engel olma, onu cezalandırarak durdurma, engelleme (*hukm*) manası kazanıyor. Nitekim yargıç, suçlunun yanlış işler yapmasını verdiği kararlarla ile engeller (*hüküm*); bir ülkenin idaresi, yanlış işler yaparak halkı rahatsız edenlere mani olur (*hukümet*); bilge kişi insana zarar veren yanlış işleri önleyici öğütler verir (*hikmet*); Allah, bizim yanlış işler yapmamızı önleyici emirler gönderir (*ahkâm*); bu nedenle insan için neyin gemlenmesi gerektiğini bilendir (*hakîm*). Aynı şekilde insan kendini bağlayan

nefis, heva ve heves, önyargı duvarlarını kırıp içindeki özü ortaya çıkarır. Bitkinin yemişi ortaya çıkıp belirdiği gibi, insanın içindeki (*lubb*); yani akıl ve vicdan da belirip ortaya çıkar. Bu şekilde her insanın içinin derinliklerinde, özünde, cevherinde bir mihver nokta vardır; işte bu *lubb*dür. İnsan, içindeki bu cevheri bir şekilde bulur. Onun için bulma yeri anlamında ona *vicdan* , bu hale de *vecd* denir. Bu buluş ona doğru işler yapmayı, kendini tutmayı, kendine gem vurmayı öğütler. Bu ise ancak dış dünyada akıp giden sebep-sonuç ilişkilerini kavramakla, ne yaparsa nasıl sonuçlanacağını, nasıl sonuçlanması için ne yapması gerektiğini bilmekle mümkündür. Buna da *akıl* yani sebebi sonuca, sonucu sebebe bağlamak denir. Bu işleyişi çabucak kestirme (*zeka*); işleyişin sonuçlarını kestirme (*basiret*); işleyişten daha neler çıkabileceğini düşünme (*fikr*); işleyişi doğru anlama (*fehm*); işleyişin maksadını kavrama (*fıqh*) demek olur... Şu halde *ulu'l-elbab,* bütün bunları içerecek şekilde "vicdan ve akıl sahipleri", yani "içindeki özü, çekirdeği bulanlar, bu özden hareketle sebepleri sonuca, sonuçları sebeplere bağlayıp kendine gem vurabilenler" demek olur. Demek ki *lubb* sahibi olmak, "vicdanının sesini dinlemek", "Akıl fikir sahibi olmak", "içindeki sese kulak vermek", "aklını iyiye yormak" dediğimiz şeydir. Keza, Türkçe'de, "Akıl fiilin lalasıdır" deyişi vardır. Yani akıl hareketlerimize lalalık (hocalık, bakıcılık) yapar, onu yanlış işler yapmaktan alıkoyarak gemler manasında... Yine "Akla geleni işleme, her ağacı taşlama", "Aklı olan, olur olmadık işlere karışmaz" deriz. Yine aynı manada "Aklından zoru olmak", "aklını başına toplamak", "aklını peynir ekmekle yemek" deyimleri vardır. Bütün bunlar, Kur'an'daki kullanımın halk bilgeliğinde yoğrularak deyiş haline gelmiş şekilleridir...

